3 1761 07829226 5

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/knihaosvathoea00chil

I

13

224C

NOVOČESKÁ

BIBLIOTHEKA,

VYDÁVANÁ

NÁKLADEM MUSEA KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

ČÍSLO XL.

SÁVA CHILANDAREC:

KNIHA O SVATÉ HOŘE ATHONSKÉ.

V PRÁZE
V KOMISSI U FRANTIŠKA ŘIVNÁČE.
1911.

KNIHA
O SVATÉ HOŘE ATHONSKÉ.

NAPSAL

SÁVA CHILANDAREC.

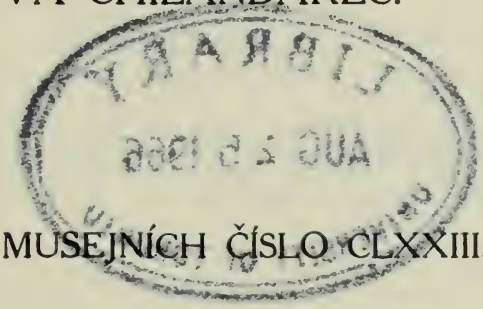

SPISŮV MUSEJNÍCH ČÍSLO CLXXIII.

V PRAZE
NÁKLADEM MATICE ČESKÉ.
1911.

BX
385
A8C45

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

1113485

KNIHA
O SVATÉ HOŘE ATHONSKÉ.

Předmluva.

Na podzim roku 1888 navštívil Horu Athonskou Vídeňský universitní docent p. Josef Strzygowski, později professor dějin umění na universitě Štyrskohradecké (a nyní Vídeňské). Věděl o mých příspěvcích, v „Osvětě“ uveřejněných, a učinil mi návrh, abych něco o Athoně napsal také pro čtenářstvo německé, neboť co dosud tištěno bylo po německu, pocházelo z péra cizinců, kteří pravidelně pouze krátký čas na Svaté Hoře pobyli. O vydání spisu chtěl se sám postarati. Minuly dvě zimy, rukopis byl hotov, ale vyjednávání s knihkupci se nedařilo, nakladatel na spis můj se nenašel.

Po uplynutí několika let rozhodl jsem se zaslati rukopis do Sofie, aby kniha v jazyku bulharském vyšla, neboť na Athos přicházelo poměrně nejvíce poutníků z Bulharska, kterým popis hory Athonské mohl se hoditi. Tehdejší ministr osvěty jevil také ochotu poskytnouti pomoci k vydání, postavil však výminky, kterých jsem já přijmouti nemohl, leda kdybych byl v Sofii sám bydlel. Na žádost mou zaslán rukopis do Srbského Bělehradu, kde vyšel nákladem státní tiskárny r. 1898 pod názvem „Sveta Gora“, byv přeložen do srbštiny prof. Dimićem. [1])

Kniha, kterou nyní obecenstvu českému předkládám, není pouhý opis práce prvnější. Spracoval jsem předmět ten znovu, ač data historická přirozeně zůstala táž. Ve vypravování dějin až do 12. století držel jsem se výhradně Porfyrija Uspenského, řídě se pak od stol. 13. prameny jinými. Když r. 1892 vydáno bylo pokračování dějin Athonských podle pozůstalých spisů

[1]) Монаха Саве Хиландарца, Света Гора. Превео Ђура В. Димић. Београд 1898.

Porfyrija Uspenského, naskytla se mi možnost sem a tam něco doplniti nebo objasniti, k čemuž vděčně se přiznávám.[2])

Oddíl druhý, obsahující poměry společenské, jest práce úplně samostatná; vylíčil jsem podle pravdy zvyky a obyčeje Svatohorců a sepsal tam vlastní zkušenosti své.

Také část třetí, obchůzka po klášteřích, liší se od dosavadních „Průvodců“ po Athoně, neboť nepodává pouze výčet kaplí a relikvijí klášterních, nebo zázraky tam se přihodivší, nýbrž i vznik a popis každého kláštera, popis dotýčných starožitností a vůbec vylíčení společenského zařízení jednotlivých klášterů.

Původně bylo mým úmyslem sestaviti pro rodáky své Athonský slovník, abych je seznámil se životem mnichů Athonských, s obřady a jejich zvláštnostmi, s dějepisem, s životopisy mučenníků a jiných vynikajících členů, s rozmanitým názvoslovím, s místopisnými názvy, a vůbec se vším, co se mi zdálo pozoruhodné; 560 článků bylo hotovo, ale zvolil jsem formu méně suchopárnou, chtěje čtenáře nejen poučiti, nýbrž i obsah záživněji a zábavněji podati. Výhodou pro mne bylo, že jsem vládl látkou již propracovanou.

Spisy, jichž jsem použil, uvádím v článku, který jedná o literatuře Athonské. Opatrně vybíral jsem z nich, co se mi zdálo věrohodné, podrobuje každý výrok soudné kritice. Svoje vypravování dějepisně jmenuji pouze přehledem historie Athonské; neníť úplné, neboť nepoužil jsem mnoha listin a rukopisných sborníků, jmenovitě nemohl jsem prohlédnouti nepřístupného archivu protátského. Nemohl-li Porfyrij Uspenskij, jenž byl přece pravoslavným archimandritem, měl dobrá dopo-

---

[2]) Spis Porfyrija Uspenského o Svaté Hoře Athonské vyšel v několika částech pod různými tituly: 1. Первое путешествіе въ Аѳонскіе монастыры и скиты въ 1845 и 1846 году. Часть I. отд. 1. и 2., Кіевъ 1877. 2. Востокъ христіанскій. Кіевъ 1877. 3. Аѳонъ. Первое путешествіе въ Аѳонскіе монастыры и скиты въ 1845 году. Второе путешествіе по святой горѣ Аѳонской въ годы 1858, 1859 і 1861. Москва 1880. 4. Исторія Аѳона, 2 части, Кіевъ 1871, 1874, doplňky 1877. 5. Исторія Аѳона. Часть III. Аѳонъ монашескій. Отд. второе. Pod redakcí P. A. Syrku vydala Petrohradská akademie nauk v Petrohradě 1892. — Viz též Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur str. 513—14 a Кондаковъ, Памятники христіянскаго искуства на Аѳонѣ, С. Петербургъ 1902, str. 5,

ručení a vládl výborně jazykem řeckým, znamenitý Tragos v originále viděti, tím méně poštěstí se jinému cizinci nahlédnouti do listin protátských a pořídíti sobě jejich opisy. K tomu hodil by se pouze ten Svatohorec, jenž těže z obecné důvěry, byl by znalcem starého písma a dějepisu a chtěl by se věnovati celým srdcem úloze své.

Moje přání, podati dějiny Svaté Hory Athonské v rouše českém, vzbudilo snahu druhou, sestaviti totiž historické události Chilandaru v jeden celek, neboť sbíraje látku pro dějiny Athonské vůbec, shledal jsem i pro dějiny Chilandaru tolik látky, že jsem se mohl pokusiti o to, což má býti budoucně úkolem mým (a nemalou chloubou by bylo), t. abych se stal dějepiscem kláštera svého.

Na den sv. velkomučenníka Dimitrije Solunského 1900.

Sáva Chilandarec,
mnich a knihovník klášterní.

Úvod.

V evropském Turecku, v krajině Chalkidické, náležející k jižní Makedonii, vybíhají do moře Egejského tři poloostrovy, tvoříce dva veliké zálivy, totiž Solunský a Orfanský, a 2 menší, Kasanderský a Svatohorský. Nejvýchodnější poloostrov, vesměs hornatý, končí na jihu svém mohutným kuželem, skládajícím se z prahorské břidlice. Ve směru severním lze jak na východním, tak i na západním pobřeží stopovati konglomeráty, žárem spečené. Ona hora kuželovitá jmenuje se ode dávna Athos či-li Athon.

Podle bájesloví řeckého nabyla jména toho po jakémsi obru Athosovi, který prý žil někde na břehu moře Egejského. Starým Řekům slul poloostrov ten Akté, čímž rozuměli však vůbec pobřežní krajinu. Nyní znám jest u západních Evropanů jménem Mont Athos. Vlachové nazývají jej Monte Santo, dnešní Řekové Agion Oros, Turci Ajnaros, u Jihoslovanů ujala se forma Athon (Aton), což Rusové vyslovují Afon; druhý obecný název u Slovanů jest Svatá Hora (Свята Гора), neboť zalidněna jest pouze mnichy, kteří se zaměstnávají výhradně bohoslužbou, vedouce život poustevnický, svatý.

Hora Athonská leží na 40° 10′ s. š. a na 22° v. d. (od Paříže). Podle map právě ve vrcholu hory křižuje se rovnoběžka 40° 10′ a poledník 22°. Co do výšky Athonu vlastního, slaven byl od starých spisovatelů jakožto hora velmi vysoká, sněhem vždy pokrytá, jež sáhala do oblak. Byla zajisté asi lesnatější tehdáž, a v tom smyslu byla Orfeem a Theokritem opěvována. Botanik Grisebach určil roku 1839 výšku Athonu podle bodu varu na 6438 stop, před ním Angličan Copeland našel 6349 angl. stop, což by dle nové míry činilo 1936 metrů; jiná měření nejsou známa, ač v cestopisech rozmanité udaje se vyskytují.

Obr. 1. Pohled na Athos z moře.

Provlaka, u Řeků Provlakos, jmenuje se nyní úžina zemská, která spojuje poloostrov náš s pevnou zemí; odtud obnáší délka jeho po každé straně asi 12 hodin, tak že objem by čítal 24 hodin chůze pěší, šířka obnáší asi dvě hodiny cesty; pro hornatost půdy nelze jí určiti přesně. Od Provlaky znenáhla

Obr. 2. Pohled na Athos od města Kareje.

stoupá hřbet horský až do výše jednoho tisíce metrů. Tam, kde přiléhá k vrchu mnohem vyššímu, vysílá k východu a západu množství rozsoch, které tvoří širší i užší údolí rozličného směru, jejichž dno brázdí větší nebo menší potoky, jež přijímají vodu ze všech úžlabí a roklí, aby po krátkém toku do moře se vlévaly. Ústí jejich bývá obyčejně zaneseno pískem.

Obr. 3. Obraz krajiny Athonské. (Cesta k arsáně Zografské).

Pouze při nahodilém rozvodnění proráží je prudký nával vody. Málo jest potoků, které i v létě mají dostatek vody, neboť většina obyčejně vysýchá vedrem letním, tak že teprve podzimní deště koryta jejich naplňují.

Na severovýchodní straně poloostrova tvoří delší ostrožnu mys Plati, uzavíraje s jedné strany zátoku Jerisovskou, jež poskytuje dobré přístaviště lodím proti bouřlivým větrům východním. Mysy jiné, jako Sv. Jiří, Smyrna, Kastanu, Sv. Theodor, jsou nepatrné a mají význam pouze místní. Hluboko v zálivu Svatohorském blíže Provlaky nalézá se souostroví Muliani, pa-

třící ku poloostrovu, které jest majetkem jednoho kláštera Svatohorského.

Zkušené oko botanikovo sezná snadno, že flora poloostrova se dělí na několik pásem. Od břehu mořského počínaje do výšky několika set metrů pokrývají svahy a údolí vždy zelené stromy a keře, jako dva druhy dubů Quercus Ilex (aria) a Quercus coccifera (pernar), pak Arbutus (kumarina), Phyllyrea (šimšír), Erica, Laurus (dafin), Olea (maslice), Ilex (pernar bílý), Rhamnus (zeleník), Pistacie (smrdlík), Myrthus; polohy vyšší náležejí k pásmu druhému, ve kterém se daří, jmenovitě v půdě hlinité, kaštany, buky a duby, promíchané jedlí; lesů rozsáhlých netvoří jasan, javor, osyka, řeřáb, habr, nýbrž rostou ojediněle; v půdě písečnaté převládají borovice (Pinus maritima Lam. a P. Pinea L.), ve vlhku daří se především platanům, břestům, olším a vrbám. Jiná dvě pásma najdou se pouze na vrchu Athonu, kde přestává les listnatý a počíná pásmo lesů jehličnatých (Pinus Laricia a P. Picea), pásmo alpské, nad ním se nalézající, vyznačuje se květenou, obsahující na 60 druhů rostlin.

ČÁST I.

Události dějepisné na Sv. Hoře Athonské.

1. Doba předkřesťanská.

Poloostrov Athonský zalidněn byl ze sousední Makedonie a Thrákie, kde různí národové střídavě sídleli, mezi nimi zejména Hellénové a Pelasgové. Okolo r. 500 před Kr. jmenují dějepisci řečtí, t. zv. Skylax, Herodot, Thukydides a Diodor Sicilský několik měst, která se nalézala na pobřeží poloostrova; jsou to Dion, Thyssos, Kleone, Akroathos, Olofixos. Na šíji, kterou později dal prokopati Perský král Xerxes, stály Sane a Akanthos. Neznámo, kde asi ty osady ležely, pouze při některých se udává, na které straně poloostrova byly. Pouze podle zachovaných zbytků práce kamenické lze souditi o někdejších místech jejich. Tak kladou starožitníci město Dion tam, kde se nyní nalézá klášter Vatoped, Thyssos stál prý blíže kláštera Pantokratoru, Kleone v okolí kláštera Filothea; Akroathos klade Strabon na úpatí vrchu Athonského. Osada Charadria rozkládala se tam, kde klášter Xiropotam, Olofixos na území kláštera Kastamonitu. Ke které národnosti náleželo obyvatelstvo osad těch, nelze říci. Byli to snad Řekové a starší obyvatelstvo předřecké, Pelasgové, ježto se připomíná, že v některých osadách znali dva jazyky, hellénský a druhý barbarský.

Poloostrov Athonský stal se památným tím, že Peršané prokopali tamější úžinu zemskou. Když t. se ztroskotalo loďstvo perské na pobřeží Athonském r. 493 př. Kr. vojevůdci Mardoniovi, rozkázal Perský král Xerxes, syn a nástupce Dareiův, prokopati za příčinou bezpečnější plavby a snadnějšího

vyhnutí hoře Athonské průplav. Práce ta trvala tři léta (483 až 480); Herodot popisuje ji dosti obšírně ve svých dějinách. Ku vykopání průplavu hodilo se místo na severním konci poloostrova, kde se rozkládá nížina s pahrbky nepatrnými a dotýčná úžina jest asi půl hodiny zšíří. Přijely perské válečné lodi z jednoho přístavu u poloostrova Thráckého, vezouce vojsko rozmanitých národů, které musilo kopati; jedni dělníci střídali se s druhými a nade všemi hvízdal bič. Herodot udává zevrubně, že průplav prokopán od zálivu Akanthského (nyní Jerisovského) přímo k městu Sane u moře na straně druhé při zálivu Singitském (nyní Svatohorském). Na kopání měli dozor dva Peršané, Bubares Megabazův a Artachaees Artaeův. Práce byla rozdělena mezi národy po délce a každému byl přidělen kus. Když průkop byl již hodně hluboký, kopali jen lidé dole stojící, druzí pak podávali vykopanou zem jiným, výše na podlaze postaveným, ti zase jiným, až se dostala k těm, kteří stáli nejvýše, a ti ji vynášeli a odhazovali. K tomu dodává Herodot zajímavou podrobnost, že jiní národové, kromě Foeničanů, práci měli dvojnásobnou, poněvadž jim svahy průkopu padaly dolů, a to proto, že dělali šířku průkopu stejnou nahoře, jako dole. Ale Foeničané prý, jak vůbec byli chytří, dělali příkop nahoře dvakrát širší, než měl býti a pokračujíce v práci dolů, pořád jej zužovali, až se vyrovnal šířce dílců ostatních. Průplav byl tak široký, že dvě válečné lodi mohly v něm vedle sebe plouti. Když Xerxes na válečném tažení svém přišel do města Akanthu, zemřel Artachaees, dohlížitel průkopu a pohřeb jeho byl přeslavný. Tehdá prý pronesl Xerxes ona vzpupná slova, která čteme u Plutarcha: „O Athone, hrdá vysočino, nebe podpírající! Nesmíš mi cestu zameziti, jinak srovnám tě se zemí, hlavu tvou vrhnu do moře.“

Někteří novověcí cestovatelé, kteří hledajíce stopy kanálu Xerxova, v těch místech ničeho nenašli, vyslovují pochybnost, zda-li vše, co se o něm píše, jest pravda. Průplavu skutečného tam ovšem již není, neboť koryto jeho dávno již jest zaneseno pískem z moře a po celé délce plní se zemí, snášenou přívalem s pahorků sousedních. Praví se ostatně, že prý mniši sami se přičiňovali, aby se stal kanál nepotřebným za příčinou větší bezpečnosti před mořskými loupežníky. Stopy průplavu označuje

nyní řada prohlubní a rýh, které za vlhkého počasí bývají dílem naplněny vodou, dílem jsou porostlé travou a chrastím. Od jihu jest svah mírný, na severu poněkud příkřejší, tak že kde poloha to dovoluje, oře se až k samému průplavu, jehož šířka nynější obnáší 30 kroků.

Od Thukydida, nejvýbornějšího historika řeckého, jenž psal asi 40 let po Herodotovi a krajiny při březích makedonských dobře znal z vlastního názoru, dovídáme se, že Athonci utrpěli dosti škod ve válce peloponnésské. Tehdá Brasidas, vojevůdce Spartský, dobyv Amfipole, přitáhl na poloostrov Athonský, jehož obyvatelé se brzy Sparťanům poddali, až na města ohrazená, Dion a Sane, jejichž okolí zpustošeno. Tyto dvě osady byly asi nejlidnatější a žily v přátelství s Athéňany. R. 348 př. Kr. připojil Filipp Makedonský k své říši všechna města Chalkidická a tudíž i Athonská, kteráž pak v držení Makedonie zůstala až do nastoupení panství římského. Za Makedonského krále Kassandra vznikla nová osada pode jménem Uranopol, nejisto však, na kterém místě založena byla; klade se obyčejně do severní části poloostrova. Něco později přeměněn byl název osady Charadrie ve Stratonika, na počest královny Syrské Stratoniky, která byla dcerou krále Makedonského.

Makedonie (a s ní i Athos) pozbyla své samostatnosti r. 148 př. Kr. stavši se provincií římskou. Město Akanthos, které vítězům kladlo odpor, bylo vydrancováno a obyvatelstvo jeho větším dílem přesídlilo se do sousední Apollonie, bývalého to přístavu města Akanthu. Město toto prostíralo se mezi oběma zálivy t. j. Singitským a Strymonským, majíc v každém zálivu přístav, a platilo za nejbohatší ze všech ostatních měst athonských, neboť obchod s výrobky hornickými byl hlavním pramenem zámožnosti jeho občanstva. Apollonia, která stála na místě nynější vesnice Jeriso (Hierissos), stala se památnou tím, že do ní zavítal apoštol Pavel na své cestě z Amfipole do Thessaloniky. Apolloňané jej však pronásledovali, pročež sv. Pavel se ukryl mezi stádo volů a potom do jakési jeskyně, ve které noc přespal. Jeskyně tato se dosud ukazuje a koná se tam pobožnost na den sv. apoštolů Petra a Pavla.

Od té doby, co se dostal Athos v moc římskou, nalézáme u dějepisců římských leckterou poznámku, která se týká jeho

i nejbližšího jeho okolí. Zeměpisec Strabon, jenž zemřel r. 29 po Kr., uvádí na poloostrově Athonském osady: Dion, Kleone, Thyssos, Olofixos, Akrothoon, tedy právě tytéž, které již před 400 lety t. zv. Skylax jmenuje. U jiného dějepisce římského Pomponia Mely jest zpráva o bývalém městě Akroathu, jež leželo pod vrchem Athonem, asi tam, kde se nyní nalézá poustevnická osada Kereša, v jejímž okolí se zachovaly stopy staveb hradebních. V místech těch nalezen také mramorový kámen s nápisem řeckým (39 cm dlouhý a 24 cm široký). Nedatovaný nápis tento oznamuje, že obecní rada Akroathu schválila volbu Dorothea, syna Mirmikova z Alexandrie, za konsula svého, ježto se stal dobrodincem Akroat'hanů a že pro věčnou pamět zhotoven byl nápis ten a postaven na místo posvátné.

Porfyrij Uspenskij, jenž r. 1845 obdržel tuto kamennou desku od mnichů škitu sv. Anny darem a dopravil ji do městského musea v Odesse, klade nápis ten do let 196 – 181 př. Kr.

V polovici prvního století po Kr. zničilo město Akroathos zemětřesení, jehož převraty leckde ještě jsou viditelné. Porfyrij Uspenskij dovolává se i Strabona, jenž uvádí Akroathos v zeměpisu svém, kdežto Mela, který Strabona přežil, praví, „že pod vrchem Athosem bylo město Akroathos, ve kterém, jak se prý vypravuje, žili lidé dvojnásob déle, než v jiných krajinách“. Dlouhověkost tato zakládala se zajisté ve vyšší jeho poloze, v čistém vzduchu horském. Částečně platí to i podnes o poloostrově Athonském vůbec, neboť kláštery vysoko položené mají vždy lepší poměry zdravotní. Ostatně osada Kereša, v jejímž sousedství stával někdy Akroathos, platí i nyní mezi mnichy za nejzdravější místo pohoří Athonského. Obyvatelé akroathští, kteří se spasili útěkem, založili dvě hodiny severněji, v okolí nynější lavry sv. Athanasia, osadu novou jménem Athos, kterou uvádí zeměpisec Ptolemaios, jenž žil v 2. stol. po Kr. Když Athanasios klášter svůj stavěl, použil jistě materiálu kamenného, který tam ležel nahromaděn v zříceninách, neboť Athos, podobně jako jiná města poloostrova, byl zničen častějšími návštěvami pirátů arabských. V lavře lze spatřiti zbytky práce kamenické, které dosvědčují, že obyvatelé ctili Apollona, neboť na jedné desce z bílého mramoru vydlabán jest obraz boha toho v podobě lva, vola požírajícího. Jiná památka starohellénská zacho-

vala se v podlouhlém mramorovém žlabě, zhotoveném podle nápisu od jakéhosi Servilia za účelem zachování paměti předků svých, s vyhrůžkou, že kdo položí do hrobnice té někoho cizího, bude povinen zaplatiti pokutu dvou tisíc peněz drobných.

Plinius starší (r. 79 po Kr.) připomíná ve svém popisu Athonu osady Uranopol, Thysse, Kleone, Apollonia, nezmiňuje se však o Sane, Dionu, Stratonice a Olofixu; za to uvádí nová jména osad Paleochori a Kaneri. Za času jeho Xerxův průplav ještě trval, ježto Plinius sděluje délku jeho a také objem celého poloostrova, jenž od vladařů římských vyměřen na 12 mil, což by jaksi souhlasilo s udáním spisovatelů řeckých. Zaznamenati sluší výrok císaře Marka Aurelia Antonina o Athonu: „Asie i Evropa — úhly světa, veškerá moře — kapka světa, Athos — zrnko světa, všichni časové — okamžik věčnosti.“ Lucián v pojednání svém o dlouhověkosti člověka postavil za příklad Athonce, kteří dosahovali 130 let života svého. Za panování císaře Klaudia II. (268—270) Gótové, kteří již od r. 238 podnikali své vpády na poloostrov Balkánský, vtrhli až do Thrákie a Makedonie; navštívili tudíž asi i poloostrov Athonský a obléhali Solun, museli však před vojskem římským se vzdáliti. R. 269 zvítězil Klaudius II. nad nimi v bitvě u Niše, kde jich padlo 50.000. Částečně pohynuli i ranou morovou, částečně podrobili se Římanům, klidně se usadili anebo vstoupili do římské služby vojenské.

Na Athoně byl ctěn vůbec Jupiter (Zeus), jehož socha stála prý na vrcholu hory, později oblíben také Apollon; v čelnějších klášteřích lze pozorovati sem a tam zazděné desky kamenné s obrazci významu mythologického a sarkofágy s nápisy. Ve Vatopedu zachovalo se vyobrazení dvou božstev ve způsobu rohaté hlavy ovčí a hlavy člověčí se zubatým věncem; ve skladišti klášterním slouží nyní ku přechovávání oleje dvě mramorové rakve nebo vlastně schránky na popel s nápisy, z nichž jednu zhotovil pro sebe a ženu svou Dionysios, druhou pak Germán Irakla, oba s výhrůžkou tehdá obvyklou, že kdo by položil tam cizího, má zaplatiti pokutu dvou tisíc follů (mince drobná). Na první rakvi není letopočtu, na druhé čte se rok 351, který Porfyrij Uspenskij převádí na rok 321 po Kr. Obě rakve mohou býti důkazem, že na počátku 4. století obyvatelé dionští

nebyli ještě vesměs křesťané. Klášter Esfigmen má rovněž dosti hlubokou mramorovou rakev, která se naplňuje nyní olejem. Na svrchním kraji jejím jsou vtesány dva nápisy řecké, podle kterých v rakvi se přechovávaly ostatky otce i syna, kteří byli gymnasiarchové a osoby úřední, neudává se však, z kterého města ani letopočet; na jedné straně hrobky vydlabány byly obličeje, jež mniši otloukli a dvěma kříži nahradili.

V okolí Chilandaru viděti jest pozůstatky zdí kyklopských, které se přičítají starým Pelasgům; obkličují pahrbek, zvaný Samaria a sloužily za zdi hradební. Obyvatelé pilně vzdělávali níže ležící polnosti či-li zahrady; veliké hromady pracně nasbíraného drobného kamení vydávají svědectví o činnosti tehdejších obyvatelů; místo toto, posázené nyní stromy olivovými, obdrželo název Serandakupa, t. j. čtyřicet hromad. Celé okolí slulo někdy Chrusia, jak se dočísti můžeme v zlatých bullách řeckých i srbských panovníků 14. století. Úlomky prejzů, užívaných ku pokrývání střech, po pahorku roztroušené, ukazují, kde stála stavení obytná; také nalézáme tam střepy hliněných nádob. R. 1897 vykopali dělníci při dobývání pařezů přístroj zvláštního druhu, z hlíny zhotovený a dobře vypálený, pravděpodobně žertveník, skládající se z jedné nakloněné desky, půl metru široké a metr dlouhé, na jejímž dolním kraji přilepena jest nádoba na způsob kotle, v jehož dně otvor zalit byl olovem; představuji sobě, že obět ležela na tabuli a krev že tekla do okrouhlé nádoby. Nález nebyl ušetřen, nýbrž svévolně roztlučen. Tlouštka jeho po krajích obnášela asi tři centimetry.

Všechny osady na poloostrově byly poměrně malé, ale zdmi obehnané. Míti přístav na blízku, bylo jim něco nevyhnutelného, ježto provozovaly námořní obchod. Vládu měly vlastní a jsouce neodvislé, mohly zavírati smlouvy a spolky politické, s kým chtěly. Čím se zaměstnávali jejich obyvatelé, prozrazuje již samo okolí. Byl to rybolov, sbírání mořských hub, porážení dříví, pálení uhlí a vápna, pěstování keře vinného, stromů olivových a oříšků lískových. Stavba domů nelišila se valně od nynějších osad pobřežních. Budovy stály těsně při sobě v poloze amfiteatrální, tvoříce úzké ulice; spodek byl z kamene, stěny ze dříví, hlinou neb maltou omazané, střechu pokrývaly prejzy (keramidy), komínů vůbec nebylo. Athonci ztratili svoji

svobodu politickou nejprve ve válce peloponnésské, pak podlehli králům Makedonským a konečně Římanům, záviseli pak od prefekta Solunského, neb Solun byl hlavním městem praefektury Illyrické (Illyrika). Že v době předkřesťanské obývali poloostrov slovanští Cakoni, dovozuje Porfyrij Uspenskij rozličnými i nyní zachovanými jmény s koncovkou „ca", jako: Vanica, Chromica, Kumica, Kalica, Minica, Molivduca. Porfyrij Uspenskij byl znalec jazyka cakonského, čehož důkaz podal tím, že přiložil ke spisu svému „Vostok christianskij" gramatiku cakonskou. Staré podání Svatohorců tvrdí, že Cakoni založili Kareji za vlády makedonské a že přinesli s sebou keř lískový, který na poloostrově zdomácněl. Cakoni pořečtění sídlí dosud v Peloponnésu, kamž se dostali v době slovanského stěhování na poloostrov Balkánský, t. na rozhraní stol. 6. a 7. po Kr. Řeč jejich jest ostatním Řekům téměř nesrozumitelná a vyznačuje se jakýmsi slovanským přízvukem, který jest zajisté zbytkem jejich původní mluvy slovanské.

2. Od století čtvrtého po Kr. do století desátého.

Doba křesťanská na poloostrově Athonském zahajuje se obyčejně legendou, podle které Matka Boží po nanebevstoupení Páně chtějíc navštíviti sv. Lazara, jenž byl biskupem na ostrově Kypru, větry nepříznivými zahnána byla k Athonu, kde na břeh vystoupila a obyvatelům tamějším požehnání udělila. Tradicionálně vleče se legenda ta mnoha stoletími a byla přijata v popisy Athonu. Vasilij Grigorovič Barskij, pravoslavný Rus a sám také mnich, vypravuje ji sice v cestopise svém (z 2. pol. 18. století), ale zároveň podotýká, že nesluší se dávati víru lidovému vypravování, neboť prý kromě Jeruzaléma, Galiley a Egypta jinde Matka Boží ani necestovala. Otcové církevní píší, že po smrti Ježíšově žila matka jeho s apoštoly v domě Jana Bohoslovce na Hoře Sionské. Biskup Porfyrij Uspenskij vykládá legendu tuto v tom smyslu, že Matka Boží nenavštívila sice poloostrova Athonského, že však obraz její tam byl přinesen od prvních šiřitelů učení křesťanského, kteří byli vysláni mezi obyvatelstvo modloslužebné. Jeden z učitelů těch jmenoval se Kliment a jméno jeho zachovalo se tím, že na místě, kde snad nejvíce působil, vystavěn klášteřík, jenž

nazván Klimentův. Státi se to mohlo za panování Konstantina Velikého, když křesťanství pomocí státní se rozšiřovalo. Ostatně nutno míti za to, že již ve století čtvrtém křesťanství na Athoně a okolí dosti rozšířeno bylo, neboť v Soluně vytrpěli smrt mučennickou r. 288 za cís. Diokleciána a jeho spoluvladaře Maximiniána Demetrios a Nestor. Stavěly se tehdá nepochybně kostely a uvádějí se jmenovitě místa na poloostrově Athonském, kde vznikly první chrámy křesťanské, jako v Dioně, Kleonách, Kareji a blíže Skolu. Zprávu o nich podávají řecké rukopisy neznámých spisovatelů, chované v klášteřích Filothei a Kastamonitu, sepsané v 18. stol. snad na základě spisů starších a podání ústního.

Co zřízeno bylo za Konstantina Velikého, to vzalo za své za Juliána Apostaty, zastánce bohoslužby řecké, ač tento jen krátce panoval (361—63). Po smrti Juliánově nastaly opět časy lepší pro křesťany tak, že se mohlo přikročiti k obnově kostelů rozbořených. Na poloostrově Athonském pozdvihl se nejprvé ze zřícenin chrám mučenníka i jáhna Štěpána na místě, kde nyní klášter Kastamonit, témuž světci zasvěcený, se nalézá; při kostele stál dům obytný pro neženaté kněze, jáhny, předčítatele i kostelníky, ve kterémž společně žili, nepodléhajíce zákonům klášterním, jak to tenkráte ve správě církevní bylo v obyčeji.

Ohledně obnovení chrámu v Dioně za vlády Theodosia Velikého (379—395) zachovala se pověst tato: Theodosius měl dva syny, Arkadia a Honoria. Jednou když vracel se Arkadius z Říma k otci svému do Cařihradu po moři, nastala blíže ostrova Imbru strašná bouře, která koráb hnala přímo k Hoře Athonské. Mladý Arkadius spadl do moře a byl pokládán za utonulého. Když však po utišení bouře octlo se zoufající dvořanstvo v zátoce před osadou Dion, kde loď se zakotvila a cestující na břeh vystoupili, našli k svému úžasu a veliké radosti Arkadia, spícího pod trnitým keřem. Arkadius odebral se pak po suchu k otci, který z radosti nad šťastným a zázračným zachráněním syna svého dal vystavěti kostel blíže toho místa, kde Arkadius byl nalezen, ke cti zvěstování P. Marie. Uvádí se však i ta varianta, že do moře spadl syn bratra císařova, jménem Vatov, pročež ono místo pobřežní pojmenováno podle dítěte Vatopaide. Avšak klášter píše se po mnohá století Vatopedion, což by poukazovalo spíše k významu jinému. Budiž tak či onak, kostel byl vystavěn pod ochranou

císaře a hojně obdarován; zachovaly se z něho čtyři sloupy z červené žuly, které přivezeny byly z Říma ku podpoře střední kupole. O starobylosti kostela toho svědčí také ta zvláštnost, že pod oltářem jeho se nalézá studně, z čehož lze souditi, že na místě kostela stál někdy chrám pohanský se studní.

Zda-li obnoveny byly kostely v Kleonách a Kareji není známo, snad osady ty zanikly nebo byly nepatrné. Štěpán Byzantský, spisovatel řecký 6. století, uvádí v seznamu měst Athonských pouze Dion, Athon a Stratoniku — ovšem dílo jeho (zeměpisný slovník) zachováno jest pouze ve zlomcích.

Kromě tradice o založení kostela v Dioně udržela se ještě jiná pověst o návštěvě císařovny Placidie, dcery Theodosia Velikého. Stalo se to v první čtvrti pátého století. Když připlula na cestě své do Cařihradu před Vatoped, kde chtěla vykonati pobožnost svou a vkročila do chrámu, ozval se hlas varující: „Stůj, nechoď dále, abys neutrpěla“. Podle jiných zněl prý: „Stůj, nechoď dále, zde není místo pro dvě císařovny“. Placidia nevstoupila do kostela. U dveří, kde prý se to stalo, vymalován na stěně obraz Matky Boží, před kterým hoří světlo neuhasínající. Placidia dala přistavěti k hlavnímu chrámu kapli sv. Demetria. Pověst tato tvoří základ známého zákona o nepřipouštění pohlaví ženského tam, kde se usídlili mniši, který se zachovává až po dnes, ovšem že s tou výminkou, že v časech nepokojných venkovské obyvatelstvo prchá tam před nepřítelem a hledá úkrytu v lesích athonských. Do klášterů ovšem vpuštěno nebývá.

O císařovně Pulcherii (421—452) tvrdí se, že založila za panování svého mnoho kostelů pro mnichy, a dala prý i podnět ku vystavění prvního kláštera na poloostrově Athonském s kostelem Nanebevstoupení Páně. Stál v sousedství nynějšího kláštera Esfigmenu a jmenoval se Simen (Šimen), kterýžto název byl přenesen také na klášter pozdější, níže na pobřeží ležící. Posud lze základní zdi chrámu toho dobře rozeznati. U tří výklenků, jaké z pravidla ve stěně východní se nalézají, pozoruje se tvar déltovitý, což patrně nasvědčuje stavbě staré. Když biskup Porfyrij r. 1846 místo to ohledával, ležely tam dva sloupy mramorové s hlavicemi korinthskými; r. 1858 už jich neviděl a na otázku, kam se poděly, ukázali mniši na vchod klášterní, kde jimi podepřen zděný oblouk. Ale Uspenskij nepoznal

jich více, ježto byly otesané, čímž jejich vnější tvar změněn. Během věku pátého utvrdilo se vůbec křesťanství na Athoně a pověst připisuje kostelům v Kareji a Cherově (blíže Zografu) stáří vysoké.

Z dějepisu známo, že za Byzantského císaře Anastasia (491—518) začali Slované přecházeti přes Dunaj, za císaře Justiniána I. (527—565) že zajížděli do Thrákie a Makedonie, došli až k Solunu a ještě jižněji k Thermopylám. Za císaře Tiberia II. (578—582) a zvláště za Maurikia (582—602) a Foky (602—610) ve spojení s Avary vpády a útoky jejich na Makedonii, Thrákii, ba i Helladu mnohonásobně sesíleny. Slované dobyli tam měst, ohrožovali samý Cařihrad a usazovali se trvale po celém skoro poloostrově. Ač na poloostrov Athonský nepřišli (nelákalať tam asi nikoho kořist bohatá), přece Athonci trpěli dost nesnází, neboť obchod, na který hlavně byli odkázáni, zanikl.

Po smrti Mohamedově (632) zdvihli se Arabové a zahájili tažení proti jinověrcům, v krátkém čase dobyli Palestiny (637), usadili se v Egyptě (641) a podmaňovali pak sobě ostrovy. R. 654 byli již na cestě k Cařihradu. Konstantin IV. řečený Bradatý (Pogonatos), jenž nastoupil vládu r. 668, válčil do r. 676 s Araby, kteří, když nemohli nad Řeky zvítěziti, konečně s Konstantinem mír uzavřeli na dobu 30 let. Dlužno míti za to, že za těchto válek pobřeží moře Egejského bylo zpustošeno a že poloostrov Athonský byl vylidněn, neboť koho Arabové neubili nebo nezajali, ten jistě opustil krb svůj domácí, aby hledal útočiště na místech bezpečnějších. Athos byl liduprázden a jaksi připraven k novému obydlení, o které vláda také se postarala z příčin dosti naléhavých. Mnišstvo v zemích asijských se rozutíkalo před nepřítelem a hledalo ochranu v Cařihradě i jiných větších městech, kde se stalo brzo obtížným církevním hodnostářům i vládě, neboť vyžadovalo podporu v bídném postavení svém. Tu svolal císař Konstantin Pogonatos r. 680 šestý všeobecný koncil do Cařihradu, na němž bylo usneseno v článku 18., aby osoby duchovní, které opustily místa svá následkem přepadení nepřátelského, ke kostelům svým se navrátily, jakmile pomine výboj barbarský, který byl příčinou vzdálení jejich. Dále nařízeno článkem 42., aby poustevníkům, kteří chodí v obleku černém a s vlasy rozpuštěnými po městech, vykázán byl určitý

klášter; kdyžby do něho nechtěli, měli býti vyhnáni z města, aby žili na poušti, po které dostali své jméno.

Ustanovení tato měla za následek, že mniši, kteří nechtěli do klášterů, sobě naznačených, vstoupiti, odkázani byli na pustý, neobydlený poloostrov Athonský, při čemž byli vládou i podporováni. Našli se také lidé nábožní, kteří se chtěli státi poustevníky a i ze vzdálenějších končin přicházeli řeholníci, aby ukončili život svůj v osamělosti a stálém rozjímání.

Z těchto prvních obyvatelů-mnichů Athonu jest znám pouze poustevník Petr. Životopis jeho dosud zahalen jest tmou. Ví se pouze tolik, že žil, jinak však zprávy o něm zakládají se pouze na ústním podání, podle kteréhož prý přes 50 let na Hoře Athonské poustevničil. Jak a kdy zemřel, o tom vypravuje pouze církevní služba, kterou sestavil mnich Josef r. 880 po přenesení ostatků Petrových do kostela v Kareji. Uvádím vypravování Porfyrija Uspenského, jehož výklad pokládám za věrohodnější všech životopisů svatých, obsažených v tak zvaných „Patericích“.

Petr narodil se v Cařihradě a stal se úředníkem vojenským při dvoře; ve válkách s Araby upadl v Syrii okolo r. 667 do zajetí a byl odveden do pevnosti Samary na Eufratě. Tam zůstal bezmála devět let, totiž do r. 676. Když Konstantin IV. uzavřel mír s kalifem, dostal se Petr na svobodu vzájemnou výměnou zajatců. Obdržev dávno kýženou svobodu, vypravil se do Říma, kde přijal postřižku od tehdejšího papeže Agathona. Čtyři léta dlel v Římě, pak odcestoval na Horu Athonskou, která se do té doby zalidnila mnichy různoplemennými a byla tenkráte částí diecése arcibiskupa Solunského, jenž byl též vikářem apoštolské stolice římské. Petr přišel na Athos r. 681 a usadil se v jedné jeskyni na jižním úpatí hory, kde prožil 53 let. Nikdo ho neznal, nevědělo se o něm, stravou byly mu plodiny lesní, trávy a kořeny, ohně neměl a podobně postrádal i obleku, takže vlasy a vousy předlouhé byly jedinou jeho okrasou tělesnou. Byl by zemřel nepoznán v skalnatém brlohu, kdyby náhodou ke konci života jeho nebyl se zatoulal k němu lovec, kterému Petr sdělil běh svého života. O rok později našel lovec ten poustevníka mrtvého na bídném loži jeho a postaral se, aby mrtvola jeho přenesena byla do kláštera Klimentova, kde jej mniši pochovali v kostele, když se dozvěděli o Petrově životě asketickém.

Zemřel r. 734 za vlády císaře Lva III. obrazoborce. Poněvadž Lev III. a jeho nástupci mnichům nepřáli, drželi mniši Klimentovci v tajnosti ostatky Petra blahoslaveného, ač se osvědčily jako zázračné.

Klášter Klimentův stál na místě nynějšího Iveru na východní straně poloostrova. Podle zprávy o jeho trvání lze souditi že toho času bylo již více klášterů na Athoně, a to blízko kostelů, pocházejících z let předešlých. Tak stál Vatopedion u bývalého města Dionu, Simen pod vrchem Samarií, v sousedství osady Chrusia, klášter Filothea vznikl na rozvalinách obce Kleony a Kastamonit u chrámu sv. Štěpána. Větší počet klášterů založen byl v území, prostírajícím se od staré Apollonie, nynější to vesnice Jerisso až k Megalé Viglé, t. j. na oné vysočině, která náhle do značné výšky se vypíná a na příč poloostrova se táhne, tvoříc k severu mys Plati. Krajina tato svou úrodností vábila k usídlení, neboť mniši museli sobě chleba svého sami dobývati, k čemuž se hodila především její žírná země. Tam, kde v novější době stojí metochy, t. j. klášterní dvorce, byly v časech dřívějších snad kláštery, po jiných zachovaly se aspoň jména. Kláštery prvopočátné mívaly objem skrovný a počet mnichů, v nich žijících, byl nepatrný; starší mnich, při němž bylo několik učenníků, slul již igumen. Za příčinou bezpečnosti mělo stavení vzhled věže, v jejímž horním oddílu nacházela se kaple; to byly tehdejší monidriony.

Po smrti Konstantina IV. vstoupil na trůn Byzantský syn jeho Justinián II. (685—711), nazvaný později Rhinotmetos (Beznosý). Za vlády jeho rozšířili se Slované po celé Makedonii. Jeden kmen slovanský, od dějepisců Rynchini zvaný, usadil se v Chalkidice, čímž se stal blízkým sousedem mnichů Athonských, tak že jednotlivé rodiny přicházely se stády svými až na samý Athos, kde po domácku se zařizovaly. Nebylo nikoho, kdo by se jim byl protivil, mniši si netroufali je vyhnati, vědouce, že panovník není klášterům valně nakloněn. Tito Rynchini byli ještě pohané a mniši pokusili se o to, šířiti mezi nimi křesťanství, což ostatně poskytlo pastýřům těmto vítanou příležitost, usaditi se mezi mnichy trvaleji pod záminkou, že stálý styk s nimi bude k jejich vlastnímu prospěchu, aby se utvrdili ve víře křesťanské. Mnichům nebylo ovšem vhod, že žili jako ve

víru světa, v neklidu, vystaveni jsouce leckterým pokušením, ale časy byly zlé, panovalať dynastie, jejíž členové vesměs nadržovali obrazoborcům.

Za vlády císaře Theofila (829—842) stihlo veliké neštěstí Horu Athonskou. Panovník tento bojoval bez úspěchu s kalifem Bagdadským, u ostrova Thasu zničili Arabové veškeré loďstvo Řeků, tak že nepřítel mohl bez překážek osady pobřežní drancovati a obyvatelstvo do otroctví odváděti. Poloostrov Athonský trpěl strašně, byl loupežníkům mořským jaksi na ráně a když jej byli vícekrát navštívili, proměnil se v poušť bezlidnou. Bylo to v r. 830.

Po uplynutí as patnácti let vraceli se poznenáhlu mniši zpět a vyhledávali svoje stará bydliště, jiní noví se tam usazovali, aby v bázni boží ctnost dokonalosti asketické sobě osvojili. Mezi těmito posledními byl také mnich Euthymios. Narodil se r. 824 v Galatii v Malé Asii. Jsa šestiletý ztratil otce, matka syna vychovávala jak mohla a v 17. roce jej oženila. Se ženou žil pouze jeden rok, pak tajně se vzdálil z rodného domu a šel na maloasijský Olymp, kdež v jednom klášteře přijal malé postřížení mnišské. Skoro 15 let konal rozličné služby pod igumenem Mikulášem, když však tento nechtěl uznati Fotia, povýšeného r. 858 za patriarchu, a proto klášter musel opustiti, použil i Euthymios příležitosti této, aby se vzdálil z kláštera svého a putoval k výšině Athonské, která mu již ode dávna vychvalována byla jakožto místo nejpříhodnější pro samotářství mnišské. Než se vydal na cestu, přijal od otce Theodora, vyhlášeného askety na Olympě, úplnou svatou schimu. Na Athoně sdružil se Euthymios s mnichem Josefem, rodilým Arménem, který již delší čas tam poustevničil a umluvil se s ním, prodlíti 40 dní a nocí pod širým nebem a jako vůl shrbeně živiti se jedině travou. Když provedli toto své předsevzetí, vyhlédli sobě jistou skalní rozsedlinu, ve které oba prožili celý rok bez ohně v postě a modlitbě, aniž jeden na druhého slovo promluvil. Potravou byly jim žaludy a kaštany, oděv jich schátral a po těle ve hnisavých ranách objevili se červi. Po uplynutí roku toho opustil Josef jeskyni a přešel na jinou stranu Hory k jiným poustevníkům, kterým velmi mnoho vypravoval o způsobě života Euthymiova. Tento zůstal ještě dva roky o samotě, ale pak vyšel ze své

skalní poušti jako od svatého, ne každému dostupného oltáře. Přidruživ se k asketům, kteří po výšinách Athonských v poustevnách žili, dobrým příkladem je povzbuzoval. Ztrávil mezi nimi celý rok, načež vypravil se na Olymp, aby odtamtud na Athos s sebou přivedl starce Theodora, jenž zvláštním poslem o přesídlení jej požádal. Vrátil se z Olympa brzy na Athos, neduživý však Theodor nemohl žíti v pustinách jeho, kde mu nemohla býti poskytnuta žádná výhoda. Euthymios viděl se nucen přestěhovati se s ním na venek do blízkosti vesnic, kde vystavěl chaloupku a starce obsluhoval. Zdálo se, že nemocnému lázně prospějí, proto odcestovali do Soluna, kde však otec Theodor zemřel. Euthymios zůstal několik měsíců v Soluně, kde vysvěcen od metropolity za jáhna. Pak se vrátil na Athos, kde tři léta ztrávil a v té době i svěcení kněžského dosáhl. Pro Euthymia, vyhlášeného asketu, přišlo na Horu Athonskou mnoho mnichů, kteří chtěli následovati způsobu jeho života. Hrnuli se k němu jako k hlavnímu vůdci, knězi i starci, neboť pokládán byl za ozdobu duchovenstva. Roku 866 utrpěli poustevníci mnoho škod od arabských loupežníků mořských, jejichž plenění bylo příčinou, že mniši ze strachu se rozutíkali, kam kdo mohl. Euthymios s učenníky svými usadil se u vesnice Vrasta, nedaleko Athonu, který však častěji navštěvoval, neboť nemohl odolati touze, aby aspoň nějaký čas ztrávil na skalnatých výšinách jeho. Tam oblažen byl zjevením, které jej vybízelo, aby na vrchu Peristeri blíže Soluna, kde se nacházely rozvaliny kostela, vystavěl klášter. Vnuknutí toho uposlechnul Euthymios, našel místo naznačené a dal se ihned do práce, kterou přes rozličná protivenství za tři léta ukončil. Bylo to za panování císaře Basileia I. Mezi učenníky jeho byl také Basileios, pozdější arcibiskup Solunský, jenž sestavil životopis starce svého. Euthymios spravoval klášter svůj více než deset let, založil v té době i klášter ženský, odevzdal oba kláštery dozoru arcibiskupa Solunského Methodia a vrátil se r. 888 na Athos, kde chtěl konečně nalézti, po čem nejvíce dychtil, totiž nerušený pokoj. Ale i tam obtěžovali jej poustevníci, tak že se před nimi musil skrývati. Tam pocítil předtuchu blízké smrti a protože přál sobě zemříti v úplné spokojenosti duševní a býti prázdnu všech styků s lidmi, dal se tajně s učenníkem Georgiem převésti na

ostrov Jera, kdež žil několik měsíců letních. Pak se rozstonal a za tři dni, 15. října 889, ducha svého vypustil. Netlící tělo jeho bylo r. 890 převezeno do Soluna, a proto nazván Euthymiem Solunským.

Životopis tento stává se tím zajímavějším, že se dovídáme, jak poloostrov Athonský r. 866 od mnichů byl opuštěn a teprve za panování Basileia I. (867—886), který mocnou rukou nepřátele pokořil, mniši na novo usazovati se tam začali. Zachovalo se sigillion Basileia I., t. j. pergamenová listina, na které připevněna jest pečeť olověná, pocházející nepochybně z r. 872, kde císař béře v ochranu poustevníky Athonské, aby jich ze života rozjímavého nevytrhovali obyvatelé sousedních vesnic ani pastýři stád kočujících, tak, aby poustevníci modlili se za sebe a za celý svět křesťanský. Jest to první listina, která jedná o poustevnících, obývajících Horu za příčinou života asketického, která potvrzuje značně podání, jež se udržovala v ústech mnichů na základě pouhých domněnek a kusých zpráv životopisných.

Mezi prvními mnichy, kteří se vrátili po třetím zpustošení Athonu, byl Jan Kolova, jenž severně od Provlaky založil klášter. Od císaře Basileia I. vyprosil sobě pozemky, až k hradbám staré zpustlé Apollonie se prostírající. Teprve mnohem později přicházeli osadníci cizí, a protože většina jich pocházela z vesnice Eresu na ostrově Mitilini, byla Apollonia od nich přezvána Jerisso v upomínku na bývalý domov jejich. Mniši Athonští podrobili se dobrovolně Janu Kolovovi, který jako starý asketa požíval všeobecné důvěry. On vymohl onen ochranný list od panovníka, kterým pojistil mnichům větší bezpečnost a nerušený klid zamezováním příchodu cizinců. Dokud Jan byl živ, bylo dobře, neboť choval se k Athoncům jako dobrodinec, jakmile však zemřel, nastala změna. Jeho nástupci byli vládychtiví, zištní a hleděli poustevníky vykořisťovati, pokládajíce je za poddané kláštera. Ale tito brzy se osvobodili z nemilého sobě postavení, oddělili se od klášterníkův kolovských, určili Kareji za sídlo ústřední a zvolili sobě próta t. j. prvního mezi mnichy, jenž v Protátě bydlel ve zvláštním stavení, v jehož sousedství stál kostelík, kde mniši shromáždění svá konali. Nebylo to zařízení nové, neboť připomíná se již od prvního příchodu mnichů na Athos kathedra starců jako místnost obecná, kde sporné zá-

ležitosti se vyjednávaly. Byla prý asi tam, kde jest nyní metoch iverský, t. jižně Provlaky. Tehdy (okolo r. 875) přihodilo se, že v klášteře Klimentově byly nalezeny ostatky Petra Athonského, jenž více než 140 let tam byl pohřben. Byly s velikou uctivostí přeneseny do kostela karejského a v jeho předsíni umístěny.

Nástupcem Basileia I. stal se syn jeho Lev Moudrý (886 až 911). Nebylo míru mezi mnichy Athonskými, klášterníci kolovští osobovali si poloostrov celý, znepokojovali poustevníky dávajíce v nájem pastvu lesní a hrozili jim vyhnáním z Hory. Za tou příčinou vypravil se první prót Ondřej do Cařihradu, aby císaři osobně přednesl stížnost Athonců a prosil o vyřízení sporů mezi nimi a klášterem Kolovovým. Panovník dal záležitost tu vyšetřiti a výsledek vypadl příznivě pro poustevníky. Zvláštní listinou uznána samostatnost anachoretů přes to, že větším dílem po samotách bydleli, neboť klášterů hojně obydlených na Athoně ještě nebylo.

Císař Konstantin VII. Porfyrogennetos byl při smrti otce svého teprve šestiletý. Romanos Lakapenos, jenž určen mu byl za spoluvládce, povýšil své dva syny za císaře a ode všech těchto čtyř císařů podepsána jest zlatá bulla, která potvrzuje, že Hora Athonská náleží mnichům tam žijícím, kteří se osvobozují od jakékoliv povinnosti státní, obecní i církevní. Podle domněnky Porfyrija Uspenského vydána byla listina tato r. 920, a to nejspíše proto, že nově jmenovaný biskup Jerissovský potahoval poustevníky ku pracím robotním. Za vlády dotčených císařů (914—959) žil na Athoně mnich Pavel, řečený Xiropotamský. Tento narodil se v Cařihradě, a tvrdí se obecně, že byl synem cís. Michala Rhangabé (811—13). Poněvadž však jest známo, že Pavel byl vrstevníkem Athanasiovým a několik let po měn zemřel, byl by dosáhl věku více než dvou set let, což není pravděpodobné. Pavel byl muž znamenitý, vynikal vzdělaností a byl snad zpřízněn s některým rodem panovnickým, vyučoval děti Romana Lakapena, jehož dcera Maria se provdala r. 927 za cáře Bulharského Petra. Pavel pozván byv od cáře Petra k jeho dvoru, měl se státi missionářem národů slovanských, poloostrov Balkánský obývajících, ale buď neznalost jazyka slovanského, buď nechut k veřejnému a dosti těžkému povolání bránila tomu. Spíše oblíbil sobě Pavel způsob života

tehdejších poustevníků makedonských, kteří v horách lesnatých se ukrývajíce, životu nábožnému klidně se oddávali. Hově náklonnosti své k tišině a samotářství, vypravil se Pavel na Athos, našel starce, u kterého seznal mravy a obyčeje asketů, pak sám mnichem stal se pode jménem Pavel, neboť dříve nazýval se Prokop. Touže po úplné samotě, usídlil se u podnoží vrchu Athonu na straně západní, kdež od temene hory rokle se otvírá, která slouží v zimě za odtok vody sněhové nebo dešťové. Jest to onen suchý potok (xiropotamos), podle kterého dostal Pavel jméno Xiropotamský. Tam vystavěl sobě poustevnu, nemohl však zabrániti, aby v okolí neusadilo se více poustevníků, kteří pod jeho vedením chtěli vésti život co nejpřísnější. Žili po způsobě škitském v jednotlivých chýžích v počtu prý okolo šedesáti duší. Aby měli místo ke společné bohoslužbě, podnikl Pavel stavbu kostelíka, jenž zasvěcen sv. Jiřímu. Pro sebe zřídil skrovné obydlí klášterní, které pouze s několika bližšími učenníky obýval, aby v mlčenlivosti, pracovitosti a pobožnosti žili a Boha oslavovali, neboť jiného účelu podobné hesychasteriony (isychastiriony) ani neměly. Prostředků peněžitých poskytli nejspíše cář Bulharský a Romanos Lakapenos. Poslední daroval Pavlovi značnou část kříže čestného, která dosud tvoří nejdražší poklad mnichů Xiropotamských. Kdy náš Pavel zemřel, není známo určitě. Dosáhl však věku více než sto let, neboť zachoval se podpis jeho na listině z r. 1011. Pohřben nebyl na Hoře Athonské, nýbrž mrtvola jeho převezena do Cařihradu a tam uložena v hrobce rodinné. Byl totiž Pavel holobradým a tehdáž nesměli se pochovávati na Athoně lidé bezvousí; také uvádí se, že byl kleštěncem.

Ve všech slovnících, jedná-li se o popis Athonu, píše se, že Romanos Lakapenos vystavěl r. 920 klášter Xiropotamos, který proto platí za nejstarší klášter Athonský. (Viz také Riegrův i Ottův Slovník Naučný.) Pomáhal-li Romanos skutečně při stavbě klášterní, dělo se to u Otce Pavla při původním Xiropotamu; z příčin neznámých založili mniši pavelští pět hodin severněji filiálku na místě bezpečnějším a nazvali ji Xiropotam, kdežto klášteru mateřskému po smrti jeho zakladatele se dostalo jména Sv. Pavel. Dnešní Xiropotamci honosí se dvěma bullami, které Porfyrij Uspenskij však zavrhuje a za podvržené prohla-

šuje. Jednajíť o jednom a témž předmětě, ale obsahem svým nesouhlasí. Uvádím výtky aspoň v hlavních kusech, jak je uvádí Uspenskij v cestopisu svém:

1. Pavel jmenuje se v exempláři prvním knězem, zpovědníkem cís. Romana, synem Prokopie a Michaela, kdežto v druhém se jmenuje také archimandritem. Ale ve stol. 10. a ještě i později archimandritů vůbec nebylo. Dále platí za učitele dětí Romanových a syna císaře Michaela Rhangabé.

2. Podle bully první daruje Romanos klášteru potřebné nářadí kostelní a v bulle druhé stojí, že vystavěl klášter, ale nic nedaruje.

3. V první se uvádí, že Romanos vystavěl věže a vysoké zdi, pak byty hostinské s postelemi a nemocnici pro osoby zestárlé, listina druhá udává, že vystavěl jenom věže a nemocnici, o postelích se nezmiňuje.

4. V exempláři prvním vychvaluje se život mnichů, pobožnost a pilnost jejich, což při druhém exempláři úplně chybí.

5. V první bulle líčí se obšírně, jak Romanos vstoupil do pokladnice v průvodu mnoha kněží i magistrů, aby sv. kříž odtamtud vynesl, v druhé stojí pouze, že císař s několika osobami klenotnici navštívil.

6. Podle jedné daruje Roman klášteru roční důchod 1800 peněz zlatých a tři domy, podle druhé zlaté bully pouze 800 zlaťáků a dva domy.

Také se uvádí, že Xiropotam byl vysvěcen r. 924 od patriarchy Theofylakta, jednoho ze synů Romanových, ale Theofylaktos byl patriarchou od r. 933 do 956, a bylo mu 16 let, když byl dosazen na stolec patriarší. Konečný úsudek Porfyrija Uspenského jest ten, že o b ě zlaté bully jsou zcela bezcenné a že nepochybně byly zhotoveny od nějakého nedoučeného mnicha Athonského za tím účelem, aby klášter získal bohaté záduší. Padělek ten byl snad zdělán koncem 17. století.

Vesnice Jerisso či-li po slovansku Jersov, stala se průběhem času lidnatější a dostala název Kastro, neboť staré městské zdi byly opraveny, čímž se proměnila v pevnost; blíže ní usídlily se rodiny cizí, kterým od vlády částečně země darována, částečně prodána byla. Jersovští opět zavládli zemi, okolo Provlaky ležící. Ale s ubíráním půdy nebyli spokojeni ani klášterníci kolovští, ani

Athonci a podali tudíž stížnosti proti těmto přehmatům. Vláda jaksi uznala, že se děje mnichům křivda a určila jim jisté odškodnění, které ročně mělo se vypláceti. Obyvatelstvo činilo však nároky další a trvalo na tom, že má právo na území od Jersova až k úpatí Veliké Vigly, čímž sobě vyhražovalo nejúrodnější území poloostrova k užívání volnému. Za příčinou ukončení sporu odcestovalo několik mnichů do Cařihradu, byli však odkázáni k soudu Solunskému, kde rozepře se měla vyrovnati. Žádná strana nebyla však s to, aby udala pravdivé hranice, neboť jak mniši, tak i Jerisovci teprve nedávno se usadili v krajině zpustošené. Soudce navrhl smír a to tím způsobem, aby se určila přes šíji zemskou od moře k moři t. j. od zálivu Stilarského čili Jerisovského k zálivu Svatohorskému čára hraniční. Obě strany souhlasily a smlouva podepsána r. 934. Podle nových hranic nepatřil klášter Kolovův k území Athonskému. Obyvatelé venkovští žádali ještě, aby jim dovoleno bylo v případě války dobytek svůj do lesů Athonských hnáti a tam pásti, k čemuž mniši nepřistoupili, ukazujíce na úrodné polnosti, které nyní přešly v držení Jerisovců a jiných osadníků.

V první polovině věku desátého rozmnožil se nejen počet mnichů, nýbrž vznikly i kláštery, jejichž jména aspoň částečně dodnes se zachovala. Pod Megalou Viglou nalézal se klášter Zig, blíže mysu Plati stál klášter sv. Euthymia a poněkud dále klašter sv. Ondřeje. Nad klášterem Klimentovým usadili se Gruzinci na vysokém pobřeží, pojmenovavše klášteřík svůj Atho, dále na břehu mořském stojí dosud věž, nazvaná Milopotam, zbytek to osady klašterní, na stejné straně směrem k jihu nacházel se latinský klášter Amalfiťanů, na pobřeží západním klášteřík Dafin-Dochiar, severněji byl Zograf, vzniklý po příchodu tří bratří rodu slovanského a ještě více k severu kláštery Monoxylit a Prosforion; z posledního stojí ještě dobře zachovaná věž.

Roku 960 přišel na horu Athonskou Athanasios, mnich z lavry Kiminos, ležící v Malé Asii. Narodil se v Trapezuntě okolo roku 920 a již jako dítě osiřel. Jedna jeptiška vzala jej k sobě a po její smrti byl dán na vychování k jistému učiteli. Po ukončení studií stal se sám učitelem při škole císařské. Bylo mu 30 let, když probudilo se v něm přání vstou-

piti do kláštera. Setkav se s Michalem Maleinem, igumenem lavry na hoře Kiminos, prosil jej za přijetí. Žádost jeho byla splněna. Složil slib mnišský a když během čtyř let pod dozorem Maleinovým seznal i ukončil všechna studia asketická, dal prozřetelný stařec svolení Athanasiovi, aby se oddal samotě a mlčenlivosti na venku mimo lavru.

Příbuzní igumenovi, Nikeforos Fokas a bratr jeho Lev, navštěvovali častěji lavru, stavěli poustevny na hoře kiminské, zaopatřovali askety všemi potřebami a modlili i postili se s nimi. Nikeforos již tehdáž svěřil Athanasiovi úmysl svůj, umříti jako mnich. Igumen Maleinos scházel denně, byl často nemocen, za nástupce svého určil Athanasia, jenž však, když o tom se dozvěděl, lavru opustil tajně a odešel na horu Athos. Vzal s sebou jenom kukul, t. j. závoj mnišský a dvě knihy vlastnoručně psané, t. evangelia a epištoly. Byl tenkrát dobrý čtyřicátník. Obešel celý poloostrov, navštívil kláštery a samoty poustevnické, viděl množství mnichů, pozoroval přísný i prostý život jejich, jmenovitě pak život samotářů mlčenlivých, podivil se jejich askesi a radoval se, že mu Bůh dal seznati tolik mužů svatých. Potrava byla vesměs bídná, zřídka přinesl lid venkovský poustevníkům pšenici darem, neboť kretští mahomedáni zajížděli na plen k Athonu a brali v otroctví, kde koho chytili.

V tom čase zemřel Konstantin Porfyrogennetos. Dvořané Nikeforos Fokas a Lev magister ustanoveni byli za vojevůdce; Athanasios, který se obával, aby ho ti dva bratří nevyhledávali, uchýlil se v klášter Zig, vydávaje se za námořníka, jenž byl přestál ztroskotání korábu a chce se státi mnichem. Nikeforos pátral skutečně po Athanasiovi a když sobě připomněl jeho silnou touhu žíti na Athoně, požádal písemně vévodu Solunského, aby ma pomohl Athanasia nalézti. Vévoda obrátil se na próta Stefana, jenž podle přiloženého popisu při prvním shromáždění mnichů v Kareji Athanasia poznal a jemu oznámil, že jej hledají známí mu velmoži. K žádosti Athanasiově ukryl jej prót v jedné kellii blíže Kareje, kde po celý rok opisováním knih církevních chléb denní sobě vydělával, ale jako světlo hořící a město na kopci rozložené nemohou se skrýti, tak marně ukrýval se Athanasios. Našel jej Lev magister, když navštívil

Athos po dosaženém vítězství nad Saracény. Athanasios po dvouletém přebývání na poloostrově odebral se na jeho konec jižní, aby se oddal životu v pravdě poustevnickému. V jedné rokli pod strmou skalou vystavěl sobě chatrč. Na blízké vysočině, která slula tehdá Melana, bylo viděti zříceniny města starohellénského.

Tenkráte dostavila se u Athanasia jakási malomyslnost, která jej ovládala tak mocně, že se zapřisáhl Horu opustiti, nenabude-li během jednoho roku tolik sil, aby nad ní zvítězil.

Roku 961 vyslán byl Nikeforos Fokas s velikou silou vojenskou na ostrov Krétu, aby pokořil loupežníky arabské, kteří bez ustání plenili pobřeží řecká. Vybízel Nikeforos Athanasia, by jej v ležení vojenském navštívil, k čemuž on teprve po zdráhání delším se odhodlal a na ostrov se vypravil. Tam spolu se usnesli, že vystavějí na Athonu klášter, ve kterém Nikeforos chtěl vésti život mnišský, jako již na hoře Kiminos byl vedl. Když ostrov byl podmaněn, vrátil se Athanasios do poustevny své a Nikeforos do Cařihradu.

Romanos II. zůstavil za nástupce svého syna, tříletého Basileia. Správa říše svěřena Nikeforovi, vítězi nad Saracény krétskými, ale Nikeforos stal se brzo sám císařem, oženiv se se vdovou po Romanovi, Theofanou. Ještě roku 963 poslal k Athanasiovi mnicha Methoděje, aby mu odevzdal šest liber zlata k zamýšlené stavbě kláštera, při které měl tento jemu nápomocen býti. Na východním okraji oné vysočiny Melany započal Athanasios stavěti kostel a okolo něho celly mnišské, což bylo za dvě leta ukončeno. Nově zřízený klášter nazval lavrou císařskou, která brzo se zalidnila, ale mnoho práce bylo ještě potřebí, aby vnitřním i zevnějším zařízením se vyrovnala klášterům starším, které Athanasios znal z Cařihradu a z Malé Asie. Přízeň císaře Nikefora poskytla Athanasiovi prostředky dostatečné k ukončení díla. Pod klášterem na pobřeží mořském zřízen bezpečný přístav, opatřen ochrannou věží, s výšin horských přivedena stálá voda do lavry, v okolí zakládány sady a vinice, z pozemků obecních koupeno značné prostranství země, na kterém dal stavěti Athanasios po různu poustevny pro ony bratří, kteří dávali přednost samotě lesní před společným živobytím v klášteře. Za krátkou dobu vzrostl počet mnichů nad

sto. Aby bylo usnadněno mísení chlebů pro tolik lidí, zhotoven stroj, k jehož pohybu upotřebován pár volů; poněvadž však potah dobytčí na Athoně byl tenkrát věcí nevídanou, způsobila tato novota mezi mnichy mnoho reptání.

Staraje se o budoucnost lavry, sestavil Athanasios pravidla řeholní, předloživ je ku schválení císaři Nikeforovi, jenž ten zákonník či-li typik skutečně potvrdil. Jest velmi dobrou pomůckou pro seznání mnišského života v 10. věku. Athanasios řídil se v hlavních věcech typikem palestinské lavry Sávy Osvíceného, který přijaly všechny kláštery církve východní. Určuje především způsob bohoslužby, připadající na dni sváteční i všední, službou velikonoční počínaje; obšírně pojednává o postě velikém, o mnohosti a jakosti jídla i nápoje, konečně o rozličných těch službách klášterních. Neméně zajímavá jest Athanasiova závět, kterou zanechal klášternímu bratrstvu s napomenutím, držeti zákony jim dané; ustanovuje epitropa (správce), jenž by po smrti jeho na lavru dohlížel, pak způsob volby igumena; také doporučuje některé mnichy starší, kterým má se poskytovati všechno, čeho jim třeba bude do smrti jejich. Pozoruhodno jest, že Athanasios ve spisech svých Horu Athonskou jmenuje také Horou Svatou, kterýžto název úředně teprv v 11. stol. byl zaveden. Athanasios byl příčinou, že magister Lev, bratr císařův, dal peníze ku přestavění kostelíka v Kareji, jenž pro těsnost svou nemohl všech mnichů při shromážděních pojmouti. Při stavbě přihodilo se, že ostatky Petra Athonského, které v kostele ku poctě veřejné vystaveny byly, zmizely. Jak později na jevo vyšlo, odnesli je v noci mniši kláštera Klimentova, zanesli do Thrákie a v jedné vesnici za sto peněz zlatých duchovenstvu místnímu prodali. Považovaliť mniši Klimentovští ostatky Petrovy za svůj majetek i po přenesení jich do Kareje.

Od té doby, co byl započal Athanasios nový klášter stavěti, v rozměrech dosud na Athoně neobyčejných a nákladem velikým, vznikla proti němu jakási nelibost mezi hesychasty či-li askety — a těmi byla tehdáž většina mnichů Athonských. Považovaliť dosavadní způsob života svého za dostatečný k spáse duší, v každé novotě viděli zneuctění a opovrhování obyčeji starými. Našlo se několik horlivců mezi nimi, kteří s trpkostí a s žalem velikým pohlíželi na počínání Athanasiovo, vidouce

v něm rušitele míru a v podezření majíce jej, že chce ostatky blaženého Petra přenésti do lavry své.

Usnesli se nevydati jich, nýbrž skrýti a vůbec raději z Hory odnésti, aby nikdy v moc nástupců Athanasiových se nedostaly. Vesnice, ve které byly prodány dotýčné ostatky, uvádí se pode jménem Fotokomi a Fokida. Poloha její mohla by se hledati podle mého mínění v nynější vesnici Fotagoš, dvě hodiny od Nevrokop vzdálené, blíže západních hranic bývalé Thrákie. Nevrokop byl již v časech starých sídlem arcibiskupským a lze míti za to, že v tamějším chrámě kathedrálním ostatky Petra Athonského buď odpočívaly nebo dosud se přechovávají.

Okolo roku 980 sepsal mnich Nikola, očividec prodeje ostatkův, ku prosbám mnichův Athonských obšírný životopis Petrův, nepochybně podle starších pramenů.

Mocný příznivec Athanasiův, Nikeforos Fokas, zahynul r. 969 smrtí násilnou. Nástupcem jeho ve vládě i manželství stal se Jan Cimiskes. Když lavra zbavena byla ochranné ruky císařské, tajená dosud nevole hesychastů propukla ve zjevné sočení a nepřátelství. Skoro všechno, co Athanasios učinil, protivilo se do duše mnichům, kteří byli milovníky starých zásad a zvyků. Žehralit, že vystavěl stavení nákladná, že zavedl řád společný nejen v kostele, nýbrž i v domácnosti, majetek klášterní dal sobě potvrditi listy císařskými, všechnu vodu z okolí že svádí do kláštera, že vysazuje sady olivové a vinice, dává péci chléb kvašený, rovněž nelíbilo se jim upravení přístavu pro lodi domácí i cizí, neboť tím usnadněn přístup venkovanům, kteří novou lavru často navštěvovali a obchod s ní provozovali. Přísní otcové starého řádu spatřovali ve všem tom zkázu Hory a nescházeli tací, kteří chtěli Athanasia odstraniti buď lstí, buď násilím. Že však nemohli účelu svého dosáhnouti, usnesli se vypraviti posly k novému císaři, prosit za vypuzení Athanasia. Mluvilo se obecně mezi nimi, že dokud ten reformátor bude na Athoně, nevrátí se dřívější klid do pousteven a do myslí asketů. Také prót stál na straně žalobců a vydal se s Pavlem Xiropotamským na cestu do Cařihradu, aby přednesli císaři svou žalobu i žádost. Snadno lze vysvětliti, proč otec Pavel se stal protivníkem Athanasiovým; nebylť novotářem, nýbrž nakloněn byl

starým obyčejům poustevníků Athonských, které pokládal za dostatečné k dosažení blaha pozemského.

R. 970 poručil císař Jan Cimiskes igumenu kláštera Studijského, Euthymiovi, aby se odebral na Athos, spor vyšetřil a zjednal mezi mnichy mír. Výslech a soud, jejž Euthymios vedl, trval celý týden u přítomnosti všech igumenů a mnoha jiných mnichů. Vyslýchány byly obě strany se žalobami a obranami svými, prozkoumána příčina pohoršení, leckterá nedorozumění odklizena pouhým vysvětlením, takže se konečně poštěstilo protivníky smířiti, jmenovitě když Euthymios objevil, že rozepře, vzniklé mezi mnichy, jsou vlastně dílo ďáblovo. Na čem strany se dohodly a co Euthymios v rozepři jejich podle moci, od císaře obdržené, vypověděl, to vše sestaveno ve spis, dobře spořádaný na způsob protokolu, který pak schválen a potvrzen byv od císaře, stal se pro budoucnost zákonem mnišské obce Athonské.

Tak vznikl nejstarší psaný řád Sv. Hory. Podávám jej zde podle ruského překladu, pořízeného biskupem Porfyrijem Uspenským. Kdo by jej chtěl čísti v původním jazyku řeckém, nalezne jej též ve spise Uspenského „Vostok christijanskij“. Prvopis psán jest na vydělané kůži z kozla a obdržel proto jméno „Tragos“, t. j. kozel. Chová se v domě protátském v Kareji; zřídka kdy podaří se některému cestovateli, aby jej spatřil, neboť jest spolu s jinými důležitými listinami uložen v skříni, zamknuté čtyřmi klíči a zapečetěné 20 pečetmi, která se otvírati smí toliko u přítomnosti plné Protáty, totiž všech zástupců klášterů Athonských, což se stává jen v důležitých příležitostech a po zvláštním vyzvání.

3. První řád Athonský.

„Veledůstojní mniši, na Hoře Athonské po způsobě poustevnickém žijící, t. Athanasios důstojný mnich a prót hory té a Pavel, důstojný mnich, přijevše do města, od Boha chráněného (Cařihradu), postavili se před tváří milostivého císaře našeho a mluvili, že mezi nimi a nejdůstojnějším mnichem Athanasiem, igumenem císařské lavry, řečené M e l a n a, dávno již vzniklo pohoršení a různice z toho, že zanecháno některých (zde v prvopisu několik slov nečitelných) . . . . a prohlásili, že se nemůže

nalézti prostředek, aby toto zlo bylo přetrženo a aby zavládl mír vespolný. Pročež od Boha korunovaný, panující císař náš, jenž žije podle zákonů Syna božího a právo ochraňuje, staral se o upokojení mnichů a navrácení mezi nimi svorného a tichého života. (Opět nečitelno) . . . aby jich nevodili k soudům světským a záležitosti jejich aby nebyly rozhlašovány v lidu; obzvláště pak proto, že záležitosti mnišské nemohou důkladně býti posuzovány světskými, neboť jiné mravy, tužby, žaloby a spory jsou u mnichů a jiné žaloby a rozsudky na ně bývají u světských i poručil dáti nepatrnosti naší písemné nařízení, abychom obeslali obě strany, vyslechli jejich žaloby a učinili vhodné narovnání ve smyslu zákonů božských.

Po příchodu našem na místo, za přítomnosti obou stran stížnost vedoucích, v zasedání všech igumenů Hory s námi a u přítomnosti všeho sboru bratrského, prohledali jsme a prozkoumali rozepři během celého téhodne i nalezli jsme, že obě strany jsou v právu svém, třeba by se to zdálo podivným tomu, kdo nemůže hluboce a duchovně vniknouti v ten předmět. Ukázaloť se, že spor, mezi nimi povstalý, jest vlastně svedení satanské. Když takto všechna nedorozumění se vyjasnila, byl jim s pomocí boží darován hluboký a trvalý mír.

Avšak kromě toho našly se i jiné věci, jež potřebovaly nápravy a my jsme tak učinili podle rozumu našeho a ve smyslu zákonů božích. Také nám se představili někteří mniši se vzájemnými žalobami a nedorozuměními, jež jsme rozsoudili a smířili. Vniknuvše pak do zřízení co nejpodrobněji, shledali jsme, že pohoršení, spory a neplechy některé mají původ svůj ve shromážděních. A jakož jest nám známo, že rozumní lidé zavedli shromáždění k užitku a útěše bratří, ukázalo se zatím, že vodívají k cíli opačnému. Pročež za souhlasu s míněním obecným, s potřebou a přáním všech přítomných důstojných mnichů a igumenů, jejichž jména a podpisy poznamenány jsou na konci tohoto řádu, dovolili jsme a nařídili vypustiti dvojí shromáždění, jedno na velikonoce a druhé na vánoce tak, aby se scházeli pouze jednou do roka na svátek přečisté Rodičky a Matky Boží a k tomu dni aby také sebrali almužny. Dále pak ustanovujeme, aby v nadřečený svátek prót přišel toliko se třemi učenníky, důstojný Athanasios, igumen veliké lavry se dvěma, mnich pak Pavel

s jedním a ostatní igumeni, kellioté i poustevníci aby se scházeli bez učenníkův. Ačkoliv pak jsme náležitým návrhem, jak se nám zdá, vyslovili způsob léčení, tak aby skromnost důstojnosti byla v paměti oběma stranám mnišským, i aby se rozšířil poklid všeobecný, pevný a úplný, bez příčin ku pohoršlivostem naproti světským a zvláště bez dotýkání božského sluchu ctihodného panujícího císaře našeho; přece nastane-li časem pokoj všeobecný pomocí a milostí boží, anebo všichni jednosvorně budou chtíti zaříditi i jiná shromáždění, z toho my budeme se radovati a veseliti; prosíme však oznámiti nám to písemně, aby nepokoušel se leckdo měniti něco v řádu.

Tak ukládáme vám zachovávati tato pravidla, kteráž, jak myslíme, budou vhodná Bohu, příjemná dobromilovnému císaři našemu a srovnalá s životem asketickým, neboť jsou ustanovena podle vespolného mínění a soudu všech igumenů, kteří se nacházejí na Hoře Athonské.

1. Uznáváme za prospěšné ustanoviti, aby v případě nějakého přestupku, jenž potřebuje napravení, ať se týče obce nebo osoby některého bratra, nižádný igumen neměl práva souditi nebo napravovati přestupek takový, určovati trest vinníkům a obesílati je k soudu bez vědomí próta; ba ani prót sám bez shromáždění igumenů Hory a bez jejich vůle a souhlasu nemá míti moc učiniti něco tomu protivného, byť by to i vyžadoval prospěch obce nebo některé osoby.

2. Uznali jsme za spravedlivé ustanoviti, že postřiženci z jiných klášterů, kteří přicházejí na naši skromnou Horu, budou-li přijati, nemohou podle vlastní vůle a chuti své kupovati sobě zahrady aniž osazovati místa neobydlená, tím méně pak vládnouti v nějaké kellii bez dovolení a rozhodnutí próta a igumenů.

3. Všem, kteří k nám přicházejí, slibujíce státi se mnichy, náleží prositi za přijetí u všech igumenů a dříve nevstupovati do útočiště duchovního. Netřeba brzy jich postřihovati, nechť zvyknou životu klášternímu. Budou-li po celý rok plniti zákony mnišské a dokáží-li tím nezvratnou stálost touhy své, pak po uplynutí toho času a po rozsudku igumenově nechť učiní slib. Pak-li by kdo přišel a z kterékoli příčiny nemohl by čekati celý rok, nýbrž hned by se chtěl státi mnichem, zůstavujeme to roz-

hodnutí dotýčného igumena. Podobně dovolujeme i tomu, kdo v nemoci prosí o postřižení, aby se oblékl v šat mnišský dříve, než by jej snad smrt zastihla v určeném od nás v čase.

4. Laik pobude-li u igumena několik měsíců a třeba i celý rok a po některém napomínání z příčin důležitých vzbuzuje nespokojenost, může přejíti k jinému igumenovi, jejž sobě sám vybéře a o němž jest mnohým známo, že vede živobytí nezištné a umí léčiti duše; avšak přestěhování takové nedovoluje se, leč s vědomím a za souhlasu dřívějšího představeného a teprv po jeho vůli a propuštění nechť laik přejde k tomu, kdo jest mu milejší.

5. Nechce-li mnich déle žíti u igumena svého z příčin, které by duši jeho byly na záhubu, nehledě k tomu, že od něho přijal postřižení mnišské, může žádati druhého igumena a přejíti k němu, avšak pouze po vůli, souhlase a rozhodnutí dřívějšího otce svého. Bude-li kdo usvědčen, že zacházívá s učenníkem svým jako s dobytkem pracujícím, tehdy druhý igumen může mu odepříti učenníka svého.

6. Uzná-li který igumen za dobré, za života svého prodati nebo dáti zahradu svou, komu by chtěl nebo na odchodu z tohoto života tak učiniti, co se týče jmění jeho, má z dovolení našeho moc říditi o majetku svém i právu bez překážky. Chce-li učenníkovi svému zůstaviti zahradu v majetek úplný, i to dovoluje se jemu bez překážky.

7. Přenechá-li některý igumen Hory hned za živa svou zahradu některému ošetřovateli, aby příkladně a bohabojně na ní hospodařil a ji spravoval, nemá míti takový ošetřovatel moc sjednotiti tu zahradu s Velikou Lavrou ani s jiným majetkem cizím nebo vlastním, nýbrž může ji prodati nebo darovati osobě čestné a důstojné, která by byla bez zahrady. Stejným způsobem nechť od nynějška zhotovují se darovací listy podle zákona tohoto.

8. Kdož opouštějí igumeny své, nechtějíce vstoupiti do služby u některého otce podle nařízení našeho, nýbrž raději toulají se svobodně po celé Hoře a pronajímají se k sloužení, takoví buďte napomenuti jednou, dvakrát i vícekráte; nepodrobí-li se těm, kteří jim užitečně radí, tehdy i proti své vůli buďte dáni otcům duchovním,

9. Zapovídáme a nařizujeme, aby podle starého obyčeje otců svatých nehovořilo se o žádném pro zahanbení a neodpíralo se tomu, kdo přichází objevit svoje smýšlení a se vyzpovídá. Pak-li by kdo tak činiti nechtěl, nechť jest kdokoliv, podléhá trestům církevním.

10. Těm poslušníkům, kteří se zaměstnávají skutky dobrými a stali se hodnými býti duchovními i askety, kteří též od igumenů jsou za způsobilé uznáni vstoupiti na cvičiště mlčenlivosti, takovým i my dovolujeme a žehnáme, aby žili o samotě podle vůle a úsudku jejich igumenů.

11. Co se tkne příchozích k nám kněží neznámých, ustanovujeme, že nemají práva přisluhovati svátostmi, ani sami ani s jinými, nemají se opovažovati čísti mši svatou bez doporučovacího listu nebo bez hodnověrného svědectví biskupů svých.

12. Připomínáme i to, aby ve svatý čtyřicetidenní půst všichni, jak samotáři, tak i společně bydlící trvali v mlčenlivosti a nechodili jedni k druhým bez dovolené příčiny nebo bez krajní nutnosti nebo potřeby sprostiti se špatných a hanebných myšlenek. Ani igumenům nedovoluje se v těchto svatých dnech, kromě soboty, aby pracovali nebo veřejně něco jiného dělali mimo zaměstnání duchovní. Obzvláště pak zapovídá se vůbec jísti rybu v těchto svátečních dnech, kromě velikého svátku Zvěstování P. Marie nebo v nahodilé nemoci.

13. Kteří mniši, majíce zahrady, prodali by je a potom koupíce jiné, opět by je prodali z lakomství a vyděračství a kdyby neustali v takovém obchodu lichvářském, poroučíme, aby se zřekli těchto dušemorných koupí a nepolepší-li se po prvním a druhém napomenutí a neopustí-li cesty zlé, buďtež vyhnáni z Hory.

14. Bratřím se nedovoluje choditi z Hory a vstupovati ve svazky přátelské s lidem venkovským. Pak-li některý tak učinil dříve, nechť již nechodí do domu těch aniž přijímej u nich nějaké pohostinství.

15. Za dobré uznáno vydati nařízení o prodeji vína. Za souhlasu všeobecného bylo navrženo a uzavřeno, aby venkovanům nikdo neprodával vína na vlastní Hoře, počínajíc od potoku Zygského. Neboť když by se to dovolovalo, lid venkovský navykl by častěji navštěvovati mnichy a přinášeti jim nákazy světské.

Má-li kdo nadbytek vína, nechť jej prodá mnichům a prodávač ať vezme za ně to, čeho u sebe nemá. Jakož však na hoře jsou mniši, kteří potřebují rozmanitých věcí, neboť nejsou všichni zahospodařeni, a přinesou-li venkované náhodou věci, o které jest na Hoře nouze, dovoluje se z naléhavé potřeby vyměniti za ně víno.

16. Přísně nařizujeme od nynějška nepřijímati mladíků bezvousých a kleštěnců, přicházejících na Horu pro postřižení a kromě naléhavých důležitých případů ničeho nepodnikati, nikoho nepřijímati a nepostřihovati bez vědomí, souhlasu a úsudku próta i všech igumenů Hory. Pak-li by kdo z igumenů kelliotských nedbal zákona toho a přijal kleštěnce nebo chlapce na majetek svůj nebo do kellie a po prvním i druhém napomenutí by neuposlechl, uznáváme za užitečné vyhnati takového z Hory navždy.

17. Ti bratří, kteří nenabyli dostatečného vycvičení ve slově, ale mají dar duchovního vědění a stali se igumeny, mohou postřihovati příchozí tak, jako jiní igumenové a nechť se nesnižují. Kteří však nebyvše igumeny, dosáhli pak důstojenství toho, ale nedovedou se sami spravovati, ty poroučíme odevzdati otcům duchovním, aby vyzpovídáním svých myšlenek osvojili si od nich požitek.

18. Jestli že by někdo, buď služebník igumenův nebo člověk příchozí z ciziny přišel k němu (k igumenovi) a s jeho dovolením vystavěl si poustevnu, ale potom nenacházeje pokoje, chtěl by ji opět opustiti, nechť igumen bez všeho utiskování nahradí jemu polovičku ceny kellie. Stěhuje-li se však proto, že jest utiskován od igumena, v tom případě poroučíme, aby jemu igumen nahradil všechny výdaje. Podobně nařizujeme i v příčině zahrad i vinic.

19. Vstoupí-li mnich k některému igumenu do služby s tou výminkou, že bude u něho pracovati celý rok, ale potom během toho času chtěl by odejíti, dovolujeme, aby obdržel mzdu za práci svou. Pak-li by igumen z úmyslu zištného chtěl obelstiti bratra vyhnáním jeho z práce bez platu po zaměstnání, trvavším čtyři nebo šest měsíců, takovému bratru poroučíme vzíti od něho plat úplný. Zadržuje-li igumen mzdu dělníkovi, nechť ten obžaluje ho u starců a ti bez odkladu budou vymáhati od igumena zadržené peníze a odevzdají je žalujícímu. Podobně poroučíme,

aby i ten, kdo bez smlouvy vstoupí do služby a pracuje, potom však by jej igumen vyháněl nebo sužoval do odchodu, obdržel svůj plat celý.

20. Zastavujeme tak řečenou robotu, kterou konají kellioté igumenům svým. Práce taková nechť se koná u venkovanů, nikoliv však u mnichů. Chce-li kdo k němu choditi na pomoc dobrovolně beze všeho nucení, to záleží docela na vůli pracujícího.

21. Nařizujeme, aby ekonom, kterému jest odevzdána správa středu, měl právo vyhnati z něho všechny ty, které uzná za příčinu nastalého pohoršení nebo sporu; neboť vzniknou-li nepořádky a ekonom neučiní náležité nápravy, všechna vina spadne na něho samého. Pak-li by měl odcestovati s Hory za důležitými potřebami, nechť jeho místo zastává člověk způsobilý, který lépe než ostatní umí udržeti mír mezi mnichy. Přihodí-li se mimo střed nějaké pohoršení na Hoře, tehdy ekonom jest povinen vzíti k sobě tři nebo čtyři igumeny, sousedící s místem, kde věc pohoršlivá se udála a po bedlivém vyšetření nápravu provésti.

22. Jako tomu již jest mnoho let, kdy z příčin nájezdů nepřátelských pásl se na Hoře dobytek velikého kláštera, tož my s vědomím, co jest ve veliké lavře, ukládáme, aby se tak již nedálo bez nouze nebo nového vpádu nepřátelského. Totéž platí i pro igumeny, totiž aby nechovali zvířat pro sebe. Co pak dotýče stád, která bývají přiháněna na Horu, to jednosvorně zůstavujeme starcům, aby podle rozsouzení a vůle své to zakazovali nebo dovolovali.

23. O volích pak nařizujeme, aby z igumenů nikdo jich nedržel. Pouze jediná Veliká Lavra má dovolení na jeden pár, potřebný k mísení chleba, neboť jest velmi lidnatá a nemůže bez toho páru se obejíti.

24. Co se týče stromů borových, poražených od mnichů na horách, ukládáme, aby se nevyvážely a obchod aby s nimi se nevedl než pouze na Hoře aby se prodávaly; jen v případě největší nouze lze je prodati lidem venkovským.

25. O dělnících stavebních, k nám docházejících, nařizujeme, aby sobě nepřiváděli chlapců za pomocníky při práci.

26. V příčině úřadu ekonoma ustanovujeme, že na svátek Nanebevzetí Matky Boží jest povinen v shromáždění činiti počet

z úřadu svého, ukáže-li se, že dobře hospodařil a jsou-li s ním spokojeni prót i všichni igumeni, může zůstati v službě i na dále, v případě pak nespokojenosti dovolujeme jej sesaditi a na jeho místo postaviti jiného.

27. Poněvadž příště bude o dvoje shromáždění méně, nastřádají se přebytky toho, co se vynakládalo ku pohoštění starců, ty nechť se sjednotí s almužnami a rozdají mezi mnichy.

28. Co se týče volby próta, chceme počestně zachovávati a neměniti nařízení první a nejstarší.

Přejeme i my, aby všichni igumeni a mniši Hory drželi všechna naznačená pravidla a nikdo z nich aby se neosměloval překrucovati některý článek řádu tohoto. Pak-li bude kdo usvědčen v zapírání toho, co ustanoveno a vyloženo nylo s vespolným souhlasem a nikoli z vlastní vůle a mocí naší, takový nechť trpí trest zákonův božích, neboť utratil svědomí své a stal se příčinou pohoršení a veliké škody.

Všechna tato pravidla jsou sestavena a napsána po obecném souhlase a schválení všech důstojných igumenů Hory Athonské Euthymiem, mnichem kláštera Studijského, a pro větší opatrnost, druhé potvrzení a nezrušitelnost předložena na soud a prohlídku milostivého panujícího mírumilovného císaře našeho Jana. A jakož jeho nepřemožitelné, panující Veličenstvo nás určilo a vyslalo, i čestným a svatým poručením císařských listů dalo nám právo vypátrati podrobně a rozsouditi každý spor, zavésti mír a zaznamenati celé to dějství, tak všechna ona (pravidla) byla přijata jako nařízení církevní a stvrzena pečetí císařskou.

Jan, v Kristu Bohu věrný císař Římský."

(Krom toho připojeno 58 podpisův.)

Řád tento, obsahem svým velmi zajímavý a poučný, podává dosti jasný obraz tehdejšího zařízení obce mnišské. Tak zasluhuje hned článek první, v kterém se jedná o trestání mnichův, plnou chválu, neboť chrání patrně svobodu osobní. Seznáváme dále, že tenkráte celá Hora byla majetkem obecním, kteréžto právo přešlo později na jednotlivé kláštery. Bylo určeno, kdy připustiti se má k slibu člen nový, a vůbec berou se v úvahu v několika článcích mniši, aby nebyli od zištných

igumenů všelijak tísněni a využitkováni. Příčinu k těžké obžalobě dali duchovníci, jako by nezachovávali tajemství zpovědní. Dovídáme se, že hesychasté požívali zvláštní přízně, neboť většina mnichů trávila život v askési. Půst čtyřicetidenní platil ode dávna za dobu posvátnou. Obchod protivil se mnišskému duchu, styk s venkovem hleděno přetrhnouti až do krajnosti. Zakázán příchod bezvousých, snad hlavně proto, aby pod šatem mužským nemohly se ukrývati ženy. Podle článku 17. můžeme se domnívati, že hodnost igumenská připadala také na člověka mladšího, nezkušeného nebo mravně sešlého, jenž napravení a domlouvání potřeboval. Ekonom býval jaksi pravou rukou próta, vykonával policii, vedl účty a byl i písařem. Chov dobytka igumenům vesměs se zakazuje, ale nebrání se jiným krajinám stáda na pastvu přiháněti, což stávalo se nejspíše na zimu. Nájem z pastvy plynul do důchodů obecních. V Lavře bydlelo přes sto mnichů, kromě těch počítali se ku bratrstvu též všichni poustevníci, kteří měli chýžky své na území klášterním. Co se týkalo chleba, odkázáni byli na Lavru, pročež potřebovali tam ku mísení těsta pro tolik osob nějakého stroje, potahem volským hnaného. Již tenkrát obmezoval se obchod s dřívím co nejvíce, čímž měl býti chráněn les pro potřebu domácí. Účty obecní skládaly se 15. srpna, když se odbývalo veliké shromáždění; tehdá se také rozdávaly almužny z přebytku peněz, vína, oleje a obilí mezi chudé mnichy. Článek poslední svědčí, že prót byl volen již ode dávna, neznámo však, jakým způsobem.

Když Svatohorci seznali, že žaloby jejich proti Athanasiovi v ničem mu neuškodily, nýbrž spíše prospěly, litovali přestupku svého, prosíce jej, by jim odpustil. Vážnost i moudrost jeho rozhlásila se nejen po Athoně, nýbrž i daleko za hranice jeho, nejedni poustevníci opustili samotu svou a přišli k němu, aby se podrobili jeho správě duchovní, cizinci přicházeli ze zemí řeckých i odjinud, z Italie, Gruzie, Arménska, lidé světští i duchovní, chudí i bohatí, hledajíce poučení. Athanasios byl neustále činný. Ani když jednou nohu sobě pochroumal a několik měsíců ležeti musel, nedopřál si pokoje, nýbrž opisoval knihy, a to tak rychle, že za šest dní přepsal žaltář, a to krásným písmem. Neunavná horlivost stala se i příčinou smrti jeho, neboť dav nějaký přístavek ke kostelu zbudovati, vystoupil

zároveň se šesti zedníky na jedno klenutí, které povolilo a všecky do smrti utlouklo.

Po smrti Jana Cimiska (976) ujal se vlády legitimní dědic trůnu, Basileios II., zvaný Bulharobijce, jenž po celou dobu své dlouholeté vlády zůstal přízniv mnichům Athonským. Za vlády jeho rozmnožil se počet bohabojných Gruzinců na Athoně, mezi kterými nejznamenitějším byl mnich Jan, jenž se synem svým Euthymiem a s přítelem Tornikiem do lavry Athanasiovy vstoupil.

Jan Iverský narodil se v Gruzinské krajině Tao. Otec jeho byl vyšším dvořanem. Když dospěl v muže, stal se prvním rádcem císaře Gruzinského, seznal však brzy marnosti světa, opovrhl vším a vstoupil do kláštera, aby přijal postřižení. Prahna po dokonalosti duševní, přecházel z kláštera do kláštera, až konečně se dostal do Lavry Athonské, nově postavené. Tam se stal brzy důvěrným přítelem Athanasiovým, jehož matka byla Gruzinkou, a nejlepším jeho pomocníkem ve všech jeho předsevzetích.

Oba byli vrstevníci, neboť Jan čítal 45 let, když přišel na horu Athos r. 964. Let patnácte žil v Lavře nebo v blízké poustevně, která schválně pro něho s kapličkou sv. Jana Evangelisty byla vystavěna. U něho zdržovali se jeho vlastní syn Euthymios a bývalý gruzinský vojevůdce Tornikios. V Lavře přebývalo ještě několik Gruzinců, kterým však tam bylo těsno, neboť bratrstvo klášterní silně se množilo. Proto odhodlal se Jan pro soukmenovce své vystavěti nový klášter, neboť okolnosti byly příznivé podniknutí. Císař Basileios II. ukázal se vděčným ke Gruzincům za to, že rodák jejich Tornikios mu pomáhal utlumiti vojenskou vzpouru Bardy Skléra.

Jan Iverský přestěhoval se do staršího klášteříku Atho a vyprosil si od panovníka zpustlé kláštery Leontia v Soluně a Jana Kolovy v Jerissu, jakož i klášter Klimentův na Athoně se všemi, k nim patřícími pozemky a důchody na vydržování lavry nové. Roku 980 počalo se stavěti na severovýchdním pobřeží, kde byly rozvaliny někdejšího Klimentova kláštera. Stavba trvala pět let. Prvními obyvateli nové lavry stali se mniši gruzinští z klášteříku Atho; z počátku jmenovalo se záduší toto lavrou Klimentovou, později však Iviron anebo po slovansku Iver. I Tornikios zjednal sobě nemalou zásluhu o vznik iverské lavry.

Podle byzantského dějepisce Kedrena na počátku vlády Basileia II. roku 976 vzbouřil se vojevůdce jménem Bardas Skléros proti panovníku novému, chtěje sám státi se císařem. Za tím účelem spojil se s emiry arabskými, obdržel od nich pomoc vojenskou a táhl na Cařihrad. Proti němu byl vypraven tehdejší nejvyšší vojevůdce vojska byzantského Bardas Fokas, nemohl však proti odbojníkům ničeho poříditi, tak že se obrátil o pomoc až k Davidovi, cáři Gruzinskému, který poslal mu dvanáct tisíc dobře ozbrojených a vycvičených mužů pod vedením Tornikia, který tehdy již byl mnichem Athonským. Tornikios se vzpíral, neboť jsa mnichem, nechtěl krve více prolévati. Ale i Athanasios i Jan Gruzinec domlouvali mu, že rod panovnický jest v nebezpečí a že povinnost každého občana jest chrániti jej. Roku 979 Bardas Skléros v rozhodné bitvě byl poražen a hojná kořist válečná padla do rukou vítězů. Tornikios vrátil se na Athos, obdařen byv od císaře značnou částí válečné kořisti, kterou daroval k vypravení kláštera, který Jan Gruzinec r. 980 začal stavěti, čímž se stal jeho spoluzakladatelem. Dosud ukazují mniši kus drátěné košile, která prý náležívala statečnému vojevůdci-mnichu.

K Athanasiovi přišlo i několik mnichů italských, kteří byli do Lavry přijati. Když Jan Gruzinec klášter svůj stavěl, ujala se u těchto Italiánů táž myšlenka, aby pro své rodáky zvláštní klášter zřídili. Odcestovali do Říma a navrátivše se, přivezli s sebou dosti prostředků, aby stavbu začíti mohli. Místo nového kláštera, ve kterém žili mniši podle řehole sv. Benedikta, nikde se nejmenuje. Jak se zdá, byl to nynější klášter Karakal, neboť uvádí-li se vůbec Říman Antonín Karakal jakožto stavitel, byl to nepochybně katolík. Také zasvěcení kostela apoštolům Petrovi a Pavlovi, dvěma to svatým římským, nasvědčuje jeho latinskému původu. I v nejbližším sousedství stál již jeden klášter obřadu latinského, obývaný od mnichů italského města Amalfi, které v stoletích 9. a 10. vedlo rozsáhlý obchod a zařídilo osady na několika místech Středozemního moře. Také usazení mnichů Amalfských na Athoně bylo podnikem obchodním, ovšem pod rouškou náboženství.

Klášter Vatoped za času Athanasiova byl nepatrný a pouze živořil, trpěl mnoho od loupežníků mořských. Roku 980 přišli

na Horu Athonskou tři muži od Drinopolu s úmyslem státi se mnichy a klášter sobě vystavěti, k čemuž každý chtěl třemi tisíci peněz zlatých přispěti. Prosili Athanasia o radu, jak by si měli v záležitosti té počínati, načež Athanasios jim domlouval, aby se ujali polorozbořeného Vatopedionu, neboť na zřízení kláštera nového by nebylo stačilo jmění jejich. Oni uposlechli, obnovili Vatoped, žili v něm řadu let a pohřbeni byli v klášterním chrámu, kde dosud náhrobek jejich se nalézá.

Ke konci desátého věku změnilo se leccos na Athonském poloostrově, z pousteven staly se kláštery, jiné kláštery opět se rozšiřovaly. Poněvadž řád Jana Cimiska stávajícím poměrům nevyhovoval, dal císař Basileois II. některým klášterům právo zříditi sobě menší lodi stěžnové, aby zbytečné víno mohli odprodávati do Soluna a jiných měst. Také nařízení ohledně držení dobytka pozbylo platnosti, neboť Lavra Athanasiova potřebovala více, než jeden pár volů a chovala i krávy; ostatní igumeni drželi pak kozy a ovce. Několik menších klášterů zřeklo se samostatnosti své a podrobilo se raději Lavře otce Athanasia. Tak učinili r. 997 jmenovitě kláštery Monoxylit i Platia. Přísní asketi, kterým bylo počínání Athanasiovo trnem v očích, činili prótovi Janu Fakinovi předhůzky, že on sice má hodnost prótskou, Athanasios však že skutečně vládne; vyslali ze středu svého deputaci k panovníkovi, jenž právě v Makedonii proti Bulharům bojoval, nedosáhli však svého cíle, neboť deputace byla na cestě od loupežníků chycena a oloupena, tak že se vrátila ve velmi bídném stavu.

4. Století jedenácté.

Athanasios přišel o život 5. července roku 1000. V levé kapli klášterního chrámu ukazuje se jeho hrob. Snad původně tam byl pochován, nyní však po ostatcích jeho není památky; přes to však bývá líbán od nábožných poutníků kámen náhrobní. V jiné kapli chová se železný kříž několik kilogr. těžký, jejž prý Athanasios nosil na krku a jeho železná hůl, tam zavěšena.

O několik let později, t. okolo r. 1005, zemřel také zakladatel lavry Iverské, Jan Gruzinec, jenž již delší čas byl nemocen. Mniši gruzinští zvolili Euthymia, syna Janova, za

igumena, v kteréžto hodnosti byl potvrzen od císaře Basileia II., neboť tehdáž Iviron nepodléhal prótovi Athonskému. Euthymios byl igumenem 18 let a proslul svou dobročinností, jsa rádcem a pomocníkem všem Athoncům ve všech jejich záležitostech. V posledních letech svého igumenství nestaral se již o věci klášterní, nýbrž velmi horlivě překládal církevní knihy řecké do jazyka gruzinského. Jak životopisec jeho Kosmas, mnich řecký, r. 1758 uvádí, stavěl Euthymios na různých místech po Athoně kostely, nemocnice, chorobince pro vetché starce a zastupoval s dobrým úspěchem díla obecná jak v Soluně, tak i v Cařihradě, pročež jej všichni milovali a za otce, dobrodince a svého moudrého představitele pokládali. Jednou ke zpáteční cestě jeho z Cařihradu koupili pro něho koně, ještě v jízdě málo vycvičeného. Euthymios jel na něm městem mimo jakéhosi žebráka, sedícího na zemi, jenž zpozoroval, že Euthymios mu chce dáti almužnu, vyskočil a běžel ke koni, který však se splašil a tryskem uháněl. Euthymios spadl s něho a na smrt se potloukl. Pochován byl v Cařihradě u kostela Jana Křtitele 13. května 1028. Euthymios dobyl sobě největší zásluhy o gruzinskou církev svými překlady z řeckého jazyka; přeložil více než 40 knih obsahu církevního. Při práci té byli mu pomocníky tři mniši gruzinští, kteří žili v poustevně sv. Simeona, t. biskup Arsenios a dva princové rodu císařského.

Císař Basileois II. potvrdil za panování svého tři próty: Nikefora, Pavla a Leontia, kteří slabě prováděli stávající zákony. Dovolovali obyvatelům nejbližších vesnic pásti na Hoře, ba prodali jim pozemky, na kterých pastýři i s rodinami svými se usadili. Byl to začátek mnohého zla, které vzniklo na Athoně a bezmála by bylo zničilo velikou obec kláterní.

Když se ujal vlády v říši Byzantské císař Konstantin IX. Monomachos (1042), dostavily se časy neblahé. Loupežníci arabští navštěvovali bez překážky pobřeží moře Egejského, přepadli a zpustošili i několik klášterů Athonských. Roku 1044 rozmohla se neúroda na Athoně, jevil se nedostatek pšenice, oleje a vína; nejedni spatřovali v tom trest boží pro nepořádky, které se zahnízdily na poloostrově, ježto přítomnost žen a dcer pastýřů vzbuzovala smyslnost klášterníků a znepokojovala starce, kteří s úžasem pozorovali úpadek života mnišského a obávali se, že Hora vezme úplnou zkázu. Měla-li býti

učiněna přítrž hrubému překročování zákonů, bylo potřebí zakročení samého císaře. Proto odešlo roku 1045 několik starců do Cařihradu a padše k nohám císaře Konstantina IX., prosili jej snažně, aby ukrátil bídu jejich, obnovil zákony a nedopouštěl záhubu tolika míst svatých. Císař přijal prosbu tu milostivě, projevil ochotu zavésti opět pokoj a pořádek na Athoně povolal k sobě Kosmu, igumena Cincilukiotského, uloživ mu, aby šel na Athos, vyšetřil a vykořenil tam všelijaké zlořády, odstranil novoty i obyčeje, které byly mnichům ku pohoršení a obnovil dřívější způsob života mnišského. Kosmas přišel na Horu Athonskou a vyplnil vše, co mu bylo poručeno. Především rodinám pastýřským se stády jejich bylo nařízeno se vystěhovati, načež přikročeno ke zkoumání žalob a nedostatků mnišských.

Kosmas dal svolati všechny igumeny Athonské, jichž bylo tehdy 180, a po mnohém jednání v souhlasu s nimi napsal nová pravidla, týkající se všeho, co potřebovalo nápravy. Nový tento řád potvrzen od císaře r. 1046.

5. Druhý řád Athonský.

„V pravdě samovládného božského i císařského rozumu vlastnost jest, nejen starostlivě raditi se o věcech občanských, pečovati o vojenství, podmaňovati surové národy, pokořovati nepřátele a držeti města mnoholidná v rukou svých, nýbrž velkolepěji jest plniti nařízení boží, pravidla svatá a míti stálou péči o ty, kteří se zasvětili Bohu a zřekli se světa, a meškají v lesích k Bohu se modlíce, a uvykli dobrým skutkům, a nic jiného neznají, krom toho, tak že jest potřebí nejen chrániti je od utiskování, nýbrž i ode všeho hněvu a opatřovati je pravdivě císařskými dary, ale také napravovati nepořádky, které se vkradly mezi ně, jako mezi lidi závistí satanskou, nejistotu jejich upevňovati, rozklady spojovati a k míru i jednomyslnosti přivozovati lid ten Hospodinův.

A všecko to lze najíti v křesťanském a milostivém císaři našem Monomachovi. Neboť když mniši jmenovitě Hory Athonské, kteří sice silněji nad ostatní bývají v pohotovosti na spo-

lečného vraha a odvěkého nepřítele pokolení lidského, pobídli ho (ďábla) nespícího, aby trvale proti nim povstal a jim odporoval, tak že on v čas jejich lenosti a dřímoty tajně rozsel plevel protivenství, vzdoru a nesvornosti mezi jejich dobré semeno pokoje, lásky a jednomyslnosti, a když zlo to příliš se rozmohlo: tehdáž oni utekli se k císařskému Veličenstvu i prosili ho, aby je osvobodil od zla utiskujícího i od nebezpečenství duchovních, z něho vycházejících; a požádali tak učiniti skrze schválního posla, zkušeného jak v životě mnišském tak i v zákonech božích, též i v napravování a uzdravování pohoršení, vzniklých od zlého. Řečený pak Krista milovník, císař, přijal je, milostivě vzhlédl na ně, vyslechl jejich řeči, uvážil jejich prosby a přislíbil poslati k nim mnicha, jakého žádali, aby s jeho pomocí byly odstraněny všecky nepořádky i byl obnoven na hoře život povinný i jednomyslnost kajících tam mnichů. Pročež on poslal naší nedůstojnosti lichotivý a čestný list císařství svého, jehož obsah jest tento:

‚Mniši Svaté Hory přišli nedávno k císařství mému a žalovali, že se nehledí na znění jejich řádů a bull zlatých, na Hoře přechovávaných, že je potahují k soudům světským a tím způsobem igumeni bývají zneuctíváni, a mnoho jiného se děje, a síla ustanovení a nařízení bull zlatých zůstává jedině v písmenech.

Jakož pak i nyní vznikly mezi nimi některé otázky v příčině igumenův a o některých potřebách duchovních, poručilo císařství moje rozřešení záležitosti muži, žijícímu podle Boha a zkušenému v napravování duševních náruživostí, aby stádo Kristovo nezůstávalo dlouho v rozbroji. A lepšího nad tebe není, komu by bylo svěřiti díla takové. Pročež my poroučíme, abys na sebe vzal tu práci neocenitelnou, vypraviti se tam, a vezma řád a zlaté bully, prozkoumal, k čemu ukazují, i abys užil léčení včasného, přese všecka protivenství, která by se ti činila, jakožto k soudci.

Vylož pak podrobně vše, co učiní tvá důstojnost, aby i císařství moje poznalo pravdu a mohlo potom odbývati všech těch, kteří by snad chtěli odpor vésti. Neboť císařskost moje nehodlá zaváděti nějaké novoty na té Svaté Hoře, ale přeje si, aby tam zachovány byly zákony staré a řády, a vše aby se ko-

nalo srovnale s nařízeními císařův blažené paměti, však vedením tvým a zkušeností tvojí, aby pečlivě byly odstraněny všeliké nevole duševní. Volba próta nechť se děje podle starého řádu, kterýž pošletež k mému císařství.'

A tak podle rozkazu císařova a božího písma já Kozmas, nejmenší mnich Cincilukiotský, přišel jsem na zdejší Horu, mocí bohumilého nařízení a požehnaného spravedlivého a císařského i božského rozkazu svolal jsem všechny na té Hoře důstojné mnichy a igumeny, počtem nad sto osmdesát, aby se ukázali před námi v lavře Karejské podle obyčeje. A oni hned po svolání shromáždili se všichni, nemálo se modlíce za panujícího císaře, protože on přivedl k místu a konci to, čeho oni si přáli a slib svůj ústní skutkem vyplnil. Takovým způsobem zahájili jsme zasedání s řečenými igumeny a prótem Hory, vyslechli jsme obě strany a shledali jsme, že vše, co se od nich na světlo vynášelo, není nic jiného, než pokušení ďábelské a vzdor nerozumný. Požádali jsme za řád zlatopečetní i zlaté bully císařův blažené paměti; všechno to bylo přineseno a přečteno u přítomnosti všech. Potom jsme se tázali: ‚Která ustanovení potřebují stvrzení císařského Veličenstva?'

1. Především pravili, že v zákonníku jejich obsaženo jest pravidlo: nepřijímati kleštěncův nebo bezvousých, nepostřihovati jich a nepřechovávati ani v klášteře ani na pozemcích jeho, — které od některých se nedrží a že potřebí jest napraviti toto zlé.

Ihned usnesli jsme se, vykořeniti je a zavésti pořádek; shledali jsme také všecky od malých do velikých velice poslušnými a úplně hotovými, vyhnati s Hory všecky takové osoby. Jich odstranění — podle obecného mínění a přání důstojného próta Theofylakta a důstojných igumenů Veliké Lavry, Vatopedu a Iveru, i podle našeho vlastního rozsudku a zkoušení — nařízeno bylo důstojným mnichům dozorcům Hory a poslaným s nimi starcům.

2. Potom předložili kus druhý, že někteří mniši a igumeni pořídili sobě lodi stožárové a skupujíce vína a jiné výrobky, plují do Cařihradu a do jiných měst, kde s tím vedou obchod po kupecku. Hledavše doklady, nebylo-li jim později dáno právo

zříditi sobě takové lodi, našli jsme napsaný a podepsaný zákon od blažené paměti císaře Basileia, složený po vespolném zdání tehdejšího próta a všech na Hoře se nacházejících mnichů, který ‚nejenom nedovoluje, nýbrž i zapovídá takový výdělek nebezpečný, a na ty, kdož by se opovážili tak činiti, uvaluje trest, jmenovitě vyhnání jich s Hory, jednak však dovoluje mnichům, zaopatřiti si menší lodi a odvážeti vína nadbytečná do Soluna a do městeček k němu přináležejících, na prodej, jestliže z jiných stran lodi nepřicházejí, ale nikoli kupovati je u jedněch a prodávati jiným, což jest vlastnost lakomcův a lichvářů'. Pročež i my chtěli jsme nutiti je, aby si to pravidlo vzali za příklad, ale všem zdálo se býti břemenem velikým a těžkým. Tvrdili všichni, kdyby neměli lodí stožárových ku přivážení věcí pro kláštery a k vyvážení ovoce a nadbytečného u nich vína, že by ani jeden den nemohli živi býti na Hoře. Konečně po dlouhém rozvažování předmětu toho všichni souhlasili, aby kláštery měly lodi ne větší než na 200 až 300 mediův (korců), které dostačují pro domácí potřebu, i aby je vypravovali jenom do Soluna a Enosu, by tam přebytky své prodali a vyměnili za to, čeho potřebují, s tím však doložením, že ve svatém čtyřicetidenním postě nižádný mnich nemá se na cestu chystati nebo vydávati, nýbrž mají ve svých klášteřích zůstávati a nepřetržitě na Boha mysleti; pak aby nikdo z nich ani na samé Hoře ani na venku nekupoval výrobky, jako na příklad pšenici, ječmen, víno, olej nebo cokoliv jiného, a neprodával toho v jiných místech, jako dělají obchodníci. To pravidlo platívalo podle úmluvy, nyní však spojuje se s tou výminkou, že takové lodi mají se odkázati před próta hory a celou obec; neboť po přestoupení zákona budou lodi prodány prótem a obcí a cena jich odevzdá se ekonomovi Hory na vydaje obecní, vinníkovi pak již nebude dovoleno pořiditi si loď jinou nebo konati jízdy s Hory, tak aby i druzí, řkouc po apoštolsku, měli strach. Větší pak koráby usneseno zabaviti na vždy, vyjímaje ty kláštery, které mají právo je držeti podle listů zpečetěných od našich císařů blažené paměti i kromě kláštera Vatopedského, kterýž k držení lodí má z dávna písemné dovolení od tehdejšího próta a ostatních igumenů Hory.

3. Předložili třetí kus, mluvíce, že se nezachovávají všecky zákony a nařízení císařská, jasně nařizující, aby žádný mnich

od nynějška nechoval skotu nebo páru volů, ani z ciziny aby se nepřiháněly na Horu k pastvě, kromě bude-li na to souhlas mnichův; nyní mnohé kláštery zaopatřily si ovce i kozy a lavra pana Athanasia voly. Tedy i my, poznávajíce pravdivost a spravedlivost toho, co předkládali, postarali jsme se, aby byl odstraněn všechen dobytek od těch, kdož nezákonitě sobě ho pořídili. Všichni ostatní ochotně souhlasili v příčině vzdálení jeho, jen důstojný mnich Neofyt projevil, že bez dobytka není mu možno nasytiti veliké množství mnichů, v lavře jeho se nacházejících, a starců neduživých, i ospravedlňoval se tím, že on nezačal přiháněti dobytek na Horu, nýbrž igumeni předešlí padesát let před ním a že příhon dobytka byl dovolen od igumenů Hory. Když pak jsme my opět silně naléhali, tehdy přistoupil i on na odstranění ovec, prosil však, aby mohl držeti krávy na místě odděleném a neobydleném pro utěšení nemocných a obstárlých mnichů. Snášeli se s tím všichni igumeni Hory i jejich prót, často řečený mnich Theofylakt; umlkli jsme i my, vědouce, že není možno nasytiti 700 mnichů samou rybou. Uzavřeli přistoupiti k návrhu igumena lavry a srovnati se s vůlí starcův a igumenů Hory; ustanoveno, aby ty krávy byly chovány v odlehlosti dvaceti mil ode všech klášterů a nebyly pásány od mnichův i aby se odtamtud nepřiháněly ke klášterům.

4. Jako dříve bylo ustanoveno, že lavra pana Athanasia může držeti jeden pár volů k mísení chleba pro bratří a nyní počet jejich vzrostl ze sta na sedm set, schválili všichni mniši Hory, aby k tomu jednomu přidaly se ještě tři páry. My pak snášejíce se s tím vespolným míněním, ustanovili jsme, že ty páry mají se chovati, jak praveno, ku pomoci při mísení chleba bratrského, ale nikoli aby se jimi oralo nebo země osívala. Smluveno také i to, aby klášter Vatoped, jakožto silně lidnatý, mohl držeti jeden pár na pomoc při mísení chleba pro bratří tak, jak k tomu přivolili prót a všichni ostatní starci.

5. Všichni také uznali, aby klášter Amalfitanův držel loď stožárovou, neboť nemohl by bez ní obstáti; avšak nemá jí užívati k obchodu, nýbrž má jen do Cařihradu odvážeti svoje přebytky a přivážeti odtamtud dary křesťanů.

6. Poněvadž někteří přednesli i to, že jiní mniši na lodích odvážejí s Hory trámy a prkna, borovinu a smůlu, prodávajíce

je venkovanům, což však zakázáno jest již staršími zákony: my ustanovujeme, aby se tím nekupčilo, ale aby se prodávalo žijícím na Hoře ku potřebám klášterů jejich. Pakli někdo bude usvědčen z takového obchodu, ztratiž i loď samu, jako již výše bylo určeno.

7. Co se týče odchodu mnicha z kláštera a vstoupení jeho do kláštera jiného, o tom psal podrobně nebeský a bohabojný Basileios. Zakazují to již zákony Hory, které praví, že bratra, odcházejícího z kláštera, nemá bratrstvo druhé přijímati bez vědomí a souhlasu igumenů, leč by dřívější jeho představený odevzdal jej bratrstvu tomu z vlastní vůle a za souhlasu podřízených jemu bratří.

8. Došlo k našemu sluchu, a ještě více skutečnost nás přesvědčila, že někteří opovažují se rušiti nebo měniti pořízení zemřelých igumenů, vůli jejich zaměňovati svojí, anebo voliti a sesazovati igumeny a činiti jiné bezohlednosti. Pročež my srovnávajíce se s dřívějším řádem, ustanovujeme, aby pořízení zemřelých bylo prováděno správně a neodkladně i aby vše se vyřídilo a vyplnilo podle obsahu závěti nebožtíkovy. Pakli by se někteří pokoušeli, dělati něco protivného, tehdá ustanovení jejich nebudiž v skutek uváděno, nýbrž budiž zrušeno a oni sami stíženi trestem církevním.

9. Podobně pozorovali jsme, že někteří zhotovivše zápisy trhové, darovací aneb směnné na částky země nebo na kláštery, a vlastnoručně na ně nakreslivše poctivý kříž před přivolanými svědky mnohými, kteří rovněž naznamenali týž znak, později pak litovali a změnili zápisy své, povrhujíce až běda úžasně a směle dílem svým i také věrností, náležitou na křesťany, při tom pak i svědomí vlastní zapírají. Pročež my za souhlasu s nejdůstojnějším prótem a všemi ostatními igumeny poroučíme, aby smělec, jenž by takový přestupek učinil, ihned byl sesazen z igumenství a místo jeho budiž svěřeno jinému z téhož kláštera, zápis však zůstaň v dřívější platnosti své.

10. Co se týče dělání dříví, žalovali někteří mniši zdejší, že větší kláštery jim v tom brání, jak ku pečení chleba a ku vaření, tak i k stavbě. Pročež jsme ustanovili, aby všichni brali palivo, kde chtějí, dříví pak stavební aby poráželi v lese obecním svobodně a bez překážek; v lesích však klášterních sekejte

s vědomím mnichů dotyčného kláštera s přivolením představeného jeho a jen tolik, kolik jim bylo povoleno.

11. Mnozí mniši žalovali, že někdy bývaly občiny veliké a dostatečné k jejich potřebám, ale během času prótové z přátelství nebo z jiných ohledů některým mnichům rozdali, tu nemnoho, tu mnoho, co kdo chtěl; tím pak ubylo občin a kláštery tím trpí. Za souhlasu všech ustanovilo se: nižádný z prótův budoucích nemějž moci, dílce občin prodávati nebo darovati komu by chtěl.

12. V příčině lavry Karejské mluví se, že na místo lavry stala se tržištěm, neboť tam prodávají, co je mnichům zapověděno. Pročež rozsoudili jsme a ustanovili s přivolením obecním, aby starý zákon se zachovával, pakli se najde u někoho něco zakázaného — stydím se to pojmenovati — bude vyhnán z lavry té navždy.

13. Jakož byla veliká nespokojenost z toho, neboť skoro všichni mluvili o tom, že igumeni klášterů větších přicházejí do shromáždění s mnohými poslušníky, což bývá příčinou mnohého zlého ve shromáždění starcův a igumenů, tak že z toho vznikávají uvnitř hrozby a venku pranice, ale také ti, kteří soudí a konají práce, týkající se obce, nemálo bývají zdržováni, když každý poslušník, co chce, směle a opovážlivě hovoří a tlačí se k stranám se soudícím. Vinu toho dávali nejvíce igumenovi Lavriotskému, on pak, důstojný mnich Neofyt, igumen lavry pana Athanasia jakož ve všem jiném, ukázal se býti poslušen k nám ve svém dobromilém rozpoložení, tak i v případě tomto, co se týkalo žalob pronášených ode všech ostatních, vyslovil se, že on spokojí se s pravidlem řádu staršího, kteréž přikazuje jemu přicházeti se dvěma poslušníky a prótovi se třemi, všem pak ostatním bez nich, neboť tak předpisovala zlatá bulla za příčinou tehdejší malé lidnatosti na Hoře. Igumenové ostatních klášterů uslyševše to, rozhorlili se a stáli na tom, že jim nelze přicházeti do shromáždění bez poslušníků, kterých potřebují při svém stáří a neduživosti. Potom všichni laskavě prosili ustanoviti: prótovi úřadujícímu přicházeti se třemi poslušníky, igumenovi blaholepé lavry pana Athanasia se šesti, igumenu Vatopedskému se čtyřmi a rovněž igumenu Iverskému, všem pak ostatním s jedním; avšak všichni poslušníci mají zůstati na kelliích, pří-

slušných klášterům a odtamtud nevstupovati do shromáždění, nemíchati se mezi starce soudící a nebýti jim na překážku. Pakli by igumen jmenované lavry si přál míti u sebe jednoho nebo dva, tož také protovi a igumenům Vatopedskému a Iverskému přísluší po jednom učenníku, ale hovořiti nesmějí. A který by nechtěl mlčeti, toho nechť vyvedou i proti jeho vůli ze shromáždění starcův.

14. Kromě všeho toho s obecným souhlasem ustanoveno i to, aby všechna díla vážná vyjednávala se v obecním sboru za předsednictví próta i v zasedání s ním důstojného mnicha igumena lavry pana Athanasia i ostatních ctihodných igumenů, když se nacházejí na Hoře a přijdou do shromáždění i u přítomnosti všech soudných důstojných starců. Nechť projednávají a ke konci přivádějí všeliké se vyskytující záležitosti v bázni boží a podle pravdy, beze všeho pokrytectví a přijímání mzdy, také ne z přízně nebo přátelství, bez náruživosti, jako jsou závist, vzdor, msta. Naskytnou-li se u někoho věci nedůležité a nepatrné, nechť se odkáží prótovi, on pak nechť vezme k sobě patnácte igumenův a urovná s nimi nepořádky, jež se přihodily. Avšak nedovoluje se jemu, přivolávati pokaždé jedny a tytéž osoby, nýbrž k jedné záležitosti jedny, k jiné opět druhé, aby v obci nevznikalo podezření a pohoršení.

15. Co vlastně mělo se přede vším ostatním předložiti, jakožto věc nejnaléhavější, o tom počestní starci mluvili až naposledy, totiž, že někteří mniši a igumeni buď ze sprostnosti své nebo z lehkomyslnosti a z neznalosti pravidel, vysvěcují mladíky, dvaceti let nemající, nejen za jáhny, nýbrž i za kněze, a jiní v posledním pořízení svém ustanovují v témž věku i za igumeny proti každé spravedlivosti, buď z příbuzenství nebo nevčasné náklonnosti k nim. Abychom z kořene vyplenili takové nerozumné a nezákonné jednání, nic nemluvě o nákaze, škodě i překrucování božích a duchovních pravidel, nařizujeme: jáhna světiti v 25. roce podle zákonů božích, kněze v 30. roce, v posledních pořízeních ustanoviti také igumena těchto let.

A tak všecka ta zákonná i dušespasitelná ustanovení — ne panská i ne šlechtická, aniž nesvědomitá nebo nerozmýšlená, nýbrž z obecného souhlasu a schválení všech důstojných mnichů a igumenů Hory, kterých jména níže v podpisech jsou pozna-

menána — jsou sestavena a vyložena mnou, Kozmou, nejmenším mnichem Cincilukiotským, podle božího a císařského nařízení, i podepsána vážnějšími starci hory Athonské, i dána mnichům v zastoupení panujícího a svatého císaře našeho. Tato ustanovení a zákony, sepsané mou skrovností, jakožto osobou od císaře vyslanou, všickni mniši Svaté Hory povinni jsou skutečně zachovávati. Přestupník jejich upadá v trest zákonů božích i v nemilost císařskou. Mniši jsou povinni předložiti řád ten panujícímu a svatému císaři našemu, aby jeho křesťanské a blahočestné Veličenstvo dodalo mu zákonitosti a pevnosti, jakož učinil blažené paměti císař Jan s řádem tím, který byl složen Euthymiem, nejdůstojnějším mnichem a igumenem slavného kláštera Studijského, vyslaným z nařízení císařského. Ustanovení ta potvrzujeme i my, sesilujeme a přejeme si, aby byla zachovávána beze změny na věky.

Vše to bylo vyloženo, napsáno a podepsáno Theofylaktem, mnichem a prótem Hory, i Neofytem, mnichem a igumenem přeslovutného kláštera pana Athanasia, i Athanasiem, mnichem a igumenem kláštera Iverského, i Janem, mnichem i igumenem kláštera Vatopedského, i Georgiem, mnichem a igumenem kláštera Zygského i ostatními ctihodnými mnichy a igumeny Hory Athonské, v měsíci září, indiktu 14., roku 6554“ (či-li 1046 po nar. Kr.).

Všech podpisů kromě prótova jest 30, tolik tedy bylo vážnějších starců mezi 180 shromážděnými igumeny. Poznámky činiti k tomuto spisu historickému není potřeba, soudný čtenář sezná snadno, že tehdejší život mnišský měl také svoje stránky stinné a že sobectví, smyslnost, zištnost i na Hoře Athonské obětí svých požadovaly.

V pátém odstavci řádu tohoto činí se zmínka o klášteře Amalfifanů, jimž se dovoluje držeti stěžňovou loď, nevyhnutelnou pro ně k jízdě do Cařihradu. Amalfi, někdejší slavné přístavní město italské (blíže Neapole), vedlo znamenitý obchod s východem a mělo na několika místech své faktorie. Usazení Amalfifanů na Athoně, na východním svahu horském, může býti pokládáno také za jakousi faktorii jejich, která však musela míti formu kláštera. Klášter tento vznikl v 10. věku před příchodem Athanasiovým; byl zasvěcen Matce Boží a měl vždy rozměry

skrovné. Zachovala se z něho polozbořená věž a zbytek vodovodu na jednom pahrbku blíže moře. Lze míti za jisté, že ona loď navštěvovala obchodní kolonie amalfské, přijímajíc dary, kterých klášter na dlouho oželeti nemohl. Mniši amalfští byli asi zprostředkovateli dodávek rozličného zboží kupeckého klášterům Athonským, čímž požívali nemalé přízně jednotlivých igumenů, tak že ani církevní roztržka Michala Kerularia (z r. 1054) v poměru jejich ke klášterům Athonským mnoho nezměnila. Velmi citelně dotkl se však kláštera Amalfského úpadek rodného města, které byvši v letech 1135—37 od nepřátel zpustošeno, nikdy více se nezmohlo. Klášter Amalfský živořil, až konečně zašel. Od císaře Jana Komnena (1118—1143) obdržel ještě darem dvě vesnice u řeky Strymona (Strumy). Poslední známý podpis jeho igumena nalézá se v jedné listině z r. 1169 a zní: „Ego monachus presbyter Thoma, abbas sacrosancte Mariae cenobii Amalfitanorum me subscripsi.“ Pozemky tohoto bývalého kláštera latinského byly odevzdány lavře sv. Athanasia, jak o tom svědčí dokument ze 14. století. Jméno zříceniny klášterní jest Morfino, což by poukazovalo na někdejší Molfino, neboť písmě *r* přechází snadno v *l*; Molfino pak může se pokládati za zkráceninu z Amalfi = Amolfi.

Za vlády císaře Konstantina X. Duky (r. 1059—1067) rozloučil se s životem Georgios Iverský, mnich to v pravém smyslu slova. Byl rodem Gruzinec, narodil se r. 1014 v krajině Trialetské ze znamenitých rodičů. Když mu bylo sedm let, vypravili jej do ženského kláštera, ve kterém sestra jeho Thekla byla jeptiškou. U ní žil tři léta a naučil se psáti i čísti po gruzinsku; odtud dovedl jej otec jeho k svým bratřím, kteří žili v klášteře Chachul. Ti odevzdali hocha na další učení duchovnímu Ilarionovi s prosbou, aby jej připravil k stavu mnišskému. Pod jeho vedením naučil se Georgios všem knihám církevním, kteréž tehdá známé byly v Gruzii. Pak poslán do Cařihradu, kde se během 12 let přiučil naukám řeckým a vrátil se do kláštera Chachul, kdež dosáhnuv 25. roku věku svého, od Ilariona, učitele svého, za mnicha byl postřižen. Zahořev touhou putovati do Jeruzaléma, vydal se na cestu, která trvala skoro pět let. Navštěvoval kláštery a poustevníky v Arménii a Syrii, jmenovitě zdržel se tři léta u svého krajana Georgia, který na Černé Hoře blíže Antiochie měl poustevnu svou a za velikého asketu byl

pokládán. V Jeruzalémě nezdržel se Georgios dlouho. Na zpáteční cestě navštívil opět svého rodáka Georgia, jenž mu domlouval, aby šel na Horu Athonskou a tam dokončil překlady knih řeckých, Euthymiem započaté. Georgios uposlechl, vstoupil do lavry Iverské, kde sedm let ztrávil rozličnými službami klášterními a osvojil sobě všechny vyšší ctnosti mnišské. Ku práci literární necítil se ještě dosti způsobilým, ač jej Georgios Černohorský nepřestával k tomu vybízeti, posílaje na Athos své učenníky jako zvláštní posly. V lavře Iverské byl Georgios vysvěcen za kněze a brzo na to ustanoven za igumena. Tehdy začal překládati svaté knihy, ale vedle toho staral se svědomitě i o zdar kláštera. Poněvadž do chrámu zatékalo, vyprosil od císaře Konstantina IX. Monomacha olovo, aby pokryl svatyni a zbudoval zároveň krásnou kopuli, spočívající na čtyřech sloupích mramorových. Do obnoveného chrámu tohoto přenesl ostatky Jana Gruzince z kaple, kde dosud odpočívaly i ostatky syna jeho Euthymia z Cařihradu. Léta ubíhala, překladů do jazyka gruzinského však nepřibývalo. Georgios jsa tím rozmrzen, vzdal se igumenství, odešel do Cařihradu a pak na Černou Horu, aby se mohl oddati písemnictví úplně. Tam za pět let dokončil překlad všech knih bohoslužebných. Dozvěděv se o tom Bagrat IV., cář Gruzinský, povolal jej k sobě a nabízel mu nejvýhodnější postavení církevní, ale Georgios všechno odmítl, ježto po ukončení díla svého toužil zpět na Athos. V otčině své sepsal pro kláštery a kostely knihy, kterých tam ještě nebylo, čímž si zjednal všeobecnou chválu. Ujal se několika malých hochů, by je vychoval pro službu klášterní, sebral je po městech a vesnicích, jiné vykoupil z otroctví nebo vytrhl z bídy největší, tak že sami rodiče přiváděli mu své dítky a zanechávajíce je u dveří jeho odcházeli. Tak shromáždil kolem sebe čtyřicet sedmiletých hochů z třech příčin: z milosrdenství, za účelem utvrzení pravoslaví knihami, jimž se mladší snáze naučí, než starší, a konečně k zavedení slavných služeb božích v Iveru na Athoně u ostatků Jana, Euthymia a jiných svatých Gruzinců. R. 1066 chystal se Georgios k cestě na Athos, kde doufal najíti oddech hlavně duševní; vzal s sebou svých 40 sirotků. Zastavil se však v Cařihradě, kde své chovance představil císaři Konstantinovi X. Dukovi, jenž je chtěl viděti. V týž den ucítil Georgios jakousi vnitřní palčivost, která neulevovala a byla pří-

činou, že následujícího dne zemřel. Tělo jeho položeno do rakve cypřišové a odvezeno na Athos. Sirotci dopraveni do kláštera Iverského pod otcovskou péčí igumena Georgia III.

Georgios obohatil znamenitě literaturu gruzinskou. Za igumenství svého přeložil veliký synaxar, výbor to evangelického čtení, veliký trebník (= agenda) kláštera Studijského, výklady Starého Zákona a epištoly. Nedokončeny zůstaly životopisy svatých, na každý den měsíce připadající, zvané rusky „Minei četii" (= Acta sanctorum); na Černé Hoře pořídil překlad Písma svatého, časoslov (tolik, co brevíř), osmihlasník (= osmihlasý zpěvník) a několik poučení sv. otců. Mimo to opravil některé starší překlady, pokažené nerozumnými přepisovači, srovnav je s originály řeckými a zaměniv při tom nevhodné výrazy slovy jasnějšími. Proto považují Gruzinci Georgia Mtacmindeli, t. j. Svatohorce, za národního světce, srovnávajíce jej s hvězdou, stkvěle zářící na nebi domácího bohosloví. Jakožto igumen Iverský byl Georgiem II.

Roku 1044 klášter Dochiar, který stál v okolí nynější paroplavební stanice Dáfina (Dafni) na pobřeží, byl zpustošen od loupežníků mořských; mniši s igumenem Euthymiem stěží se zachránili útěkem a bojíce se opětné návštěvy pirátů, přesídlili se severněji, a to za příčinou bezpečnosti na místo vysoko položené, kdež také po několik let život asketický vedli. Poněvadž však nový Dochiar byl příliš těsný a trpěl nedostatkem vody, přikoupil Euthymios klášteřík Archandělský, níže na břehu mořském ležící, do něhož mniši dochiarští se přestěhovali a opět Dochiarem jmenovati začali. Roku 1074, když se uskutečnilo přesídlení, stala se dobroditelkou nového kláštera Eudokia, vdova po císaři Konstantinu X. Dukovi se svými syny Andronikem a Michaelem. Rozmnožila jeho majetek pozemkový a osvobodila jej od daní státních. Do kláštera toho přišel r. 1078 Euthymiův příbuzný jménem Nikolaos, miláček vládnoucího císaře Nikefora Botaneiata, aby se stal mnichem. Zestárlý Euthymios postoupil milerád příbuznému svému, jejž za mnicha postřihl pode jménem Neofyta, vedení kláštera. Od otce Neofyta zachovalo se poslední pořízení z r. 1092, které sepsal, když byl zvolen za próta Sv. Hory. Dovídáme se z něho, že během 15 let, co do kláštera vstoupil, obnovil vesměs stavby klášterní,

zboural starý kostel sv. Archandělů a na místě jeho vystavěl nový, krásný a opět Archandělům věnovaný chrám. Klášter nese proto dvoje pojmenování, která se udržela do dnů nynějších; jméno starší zní krátce „Archanděl“, druhé „Dochiar“. Udržela se pověst, že za igumenství Neofytova nalezen byl od jednoho sluhy klášterního na protiležícím poloostrově Longos kotel, plný zlatých peněz. Při převážení pokladu tohoto přes záliv Svatohorský byl sluha od soudruhů svých vržen do moře, zachránil se však jako zázrakem před utonutím, což se přičítalo pomoci archandělů Gabriela a Michaela, ale Neofyt ve své poslední vůli nezmiňuje se o žádném divu, který by mu byl poskytl peníze na opravy kláštera.

Císař Nikeforos III. Botaneiates (1078—81) pojistil sobě dobrou památku u Athonců tím, že jim potvrdil různé výsady jednotlivých klášterů. Iverci, kteří pro svou nehospodárnost upadli v tíseň, podali císaři prosbu, aby je osvobodil od dávek zemských a dosáhli toho, že zlatou bullou z r. 1079 klášteru jejich zabezpečen roční příjem osmi liber zlata a 16 peněz zlatých z říšské pokladny, kromě osvobození ode všech platů státních. Za císaře tohoto obnoven i klášter Xenof, ležící dosud ve zříceninách. Štěpán, bývalý dvořan císařův, vymohl sobě od Nikefora III. dovolení, aby se mohl odebrati na Sv. Horu, kde chtěl z vlastních prostředků Xenof obnoviti a do smrti v něm bydleti. Jsa muž bohatý, opravil kostel i zaopatřil jej stkvostným náčiním oltářním, vystavěl novou zeď hradební, zřídil potřebné kobky mnišské, přikoupil pozemky a pojistil klášteru tolik příjmů, že v krátkém čase počet mnichů se mohl zvýšiti na 50 hlav. Pozdější mnich Simeon byl kleštěncem a měl u sebe ještě tři jiné kleštěnce. Poněvadž to odporovalo řádu Athonskému, byl nucen k naléhání igumenů Sv. Horu opustiti. Ale císař Alexios I. Komnenos r. 1090 se ho ujal a nařídil prótovi, aby Simeona opět uvedl v držení kláštera, dokládaje, že to má býti výjimka z pravidla a platiti výhradně jen pro mnicha Simeona, který velikým nákladem přispěl ku zvelebení Xenofu.

Císař Alexios I. Komnenos (1081—1118) byl velmi nakloněn mnišstvu Athonskému, podporoval je všemožně a pojistil mu svobodu dvěma nařízeními, zvanými pittakiony, což byly krátké rozkazy císařů Byzantských, psané na destičkách, pokry-

tých tenkou vrstvou vosku nebo jakoukoliv jinou látkou přilnavou. Prót Gabriel předložil totiž císaři r. 1094 doklady, týkající se neodvislosti Hory Athonské od metropolity Solunského a biskupa Jerissovského, načež Alexios Komnenos vydal toto pittakion patriarchovi Mikuláši:

„Nezbytno jest, aby svoboda Hory ochráněna byla, aby tato nikdy se nečítala k obvodu metropolitskému nebo biskupskému. Ale také nezbytno jest i to, aby jeden biskup vysvěcoval tam kněze a jáhny. Proto dovoluje se zvlášť sousedícímu s Horou vladykovi (biskupovi), přicházeti tam pouze v době shromáždění na vyzvání próta a vykonati svěcení kněží a jáhnů, kteří jemu budou představeni. Nemá však práva přisvojovati sobě následkem toho moc biskupskou nebo něco jiného před se bráti na Hoře, kromě co jemu dovoleno. Také pouze jedinou liturgii na celé Hoře může sloužiti. Nechť tak jest od nynějška až na věky.“

Roku 1095 vyšlo nařízení druhé, které obsahovalo osvobození Sv. Hory od každého poplatku a vlivu úřadů duchovních i občanských.

„Nařizujeme i my, aby Sv. Hora byla svobodnou, mniši nejsou zavázáni k platům a dávkám na věky, ale vzpomínati mají panovníků a modliti se za celý svět, poněvadž nemají žádných starostí. Dále poroučíme náměstkům krajským a měst sousedních, aby úředníci občanští neměli žádného řízení na Sv. Hoře. A tak, jako předchůdci naši nepodřídili jí nějakému arcibiskupovi, tak i my jí nepodřizujeme z příčin mnohých, také aby bylo odvráceno každé podezření proti arcibiskupovi, že by chtěl vázati církev a dávati kněžím rozkazy i ukládati jim tresty svoje. Jako předkové naši potvrzovali, tak i my potvrzujeme jednu hlavu i jednoho biskupa — próta. Ti, kteří ho nebudou ctíti, upadnou do nemilosti naší.“

Výsady takové velice lichotily mnichům, jež císař Alexios I. přirovnával k světlu, ježto čistým životem svým mají osvětlovati každému cestu do království nebeského. Svatohorec jest prý podoben částce země dobré, která položena jsouc na zemi hubenou, učiní ji dobrou, právě jako sůl, nasypaná na chléb černý, dělá jej záživnějším. Podle mínění císařova andělský život Svatohorců jest národům potěšením a radostí, modlitby jejich, konané

za celý svět, jsou dary vysoce cenné, s nimiž ani srovnati nelze prospěch, pocházející od mužů učených nebo vládnoucích, v jejichž činech málo kdy bývá požehnání a milost boží.

Mniši Athonští byli svobodní, neodvislí, ale bohužel neudrželi se na té výši, které dosáhli, nýbrž podlehli žádostem smyslným. Počátek zlořádů tkvěl v tom, že pastýři přes všecky zápovědi opět přicházeli s rodinami a stády svými na poloostrov, pásli dobytek na pozemcích klášterních i dodávali klášterům mléko, máslo a sýr. Mezi mnichy a pastýři vznikly rozmanité styky. Ženy a dcery pastýřů, které v oděvu mužském hlídaly stáda, donášely mnichům mléko a máslo, před velikými svátky pomáhaly jim mísiti chléb i dávaly se užívati i k službám jiným, o kterých, jak stojí ve zprávě o tom zachované, mluviti a slyšeti zakazuje stud. Mniši svědomitější byli tím velice pobouřeni a igumen Veliké Lavry Joanikios Valma podjal se úlohy, zápasiti proti nepravosti té, napsal, co věděl o přebývání pastýřů na Athoně a o pohoršlivém počínání jejich žen a dcer i o věcech jiných, jež vynašla zloba ďábelská, a poslal tu zprávu patriarchovi Mikuláši. Poněvadž však Sv. Hora pravomoci patriarchově nepodléhala, radil tento pouze mnichům, aby pastýře čili Vlachy s Hory vyhnali a dobytek klášterní jedině na statcích venkovských chovali. Rada patriarchova však neprospěla, sama synoda byla proti tomu, a rovněž i mnozí igumeni Athonští, ano mluvilo se obecně: „Bůh stvořil zvířata za pokrm, všecka pokořil pod nohy člověka.“ Lze z toho souditi, že mniši jídali tehdá maso.

Císař Alexios I. dozvěděv se o vnitřních nepořádcích na Athoně, dal sobě přinésti řád císaře Konstantina IX. Monomacha a přesvědčiv se, že držení skotu na Hoře se zapovídá, dal všecky pastýře z poloostrova vypuditi; bylo jich na tři sta rodin. Převedeni na Peloponnés (r. 1097). Většině mnichů nebylo vypuzení pastýřů vhod, tak že plakali a hořekovali, jak budou nyní živi bez mléka, másla a sýra. Když potom se rozhlásilo, že patriarcha uvalil kletbu na Sv. Horu, zarmoutili se i osvícenější mniši, kteří žili v přísnosti a ptali se, jak mohou se modliti tam, když patriarcha proklel celou Horu, všecky stromy a vody? Jedněm poskytlo to vítanou příležitost, aby zároveň s Vlachy opustili Sv. Horu, jiní opět báli se zemříti a býti pohřbeni

v zemi prokleté. Následkem toho některé kláštery a poustevny úplně zpustly. Lepší poměry nastaly teprve za vlády císaře Jana Komnena (1118—43), kdy za spolupůsobení patriarchy Lva proměnila se Sv. Hora opět v hledané útočiště mnichů.

6. Od století dvanáctého do století patnáctého.

V první polovici století dvanáctého objevili se na Athoně mniši slovanští. Prót vykázal jim malý opuštěný klášter, známý pode jménem Xilurga, který již v letech dřívějších prý byl v držení Rusů, kteří však snad za panování Alexia Komnena Sv. Horu opustili. Zachoval se soupis jmění klášterního z r. 1143, sepsaný při nastoupení igumena Christofora, kde se uvádějí věci rozmanité, jak se našly jmenovitě v kostele, pak náčiní hospodářská, nádobí dřevěné, měděné, také jisté množství obilí; mezi knihami církevními nalezeny i knihy ruské, což se zvlášť vytýká; klášteřík dluhoval tenkrát rozličným osobám 30 perperů (zlaťáků), měl však dvě lodi, jednu na 250, druhou na 150 modiů. Modios byla míra obilní, která nyní zove se muzur a váží asi 60 kg. O dvacet pět let později bylo již těsno obyvatelům Xilurgy, ježto se počet mnichů rozmnožil. Igumen jejich Lavrentios podal žádost k prótovi, aby jim byl přenechán klášter Thessalonický, který byl v úpadku, tak že stavení bylo na spadnutí a mnichů bylo málo. Prót i sbor igumenů žádosti té vyhověli a klášter Thessalonický předán Rusům dne 15. srpna 1169 i se všemi k němu náležejícími pozemky. Klášter tento vystavěn byl na západním svahu hřbetu horského od nějakého Thesaloničana či-li Soluňana snad již ve století desátém a slul pak obecně, když jej převzali mnichové slovanští, Russikon čili Russik. Protokol, sepsaný při předávání kláštera, zachoval se v prvopise. Podepsalo jej kromě próta 27 igumenů, jejichž podpisy mají nemalou cenu pro poznání tehdejšího stavu Sv. Hory. Seznáváme totiž, že Iviron byl tehdá ještě v rukách Gruzinců, neboť igumen jeho podepsal se po gruzinsku. Igumen Amalfiťanů podepsal se po latinsku. Zograf podle písma svého igumena Simeona byl bulharský. Za to Chilandar uvádí se pode jménem Chelandor jako klášter řecký. Mezi ostatními podpisy nalézáme také podpisy igumenů klášterů Kutlumuše, Xiropotamu a Karakalu. Kutlumuš vznikl někdy za vlády císaře Alexia Komnena I.,

druhý byl oddělen v době té již od svého mateřského kláštera Pavelského a latinský Karakal byl přešel ve správu Řeků nepochybně v druhé polovici 11. věku, když patriarcha Michael Kerularios r. 1053 dal všecky kláštery a kostely latinské v Cařihradě zamknouti. Podpisy ostatních igumenů týkají se klášterů, jejichž polohu nyní již určiti nelze.

Do nového kláštera Russika vstoupil Rastko, 17letý syn Štěpána Nemanji, velikého župana Srbského. Tento vládl v Rase čili Rašce, v Dioklitii, Dalmácii a v Travunii a zřeknuv se r. 1195 vlády ve prospěch svého nejstaršího syna, odešel do kláštera Studenice, kde ztrávil v postech a modlitbách dvě léta jakožto mnich Simeon. Na to podnikl cestu na Sv. Horu k svému synovi, u něhož zůstal až do své smrti. Poměrně krátký pobyt jeho měl ten význam, že klášter Chilandar stal se sídlem výhradně mnichů národnosti srbské. Simeon měl za manželku Annu, pocházející snad z císařského rodu Komnenovců, což nemálo příznivě přispělo při zakládání Chilandaru. Zemřel 13. února 1200, zůstaviv po sobě tři syny: Štěpána, Vlka a Rastku, pozdějšího to Sávu, prvního arcibiskupa srbského. Církev uznala Simeona pro jeho moudrost, pobožnost a dobročinnost za národního světce. Dějepiscové pokládají jej za zakladatele slavné dynastie Nemanjičů. Zachovány jsou dva životopisy jeho, sestavené brzo po jeho smrti jeho dvěma syny, Sávou, jenž jej napsal dříve, a Štěpánem. Zakládací listina chilandarská jest jedna z nejstarších památek písemnictví srbského; psána jest na pergaméně mezi l. 1198—1200 a zlatá pečet dosud na ní se udržela.

Sáva narodil se r. 1169. Záhy jevil velikou náklonnost k životu pobožnému a vyhledával společnost mnichů; tajně vzdálil se z domu otcovského a vstoupil do Russika Athonského, aby složil slib mnišský. Prót Svatohorský vyzval jej, aby přešel do většího kláštera Vatopedu, jako důstojnějšího pro syna panovníkova. Sáva uposlechl a ztrávil tam 11 let, až do příchodu otce svého. Vatopedští nepřišli asi zkrátka, hostíce u sebe dva členy rodiny panující, neboť oběma byly z vlasti jejich zasílány hojné dary. I ostatním klášterům dostávalo se všelikých darů, jakož i poustevníkům, v lesních chaloupkách žijícím. Připomenutí jistého velmože srbského, jenž též byl mnichem, aby nerozdávali jen cizím, nezůstalo bez účinku. Sáva na vyzvání otce svého

odebral se do Cařihradu a vymohl od císaře Alexia Komnena III. (1195—1203) dovolení, vystavěti klášter, jenž obdařen zvláštními výsadami pro mnichy srbské. Vatoped postoupil místo k účelu tomu vyhlédnuté, t. zpustlý klášteřík Chelandar. Co zbývalo ještě dokonati po úmrtí otce Simeona, provedl Sáva, jenž po úplném zařízení kláštera určil bratrstvu igumena, sám však přesídlil do poustevny, kterou sobě v Kareji byl vystavěl, aby v tichosti a samotě životu asketickému oddati se mohl. R. 1208 přenesl na žádost bratra svého Štěpána, v Srbsku vládnoucího, tělo otcovo do lavry Studenické a zůstal tam jakožto igumen 7 let. Pak se vrátil na Sv. Horu, kde mínil setrvati do smrti, ale čekala ho ještě úloha jiná. V Srbsku bylo nutno opraviti či-li nově zříditi správu církevní. Za tím účelem poslán Sáva od svého bratra Štěpána k patriarchovi Nikajskému, aby na něm vymohl pro zemi jeho zvláštní stolici arcibiskupskou. Vypravil se tedy Sáva do Nikaje, tehdejšího to sídla patriarchova a dosáhl nejen církevní samostatnosti pro svou vlast, nýbrž byl i ustanoven za prvního arcibiskupa a r. 1221 vysvěcen. Jakožto nejvyšší hodnostář duchovní korunoval pak bratra svého Štěpána r. 1222 za krále a později i syny jeho Radoslava a Vladislava. Zřídil nová biskupství, zakládal u klášterů školy pro lid, podnikl cestu do Jeruzaléma a vrátil se přes Sv. Horu do Srbska nazpět. Sáva působil blahodárně 13 let jako arcibiskup. R. 1234 složil důstojenství své, určil za nástupce učeníka svého Arsenia a odcestoval opět do Palestiny, navštívil Egypt a došel přes Syrii do Cařihradu, odkud hodlal přes Bulharsko vrátiti se domů. Ve Velikém Trnově, sídle to cáře Jana Aseňa II., však zemřel po krátké nemoci 14. ledna 1237. Král Srbský Vladislav přenesl roku následujícího ostatky jeho do kláštera Mileševy v dnešní Hercegovině, odkud r. 1595 byly vyzvednuty a v Bělehradě od Turků spáleny. Životopis blahoslaveného Sávy sepsal Cotec Dometián, mnich Chilandarský, na počátku druhé polovice 13. století. Jest to spis dosti obšírný, jenž se zachoval v několika přepisech. Sáva zanechal po sobě typik t. j. pravidla řeholní pro klášter Chilandar a druhý pro svou postnici v Kareji, zvanou typikarnice, kde se byl cvičil tolik let v askési. Typik ten určen jest pro ty mnichy, kteří tam chtějí žíti a pravidla ustanovená důsledně zachovávati.

Dlužno podotknouti ještě, že poslední císařové z rodu Komne-

novců a Angelovců nevalně byli štědří ke klášterům Athonským, ač Alexios I. neobyčejně přál mnichům. Kromě dvou zlatých bull, které vydal Alexios III. Komnenos (z rodu Angelovců) ve prospěch Chilandaru, nejsou jiné listiny darovací císařů těch známy.

Jak známo, skončila se čtvrtá křižácká výprava zřízením císařství Latinského se sídlem v Cařihradě (1204). Začalo utiskování víry pravoslavné, a kde se jevil odpor, byl potlačován způsobem ukrutným. Ani Sv. Hora nezůstala ušetřena. Usadilit se tam kořistichtiví křižáci, přepadávali kláštery, mučíce mnichy, aby vynutili na nich domněle skryté poklady. Z dob těch pocházejí zříceniny, známé pod jmény Frankokastro a Paleokastro. Jedna zátoka blíže mysu Plati nazývá se dosud Frankoliman; zdá se tudíž, že byla přístavištěm lodí křižáckých. Tvrdí se, že hrady ony, na způsob věží vystavěné, byly v držení rytířů francouzských, kteří teprve k naléhání papeže Innocence III. císařem Balduinem I. vyhnáni byli. Tenkráte rozbořeny od pirátů italských kláštery Karakal a Xenof.

Není divu, že mniši Athonští hledali pomoci u samého papeže Innocence III., který je ubezpečoval o své ochraně a skutečně také se zastal jich ve spolku s bývalou Řeckou císařovnou Markétou, princeznou uherskou, vdovou po Isáku Angelovi, která se byla provdala za markraběte Bonifáce Montferratského, jenž jako král Solunský vládl částí Makedonie a Thessálie (1204—1207). Markéta vládla tehdy v Soluně jako regentka jménem svého nedospělého syna. Papež Innocenc vydal několik nařízení, která měla jaksi usnadniti sloučení církve řecké s římskou. Jest znám i list jeho z r. 1214, v němž velmi chvalitebně se vyjadřuje o Sv. Hoře a jejím obyvatelstvu, jemuž obdiv svůj zapříti nemůže. Píšeť mezi jiným:

„Vrch Hospodinův, okolo něhož shromážďují se národové, vyvolil Horu jejich za zástupce jména svého a důstojnosti své, a třeba by se nemohla honositi plodností pozemskou, jest přece třemi sty klášterů a slovutným počtem obyvatelů svatých, majících v největší hojnosti statky duchovní, okrášlena a vystrojena před ostatními vrchy světa, pravdivé to místo svaté, dům boží, brána nebeská a vážné jeviště boje proti satanovi; proto také od národů rozličných vyhledávána, od hodnostářů církevních, od knížat a císařů vždy podporována a k největší samostatnosti povýšena byla, aby bez překážky oddati se mohla svo-

bodnému obcování s Bohem. Nepřítel Boha a církve napadl loupežně jmění klášterní, byl však poražen mocí císařskou. Pro zajištění před násilnictvím podobným prosili jste nás pokorně, abychom Vás potvrzením práv Vašich uznali za hodné přijatu býti pod naší a sv. Petra ochranu. S přirozenou pečlivostí pro bezpečnost Vaši a pokoj spravedlivá přání Vaše uznávajíce, chceme tedy osoby a místa, kde sloužíte Bohu, také nemovitosti a statky, které nyní z příčin dobrých držíte nebo budoucně cestou spravedlivou a z vůle božské držeti budete, v ochranu blaženého Petra a naší vlastní přijmouti. Práva Vaše a rozumná, od starodávna povolená osvobození, jak ve výsadách Vašich obsažena býti mají, potvrzujeme Vám i klášterům Vašim mocí apoštolskou a pojišťujeme tímto listem ochranným".*)

Našel se však bližší ochránce Sv. Hory v osobě nejmocnějšího tehdáž panovníka na poloostrově Balkánském. t. cáře Bulharského Jana Aseňa II. (1218—1241), v jehož moci se nalézala celá Makedonie, Thessálie a Thrákie až k řece Marici. Tenkráte vznikl na jihozápadním pobřeží poloostrova nový klášter slovanský. Opuštěný klášteřík řecký sv. Mikuláše postoupil prót nějakému Řehoři (Gregorios), jenž nedaleko něho v jedné jeskyni žil. Po něm klášter sv. Mikuláše obecně Grigoriat se nazývá. Gregorios nebo Grigorios, jehož životopis není znám, byl prý mnich původu bulharského a položil základ ke klášteru svému zajisté pomocí cáře Jana Aseňa II., když tento opanoval krajiny řecké. Zograf byl obydlen od Bulharů již ve století 11., neboť v hodnověrné soudní listině z r. 1058 uvádí se Zografský igumen Jan jakožto Bulhar. Klášteru Zografskému se stal Jan Asěn II. dobrodincem velikým. Vystavěl jej r. 1240 na místě nynějším, klášterníci přijímali podpory z celé říše Bulharské, měli rybolov svobodný jak na Dunaji, tak i v jezeře Ochridském a v každém větším městě bulharském majetek.

V r. 1235 vystoupilo mnišstvo Athonské demonstrativně proti vládě bulharské, když t. Asěn II. zřídil ve Velikém Trnově Bulharský patriarchát a ustanovil arcibiskupa Joakima za prvního patriarchu, jenž na uprázdněný stolec arcibiskupství Solunského chtěl jmenovati biskupa Jerissovského. Praví se, že deputace mnichů, vyslaná k cáři Bulharskému a zastupující tři tisíce

*) Gasz, Zur Geschichte der Athosklöster (Giessen 1865) str. 16—17.

protestujících Athonců, přišla do Gallipole, kde Jan Asěn II. odbýval sjezd s cís. Janem III. Vatacem za příčinou sňatku svých dětí a ohlásila protest proti povýšení tomu, neb Jerisso podléhalo metropoli Solunské a tato zase patriarchovi Cařihradskému. Věc byla vyřízena podle přání Athonců, takže nově jmenovaný arcibiskup Solunský byl nucen se vzdáti místa svého. Mimo to dosáhli také ubezpečení, že neodvislost jejich jak od metropolity Solunského, tak i od biskupa Jerissovského zůstane nedotčena. Mniši odvolávali se hlavně na zákon císaře Alexia I. Komnena z r. 1095 a na usnesení synodní, týkající se Athonské bohoslužby archijerejské.

R. 1261 Michael Palaiologos, přítel církve římské, obnovil říši Byzantskou. Ač spíše z ohledů politických, než z přesvědčení klonil se k Římu, přece užíval násilí tam, kde nemohl docíliti dobrovolného souhlasu ke spojení církve řecké s církví římskou, které byl umluvil s papežem. Z počátku přál hojně mnichům Athonským, jak o tom svědčí jeho zlaté bully, vydané lavře sv. Athanasia, sv. Pavla, Iveru, Dochiaru, Xiropotamu a Chilandaru. Když 16. ledna 1275 bylo sjednocení s Římem v Cařihradě prohlášeno, vystoupili Svatohorci s obšírným spisem proti uznání vrchní moci papežské a vylíčili císaři v desíti článcích záhubný směr církevní politiky jeho, směřující jak proti zákonům božím, tak i proti učení křesťanskému, dovolávajíce se hojných výroků sv. otců. Nastaly smutné časy, takže nebylo kláštera ani poustevny, jichž by nebyli obtěžovali pochopové císaře, kletbou stíhaného. Zograf světí každoročně mučennickou smrt 22 mnichů a čtyř služebníků, kteří r. 1276 před pronásledováním latinníků se uzavřeli ve věži, která však od nepřátel jejich podpálena a všecky uprchlíky v ssutinách svých pohřbila. Vatoped ztratil tehdáž svého igumena Eugenia, jenž byl utopen v moři, dvanácte bratří klášterních bylo na stromích pověšeno. Mnoho mnichů Iverských utopeno buď v moři nebo odvedeno do zajetí. Také v Kareji nepřátelé strašně řádili, kostel byl vypálen, prót přišel o život a mniši v okolí žijící, kteří v čas nemohli se skrýti, pobiti. Xiropotamští přijali ze strachu unii, ale klášter jejich brzy utrpěl mnoho zemětřesením, načež papeženci Athos opustili. Císař Andronikos II. opravil později Xiropotam i Zograf, a kostel v Kareji přestavěli panovníci Bulharští.

Zdá se, že ty nepokojné časy dlouho netrvaly, neboť na

západním břehu založen asi tehdy klášter nový, jehož původce r. 1287 zemřel. Pronásledování ono pominulo jako náhlá bouře, která pouze tu a tam nadělala veliké spousty.

Zakladatel nového kláštera, otec Simon, objevil se na Sv. Hoře již jako mnich. Odkud pocházel, jaké obdržel vychování, kde se stal mnichem, není nikde zaznamenáno. On sám rozmlouval o běhu života svého od té doby, kdy přišel na Athos, aby vyhledal zkušeného starce, u něhož by život pobožný vésti mohl. Našed takového ztrávil u něho několik let; poměr mezi nimi byl čistě bratrský, láska k bližnímu a dobročinnost sdružily je k sobě. Simon však toužil po samotě a mlčenlivosti a kráčeje za cílem tím, vyhledal si v pustém místě jeskyni, kamž se odstěhoval. Bylo to před svátky vánočními, když viděl Simon nad skalou, na které stojí nyní klášter, velikou zářící hvězdu, která teprve až k ránu se ztratila. To se opakovalo po několik nocí, naposledy o božím hodě vánočním. Simon vykládal sobě to zjevení jako znamení, aby na té skále zbudoval klášter, neměl však k tomu prostředků. Několik dní po svátcích vánočních zavítali k němu tři venkované, rodní bratří dosti bohatí a prosili Simona, aby je přijal za učenníky a když byl jim sdělil, že zamýšlí založiti klášter, byli s tím srozuměni a odevzdali mu ochotně své jmění. Zjednáni mistři, připraven materiál stavební a přikročeno k stavbě. Dělníci z počátku báli se na vysoké a svislé skále pracovati, takže bylo potřebí zázraku, aby v díle svém setrvali. Když klášter byl hotov, nazval jej Simon „Novým Betlehémem“ za příčinou oné, jasně svítící hvězdy. Bratrstvo rozmnožilo se a chválilo i velebilo Boha písněmi svými. Simon stál v čele klášterníků až do své smrti. Po něm přezván klášter jeho po řecku „Simopetros“, což znamená po slovansku „Šimonův kámen.“

Jak Andronikos II. Palaiologos Starší, tak i Andronikos III. Mladší byli věrnými přívrženci církve národní a přáli velice mnichům Athonským, jimž darovali pozemky v náhradu za ta utrpení, která jim bylo snášeti v boji proti latinství. Jmenovitě Andronik II. Starší (1283—1328) několika klášterům vydal své zlaté bully: Iveru r. 1283, r. 1284 (s pravou rukou Jana Zlatoústého) a r. 1287. Filothei za příčinou zajištění jmění klášterního na ostrově Thasu r. 1289 a r. 1291 Zografanům stran jejich metochů na Strumě. R. 1298 Lavrijští osvobozeni ode všech

poplatků. R. 1299 potvrzen pozemkový majetek a svobodné držení lodi plachetní Chilandaru. R. 1301 potvrzeny hranice mezi Vatopedem a Esfigmenem. R. 1310 prosí Iverští za osvobození ode všech povinností platebních. R. 1312 potvrdil Andronik II. jmění klášterní Russiku, nalézající se v Soluně, na Kalamarii a jinde. Později podpisoval se také syn Andronika Staršího Michaelos. V Chilandaru nalézá se několik zlatých bull z let 1314—1320, týkajících se vesměs připsání metochů v různých stranách. Také kláštery Alipios r. 1322, Zograf r. 1325 a 1326, Filothea r. 1327 obdržely rozličné výsady.

Za vlády Andronika II. vznikla vzpoura žoldnéřstva katalonského, které původně bylo najato, aby bojovalo proti Turkům, výbojně v Malé Asii postupujícím. Turci sice byli poraženi, ale katalonští pomocníci Byzantinců zahájili sami nepřátelství proti nim; usadili se v Gallipoli a podnikali loupežné výpravy pod samé zdi Cařihradské. R. 1308 přesídlili na poloostrov Kassanderský a obtěžovali nejen okolí Solunu, nýbrž i Sv. Horu, kde přepadli několik klášterů, jež vyloupili. Plná tři léta trvalo jejich řádění až konečně Srbský král Milutin, zeť císařův, je zahnal na pobřeží thessalské, kde po čase úplně zanikli.

Andronikos II. vzdal se dobrovolně r. 1313 všeho dohledu nad kláštery Athonskými, podřídiv je patriarchovi Cařihradskému a vydal za tím účelem zlatou bullu, v níž poukazuje na to, že císaři nenáleží potvrzovati próta, že to jest necírkevní, protizákonné, že to přísluší pouze patriarchovi, jakožto hlavě Veliké Církve. Patriarchou byl tehdáž Nifon, jenž udělil investituru prótovi Theofanovi, jenž za tím účelem přišel do Cařihradu.

Na začátku století 14. obnoveny dva větší kláštery, Pantokrator a Kutlumuš, oba na východním svahu poloostrova. Kutlumuš uvádí se již v listině z r. 1169 jakožto klášter samostatný pod názvem Kutulmus. Pozdějších zpráv však o něm není, až k r. 1334, když prót mnichům tamějším klášteřík Filadelfia, v sousedství ležící, ve vlastnictví předával. Kutlumuš byl tehdá již dobře zalidněn, čítaje 40 mnichů, Pantokrator, od Katalonců rozbořený, obnoven dvěma bratřími, Alexiem a Janem, kteří oba byli dvořané, první stratopedarch, druhý veliký primikerios. Jan zemřel r. 1363 jakožto mnich Joannikios; z poslední vůle jeho, potvrzené od próta Dorothea, dovídáme se, že před mnoha lety započal stavbu kláštera Alexios stratopedarch, po jehož smrti

pokračoval v stavbě veliký primikerios, mladší bratr, jenž dokončil vše, co ještě scházelo.

Roku 1313 bylo kromě Protáty na Sv. Hoře 23 klášterů, a to: Lavra, Vatoped, Iver, Chilandar, Xiropotam, Karakal, Kutlumuš, Xenof, Alipios, Zograf, Dochiar, Vasilia, Filothea, Pantokrator, Russik, Kastamonit, Esfigmen, sv. Pavel, Dionysiat, Ravducha, Grigoriat, sv. Sáva, Simonpetr. Mezi nimi nalézáme tři kláštery Vasilia, Ravducha i sv. Sáva, jejichž poloha není nyní známa; spojilyť se nepochybně s většími kláštery sousedními, neboť o 35 let později ve zlaté bulle cáře Štěpána Dušana se neuvádějí.

Zlaté bully Andronika III. Mladšího (1328—1341) zachovaly se v Zografě z r. 1328, v Lavře z r. 1329, podobně i ve Vatopedu, Xenofu a Karakalu. Týž Andronik III. opakoval r. 1333 pokus, sjednotiti církev východní se západní, hlavně za tím účelem, aby se snáze ubránil Turkům, kteří již od r. 1304 počali napadati říši Byzantskou v Evropě a plenili právě Makedonii a Řecko. Byzantincům dostalo se pomoci od krále Sicilského, ale vojsko jeho porušivši smlouvu spojilo se s Turky a drancovalo Thrákii. Chystalo se vtrhnouti i na poloostrov Athonský, obrátilo se však r. 1334 k Solunu, kde okolní obyvatelstvo bylo ubíjeno nebo odváženo do otroctví. Podle jednoho rukopisu bibliothéky Vatopedské vyzval tehdáž Andronik III. mnichy, aby se ukryli před nepřáteli buď v městech nebo dobře opevněných klášteřích, zvláště ti, kteří žijí v samotách a škitech. Byl přesvědčen, že modlitby jejich jsou jim lepší záštitou, než jeho vojsko. Vskutku také sjednotilo se během 14. věku několik klášteříků a kellií hlavně za příčinou bezpečnosti proti nájezdům loupežnickým. Z toho připadl prótovi jistý důchod ke hražení potřeb obecních, neboť prót dával potřebné dovolení za určité množství vína, oleje a jiných věcí, kteréžto dávky každoročně musely se přinášeti.

Po smrti Andronika III. Mladšího vypukl na Athoně spor hesychastický, který církev řeckou mnohá léta zaměstnával, a to více, než pronásledování sekty bogomilské, neboť Sv. Hora upadla v podezření, že poskytla útočiště bogomilům či-li masalinům. Ale zvláštní vyšetřování, v té věci zavedené, bylo bezvýsledné Učení bogomilů nenalezlo na Athoně půdy. Byloť praktičtější, než mnišstvo a hodilo se v každém směru spíše pro lid obecný,

než do klášterů. Větší přízni mnichů Athonských těšily se názory hesychastů, jakožto výsledek asketické životosprávy. Poustevnictví, jak se tvrdí, vzniklo v Indii, neboť bramínové žili v přísnosti, osamělosti a pohříženosti sami v sebe, kteréžto zvyky přijali oni muži svatí, kteří se uchylovali do pustin syrských a egyptských a dávajíce výhost všem marnostem a starostem světským, výhradně věcmi duchovními se zabývali a skromné živobytí si zařídivše, hesychasticky život trávili. Jmenovali se po řecku hesychasté či-li isichasté, jinak také nemluvící (bezmolvniki) a zavření (zatvorniki). Na Athoně zachovávala již při prvním usazení mnichů většina jejich asketickou přísnost. Po ukončení pověstných hesychastických rozbrojů hesychastů neubylo. Teprve později, jmenovitě ve stol. 19., podřizovali se pravidlům volnějším a dáno jim jméno schimníků, ježto přijímali vyšší posvěcení či-li tak zvanou velikou schimu. Dřívější život poustevníků zcela přirozeně objasňuje nám vznik hesychasmu. Žije-li samotář v lesní poušti, odloučen jsa od světa a jen na sebe jsa odkázán, nemaje žádných potřeb a jsa spokojen nejnuznějším pokrmem, nelze se diviti, jestliže prázdných chvílích před sebe hledí snivě a soustřeďuje své myšlení na to, co pokládá za nejmoudřejší a nejvyšší na nebi i na zemi, zmocňuje-li se ho snovidění, stává-li se bezcitným k zimě a teplu, nemá-li hladu ani žízně. Jsa za hrobového ticha pohřížen v blaženém rozechvění, povznáší se do výšin nadsmyslných. Jestliže u vytržení svém něco vidí a jak vidí, závisí jedině na jeho nervové citlivosti. Prázdný žaludek a nedostatečně živené čivy snadno mohly podlehnouti přeludům. Mniši ve viděních svých spatřovali záři, podobající se světlu při proměnění Kristově na hoře Tábor. Každý hesychast domníval se býti v přímém spojení s Bohem. Jak při tom cítil a co myslil, nelze stanoviti, ježto, kdo sám se v jasnovidění nezkoušel, nemůže býti soudcem. Věc sama o sobě dosti nepatrná, nebyla by dala nikdy příčinu k rozepřím, kdyby ji nebyl začal přetřásati ctižádostivý a závistivý mnich Barlaam, Řek v Kalabrii rozený. Přívrženci hesychasmu chtěli žíti v klidu a tichosti při stálé mlčenlivosti, v myšlenkách svých měli zabývati se neustále modlitbičkou: „Ježíši Kriste, Synu boží, smiluj se nade mnou,“ která je měla oblažovati a odškodňovati za všechna odříkání. V životě společenském nelze toho dosíci, pochmůrná jizbička mnišská hodí se k tomu nejlépe. Kdo dával přednost přebývání v přírodě, vyvolil sobě v pusté

krajině jeskyni nebo skalní útes, kde vedl život rozjímavý, jsa zaopatřován od duší milosrdných nejnutnější potravou. Není divu, jestliže takový hladovec a nuzák upadl v úžasnou rozechvěnost, která však od soudruhů jeho byla vysoce ctěna a za chvalitebnou a následování hodnou vyhlašována. Život asketický osvobozoval je od návštěvy kostela, od zpovědi a přijímání, ježto platili za lidi nejdokonalejší.

Toto čistě objektivní vysvětlení jest zajisté mnohem způsobilejší objasniti snahy hesychastů, než sestavení rozličných vět theologických, jednajících o světle s hory Tábor i síle božské jsoucnosti, kterých bylo použito při soudním jednání, které tím více byly probírány, čím déle soud trval. Ostatně lze říci, že bez Barlaama by svět o hesychastech Athonských tak málo věděl, jako o dávnějších hesychastech egyptských.

V 11. věku Simeon, igumen Xerokerského kláštera v Cařihradě, učil své mnichy takto: „Zamkni dvéře jizby své, usaď se v jednom koutě, odvrať mysl svou od všeho pozemského, tělesného a pomíjejícího, potom skloň bradu na prsa a upři čijící i duševní oko své na pupek, dále stáhni obě dírky nosní tak, abys sotva dýchati mohl, přezírej očima přibližně místo, kde se nalézá srdce, ve kterém se soustřeďují všechny vlastnosti duševní. Z počátku neuvidíš ničeho, setrváš-li však v poloze té den i noc, pak (ó zázrak) uvidíš to, čeho jsi nikdy neviděl, uvidíš velejasně, že kolem srdce tvého rozšiřuje se božská záře“.

Učení taková tajila se v kelliích nemluvných, ale nepříčila se světu křesťanskému, až je vytáhl na světlo mnich Barlaam, jenž se posmíval hesychastům že mají duši v pupku, nazývaje činnost jejich po řecku omfalopsycheia.

Hlavní osobou v rozbrojích hesychastických byl mnich Gregorios Palamas. Podávám zde životopis jeho, podle něhož lze poznati vznik, průběh a výsledek rozbrojů těch.

Gregorios Palamas narodil se r. 1292 v Cařihradě, kde otec jeho za panování Andronika II. Staršího zastával vysokou hodnost dvorskou. Gregorios nabyl vychování dobrého, věnoval se naukám filosofickým a osvojil sobě všecko, co tenkrát se počítalo ku požadavkům vyššího vzdělání. I když mu otec zemřel, mohl Palamas ve studiích pokračovati, ježto sám císař se staral o další vychování jeho. Pro své vlohy duševní a jiné dobré vlastnosti byl Gregorios všeobecně oblíben a mohl snadno ob-

držeti výnosnou službu při dvoře císařském, ale mysl jeho vytkla sobě cíl vyšší, totiž vzdáliti se od světa a jeho slávy, odebrati se na poušť a státi se mnichem. Za tou příčinou vyhledával mnichy Svatohorské, radil se s nimi o předsevzetí svém, naučil se znáti výkony života asketického a umínil si dříve síly své zkusiti, než by se vzdal svého postavení a zaměstnání, zda-li by mohl z něho býti mnich dokonalý. Především zaměnil nádherný oděv svůj za oblek prostší, počal poznenáhla měniti dřívější své zvyky, zanedbával obvyklé formy obcování společenského, což, jak patrno, obrátilo na něho všeobecnou pozornost, takže brzy byl pokládán za pomatence. Přes to Gregorios se nezměnil, pokojně snášel posměch lidský a okázalou nevážnost k sobě. Uplynulo několik let tohoto přísného života aniž domluvy císařovy, jakož i přátel a příbuzných ho odvrátily od úmyslu, odebrati se na Sv. Horu a vstoupiti do sboru andělův pozemských. Podařilo se mu nalézti v okolí kláštera Vatopedu moudrého starce Nikodema, kterému bezpodmínečně se pokořil a postřižení mnišské od něho přijal. Tři léta minula při živobytí asketickém, když otec Nikodem zemřel a Gregorios do lavry sv. Athanasia přijat byl. Tam přivedl všechny v údiv jak askesí, tak i moudrostí svou. Konal službu jako kostelní zpěvák a poněvadž se nemohl oddati při takovém způsobu života nepřetržitému cvičení v modlitbě srdeční, opustil po několika letech Lavru a vyhledal sobě v blízkém škitu starce, který se jmenoval též Gregorios a byl rodem z Cařihradu. U něho naučil se Palamas tajemství vidění jasného a seznal, že žádným slovem nelze vyjádřiti onu blaženost, když mysl člověka, jeho srdce a veškerá bytost sloučí se v jediné snažení, vší vůlí a silou vyhověti Bohu, milovati jej a neustále modlitbou, jako štítem se chrániti před mudrováním světským a výmysly satanskými. Ale škitníkům nebylo možno vždy sobě dopřáti blaženou tišinu mlčenlivosti, neboť museli se skrývati před návštěvami loupežníků mořských, kteří mnichy Athonské, po samotách žijící, velice sužovali. Otec Gregorios se svými učenníky a soudruhy, počtem 12 osob, mezi nimi byl i Palamas, přestěhovali se do Soluna, kde se zařídili v jistém domě a vedli život společný. Tam vysvěcen náš Gregorios na kněze. Smrt matky jeho byla příčinou, že odejel do Cařihradu, odtamtud přivezl s sebou dvě sestry, které zaopatřil v jednom ženském klášteře v městečku Verria, kde byl i škit poustevníků, v němž Palamas pět let se

zdržoval. Konečně vrátil se na Sv. Horu do Lavry, nebydlel však v ní, nýbrž v kellii sv. Sávy, kterou pouze v sobotu a neděli opouštěl, aby se účastnil služeb božích, ostatní dni a noci bděl na modlitbách a v božském jasnovidění. Toho času byl zvolen za igumena kláštera Esfigmenu, vzdal se však brzy hodnosti té, nemoha odolati touze po pustinné tišině. V Esfigmenu zvěčnil se však tím, že založil sady olivové a zařídil vodovod klášterní. Gregorios přesídlil opět na poustevnu svou blíže Lavry.

Tehdá objevil se na Athoně poprvé Barlaam, z Kalabrie příchozí, jenž žil nějaký čas v esfigmenském škitě Samaria, kde seznal život poustevníků, kteří se přidržovali modlitby srdeční a v strnulosti své měli tajemná jasnovidění. Odešel pak do Cařihradu, kde vystoupil veřejně proti těmto hesychastům. Nepochodiv však ani u císaře, ani u patriarchy, odcestoval do Soluna, kde velmi příkře proti hesychastům se postavil. Tito nemohouce Barlaama přesvědčiti, povolali si na pomoc Palamu, jemuž se podařilo námitky Barlaamovy slovem i písmem vyvrátiti, načež Barlaam mnichy nechával na pokoji. Gregorios zůstal v Soluně tři léta, obíraje se spisy bohosloveckými a sestavil obšírná pojednání o církvi pravoslavné a důkladnou obranu učení hesychastického proti nájezdům Barlaamovým. Skončiv tuto práci odebral se na Sv. Horu a předložil ji mnichům Athonským ku posouzení. Pochvalný úsudek jejich jasně svědčí o správnosti názorů Palamových. Ale přiblížil se čas, v němž mu nadešla povinnost bojovati i veřejně proti nepříteli, neboť po smrti císaře Andronika III. r. 1341 počal spor, který církev řeckou mnohá leta zaneprazdňoval, takže byl příčinou i čtyř synod. Na první synodě zvítězil Palamas rozhodně, rovněž i na druhé proti mnichu Řehoři Akindynovi, vítanému to pomocníkovi Barlaamovu. Za nového patriarchy vzala celá záležitost pro Athonce obrat nepříznivý, neboť Palamas byl obviněn, že jest původcem všech tehdejších zmatků církevních, takže po třetí synodě r. 1345 uvězněn. Vazba jeho trvala čtyři léta. Teprv když Jan Kantakuzenos stal se císařem, svolána za patriarchy Isidora synoda čtvrtá (1351), která opět mnichům dala za pravdu a nástupce Barlaamovy a Akindynovy, kteří zatím byli zemřeli, s požadavky jejich odmrštila. Gregorios Palamas byl ve všech synodách hlavním obhájcem názorů hesychastických. Gregorios Sinaita pak byl horlivým šiřitelem jejich mezi Athonci. O mnichu Nikeforovi

se tvrdí, že byl vrchním vůdcem hesychastů a tajným rádcem Palamovým. Se strany světské měl hlavní slovo, aspoň v synodě poslední, výmluvný učenec Nikeforos Gregoras, nadšený ctitel přírodních krás Hory Athonské, ale protivník mnichů. Císař Jan Kantakuzenos horlivě se jich ujímal a náklonnost svou k nim dokázal skutkem, neboť vzdav se vlády odešel na Sv. Horu, kde jako mnich se zanášel spisováním svých pamětí dějepisných. Gregorios Palamas, který se stal po ukončení sporu metropolitou v Soluně, zemřel r. 1360 ve věku 63 let a pohřben v chrámě kathedrálním.

Vrstevník Palamův, Řehoř Sinajský (neboť byl postřižen za mnicha v klášteře na hoře Sinai), narodil se v Malé Asii za vlády Andronika II. Staršího (1282—1328). Na ostrově Krétě seznámil se s otcem Arseniem, věhlasným to asketou, jenž jej poučoval, jak má chrániti rozum svůj, jej udržeti v čistotě a jak modliti se, aby dosáhl možnosti, míti vidění. Osvojiv sobě vědomosti tak drahocenné, vypravil se na Sv. Horu, kde si po delším hledání oblíbil místo, zvané Magula, na pozemcích kláštera Iverského, aby po způsobě škitském s učenníky svými tam přebýval. V dobách, kdy mořští loupežníci hrozili zpustošiti celou Horu, hledal Řehoř jiné místo ku přebývání a nalezl je severně od Drinopole v lesnatém pohoří, zvaném nyní Sakar-planina.

Území to bylo již bulharské a náleželo cáři Janu Alexandrovi III. (1331—1365), ke kterému Řehoř vyslal jednoho učenníka s prosbou o nějakou podporu. Panovník uslyšev o příchodu starce tak ctihodného, učinil více, než Řehoř žádal, vystavěl totiž klášter a k němu dal připsati několik vesnic, tak že klášter hmotně byl zajištěn. Tam v zátiší lesním ukončil blažený otec roku 1364 svou pout pozemskou, skonal klidně s tím vědomím, že chtěl u každého rozplameniti lásku k tomu pramenu, ze kterého prýští blaho duševní. Životopis Řehoře Sinajského sepsal jeho učenník Kallistos, pozdější to patriarcha Cařihradský.

O Chilandar, jakožto lavru srbskou, nepřestali pečovati panovníci Srbští. Zachovaly se zlaté bully téměř ode všech členů dynastie Nemanjičů, jako důkaz jejich štědrosti národnímu záduší. Král Milutin (1275—1321), od něhož se zachovalo nejméně 10 chrysobull, byl jeho obzvláštním dobrodincem, neboť jak arcibiskup Daniel v dějepisu svém udává, rozbořil

Milutin starý malý kostel a vystavěl od základů chrám nový, překrásný, zaopatřil jej mnoha cennými okrasami, rozšířil budovy klášterní, obehnal klášter zdí hradební. Zbudoval pevné a vysoké věže a daroval mnichům mnoho vesnic k jejich výživě.

Roku 1345 dostala se Sv. Hora do rukou cáře Štěpána Dušana a první jeho zlaté bully vydány jsou v r. 1346. Bylo to v nejslavnějším období jeho vlády, po šťastné válce s Byzancí, po níž se začal nazývati císařem všech Srbů, Řeků, Bulharů i Arbanásů.

Roku 1347 zavítal s cářevnou Jelenou na Sv. Horu. Podle jedné zlaté bully přišel tam proto, aby seznal Chilandar, vystavěný od předků jeho a přijal požehnání od starců, v něm žijících, jakož i aby navštívil ostatní kláštery Svatohorské a je obdaroval, aby vyhledal i poustevny a jeskyně svatých otců, v poušti přebývajících, a obdivoval se způsobům jejich života, slyšel mnohá, duši užitečná a poučná slova a obdržel požehnání od lidí v pravdě nebeských a andělů zemských a t. d. Průvod cářův skládal se ze 400 osob. Cář potvrdil klášterům jejich výsady a majetek, jak dokazují jeho řecké chrysobully, v Kareji daroval prótovi jisté množství zlata (jeden kabal), aby ho v kostele vzpomínali při službách božích po věčné časy. K Chilandaru ukázal se obzvláště štědrým, neboť rozšířil a zcelil jeho území, i zabezpečil officielní obchůzkou jeho hranice jeho. Na dvou zlatých bullách jeho podepsáni jsou kromě próta všichni tehdejší igumeni počtem 19. Připočteme-li k tomu Chilandar, zvýší se počet klášterů Athonských na 20, který trvá podnes. Místo kláštera Stavronikity, který zřízen teprve r. 1546, uvádí se tam klášter sv. Alipia, který však později byl spojen s Kutlumušem. Obyčejně se udává, že kláštery Simonpetr a Dionysiat založeny byly v druhé polovici 14. věku, ale podpisy igumenů jejich v bulle Dušanově svědčí, že kláštery ty jsou mnohem starší.

Uvádím dotyčné podpisy tak, jak jsou ve zlaté bulle z r. 1348:

Prót Sv. Hory German, igumen Veliké Lavry cářské Akakios, igumen Vatopedu Kornelios, igumen Iveru Nil, igumen Xiropotamu Pavel, igumen Esfigmenu Eleutherios, igumen Karakalu Lavrentios, igumen Pantokratoru Konstantios, igumen Russika Joakimos, igumen Dochiaru Romilos, igumen Xenofu

Barlaam, igumen Filothee Mattheos, igumen Kastamonitu Pajsios, igumen Alipský Theodulos, igumen Zografu Makarios, igumen Simonpetra Maximos, igumen Kutlumuše Joannikios, igumen Grigoriatu Kalistratos, igumen Sv. Pavla Pachomios, igumen Dionysiatu Theodosios Nepodepsán jest igumen Chilandaru, jenž tehdáž slul Gervasios. V jiné chrysobulle jsou podpisy igumenů v témže pořádku; podle pořádku podpisů zdá se, že Dionysiat byl klášterem nejmenším.

Dějepisec císař Jan Kantakuzenos uvádí ve spisech svých několik mnichů Athonských, kteří měli účastenství v politických událostech první polovice 14. století. Tak r. 1322 vyslán prót sv. Hory, Isák, od Andronika Staršího k vnukovi jeho Andronikovi Mladšímu, aby zprostředkoval mezi nimi mír, což se mu podařilo. Když vojevůdce Jan Kantakuzenos se oděl purpurem, obrátil se i on ku prótovi Isákovi, aby stal se prostředníkem mezi ním a císařovnou vdovou Annou, k čemuž tento ochotně svolil a přibrav si několik starců, mezi nimiž igumena Makaria, hieromonacha Kallista a učeného otce Sávu z Vatopedu, odjel s nimi do Cařihradu 17. srpna 1342. Císařovna přála sobě míru, ale patriarcha a rádci jeho hleděli jednání to zmařiti. Makarios povýšen za metropolitu Soluňského s tou podmínkou, aby tam působil proti Kantakuzenovi; próta Isáka internovali na nějaký čas do jistého kláštera Cařihradského, ostatní mniši Athonští se vrátili až na otce Sávu, jenž zůstal v Cařihradě, kdež brzy zemřel. Měl dar prorocký a již předem tvrdil, že cesta jejich ke dvoru císaře bude bez úspěchu. R. 1344 pozván opět prót od císaře Jana V. Palaiologa do Cařihradu za příčinou některých záležitostí státních a rodinných a v nepřítomnosti jeho zastupovali jej v úřadě čtyři starci, zvlášť k tomu vybraní. Když se tito jednou vraceli z Esfigmenu po moři, byli zajati od mořských loupežníků, takže bylo potřebí je vyplatiti 500 penězi. Obec Svatohorská prodala proto kellii Kaligraf klášteru Dochiaru za 330 peněz benátských, jak svědčí kupní smlouva z r. 1345. Zároveň jeden důkaz, jak se zmenšovalo jmění obecní ve prospěch klášterů jednotlivých.

Okolo roku 1350 bylo v klášteře Iveru podle národnosti více Řeků, než Gruzinců; panovaly hádky mezi nimi, které patriarcha Kallistos odstranil tím způsobem, že mnichům řeckým vykázal k výhradnému používání chrám hlavní, Gruzincům pak

kapli se zázračným obrazem Matky Boží. Athonec Kallistos, hesychast Iverský, byl jmenován patriarchou r. 1350. Zemřel na cestě do Srbska v městě Sěru (Serres) r. 1363 a byl pohřben císařovnou Helenou, vdovou po cáři Štěpánu Dušanovi, jež vstoupivši po jeho smrti s velikou ctí a slávou do kláštera, přijala jméno Alžběta. Ku pohřbu jeho dostavilo se několik mnichů Athonských, kteří královnu prosili, aby dovolila tělo patriarchovo vzíti s sebou na Athos, ale ona nevyhověla prosbám jejich.

Roku 1368 pozbyli mniši Athonští jedné výsady, kterou jim byl zaručil císař Alexios I. Komnemos. Vzhledem k žalobě biskupa Jerissovského, podané patriarchovi Filotheovi, uznala synoda, že biskup má právo pokládati Sv. Horu za část své diecése, kterou podle libosti může navštěvovati a tam bohoslužbu vykonávati; že má býti postavena v kostele Karejském stolice biskupská, jak bývalo za starodávna. V klášteřích že má pouze ty mnichy světiti na kněžství, kteří mu budou od igumena představeni, v poustevnách že se to může díti s vědomím prótovým. Co se týče vysvěcených mnichů srbských, neměli býti přijímáni do klášterů Athonských, dokud by cářství Srbské neoznámilo, že se podrobuje církvi Cařihradské, neboť cář Štěpán Dušan zřídil samostatný srbský patriarchát se sídlem v Peći.

Klášter Simonpetr obnoven r. 1364 od Jana Ugllješi Mrnjaviče, despoty Srbského, jenž vládl od r. 1360 do r. 1371 jako césar ve Východní Makedonii. Zahynul v bitvě s Turky nad řekou Maricí. Vdova jeho Eufemia stala se jeptiškou a zhotovila roku 1399 pro Chilandar překrásnou oponu k cářským dveřím v ikonostasu.

Na prosby mnicha Dionysia, jehož bratr Theodosios v Trapezuntě byl metropolitou, přijal císař Trapezuntský Alexios Komnenos III. pod ochranu svou Athonský klášter sv. Jana Křtitele, k jehož vydržování určil tisíc peněz stříbrných z důchodů zemských, což také potvrzeno zlatou bullou z r. 1375. Klášter nese nyní název Dionysiat, dříve se jmenoval „Nový Kámen“; ale již v první polovici 14. věku byl znám jeden klášter dionysiatský, takže lze tvrditi s jistotou, že náš Dionysios byl následníkem jakéhosi prvního Dionysia a že na starém zbořeništi stavbu svou započal a také dokončil.

Od té doby, co podřízena Svatá Hora patriarchům Cařihradským, vyskytují se sigilliony jejich, kterými zasahovali do záležitostí klášterních, když o to byli mnichy samými požádáni. Jmenovitě patriarcha Antonios snažil se urovnati poměry jednotlivých klášterů ku prótovi. Zdá se, že právní pojmy nebyly dosti ustálené.

Prót Dometios a igumen Lavry Gregorios vedli sobě roku 1393 stížnost u patriarchy, že některé kláštery porušují starobylá nařízení a opovažují se odpírati kostelu prótskému povinné dávky. Následkem této žaloby určil patriarcha Antonios dva metropolity, Solunského Gabriela a Verrijského Daniela, aby na Svaté Hoře sestavili sbor rozumných starců za tím účelem, aby byl stanoven obvod území karejského a potvrdili všechna práva řízení ústředního. Podle obvyklého způsobu sestaven protokol, podle kterého nejprve jednáno bylo o ustavení pořádku, v jakém mají igumeni seděti v síni bez hádek o místa. Prótovi a igumenovi lavry sv. Athanasia náležela místa první, ježto jsou potvrzováni od patriarchy a drží v ruce své hůl jako vůdcové; po nich měli seděti po pořádku po každé straně síně igumeni 24 klášterů větších, tak že přišlo na každou stranu po dvanácti.

Kláštery byly povinny odváděti jisté množství mouky pšeničné a ječmene, větší kláštery po dvou muzurech pšenice a tři muzury ječmene (muzur = 48 ok = 60 kg.) každého měsíce kláštery menší pouze dva muzury. V kostele protátském má býti dvanácte osob k službě církevní; dvě z Lavry a Vatopedu na straně pravé, dvě z Iveru a Chilandaru na levo, ostatních osm z klášterů druhých; těm třeba dávati každého měsíce po jednom muzuru chleba, pak olej, víno, vosk a kadidlo v dostatečném množství. Řízení klášterů spočívá v rukách dotýčných igumenů a starců duchovníků, ostatní mniši mají konati služby vnější a domácí, jáhnové nemají býti mladší 25 let, kněží 30ti a mají býti od biskupa vysvěceni. Cizí biskupové nesmějí v klášteřích mše sloužiti, leč s dovolením prótovým. Mladíky bezvousé zapovídá se přijímati do klášterů anebo kellií, leda kdyby přišel bratr anebo příbuzný na návštěvu. Světským dovoluje se žíti na Svaté Hoře tři léta. Nestanou-li se mnichy, jsou povinni pak Horu opustiti. Chovati živočichy ženského pohlaví se zapovídá, a ani lidé světští nesmějí pásti dobytek

obojího pohlaví na Hoře. Hranicí pastvy jest Megalé Viglé. Jestliže prót sám se vzdá svého úřadu nebo od patriarchy byl propuštěn, nemá z místností Protáty nic jiného s sebou vzíti, než to, co při nastoupení jeho mu náleželo, jinak má býti proklet jako svatokrádežník. V území karejském nemají míti kláštery majetku pozemkového, kellie, tam ležící, jsou povinny vykonávati protovi pět prací, t. sbírati hrozny, sekati palivo, sušiti seno a odváděti víno, olej a ořechy podle velikosti svého pozemku.

Žádná kellie nesmí bez dovolení prótova dříví porážeti, kromě kellie sv. Sávy, která může svobodně palivo sobě bráti, ale pouze až na vršku lesa. Pak se popisují hranice obvodu karejského. Dále uvádí se množství vína a oleje, které jsou kláštery povinny odváděti za to, že byly sloučeny s nimi některé klášteříky menší. Určují se odznaky hodnosti prótovy: Prót musel býti knězem, mohl nositi nábedrník po boku a pateritsu v ruce, směl ustanoviti předčítatele, vysvětiti nový kostel a udělovati požehnání igumenům nově zvoleným. Spis končí hrozbou, že přestoupí-li prótové budoucí usnesení tato, budou vyloučeni a prokleti od patriarchy, celé synody i všech svatých otců na věky.

Protokol sepsán byl v měsíci květnu r. 1394 za císaře Manuela II. Urovnány jím příjmy vládnoucího próta, určené hlavně k vydržování kostelních služebníků, próta samého i s čeledí jeho, na stolování ve dnech svátečních, různá pohoštění a k výživě několika mezků. Ode všech klášterů bylo odváděno 178 měr vína, 142 liber oleje, na 600 muzurů pšenice v zrně neb tolikéž mouky, přes 800 muzurů ječmene a něco peněz (13 penízů) na koupi vosku a kadidla. Není zpráv, že by prót za práci svou byl měl určitý plat, byl odkázán pouze na denní chléb, v případě sesazení mohl sobě vzíti pouze šatstvo, knihy, obrazy a vůbec svůj majetek. Zdá se však, že každý prót požíval jistých mimořádných příjmů, které se v protokolu neuvádějí.

Roku 1396 museli býti mniši pantokratorští napomenuti od patriarchy Antonia, aby pravidla klášterní sv. Basileia věrněji plnili, z čehož lze souditi, že mnišstvo jaksi svobodněji si počínalo a že řád císaře Manuela, r. 1406 vydaný, mnohým zlořádům přítrž učiniti měl. Co do obsahu jest vlastně pouhým připamatováním zákonů starších, které během několika století

pozbyly své váhy a jejichž obnovení císař pokládá za svou povinnost přes to, že Byzantští císařové se vzdali vrchních práv svých nad Sv. Horou. Obsah řádu tohoto uvádím na příležitějším místě v části druhé.

Víra otců Athonských byla tvrdá, mravnost jejich však slabá a měkká; tak že patriarcha Antonios mohl jim vyčítati, že jsou mezi nimi synové lži a gehenny. Bylo tudíž docela na svém místě sestavení a vydání zákonníka cís Manuela. Tomu nasvědčuje i závět igumena lavry sv. Athanasia, Jakoba, z r. 1363, ve které tento odsuzuje ostrými slovy přestupky mnichů Svatohorských a píše mezi jiným:

„Když zavládlo mezi nimi opovržení starců duchovních i neposlušnost k nim, vyskytlo se milkování s mužskými a hodování s mladými i bezvousými, posmívání a vzdorovitost proti zápovědem, dráždění a nestoudné dotýkání se údův tajných, spolčování k hříchu nepřirozenému, a když ztrnulost, vyronivší se z činů takových, zachvátila množství duší a bezzákonnost stala se nenapravitelnou, tehdy Bůh opustil místo to, které nyní napadají a plení barbaři pro nepočestnost pokolení nynějších.“

Není již jinak na tomto světě, mezi sebe lepší pšenici bývá vždy nějaké nezpůsobilé zrno. Tak bylo i na Athoně. Právě ze stol. 14. jsou známi svatí otcové, kteří vedli v pravdě život andělský, bydleli však výhradně v škitech a poustevnách, neboť kláštery přelidněné bývají vždy semeništěm mnohého zla.

Když se psalo roku 1400, prodán byl klášter sv. Pavla od Xiropotamců dvěma mnichům srbským, jménem Gervasovi a Antoniovi. Prodejem tím stal se klášter slovanským a zůstal jím až do století 18. Není známo, z jakých příčin přišel klášter do takového postavení, že mohl býti prodán jako kellie, přes to, že v dotýčné smlouvě se uvádí jedna věž, kostel, několik stavení obytných, což by poukazovalo na stavbu rozsáhlejší. Když byl založen Xiropotam od mnichů Svatopavelských, přešla zajisté větší část jmění k nově zřízenému klášteru, mateřský klášter zůstal však chud, živořil, až se našli na něj kupci. Oni dva mniši byli snad již dříve delší čas jedinými obyvateli starého kláštera. Když položili sto uncí stříbra jako cenu kupní, stali se nezávislými. V Jiřím Brankoviči, despotovi Srbském, nalezli ochránce a dobrodince, o čemž svědčí nápis na desce mramo-

rové, z r. 1447 pocházející. V 16. století byli knížata Mulansko-Valašští hlavními podporovateli kláštera.

Když v Cařihradě za císaře Jana VIII. Palaiologa r. 1437 se jednalo o vyslání poselství k církevnímu sboru Ferrarsko-Florenckému, posláno na Athos pro knihy za účelem sestavení důkazů ve prospěch pravoslaví. Místo knih přišli však dva mniši, Mojseos, vyslaný od lavry sv. Athanasia a Dorotheos z Vatopedu. Do Ferrary odešli čtyři biskupové a tři Athonští igumeni. Samostatnost církve pravověrné byla tam uhájena. Přes to však nalézá se v knihovně Vatopedské listina latinská z roku 1439, podle kteréž papež Řehoř uděluje čtyřleté odpustky každému, kdo přijde se modlit k Vatopedské Matce Boží nebo k okrášlení kostela tamějšího něčím přispěje. Jest to ovšem pouze opis listu papežského, v němž podle mínění Porfyrija Uspenského opisovač dopustil se té chyby, že místo papeže Eugenia (IV.), který skutečně vládl r. 1439, napsáno jméno Řehoř. Ale jiný latinský dokument, vystavený r. 1456 Alfonsem (V.), králem Aragonským, béře pod královskou ochranou nejen Vatoped, nýbrž i celou Horu Athonskou, což by nasvědčovalo tomu, že Athonci aspoň částečně přijali unii Florenckou.

Dobytím Soluna roku 1430 dostali se Turci v sousedství Sv. Hory. Sultán Murad I. nakloněn byl Řekům, mniši kláštera Čaušského v Soluně přispěli mu při dobývání města. Nebezpečí bylo patrné, vidělo se jasně, že říše Byzantská leží v posledním tažení a že Turci uvazují se v její dědictví. Ať z opatrnosti či z bojácnosti, neznámo, kdy určitě, ale jistě po pádu Cařihradu (1453) podrobili se Athonci Turkům. Vypravili se do Brussy k sultánovi Mohamedovi II., nesouce mu dar 14.000 zlaťáků s prosbou, aby je zachoval při těch svobodách, kterých požívali za císařů Byzantských. Sultán dar přijal a prosbu jejich splnil.

Postavení klášterů Athonských pod panstvím tureckým bylo snesitelné, třebas že pozbyly mnohých statků, že musely platiti daň z hlavy a byly nuceny vykázati agovi tureckému stálý pobyt v Kareji. Začínaje od Veliké Stráže čili Megalé Viglé, zůstával poloostrov pod správou mnišskou, výkony církevní nebyly rušeny a odloučenost obyvatelů zachovávána. Jako Jeruzalém, stal se i Athos místem posvátným, které bývalo od nábožných

poutníků navštěvováno a obdařováno, jsouc do jisté míry i útočištěm utiskovaných a pronásledovaných lidí každé víry a národnosti.

V 15. století stali se hlavními dobrodinci Athonců despotové Srbští, čemuž nasvědčují zlaté bully jejich, potvrzující buď darování nějakého majetku nebo jistého ročního platu. Tak r. 1407 a 1415 daroval despota Štěpán Lazarevič několik vesnic lavře sv. Athanasia, r. 1427 dva stříbrné svícny a 200 liter či-li liber stříbra; Chilandaru pojistil r. 1411 ročních sto liter stříbra; despota Jiří Brankovič připsal r. 1414 klášteru Svatopavelskému jistý počet vesnic. R. 1430 navštívil s manželkou svojí Sv. Horu a daroval Esfigmenu 50 liter stříbra ročně, r. 1452 Lavře 120 liter, Vatopedů 60 liter. Marie, dcera despoty Jiřího, která byla od r. 1435 manželkou Murada II. a žila jako vdova v Ježově blíže Seresu (Sěru), připsala r. 1479 Chilandaru a Sv. Pavlu, jako klášterům srbským, ročně po 500 dubrovnických dukátů. Stejnou částku darovala těmto dvěma národním záduším ze svých příjmů, které brala z Dubrovníka, despotka Angelina. Marie Srbská prý vymohla na Mohamedovi II., když Cařihrad podlehl jeho válečné moci, aby klášterům Athonským vykázány byly jisté pozemky nedaleko Solunu, které větším dílem dosud jim náležejí. Jméno úrodných těchto polností, „Kalamarie“, překládají mniši z řečtiny výrazem „Dobrá Marie“, ale poněvadž slovo „Kalamarie“ se vyskytuje již v listinách z r. 1346, 1354, 1379, nelze překladu toho připustiti. Spíše mohlo by se za to míti, že kalamarské metochy darovány byly klášterům na začátku 13. věku císařovnou Markétou Uherskou, jejímž druhým manželem byl Bonifác, král Solunský (po r. 1204).

Zvláštní jest, že v srbských listinách 14. a 15. věku nalézáme jméno „adrfat“, což znamená jakési pojištění důchodů na čas života. Kdo sobě založil „adrfat“, daroval klášteru jistou částku peněz nebo nemovitý majetek a vymínil sobě právo na několik míst bratrských s úplným zaopatřením. Za to vykázána mu určitá kellie k obývání, sklep, zahrada, místo v kostele a při trapeze, t. j. při stole jídelním. Tím sobě pojišťovali despotové Srbští v klášteřích Athonských budoucnost svou pro případ náhlé změny postavení svého.

Také vojvodové Valašští a Multanští udíleli mnichům Athonským almužny a byli po mnohá století štědrými podporo-

vateli všech klášterů. Tak r. 1433 daroval vojvoda Alexandr klášteru Zografu tři tisíce asprů, a kníže Štěpán témuž klášteru r. 1466 jedno sto dukátů. Valašský vojvoda Vlad dal r. 1487 Russiku šest tisíc asprů, klášteru Filothei čtyři tisíce a r. 1492 Kutlumuši jeden tisíc asprů. Multanský vévoda Petr vyplatil Kastamonitu pět tisíc a vojvoda Radul r. 1496 Russiku tři tisíce asprů — a tak až do 16. století jde řada dobrodinců těch, kteří tomu nebo onomu klášteru obnosy od pěti až do patnácti tisíc asprů vyplatiti dávali. Aspry byly drobná stříbrná mince turecká; čítaly se tři na jednu paru, tak že 120 asprů činilo 40 par, t. j. jeden groš (piastr) čili asi 20 h r. č.; za tehdejších časů byla však cena peněz vyšší, jako vůbec ve středověku všeobecně.

7. Od století šestnáctého do století devatenáctého.

V století šestnáctém začínají se objevovati grámoty (listiny) ruské, udělované mnichům Athonským. Nejstarší udržely se v archivě vyslanectví ruského a týkají se výhradně Russika, který již r. 1509 vyslal tři mnichy k velikému knížeti Vasilijovi III. a obdržel od něho dovolení, každého čtvrtého roku se hlásiti o almužnu. R. 1547 vydal metropolita ruský pastýřský list ve prospěch ruských mnichů Athonských, kteří r. 1550 poslali dva své zástupce do Moskvy s listem svého igumena Pavla, v němž tento pohnutlivě popisuje smutné postavení svého kláštera a prosí o nutnou pomoc, ježto klášter má 600 rublů dluhů a nemá prostředků na zaplacení jich. Toho roku vypravili se i Chilandarci na Rus k cáři Ivanovi Hroznému, prosíce úpěnlivě o podporu a přímluvu ve svém nesnesitelném postavení, ježto trpí mnoho nejen od Turků, nýbrž i od Řeků; cář nechť se přimluví za ně u sultána, aby jim byl snížen poplatek a pozemky, které byly klášteru odňaty, aby mu byly navráceny. Dovolávají se svědectví kláštera Russika. Cář Ivan IV. vyslyšel prosbu jejich a dal jim list k sultánovi Solimanovi II., v němž jej výslovně žádá, aby byl milostivým panovníkem klášterům Russiku a Chilandaru, aby je chránil v jejich nedostatcích a poskytl jim úlev při odvádění poplatku. Psaní toto datováno jest v září r. 1551.

O několik let později přišli mniši Chilandarští do Moskvy opět a obdrželi r. 1556 průvodní list, podle kterého mohli cestovati bez překážky po celé říši a sbírati almužny. R. 1571

daroval cář Ivan IV. Chilandarcům v Moskvě dvorec, aby ho pro své pohodlí užívali za obydlí při svém příjezdu. Také sultánovi Selimovi II. psal cář ohledně klášterů Athonských a vypravil zvláštního posla na Sv. Horu s penězi pro próta a některé kláštery. Podobně stalo se i r. 1582, kdy cářským vyslancem byl Ivan Menšenikov, jenž po svém návratě do Moskvy r. 1584 podal cáři výkaz, jak rozdělil peníze mezi jednotlivé kláštery. Zajímavo sledovati, kolik mnichů žilo tenkráte po klášteřích a kolik opravdových poustevníků po škitech a samotách. Kareja tvořila škit se 70 starci, kteří obdrželi 11 rublů. V lavře sv. Athanasia žilo 150 starců, kteří obdrželi 350 r., 123 škitníkům dáno 31 r. Klášter Esfigmen měl 50 starců, kteří obdrželi 50 r., 12 škitníků 3 r.; Pantokrator se 150 starci obdržel 100 r., 26 škitníků 3 r.; Stavronikita se 70 starci přijal 80 r., 18 škitníků 5 r.; v Kutlumuši bylo 80 starců, ti obdrželi 100 r., škitníci počtem 42 přijali 14 r; v Iveru 150 starcům dáno 300 r., 43 škitnikům 12 r.; Filotheia obdržela pro 100 starců 150 rublů, 21 škitníků 5 rublů; v Karakalu 50 starců dostalo 100 r., 27 škitníků 7 r.

Sv. Pavel	s	50	starci	obdržel	100	r.,	30	škitníkům	dáno	8 r.
Dionysiat	„	150	„	„	250	„,	25	„	„	5 „
Simonpetr	„	80	„	„	150	„,	12	„	„	3 „
Xiropotam	„	70	„	„	100	„,	41	„	„	11 „
Xenof	„	50	„	„	200	„,	32	„	„	8 „
Dochiar	„	60	„	„	93	„,	22	„	„	6 „
Kastamonit	„	50	„	„	80	„,	18	„	„	5 „
Zograf	„	150	„	„	200	„,	33	„	„	9 „

Grigoriat byl pustý, prót obdržel 50 rublů, 8 škitníkům dáno 5 rublů, podobně Russik nebyl obydlen, Vatoped a Chilandar vyslaly mnichy na Rus sbírat milostiny. Celkem rozdal Menšenikov mezi 2013 mnichy 2614 rublů. R. 1583 přibylo do Moskvy pět Chilandarců, kteří cáři podali jako dar mosaikový obraz archanděla Gabriela v bohatém obložení stříbrném a ostatky sv. Antima, cařeviči Feodorovi drahocenný obraz Matky Boží a úsilovně prosili o podporu, ujišťujíce, že bratrstvo klášterní na nikoho jiného větší naděje nevzkládá, než na pravoslavného cáře, pročež jemu také ty posvěcené dary posílá. Po uplynutí jednoho roku vraceli se Chilandarci domů, bohatě jsouce obda-

řeni, a s nimi zároveň cestoval i kupec Samsonov, aby některým klášterům Athonským peněžité dary přinesl. Brzy na to zemřel Ivan IV. Vasiljevič. Nástupcem jeho stal se syn jeho Feodor Ivanovič, jenž hned v prvním roce své vlády (r. 1585) daroval klášteru Russiku stkvostná roucha kostelní a Chilandarcům potvrdil držení dvorce, který jim otec jeho byl vykázal. Vatopedští mohli od r. 1589 svobodně na Rus přijížděti za příčinou sbírání podpory. Existuje jisté provolání ruského patriarchy Joba, v němž dovoluje klášterníkům Russika a Chilandaru kdykoliv do Ruska přicházeti za účelem sbírání almužen a klade na srdce pravověrným, aby podle své možnosti prosícím mnichům nápomocni byli.

Patriarchové Cařihradští zůstávali ve stálém spojení se Sv. Horou, jmenovitě Jeremiáš I. zapsal se v pamět mnichů jako zakladatel nejmladšího kláštera Stavronikity. Již r. 1533 vyslal igumena Gregoria, který vymohl od Protáty pozemek, za tím účelem na východním pobřeží vyhlédnutý. Klášter tento, ještě nedostavěný, vyhořel a zůstal ve zříceninách deset let, t. do r. 1543, kdy patriarcha, zřeknuv se své hodnosti, na Sv. Horu se přestěhoval, sám stavbu klášterní řídil a ve třech letech ji dokončil.

Klášter Dionysiat byl r. 1570 úplně zadlužen, ale v osobě Valašské kněžny Roxandry vyskytla se mu dobroditelka, která dluhy jeho zaplatila. Také lavra sv. Athanasia měla v té době mnoho dluhů, tak že pouze pomocí milodarů, sbíraných na Rusi a v zemích podunajských, mohli mniši povinnostem svým zadost učiniti. Čas od času přicházeli církevní hodnostáři s tím úmyslem, aby v Lavře život svůj dokonali, přinášejíce s sebou hotové peníze, kterých pak obyčejně upotřebovali na přestavění té nebo oné části kláštera. Mramorové pamětní desky, tu a tam zasazené, dosvědčují, kdo byl obnovitelem dotýčné budovy.

R. 1581 vyhořel klášter Simonpetr, mniši přesídlili prozatímně do kláštera Xenofu a poněvadž oheň zničil všecky listiny, potvrdil jim patriarcha Jeremiáš II. sigillionem hranice majetku klášterního a počet kellií.

Zápis z r. 1534, nalézající se v protátské bibliothéce v Kareji, vypravuje o jakémsi nepřátelském přepadnutí Sv. Hory

27. června t. r., při němž klášter Esfigmen prý od neznámé roty loupežnické byl vydrancován.

Biskup Porfyrij Uspenskij kritisuje tvrzení, že sultán Selim I. obnovil vyhořelý Xiropotam. Základem pověsti této byl asi rozkaz (hattišerif), sultánem tímto vydaný, podle kterého však Selim nedal peníze ke stavbě kláštera, nýbrž na zakoupení 20 krámů, ze kterých důchod teprv měl připadnouti Xiropotamcům, a to k udržování 40 lampiček. Uspenskij pokládá listinu tu za padělanou; ukázán mu byl v Xiropotamě pouhý řecký opis, nikoli prvopis, který asi ani neexistuje.

Sultán Selim II. (1566—74) prohlásil r. 1568 všecko církevní jmění v celé říši Turecké za vakuf, t. j. jmění státní s tím podotknutím, že příjmy, z něho plynoucí, budou dávány v nájem, ale pouze do třetího kolena, načež se mohou odprodati, právo výkupu zůstalo však kostelům a klášterům. Nařízení to bylo velmi škodlivé klášterům Athonským, ježto nemohly vykoupiti svého majetku a byly nuceny ucházeti se o pomoc všech pravoslavných knížat a jejich zemí. Vysíláni mniši, zvaní taxidioti, aby sbírali milostiny a podněcovali lid ku poutím na Sv. Horu; zároveň jakožto duchovní správcové působili k tomu, aby se děly rozličné odkazy ve prospěch jejich klášterů.

Mniši Athonští byli dosud větším dílem hesychasté, jejichž úkolem bylo činiti pokání za hříchy, kterých se buď dopustili nebo kterým se chtěli vyhnouti. O hesychasmu pojednal jsem podrobně již shora. Kajícnost jejich záležela v lítosti a zároveň v obraně proti nahodilým pokušením. Za nejvýhodnější prostředek k tomu volena od mnichů askése, totiž odumírání světu, což pokládali za nejvyšší a nejlepší výkon lidský. Člověk měl se zříci všech půvabů světských, měl se oddati zanícenosti zbožné a vroucí mysli, chtíče a náruživosti své krotiti, beze strachu a smutku smrt očekávati, ano jí sobě přáti, svět pokládati za nevolnictví.

Sebe přísnější postníci Athonští nečinili zázraků, mohli však předpovídati budoucí věci, ježto pokání dávalo jim sílu k tomu. Od současníků svých uznáváni byli za světce již za živa a požívali všeobecné úcty a důvěry. Za našich časů není více hesychastů na Sv. Hoře. Místo jejich zaujímají skimníci, kteří přísnějším slibem se zavázali, že budou svědomitě vykonávati

pravidla řeholní, hlavně však se postiti a modliti bez reptání nebo odmlouvání.

Ve století 17. objevil se v řadách jejich živel nový, tak zvaní novomučenníci, kteří z horlivosti náboženské toužili po smrti mučennické. V nadšenosti své nestrachovali se nižádných muk a rádi přinášeli život svůj v obět, a to tak, že obyčejně úmyslně sami smrt vyhledávali, až ji našli. Prostředkem k tomu bylo zpravidla, že veřejně Krista velebili a Mohameda tupili. Na hoře Athos nebylo jim možno dosíci koruny mučennické, poněvadž Turků tam nebylo, proto ti, kdo toužili po mučennictví, ubírali se mezi obyvatelstvo mohamedánské a popuzovali je k zuřivosti haníce víru jejich, při čemž málo kdy se míjeli očekávaným účinkem. Mezi prvními mučenníky toho druhu uvádí se mnich Jakub a jeho dva soudruzi, kteří r. 1520 byli mučeni od sultána Selima I., který téhož roku zemřel, jak mu otec Jakub před smrtí svou byl předpověděl. V Pateriku Athonském uvádí se celá řada podobných mučenníků ze 17., 18. a 19. století. V posledním století jest jich poměrně nejvíce — 13 za 20 let. Rokem 1820 uzavírá se však kniha, jednající o tomto dobrovolném mučennictví, ježto vláda turecká k žádosti diplomacie evropské zakázala r. 1820 úřadům, aby neodsuzovaly k smrti rodilých křesťanů, kteří by se poturčili, ale později opět k víře křesťanské se navrátili.*)

Jak v tomto, tak i v následujících stoletích dělili se panovníci Ruští s vojvody Valašskými a Multanskými o čest a slávu ochránců Sv. Hory, neboť státu Srbského tehdy již nebylo. Cářům Ruským jako samostatným panovníkům bylo to ovšem lehčí, kdežto knížata zemí podunajských byli pod nadvládou tureckou. Přes to však zachoval se značný počet zlatých bull, od nich vydaných, zajišťujících jednotlivým klášterům jisté platy a rozličné dávky z metochů.

Grámoty ruské pocházejí od cářů Michala Feodoroviče (1613—45), Alexeje Michaloviče (1645—76), Ivana a Petra Alexejeviče (1689—1725) a jedna i od cařevny Alžběty (z r. 1752). Dává se v nich dovolení klášterům v určitých dobách posílati na Rus své mnichy za účelem sbírání almužen. Lavra sv. Atha-

*) O svatých otcích Athonských viz moje obšírnější pojednání v Osvětě 1896, str. 816—827, 984—994.

nasia směla vysílati mnichy své každého čtvrtého roku, podobně i Vatoped; klášter Filothea každého 7. nebo 8. roku, Esfigmen jednou za pět let, Russik jednou za 4 nebo 5 let, Chilandar byl obmezen na každý sedmý rok, Dionysiat jednou za šest let, sv. Pavel odkázán na období pětileté. O ostatních klášteřích není známo, kdy a v jakých lhůtách směly na Rus posílati. Pouze Iver dosáhl výsady, míti v Moskvě kapli, v níž vystavena kopie zázračného obrazu Matky Boží Iverské k veřejnému uctívání.

Kláštery Athonské nemohly se patrně z vlastních prostředkův uživiti přes to, že i za vlády turecké měly dosti rozsáhlé statky. Ale hospodářství polní vynášelo jen tolik, že mniši neměli nouze o chléb; který klášter držel stádo koz nebo ovec, měl i sýr a máslo pro potřebu svou, zahrady, vinice, sady olivové, poskytovaly zeleninu, víno a olej pouze ku potřebě vlastní, dříví ceny nemělo, tudíž daně a jiné vydaje bylo potřebí krýti z darů a odkazů pravověřících křesťanů. Zvláště udržování budov vyžadovalo mnoho nákladu, a přihodilo-li se, že část kláštera vyhořela, uplynulo třebas i několik desítiletí, než se přikročiti mohlo k stavbě nové. Rusko dávalo pouze peníze, klášterům dovolovalo se sice vysílati členy své za příčinou sbírek, ale usazovati se v zemi nebylo dovoleno. Knížata podunajská naproti tomu takřka plýtvala rozdáváním metochů v městech a na venkově, kde mniši nacházeli výnosná útočiště, neboť země byla žírná i úrodná, prospívala však ne klášteru, nýbrž tomu mnichovi, jenž býval správcem metochu. Bližší byly Athoncům země balkánské s obyvatelstvem pravoslavným. Jednotliví mniši přicházeli k národům těchto krajin, aby přijímali dary od věřících, putovali z vesnice do vesnice, zpeněžovali vyžebrané přírodniny a vraceli se do klášterů svých teprve tenkrát, když větší částku peněz měli pohromadě. Jinak sbírali taxidioti; byli to popové, kteří se usadili v některém městě, jako duchovní rádcové; lid chodil k nim na modlení, ke zpovědi, radil se s nimi, dával jim peníze k uschování, odkazoval klášterům domy, krámy, pozemky, tak že mnohý taxidiot nabyl hezkého jmění, které však klášteru připadlo buď až po jeho smrti nebo teprve, když se sám vrátil domů, zanechávaje na místě svém jiného klášterníka jako duchovního rádce. Nejlépe pochodil klášter, když se přistěhoval vyšší hodnostář církevní a přinesl s sebou hotové peníze, nebo

když přišla tlupa poutníků a každý člen položil halíř svůj na oltář obětní. V tom případě padaly peníze bez namahání mnichům do klína a klášteru bylo zpomoženo.

Jako peníze, scházely se i jiné dárky do klášterů, knihy, obrazy, roucha kostelní, ostatky svatých, náčiní oltářní, rozličné stkvosty a díla umělecká, hodná vidění. Tak vznikaly i knihovny, neboť mniši buď sami knihy opisovali nebo z jiných stran přijímali. Patriarcha ruský Nikon dal přinésti r. 1655 z Athonu mnoho rukopisů za příčinou opravení knih kírkevních a originály tyto na Rusi již zůstaly.

Ve zřízení obce mnišské stala se jistá změna. Kterého času a z jakých příčin bylo by možno zjistiti na základě listin archivu protátského, kdyby byly přístupnější. Provedena byla asi s vědomím patriarchovým a vlády turecké. Tvrdí se, že pouze nesnáze finanční přiměly kláštery próta více nevoliti, neboť co bylo někdy jměním obecním, nacházelo se v rukách cizích, odprodalo se na zaplacení dluhů spolkových. Celý okres karejský, jak je ohraničen v sigillionu patriarchy Antonia r. 1394, stal se majetkem několika klášterů, největší část lesů odkoupil Chilandar. Ostatně i kláštery byly zadluženy, stav jejich byl dosti bídný a proto byly málo obydleny. Dosvědčuje to Barskij, jenž dvakráte Svatou Horu navštívil, roku 1726 a 1744. Udává v cestopise svém, že igumeni stávajících 20 klášterů se scházeli každou sobotu v Kareji, aby vyřizovali běžné záležitosti, soudy a jiné rozepře urovnávali. K tomu účelu sloužilo stavení protátské, v němž snad obecní písař stálý byt měl. V sobotu odbýval se týdenní trh, na který mniši docházeli za příčinou svého obchodu nebo za jinou záležitostí. Také již při první návštěvě své našel Barskij určitou posloupnost klášterů, podle které byly rozděleny na pět skupin, z nichž každá obsahovala jeden klášter hlavní a tři kláštery menší v jistém pořádku; místa první zaujímají kláštery, které byly založeny od panovníků, jako Lavra sv. Athanasia, Vatoped, Iver, Chilandar a Dionysiat, v druhé řadě stojí kláštery původu nižšího, v třetím pořadí ještě nižší a ve čtvrtém kláštery nejméně význačné.

Pořad všech klášterů byl tehdy tento:

I. skupina:

1. Lavra sv. Athanasia.
2. Vatoped.
3. Iver.
4. Chilandar.
5. Dionysiat.

II. skupina:

6. Dochiar.
7. Kutlumuš.
8. Pantokrator.
9. Xiropotam.
10. Zograf.

III. skupina:

11. Xenof.
12. Karakal.
13. Filothea.
14. Svatý Pavel.
15. Russik.

IV. skupina:

16. Esfigmen.
17. Starovnikita.
18. Simonpetr.
19. Grigoriat.
20. Kastamonit.

Pořádek ten přichází k platnosti dosud při každé příležitosti, na př. při poradách v síni poradní, při sedění u trapezy, v kostele a jinde. Nejprvé posadí se vedle sebe zástupci řady první, na to následují kláštery řady druhé, pak třetí a čtvrté. Představený Lavry sv. Athanasia, jakožto nejstaršího a největšího kláštera zaujímá vždy místo první, igumen Kastamonitský místo poslední. Klášter tento zůstal do doby nejnovější nejmenším. Toto ustanovení bylo vskutku praktické a také potřebné, aby ve shromážděních zavládl jakýsi pořádek.

Za patriarchy Samuela (1763—68), který si předsevzal zavésti v zemích balkánských novou správu církevní a za tím účelem zrušil patriarcháty v Peći (1766) a v Ochridě (1767), proměnilo se nejspíše jeho vlivem sborové zastoupení klášterů. Snad přicházelo igumenům, jmenovitě vzdálenějším, za obtíž každého téhodne do Kareje se vypravovati; usneseno tedy, aby kláštery vydržovaly po jednom zástupci, jenž by stále v Kareji bydlel, takže by bylo možno schůzky podle potřeby i každého dne odbývati. Tím způsobem vznikly dva výbory, širší a užší; první, skládající se z 20 zástupců klášterních, po řecku antiprosópů, jenž má moc zákonodárnou, výbor druhý, pouze ze čtyř členů, epistatů zvaných, se skládající, vykonává to, na čem se usnesl výbor širší. První člen výboru užšího, zvaný po turecku nazir (t. j. vrchní), má za odznak své hodnosti stříbrnou hůl okovanou a vždy jest doprovázen jedním strážníkem kdekoliv se objeví. V průběhu pěti let vystřídají se všechny kláštery tak, aby jeden rok měly

zástupce ve výboru užším. Naproti tomu antiprosópové místa svá mění podle usnesení svého kláštera, střídají se bez určitého pořádku.

Prvního epistata může zastupovati pouze mnich větších klášterů, jak jsou uvedeny z předu v prvním pořadí. Další praxí se ustálilo, že kláštery, na které dojde řada tvořiti užší výbor, mohou vysílati do shromáždění ještě druhého člena za antiprosópa; v tom případě však epistat ztrácí hlas, neboť hlasovati může pouze 20 členů. Usnášení děje se dvoutřetinovou většinou plného shromáždění. Chtějí-li antiprosópové některou záležitost protáhnouti nebo znemožniti, nepřijdou prostě do schůze. Účty vedou epistatové. Největší díl příjmů plyne z příspěvků jednotlivých klášterů, stanovených podle počtu jejich hlav. Za člena Protáty může býti volen kněz i nekněz, jen když přijal postřižení mnišské na Sv. Hoře.

Zavedení nového způsobu správy veliké obce nezůstalo bez vlivu na kláštery a jejich zařízení. Volba igumenů zdála se zbytečnou. Když nebylo více potřebí jezditi každého téhodne do Kareje, ustavil se výbor klášterní, jenž volil ze středu svého předsedu a místopředsedu, t. j. epitropa a parepitropa na dobu jednoho roku. Oba mají se starati o potřeby klášterní, nemohou však samostatně nic podnikati. Oba mají po jednom klíči od pokladny a skládají po uplynutí jednoho roku účty. Zájmy klášterní závisí především na usnesení starců, kteří tvoří sbor, jehož členové jsou mniši, požívající větší vážnosti, sami se doplňující, když jeden úd z kroužku jejich zemře. Tento způsob zřízení klášterního slove d i o r t u m (z řeckého idiorrythmos) t. j. žití svéprávné. Jak zachované dopisy patriarchů Cařihradských svědčí, obnovilo na jejich domluvu později několik klášterů opět volbu igumenů, kteří společné s epitropy stojí v čele správy klášterní. Igumenovi ponechán jest dozor na služby kostelní, kdežto epitropové mají na starosti hlavně věci finanční. Igumen nemůže ničeho podniknouti samostatně. Tento způsob zřízení klášterního slove k i n o v i a (z řeckého koinobios), t. j. žití společné (rusky obščežitie).

Během století 18. proměnil se národní ráz některých klášterů Athonských. Barskij našel r. 1744 Russik a Sv. Pavel, obývaný již od mnichů řeckých, kláštery Xenof a Simonpetr byly již dávno pořečtěné; Chilandar stal se klášterem bulhar-

ským, nepochybně tehdy, když národ srbský počal bojovati za své osvobození a k tomu účelu všecky své síly soustředil; Zograf zůstal větším dílem bulharským, přechovával však mnoho Multanců, neboť vydržoval filiální klášter v Bessarabii.

Hlavně přičiněním patriarchy Kyrilla sneseno, zaříditi na Sv. Hoře vyšší školu, jak pro mnichy mladé, tak i pro žáky z venkova. Blíže kláštera Vatopedského vystavěna prostranná budova a r. 1753 Evgenios Vulgaris, učený kněz řecký, ustanoven ředitelem školy. Ústav trval však málo let, klesl nikoliv z nedostatku žáků, nýbrž pletichářstvím nevzdělaných proti vzdělaným. Biograf Vulgarisův píše: „V nejlepším věku mužném stoje a jsa pln vznešených ideálů, chopil se úsilovně úlohy své a učil v akademii rhetorice, logice, metafysice a bohosloví, kdežto pomocník jeho jáhen Neofyt řeckou filologii přednášel; bohužel vyučovalo se pouze pět let, do r. 1758, neboť igumeni vystoupili proti Vulgarisovi, obvinili jej ze skutků nemravných a pohrozili mu i trestem tělesným. Hluboko v duši své raněn jsa urážlivým podezřením tímto a nahlížeje, že započal dílo na půdě neplodné, upadl v těžkou nemoc, ze které vyvázl teprve v klášteře Dionysiat. Brzo na to opustil Vulgaris Sv. Horu, byv povolán na Rus, kde v hodnosti arcibiskupské roku 1806 zemřel, ve věku 90 let.“

Na sklonku toho století vznikla mezi Athonci dlouholetá hádka, týkající se způsobu modlení za mrtvé. Utvořily se dvě strany, jedna tvrdila, že modlitby za mrtvé se mají konati pouze v sobotu, druhá mínila, že se k tomu hodí i neděle. Spor zaměstnával i patriarchy, kteří hleděli záležitost uspořádati tím, že poukazovali na panující zvyk. Právo zůstalo při obou stranách, a každému bylo volno kterýkoliv den zemřelých vzpomínati. V klášteřích panuje obyčej, že se každou sobotu v kapli hřbitovní za mrtvé mše slouží a v neděli se koná rekviem (parastas) za ty, kdo poslední se odebrali na věčnost. Při této bohoslužbě se mezi přítomné rozdají a svíčky a kolyva, t. j. pšenice na stoupě roztlučená, vařená a oslazená.

Válka Řeků za svobodu (1821—1830) byla pro kláštery Athonské dobou plné tísně. Živel řecký souhlasil totiž s povstalci a poskytoval jim pomoci, kde a jak mohl. Když Abdul-Robut-paša dobyl poloostrova Kassandry, vypravili mniši k němu poselství, jemuž paša slíbil Sv. Horu ušetřiti, oznámil mu však,

že ve třech dnech tam přitrhne. Skutečně přitáhl také na metoch Krumicu, kde zůstal celou zimu. Aby se osvědčil jako ochránce Sv. Hory, vydal nařízení, aby všichni muži, ženy a děti, kteří se utekli do kellií a škitů vrátili se do svých vesnic, což také se stalo. Bylo jich okolo pěti tisíc duší. Dvanácte starců muselo se odebrati do Cařihradu jako rukojmí. Na to vymáhal paša od klášterů Athonských pokutu 10.000 pungů (sáček s 500 piastrů) za to, že se vzbouřily proti sultánovi. Snížil však pokutu tuto na tři tisíce pungů, tak že by na každého mnicha bylo přišlo okolo 500 grošů.

Protáta ustanovila, aby ve všech klášteřích byl stejný počet vojska. K jejímu návrhu rozdělil paša pokutu tak, aby lidnatější kláštery neplatily více než kláštery malé, čímž tyto velice poškozeny. Epistatové byli vším vinni. U Svatohorců bylo tehdáž peněz dost, bylo možno pašu vzdáliti ze Sv. Hory. Z menších klášterů bratrstvo se rozutíkalo a bohatší kláštery nechtěly za ostatní složiti pokutu. Rozvrh pokuty sestavili archimandrita Vatopedský Jakub, mnich Iverský Sinesios a Kutlumušský Theodosios. Paša potvrdil listiny a přísně rozkázal peníze vybírati. Věže klášterní naplnily se mnichy, kteří nemohli platiti. Kdo peníze měl, odcházel jeden po druhém ze Svaté Hory a žil na venku jako člověk světský; v klášteřích zůstali pouze staří, chromí a nemocní, kteří nemohli Sv. Hory opustiti. Z jara odtáhl Robut-paša s vojskem do Soluna, odkud brzo vymáhal nových 3 tisíce pungů. Poněvadž však bohatší mniši se byli rozutíkali, nařídil rozhněvaný paša, aby mnoho nevinných mnichů do Soluna se dostavilo, kde byli žalařováni a biti, následkem čehož jich tam 82 zemřelo. Snad by byli všichni ztratili život svůj, ale nástupce Robutův propustil všecky uvězněné. Byl to Abul-Ubud-paša, který vložil do klášterů posádky, aby zamezil podporování odboje řeckého. Vojsko dopouštělo se hanebných přestupků, poskvrňovalo chrámy, kláštery přišly o všechen dobytek, vinice, zahrady, pole nebyla vzdělávána, lesy zapalovány. Nebylo-li pro posádku dostatek potravy, prodáván majetek klášterní, kde co bylo a čeho mniši dobře neukryli nebo s sebou nevzali, přišlo na zmar; byl dán také již rozkaz prodávati metochy klášterní. Sultán Mahmud chtěl rozbořiti kláštery až do základů, ale cář Ruský Alexandr I. odvrátil jej od toho úmyslu.

Vůdci povstání byli nejprve Manolaki z Cařihradu, později zastupoval jej Konstantin, biskup Maronijský, jenž se usadil v Esfigmenu; pomocníky jeho byli představení klášterů Chilandaru, Iveru a Kutlumuše. Archierej a epistatové pokořili se Turkům, mnišstvo chudé a prosté odneslo samo všechnu bídu, kláštery byly zpustošeny a vylidněny, teprve po uzavření míru Adrianopolského (1829) počaly se opět plniti mnichy, již rozumnějšími a mírumilovnými po tak trpké zkoušce. Roku 1831 nebylo již na Athoně vojska tureckého.

A jak se odměnili Řekové, když měli neodvislost svou zabezpečenu? První vladař nového státu, hrabě Capodistria, prohlásil všecky, v Peleponnésu ležící statky klášterů Athonských za majetek státní. Povinností taxidiotů nyní bylo, starati se o obnovení klášterů a vyzývati věřící, aby schudlým klášterům jakýmkoliv příspěvkem byli nápomocni, neboť nedostatek ve všem byl patrný. Brzy docházely hojné dary jak na penězích, tak i v přírodninách, tak že během nemnoha let škody aspoň částečně napraveny byly.

Po odvolání posádky turecké zavedena na Athoně stráž celní za příčinou zamezení podloudnictví. Klášterům připadla nová svízel, neboť byly nuceny opatřiti celníkům byt a částečně i stravu. Bylo ustanoveno 15 strážníků, jejichž dozorce bydlí v Kareji. Bez dovolení úředního nesmí se do přístavů klášterních nic přivážeti nebo z nich odvážeti. Klášter Sv. Pavel dal se pod ochranu konsula anglického, neboť obýván byl tehdáž hlavně Kefaloňany, jejichž ostrov byl v moci anglické. Za to podléhal velmi přísné dohlídce, tak že anglický konsul, v Soluně bydlící, byl nucen často zakročovati v rozepřích mezi klášterem a úřadem celním.

V r. 1840 upadli Svatohorci v podezření, že kují pikle proti vládě. Z Řecka přistála tam tlupa ozbrojených mužů, kteří mnichy vybízeli, aby se s nimi spolčili a činili přípravy ku povstání. Několik starců s nimi souhlasilo, ale pak si věc rozmyslili a cizinci udáni pašovi Solunskému jako loupežníci. Paša dobře věděl, že ozbrojenci oni jsou pobuřovatelé a odpověděl mnichům, že bylo od nich rozumné jiskru v pravý čas uhasiti, neboť jinak že by byly všecky kláštery lehly popelem.

Ale ještě jednou do třetice přišlo na svaté otce pokušení politické. Týkalo se to výhradně klášterů řeckých, neboť Zograf,

Chilandar a Russik nebraly účastenství v této episodě. Chilandaru připadla pouze úloha vyjednávati pak mezi stranami protivnými. Bylo to z jara r. 1854, kdy vtrhl značný počet povstalců řeckých na Chalkidiku, aby vzbouřili obyvatelstvo domácí, a obrátili se pak i na Sv. Horu, aby získali kláštery pro své záměry. Vůdcem výpravy byl Karaatanas, známý vůbec pod jménem Čam, neboť byl to muž vysokorostlý, zevnějšku statného, rozený to náčelník. Usadil se v Kareji, v budově protátské, neboť kláštery bály se mu pomáhati a zavřely před ním vrata. Držel sobě písaře, najímal dobrovolníky, vypisoval daně a sháněl všelijaké potřeby jiné. Když obdržel zprávu, že se blíží vojsko turecké, rozhodl se postaviti se mu na odpor a určil k tomu účelu úpatí Megalé Vigly, maje okolo sebe asi 800 mužů, většinou mladší mnichy řecké a klášterní čeládku. Boj však dlouho netrval; po několika výstřelech s obou stran a dali se povstalci na útěk, rozšířili strach a hrůzu mezi mnichy, neboť šla pověst, že kláštery vesměs budou rozbořeny a mnišstvo pobito. Paša přitáhl s vojskem k Chilandaru, na polích zřízeno pravidelné ležení a zahájeno vyjednávání mezi pašou a Karaatanasem. Trvalo celý měsíc; jednatelem byl Chilandarský archimandrita Sofronios. Paša žádal konečně od povstalců, kteří se byli shromáždili opět v Kareji, aby opustili Sv. Horu; neučiní-li toho, že dá se s vojskem na pochod a nebude šetřiti klášterů, ani jejich obyvatelů. K naléhavým prosbám mnichů, aby jako křesťan vzal ohled na kláštery, Karaatanas povolil a vstoupil se svým nejužším sborem na parník francouzský, který jej převezl do Řecka. Pašovi padla do rukou korrespondence, ze které seznal, že do povstání zapleteni byli i někteří čelnější starci; tito z trestu internováni na delší dobu do klášterů cizích. Aby však i všechno mnišstvo Athonské bylo potrestáno, použila vláda zvláštního prostředku tím, že zakázala dovážeti klášterům z metochů pšenice, tak že mniši byli nuceni po celý rok jísti chléb ječný. Tato válečná episoda, asi 3 měsíce trvající, přinesla klášterům sice značné škody hmotné, ale skončila se ještě dosti hladce, kdežto po venkově bojováno s obou stran, vesnice zapalovány a pustošeny, ženy zneuctívány a jiné surovosti páchány.

Za panování knížete Kuzy v Rumunsku stihla roku 1865 citelná pohroma kláštery Athonské. Každý klášter měl totiž ve spojených knížectvích větší nebo menší majetek nemovitý, který

byl spravován mnichy, tam vyslanými. Vláda rumunská vymáhala různé berní poplatky, jimž se mniši vzpírali přes to, že rozumnější radili k povolnosti. Většina dovolávala se výsad a starých práv. Vláda konečně zabavila všechen majetek klášterní pro stát, a protesty mnichů na věci ničeho nezměnily. Pouze ty kláštery, jejichž statky ležely v Bessarabii, podržely je, berouce z nich bohaté příjmy tím způsobem, že vláda ruská po osvobození nevolníků uložila jistou část do banky a vyplácí klášterům dotyčným určitý díl úroků. Jsou to kláštery Vatoped, Zograf a Svatý Pavel. Kromě klášterů i Protáta měla v Rumunsku své statky, domy a kostely, ze kterých roční výtěžek jí měl plynouti, ale mniši-správcové hospodařili více pro sebe a pravidelně se jim to trpělo, ježto se předpokládalo, že v případě smrti takového hospodáře jeho jmění připadne klášteru nebo obci.

Článek 62. smlouvy Berlínské z roku 1878 ustanovuje: „Mniši Hory Athonské, ať jest jejich vlast jakákoliv, zůstanou v držení svých dřívějších majetkův a výsad beze vší výjimky, s úplnou rovností práv a předností.“ Na základě článku toho doufali Svatohorští, že své rumunské statky obdrží nazpět a vyhledávali leckde přímluvu a pomoc, jak se tvrdí, i u samého Bismarcka, ale bez žádoucího výsledku.

Porfyrij Uspenskij za svého pobytu na Athoně poznamenal sobě kláštery, které mají metochy v Rumunsku a jaké důchody z nich. Protáta přijímala ročně 28 tisíc rublů, které se rozdělovaly mezi všecky kláštery Athonské, ale nikoliv dílem stejným. Kromě toho měly své příjmy i jednotlivé kláštery zvlášť. Lavra brala 2353 rublů, Iver 15 tisíc, Vatoped 30 tisíc, Esfigmen 4 tisíce, Xiropotam tolikéž, Xenof 9 tisíc, Simonpetr 24 tisíc, Zograf 24 tisíc, Kutlumuš 2 tisíce, Pantokrator 3 tisíce, Dionysiat 1470 rublů, Sv. Pavel 17.500 rublů, Grigoriat 3 tisíce, Stavronikita 4706 r.; důchody ze jmění Athonského v obou knížectvích podunajských obnášely tenkráte ročně 172 tisíc rublů.

V otázce církevní, která od roku 1858—1872 udržovala celé Bulharsko v nemalém rozčílení, účastnily se kláštery Zograf a Chilandar způsobem nepřímým. Pouze ti členové jejich, kteří jako duchovníci v zemi roztroušeně žili, měli účastenství v agitacích. Bojovníkem neúnavným za samostatnost církve

bulharské byl již od let třicátých Neofyt Bozveli, archimandrita Chilandarský, jenž hlavně v Cařihradě ve směru tom působil, několikrát byl uvězněn od Řeků na ostrovech Prinkipských, byl konečně tajně odvezen roku 1845 na Sv. Horu zároveň se svým věrným druhem Ilarionem Stojanovem Michajlovským, kde první v Lavře sv. Athanasia do věže posazen, druhý pak do kláštera Simonpetr internován. Otci Ilarionovi poštěstilo se zpraviti o svém uvěznění knížete Bogorise v Cařihradě, známého to mocného příznivce národního hnutí bulharského, načež od vlády nařízeno, aby oba mniši jako Chilandarci v klášteře svém přebývali. Neofyt zemřel v Chilandaru r. 1849, ale ne v tuhé vazbě, jak se dosud mezi lidem vypravuje, nýbrž v jedné z lepších kellií klášterních. Žil před smrtí svou dosti volně, tak že mu nebylo bráněno v okolí chilandarském se i procházeti. Ilarion zastával delší čas místo písařské, stal se dvakráte epitropem svatohorským v Cařihradě, roku 1858 jmenován od patriarchy titulárním biskupem a zemřel r. 1875 jako arcibiskup v Trnově. Po uskutečnění fermanu sultánského z roku 1870 zvolen za exarchu Bulharského Chilandarec Anthim, biskup Vidinský a za biskupy někteří taxidioti Svatohorští, kteří byli žili mezi lidem bulharským a pomáhali mu při vymáhání církevních práv jeho.

Klášter sv. Pantelejmona, zvaný obyčejně Russik, nacházel se na počátku stol. 18. v stavu sešlém, a nezbytno bylo budovu jeho důkladně opraviti. Když se již mělo stavěti, rozhodlo se bratrstvo postaviti sobě nový klášter u samého moře proto, že klášterní přístav byl vzdálen více než hodinu cesty. A skutečně proveden tento řídký případ, že klášter se svými starými právy byl přeložen jinam. Peněžitou pomoc poskytl k tomu Kallimach Alexandr Skarlet, vévoda Valašský, tak že jižní část obytného stavení a kostel r. 1814 byly hotovy.

V letech čtyřicátých byl klášter Russik úplně zadlužen, ježto vedl nákladný soud s mnichy Xenofskými o odňaté pozemky. Mimo to uškodila mu i nepodařená spekulace v Cařihradě, totiž zakoupení řady krámů, které však brzo shořely. Mniši řečtí hledali pomoc na Rusi, přijali několik mnichů ruských a vláda ruská dovolila jim mezi lidem sbírati almužny pro svůj klášter. Přicházeli i ruští poutníci, mnichů přibývalo, přikročeno tudíž k rozšíření kláštera. R. 1867 stal se prvním

igumenem ruským otec Makarij, čímž Russik přešel úplně v ruce ruské a byl opravdu klášterem Rusů. Rok co rok budova jeho se rozšiřuje, ježto se stal nejlidnatějším klášterem na poloostrově Athonském; žijeť v něm a okolí jeho na tisíc mnichů. Mezi nimi pouze několik desítek Řeků.

Nejen Russik zveleben novými stavbami, i jiné kláštery obnovovaly během 19. století své budovy podle potřeby a prostředků svých. Tak Chilandar dokončil r. 1840 severní křídlo, Esfigmen má od r. 1841 nový kostel, později přestavěna celá polovina kláštera, Iver dvakráte vyhořel a má nyní vzhled kláštera nově založeného. I menší kláštery, jako Karakal a Filothea, stavěly. Sv. Pavel honosí se novým kostelem, k němuž základy položeny r. 1839. Také Xenof má nový chrám, jehož stavba dokončena r. 1836. Klášter Kastamonit jest nejmenší, ale po provedené opravě nejúhlednější. Kutlumuš vystavěl r. 1892 průčelí severní, které 1857 lehlo popelem. Simonpetr r. 1890 vyhořel, jest však již opět pod střechou, Zograf kromě nového chrámu, r. 1801 ukončeného, přestavěl v čase nejnovějším severní i západní oddíly ve větších rozměrech, než bývaly, také Xiropotam a Vatoped obnovovaly a dílem i ze základů zdvihly vetché části zdiva svého.

Počet klášterů po několik století se nezměnil. Jest jich dvacet a více jich asi již nebude, neboť není již pro ně místa na Athoně. Za to však přibylo škitů. Nejstarší škity jsou Sv. Anna, Bohorodice a sv. Dimitrij. V století 18. vznikly dva škity Svatopavelské, škit Kavsokaliva, náležející k Lavře, škit Kutlumušský, Iverský a Xenofský, vesměs to poustevnické osady, na způsob vesnic. V 19. století založeny tři škity zařízení společného, které svými budovami se podobají menším klášterům, totiž škit proroka Eliáše, obývaný hlavně Malorusy, jenž obdržel svůj řád r. 1839 a podléhá klášteru Pantokratoru, škit sv. Ondřeje z r. 1849, náležející k Vatopedu, škit Multanský, blíže Lavry ležící a výhradně od Rumunů obsazený, jenž vznikl 1852. Klášterům škity a poustevny jejich mnoho nevynášejí, aspoň se tak všeobecně tvrdí nyní v době, lačnící po hmotném zisku. Poustevny větších rozměrů vůbec se ani nestaví, jest jich v celku beztoho okolo 400. Tím méně povoluje se založení škitu, což závisí na svolení Protáty a potvrzení patriarchově.

Čteme-li cestopis Barského, seznáme, jak od r. 1744, za

více než 150 let, znamenitě vzrostl počet mnichů. Barskij našel v Lavře, Vatopedu a Iveru po 70 mniších; Pantokrator, Dionysiat a Filothea měly jich po 50, Chilandar a Dochiar po 40, Zograf a Xiropotam po 30, Karakal 20, Grigoriat, Stavronikita, Kutlumuš po 15, sv. Pantelejmon 12, Kastamonit 10, Esfigmen, Xenof, Simonpetr a sv. Pavel pouze po pěti. Připočteme-li k tomu obyvatele škitů a samot počtem přibližně aspoň 500 duší, obdržíme úhrnem něco přes 1100 mnichů, kteří mohli býti pokládáni za stálé obyvatelstvo Sv. Hory. Jak se tvrdilo Barskému, byl značný počet klášterníků na cestách, sbíraje milostiny, ježto kláštery byly vesměs zadlužené.

R. 1885 při prvním sčítání obyvatelstva říše Otomanské, přihlásilo se na Hoře Athonské 4159 osob, žijících v klášteřích a poustevnách. Z nich připadalo na Lavru 664 osob, Vatoped 517, Iver 382, Chilandar 215, Dionysiat 125, Kutlumuš 128, Pantokrator 240, Xiropotam 103, Zograf 141, Dochiar 58, Karakal 73, Filotheu 87, Simonpetr 65, Sv. Pavel 179, Stavronikitu 72, Xenof 134, Grigoriat 87, Esfigmen 56, Russik 790, Kastamonit 43. Mniši, žijící ve škitech nebo po samotách, připočteni k tomu klášteru, na jehož pozemku poustevny se nalézaly. Mnichů toulavých, nemajících stálého bydliště, napočteno 334, takže by všech mnichů úhrnem bylo 4493. Počet ten jest nyní značně překročen, neboť Rusů jistě několik set přibylo, jmenovitě oba škity ruské silně se zalidnily. Obyvatelstvo civilní obnášelo 2020 hlav, dělíc se na 1494 poddaných tureckých a 135 Řeků cizích, pak 391 Bulharů. Tato část obyvatelstva jest nestálá a nemá na Sv. Hoře vlastního krbu; zahrnuti jsou v ní všichni tam pracující mistři různých řemesel, čeleď klášterní, lid služebný, obchodníci, v Kareji usazení a úředníci turečtí; nádenníci se nečítali, počet jejich stoupá podle poměrů časových.

Poslední válka rusko-turecká (1877—1878) přinesla klášterům Athonským málo dobrého, aspoň v následcích jejích po celou řadu let nepřicházeli poutníci z Bulharska, Makedonie a Thrákie; teprve v časích novějších počaly se návštěvy z těch zemí množiti, ale přece nebyly již tak četné, jako dříve. Příčiny toho jsou rozličné, hlavně však nový politický život, který se rozvinul v národě bulharském. Zakládaly se školy a stavěly se kostely, o kteréž byla nouze. Dříve pro leckterého venkovana jeho každoroční pout na Sv. Horu byla jaksi náhradou za to, že nemohl

ve vlasti své kostel navštěvovati. Příjmy klášterní se tudíž zmenšily. Pouti plnívaly mnichům pokladny bez práce a starostí. Lze tudíž očekávati, že kláštery budou nuceny přihlížeti opět více ku zanedbaným metochům rolnickým a starati se o jejich bedlivé a důmyslné vzdělávání.

Klášter Stavronikita přišel nehospodářstvím tak na mizinu, že r. 1887 Protáta byla nucena se ho ujmouti. Postavila tam igumena, který jest povinen účty klášterní sboru protátskému předkládati. Jednaloť se především o to, aby dluhy znenáhla byly spláceny. Bratrstvo přirozeně velice se ztenčilo. R. 1833 byl klášter tento také v stavu bídném, takže v něm žili pouze dva mniši, ale bohatým dědictvím po jednom klášterníku, který dlouhý čas na statcích klášterních v Rumunsku byl hospodařil, pomohl si opět na nohy, takže r. 1846 bratrstvo čítalo třicet mnichů.

Roku 1892 provedena byla reforma v Kareji, ústředním to sídle státu mnišského. Dříve mohlo se tam koupiti, čeho sobě kdo žádal, neboť celá řada krámů dovolovala výběr věcí nejrůznějších, obchod byl úplně svobodný, kdo našel dostatečnou místnost, provozoval řemeslo své nebo zařídil si krámek, aby v něm prodával, co by mu nejvíce vynášelo. Byly to ovšem v první řadě lihoviny, čehož následek byl ten, že pijáci rozličného povolání i národnosti nalézali tam útulek a stížnosti na vydírání peněz byly na denním pořádku. Konečně odhodlala se Protáta poměrům tak neblahým učiniti konec a usnesla se všechny světské prodavače ze Sv. Hory vypověděti a prodej lihovin vůbec zakázati, zboží kupecké mělo se vykládati jedině ve třech krámech obecních a práci řemeslnickou směli vykonávati pouze mniši. Kareja se znamenitě vylidnila, na sto krámů vyprázdněno, obchod byl monopolisován, několik mnichů provádělo práci ševcovskou a krejčovskou. Neuplynuly však ani tři léta a již jevily se následky zavedeného monopolu; nedostatkem konkurence všechno se zdražilo. Protáta tudíž dovolila, aby v sobotu, den trhovní, mohli lidé domácí i venkovští věci rozmanité ku prodeji přinášeti, ale ani to nevedlo k žádoucímu cíli. Mezi antiprosópy zavládla z toho nesvornost a bylo potřebí žádati patriarchu Cařihradského za rozhodnutí. Patriarcha ustanovil za zástupce své dva biskupy, kteří meškali r. 1897 na Sv. Hoře deset měsíců. Nový pořádek, jimi stanovený, záležel v tom, že se otevřelo

několik krámů a že prodavači i řemeslníci mohli býti také cizinci; veřejný však prodej lihovin zůstal zakázán, což bylo ostatně hlavním bodem obmýšlené reformy. Nejnověji rozhodlo se představenstvo kláštera Russika zakázati bratrstvu požívání nápojů lihových, jako zdraví velmi škodlivých, až na víno. Kéž by následovaly příkladu toho i kláštery ostatní, aby předešly jak materielní, tak i fysický úpadek členů svých, jimž vlastně by příslušelo býti vzorem střídmosti a zdrželivosti v požitcích tělesných.

Roku 1900 byl vzat klášter Filothea od Protáty do vlastní správy. Zadlužilť se do krajnosti a hledal pomoc u Rusů. Protáta sobě pospíšila, aby tento řecký klášter se nestal snad slovanským. Postavila tam svého igumena a bude se přičiňovati o zmenšení dluhů jeho tím způsobem, jak to bylo provedeno nedávno u Stavronikity. Úroky se nedávají, nýbrž kapitál se splácí v delších lhůtách. Podobně i Chilandar octl se na pokraji propasti, ale bratrstvo klášterní ještě v čas se vzpamatovalo a hledalo pomoc v Srbsku, jehož král velmi ochotně se Chilandarců ujal a pomohl jim z nesnází finančních. Jest naděje, že nyní ku prospěchu svému kráčeti budou po cestě reformní jmenovitě v oboru hospodářském.

Při pozorném přečtení tohoto dějepisného přehledu snadno lze dojíti k tomuto závěru: Hora Athonská zalidnila se mnichy, pocházejícími z rozličných stran. Třebas vícekráte se mnichové rozutíkali před loupežníky mořskými, vždycky opět se tam vraceli, když nebezpečí pominulo. Osídlení započalo od strany severní a první kláštery založeny byly v území mezi Provlakou a Megalou Viglou. Samotáři byli roztroušeni po celém poloostrově a bydleli v prostých chatrčích. Teprve Athanasios Trapezuntský založil první klášter větších rozměrů, jejž nazval Lavrou, a byl příčinou, že vznikly Iver, Vatoped a jiné kláštery. Řády Svatohorské, potvrzené jak od Jana Cimiska, tak i Konstantina IX. Monomacha, předvádějí nám mnišstvo, hlavně igumeny, ve světle ne příliš pěkném, a to jako lidi ziskuchtivé a sobecké. Počet klášterů se rozmnožil, když se stala Kareja sídlem próta. První řád udává 42 igumenů, řád druhý již 180. Papež Innocenc III. v listě svém zmiňuje se o 300 klášteřích, za cáře Štěpána Dušana nalézáme však pouze 20 igumenů, a tolikéž klášterů zůstalo až dodnes. Kláštery malé t. buď samy se přidávaly ke klášterům větším nebo byly od nich kupovány, takže se ustálilo

konečně klášterů dvacet, v jejichž držení se dostal celý poloostrov. Založením Chilandaru dobyli si panovníci Srbští nemalého vlivu na Athoně. Byli klášterům dobrodinci po tři století, pak vystřídali je vévodové Valaští a cářové Ruští. Tito poslední i v nynějším století mnoho milostí klášterům Athonským udílejí. Mniši byli vždy v nesnázích peněžitých, zvláště když se dostali pod panství turecké, v němž museli oželeti ztrátu mnohých metochů a zavázati se ku placení tributu. V příčině víry nebyli utiskováni, mohli míti zvony a stavěti kříže podle libosti. Ani jeden státník nevyšel z Athonců, ve správě církevní však platili za autority, takže dvůr byzantský se jich dovolával. V době nadvlády mohamedánské platila Sv. Hora za tvrz pravoslaví a má nepopíratelnou zásluhu, že národové poloostrova Balkánského se úplně nepoturčili. Srbsko bralo ve středověku z Chilandarců své nejvyšší hodnostáře církevní, Řekové obdrželi z Athonu několik patriarchů, obnovená církev bulharská vzala odtamtud své první biskupy. V 19. století pokusili se Svatohorci o politiku, ale s velikým nezdarem. Bez zakročení Ruska bylo by veta po klášteřích Athonských, neboť v boji o osvobození Řeků mniši se rozutíkali, jmění klášterní bylo zpustošeno a Turci již se chystali rozprodati statky klášterní. Duch času působil i na Athoně ve směru volnosti, osvobodil klášterníky od leckterých zastaralých zásad, osvěžil bývalou ztrnulost náhledy novými a ukázal cestu, jež by vedla k úspěchům dokonalejším, neboť kláštery dosud více plodů přijímaly než vydávaly. Cílem Athonců mělo býti, aby byli lidu vzorem v každém směru. Tomu lépe porozumělo mnišstvo západní, když rozšiřovalo mezi pohany zemědělství a vědomosti, vyhýbajíc se tím předhůzkám, že tyje z tuku cizího, že pouze živoří a slepě kráčí vstříc nejisté budoucnosti. Osud Sv. Hory těsně jest spojen s osudem Makedonie; dokud tato zůstane v moci Turecka, nedopustí mocnosti evropské, aby Svatohorcům bylo ublíženo. Důkazem toho jest 62. článek smlouvy Berlínské. Padne-li však Makedonie v moc státu křesťanského, budou ponechány kláštery jen do vymření mnichů, neboť každý panovník je bude pokládati za neplodnou přítěž. Jak dobře by se však mohli hájiti mniši proti výčitkám podobným, kdyby jen dbali o zřizování rozmanitých ústavů humanitních v klášteřích svých, aby pak poukazovali na svou činnost vychovávací a lékařskou, v čemž by od státu nepochybně i podporováni byli!

8. Seznam panovníků, kteří se vyznamenali v dějinách Sv. Hory.

1. Z císařů Byzantských:

Basileios I. Makedonský, jenž okolo r. 872 vydal sigillion na ochranu poustevníků Athonských, aby obyvatelé sousedních vesnic jich nevytrhovali z jejich rozjímavého života a v lesích poloostrova dříví nesekali aniž dobytek pásli.

Lev VI. Moudrý, který na počátku vlády své r. 887 potvrdil sigillionem samostatnost anachoretů a vyřídil tím spor mezi nimi a klášterem Jana Kolovy či-li Kolomba.

Konstantin VII. Porfyrogennetos se svým spoluvládcem Romanem Lakapenem vydal okolo r. 920 zlatou bullu, která potvrzuje dva sigilliony, výše uvedené.

Nikeforos Fokas, jenž posílal Athanasiovi peníze na vystavění Lavry, na místě zvaném Melana.

Jan Cimiskes, jenž potvrdil první řád Svatohorský mezi l. 970—72.

Basileios II. daroval Janu Gruzinci klášter Klimentův, aby na jeho místě vystavěl lavru Iviron.

Konstantin IX. Monomachos podepsal r. 1046 druhý řád Svatohorský.

Nikeforos Botaneiates, jenž podporoval obnovení klášterů Dochiar a Xenof.

Alexios I. Komnenos, mnichům Athonským velmi nakloněný, pojistil jim obsáhlou samostatnost; r. 1097 muselo se 300 rodin valašských i se stády svými přestěhovati na Peloponnés, čímž Sv. Hora zbavena pohlaví ženského.

Alexios III. Komnenos obdařil výsadami r. 1199 obnovený Chilandar jako lavru srbskou.

Michael Palaiologos, jenž snažil se docíliti spojení církve východní se západní, užil i násilí, takže mnoho mnichů utrpělo smrt mučenickou.

Andronikos II. Palaiologos vyznamenal se štědrostí svou ke klášterům. Za vlády jeho vznikla vzpoura žoldnéřstva katalonského; r. 1308 zrušil samosprávu Svatohorců, podřídiv je opět patriarchovi Cařihradskému.

Za Andronika III. Palaiologa vznikl spor hesycha-

stický, který se protáhl až do roku 1351 a vlivem cís. Jana Kantakuzena příznivě pro Svatohorce se skončil.

Jan Kantakuzenos složiv r. 1355 korunu, stal se mnichem pode jménem Joasaf v klášteře Vatopedském.

Jan V. Palaiologos, za jehož vlády r. 1368 dobyl biskup Jerissovský práva, Sv. Horu pokládati za částku svého obvodu církevního.

Manuel II. Palaiologos potvrdil r. 1406 nový řád Svatohorský a přijal postřižení mnišské na Sv. Hoře.

Jan VII. Palaiologos učinil r. 1439 pokus ve Florencii sjednotiti církev byzantskou s církví římskou.

2. Z panovníků Bulharských byl Jan II. Asěn ochráncem Sv. Hory a velikým dobrodincem kláštera Zografského.

3. Tito Srbští panovníci vydali slovanské listiny, zachované v klášteřích Chilandaru a Russiku:

Veliký župan Štěpán Nemanja, jenž se podepsal jakožto mnich Simeon na zlaté bulle, týkající se obnovení Chilandaru mezi r. 1198—1200. (Darována od Chilandarců r. 1896 Srbskému králi Alexandrovi.)

Dále jsou zastoupeni listinami svými v Chilandaru: Král Uroš I. z let 1254—64, Štěpán Dragutin z let 1276—81, Uroš II. Milutin z let 1300—1318, Štěpán Uroš III. Děčanský z r. 1327, Štěpán Uroš IV. Dušan z let 1336—46, 1348—55. V Russiku jsou od něho zlaté bully z let 1349 a 1353. Zlaté bully cáře Uroše V., svědčící Chilandaru, pocházejí z let 1361 a 1365. Dále listiny despoty Jana Dragaše z r. 1377 v Chilandaru i Russiku. Listiny knížete Konstantina a matky jeho z r. 1379 v Chilandaru. Listiny despoty Dragaše a bratra jeho Konstantina z let okolo r. 1380 v Russiku. Listiny knížete Štěpána Lazara z let 1380 a 1381 v Chilandaru i Russiku. Listiny knížete Vlka Brankoviče z r. 1393 v Chilandaru. Listiny velmožů Grgura, Guraje, Lazara a jejich matky z let 1393—1414 v Chilandaru. Listiny knížete Štěpána a jeho bratra Vlka z let 1403—1405 v Chilandaru. Listiny despoty Štěpána z r. 1411 v Chilandaru. Listiny despoty Jiřího Brankoviče z let okolo r. 1430 v Russiku. Listina késara Jana Uglješi v Chilandaru a Russiku bez udání roku.

Slovanské listiny knížat Srbských zachovaly se v těchto klášteřích řeckých: v Lavře z r. 1361 a 1452, ve Sv. Pavlu

z r. 1414 a 1501, v Kutlumuši z r. 1369, v Kastamonitě z let 1428 a 1433, v Esfigmenu 1430 a 1499. Kromě těchto chovají se zlaté bully cáře Dušana s textem řeckým v klášteřích Iveru, Filothei, Vatopedu, Esfigmenu, Lavře a Dochiaru.

4. Zlaté bully vévod Valašských a Multanských nalézají se ve všech klášteřích Athonských. Nejstarší listiny, začínající r. 1429, jsou slovanské, od počátku 18. stol. však již rumunské a 50 let později řecké. Jednají vesměs o darech, povolených jednotlivým klášterům.

5. Grámoty cářů Ruských začínají od 16. stol. Obsahují dovolení, daná Athoncům, přicházeti na Rus za účelem sbírek. Vydavatelé jejich jsou Ivan IV. Vasiljevič, Feodor Ivanovič, Michal Feodorovič, Aleksej Michalovič, Jan a Petr Aleksejeviči a cařevna Alžběta (r. 1752).

9. Pořad klášterů podle doby jejich založení.

Pavel Xiropotamský vystavěl sobě dům a kostel na úpatí vrchu Athonského za vlády Romana Lakapena (918—947); to byl začátek nynějšího kláštera Sv. Pavla, který slul původně Xiropotam.

Athanasios Trapezuntský začal stavěti Lavru svou r. 963.

Chrám Vatopedský vznikl za panování Theodosia I. (379 až 395), klášter však trvale obnoven teprve okolo r. 980 od tří mužů z Adrianopole.

Iver vystavěn od Jana Gruzince před r. 985.

Kastamonit co do kostela klade se do prvních dob křesťanství, klášter nepochybně založen teprv ve stol. 11. od osob neznámých.

Zograf založili tři bratří rodu slovanského z Ochridy v první polovici 11. stol.

Filothea vystavěna na základech starých původu neznámého, klášter stál již v stol. 11.

Esfigmen, jehož první kostel pochází z 5. stol., přenesen na nynější místo své v druhé polovině století 11.

Dochiar-Archanděl vznikl za vlády Nifefora Botaneiata (1079—81).

Xenof trvale obnoven kleštěncem Štěpánem v letech 1080 až 1090.

Xiropotam, založený od mnichů Svatopavelských, stal se klášterem samostatným průběhem 11. stol.

Kutlumuš, jehož zakladatel není znám, stál jistě již ve 12. století, neboť podpis igumena jeho nalézá se na listině z r. 1169.

Karakal původně založení latinského z 10. stol., přešel v ruce řecké pravděpodobně v stol. 11. po roztržce církevní r. 1053.

Klášter sv. Pantelejmona byl přenechán r. 1169 mnichům ruským a od toho času nazván Russik.

Chilandar, lavra srbská, založena r. 1199 velkožupanem Štěpánem Nemanjou.

Grigoriat vystavěn za vlády cáře Jana II. Asěna mezi 1218—1241 od Gregoria mnicha slovanského.

Simonpetr založen od mnicha Simona, jenž zemřel jako igumen r. 1287.

Pantokrator založen od dvou bratří, dvořanů byzantských, začátkem 14. věku.

Dionysiat pojmenován po jakémsi Dionysiovi; v 14. stol. jej obnovil jiný mnich Dionysios pomocí Alexia Komnena, cís. Trapezuntského.

Stavronikita dokončen r. 1546 patriarchou Jeremiášem I.

ČÁST II.

Společenské poměry klášterní.

1. Řády.

Řád či-li typik (po řecku typikon) jest souhrn pravidel života mnišského. Na Sv. Hoře Athonské rozeznávati dlužno řády, platné pro celou obec Athonskou a řády, platné pro jednotlivé kláštery, kellie, škity a poustevny zvláště, pak řád církevní, jenž mávšeobecnou platnost pro výkony obřadní. Nejstarší řády Athonské byly uvedeny v dějepisné části této knihy. Pocházejí z desátého a jedenáctého století; jiné řády byly vydány v letech 1394, 1406, 1575 a 1783. Z řádů klášterních zachovaly se dva, totiž řád z r. 969, pocházející od Athanasia, zakladatele Veliké Lavry, jím vlastnoručně sepsaný a typik Chilandarský z 13. století. Oba jsou zajímavé hlavně tím, že nám předvádějí obraz starodávného života mnišského vůbec a zvláště na Hoře Athonské, kde vždy směr konservativní převládal.

Řád Athanasiův, řecky psaný, nalézá se v Lavře jeho. Používám ruského překladu archimandrity Antonia, podaného ve spise jeho „Замѣтки поклонника Св. Горы" (z r. 1859). Řád tento jest rozdělen na dva oddíly, z nichž první obsahuje vlastně závět Athanasiovu, v druhém pak se uvádějí pravidla klášterní. Rukopis začíná slovy: „Otcové a bratří milí a ctihodní, děti moje podle ducha a povolání! Já kající mnich Athanasios, plný všech hříchů, dopuštěním božím zakladatel Lavry vaší, vystavěné na hoře a nazvané Melana, každého dne i okamžiku v paměti maje neznámý čas smrti, která nás všude potkati může a nejvíce při cestování po moři, vzhledem k častějšímu ztroskotání

lodí, podle nevyzpytatelné vůle boží, uznal jsem za spravedlivé, zanechati Lavře toto písemné napomínání na způsob posledního pořízení nebo lepe tajné rady, ode mne sepsané a podepsané za tím účelem, aby byla opatrována mnichem a kostelníkem Michaelem na chóru chrámovém a po úmrtí mém aby obsah její byl oznámen všem.“ Dále vyslovuje přání, aby igumenem Lavry byl vždy jeden člen bratrstva klášterního, vyznačující se rozumem a dobročinností a nikoliv cizinec, aby mniši podrobeni byli igumenovi svému, jako jeho následníku a žili mezi sebou v lásce a jednomyslnosti, zachovávali v kostele, jídelně a ve všech ostatních službách řád, jak sepsaný výklad jeho tak i nepsané podání svatých i bohumilých otců, z nichž částečně byla upravena pravidla a vzory pro Lavru. Athanasios určuje místo sebe za dozorce čili epitropa Lavry Jana Gruzince, jenž mnoho let v klášteře byl sloužil s pokorou a smířlivostí, aby po jeho smrti přišel do Lavry a bude-li moci, mezi bratrstvem se usadil, je vedl a poučoval při volbě igumena nového. Po smrti jeho nechť převezme syn jeho Euthymios úřad epitropský a určí za následníka svého kohokoliv ze své Lavry nebo vůbec z Hory, jen bude-li to člověk vycvičený a duchovní. Tak měli postupovati i následující epitropové.

Athanasios se přiznává, že měl úmysl prositi císaře, aby se stal ochráncem Lavry, ale rozmyslil si to, neboť se mu to zdálo příliš smělé, ježto císař jest vladykou, pánem, otcem, živitelem ne pouze jich, ale všech otců i bratří a celého křesťanstva. Byl k Lavře velmi milostiv, učinil ji lidnatou a rozšířil i proslavil svými zlatými bullami, jimiž potvrdil všechna darování císařů předešlých, Nikefora a Jana Cimiska, ještě přidal také zápisy svoje. Na císaře nemohl tedy Athanasios pomysliti, aby jej zvolil za zvláštního ochránce Lavry. Vybral si tedy dvořenína Nikefora, jenž mnišstvu velice přál, patricia, který sedě v Cařihradě při dvoře císařském, měl Janovi Gruzinci býti nápomocen v případě potřeb klášterních. Týž měl zůstaviti před smrtí svou za sebe opět někoho jiného za ochránce či-li patrona Lavry, a totéž měli činiti i další jejich nástupci. Athanasios napomíná bratrstvo, aby bylo jednomyslné a drželo se řádu a pravidel, která jim dal, upozorňuje, aby bratří pilně dohlíželi, není-li mezi nimi nikoho, jenž by rozséval rozbroje a špatnosti pomocí lsti a zloby; takového neměli trpěti ve svém středu, nýbrž

vzdáliti a vyhýbati se mu jako ráně morové nebo kvasu starému. Kdo se opováží podobnými věcmi se obírati, budiž jméno jeho vymazáno z knihy živých i spravedlivých a osmělil-li by se někdo člověka utrhačného bráti v ochranu, tomu nechť se stane podobně. Rozkazuje panu Janovi Gruzinci a celému bratrstvu, aby takové osoby ihned z Lavry vyhnali.

K Lavře pana Jana a k jejímu bratrstvu, jakož i k jiným mají se chovati bratří s touž láskou duchovní, jako Athanasios k nim se choval, třebas by je byli někdy pozlobili nebo v pokušení uvedli. Podle zákona božího mají každého milovati, neboť zlý člověk tresce sám sebe, jinému to přináší však užitek a známo prý jim, že když někdo chtěl v Lavře něco špatného příležitostně provésti, přání jeho se nezdařilo, nýbrž prospělo tělesnému i duševnímu prospěchu jiným. Slouží-li kdo dobře v Lavře nebo na metoších a ostrovech, má zůstati ve službě své do pozdního stáří, zvláště pak plní-li bez reptání povinnosti své k igumenovi a svědomitě se stará o potřeby Lavry a bratrstva a pokládá-li službu svou za nutnou k spasení duše své, takový nechť slouží po celý život svůj.

Pak obrací se Athanasios k Janovi Gruzinci s prosbou, aby po jeho úmrtí statkem klášterním, který mu náleží na Hoře a na venkově, svobodně vládl a spravoval podle potřeby a učení svatých otců. Dobře by bylo, aby se zdržel několik dní v Lavře mezi bratrstvem, aby hromadně nebo jednotlivě s nimi rozmlouval, bez licoměrnosti modlení pořádal, v poradu vcházel s bratřími staršími, osvícenějšími a duchovními, zkoušeje po delší čas jejich mínění a úsudky, aby konečně ve spolku s nimi vybral igumena. Účastníků budiž při volbě nejvíce 15 osob, lépe ještě méně, ne snad proto, že by druzí byli méně rozumnější, ale z té příčiny, že při větším množství vznikají mínění rozmanitá, která volbu novou pouze ztěžují.

Volba má se vykonati takto: Po celou noc odbývá se obyčejná bohoslužba v hlavním chrámě ke cti Matky Boží, ráno po ukončení mše vykoná se svěcení, přečtou se určité modlitby, odříkají se známé litanie a 50krát po sobě opakuje se „Bože, smiluj se nad námi“. Na to ukloní se nový igumen před oltářem a obrátí se k shromážděnému bratrstvu, přistoupí nejprvé epitrop a učiní poklonu před igumenem, načež následují ostatní mniši. Po uplynutí jisté doby má navštíviti Jan Gruzinec Lavru a přesvědčiti

se o působnosti igumenově a společném životě bratrstva, zda-li jest igumen pln lásky a ochoty k bratrstvu a zda-li toto chová ku představenému svému víru a lásku, či zavládl-li opak toho. Nechť potvrdí, co dobrého nalezne, ve věcech však špatných nechť hledí je uvésti na dobrou cestu. Po vykonané volbě a potvrzení igumena, připadne tomuto všecka moc a právo ve všech věcech duchovních i tělesných, nikdo se mu nemá protiviti, aby v lásce boží a pomocí ducha svatého pásl obec svou, v Kristu shromážděnou. Jestliže po čase vyskytnou se u něho úkazy podezřelé, směřující ke škodě blaha duševního a on zůstane nenapravitelným přes napomenutí, pak má epitrop vzíti radu s bratřími nejstaršími a podle vlastního uznání převzíti řízení kláštera až do zvolení nového igumena, jenž by ve shodě s bratrstvem zastával hodnost svou až do smrti.

Ke konci vyslovuje Athanasios přání, týkající se některých osob, aby do smrti své žily v Lavře při celém zaopatření. Tak jmenuje Antonia, svého dlouholetého přítele mnicha Jana dobropisce, Georgia Gruzince, mistra Gregoria, Dorothea, Antonína Kimince, Sergije a kněze Theofana. Všem má dáti bratrstvo patřičnou čest a posluhu. Totéž má se díti všem starcům a vůbec každému. Mají obdržeti v dostatečném množství, čeho jim k výživě potřebí, a to bez reptání, od srdce, což jim Bůh odmění v den soudní. Nejvíce má bratrstvo pečovati o cizince a věrně se držeti těch zákonů, které Athanasios v příčině putujících po suchu i po moři byl ustanovil. S napomenutím, aby všichni staří i mladí, první i poslední čest vzdávali igumenovi slovem i skutkem, končí se první díl závěti, jednající výhradně o ustanovení dozorce, kurátora a igumena.

Oddíl druhý počíná nadpisem: „Jaký jest pořádek při shromážděních svatého i slavného, tři dni trvajícího vzkříšení spasitele našeho Ježíše Krista“. Vyličuje se tam, v jakém pořádku se konati má modlení o svátcích velikonočních. V noci, když se dá znamení zvoncem, scházejí se mniši do kostela, kde kněz s kaditelnicí v ruce okuřuje celý chrám, obrazy a všecky přítomné, načež modlitby, pro ten čas určené, se zpívají nebo předčítají. Jsou to tropary, kanony, žalmy, štichové, evangelia a čtení svatých otců, kterými se vyplňují hodiny noční až do úsvitu, načež po krátkém odpočinutí následuje liturgie. Tak to bývá po celý týden sváteční s příslušnými proměnami modliteb. Podobně určuje Atha-

nasios pořádek modlení, na každý svátek připadajícího, což se shoduje vůbec s řádem církevním, sestaveným od sv. Sávy Jeruzalémského, který se ujal ve všech klášteřích církve řecké.

Hlava druhá pojednává o velikém postě, udává v krátkosti průběh modlení dne postního, obšírněji pak rozepisuje se o nařízení ostatním. Tak jsou ustanoveni dva epistimonarchové, kteří v kostele napomínají bratří, aby skromně sobě počínali, klepáním na desku vyzývají nedbalé, aby se do kostela odebrali, od těch, kdo se opozdili, žádají omluvu. Je-li tato nedostatečná, musí se podrobiti mnich lenivý trestu, aby po druhé byl horlivějším. Tak zvaný budič chodí při službě noční v tichosti po kostele a budí mnichy dřímající, jiný mnich obchází ve dne i v noci všecky místnosti klášterní, aby zamezil zbytečné rozprávky a nevčasné zábavy; u kostela sedí vrátný, u kterého se mají omluviti bratří opoždění a jenž zamezuje vycházení z kostela, když se jednou nebo dvakrát opakuje. Přijdou-li do Lavry neznámí mniši z jiného kláštera nebo lidé světští, aby přijali postřižení, mají se zdržeti dvě, tři neděle jako hosté, aby seznali klášter a byli sami také pozorováni. Povinností igumenovou jest, upozorniti je vícekráte na rozmanité okolnosti; zůstanou-li věrni svému předsevzetí, nechť je přijme mezi bratrstvo klášterní. V Lavře bylo také vězení, podle požadavku sv. Basileia Velikého, v němž byli vězněni po několikerém napomenutí mniši neposlušní a nepokorní o chlebě suchém. Jestliže se nepolepšili, nýbrž neustále vzdorovitě se chovali, měli býti odloučeni od bratrstva, jako bolavé údy od těla, aby jiných nenakazili. Do kostela vzíti hůl nebylo dovoleno. Zapověděno bylo v stolicích klekati, neboť vše to pokládalo se za znak lenosti a zneuctění Boha.

Následující hlava má název „O mnohosti a jakosti pokrmu a nápoje i o dobrém chování při stole“. Když se zazvoní k obědu, mají míti bratří v ústech modlitbu, podobně když vstanou od stolu a jdou do kostela, aby se poděkovali za to, co snědli. Zasedají ke stolu podle určitého pořádku; přítomný dozorce (trapezár) přihlíží k tomu, aby stoly či-li trapezy byly obsazeny bez hluku. Po čas oběda bývá čtení, kostelníkovi náleží, aby určil, co se má čísti. Za znamení, že jídlo jest skončeno, platí stejné udeření lžic o talíře; podobně se děje i při pití. Od hodu velikonočního do všech svatých (v průběhu 50 dní) dává se na stůl dvoje jídlo, t. naložená zelenina a ovoce s olejem. V den

sváteční přidává se ještě jedno jídlo. V těch dnech připravuje se i ryba a, lze-li dostati, i sýr i vejce. Při obědě pije se víno třikrát. K večeři přijde jen, kdo chce se nasytiti chlebem nebo tím, co zůstalo od oběda. K večeři schválně se nevaří, víno nalévá se dvakrát. V postech apoštolských (od všech svatých do sv. apoštolů Petra a Pavla), v pondělí, ve středu a v pátek jí se bez oleje, víno se nepije, ostatní dni dovoluje se olej i víno, ne však ryba, která se připravuje pouze v neděli a ve svátek se zřetelem k delší službě kostelní. Kdo se chce postiti celých šest dní v témdni, požívá každého dne kyselou zeleninu a ovoce. Nařízení podobná platí v postě od sv. Filipa do vánoc. Tehdy jde se jednou denně do jídelny, ve středu a v pátek vaří se bez omastku, na větší svátek dovoluje se jísti sýr, vejce a rybu, vína dává se jako obyčejně. Od vánočního hodu může se jísti po 12 dní všechno, pak třeba zachovati pravidlo až do neděle sýrnice (t. j. poslední týden před velikými posty), kdy mnichům dovoleno kromě masa požívati vše.

O velikém postě jísti se má pouze jednou za den, vyjímaje soboty a neděle. První a čtvrtý týden jedí se jídla studená nebo solená (luštěniny a saláty) bez oleje nebo kaštany a jiné ovoce, 2., 3.. 5. a 6. týden dává se čočka a ještě jiné vařivo promíchané utlučenými ořechy (na místě oleje) mimo středy a pátky; v těch dnech platí řád týdne prvního. Po celý čtyřicetidenní půst pije se víno pouze v sobotu a neděli — kromě osob zestárlých nebo nemocných; při obědě dávají se dva koflíky a večer jeden. Ve svatý týden (pašijový) v pondělí, v úterý, ve středu a v pátek dávají se pokrmy 1. neděle postní. Na zelený čtvrtek jest dovolen olej a víno, na bílou sobotu vůbec se nejí; kdo by nemohl bez jídla vydržeti, béře za vděk kouskem chleba a dvěma koflíky vína. Na Zvěstování P. Marie (ježto svátek tento připadá obyčejně v posty) jest dovoleno jísti rybu. Společný řád mezi klášterníky ustanovuje vůbec, že každý má se držeti pravidel jeho podle své síly a horlivosti, ovšem ve srozumění se svým duchovním otcem a igumenem.

Kapitola poslední jedná o službách klášterních. Především oznamuje Athanasios, že prvního téhodne každého postu se nepracuje, nýbrž navštěvuje se chrám a ostatní čas věnuje se rozjímání a čtení kromě je-li potřebí něco důležitého vykonati a rozkáže-li igumen některému bratrovi neodkladně to učiniti. Bez

práce zůstává také bratrstvo týden po božích hodech, po případě aspoň do středy. V druhých dnech postních po ukončení pobožnosti ranní jde každý po zaměstnání svém. Ti, kteří pracují blíže kláštera, přicházejí k obědu domů, kdo odešel dále, vrací se až k večeru. Kovářům, mezkařům, lodníkům, dřevařům, když pracují, dává se k svačině chléb a víno mimo pondělky, středy a pátky; v těchto dnech přál sobě Athanasios, aby nikdo nepil vína, leda nemocní. Také ti, kteří se posílají na služby a nemohou býti celý den bez potravy, dostávají s sebou chleba, ale bez vína, teprve k večeři dává se jim víno. Po ukončení postu náleží kovářům a mezkařům před obědem chléb a koflík vína každého dne, totéž i lodníkům a drvoštěpům, jsou-li v práci, také vinařům, zaměstnávají-li se na vinici a pekařům, když těsto mísí; ostatní pak bratří mají býti spokojeni s tím, co a jak určeno. Churavým a nemocným určovati pokrmy, přenechává se dobrozdání představeného. V postě vánočním, ve středu a v pátek nedává se vůbec vína, kromě je-li kdo nemocen a komu dovolí igumen; ostatní dni, když se jí jednou za den, obdrží kováři, mezkaři, dřevorubci a lodníci před obědem po dvou koflících vína, připadne-li nějaký svátek, na který se nepracuje, jest se jim spokojiti stravou bratrskou. Co se týče nemocných, nelze ničeho ustanoviti, nýbrž podle rázu nemoci mají býti ošetřováni a těšeni.

V těch dnech, ve kterých není práce tělesné, nemá se užívati volného času k tlachání a smíchu, nýbrž k modlení a čtení, aby se osvítila duše a s požehnáním duchovním den sváteční se ukončil. Podle starého podání bylo určeno, aby bratří sdělovali svoje myšlenky a tajnosti představenému nebo jeho zástupci, aby před ním se káli. Nikomu nebylo dovoleno míti nějaký majetek, na příklad peníze, nábytek, nádobí a náčiní bez vůle a souhlasu igumenova. Zakazují to již sv. otcové, zvláště Basileios Veliký. Tajné opuštění kláštera kladou sv. otcové mezi přestupky, nedůstojné povolání mnišského. Nemůže-li kdo nalézti pokoje duševního v Lavře, má to oznámiti představenému, aby odchod jeho stal se zákonitým, s modlitbou i požehnáním, nikoliv s proklínáním a vyloučením. Každý bratr má míti 2 obleky spodní a 2 vrchní, jeden vlněný, 2 šátky, první malý k službě, druhý delší do kostela, pak kuklu, mandily, boty, střevíce a postel.

U vrat klášterních má státi rozumný stařec nebo ne sice starý, ale rozumný člověk, jenž dovede přijímati dotazy a dávati odpovědi; vrátnému přísluší míti kellii blíže vrat, aby příchozí jej ihned našli a předměty řemeslnické se neodnášely. Kdo by se odvážil odciziti nějakou věc klášterní, má jej stihnouti smrt Ananiáše a Safiry. První směřuje k záhubě tělesné a druhá k zničení ducha, obtíženého kletbou.

Závěrek řádu zní doslovně takto: „To jest všecko, co jsme nařídili a přejeme sobě, aby se předčítalo vždycky ve schůzkách, aby žádný z bratrstva se nevymlouval neznalostí. Hospodin nechť nám poskytne příležitost, při plném porozumění uvedeného ukázati plody, důstojné ducha, požehnání božského a přispění pána našeho Ježíše Krista, jemuž sláva s Otcem i sv. Duchem na věky věkův, amen.“

Typik Sávy Srbského, jenž se nyní chová v Chilandaru, byl sepsán nepochybně brzy po smrti jeho (1237) a představuje nám život klášterní 13. století. Obsah jeho jest spořádanější, sestavení úhlednější. Vane z něho jiný duch, neboť mezi oběma typiky leží okolo 250 let. Rukopis Athanasiův jest vlastně poslední jeho vůle, ke které přidány některé pokyny pro život bratrský užitečné. Sáva nezmiňuje se o vrátných, hlídačích a jiných dozorcích kostelních, o vězení klášterním, nahlíží, že lépe bude, když každý z bratří sám si oblek obstará a stojí na stanovisku, že víra bez skutků vůbec jest neplodná. Rukopis psán jest jazykem srbským a rozdělen na 43 hlav. Hlavní nadpis zní: „Popsání a návod k životu mnišskému v klášteře svaté Bohorodičky, sestavený ode mne hříšného a kajícího mnicha Sávy vám, v Hospodinu milovaným dětem a bratřím.“

Kapitola první podobá se více úvodu k řádu a jest nejdelší ze všech ostatních hlav. Sáva pojednává o důležitosti a významu života klášterního a používá k tomu příslušných výroků z evangelií a epištol, napomíná bratrstvo, aby nepodléhalo rozličným pokušením a poukazuje na cestu k blaženosti věčné. Láska k bližnímu znamená tolik, jako spojení s Bohem. Vedení boje proti bludům světským usnadňuje jmenovitě víra, naděje, mírnost, trpělivost, vroucí modlitba až k slzám, čistota, poslušnost a láska. Sláva světská nedostihne nikdy slasti života posmrtného a muka vezdejší nelze ani porovnati s trápením věčným. Mniši povinni jsou býti plniteli slovy, nikoliv pouze

posluchači, neboť kdo pouze slova slyší, ale podle nich nejedná, podobá se muži, jenž hledě do zrcadla, obličej svůj vidí, ale nitra svého nerozeznává. Řád má se státi klášterníkům zákonníkem, kterému mají se podrobiti oni i všichni, kteří po nich později v klášteře chtějí přebývati.

Hlava druhá obsahuje historickou zprávu, že mnich Simeon přišel na Horu 2. listopadu 1198, vyžádav sobě od císaře Byzantského místo zpustlé, se synem svým Sávou klášter Vatoped opustil a osm měsíců v obnoveném klášteře Chilandaru ještě ztrávil.

V hlavě třetí udává se úmrtní den otce Simeona, t. 13. února 1200 a činí se zmínka o vydání zlaté bully, zajišťující do jisté míry hmotné postavení kláštera nového. Hlavy následující jednají o pobožnosti, jak se má konati.

Hlava čtvrtá určuje čtení první hodinky a jiných modliteb po ukončení pobožnosti ranní; hlava pátá týká se odbývání mše svaté a zápovědi nepřistupovati ku přijímání bez dovolení igumenova; hlava šestá jedná o 9. hodince a jiných modlitbách večerních, půlnočních i jitřních. Hlava 7. navádí k častější zpovědi, hlava 8. týká se odbývání služeb celonočních, což jest nejkratším odstavcem celého typiku.

Obšírněji jedná kapitola 9. o trapeze, t. j. o společné jídelně. Člověk jest složen z těla a duše, musí tudíž obé živiti, bohoslužba představuje pokrm duševní, tělo požaduje však výživu jinou, ne mnoho a ne málo. Nechť platí tato ustanovení: Po ukončení liturgie čekají mniši před trapezou, dokud se neotevře; kdo zmešká modlitbu před obědem, má se ospravedlniti nebo tolik poklon učiniti, kolik určí igumen. Mezi jídlem se předčítá a nikomu nedovoluje se hlasitě nebo tiše mluviti. Kdo nedbá napomínání trapezárova, budiž bez milosti od stolu vzdálen. Igumen určí každému místo k sedění, nechť tudíž nezávidí nikdo jinému jeho místa. Osoby světské sedí stranou zvlášť. Kdo s místem, sobě vykázaným, není spokojen, budiž přesazen na místo nejposlednější; není-li poslušen po druhé a po třetí, budiž vyhnán z kláštera, jako člověk, ošklivou nemocí stížený, aby bratrstva nenakazil. Zakazuje se při stole jídla a víno do kola podávati nebo se opíjeti. Nestřídmosti má každý se vyhýbati dobře jest s málem se spokojiti. Při večeři platí týž pořádek; kdo nechce večeřeti, není povinen přijíti do jídelny. Dává se

pouze jedno jídlo a někdy trochu ovoce, víno, jako obyčejně. Kdo se nedostaví bez zvláštní příčiny, zůstane bez večeře. Chce-li mnich oslaviti jmenoviny své, může se tak státi s vědomím igumenovým, ale nikoliv při večeři.

Hlava 10. má název „O svatých postech velikých a o dvou malých, sv. apoštolů a Kristova narození.“ (Nynější 14denní půst před Nanebevzetím P. Marie nebyl tehdá ještě zaveden). První týden čtyřicetidenního půstu a týden pašijový mají se velmi přísně držeti. V pondělí, jako prvního dne postního, nemá se vůbec ani jísti, ve dnech následujících pouze namočené luštěniny, nepřipravená zelenina nebo ovoce; za nápoj slouží kmínový odvar. V pátek dovoluje se podati kaši a sklenici vína na počest mučenníka Theodora Tyrona. Každou neděli a sobotu přijdou na stůl dvě jídla, s olejem připravená a obyčejné množství vína. V úterý a ve čtvrtek ostatních téhodnů postních pokrmy se mastí, dává se však pouze jídlo jedno a polovina dávky vína, ve dni druhé, pondělky, středy a pátky není jídla vařeného ani vína, nýbrž močené luštěniny, něco ovoce a teplý odvar semene kmínového. Výjimka se dopouští, když svátek Jana Křtitele (24. února) a čtyřiceti mučenníků Sevastijských (9. března) nepadne na středu anebo pátek; tehdy dovolují se měkkýši mořští, jako chobotnice a sepie, dvě jídla s olejem a větší dávka vína, ne však ryba. Pouze na den Zvěstování P. Marie (25. března) možno jísti ryby, není-li to ve středu a v pátek. Padne-li svátek ten na sv. týden pašijový, zapovídá se ryba, pouze chobotnice jsou dovoleny. Na veliký pátek nejí se vařené, na velikou sobotu má se zůstati bez pokrmu až do večera po ukončení mše, po které se může něco chleba a vína požíti. V postě sv. apoštolů dávají se v pondělí, ve středu a v pátek dvě jídla, ale bez oleje a vína, v úterý a čtvrtek jedí se také chobotnice (oktopody), v sobotu a neděli i ryby s větší dávkou vína, večeře záleží v jednom skrovném jídle, ale vína poněkud více z ohledu na panující vedra a suché počasí. Půst adventní drží se jako předcházející, pouze s tím rozdílem, že nebývá večeře, protože dni jsou kratší.

Hlava 11. uvádí na pamět slavné svěcení velikých svátků a jmenovitě 21. listopadu uvedení Bohorodičky v chrám, neboť jest to den pouti klášterní. Slavnost tato má převyšovati všechny

ostatní, jak zpěvem a osvětlením, tak i výběrem pokrmů, z nichž má se rozdati i cizincům v hojnosti.

Hlava 12. připomíná neodvislost kláštera ode všech biskupů a prelátů, od klášterů jiných a próta Sv. Hory; klášter nepodlehá ani císařským ani církevním zákonům, nýbrž jedině Matce Boží, jeho ochránkyni. Svobodu klášterní pojišťují zlaté bully panovníků, a kdo by chtěl v tom něco měniti pod jakoukoliv zámínkou, budiž proklet.

Hlava 13. popisuje volbu igumena, která se děla zvláštním způsobem, neboť Chilandar obdržel od císaře Alexia III. stkvostnou hůl za odznak samostatnosti klášterní, a bratrstvo nepotřebovalo se ucházeti o nějaké potvrzování své volby. Uprázdnila-li se stolice igumenská buď úmrtím nebo dobrovolným odstoupením, měl ekonom klášterní s kostelníkem vybrati 10 až 12 starších mnichů, kteří by igumena zvolili. Přijal-li zvolený volbu, přistoupil k oltáři, na němž ležela kromě typiku i císařská hůl. Když přečetl jisté modlitby a před oltářem třikráte se poklonil, vzal hůl a typik do ruky a sedl na trůn igumenský, načež z přítomných mnichů jeden po druhém přistupoval a dostával bratrský polibek. Od toho okamžiku měl býti igumen pokládán za ustanoveného Bohem samým.

Hlava 14. jedná o tom, jak se má voliti ekonom klášterní. Volí jej igumen společně s několika staršími mnichy. Má to býti muž plný bázně boží, aby sloužil druhým příkladem svým. Po volbě nechť se pokloní třikráte před obrazem Matky Boží, jedenkrát před igumenem, který mu udělí požehnání, jej poceluje a místo v kostele mu vykáže. Ekonom má oddati se celým srdcem službě své; má k ruce jednoho pomocníka, podekonoma. Ztratí-li se věc velká nebo malá, jest zodpovědným a může býti i potrestán.

Ve službě nemá býti leniv a marnotratný. Krade-li ze jmění klášterního, stává-li se rušitelem pokoje mezi bratrstvem, neváží-li sobě rozkazů igumenových, vyžvatlává-li klášterní tajemství, nedrží-li se zákonů, nýbrž jedná samovolně, smyslnými náruživostmi se dává ovládati a při nich přese všecko napomínání trvá, pak potřebí je přikročiti k volbě nové. Není-li právě igumena, zastupuje jej ekonom, jako první bratr klášterní, v kostele, při trapeze a vůbec ve všech záležitostech, týkajících společných zájmů bratrstva.

Hlava 15. jedná o postavení kostelníka. Za toho hodí se

nejlépe mnich, který podle slov proroka Davida Boha se bojí a v zákonech jeho jej ctí. Při volbě jeho položí se kniha, obsahující církevní řád, před obraz Matky Boží a k tomu i klíče chrámové. Nový kostelník učiní tři poklony před ikonou, celuje ji a vezme knihu i klíče, jako by je přijal od samé Bohorodičky. Má jednoho nebo dva pomocníky, má přísně k tomu přihlížeti, aby čtení a zpívání souhlasilo úplně s typikem, svíčky a lampy podle předpisu se zapalovaly nebo zhasínaly, jmen zemřelých nebo živých osob se vzpomínalo, modlení za mrtvé se konalo a vůbec celá služba kostelní správně byla odbývána.

Hlava 16. poučuje bratrstvo důtklivými slovy, aby igumena svého ctilo a jemu poslušno bylo.

Hlava 17. obsahuje návod, jak igumenovi, tak i bratrstvu v příčině zpovědi, která se má konati buď igumenovi nebo duchovníku, od něho určenému. Zpovídati se samovolně jinému knězi, se zapovídá.

Hlava 18. dává napomenutí bratřím, aby mezi sebou žili svorně, v pokoji a lásce, aby jeden druhého předstihovali ve skutcích dobrých a vzájemně se milovali.

Hlava 19. dává návod igumenovi, aby byl bratřím láskyplným otcem, o ně pečoval, je poučoval, nemocné uzdravoval, slabé posiloval, malomyslné potěšoval, hříšníkům odpouštěl. Není každému dáno, aby zastával místo igumena nebo ekonoma, není třeba hleděti k tomu, kdo v klášteře zestaral, vysokého rodu jest nebo peníze přinesl. Koho sobě bratrstvo zvolí, ten budiž všeobecně ctěn, ať nedávno teprve složil slib mnišský neboť byť i neučeným byl, klášteru to škoditi nebude podle slov apoštola Pavla, že bojácné a slabé Bůh vybral, aby pokořil chytré, silné a pyšné.

Podle hlavy 20. nemají mniši pomlouvati svého igumena stran příjmů a vydání klášterních: vznikáť tím nespokojenost, nedůvěra a pohoršení. Ale také igumen nemá práva, z jmění klášterního něco darovati nebo k vlastní potřebě odstraniti bez vědomí bratrstva. Učiní-li to, nemá ve svátcích svatodušních přistoupiti k oltáři.

Hlava 21. týká se věcí kostelních, náčiní oltářního, obrazů, záclon, knih, které jsou majetkem neprodajným a mají povždy zůstávati při chrámě; pouze v největší nouzi, po požáru, země-

třesení a jiných nehodách živelních, když nevyhnutelné pomoci jest potřebí, může je prodati igumen s vědomím starších bratří.

Hlava 22. požaduje svědomitý účet ode všech těch mnichů, kteří mají běžné příjmy a vydání zaznamenávati, jmenovitě od ekonoma, skladníka a dozorců, aby nepadlo na ně podezření a pomluva.

Hlava 23. zapovídá mnichům zbytečné řeči při službách jejich nebo mezi prací ruční; mnohomluvnost bývá prý příčinou nečistých rozmluv a vede k hříchu. Kdo nemá zálibu v slovích poučných, nechť raději mlčí. Bratří mají se pozdravovati slovy: „Požehnej a odpusť mi otče“.

Podle hlavy 24. není mezi bratrstvem jmění osobního, v cele klášterní není dovoleno míti nějaká jídla nebo nápoje. Kdo neposlouchá a všelijak se vymlouvá, klášteru něco odcizí, budiž vyhnán.

Hlava 25. týká se počtu mnichů. Určuje se počet mnichů, může jich býti tolik, aby pohodlnou výživu měli, jen když svorně žijí a igumena poslouchají. Lépe, když jediný žije podle zákonů, než-li celá řada bezzákoníků.

Podle hlavy 26. nepřísluší mnichům míti sluhy, ale dobře jest, když po dvou na své cele (kellii) bydlí a po bratrsku se snášejí, čímž se splní slova žalmistova: „Jak krásně a dobře jest, když bratří žijí pohromadě“. Ale třeba hleděti, aby vždy nováček přišel k mnichovi staršímu, neučený k učenému, nemoudrý k rozumnému, mladší k letilému. Aby někdo sám celu obýval, závisí na rozhodnutí igumena.

Hlava 27. Jak má se dávati oděv a obuv? Vlastně by se mělo dávati šatstvo hotově, aby však nevznikla závist, lépe bude, když to zůstane při daru peněžitém; dá se totiž po jednom perperu (v přibližné ceně jednoho dukátu), aby sobě každý zaopatřil oděv potřebný. Pouze nový bratr obdrží od kláštera jednu rázu a košili. Co se týče obuvi, rozdává ji ekonom podle potřeby, zvláštní ohled béře se však na kostelníky, aby dostali boty pro službu noční. Každý mnich dostává každoročně rouno vlny a litru oleje za účelem osvětlení, má-li však ve své jizbě službu církevní pročítati, náležejí mu ještě tři litry oleje, ale v tom případě musejí dva mniši bydleti pohromadě, aby při jednom světle společně modliti se mohli.

Hlava 28. Mnich nemá obmeškávati pobožností kostelních,

povinností jeho jest modliti se za celý svět a za bratry sloužící; kdo nepřijde z pouhé lenosti na službu ranní, jest povinen před igumenem a bratrstvem učiniti 30 hlubokých poklon, při druhém obmeškání 60, po třetí jedno sto, ale pak nechť raději opustí klášter. Kdo žije uvnitř kláštera, má pilně navštěvovati kostel, pouze služba venkovská mnicha od toho osvobozuje.

Hlava 29. zakazuje mnichům v kelliích svých vařiti a jísti; jídlo i nápoj mají býti společné. Jsou-li v klášteře hosté, má igumen přihlížeti k tomu, aby byli nasyceni; podobně má se přilepšiti nemocným.

Hlava 30. popisuje, jakým způsobem mniši mají nastupovati služby klášterní.

Hlava 31. napomíná igumena, aby bratří upozorňoval na slušné chování jak v kostele, tak i v jídelně a vůbec při každé příležitosti; má je poučovati a naváděti, aby neseděli na prázdno a nemají-li zaměstnání ručního, aby se aspoň modlili. Trapezár budiž pod dobrým dozorem, aby bratrstvo uspokojoval jídlem a nádobí stolní držel z čistotě.

Hlava 32. Kteří mniši ve službě vzorně se chovají, mají býti při ní nechání, lenivým a nesvědomitým má se vykázati služba jiná. Kdo krade, byť i málo, bude souzen Matkou Boží, od které vzal klíče slibem věrně sloužiti.

Hlava 33. Všichni, jimž igumen určí nějakou službu klášterní, mají vší silou k tomu hleděti, aby povinnosti své učinili zadost. Kdo není čtenářem, nechť upokojí se tím vědomím, že bedlivě vykonává službu svou, kdo však jest ve čtení zběhlý a pro službu nemůže v kostele býti přítomen, nemusí zoufati, aniž se státi malomyslným, nýbrž spíše má jej oživovati radost, že Bůh mu poskytl tolik sil, aby bratřím služby konal podle zákonův božích. Proč býti také zasmušilým nad nemožností navštíviti kostel. Je-li bratrstvo spokojeno, radujtež se a jásejtež, byť byste k modlitbě ani nepřišli, ježto službu konati jest také modlitba. Blažen ten, kdo plní svědomitě práci, sobě vykázánou, neboť bývá to nejlepší modlitba, která se vznáší od země k nebi, jsouc vyvolána láskou k bližnímu. Není nic vyššího nad lásku tuto, kteráž převyšuje všechny ctnosti, kterým ostatně. jako údům tělesným, hlavou jest. Zmeškání služeb božích nemůže se pokládati za hřích, jen když lenost není toho příčinou.

Hlava 34. Stáda klášterní mají se svěřiti rozumnému

mnichu staršímu, aby zamezoval podle možnosti jejich ztráty i škody.

Hlava 35. nařizuje, aby úmrtní den otce Simeona (13. února) byl slavně svěcen v kostele zpěvem a světlem, v jídelně hojnějšími pokrmy, cizincům jest dáti podle potřeby chléb a víno ve vratech. Také pamětní den manželky Simeonovy, jeptišky Anastásie (21. června), má se slaviti podobným způsobem.

Hlava 36. Má se vzpomínati při službách božích bratří zemřelých. V případech častějších úmrtí může se v neděli za tři až čtyři bratří najednou odbývati rekviem; zemře-li však igumen, přísluší mu zvláštní panychida či-li parastas.

Hlava 37. jedná o postřižení nebo skládání slibu. Platí ustanovení, že osoby vznešené nebo lidé známí, kteří také znají život klášterní, mohou v době kratší býti připouštěny k slibu; osoby úplně cizí po uplynutí sedmi dní oblékají se v šat klášterní, a vykáže se jim služba, aby byly pozorovány a zkoušeny. Jsou-li ochotny a trpělivy, nechť se za 6 měsíců ku bratrstvu připočtou. V případě opačném nechť je igumen odmrští. Od nově postřižených mnichů může se přijmouti nějaký příspěvek ve prospěch kláštera, neboť co se dává dobrovolně, jest bohulibou almužnou na odpuštění hříchů. Kdyby sebe více obdaroval klášter, není potřebí bráti na něho zvláštního ohledu, neboť před zákonem klášterním jsou všichni bratří sobě rovni; kdo však vystoupí ze svazku klášterního a jmění přinesené požaduje nazpět, nemá k tomu práva, neboť dary Bohu odkázané se nevracejí; byla by to svatokrádež, kteráž podléhá trestu kanonickému.

Hlava 38. nabádá bratrstvo, aby byli úslužní k cizincům; nazí a bosí mají býti opatřeni obnošeným šatstvem, hladoví nasyceni tím, co zbylo od trapezy, mrtví pochováváni na místě pro ně určeném; od vrat klášterních nemá nikdo odejíti bez obdarování.

Hlava 39. klade bratrstvu na srdce, aby řád tento beze změny provádělo. Igumen má bratří poučovati, a ti zase mají mezi sebou totéž činiti. Neučení mají býti poučováni od učených, nerozumní od rozumnějších. Každý nechť prokazuje úctu ostatním. Mají se vzájemně podporovati v boji proti pokušením, neboť najde-li satan bratrstvo jednomyslné a obrněné, zastydí se a prchne, jim pak údělem zůstane spasení duše a život poctivý až do smrti.

Hlava 40. nařizuje v příčině nemocnice, aby nemocným se dostávalo patřičné obsluhy k ulevení jejich bolestí. Igumen má častěji nemocné navštěvovati, prosby jejich vyslýchati a podle možnosti plniti, ne ovšem věci zbytečné. Musejí se spokojiti tím, co klášter právě má nebo snadno zaopatřiti může. Mnichům přísluší býti vytrvalými v trpělivosti a pevné přesvědčení chovati, že všechny neduhy jsou od Boha, aby v životě budoucím bohatě odměněni byli.

Hlava 41. obsahuje jiná poučení, týkající se igumena a bratří. Především mají býti neunavni v konání služeb kostelních, závoditi mezi sebou v dosahování pokorného mudrctví, za údy těla jednoho se pokládati, závisti nechovati, v lásku nečistou neupadati, marnotratnictví a lakomství zanechati, žádného vyznamenání světského nepřijímati. Hlavním cílem budiž jim život, věnovaný dobročinnosti. V něm stále se udržeti, má býti jejich jedinou starostí. Bratří mají se vystříhati hmotného zisku, nesmějí jmění shromažďovati pro neznámé případnosti a bez vědomí igumenova, nýbrž starati se, aby nedbalostí a neopatrností majetek klášterní nevzal škody, neboť i to Bůh tresce. Porušení klidu duševního má se úzkostlivě zamezovati, každý má se pokušení opatrně vyhýbati; aby tak se státi mohlo, musí působiti síla morální a pevná vůle, neboť zda-li se mnich neodřekl světa jen proto, aby se vzdal všech požitků jeho? Pouze tím způsobem dosáhne se království nebeského. Lenivý nebude nikdy vítězem. Přemůže ospalý nepřítele svého? Jen ostražitá a trpělivá zdrženlivost může činiti nárok na odplatu věčnou. Při každém jednání mají mniši bráti ohled na důstojnost stavu svého, tělo v čistotě držeti, prosté smyslnosti, lásku bratrskou pěstovati, skutky dobré konati, zlým myšlenkám výhost dáti a co krásného by slyšeli nebo se naučili, v paměti své zachovati.

Hlava 42. V příčině karejské poustevny sv. Sávy Osvíceného nařizuje se: Mniši, kteří chtějí tam žíti, nemají službu nastupovati pouze pro pohodlí, nebo snad do konce poustevnu penězi kupovati, nýbrž mají býti vybráni takoví bratří, kteří chtějí předepsaný typik plniti, ať jsou mladí nebo staří.

Hlava 43. připomíná, že řád tento, aby nepřišel v zapomenutí a byl duševně užitečným, má se jednou za měsíc mezi jídlem předčítati. Následuje ještě kratší modlitba o milosti požehnání božského, končící slovem Amen.

Archimandrit ruský Leonid dal řád ten otisknouti r. 1868 v Bělehradě Srbském, kde vyšel v časopise „Гласник српског ученог друштва“ č. XXIV. a pak zvlášť jako brožurka o 65 stranách.

Ve Spomeniku (Споменик) král. akademie srbské v Bělehradě č. 31. (1898) uveřejněn jest nejnovější opis typiku Chilandarského, prací biskupa Dimitrije, jenž se pečlivě držel originálu, porovnávaje také s jedním správným přepisem, pořízeným někdy na počátku 15. věku. V témž Spomeniku č. 34. vyšlo pojednání dra Vatroslava Jagiće „Типик хиландарски и његов грчки извор“. A. Dimitrievskij, professor duchovní akademie v Kijevě, našel totiž v universitní knihovně v Athénách řecký rukopis pergamenový XII. věku s nadpisem: „Synaxar či-li typik služby církevní přesvaté Bohorodičky Euergetidské (blahodárné)“. Otištěn byl v knize „Памятники патріаршескихъ уставовъ и монастырскихъ типиковъ“, Кіевъ 1894. Klášter Euergetidský stál v okolí Cařihradu a Sáva Srbský navštěvoval jej na svých cestách ke dvoru byzantskému. Seznav tamější zařízení klášterní upotřebil ho při sestavení svého typika pro Chilandar. Prof. Jagić srovnává hlavy obou typiků podle jejich obsahu a přichází k tomu výsledku, že Sáva převzal z řeckého řádu všecko, co se týče stránky přísně církevní, že však společenská pravidla upravil podle vlastní zkušenosti. Jagić tvrdí, že při sestavování typiku toho se zúčastnily dvě osoby, totiž Sáva sám a překladatel typiku, jenž jazyka řeckého nebyl asi příliš znalý, neboť mnohým větám ani nerozuměl a tudíž překládal špatně. Já však mám za to, že Sáva znal sám dostatečně jazyk řecký, takže si bez pomocníka vybral z typiku, co potřeboval. Kapitola první jest zcela původní, v druhé a třetí jsou data historická, vztahující se ke vzniku Chilandaru.

Typik Chilandarský i Lavrijský mají za základ obecný typik církevní, sestavený v 5. věku Sávou Osvíceným podle staršího podání pro klášter jeho v Palestýně; později doplnili nebo pozměnili jej jiní hodnostáři církevní, jako patriarcha Sofronios v 8. věku, igumen Theodoros Studites v 9. věku, jiní v 10. věku a ještě i později. Za příčinou srovnání podávám z něho několik kapitol, které se týkají hlavně života společenského. Jsou tu sice rozdíly, ale nevalné, podle toho, jak se v klášteřích Svatohorských ustálily.

O klášterním životě společném. K nutným po-

třebám přihlížeti, bývá výhradní starostí představenstva klášterního, podobně i rozhodování o jídle a pití, hlavně tenkrát, když padne nějaký svátek na den postní nebo svátek menší, který se drží v tom nebo onom klášteře podle obyčeje více nebo méně slavněji. Větší služby kostelní odbývají se podle typika.

Nařízení o pokrmu a nápoji a o způsobě trapezy vůbec. V neděli a na velký svátek mají se dáti k obědu tři jídla, k večeři dvě, v úterý, čtvrtek a v sobotu v poledne dvě jídla a večer jedno. Než se zasedne ke stolu, má trapezár udeřiti na desku nebo zvon, aby se bratrstvo shromáždilo. Po vykonané modlitbě sedne si každý na své místo, podle své hodnosti. Začne se jísti způsobně a mlčenlivě, neboť má se poslouchati čtení. Ukončení trapezy oznamuje představený úderem na zvonec; pak následuje modlitba a když bratří opouštějí trapezu, klečí u dveří trapezár a kuchař prosíce takto za odpuštění, jestliže se něčím provinili. Co se týče vína, podává se ho podle toho, kolik se dává jídel, nejvíce však tři koflíky. Podle slov Simeona Divotvorce mnich, který nepije vína, zaslouží pochvalu. Pije-li je z nutnosti pro nemoci tělesné, má píti málo. Podobně i Pimen Veliký tvrdí, že mnichům nepřísluší píti víno, leč jako lék a ne každého dne. Sýr a máslo má se dávati v určitém množství a pouze v případě nedostatku o něco méně. V letních postech dává se v úterý a ve čtvrtek jedno jídlo, a to bez másla, v pondělí, ve středu a v pátek přísluší jísti jen jednou, a to jídlo suché, chléb a vodu: za to však v sobotu a v neděli přijdou na stůl dvě jídla a lze-li dostati, i ryba. Když opustí jídelnu bratrstvo, zasednou ku stolu trapezár, předčítatel a ti, co pomáhají v kuchyni; jedí táž jídla, která byla při stolování prvním. Třeba připomenouti, že žádnému není dovoleno z trapezy odnésti nejmenší zbytek, někomu jej dáti nebo vzíti do cely své; nikdo z bratrstva nemá žádati o chléb, vařivo nebo ovoce a jísti v cele sám, leč by byl nemocen a k stolu nemohl přijíti. Byl-li kdo vyslán za nějakou potřebou z kláštera a nepřišel by k společnému obědu, má se mu dáti oběd později, ale v jídelně. K večeři svolává se bratrstvo trojím udeřením na desku. Nevaří se k večeři jídla zvláštní, nýbrž postaví se na stůl to, co zbylo od oběda, ale ohřáté. Při stolování nemá nikdo mluviti, nýbrž jen poslouchati čtení. Je-li nutno sděliti něco igumenovi nebo bratrovi obsluhujícímu, má se to díti šeptem.

O vařivu a ovoci. Podle ustanovení velikých klášterů dává se bob, čočka, hrách, jsou-li vařené, po jedné plné misce každému bratrovi stejně. Pokrmy suché záležejí v hrozinkách, olivách a jiném ovoci, každý den jiný druh. Hrozinky a máslice dávají se po jednom koflíku, ořechů šest, fíků prostřední velikosti osm; podobně má se rozdávati i jiné ovoce. Je-li zelenina, mění se jídlo i množství jeho, požívá se vařená nebo syrová, také naložená, jako zelí, okurky i kombosty (kompoty), řepa s octem, faba solená (kaše z bobu) a podobně připravená jídla pro dni postní. Pravidlem buďtež v sobotu k poledni postavena na stůl dvě jídla. V neděli obědvá se časněji, brzo po liturgii, dávají se jídla dvě. Jestliže byl darován nějaký pokrm, rozdílný od připravených jídel, podává se i tento třetí. Svátky veliké, nechť padnou na den jakýkoliv, třebas na středu a pátek, světí se jako neděle, výjimku tvoří pouze veliký půst. Na svátky prostřední jí se v poledne a večer jídla výše uvedená. Padne-li svátek na den postní, přísluší jísti pokrmy suché nebo vařené bez másla. O malých svátcích jde se jednou do jídelny a je-li půst, nemastí se jídla. Poznamenává se však ve spisech sv. otců, že vlastně by náleželo odříci se ve dny sváteční každého pokrmu nebo aspoň každé změny obyčejného stolování, neboť stojí psáno: Nehlediž svátek oslavovati pitím vína, nýbrž obnovením rozumu a čistotou duše, neboť přesycením a chlastem poskvrňuješ posvátnost dne svátečního.

O oděvu a obuvi i všech potřebách tělesných. Jak dobré jest mnichům spokojovati se jídlem prostším a nevybírati si, totéž má platiti i v příčině oděvu. Potřeba káže, aby každý bratr měl po dvou oblecích, jeden vetchý, záplatovaný a druhý zánovní za příčinou převlékání. Je-li oděv zhotoven po domácku, bývá trvanlivější, než oděv koupený. Naleznou-li se v krajinách jiných oděvy lacinější, sprostší, třeba i neúhledné, má se jim dáti přednost, neboť pěkné šatstvo má se úplně zavrhnouti. Plášť svrchní má býti ušitý z prosté vlny, neboť má sloužiti hlavně přes zimu, na léto není ho potřebí. Také pouze jedny střevíce ať jsou sebe horší, pro zimu pak třeba obuvi jiné; to platí i o jiných potřebách, ať jsou na pohled chudobné, jen když vyhovují účelu svému. Čepici přísluší míti jednu s přikrývadlem na ní z téže látky, ze které jest zhotoven oděv ostatní. Podle řádu má mnich, jenž z kláštera jest vyhoštěn,

svléknouti šat mnišský, obléci oblek občanský a pak teprve klášter opustiti.

O práci společné. Řád nařizuje služby klášterní aspoň jednou za měsíc měniti. Sezná-li však představený, že jest užitečné, aby bratr setrval v jedné službě, má jej delší čas při ní ponechati. Ohledně služeb těžších předpisuje se pracovati tři hodiny, služba lehčí má trvati asi šest hodin, pracuje-li se v klášteře; také na venku nemá se práce prodlužovati přes šest hodin. Zbytku dne jest použíti k poučení ze spisů sv. otců. Kdo však v práci nalézá spasení, může se zaměstnávati podle libosti prací ruční. Není-li jí, má se učiti knihám podle potřeby. Všem klášterníkům přísluší, aby pracovali. Poněvadž však nadání k práci jsou rozličná, nemohou všichni jednu práci konati, nýbrž podle způsobilosti své tou neb onou prací se zaměstnávati, podle slov apoštola: „Nedělej, ale také nejez“.

O nemocnici a hostinci i o starých nemocných. Igumen má se starati o léčení nemocných, v klášteře žijících, i o cizince příchozí a dobře jest, je-li v klášteře někdo, kdo by zhotovoval léky, t. j. náplasti, oleje a j. Má se koupiti med, sušené rostliny, víno, slívy, fíky, je-li toho lékaři potřebí. Nemocným, mnichům i lidem světským, podávati se má hlavně zelenina. Igumen jest povinen častěji navštěvovati nemocnici a nařizovati, co potřebí. Přijde-li cizinec nemocný, má se mu poskytnouti pomoc až do jeho uzdravení. Zestaralým má se poskytnouti všecko, čeho jim potřebí, aby byli spokojeni.

Uvedené řády jsou určeny pro kláštery, ve kterých jest zavedeno žití společné, t. j. kinovia. Ostatní známé typiky, vydané od císařů Byzantských nebo od patriarchů, berou zřetel více k obecní správě Athonského mnišstva, navádějíce a napomínajíce je, aby obyčejů a mravů dobrých se drželi a takto jako celek světu křesťanskému za vzor sloužili. Sigillion patriarchy Antonia z r. 1394 uvedl jsem ve výtahu v přehledu dějepisném. Kromě dřívějších císařů postaral se i císař Manuel Palaiolog r. 1406 o napomenutí Athonců ku vzornému životu.

V úvodě praví císař, že uznal za dobré obnoviti opuštěná pravidla, kolik dovoluje čas nynější, aby život mnišský znenáhla neutrpěl zkázy. Jestliže se nečiní nátlak, aby staré zákony přísně a důsledně se držely, nenásleduje z toho ještě, že není potřeba si jich vůbec všímati. První povinností mnichovou jest, odříci se

své vůle, neboť život klášterní nevyžaduje pouze přilnutí ke všemu dobrému, nýbrž stálé odříkání a vykonávání služebností. Každý nový člen bratrstva má vstoupiti do kláštera beze vší úmluvy, má býti poslušným přednosty a žíti s mnichy ve shodě; přinese-li kdo klášteru v dar peníze nebo jinou cennou věc, může se to přijmouti jako obět, které se upotřebí rovnoměrně ve prospěch celého bratrstva; kdyby někdo chtěl svůj dar někdy nazpět, dopustil by se svatokrádeže. Kdo sobě oblíbil život mnišský, má se státi bezstarostným i odříci se všeho majetku osobního; v tom leží jeho blaho, nemá se ohlížeti nazpět, nýbrž má pokládati všechno, čeho se byl zřekl, za obtíž v cestě k Bohu; v časech nepokojných, nemůže-li podle pravidel klášterních spokojeně žíti, nechť vezme na sebe ty starosti, které jsou nutné k pojištění budoucnosti, jinak však při návratě časů klidnějších má dáti přednost životu bezklopotnému. Igumen má se voliti za souhlasu všech ctihodnějších bratří, kteří se mají držeti návodu sv. Athanasia, jenž podává způsob, jak se má volba vykonati. Igumen společně s rádci svými má určiti správce jmění klášterního, jedny posílati na metochy, druhým vykázati služby v klášteře. Všickni bratří jsou povinni, chovati náklonnost a lásku ku představenému svému a poslouchati ho ve všem, co jim nařídí, ctíti jej jako otce svého a více, než otce, protože předmět duchovní má cenu vyšší, než tělesný. Igumen pak má se starati dobře, bratrstvo léčiti a uváděti na cestu spasení. Nikdo nemá z vlastní vůle opouštěti klášter nebo do něho se vraceti, vždy má se to díti s vědomím igumenovým. Po vykonané cestě mají se mu předkládati duševní nebo tělesná pokušení k posouzení a přijímati od něho buď trest nebo odpuštění; podobně mají sobě vésti starci, kteří mají při sobě učenníky, aby je nabádali příkladem svým k následování. Všeckny záležitosti klášterní urovnají se podle úsudku igumenova a vážnějších starců. Podle nařízení sv. Athanasia má jich býti 15. Jména jejich napíší se na tabulku. Zemře-li někdo z nich, vybéře se po radě starců jiný, aby počet rádců zůstal nezmenšený. Oni jsou povinni scházeti se třeba každodenně, pravidelně však každé pondělí a raditi se s igumenem o běžných záležitostech a přesvědčovati se o řádném konání služeb mnichy ustanovenými; písař klášterní zapisuje příjmy a vydaje, jiný stařec potvrzuje účty. Při jednání nesouhlasném rozhoduje většina hlasů. Chce-li mnich přejíti

z kláštera jednoho do druhého, nemá ho igumen hned přijmouti, nýbrž domlouvati mu, aby se vrátil do svého kláštera; pouze když dřívější igumen prosícímu za odpuštění nějakého přestupku nechce dáti rozhřešení, může jej přijmouti. Těsto, ze kterého se peče chléb k liturgii, má býti čistější těsta na chléb klášterní. Nechť se nepeče mnoho prosfor, pouze tolik, co jich potřebí k bohoslužbě; hříchem jest dělati jich více a zbývající dávati mnichům k snědku. Nikdo z mnichů nemá opouštěti Sv. Hory a uzavírati přátelské svazky s lidmi světskými; nesluší to mnichům, kteří se zřekli dětí, otců a všech přátel krevních. Učinil-li někdo tak dříve, nechť pak již nechodí více do domu jejich, ať u nich neobědvá a nedává se jimi hostiti, aniž jim co odkazuje v dědictví. Metochy svěří se k správě těm, koho určí sbor starců. Má se to díti beze všeho nadržování z přátelství nebo jiné náklonnosti a výdělkářství, ježto pak vzniká reptání, šeptání a nepokoj mezi bratřími a bývá hlavní příčinou zpustnutí klášterů. Obětuje-li kdo peníze, nádobí kostelní, olej a jiné potřeby hmotné, nechť se odevzdají chrámu ty, které jsou zasvěceny Bohu, ostatní pak přijdou v ruce igumena, jenž s nimi naloží podle potřeby. Nikdo však ať si nepřisvojí sebe menší částku. Mniši nechť nepřijímají chlapce nebo bezvousé ani k službě, ani ku postřižce, ježto by se mohla mezi nimi skrýti ženština za tím účelem, aby se dostala dovnitř kláštera. Ode dávna zapovídá se na Sv. Hoře chov dobytka pohlaví ženského. Zákaz ten pochází od ctihodných a svatých mužů z dobrého rozmyslu hlavně proto, aby mniši zůstali čistými a neposkvrnil oči své pohledem na něco ženského. Mistři mohou choditi dovnitř kláštera a pracovati, čeho bratřím potřebí, ale nemají s sebou bráti mladic pod záminkou pomoci, neboť o nich platí to, co o chlapcích. To jest poslední zápověď v dosti obšírném tomto řádě, který podepsal „Manuel, v Krista Boha věřící císař i samodržec Rhomaiů, Palaiologos“. Originál chová se v klášteře Iverském.

V září r. 1575 dán byl Svatohorcům řád patriarchou Jeremiášem, sestavený na samém Athoně u přítomnosti 975 mnichů pod předsednictvím Alexandrijského patriarchy Silvestra. Jest rázu poněkud jiného, než řády předešlé, zabývaje se podrobněji životem společenským. Nařízení jeho mají pojistiti mnichům poslušnost, skromnost, čistotu tělesnou, smířlivost a jednomyslnost. Pravidla dotýčná zněla přibližně takto:

Mniši nechť žijí mezi sebou jako bratří podle zákonů Hospodinových.

Mladíci bezvousí nemají žíti v klášteřích ani v kelliích Sv. Hory pod žádnou výmluvou, ani za účelem učení, vychování nebo příbuzenství.

Pracovníci světští, kteří slouží po klášteřích, nechť se pozorují dobře a jestliže po třech letech se nedají postřihnouti, aby se stali mnichy, mají opustiti Sv. Horu.

Klášterům se dovoluje držeti dobytek pouze rodu mužského.

Kořalka nemá se vyráběti na Sv. Hoře a není potřebí, aby ji pili klášterníci, přinášíť mnoho zlého a užitek žádný.

Kaštany nemají se sbírati na prodej, nýbrž pouze pro potřebu domácí.

Mniši mají se vzdalovati každého chytráctví, pomluv a sdružování se světskými.

Neshody mají se vyřizovati způsobem mírným a církevním, nikoliv však padělati listiny ku prospěchu vlastnímu nebo ke zkáze druhých. Kromě toho potvrzuje se, aby jestliže kdo z mnichů koupí sobě kellii v okolí některého kláštera nebo Protáty nebo ve škitech a chce-li přejíti na jiné místo, aby za kellii náhrady nedostával; pouze v případě násilného vyhnání má obdržeti plnou cenu.

Uvnitř Sv. Hory neseje se pšenice ani ječmen, ale za to pěstuje se různé ovoce.

Prkna ořechová mají se prodávati po 6 asprech, třešňová po pěti, litra oleje po osmi; míra musí býti táž jako míra kostela protátského. Všecky tyto výrobky nemají se odprodávati jinam, leč uvnitř sv. Hory.

Mnichům, žijícím po kelliích, zapovídá se sbírati příspěvky mezi světskými, dovoleno to jest jedině klášterům za příčinou velikých potřeb jejich.

Určuje a potvrzuje se, aby žádný mnich nepřeceňoval aniž kupoval mantije, rázy, kamilovky, košile nebo jiné věci, tam zhotovované, ježto to jest proti zákonům; každý ať béře náhradu za práci svou a skutečnou cenu za surovinu, prodávaje s dobrým svědomím a po bratrsku pouze pro vlastní potřebu.

Mnichům v škitech se nedovoluje míti vinice kromě několik keřů révy k jídlu.

Kdo si přeje pracovati na vinici, nechť přijme službu klášterní.

Poustevník nemá si připouštěti mnoho starostí, nýbrž spokojovati se s málem.

Především mají mniši se chrániti přijímání jeptišek pod záminkou sesterství do kellií venkovských a na metochy; nejenom se tím vášně rozpalují, nýbrž i pomluvy rozmnožují, a duše přivádí se v záhubu.

Konec řádu zní: „Po všem tom sestavena předcházející listina synodální, potvrzená naší olověnou pečetí a zasílá se k ohlášení žijícím na Sv. Hoře, k poslušnosti a pro jistotu.“

Ještě jeden řád znám jest, a to z r. 1783, vydaný od Gabriela, patriarchy Cařihradského, jehož hlavní péčí bylo uzákoniti do podrobna poměry sboru protátského. Má 18 článků tohoto obsahu:

1. Každého roku 1. června nastoupí vládu v obci Sv. Hory čtyři členové, vybraní ze zástupců 20ti klášterů. Nemají býti prosti a nevědomi, nýbrž rozumní a zkušení ve všech věcech, umějíce dávati odpovědi a přizpůsobovati se poměrům. Všickni čtyři žijí pod jedním krovem, stolují společně, vedou život vzorný a zaujímají v shromážděních obecných každý místo své. Dá se jim zápisní kniha všech záležitostí obecných i klášterních a určí se písař, obeznalý v účtech a jiných věcech, obce se týkajících. Představenstvo toto trvá jeden rok a ne déle. Po vypršení toho času zasílá se přehlédnutý účet Veliké Církvi Kristově za příčinou potvrzení svaté synody, aby v přítomnosti počestných archontů a epitropů jak církevních, tak i Svatohorských byl potvrzen, a pak uložen u epitropů Sv. Hory.

2. Pečet obecní, které se užívalo do nynějška, ukázala se nepříhodnou a zničí se. Za to zhotoví se jiná nová se slovy řeckými i tureckými a rozdělí se na čtyři části. Pečetiti budou se jí všecky běžné záležitosti, kromě dlužních směnek, které, když se objeví s pečetí tou, nemají platnosti. Každá čtvrtka pečeti jest v rukách těch čtyř představených, kteří po vypršení roční lhůty odevzdají čtvrtiny své představenstvu novému.

3. Z úpisů dlužních jsou platné pouze ty, které zapsány jsou v knihách účetních, přehlédnutých již v Cařihradě, ostatní se neuznávají a vracejí se těm, kteří je podepsali.

4. Vzájemné žaloby klášterníků rozsuzuje představenstvo;

stížnost, kterou nemohou urovnati, předloží shromáždění obecnímu; neukončí-li se soud tam, přenese se Veliké Církvi Kristově s vyjádřením, na čí straně jest právo.

5. Daň rozděluje se podle hlav a jestliže potřebné číslo hlav převyšuje číslo duší, jest klášter přece povinen platiti tolik, co jest předepsáno.

6. Vydání mimořádná rozdělují se podle dávek obecních.

7. Opustí-li mnich svévolně klášter svůj, nesmí ho přijmouti klášter druhý, ani kellie nebo škit, leč předloží-li písemné dovolení svého představeného klášterního. Bez propuštění jeho podléhá trestu jak přijímající, tak i přijatý.

8. Žádný mnich nesmí odcestovati ze Sv. Hory bez psaní klášterního, kromě toho má se zaopatřiti cestující listem svolovacím, pečetí úřední potvrzeným. Protáta nechť vydává takové listy bez výmluv a bezplatně, jen když zná souhlas představenstva klášterního.

9. Musí-li se z naléhavých příčin poustevník vzdáliti z Hory, potřebí mu písemného dovolení od obce. Má ohlásiti pravdivou pohnutku odjezdu a jestliže jest slušná, obdrží list cestovní s objasněním záležitosti, v případě opačném nedovolí se mu odcestovati. Jestliže však kelliota, nedbaje zákazu, přece z Hory odejde, vezme se mu kellie za trest a prodá se jinému.

10. Upadne-li některý klášter v bídu, pomáhají mu všecky kláštery, nežádajíce od něho peněz. Je-li potřebí, vysílají členy své do Soluna beze vší náhrady za výlohy cestovní. Mají však vybírati muže zkušené a obeznalé v záležitostech podobných, kteří by byli ochotni bez náhrady pilně se zaměstnávati věcí soudní.

11. Při množství krámů obchodních vyskytuje se vždy něco nepříslušného, což vyvolá pak nemalý hněv v obci, vzhledem k tomu předpisuje se míti pouze krámů čtvero, dva se zbožím střižním a dva s koloniálním, kteréž však nechť stojí pod dohlídkou obecní.

12. Odvádění daně a účty skevofylakův klášterů menších, potvrzují se čtyřmi představenými obce (t. j. epistaty).

13. Mají-li mniši Athonští, jak klášterníci, tak i poustevníci a škitníci, své peníze, nemají jich půjčovati ven z Hory, nýbrž uvnitř, a to na úrok osmi ze sta. Jestliže někteří z nich

zapůjčili peníze ven, nechť je vezmou zpět a půjčují klášterům na úrok výše určený.

14. Kellioti kromě daně osobní a pozemkové každoročně odvedou obci sedm tisíc piastrů, které se rozpočtou podle velikosti jednotlivých kellií.

15. Častěji se přihází, že klášterníci, povadivše se s bratřími svými, klášter opouštějí a v škitech se usazují. Toho se nikdo nemá odvažovati, škitníci nemají jich přijímati, jinak budou potrestány obě strany.

16. Přijde-li kdo na Sv. Horu s úmyslem dosáhnouti vysvěcení na jáhna nebo jeromonacha a chtěl by se vrátiti zpět, může býti přijat pouze na vysvědčení, vydané od biskupa, v jehož diecési větší část života svého ztrávil, a teprve po dvou letech a když by se uvěřilo v jeho důstojnost, může býti vysvěcen s uvážením pravidel církevních.

17. Mnich Svatohorský, domáhající se hodnosti biskupské, nejenom do kostela nebude připuštěn, nýbrž i přísně potrestán.

18. Všickni škitníci odevzdají představenstvu pečetidla svá a nesmějí pak upotřebovati žádných jiných pečetidel kromě klášterních a obecních, rozdělených na čtyři části.

Následuje obyčejné prokletí. Podepsáni jsou patriarcha a členové synody, přivěšena jest pečet olověná.

V řádě tomto snadno lze pozorovati snahu patriarchovu, zasáhnouti hlouběji do správy obce mnišské a jednotlivých klášterů. To však se mu nepodařilo. Svatohorci pouze výjimečně dovolávají se pomoci Veliké Církve Kristovy.

Roku 1784 počala se zaváděti kinovia v některých klášteřích na Athoně. Začátek učinil klášter Xenof. Nyní jest na Sv. Hoře dvanáct takových klášterů, a to Estigmen, Stavronikita, Kutlumuš, Karakal, Sv. Pavel, Dionysiat, Grigoriat, Simonpetr, Russik, Xenof, Kastamonit a Zograf. Ostatní kláštery, jako Chilandar, Vatoped, Pantokrator, Iver, Filothea, Lavra, Xiropotam a Dochiar drží se řádu svobodnějšího (diortum), zavedeného během 18. století, nepochybně tehdy, když zrušena byla hodnost próta Svatohorského a zřízen sbor protátský s dvaceti antiprosópy t. j. zástupci klášterů. Kde jest kinovia zavedena, volí se z bratrstva epitropi,

Obr. 4. Grigorij, igumen kláštera Zografu.

kteří zároveň s igumenem stojí v čele správy klášterní. Kláštery svobodnější, které přijaly diortum, spravují se epitropem, jenž má k ruce pomocníka, parepitropa. (Viz str. 95).

Obr. 5. Tři představení kláštera Iveru.

Rozdíly mezi kláštery společnými a svobodnými záleží hlavně v tom, že v těchto panuje menší přísnost co do návštěvy kostela a vůbec církevního pořádku. V příčině stravy jest každému dáno na vůli, aby sobě vařil, co uzná za dobré, jen když k tomu má prostředky a nebudí pohoršení. Každý mnich obdrží celoroční plat, ovšem nestejný (neboť se řídí podle služby klášterní), určený hlavně na šatstvo, které sobě každý bratr kupuje. Jmění osobní může mnich míti, peníze může chovati buď u sebe nebo dáti je na úrok. Uznává se všeobecně, že tomu, kdo má vlastní prostředky, lépe se daří při diortum, kdežto bratr chudší spíše v kinovii lepší zaopatření nalezne. Volba toho nebo onoho kláštera závisí především na povaze vstupujícího. Mystik touží po přísnosti řeholní; kdo jest názorů svobodnějších, vyhledává příjemnější stránky života mnišského a najde dost prázdného času, aby provozoval nějaké řemeslo, pěstoval to neb ono umění, nebo se oddal nauce.

2. Řády škitské a kelliotské.

Hlavním účelem řádů škitských jest, stanoviti poměr škitů ke klášteru, na jehož pozemku jsou vystavěny a tudíž i jemu podřízeny. K seznání pravidel, ve škitech obvyklých, podávám řád škitu Svatoanenského, třebas pocházel teprve z r. 1843, kdy od patriarchy byl potvrzen. Jest sestaven na základě starších zákonů, dobrých obyčejů a různých podání, která jsou zajisté velecenná, neboť škit sv. Anny zaujímal mezi škity Svatohorskými vždy první místo již co do stáří svého.

Řád tento obsahuje 20 článků tohoto obsahu:

1. Každý příslušník škitu jest povinen prokazovati pokoru a vážnost starcům Veliké Lavry a podřizovati se bezvýminečně všem nařízením zákonitým.

2. Není dovoleno chovati ve škitě mezky a včely, netrpí se rybolov ani sázení oříšků lískových, neboť jest to proti slibu chudoby.

3. Zapovídá se přiváděti do škitu bezvousé mladíky.

4. Otcové škitští jsou povinni vlnu, ku práci potřebnou, kupovati pouze v Kareji.

5. Při celonoční službě církevní jest zapověděno vycházeti z kostela.

6. Starcem strážným slove pouze ten, kdo nikdy neodchází ze škitu.

7. Poslušník, jenž by nechtěl žíti u svého starce, nemaje příčin zákonitých k odchodu, nebudiž přijímán u starce druhého. Kdo by jej přijal, tomu nedovolí se mlíti pšenici svou ve mlýně obecním.

8. Poustevna ve škitě prodává nebo kupuje se u přítomnosti dikeje a místních starců, kteří jsou povinni vyšetřiti mravy a minulost kupujícího a přečísti mu všech 20 článků řádu. Slíbí-li poslušnost, vydá se mu písemné vysvědčení, které odevzdá v Lavře, kdež obdrží novou smlouvu na zakoupenou kellii. Kdo prodal, odvede do Lavry deset ze sta, a kdo koupí, pět ze sta kupní ceny.

9. Každoroční volba dikeje (představeného) a desíti výborů koná se ode všech starců a potvrzuje se od Lavry, která podle obyčeje obdrží při té příležitosti 10 grošů.

10. Dikej povinen jest bydleti v domě obecním, nikoliv ve své poustevně, neboť má dohlížeti na kostel a na ostatní jmění škitu.

11. Dikej nechť nepodniká nic důležitějšího bez obecného souhlasu.

12. Žádný stařec nehovoř o vyjednaných obecných věcech s cizinci nebo se svými poslušníky.

13. Ve schůzkách obecných budiž jednáno pokojně, bez vyzývavých řečí. Kdo přestoupí toto pravidlo, budiž potrestán vyhoštěním z hromady, po prve na 40 dní, po druhé na 3 měsíce, po třetí na 6 měsíců, po čtvrté na celý rok. Dopustí-li se toho kdo po páté, nesmí již nikdy přicházeti do shromáždění obecného. Starci svolávají se zvonem do hromady.

14. Žaloby a spory projednává dikej a starci. Nemohou-li smířiti sporných stran, vznesou záležitost na Lavru s písemným objasněním. Kdo by s obejitím soudu škitského žaloval přímo v Lavře, bude pokutován buď dávkou vosku nebo nepřipuštěním k mlýnu obecnímu.

15. Zapovídá se křivě svědčiti.

16. Když poutníci zapíší jména svá do knihy pamětní, pak teprve mohou starci vyložiti u kostela své výrobky na prodej.

17. Lavře přísně jest zapověděno bráti od škitu peníze za svěcení kněžstva.

18. Zemře-li škitník zanechávaje poslušníka, zaplatí tento Lavře 10 grošů za to, že nastupuje dědictví, pak-li nebožtík neměl soudruha, připadne poustevna se vším, což v ní jest, Lavře.

19. Škitníkům jest dovoleno, aby v okolí škitů sekali sobě dříví na palivo; potřebuje-li kdo dříví ke stavbě, vyžádej sobě od kláštera povolení.

20. Pečetidlo škitské z opatrnosti rozdělí se na čtyři části. Listy v záležitosti sbírání almužen pečetí se ve škitě bez svolení Lavry; v záležitostech vážnějších jsou starci s dikejem povinni obrátiti se k představenstvu Lavry a teprve po vzájemném dohodnutí mohou pečet přiložiti.

Na Athoně nacházejí se ještě škity jiného druhu, které tak podrobných ustanovení nepotřebují, neboť žijí podle pravidel klášterních společně. Jsou to především ruské škity sv. Ondřeje a proroka Eliáše, jejichž právní poměr ku klášteru mateřskému jest vymezen stručnou smlouvou, která se do podrobností nepouští. Jmenovitě ujedná se zařízení škitu co do rozsahu a množství klášterníků a roční plat, který se klášteru má odváděti. Překročí-li se počet členů, jest potřebí poplatek přiměřeně zvýšiti.

Kromě klášterů a škitů mají na Sv. Hoře své typiky i poustevny či-li kellie, z nichž nejznámější jest poustevna Sávy Srbského v Kareji, pro níž tento sepsal zvláštní řád. Pergamenová listina tato má datum r. 1199; psána jest jazykem srbským. Má asi tento zajímavý obsah:

Nejprve Sáva vykládá vznik a účel typiku. Vystavěl poustevnu v místě zv. Vorachovice ke cti sv. Sávy Osvíceného pro dva nebo tři mnichy podle slov Spasitelových „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam i já jsem mezi nimi.“ Ani prót Svatohorský, ani igumen Chilandarský a vůbec nikdo z bratrstva, nemají moci nad touto poustevnou. Víno a ovoce, při ní se nalézající, nesmí se jinam odnášeti. Klášter Chilandar má povinnost dávati kellii potřebné svíčky kostelní a 60 liter oleje ročně; ostatní zaopatření mnichů, tam přebývajících, ponechává Sáva dobré vůli igumenově a celého bratrstva, jsa přesvědčen, že nebudou skrbliti hrstí mouky nebo trochou oleje. Koho Sáva po své smrti v poustevně zanechá, ten má tam zůstati až do své smrti. Pak nechť bratrstvo vybéře ze středu svého muže bohabojného, jenž by byl hoden pou-

stevnu obývati. Nejlépe bývalého igumena nebo jiného, ve službě klášterní zestaralého starce, který by v úplné neodvislosti v poustevně žil. Někomu ji přenechati, kdo nezná služby kostelní a pro hmotný zisk by kellii chtěl držeti, přísně se zapovídá.

Pak následuje poučení, jak obyvatel poustevny povinnen jest službu konati. Co do pokrmu nařizuje se v pondělí, ve středu a v pátek vařiti bez oleje a nepíti vína. V úterý a ve čtvrtek dovoluje se olej i víno. V těchto 5 dnech má se jísti pouze jednou za den, v sobotu a v neděli dvakrát denně, a to i rybu, vejce, sýr a p. Pro veliký půst platí pravidlo, že pouze v sobotu a v neděli lze užívati oleje a vína, ostatní dní však jísti se má bez oleje a vína. Totéž má se zachovávati v postech před svátky sv. apoštolů a vánoci. Služba kostelní záleží ve čtení modliteb půlnočních, ranních, hodinkových a večerních, jak jsou v obyčeji po celý rok, s tím přídavkem, že se musí přečísti během 24 hodin také celý žaltář. Každou neděli a před velikými svátky jest služba celonoční a podle možnosti má býti i liturgie. Toto nařízení nemá býti změněno, leda pro případ nemoci, kdy možno řád prováděti podle tělesných sil. Přihodí-li se cizí návštěva může se státi v řadě jídel změna kromě středy a pátku. Kdo se opováží to, co je předepsáno, změniti, bratří žijící v poustevně zbytečně znepokojovati, obrazy, knihy nebo něco jiného odnášeti, budiž proklet, a nebude mu odpuštěno ani zde ani na onom světě. Závěrek zní: „Napsal a podepsal rukou svojí l. 6707 (1199) všech poslední Sáva hříšný“.

Zachoval se ještě jiný řád pro poustevnu Nila Myrrhotočivého (ze 17. století), jenž byl přísným asketou a i od následovníkův svých přísné a výstřední živobytí vyžadoval. Ostatně jest každému starci volno zavésti v kellii své rozličné změny církevního typiku, jen když mají za účel povznesení mnišského života, navádění k bohabojnosti. Závisí to ovšem od jejich nástupců, chtějí-li otce a učitele svého v paměti vděčné udržeti a v šlépějích jeho kráčeti. Stává se to obyčejně ve formě poslední vůle. Nařízení taková, nejsou-li sepsána, podle ústního podání mezi poustevníky se udržují a vykonávají.

3. Služby klášterní.

Službou jmenuje se každé zaměstání, každý úřad, vůbec vše, co jednotlivec koná ve prospěch kláštera. Je-li klášter

menší, koná mnich několik služeb najednou, v klášteře lidnatějším přidává se ke každé službě ještě pomocník; pro mnicha mladšího najde se vždy nějaká služba, ježto při přebytku bratrstva zestaralí členové požívají odpočinku. Je-li klášter chud, konají mniši i práci nádennickou, kopají vinohrady, kosí louky, žnou obilí, sbírají olivy, lisují olej atd.

Igumen (tolik co opat v klášteřích západních) bývá vždy knězem a podle vysvěcení také archimandritou, což znamená doslovně první pastýř stáda duchovních. V dřívějších dobách přidávali igumeni k podpisu svému slovo kath'igumen nebo ex'igumen. První znamenalo igumena sedícího, stávajícího, druhé igumena bývalého. Nyní užívá se pro mnichy vůbec čestného názvu proigumen, jenž znamená tolik, co mnich, hodný hodnosti igumenské, třebas by se igumenem nikdy nestal.

V klášteřích, kde jest diortum zavedeno, bývá vždy více proigumenů a několik archimandritů, neboť na Sv. Hoře lze snadno dosáhnouti církevní hodnosti od biskupů, tam přebývajících, za určitou částku peněz. Igumena tam zastupuje epitrop jehož služba trvá obyčejně pouze 1 rok. Také igumen zřídka zůstane až do své smrti ve svém postavení; buď odstoupí dobrovolně nebo dopustí se nějakého přehmatu, načež bratrstvo jej sesadí, což zůstává v platnosti i kdyby patriarcha chtěl igumenovi dopomoci k jeho bývalému postavení.

Nově zvolený igumen musí se ucházeti o potvrzení patriarchovo, což se stává prostřednictvím Protáty. Odznakem důstojnosti jeho jest stříbrem okovaná hůl. Účastní-li se nějaké slavnosti mimo kostel, na příklad processí, obléká přes šat mnišský hedvábný plášť barvy fialové s dlouhou vlečkou, kterou nese jeden mladší mnich; v ruce drží dlouhou hůl stkvostně okovanou se zvláštní hlavicí. Volba epitropa děje se beze všeho ohlášení a potvrzení míst vyšších. Není-li knězem, platí v kostele tolik, jako každý jiný bratr; odznaku nějakého nenosí.

Grammatik či-li klášterní písař bývá služebníkem nejlépe placeným, neboť málokterý mnich umí psáti bezvadně mluvnicky a správným slohem. V klášteřích slovanských musí býti písař zběhlý i v řečtině, neboť v dopisech úředních užívá se jazyka řeckého.

Starcem sborovým jmenuje se mnich, jenž se účastní

schůzí sborových, odbývaných za účelem správy klášterní. Sbor slove řecky gerontes nebo proëstótes, což platí také vůbec za pojmenování čestné u mnichů starších a zasloužilých. V klášteřích svobodných rozhoduje ovšem i jejich majetnost; v kinovii přidělují se tři anebo čtyři starci igumenovi, v diortu tvoří osm až deset starců zvláštní kroužek, ze kterého se volí epitrop a parepitrop, takže za několik let všichni se vystřídají.

Obr. 6. Mniši v nádvoří kláštera Zografského.

V případě úmrtí člena sboru vyberou starci z bratrstva soudruha nového, o kterém jsou přesvědčeni, že bude s nimi souhlasiti, neboť co se ve sboru ujedná, má býti jednohlasné. Aby kdo byl vyloučen ze schůzí sborových, stává se velmi zřídka, leda když se utvoří strany v klášteře, které mezi sebou se potýkají; strana, která zvítězí, ujme se pak vlády.

Hierejem nebo jerejem se státi znamená tolik, co dosáhnouti druhého stupně vysvěcení od biskupa, tedy státi se knězem nebo popem. V klášteřích střídají se ve službě kostelní popové týden co týden. Kdo má službu v týdnu či-li

sedmici, jmenuje se sedmičar nebo po řecku efemerios. Jiné jméno jest hieromonach nebo jeromonach, což znamená mnicha, jenž obdržel svěcení kněžské. Vstoupí-li pop venkovský do kláštera, musí státi se napřed mnichem, než může liturgii sloužiti; pak slove jeromonach.

Kněz starší jmenuje se duchovník. Má povinnost přijímati u sebe cizí i domácí osoby za příčinou zpovědi. Má-li mnich obdržeti vysvěcení za jáhna, bývá duchovník tázán, zda-li je kandidát hoden hodnosti té. Pod jeho záštitou přijímají laikové postřižení mnišské, úsudek jeho má důležitost v záležitostech sporných, zvláště co do správy duchovní nebo obřadu církevního. Jako otec klášterní má býti pohotovu udíleti radu zbloudilým a každého poučovati o ctnostech křesťanských; proto bývá pravidelně vždy schimonachem, t. j. vzorem dokonalého mnicha.

Jáhen či-li diakon, v klášteřích hierodiakon nebo jerodiakon, nižší to stupeň svěcení církevního, pomáhá archijerejovi a knězi při službě kostelní, sám však nemůže žádné svátosti udíleti. Před ikonostasem odříkává prosby, předčítá evangelium, účastní se liturgie, okuřuje po kostele ikony a věřící. V klášteřích lidnatějších jest několik jáhnů, kteří se střídají ve službě jako popové. Jáhen nepřijímá vždy svěcení kněžského, dávaje přednost svěcení nižšímu za příčinou většího pohodlí. Obyčejně až v letech pozdějších se rozhoduje státi se popem.

Podobně jako popové, tak i jáhnové, nechtějí-li sloužiti v kostele, mohou převzíti služby jiné a tím zaměstnání svého se zbaviti, jestliže jim se znechutilo; o bohosloví nemají obyčejně mnoho ponětí. Vycvičují se prakticky, neboť ku povolání svému vědecky se připravovati, k tomu schází obyčejně pevná vůle a vhodná příležitost. Jediný dobrý následek toho jest, že převládá u nich směr konservativní. Čemu se naučí praksí, od toho snadno neupouštějí; proto zachovávají se v církvi východní staré obyčeje tím věrněji.

Kostelník klášterní (klissiarch) má rozmanité povinnosti při chrámu hlavním. Bývají dva až čtyři a dělí se o práce kostelní. Prvnímu a nejstaršímu přísluší jméno klissar, druzí nazývají se parklissarové. Bydlí všickni společně ve zvláštním stavení blíže kostela. Nejpřednější starostí jejich jest buditi

a svolávati bratrstvo k službám božím, což se děje malým zvonem (budíčkem) nebo klepáním na prkno a železný prut v určitý čas. Velikých zvonů (kambany) užívá se pouze v neděli a ve svátek. Dále mají rozsvěcovati lampičky, svíčky a podle potřeby je shasínati. Metou podlahy kostelní a stírají prach, což se děje nejdůkladněji před svátky velikonočními, kdy se vysmejčí celý kostel, umyje mramorová dlažba, vylešt mosazné svícny, stříbrné lampy a vycídí se skleněné tabule oken, aby se všechno třpytilo nejčistším leskem. Ostatní kostelní práce záležejí ještě v hotovení svíček voskových a v přípravě kolyvy, která se rozdává mezi přítomné po ukončené pobožnosti v jistých dnech. Při ustanovování kostelníků hledí se k tomu, aby byli aspoň čtenáři a pomáhali v kostele čísti.

Oltářník přisluhuje při oltáři. Povinností jeho jest připravovati pro kněze sloužícího roucha bohoslužebná, pomáhati mu při oblékání, starati se o oheň v kaditelnici, kterou knězi nebo diakonovi kadícímu podává a od něho přijímá. On udržuje čistotu v místnosti oltářní, t. j. za ikonostasem, ukládá do skříně přebytečné nádobí kostelní připravuje víno a chléb k proskomidii, jemu jsou svěřeny relikvije svatých a čestný kříž, jež vynáší před oltář, když poutníci přijdou do kláštera. Již proto bývá oltářníkem pravidelně mnich starší, jemuž se přiděluje častěji také i pomocník či-li paroltarnik (podoltářník).

Čtec či-li předčítatel jest povinen čísti v kostele určené modlitby a knězi při odbývání liturgie odpovídati. Denně jest povinnen předčítati hodinky duchovní (časy), modlení půlnoční a večerní v předsíních chrámových.

Kanonarch či-li kanerchis předříkává kanony, kondaky, písně sedální, stichové a jiné modlitby oběma stranám klíru; musí mezi levou a pravou stranou s knihou v ruce spěšně choditi; kanerchovati znamená tolik co přednášeti kanon.

Psalt, kostelní zpěvák, musí uměti zpívati v osmi toninách, které se vystřídávají v průběhu osmi neděl. Psaltika jmenuje se kniha, jež obsahuje písně kostelní v nápěvech všech tonin.

Prosforčí jest pekař prosfor, jichž se používá při liturgii; prosfory pekou se jednou týdně ve zvláštní dílně, kde se přechovává i mouka, k tomu účelu jemněji umletá. Prosforčí

má na starosti i všechny klášterní kaple, v nichž se slouží ve všední den liturgie.

Služby, dosud jmenované, tvoří tak zvaný klír aneb klíros, jenž se účastní obřadů církevních; v kostele dělí se na pravý a levý klír, podle toho, kterou stranu zaujímají členové jeho v pěvnici. Mniši pravidelně drží se té strany klíru, kterou si na počátku zvolili; ostatně jest zvykem, že mladší mnich jde na tu stranu, kde sedí jeho stařec. Kdo bývá členem klíru, nazývá se prostě církevním (t. j. člověkem).

Škifelak, po řecku skevofylak, jmenuje se opatrovník skladišť uvnitř klášterů. Podle toho, jaká soustava vládne v klášteře, bývá služba jeho více nebo méně rozsáhlá. Kde panuje diortum, tam přijímá hosty vzácnější, hostí je, starcům shromážděným v síni sborové posluhuje, mnichům vydává kořalku, střevíce, mýdlo a jiné věci, které byly zakoupeny pro potřebu klášterní a na rozdanou mezi bratrstvo. Při kinovii spadá do oboru škifelakova vydávání oděvu již ušitého; nesnadnou úlohou jeho bývá vyhověti zvláštním přáním jednotlivců.

Trapezár jest mnich, jemuž svěřena jest služba v trapeze, t. j. ve společné jídelně. Dohlíží, aby jídla i nápoje byly v čas připraveny a na stoly přineseny. Náčiní jídelní nalézá se pod dozorem jeho, čas k obědu oznamuje určitými údery na visací desku. Kde se mniši nescházejí k společnému stolování, tam vydává trapezár chléb, víno a ocet; bývá vinárníkem, neboť chová u sebe klíče od sklepa, kde má dbáti o pořádek a čistotu. Má pomocníka, zvaného partrapezár.

Archondár, také fundarží zvaný, koná službu na archondariku čili fundariku, což jsou místnosti hostinské, dosti prostranné, v nichž se přijímají pocestní rozličných stavů a povolání. Tam panuje čilý život, zavítá-li celá tlupa poutníků, aby se poklonila v kostele a klášteru nějaký dar zanechala. Při fundariku bývá zvláštní kuchyně a v případě potřeby přiděluje se k posluze více mnichů a není-li jich i placení dělníci. Archondár sděluje přání hostů a hledí jim ve všem vyhověti podle poměrů klášterních.

Dochiar jest rozdělovatelem rozličných potravin, v klášteřích potřebných. Má v zásobě olivový olej, kozí sýr, ovčí máslo, rozmanité luštěniny, nakládané olivky, cibuli, sůl, naso-

lené i čerstvé ryby. Vše dává v určitém množství bratrstvu a klášterní čeledi; kde jest zavedena kinovia, vydávají se potraviny pouze do obecné kuchyně.

Žitar přijímá obilí různého druhu, čistí je pomocí mlýnku, síta nebo řešeta a posílá mlít do mlýna buď vodního nebo žentourem hnaného. Žitanica znamená tolik, co sýpka obilní. Kromě obilí hlavním inventářem jejím jsou pytle, tkané ze srsti kozí.

Brašnar prosévá mouku, ze mlýna přinesenou a vydává k dělání chleba. Mouka (brašna) přechovává se v místnosti suché; tam zřízeny jsou přihrady, ve kterých se mouka dobře ušlape, aby se nepokazila a vydržela až do nového obilí, nebo se mele pouze v době zimní.

Pekaři chleba mísí a pekou chléb pšeničný třeba každodenně; spotřeba chleba řídí se lidnatostí kláštera a počtem najatých dělníků. Dva nebo tři bratří zaměstnávají se mísením bochánků, jeden hledí sobě pouze pece (furuny) a jmenuje se furunží; pekárně přezdívá se také majupnica od slova „maja“, tolik co kvas.

Mager (kuchař) připravuje pokrmy pro lid pracující i pro mnichy v klášteřích společných, neboť při diortu vaří sobě bratrstvo samo. Jemu k ruce přidán jest jeden nebo dva poslušníci, kteří se zovou parmagerové.

Kupusčí jest mnich, jenž převzal službu nakládati zelné hlávky (kupus), okurky, nezralá jablíčka rajská, zelené lusky paprikové, a denně je klášterníkům vydává. Mezi Řeky dotýčné služby není.

Bolničar jest ošetřovatelem nemocných a zároveň jejich léčitelem, má-li nějaké zkušenosti lékařské. Jinak volá se při těžších nemocích některý praktik, jichž po Sv. Hoře jest dosti. Nejvíce užívá se v případě onemocnění jednoduchých prostředků domácí lékárny, při větším počtu nemocných pomáhá v posluhování parbolničar.

Ponocný chodí v noci po chodbách klášterních, hlavně se zřetelem k nebezpečí požáru, aby jej zamezil.

Portar zastává službu vrátného a sedí po celý den ve své komůrce u vrat klášterních. Klíče od vrat odevzdávají se na noc igumenovi; kde je diortum, chová je portar u sebe. Takový má i rozmanité věci na prodej, hlavně tabák a kořalku.

Dikej dohlíží na služby klášterní, na práci řemeslníků, v klášteře zaměstnaných, na čeládku a vůbec všude, kde to žádají zájmy klášterní; bývá hlavním vykonavatelem nařízení igumenova nebo epitropova.

V některých klášteřích jest zaveden úřad knihovníka, účetního a pro náhlou potřebu vyslati někoho ven z kláštera, jest vždy způsobilý mnich bez služby domácí pohotově, aby se mohl i na delší cestu vydati.

Přihlédneme-li k službám venkovským, t. j. mimoklášterním, jest klášteru nejbližší kuchyňská zahrada, ve které zahradník obývá domek s několika nádenníky ku pěstování rozličné zeleniny.

Mnich atlar dohlíží na krmení a čištění mulů, určuje čeládce práci a přijímá v té příčině rozkazy představenstva.

Vodeničar, po česku mlynář, jest osoba každému klášteru nevyhnutelná. Mlýny zařízeny jsou obyčejně pouze na jeden kámen. Síla hybná bývá buď voda, vítr anebo koňský potah. Pytlování mouky provádí teprve v klášteře brašnář. K nadržování vody jest nad mlýnem vodojem, z něhož se pouští voda na kolo, jež bývá zařízeno buď na vodu spodní nebo svrchní.

Na břehu mořském žije arsenadží, pod jehož dohlídkou přijíždějící lodi plachetní se vyprazdňují anebo plní. Přivážení obilí a sena jest pro kláštery nevyhnutelně potřebné. Dodávají je metochy. Vývoz vztahuje se hlavně na dřevěné uhlí a stavební materiál.

Lozar, tolik co vinař, žije mimo klášter na vinici, z pravidla ve větším domě společně s několika soudruhy. Leckde zařízena jest i kaple k domácí bohoslužbě. Lozar ořezává vinné keře a čistí je od planých výhonů, mladé hrozny poprašuje sirným květem a chrání úrodu před nepovolanou návštěvou a škodou zvířat. Do kláštera přichází ve dni sváteční k službám božím. Lozar, jemuž svěřen jest dozor nad ostatními lozary, slove ekonom.

Ekonom nazývá se každý mnich, pod jehož dozorem se koná jistá práce buď s čeládkou nebo dělníky, mistry nebo i mnichy; tak ustanovuje se ekonom, když se něco staví, při sklizni obilí, sena, vinobraní, vůbec všude, kde více pracovníků jest zaměstnáno.

Čelník jest hlavou pastýřů, kteří hlídají dobytek klá-

šterní. Kde se v létě zdržuje stádo, tam mešká i čelník; v zimě stěhuje se tam, kde stádo přezimuje. On hlavně má zabrániti, aby pastevci pod rukou neprodávali dobytek, neboť není záznamů v příčině velikosti stáda, a ani sám čelník nemůže zevrubně udati počet nebo stáří skotu sobě svěřeného. V posledním čase několik klášterů rozprodalo svá stáda, tak že mnichů při tomto odboru hospodářském málo jest zaměstnáno.

Každý klášter má v Kareji svůj konak, t. j. dům, ve kterém bydlí zástupce kláštera (antiprosóp) a vedle něho druhý mnich, jenž přijímá hosty nebo klášterní bratří na nocleh, přijdou-li za nějakou záležitostí do Kareje. Hlídač konaku jmenuje se konakčí. Jest to úřad venkovský, v němž se mniši střídají, jako v jiných službách. Podobně děje se i s ekonomy na dvorcích klášterních.

Obec mnišská má své zástupce jak v Cařihradě, tak i v Soluně, vždy po jednom členu, jenž slove epitrop Svatohorský a stojí v stálém písemném spojení s Protátou. Epitrop Cařihradský odvádí poplatek do státní pokladny, epitrop Solunský udržuje stálý styk s valim či-li místodržícím vilajetu Solunského, k němuž Sv. Hora náleží.

V některých klášteřích zaměstnávají se mniši řemeslem, kterému se vyučili před složením slibu mnišského; jsou to hlavně ševci, krejčí, pak zedníci a truhláři. Méně jest knihařů a hodinářů. Žijí-li v klášteře, kde jest kinovia, dostávají látku, nástroje a jiné potřeby od kláštera, ale za výrobky své nedostávají odměny, ježto zaměstnání jejich se pokládá za službu domácí. V diortu si řemeslníci tito sami všechno kupují, ale co zhotoví, mohou svobodně prodati, neboť provozují řemeslo své pouze tenkrát, když služba obecní, kterou přijali, to dovoluje.

4. Bohoslužba.

Chceme-li seznati bohoslužbu klášterů Athonských, potřebí především znáti místo, kde se odbývá, totiž kostel čili cerkov, chrám nebo sobor. Jest to místnost nejprostrannější, kde mniši se shromažďují. Malé kostely jmenují se kaple (pareklesion), a chrám v škitě kyriakon (dům Páně). V chrámě koná se ranní a večerní modlení každého dne a liturgie v neděli i ve svátek, kteráž všedního dne se odbývá v pareklesiích. Kostel klášterní

stojí pravidelně uprostřed dvora a má podobu podlouhlého čtyřúhelníka. Východní stěna tvoří jeden větší a dva menší výstupky, kdežto stěny severní a jižní v těch místech, kde pěvci stojí, také z čáry přímé vystupuje, takže pěvnice nabývá tvaru kříže. Kostel, vystavěný na základě rotundy, lze spatřiti pouze v klášteře Russiku, jakož mniši ruští vůbec se přidržují svých zvyků domácích. Každý kostel má několik kubet (kupolí), menší nebo větší velikosti, které, jako celá ostatní střecha kostelní, jsou pokryly olovem. Na vrcholu každé báně či-li laterny jest upevněn železný kříž. Vnitřek kostela rozdělen jest na předsíně, pěvnici a místo oltářní. Předsíň (paperta, pitvor) jest západní díl chrámu, kde také hlavní vchod se nalézá. Pravidelně bývají dvě předsíně, z nichž první slove „večerní“ a druhá „půlnoční“, podle modliteb, jež se tam předčítají. Často tvoří první předsíň sloupořadí, se všech stran zasklenné a sedadly opatřené. V některých klášteřích nalézá se v předsíni chór, jenž jest buď kaplí nebo v něm postavena bývá knihovna. Po stranách předsíně, k severu a jihu, jsou někdy přistavěny kaple, do nichž se vchází skrze první nebo druhou předsíň, které ostatně od druhé části chrámu, t. j. pěvnice, zdí nebo mohutnými sloupy jsou odděleny.

Na střed chrámový bývá vše vynaloženo, aby se stkvěl oslňujícím leskem, zářil drahocennými tvary a vzácnými stkvosty, neboť čím klášter bohatší, tím nádhernější okrasy překvapují tam cizince. Již podlaha, pokrytá kvítkovaným mramorem různých barev, vábí oko navštěvovatele. Čtyři sloupy, každý z jednoho kusu mramoru, tvoří střed a jsou podporou nejširší kupole, se které dolů visí řetězy, na nichž zavěšen jest pestře okrášlený chóros, jinde jsou rozličné lustry, svítilny, lampičky; obrazy, na sloupech upevněné, jsou částečně stříbrem nebo zlatem pokryty a drahokamy posázeny. Veškerá dřevěná řezba jest silně pozlacena, jmenovitě ikonostas po celé své šíři a výši poskytuje pohled velkolepý. V pěvnici dělí se pěvci na dvě strany, pravou a levou. Tam má své křeslo igumen a je-li tam ještě jedno, jest určeno pro biskupa, když tento slouží. Třetí a nejsvětější část kostela jest oltář za ikonostasem s dvěma postranními místnostmi, ze kterých pravá, hledíme-li k východu, nese jméno diakonik, druhá na levo proskomodie, v níž kněz koná přede mší obět nekrvavou. Kostel uvnitř bývá obyčejně vymalován velikými obrazy příběhů evangelických i rozličných svatých,

světských i duchovních. Kromě stolic, u stěn postavených, není v papertách jiného nábytku. Stolice (po řecku stasidi) jsou zařízeny spíše k stání než k sedění; sedadla lze vyzvednouti. Sedadla tato bývají často ozdobena uměleckou řezbou ze dřeva

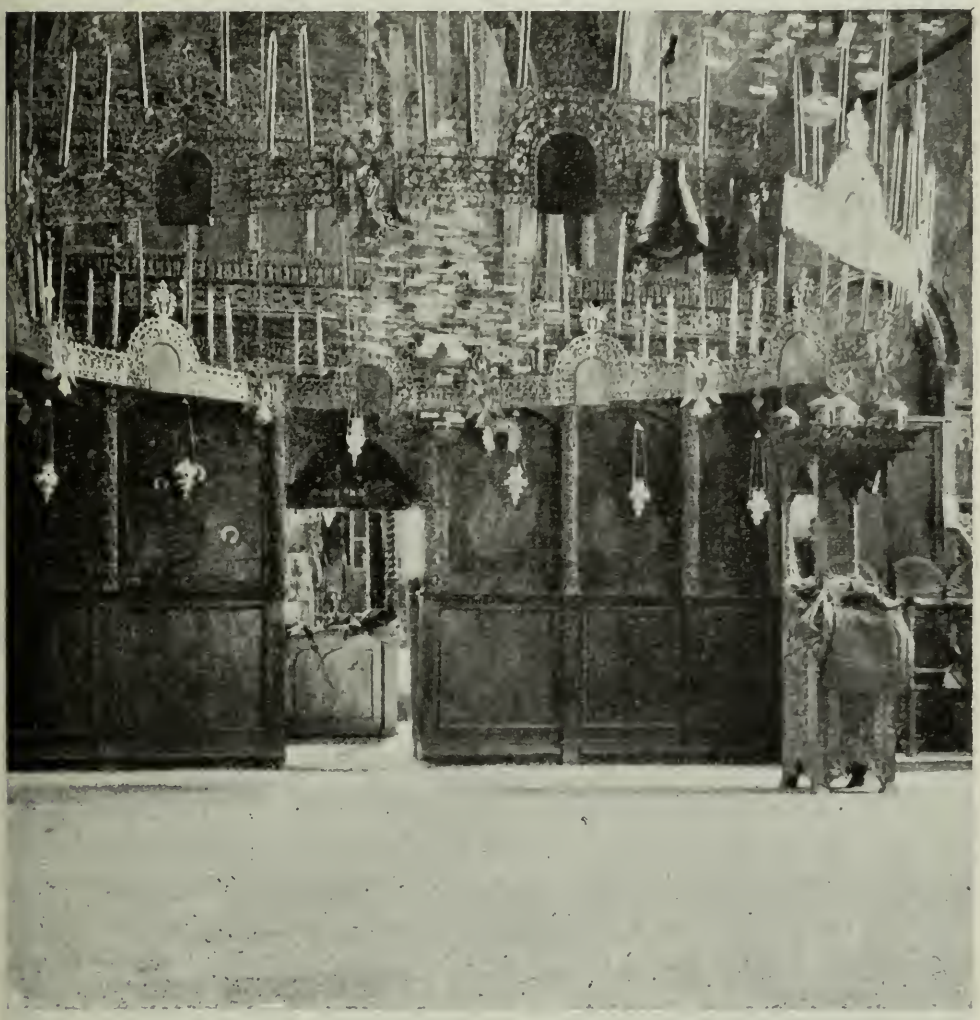

Obr. 7. Ikonostas v chrámě Karejském. (Před ikonostasem jest viděti shora visící chóros).

ořechového. Kostely jsou zbudovány ve slohu byzantském; široká okna, rozdělená sloupem na dvě poloviny, jsou hlavním jeho příznakem. Starší chrámy udržely se v klášteřích Veliká Lavra, Iver, Vatoped, Chilandar, Dochiar, Xenof a v Kareji.

Ikonostas t. j. místo pro ikony, odděluje nejvýchodnější vnitřní část chrámu od pěvnice. Jest to dřevěné pažení, které se táhne od strany jižní k severní a činí oltář ne každému

přístupným. Před několika stoletími nebývalo ikonostasu prkenného, nýbrž stavělo se troje dvousloupí, římsou mezi sebou spojené. Každé dvousloupí (distillon) naznačovalo dvéře, ostatní prostora byla zamřížena. V starších kostelích Athonských jsou dosud zachovány distillony, před nimiž postaveny nynější ikonostasy. Kdy se to stalo, nelze přesněji určiti. Porfyrij Uspenskij tvrdí, že Rusové přijali formu ikonostasů od Koptů. Mniši Athonští, když od století 16. začali hojněji navštěvovati Rus, oblíbili sobě tuto novotu a zaváděli ji v klášteřích svých. Ikonostasy nynější jsou podle místnosti vyšší nebo nižší, ze dřeva uměle vyřezané, pozlacené a obrazy v několika řadách okrášlené. Mají troje dvéře, z nichž prostřední bývají největší a jmenují se cářskými, ježto skrze ně se přinášejí svaté dary na oltář. Kromě kněží není nikomu dovoleno jich použíti. Cářskou bránu uzavírají mřížované dvoukřídlé dvéře. Kromě toho však ještě záslona (zavěsa, po řecku katapetasma), často velmi nákladná, na šňůrách zavěšená, na tu nebo na onu stranu může býti zatažena. Dvéře jižní vedou k diakoniku, dveřmi severními vynáší se evangelium, chléb a víno velikým vchodem; oba otvory zakrývají záclony z látek méně stkvostných nebo lehké dvéře jednokřídlé, na nichž bývá vymalován buď anděl strážce nebo některý ze svatých jáhnů. Ve spodní řadě obrazů ikonostasních zastoupen jest Spasitel, Matka Boží, Jan Křtitel, dále obraz chrámu t. j. vysvěcení jeho a obraz některého svatého, jenž v klášteře zvláště ctěn bývá, na př. jeho zakladatel. V druhé řadě jsou umístěny obrazy, představující dvanáct hlavních svátků křesťanských, v třetí řadě všichni apoštolé a je-li ještě řada čtvrtá, někteří proroci; vrchol ikonostasu zdobí kříž s Kristem, po jehož boku nalézá se Matka Boží a Jan evangelista. Ikonostas bývá na rovni s dlažbou kostelní kromě jediného stupně ve dveřích, který jest vlastně prahem; tak zvané ambony není. Ikonostasy v kaplích řídí se podle místností; jsou nižší, méně nákladně provedeny, mají často pouze dvéře dvoje, střední a severní, obrazů bývá v řadě dolní nejvýše čtvero, řady horní buď není nebo nalézají se v ní apoštolové. Ikonostasem jmenují také podstavec, všelijak uměle ozdobný a baldachýnem opatřený, na který se klade obraz svatého, jehož památka se právě světí.

Chóros jest mosazný kruh, který visí na řetězích uprostřed chrámu (viz obr. 7.). Rozpíná se po celé šířce kupole. Skládá

Obr. 8. Zázračný obraz Matky Boží „Trojručice“ v Chilandaru.

se z několika částí, které mezi sebou jsou spojeny šarnýry; ozdobou jeho bývají obrázky, umělé květy, hedvábné třapce, skleněné koule a opravdová pštrosí vejce, hlavně však množství svíček, které, když se rozsvítí v čas noční bohoslužby a chóros se rozhoupá, aby delší čas v pohybu krouživém setrval, vypadá to jako hvězdy, jež ve vesmíru se otáčejí. Uvnitř chóru visí veliký svícen korunní, obyčejně mosazný s mnohými svíčkami, z nichž se všecky nerozsvěcují. Pohybuje-li se chóros, rozhoupá se i svícen. Podobných lustrů, třebas o něco menších, nalézá se v pěvnici i předsíních několik. Od nich liší se polykandila, což jsou lampy na světlo olejové se čtyřmi neb šesti rameny a tolikéž menšími lampičkami; kandila jsou jednoduché nádoby tvaru vejčitého, v nichž zasazena bývá skleněná miska, naplněná olejem s tenkým kouskem hubky, jenž se zapáluje. Visí na třech řetízcích před obrazy a hoří stále. Před některými obrazy, které platí za zázračné, pálí se větší počet kandil, jež jsou zhotoveny z mědi nebo i ze stříbra.

Analogie (analoje) nacházejí se v každém kostele v několika formách. Jsou to stolečky vyšší nebo nižší, obyčejně šestihranné a často velmi uměle vykládané slonovinou, perletí a želvovinou. Na nízké analogie kladou se ostatky svatých a kříž, vystavují-li se k veřejnému líbání; analogií vyšších užívá se při čtení knih, které by jinak předčítatel musel držeti v rukách. Na každé straně pěvnice stojí jedna analogie. Jsou i analogie skládací a jednonohé. První staví se před jáhna, když čte evangelium, druhé když předčítá část spisů sv. otců. Je-li čtení odbyto, analogie se odstraní.

Ikona jest řecký název obrazu nábožného předmětu. V církvi východní požívají obrazy větší úcty, než-li u jiných vyznání. Na Hoře Athonské malují se dosud na silná prkna cypřišová nebo kaštanová. Poměr šířky a výšky bývá pravidelně 2 : 3. V pěvnici nalézá se obrazů nejvíce, neboť kromě ikonostasu jsou postaveny okolo čtyř sloupů mramorových, obloženy jsouce bohatou pozlacenou řezbou, představující rámce a baldachýny. V kostelích ruských, kde není stěnomalby, zavěšují se ikony libovolně také po zdech. Ikony, zvláštní úctě se těšící, dostávají „rízu“ t. j. pokrývají se stříbrnými nebo pozlacenými plechy, tak že z malby lze viděti pouze obličej a ruce. Obklady podobné pocházejí nejvíce z Rusi, kde každý zázračný obraz kryje

se drahocennou rízou. Skoro v každém klášteře chová se aspoň jedna divotvorná Matka Boží, jejíž obraz jest velmi často starého původu a podle ústního podání způsobil několik zázraků. Nejznámější ikony mariánské na Sv. Hoře jsou t. zv. Trojručica v Chilandaru (obr. 8.), Vratarnice v Iveru a Matka Boží Kukuzelova v Lavře. V Kareji ikona chrámu obecního jmenuje se „Dostojno jest". Bohorodička poustevny Chilandarské Sávy Osvíceného slove Mlekopitatelnica (t. j. mlékem živící, kojící). Vatoped honosí se několika obrazy Matky Boží, jimž se přičítají zázraky, mezi nimiž první jest ta ikona, která byla nalezena před několika stoletími ve studni a při ní svíčka hořící. Pantokrator jmenuje svou Matku Boží „Gerontissou", klášter Dochiar „Skoroposlušnicí". Všechny podobné obrazy mariánské stojí buď na místech význačných v kostelích nebo ve zvláštních kaplích, odkud v den slavnostní do hlavního chrámu se přenášejí. V tom případě jest určen mnich, zvaný „prosmonar", jehož povinností jest místnost v čistotě držeti, světlo věčné před obrazem udržovati, určené modlitby denně tam čítati a zbožné navštěvovatele k celování obrazu připouštěti.

Oltář (prestol) jest vždy tak postaven, že kněz při konání služby k východu hledí. Má tvar čtyrúhelníka a výšku o něco větší, než stůl obyčejný. Stojí na čtyřech nohách a zhotoven bývá nejvíce ze dřeva. Spodní části oltáře užívá se i jako relikvijáře, kde v truhlících nebo ve skříních jsou ostatky svatých uloženy. Ježto oltář představuje hrob Kristův, pokrývá se nejprve bílým plátnem (sračica), čímž se naznačuje ona látka, do které tělo Kristovo v hrobě bylo zavinuto. Na tomto plátně spočívá povlak druhý, vždy barvy jasné a úpravy stkvostnější, na vrchu oltáře prostřena bývá tkanina, do které se vkládá antimíns, hedvábný to šátek s vyšíváním, představující uložení Krista do hrobu. Výklad slova antimíns sluší hledati ve slovích „anti" a „mensa", která znamenají předložku „místo" a podstatné jméno „mensa", ježto kam se položí antimíns, může se přinésti obětování, které bez antimínsu konati se nemůže. Antimínsy představují tedy přenosné oltáře. Jsou posvěceny od biskupa, a bývají v nich zašity částice ostatků některého svatého. Na oltáři stojí jeden kříž větší a často i několik křížků menších, leží tam evangelium, nalézá se tam schránka na uschovávání daru božího, z něhož kněz vždy uloží několik kousků pro náhlou potřebu.

nemocným, a dva svícny na voskovice. Oltář zastíněn jest baldachýnem, který v polokruzích nad ním se rozpíná a na sloupcích spočívá. Bývá to bohatě pozlacená dřevořezba. Oltář lze volně obcházeti. Při zadní stěně ikonostasu postaveny jsou almary na kostelní oděv, ve zdech chrámových po každé straně oltáře zapuštěny jsou skříně, jež slouží ku přechovávání relikvijí a oltářního náčiní, jehož se zřídka užívá. Podané zde vylíčení oltáře nehodí se na kaple klášterní nebo poustevnické, kde oltář nahrazen jest výklenkem ve stěně východní, osvětleným oknem, kdež nalézá se kalich, evangelium a ostatní věci liturgické.

Kříž (krst) byl dříve čtyřramenný, později ustálil se zvyk dělati kříže osmiramenné nebo připevňována nahoře deska s nápisem a dole stupátko, podpírající nohy Ukřižovaného. Kříž oltářní bývá obyčejně dřevěný, ale jest hojně okrášlen stříbrem a zlatem. V každém klášteře nalézá se vždy několik ozdobných křížů. Jsou to větším dílem dary panovníků, které se chovají jako starožitnosti nebo klenoty. Jinou vzácností klášterů Athonských jsou kříže, zhotovené ze dřeva pravého kříže Kristova, na doklad čehož mají svědectví, od patriarchy vydaná. Klášter Xiropotam jest majitelem kříže, dvě pídě dlouhého, dva prsty širokého a na prst tlustého, na němž jedno prohloubené místo prý pochází od hřebíku a dodává kříži tomu tím větší ceny. Také Chilandar měl značnou část svatého dřeva, která vážila okolo 250 gramů. Před několika lety udělány z ní dva větší a jeden malý křížek. Všecky takové kříže, jejichž světle kávové dřevo, plné drobných trhlin, jest obloženo zlatem a posázeno drahokamy, uloženy jsou ve stříbrných krabicích a vystavují se k líbání příchozím poutníkům. Používá se jich též k svěcení vody. Vynese-li se kříž od oltáře (krst čestný), obnaží každý, v kostele se nacházející, hlavu svou. Svátek nalezení a pozdvižení kříže světí se na Sv. Hoře okázale od 14.—26. září (krstov den). Slove též kříž oživující (životvorjašti), což podle legendy pochází od zázraku, jenž se stal při nalezení jeho. Poněvadž místo jednoho nalezeny byly tři kříže, aby se poznalo, který jest kříž Kristův, položili na ně mrtvého; na kterém oživnul, ten byl uznán za kříž pravý. Mniši, kteří se zanášejí řezbářstvím, zhotovují malé i větší kříže ze dřeva zimostrázového (šemšir), často dlosti uměle. Kromě Krista rozpjatého bývá na něm vyryto vzkříšení a nanebevstoupení Páně, pak příběhy ze života P.

Marie a některých apoštolů. Rytiny bývají po obou stranách kříže. Podle množství vyrytých obrázků stoupá cena kříže.

Relikvije svatých (mošti) nashromážděny jsou na Sv. Hoře v dosti značném množství a protože v zemích balkánských relikvije z dob starších se nezachovaly, požívají ostatky různých svatých otců a mučenníků veliké úcty mezi lidem obecným, který třebas dalekou pout koná, aby se jim poklonil. Kosti většího objemu, jako lebka, noha, ruka uloženy jsou ve skřínkách stříbrných tím způsobem, že pouze část jich z obložení vyniká a může se líbati. Lavra a Iver mají almárky s 12 truhlíky ostatků, seřaděnými podle 12 měsíců. Dostaví-li se poutníci do chrámu, vynese oltářník několik těch krabic relikvijných na lavičku před ikonostas, cizinci se pokloní, pokřižují, líbají ostatky a kladou na talíř libovolný dar peněžitý.

Na Sv. Hoře jest biskup (vladyka, po řecku despot) nejvyšší hodnostář církevní. Sídlí tam vždy několik biskupů, kteří se dobrovolně vzdali svých hodností, aby ukončili v pokoji život svůj, vyvolivše sobě za tím účelem klášter nebo osamělou kellii za stálé bydliště. Někdy však bývá jim vykazována Sv. Hora za bydliště nucené od patriarchy pro nějaký přestupek. Biskupové bývají zváni do klášterů za příčinou odbývání slavnostních bohoslužeb na větší svátky nebo za tím účelem, aby udělili svěcení jáhnům, kněžím i archimandritům. Mohou to činiti i biskupové cizí, kteří přicházejí na Athos pouze na návštěvu, jest však potřebí, aby měli od patriarchy doporučující list. V nynější době nedovoluje se, aby bulharští biskupové v klášteřích Svatohorských sloužili. Každý klášter mívá v zásobě oblek archijerejský, jehož vrchní část slove sakkos a obléká se přes hlavu. Sakkem odívali se císařové Byzantští, podle nichž se řídili později i vyšší hodnostáři církevní. Sakkos třpytí se zlatem a stříbrem. Bývá na něm vyšito množství křížků a proto Řekové jej nazývají „polystavrí“ t. j. mnohokřížní. Archijerejovi náleží výhradně omofor nebo náramník, což jest úzký, pestře vyšívaný pruh látky, který se klade na ramena. Bez omoforu nemůže vladyka konati žádného církevního obřadu. Koruna či-li mitra zhotovena bývá z drahého kovu s rozmanitou ozdobou Nahoře jest uzavřena a opatřena malým křížkem. Na prsou nosí biskup kříž na zlatém řetízku a obrázek Matky Boží vejčitého tvaru v drahocenném obložení, zvaný „panagia“ (přesvatá).

Žezlo čili baston, odznak to moci archijerejské, jest hůl neobyčejné délky, na jejímž horním konci svíjejí se dva hadi s hlavami, proti sobě postavenými. Hole starší, zvané pateritsa, končí se kotvou ze slonoviny. Hůl znamená otcovskou péči biskupovu o svěřené stádo duchovní. Mantija jest široký plášť bez rukávů, který biskup obléká pouze tenkrát, když jde v průvodu. K oltáři v ní nepřistupuje. Jest z látky lehké, barvy fialové. Dlouhé vlečky při krku a u dolního kraje vyšity jsou tabulkami, představujícími Starý a Nový Zákon, jediné to prameny učení křesťanského. Jak na mantiji, tak i na sakku připevňuje se několik rolniček podle dávnověkého obyčeje. Obléká-li se biskup, děje se to před liturgií uprostřed pěvnice, při čemž jej obsluhují kněží a jáhnové, držíce každý v rukách nějakou částku oděvu jeho.

Archimandrita má právo nositi po boku nábederník nebo nákolenník a na prsou kříž. Nábederník, střihu podlouhlého, sáhá od pasu ke kolenům. Ozdoben jest třepením a třapci a uprostřed má kříž nebo hvězdu.

Oblek kněze skládá se z pěti kusů. Nejspodnější jest podrízník barvy světlejší, sáhající od krku až k nohám. Poručí nebo rukavice jsou z jakékoliv látky ušité a vyzdobené náramky, jež znamenají provazy, kterými Spasitel na rukách byl spoután. Epitrachyl podle řeckého slova „trachylos“, vlastně nášijník, jest hlavní částka oděvu popského; zavěšuje se na krk a visí přes prsa dolů k nohám; zhotoven bývá z různobarevné látky, asi dvě pídi široké, a okrášlen jest bohatým zlatým a stříbrným vyšíváním. Má představovati jho, které kněz na ramena svá přijal. Bez epitrachylu nemohou kněží vykonávati obřadů. Pásem (pojasem) přitahuje se podrízník a epitrachyl k tělu. Konečně celé tělo pokryje felon. Tento nemá rukávů a obléká se přes hlavu. Poněvadž podobně asi se odíval Kristus se svými učenníky, proto tento tvar přijat mezi roucha kostelní. Nyní ovšem felon se zhotovuje z látek těžších, bohatě ozdobených.

Jáhen, jenž chce v kostele sloužiti, vezme na sebe stichar a orar. Stichar podobá se dlouhé košili z látky lehké i těžší; rukávy jsou krátké, ale za to široké, lemování stříbrné nebo zlaté. Oraru používá výhradně jáhen. Je to úzký pruh tkaniny tak dlouhé, aby se jím mohl křížem na hořejší části těla opásati. Hlavním nádobím kostelním, kterého jáhen používá při

bohoslužbě, jest kaditelnice (kadilnica), ježto jest zvykem při každém obřadě církevním hojně okuřovati, a to nejen předměty kostelní, nýbrž každou osobu, ať jest to mnich nebo laik. Užívá se dvou druhů kaditelnic. Je to nejčastěji pánev a víko, visící na řetízcích, na kterých připevněno jest několik malých rolniček, jejichž cinkot upozorňuje věřící na blížícího se jáhna. Jindy kaditelnice má podobu loďky s poklopem a držadlem, kterou se pohybuje pravidelně v taktu od jedné strany ke druhé. Kadidlo dává se v zrnkách na žhavé uhlí a jmenuje se vůbec tymián. Někde mají modely t. j. napodobení kostela v miniatuře, ze zlata nebo ze stříbra provedené, zvané po řecku „kivot“, několik kilogramů těžké. Těchto používá se při bohoslužbách slavnějších tím způsobem, že jáhen drží levou rukou kivot na levém rameně a pravou rukou okuřuje.

K bohoslužbě jest nevyhnutelně potřebí dále klepadla, zvonů, neporušeného červeného vína a chleba t. j. prosfory, kolyvy a svítiva t. j. čistého dřevěného oleje a voskových svíček.

Klepadlo (klepalo), na něž se klepe kladivem dřevěným nebo železným, jest rovněž dřevěné nebo železné. Klepáním svolávají se mniši do kostela nebo označují se jisté oddíly v bohoslužbě. Ač každý klášter má zvony, zůstalo přece klepání ve zvyku podle starého obyčeje, jemuž se dává přednost již proto, že je snadnější. Klepe se na trojí způsob: na klepadlo malé, veliké a železné. Klepadlo malé, jinak „bilo“ (původně zajisté bidlo) zhotovuje se z prkna, asi tři metry dlouhého a deset centimetrů širokého; uprostřed, kde se drží v ruce levé, jest užší. Pravicí se klepe, ne však na jedno místo, nýbrž od středu ke konci a pak zpět, čímž se vyluzují z něho dosti příjemné zvuky. Klepadlo dobře „pěje“, když jest zhotoveno z lehkého a tvrdého dřeva a na obou koncích se vyvrtá několik dírek. Kostelník klepající obchází volným krokem chrám a zastavuje se na jeho rozích, kde má odříkati kratičkou modlitbu, při čemž sobě poněkud odpočine. V noci chodí i po dvoře klášterním, vyzývaje bratrstvo ku povinné návštěvě kostela. Klepadlo veliké jest tlustá fošna, rozličné délky, která visí na dvou řetězích. Na ní se tluče dřevěnou palicí pouze několikrát v jistých přestávkách. Jím svolávají se klášterníci buď ku společné práci nebo k obědu a večeři tam, kde jest zavedena kinovia.

Používá se ho i při některých výkonech církevních. Klepadlo železné (zvečka) jest prut železný, metr dlouhý, rovný nebo na způsob podkovy zakřivený, na nějž se klepá paličkou železnou. Zvláště dojímá zvuk jeho, zazní-li udeření trojí buď v hluboké noci nebo za dne na znamení, že jeden z bratří klášterních se odebral na věčnost.

Zvonici má každý klášter buď zděnou nebo dřevěnou, v níž visí zvony různých rozměrů. Zvony (kambany) jsou upevněny na břevnech, v pohyb se neuvádějí, nýbrž tluče se do nich srdcem. Zvonění vyžaduje delšího cviku a děje se způsobem zvláštním. Na každé srdce zvonu jest přivázán provaz, který buď nohou, buď rukou se tahá, škube, slabě nebo silně. Časem má udeřiti i kladivo do zvonu a tak kostelník jeden má v práci třeba i šest zvonů, na kterých provádí najednou, je-li vycvičen, souladné zvonění. Zvonů v klášteřích mnoho se neupotřebuje; zvoní se jen tenkrát, když se odbývá liturgie ve velikém kostele, pak při východu a návratu processí, nebo při příchodě poutníků i jednotlivých hostů, jsou-li to vyšší hodnostáři, ať již církevní nebo světští. Budíček jest malý zvon, kterým se v noci dává první znamení do kostela, proto má mnichy buditi. V poslední době bylo převezeno více větších zvonů z Ruska, jmenovitě do škitů ruských a nejtěžší z nich do kláštera Russika.

Trapezár vydává denně víno k liturgii potřebné. Prosfory peče pekař, zvláště k tomu ustanovený, jednou za týden, Bochánky jsou malé. Na svrchní straně mají vtisknutou pečet okrouhlou nebo čtyřhrannou, která obsahuje kříž, beránka a jiné symbolické znaky, vztahující se k oběti nekrvavé; nakvašený bochánek než se vsadí do pece, nařízne se kolkolem nepatrně nožem, tak že po upečení se skládá na pohled ze dvou částí. K liturgii obyčejně dostačují dva takové chleby. Ve dnech svátečních béře se jich pět, čímž se připomíná zázračné nasycení pěti tisíc duší pěti chleby. Pečetidla jsou vyřezána ze dřeva a zhotovena od mnichů v řezbě vycvičených. Prosfory ruské bývají silně vykvašené a připravují se z nejbělejší mouky, která se přiváží z Rusi.

Kolyvu připravuje kostelník jakožto upomínku za mrtvé. Béře se k tomu pšenice dobře vyčištěná, která ještě se vypere, usuší, v stoupě utluče a ve vodě vaří, odcedí a nechá vychladnouti. Když se jistá část její promíchá tlučenými ořechy,

vysype se na plochou misku, urovná, přihladí a rozličnými plody, jako mandlemi, hrozinkami, obloží. Na veliký svátek ozdobí se kolyva tím způsobem, že se pokryje vrstvou utlučeného cukru, do něhož se vtlačí různobarevné cukrovinky. Po čas liturgie leží mísa s kolyvou na nízkém stolku před ikonostasem, po ukončení liturgie čte kněz nad ní motlitbu, načež se vynese z kostela před trapezu, kde kostelník lžičkou ji rozdává mezi přítomné. V kinovii rozděluje se kolyva teprve při obědě. Kolyva dává se také při rekviem, neboť jako pšenice, do země vhozená, klíčí a plod přináší, tak i člověk do země uložený, opět se vzkřísí a povede andělský život. Na svátky netělesné, na př. na Zjevení Páně, Seslání Ducha sv., v den N. Trojice, a sv. Archandělů kolyvy není.

Pro kostel určen jest za svítivo nejčistší olej, který vydává měsíčně dochiar v množství určitém. Plní jím kandila, polykandila, svítilny a fenery, sem a tam po kostele rozvěšené. Hotovení svíček (svešti) má na starosti kostelník, jenž k nim béře vosk nebílený, žlutý, jak jej koupí od domácích nebo cizích včelařů. Jen Rusové užívají voskovic bílých, které z Rusi přivážejí. Tlouštka svíček jest rozdílná. Knot protahuje se tak dlouho rozpuštěným voskem, až svíčka nabude potřebné síly. Nejtenčí svíčky, jichž se užívá hlavně k rozsvěcování svíček a lampiček v kostele, slovou prolozi. Nejdelší svíce, třebas i $1^1/_2$ metru dlouhé a přiměřeně tlusté, zovou se lampády; bývají nastrkány na veliké svícny mosazné. Svíčky na chóru a visutých mnohoramenných svícnech rozsvěcují se pomocí dlouhé tyčky a zhasínají se zvláštním kratiknotem, na tyčce upevněným. Jiné dvouramenné svícny spouštějí se kladkou dolů s výšky za příčinou zapalování a shasínání. Svíčky na ikonostasu se rozsvěcují od zadní strany pomocí lešení, tam se nalézajícího. Vůbec zajímavo bývá pozorovati, s jakým důvtipem používá se rozmanitě umístěných kladek, aby se mohly osvítiti i nejvyšší kupole kostelní.

Denní služba církevní dělí se na tři oddíly, totiž na modlení večerní, ranní a na liturgii. V každém oddílu opakují se ektenie a zpívají se žalmy, kromě mnoha jiných modliteb.

Časy (duchovní hodinky) sáhají původem svým do dávnověku, neboť již Židé měli obyčej modliti se v určité hodiny. Dělí se na čas či-li hodinku první, třetí, šestou a devátou. Čas

první čte se po ranní modlitbě, když začíná svítati; má připomínati dobu ranní, ve které Ježíš byl veden od velekněží k Pilátovi; obsahuje žalm 5., 89. a 100. Čas třetí uvádí na paměť, že Ježíš byl obžalován o hodině třetí; čtou se žalmy 18., 24. a 50. Čas šestý, nynější hodina polední, připomíná ten okamžik, kdy Ježíš přibit byl na kříž; čtou se žalmy 53., 54. a 90. V čas devátý t. j. o třetí hodině odpolední, kdy Kristus zemřel, čtou se žalmy 83., 84. a 85., a to před modlitbou večerní, neboť čas tento má znamenati i díkůvzdání za štastné ukončení dne. Poněvadž služba církevní počíná vždy večerem podle způsobu židovského, jest následující večerní pobožnost prvním výkonem služby denní. Není-li v čase postním liturgie, čtou se v kostele aspoň hodinky. Před velikými svátky, jako před hody vánočními a velikonočními, hodinky se zpívají. Poněvadž se účastnívali tohoto výkonu slavnostního i Byzantští panovníci, pojmenovány byly hodinky takto odbývané, časy cářskými, název to, který až dosud se udržel v klášteřích Athonských.

Ektenie jmenuje se řada proseb, týkajících se různých osob nebo záležitostí, které odříkává kněz nebo jáhen stoje před ikonostasem jednu po druhé a předčítatel mu odpovídá: „Gospodi pomiluj!“ Rozeznávají se ektenie veliká, malá, sugubní a osobní. Ektenie veliká zahrnuje jistý počet rozličných proseb, celého světa se týkajících, rodu panovnického, svaté synody, pokoření nepřátel, prospěchu měst a kostelů, vzduchu zdravým, plodnosti zemské, plujících po moři a cestujících po suchu, vojínů, dobrodinců, živých a mrtvých a t. d.

Ektenie malá má obsah podobný, ale poněkud zkrácený Při ekteniích, vztahujících se k duši i k tělu, odpovídá předčítatel třikrát po sobě „Gospodi pomiluj“, což se děje při ektenii osobní, týkající se pouze jisté osoby, 30kráte až 50kráte po sobě a má znamenati úsilovnost prosby. Ektenie odříkávají se jak při liturgii, tak i při bdeniích a jiných obřadech církevních.

Bohoslužba večerní skládá se z času devátého, který se přečte v předsíni, z vlastní večerní pobožnosti, jež se odslouží před oltářem a z malého povečerije, jenž se opět odbývá v předsíni; povečerij veliký bývá buď ve velikém postě nebo před většími svátky, kdež se spojuje s celonoční službou.

Polonoštnica jmenuje se modlitba, která se původně konala o půlnoci, nyní však vykonává se podle ročního počasí

o něco později. Po ní následuje ihned služba ranní (utrena), která má se skončiti před svítáním. Důležitou částí utreny jest šestipsalmí, t. j. předčítání šesti žalmů, k tomu účelu vybraných, které znamenají modlitbu kajícího hříšníka; čte je vždy hlasem vážným kněz při zhasnutých svíčkách. Pak následuje ektenie, na to dva odstavce žaltáře a kanon svatého, na ten den připadajícího. Slávoslovím končí se utrena, obyčejně dvě hodiny trvající. V neděli čte kněz evangelium a vynese pak knihu od oltáře do středu pěvnice za příčinou obecného celování. Po ukončené utreně zvoní se brzy na liturgii. Ve všední den odslouží se tato v kapli, ve dnech svátečních v hlavním chrámě.

V klášteřích Athonských užívá se trojí liturgie, t. liturgie sv. Basileia Velikého, Jana Zlatoústého a Gregoria Dvojeslova, kterážto slove též liturgií napředposvěcenou (preždeosveštena). Liturgie Basileia Velikého koná se v průběhu celého roku pouze desetkrát, jmenovitě každou neděli velikého postu, ve čtvrtek a v sobotu týdne pašijového, na Hod boží vánoční a 5. ledna před svěcením vody. Liturgie Jana Zlatoústého čte se po celý rok, až na dny, ve kterých se odbývá liturgie Basileia Velikého; v hlavním postě pouze v sobotu. Liturgie napředposvěcená ustanovena jest výhradně pro čtyřicetidenní půst, na všechny středy a pátky. Jediný den, kdy se liturgie vůbec nekoná, jest velký pátek.

Každá liturgie počíná proskomidií, t. j. přípravou svatých darů. To se děje v levém oddíle oltářním. Potřebí jest k tomu kalicha (čáša), přiostřeného nožíku na způsob kopí, kovového talířku (diskos), na který se kladou vyříznuté částečky prosfory, hvězdice ze dvou obloučků se skládající a pokryté pestrobarevnou pokrývkou, jež svaté dary chrání před znečištěním. Kousku houby používá se k vytírání a vysušování nádobí oltářního; lžičky jest potřebí při podávání chleba a vína věřícím. Stkvostná pokrývka zahaluje kalich.

Proskomidia vykonává se tímto způsobem: Kněz po náležité přípravě vezme prosforu a vyřízne kopím uprostřed, kde pečet jest vytisknuta, čtyřhranný kousek, na němž zůstal kříž; tato část jmenuje se beránek boží. Vyříznutí její z prosfosy představuje zaříznutí jeho, t. j. smrt Kristovu. Zároveň

kalich naplní se vínem, což znamená prolití krve jeho. Z prosfory druhé vyřízne se malá část ke cti Bohorodičky a položí se na diskos v levo od beránka. Je-li prosfor pět, vyjme se z třetí devět kousků na památku proroků, apoštolů, mučenníků a vůbec všech svatých, kteréž se položí na pravou stranu beránka; z ostatních dvou prosfor vezme se více částeček, asi tolik, kolik jmen živých nebo mrtvých kněz vzpomíná. Tyto kladou se také na diskos. Pak pokryjí se tyto kousky chleba hvězdicí a pokrývkou a podobně i kalich. Když kněz zaměstnán jest proskomidií, čtou se buď s jáhnem nebo i bez něho před ikonostasem časy třetí a šestý, načež počíná liturgie. Zbytky prosfor rozřezají se na menší kousky, které po ukončení bohoslužby kněz rozdává mezi přítomné. V jazyce církevním jmenují se antidor, prostě řečeno také nafora, jež se má přijímati na lačný život. Sluší uvésti, že proskomidie účastní se pouze jeden kněz. Slouží-li kněží více, vykoná obřad přinesení vždy kněz nejmladší. Nejvážnější okamžiky další služby jsou: vchod malý, když se přenáší evangelium na oltář, trojnásob svatá píseň ke cti sv. Trojice, při níž se rozžehají svíčky po celém kostele a nechávají se hořeti až do ukončení liturgie; dále jest čtení poslání apoštolských (epištol), což je povinností kanonarchovou, pak následuje čtení evangelia knězem nebo jáhnem a píseň cherubínská, jež se dělí na dvě části; uprostřed písně t. koná se veliký vchod, t. j. přenáší se chléb a víno z proskomidie na oltář; jáhen nese diskos s chlebem, kněz pak kalich. Účastní-li se liturgie kněží více, nesou ostatní některá náčiní oltářní. Všichni připomínají, stojíce uprostřed pěvnice, jeden po druhém hlasem silným nejprve patriarchu Cařihradského, pak pravoslavné vladaře, chrám a obyvatelstvo klášterní a ke konci všecky křesťany živé i mrtvé. Vážným krokem ubírá se průvod skrze cářská vrata k oltáři, kde se uloží chléb a víno, aby byly posvěceny.

Když jeden starší kněz odříká v pěvnici „Věřím v Boha“, vykoná se na oltáři proměna darů v tělo i krev Kristovu, načež pěvci odzpívají známou píseň k P. Marii „Dostojno jest“. Když jáhen přednese některé ektenie a duchovník se pomodlí nahlas jeden „Otčenáš“, rozdrobí sloužící kněz chléb a pustí do vína, aby přijímal krev a tělo Páně on i ostatní kněží a jáhnové, kteří se účastní bohoslužby. Mezi tím zpívá jedna strana pěvců tak zvaný příčastník, t. j. verš krátký co do obsahu, ale roz-

vláčný co do nápěvu, jenž se ukončí slovem alleluja, když zazní zvoneček od oltáře na znamení, že kněz jest hotov.

Kněz i jáhen, třeba nesloužili, pijí víno prostě z kalicha. Také hlavy korunované přijímají bez lžičky, ostatní však, jak mniši, tak i lid obecný přistupují po ukončeném příčastníku po řadě k cářským dveřím, kde kněz s kalichem v ruce stojí a lžičkou drobet chleba a vína každému do úst vloží, což se hned spolknouti má. Ve vratech severních podává oltářník po koflíčku vína k zapití. Pak následuje modlitba závěrečná, kněz rozdává naforu a liturgie se končí. Rozdávání nafory připomíná někdejší společné stolování, jež držívali první křesťané po službách božích, což ostatně na Athoně v klášteřích společných dosud se děje, neboť po kostele jde bratrstvo do trapezy k obědu.

Liturgie Basileia Velikého jest o to delší, že při posvěcení darů kněz čte více modliteb a tudíž zpěv trvá také déle. Liturgie Gregoria Dvojeslova liší se tím, že chléb a víno se posvěcují při některé předcházející úplné liturgii v sobotu nebo neděli, načež se uschovají na středu a pátek po celý veliký půst.

Známo jest, že nejvěrněji koná se liturgie v kathedrálním chrámě v Cařihradě a v klášteřích Svatohorských, kdežto jinde některá slova jsou přidána, změněna, nebo vypuštěna.

Nejslavnější služby boží konají se na tak zvané gospodské a bogorodičné svátky, kterých jest do roka dvanácte, totiž: Narození Páně (24. prosince), Pokřtění jeho (6. ledna), Hromnice (2. února), Navštívení P. Marie (25. března), Květná Neděle (vaja), Nanebevstoupení Páně, Boží hod svatodušní, Proměnění Páně (6. srpna), Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna), Narození P. Marie (8. září), Krstův den (14. září) a Uvedení P. Marie v chrám (21. listop.). K těmto svátkům velikým druží se dni těchto svatých: tří světitelů (30. ledna), 40 mučenníků (9. března), sv. Jiří (23. dubna), Konstantina a Heleny (21. května), narození Jana Křtitele (24. června), sv. apoštolů Petra a Pavla (29. června), proroka Eliáše (20. července), stětí Jana Křtitele (29. srpna), Jana Evangelisty (26. září), Dimitria Solunského (26. října), archanděla Michaela (8. listop.), sv. Mikuláše (6. pros.), celkem také dvanácte.

Jest tedy úhrnem 24 dní, ve kterých se odbývají služby celonoční (bdenie nebo po řecku agrypnie) podle řádu církevního. Některé kláštery Svatohorské světí také úmrtní den za-

kladatele nebo velikého dobrodince svého, jako na příklad: Chilandar sv. Simeona a Sávy Srbského, Lavra sv. Athanasia, Sv. Pavel Pavla Xiropotamského, Dochiar blaženého Neofyta.

O svátcích prostředních přidává se k službě pění žalmů pode jménem polyelej a čtení evangelia. Jsou to hlavně svátky otců církevních, jako Basileia Velikého, Antonia Velikého, Athanasia Alexandrijského, Řehoře Bohoslovce, Jana Zlatoústého, Kyrilla a Methoděje, Jana Rylského a palestinských otců Sávy Osvíceného, Theodosia, Euthymia Velikého.

Církevní řád rozeznává ještě svátky malé, při kterých se zpívá sice veliké slávosloví, kteréž jinak však nemají vlivu na rušení postu, jako svátky veliké a prostřední, o kterých se dovoluje olej a víno, třebas byl čas postní.

Druhá neděle po sv. Trojici jest určena k oslavě všech svatých Athonských, kteří buď v samotách nebo v klášteřích žili a pro neúhonný svůj nebo mučennický život za svaté prohlášeni a ctěni jsou. Skoro každý klášter má aspoň jednoho oslavence a třeba by jej světil také zvlášť, přece drží se v den ten služba celonoční na památku všech ostatních světců. Tehdy uvádějí se ve zpěvích kanonu kromě Athonců shora jmenovaných ještě tito: Petr Athonský, Gregorios Palamas a učitel jeho Gregorios Byzantský, Maxim Kavsokalivský, Nil Myrrhotočivý, Akakios blahoslavený, Pachomios a Roman novomučenníci, Jan Kukuzel, pěvec Lavriotský, Genadios a Neofyt Vatopedští, Jan Gruzinec a syn jeho Euthymios, pak Gregorios Iverský a mučenník Jakub, Gabriel Iverec, Gregorios Sinajský a učenník jeho Kalixt patriarcha, otec Dionysios, patriarcha Nifon a mučenníci Makarios i Joasaf, jeho učenníci, Theofilos Pantokratorský, Kyprian Kutlumušský, Kozma Zografský, Theodosios i Damian Filothejští, Gregorios z Grigoriatu, Simon Simonpetrský Damian a Athanasios Esfigmenští, Nektarios Karejský, Jerotheos Iverský, jakož i všichni mniši, kteří byli zmučeni od Latinů v klášteřích Vatopedu, Zografu, Iveru a v okolí Kareje.

Podávám průběh služby celonoční, jak se ustálila v klášteřích Athonských s nepatrnými rozdíly, přihlížíme-li k národnosti mnichů. Podle roční doby, časněji nebo později z večera, ozve se budíček, načež kostelník klepá ve zvonici na visací desku ve třech odstavcích přes půl hodiny a udeří pak na zvony. Mezi tím se shromáždí bratrstvo v kostele, kněz

okouří celý kostel a duchovník počne čísti žalm 103. až k verši 28., kde při slově „otverzšu“ přestane, načež pěvci zbytek žalmu, osm veršů, odzpívají. Slovo „otverzšu“ (otvíráš) čte se po řecku „anixandos“ a podle toho jmenují se písně, které střídavě obě strany zpívají, anixandarie. Pak následuje večerna, jež začíná písní kajícího „Gospodi vozvach tebe“, ke které přiloženy jsou stichíry, t. j. písně kratší, které mají vztah k odbývanému svátku, počtem 4 až 6. Před poslední písní vyjde od oltáře sbor osmi nebo dvanácti kněží, utvoří polokruh uprostřed pěvnice a zanotuje hymnu Sofronia, patriarchy Jeruzalémského „Světe tichý“, kteréž jednu polovinu přezpívá před ikonostasem, druhou pak za ikonostasem u oltáře. Na to následuje litija, t. j. processí do předsíně, dobře osvětlené, kamž se odebéřou pěvci, kněz s obrazem dotýčného svátku a jáhen s kaditelnicí. Zpívá se určitý počet stichírů, obyčejně šest v rozličných toninách, jáhen odříká ektenii, kněz modlitbu závěreční a průvod hne se zpět do pěvnice, kde se ve zpěvu pokračuje. Před tím již postaví oltářník tak zvané petochlebie (pětichlebí) na malý stolek, víceramenný to stříbrný podstavec s třemi svíčkami, pěti prosforami a malými skleničkami na víno, olej a pšenici. K tomu přistoupí nyní kněz a když jáhen okouří kolem analogie, říká kněz modlitbu, žehnající chléb, víno, olej a pšenici, načež jáhen petochlebie odnese k oltáři a pěvci na jedné straně odzpívají chvalozpěv na Bohorodičku, řečený dogmatik. Když večerna veliká se ukončí, předčítá předčítatel pojednání o významu dotýčjeho svátku, načež zahlaholí tichem nočním zvony a začíná utrena. Začíná se ihned šestipsalmím, pak čtou se dva oddíly žaltáře, které jsou právě na řadě, po jejich ukončení nastoupí za hojného světla polyelej, jak nazývají se verše ze žalmů 134. a 135., ve kterých se opakují prosby o milost boží a vzdává se chvála Hospodinu. Předčítatel stojí před ikonostasem, odříkává verš po verši a pěvci s obou stran střídavě zpívají, tehdy uvádí se chóros v kroužící pohyb, v němž setrvá až do ukončení zpěvu. Polyelej zpívá se jedině na jitřní pobožnosti. Slovo polyelej (polyelaios) jest řecké a znamená mnoho světla, ale také mnoho milosti. Následují krátké verše (antifony), po kterých čte se evangelium, na ten den připadající; je li právě neděle, vyjde kněz s knihou od oltáře za příčinou obecného celování, jinak se tak neděje. Po ektenii a jiných modlitbách přistoupí se

ke kanonu o devíti písních, jež se zpívají ve třech odstavcích, tak že po třetí písni přidávají se čtyři jiné modlitby, kdežto po písni šesté předčítá se z prologu životopis nebo poučení, k tomu dni se hodící. Po ukončení kanonu, k čemuž při slavnější službě skoro dvě hodiny času jest potřebí, zpívají se pochvalné stichíry, po nichž přijde řada na slávosloví veliké za za stkvělého osvětlení. Tehdy děje se pomazání olejem tím způsobem, že kněz se postaví k analogii, kde leží ikona dotýčného svátku, namočí držátko, bavlnkou ovinuté do oleje lampičky, nad obrazem hořící, a učiní každému přistupujícímu, jenž políbí dříve obraz, na čele křížek. Závěrek bdenií tvoří čtení prvního času, načež jest „odpust“, t. j. opouští se chrám, aby každý krátký čas sobě odpočinul, než se započne liturgie před rozednívaním. V klášteřích řeckých trvá služba celonoční až 12 hodin, neboť se mnoho zpívá, u Rusů více se čte. Kromě bdenií svátečních jsou také bdenie prosebné, jejichž výkonem má se odvrátiti nějaké zlo, na př. dlouhé sucho, nebezpečí ohně, pochod vojska nepřátelského atd. Den se určuje od Protáty a oznamuje zvláštním poslem všem klášterům po Sv. Hoře za příčinou společného provedení.

Jsou ještě bohoslužby mimo kostel, které kněz má vykonávati. Na př. svěcení vody (vodosvet), jenž děje se způsobem dvojím: Malé svěcení vody jest zavedeno v klášteřích první neděli každého měsíce ráno před liturgií, svěcení veliké však pouze na Zjevení Páně (6. ledna), kdy Ježíš byl pokřtěn od Jana Křtitele (Predteče) v Jordáně, pročež se jmenuje svátek ten také prostě Jordán. K tomu účelu stojí v každém klášteře blíže kostela zvláštní rotunda na způsob kaple se střechou olověnou, na několika sloupích spočívající; uprostřed nalézá se mísa kamenná, často dosti veliká, do které se nanese voda studničná a světí modlitbami a trojím potopením kříže, načež kněz každého účastníka obřadu vodou tou na čele kropí a křížek k líbání mu podá. Vodě, takto posvěcené, přičítá se moc léčivá a ochraňující proti všemu zlému. Leckterý mnich naplní sobě lahvičku tou vodou, aby ji měl na kellii až do nového vodosvetu. Koná-li se svěcení vody vně kláštera, jako na zahradě, v polích, na vinici nebo jodi, dostačí hlubší mísa, ve které voda se posvětí. Za kropáč slouží větvička keře bazalkového. Voda ta prý zabání škodlivý hmyz, neduhy dobytčí, přináší rybářům hojnou kořist a plavcům

šťastnou cestu. Před svátkem Zjevení Páně jest veliké svěcení vody, totiž 5. ledna uvnitř kláštera v známé rotundě (krstelnica, po řecku fial) a pak i na svátek samý 6. ledna, kdy se jde časně ráno v slavnostním průvodě z kláštera k nejbližšímu potoku a Jordán způsobem okázalým se oslaví; dva kněží nesou zázračný obraz pod červeným slunečníkem, rovněž i ostatky některých svatých bývají k celování vynášeny.

Litija, tolik co processí, koná se z kláštera ven pětkráte do roka, totiž na Navštívení P. Marie, na Květnou Neděli, druhý svátek velikonoční, na den sv. Jiří a Nanebevstoupení Páně, tedy vesměs za jarního počasí. Průvod zahajuje kostelník s klepadlem, za ním nesou se korouhve a lucerny s rozžatými svíčkami, jde veškeré duchovenstvo s igumenem v čele, pak ostatní mniši a lid obecný, po cestě zpívají se stichíry, a když se dojde k určenému místu, kde stojí kříž, obyčejně uprostřed polí nebo vinic, přečte se příslušná epištola a evangelium, světí se voda, pokropí a požehná se okolí i všichni přítomní a jde se zpět do kláštera, kde vracející se processí uvítá hlahol zvonů. Processí odbývají se vždy před liturgií o výročních poutích klášterních (panagís) nebo za nehod živelních.

V týdnu pašijovém (strastná sedmica) má každý den zvláštní svou službu. V prvních třech dnech přečtou se všecka evangelia, totiž v pondělí celé evangelium sv. Matouše a část evangelia sv. Marka, v úterý dokončí se evangelium sv. Marka a polovina evangelia sv. Lukáše, ve středu ukončí se čtení evangeliem sv. Jana. V těchto dnech jest také liturgie napřed posvěcená. Na zelený (veliký) čtvrtek slouží se liturgie Basileia Velikého zároveň s večernou; den ten považuje se obecně za svátek a dovoluje se požívati olej a víno. Umývání nohou 12 starcům není obyčejem na Sv. Hoře. Utrena velikého pátku významná jest čtením 12 odstavců z evangelií, začínající posledním rozhovorem Ježíšovým s učenníky až do jeho uložení do hrobu; mezi každým evangeliem zpívají se antifony, kanon na tři písně, slávosloví a stichíry pochvalné. Věřící, v kostele přítomní, drží v ruce rozžaté voskovice. Kolikáté evangelium se přečte, tolikráte uhodí se v kostele na železné klepadlo a venku na dřevěnou desku, načež ze zvonice ozve se dutý úder zvonů v témže počtu.

Liturgie toho dne není, za to však časy cářské, sestavené

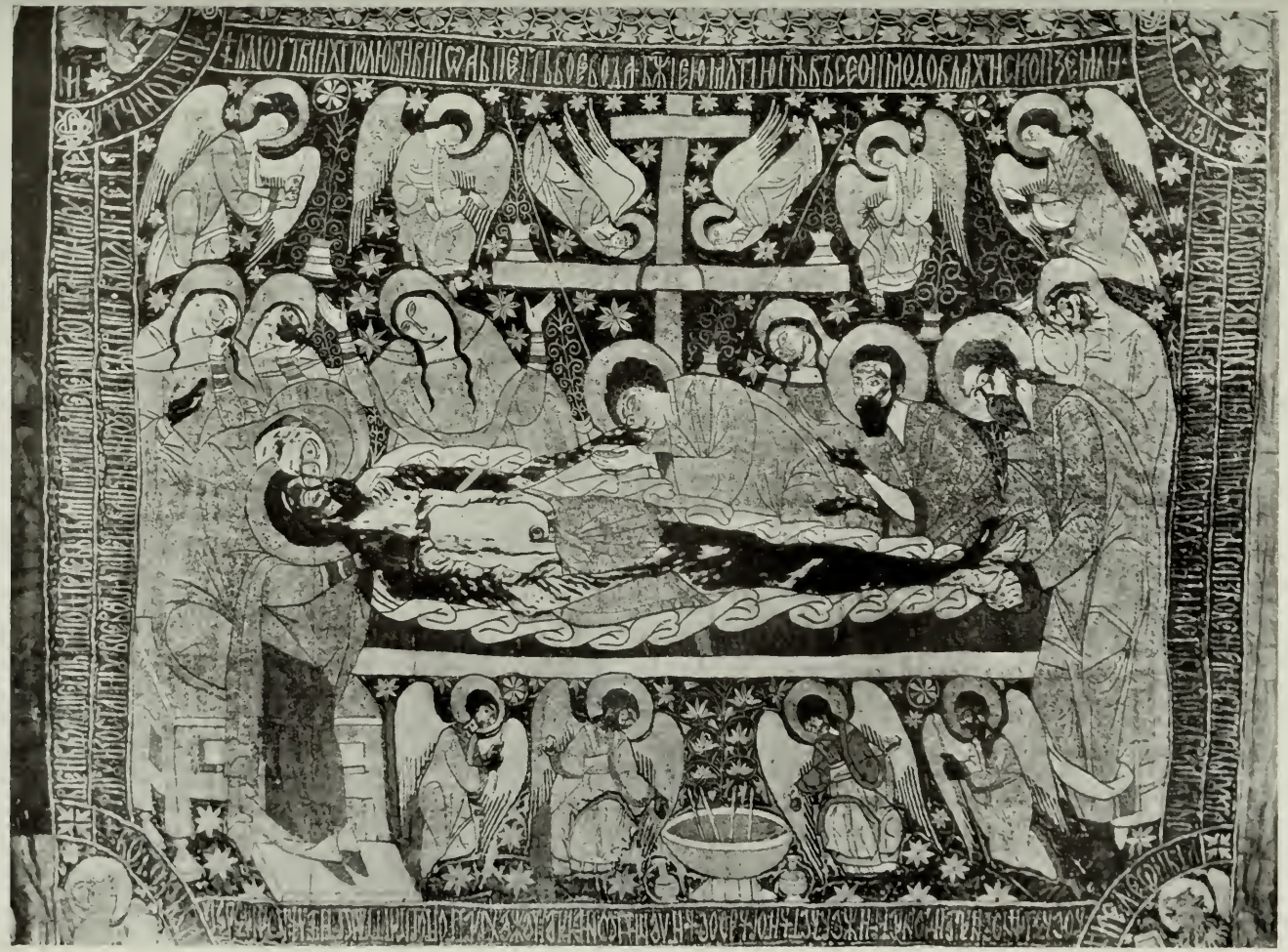

Obr. 9. Plaštanica (z r. 1545) kláštera Dionysiatu.

schválně pro den ten Kyrillem Alexandrijským v pátém věku; o večerni vynesou popové z oltáře plaštanici, t. j. kus látky, jejíž stkvostné vyšívání představuje Krista ležícího v hrobě (viz obr. 9.). Tato položí se při zpěvu na stůl, přichystaný uprostřed chrámu, čímž se naznačuje hrob Kristův. Na to přistupují mniši, klaní se, líbají plaštanici a ležící tam evangelium i kříž. Plaštanice klášterní jsou vůbec velmi ozdobné a umělecky okrášlené. Služba církevní na bílou (velikou) sobotu zavírá v sobě utrenu, o které se zdvihne plaštanice a nese okolo chrámu v průvodu slavnostním, načež se odnese do oltáře zpět. Liturgie Basileia Velikého trvá tehdy velmi dlouho, neboť kromě modliteb večerních čte se také 15 odstavců Starého Zákona, obsahujících všechna hlavní proroctví o Ježíši Kristu. Kostel zůstane na to otevřen, předčítají se střídavě od mnichů Skutky Apoštolské až do začátku noční služby božíhodové.

Velikonoční Hod boží (pascha) platí v církvi východní za největší svátek a slaví se způsobem nejokázalejším. Bohoslužba odbývá se podle ustanoveného pořádku, dokud se nepřiblíží půlnoc, jako okamžik vzkříšení Kristova. Tu sestaví se processí, které jde z kostela na volnou prostoru, kde se vykoná obřad vzkříšení. Po přezpívání několika stichírů čte se úryvek z epištol, pak evangelium, načež kněz, v čele průvodu stojící, slavnostně zapěje píseň velikonoční: „Kristus vstal z mrtvých, smrtí smrt potlačil a jsoucím v hrobích život daroval“, kterýžto „tropar“ vícekráte se opakuje a vůbec po celých následujících šest neděl v službě církevní velmi často se pěje, jakožto výraz radosti nad vzkříšením Kristovým. Jakmile kněz odzpívá tuto sloku, rozezvučí se zvony; venkované, kteří z daleka přišli do kláštera na svátky a domácí lid služebný, všichni, kdož mají ručnice nebo pistole, začnou stříleti, ovšem na slepo. Po dvoře klášterním a kolem chrámu zvoní se hřmotně všemi zvonky, kde který visí na chodbách, a tluče se horlivě na různá klepadla paličkami dřevěnými i železnými. Processí vrátí se do kostela, v němž zatím rozžehnuty všecky svíčky a lampy, rozhoupány malé i veliké visuté svícny, podlaha posypána listem bobkovým a zelené větve nastrkány za stolice. Čte se kanon velikonoční s devíti písněmi, mezi každou chodí kněz s jáhnem po kostele, každý s hořící svíčkou a křížem v rukách, kněz kaditelnicí okuřuje každého jednotlivce a zvě-

stuje, že Kristus vstal z mrtvých, kdežto jáhen je kropí růžovou vodou. V okuřování tom kněží se střídají. Po ukončení kanonu a velikého slávozpěvu, než se počne svítati, jde opět processí na dvůr před kostel za zpěvu, střelby a hlučného zvonění, čte se evangelium v rozličných jazycích, v říši Turecké obvyklých, přisluhující popové se seřadí a ke každému knězi, jenž nese buď kříž, obraz nebo relikvijář, přistupují nejprve mniši, pak lid obecný s rozžatými voskovicemi křižujíce se a celujíce podaný předmět se slovy „Christos voskrese“, načež kněz odpovídá „vo istinu voskrese“. Přidružujíce se ku předcházejícím, utvoří účastníci na nádvoří veliký kruh, při jehož obejití vzájemně se pozdravují slovy radostnými „Kristus vstal“. Za nedlouho následuje liturgie, po které se přistoupí ihned k společnému obědu. Týden následující má název světlý týden (sedmica); první neděle po svátcích velikonočních jmenuje se antipascha.

Pentikostia či-li petdesjatnica zahrnuje padesát dnů od velikonoc do sv. Trojice. Teprve vpondělí slaví se seslání Ducha svatého a jmenuje se prostě „Duchov den“. Na sv. Trojici čtou se po liturgii tři delší modlitby Basileia Velikého, při kterých věřící v kostele na dlažbě leží nebo klečí; okrášlovati chrám nebo budovy klášterní ratolestmi zelenými, jak to činí lid na venkově, není známo na Sv. Hoře.

Čin znamená výkon církevní, v skutek uvedený. Činem takovým jest také parusia, slovo řecké, které znamená modlení za odpuštění hříchů, jak za živé, tak i za mrtvé. Děje se to vzpomínáním při liturgiích a jiných službách nebo předčítáním žaltáře za jistou taxu, jež obnáší v klášteřích Athonských obyčejně jednou pro vždy padesáte grošů. Leží přede mnou tištěná sazba jedné kellie ruské s těmito cenami: Vzpomínání věčné každodenní stojí 30 rublů, nedělní 15 rublů, měsíční 10 rublů a pouze čtyřicetidenní tři ruble. Za čtení žaltáře platí se: Za věčné každodenní 30 rublů, za dobu jednoho roku 5 rublů, za čtyřicetidenní 1 rubl. U Rusů platí zásada modliti se podle jistých tříd, jak byl kdo zaplatil. Jména zemřelých i živých, rodu a stavu rozličného, zapisují se do knihy, která se zove pomjanik nebo kondik; chová se jich v kostele mnoho, aby byly vždy po ruce. Vzpomínání děje se tak, že se pročtou všechny stávající pomjaniky, třeba i jedno století staré, po pořádku jeden

za druhým, což trvá třeba několik roků. Pročte-li se i nejnovější kniha pamětní, počne se opět na novo zápisníkem nejstarším. Kde jsou pomjaniky velmi objemné, jest ustanoven k tomu zvláštní čtenář nebo i dva, aby se střídali ve čtení; to jest služba jejich. Vzpomínati mnichů zemřelých jest v klášteřích jaksi povinností úřední; podobně i vzpomínání dobrodinců děje se bezplatně.

5. Knihy kostelní.

Typikon či-li řád církevní, alfa i omega každé bohoslužby, obsahuje návod ke konání služeb božích na rozličné svátky a vůbec na všecky dni, jakož i pořádek, v jakém třeba čísti nebo zpívati modlitby. Začíná službou večerní, malou i velikou, pak následují odstavce o bdeniích nedělních, o polyeleji, o bdeniích letních, o službě nedělní, o liturgiích, o modlení každodenním v témdni, o celoletním čtení žaltáře, o kanonech utreny v témdni, o službách sobotních; několik kapitol jedná o životě klášterním a určuje do podrobna, jak bratrstvo v kostele, v trapeze a po kelliích chovati se má, aby služby klášterní náležitě konalo.

Měsícoslov určuje na celý rok, které modlitby připadají na každý den; jest to oddíl nejobsažnější, neboť čítá 320 listů. Dále uvádí se služba velikého postu, petdesjatnice, postů menších, závěrečné modlitby dnů všedních i nedělních, tak zvané sloupy evangelické, obsahující nedělní evangelia celého roku, prokimeny, t. j. verše z bible vzaté, pak čtení apoštolská, alleluja, evangelia a příčastníky na dni sváteční, ustanovení, jak se mají světiti svátky kostelní od měsíce září do neděle všech svatých, a konečně paschálie, t. j. tabulky, podle nichž se určuje roční indikt, kruh slunce a měsíce, zlaté číslo, epakty nedělní a litera paschální. Jest to obyčejný přídavek ke každé knížce modlitební za účelem určení data velikonoc, které se slaví mezi 22. březnem a 25. dubnem; klíč paschální sestaven jest třeba na sto let napřed a obsahuje všecky pohyblivé svátky podle starého kalendáře juliánského. Typik jest objemný foliant o 538 listech.

Text všech čtyř evangelií nazývá se tetraevangelion. Každé jednotlivé evangelium rozděleno jest na hlavy, verše a

začátky; v příloze nachází se seznam jednotlivých částí evangelií, jež připadají na jednotlivé dny, začínajíc Hodem božím velikonočním. Nalézá se tam i sborník evangelií, připadajících na jednotlivé svátky a ke konci výkaz evangelií, vztahujících se k různým potřebám zvláštním, jako: k svěcení oleje, vody, k počasí suchému, k zemětřesení, k době vojny, ohně, k nemocným, k postřižce mnicha, ke křtu, k svatbě, ku pohřbu laiků, mnichů a kněží.

Apostol (Skutkové apoštolští a epištoly apoštolů) jest rozdělen podobně jako evangelium, a obsahuje též návod, jak čísti epištoly za zvláštních případností.

Psaltir (žaltář) obsahuje 150 žalmů, které jsou rozděleny na 20 kathismen a každá kathisma na tři slávy. Jest to kniha, v každém klášteře obyčejná. Musí se přečísti v kostele v průběhu jednoho týdne, ve velikém postě však dvakráte za týden. Kromě vlastního žaltáře obsahuje písně Mojžíšovy, které se spojují s kanonem při službě ranní, pak žalmy, jichž se užívá ve dny sváteční, když se zpívá polyelej; na konci přidány jsou některé modlitby rázu jiného.

Psaltiru sledování má obsah velmi rozmanitý, totiž všecka čtení, jichž se užívá při každé bohoslužbě. Úvod knihy jest obyčejný, uvádí se v něm symbol víry a poučení, jakým způsobem se má žaltář čísti podle nařízení sv. otců. Následují pak všechny žalmy v určitém pořádku, na to písně Mojžíšovy a žalmy k polyeleji; pak začíná časoslov s modlitbami, ve všech klášteřích nejobyčejnějšími, a to každodenní, půlnoční, sobotní a nedělní, utrena, čas první, třetí, šestý a devátý, začátek večerny, začátek povečerny, veliké i malé, kanony prosebné k Matce Boží, Kristovi, archandělům a ke všem svatým, služba nedělní, pondělní ke cti svátků beztělesných, úterní k Janu Křtiteli, středová ke kříži oživujícímu, čtvrteční ke všem apoštolům a sv. Mikuláši, páteční opět k sv. kříži a sobotní za všecky zemřelé. Dále nalézají se tam modlitby před a po svatém přijímání, osmihlasé modlitby nedělní, modlitby velikého postu a padesátnice, měsícoslov, jenž udává modlitby (tropary a kondaky) každodenní celého roku a paschalie.

Časoslov obsahuje všecky modlitby v předešlé knize jmenované, kromě žaltáře se všemi přívěsky jeho.

Irmologij jest kniha bohatého obsahu, jež v kostele

nesmí scházeti, neboť obsahuje všecky irmosy, t. j. první verše každé písně všech kanonů, které jinak jsou rozptýlené v jiných knihách církevních. K irmosům, sestaveným podle hlasův a písní, přidány jsou ještě modlitby jiné, kterých stále se používá při liturgii, ranním a večerním modlení.

Oktoich, po slovansku osmoglasnik, jest kniha církevní, ve které písně podle osmi hlasů čili tónin jsou uspořádány. Každá tónina trvá osm dní, za osm týdnů přezpívá se celý oktoich a začíná se znova. Řecký oktoich byl sestaven Janem Damašským; podle něho byl vzdělán osmoglasnik slovanský, který již na sklonku 15. stol. vyšel tiskem v Cetyni na Černé Hoře. Ve velikém postě oktoichu se neužívá; tehdy zastupuje jej triod (trojhlasník). Rovněž o větších svátcích se osmoglasnika neužívá.

Triodion či-li třípěsník obsahuje kanony, jejichž sestavení podobá se oktoichu až na to, že nejsou rozděleny na hlasy, nýbrž mají pouze po třech písních. Užívá se ho od neděle s evangeliem o fariseovi a celníkovi až do Květné Neděle; proto se jmenuje triod postní.

Pentikostar nebo triod cvetni, t. j. padesátnice nebo třípěsník květný jest uspořádán podle triodu postního, obsahuje však kanony, které se zpívají výhradně pouze od Hodu božího velikonočního do neděle všech svatých, tedy průběhem padesáti dnů.

Minei obsahují kanony a jiné písně, na každý den jednoho měsíce připadající; služby jdou po měsících a tudíž minei úplné čítají 12 knih. První minei pocházejí od Jana Damašského a patriarchy Sofronia; byly mnohem menší, ale během několika století byly doplňovány, jmenovitě od církve ruské.

Minei obštak (společné) obsahují služby pro ony světce, které podle jejich povolání lze vřaditi v jednu skupinu nebo společnost, jako jsou proroci, mučenníci, blahoslavení, apoštolové a p. Kanonův tam uvedených užívá se při oslavě jednotlivce z té nebo oné skupiny.

Antologion nebo minei sváteční jest sbírka všech velikých svátků, jejichž služby obsaženy jsou v mineích měsíčných, jest to spíše příruční kniha pro potřebu domácí.

Prology (nebo synaxary) jsou krátké životopisy svatých, uspořádané podle měsíců a dnů. Celý ročník tvoří čtyři díly po

třech měsících. Prolog se čte každého dne o ranní bohoslužbě mezi kanonem vždy po šesté písni, v klášteřích společných předčítá se z prologu také při obědě. Obšírněji psané životopisy jsou obsaženy v knihách zvláštních, zvaných „Žitie svetich“, také „Četii-minei“, jichž v kostele se nepoužívá pro rozvláčnost obsahu jejich.

Každou neděli po celý rok čte se o ranní službě výklad evangelia Jana Zlatoústého, připadající na dotýčnou neděli, v postech pak, hlavně ve čtyřicetidenním, předčítají se úryvky ze spisů sv. otců, jmenovitě Efrema Syrského, Basileia Velikého, Jana Lestvičníka. Knihy jiné, jako rozličné pateriky a mnohá poučení Jana Zlatoústého, Gregoria Bohoslovce, Jana Damašského a jiných otců církevních, přenechávají se domácí píli mnicha-čtenáře.

Služebnik a trebnik jsou určeny výhradně pro potřebu kněží a jáhnů. V služebniku vyloženo jest všecko, co dělati a čísti dlužno při liturgii a jiných bohoslužbách nebo obřadech církevních, pak rozličné modlitby, podle měsíců seřaděné, k praktickému upotřebení, kdežto v trebniku (euchologion) popisují se ty služby, jichž se používá buď u jedné osoby nebo u několika při jistých okolnostech; mezi výkony takové spadá i udílení všech svátostí kromě eucharistie, obřady při pohřbu, svěcení vody, kostela a v. p.

Velice rozšířeny jsou molitoslovce (knížky modlitební), knihy to malého formátu s různými modlitbami téhož obsahu, jako jsou ty, jež se čtou a zpívají v kostele. Užívají jich mniši, kteří jsou vysláni na službu mimo klášter.

Knihy, kterých v kostele se užívá, jsou vesměs formátu velikého. Řecké tištěny bývaly v minulém století ve Vlašských Benátkách nebo v Lipsku. Nyní vycházejí buď v Athénách nebo Cařihradě. Nynější knihy slovanské vydávají se v Rusku, v Moskvě a Kijevě; pouze některé, jež výhradně se týkají svatých srbských a duchovenstva srbského, tisknou se v Bělehradě Srbském. Athonští mniši národnosti rumunské konají nyní služby boží ve svém jazyku mateřském.

V 16. století byl překladatelem knih řeckých na jazyk slovanský Maxim Grek, mnich Athonský, jenž nalezl i místo v Athonském pateriku. Narodil se v Artě v Epiru, kdež obdržel první vychování. Později navštívil hlavní školy v zemích západ-

ních, nezapomínal však na otčinu svou, neboť úmyslem jeho bylo dáti přednost tiché samotě athonské před hlukem světským. Athos slynul tehdáž jako zrcadlo duchovní učenosti východu a mezi mnišstvem jeho bylo mnoho filosofů; knihovny hlavních klášterů obohacovány, jmenovitě Vatopedská, kde život svůj ukončili císař Jan Kantakuzenos a despot Andronikos Palaiologos. Tam vábila věda i Maxima, ale bylo mu souzeno jinak. Veliký kníže Moskevský Vasilij III. Ivanovič obrátil se r. 1515 k patriarchovi Cařihradskému a psal i na Sv. Horu, aby mu byl poslán učený mnich řecký, jenž by mohl pořiditi překlady řeckých knih církevních nebo je vůbec opraviti. Od próta Svatohorského byl k tomu určen otec Maxim jako nejzpůsobilejší, pročež odebral se na Rus, kde po 40 let se obíral literaturou církevní. Bylo mu však přetrpěti mnoho příkoří pro zavádění zbytečných prý novot do knih bohoslužebných. Byl v klášteřích ruských více let vězněn, až r. 1556 zemřel.

Podobného osudu dočkal se o sto let později i Ruský patriarcha Nikon, jenž horlivě se snažil opraviti knihy církevní, do nichž se bylo vloudilo během času množství chyb a omylů. Nikon dal za tím účelem po klášteřích Athonských množství rukopisů sebrati a podle nich texty bohoslužebné k tisku přichystati, ale vzbudil tím proti sobě mnoho nepřátel, kteří docílili toho, že byl nucen se zříci stolce patriaršího, a že byv odsouzen, v klášteře jakémsi internován.

6. Zpěv církevní.

V církvi řecké nebylo původně umělého zpěvu. Modlitby čtly se hlasem rozvláčným, vyšším nebo nižším podle vážnosti textu. Dosud čtou se tak evangelia, epištoly, a četl se tak nepochybně i žaltář. K tomu poukazuje výraz „sticholog izovati kathismu“, kterého se užívá vůbec v knihách církevních místo prostého „čísti kathismu“. Otcové církevní teprve později připustili zpěv k službám božím, přizpůsobujíce jej k tomu, neboť nápěvy byly vzaty z úst prostého lidu. Jan Damašský rozdělil zpěv církevní na základě osmi tonů řeckých na osm hlasů, čímž vznikly rozličné nápěvy, s větší nebo menší umělostí skládané. Hlas první a osmý byly nejdůležitější; mezi nimi pohybovaly se ostatní. Za noty užívalo se znaků jednoduchých, ale velmi ne-

jasných, tak že vyučování zpěvu provozovalo se tehdy více sluchem a trvalo náramně dlouho, tak že prý dobrý kostelní zpěvák potřeboval k svému zdokonalení dvaceti let. Zpěv stal se tedy skoro řemeslem. Teprve v 18. věku Petr Lambadari, kostelní zpěvák v Cařihradě, značně ulehčil vyučování zpěvu zavedením různých značek notových. Ale poněvadž nebylo pevných pravidel, trvalo to přec ještě 10 až 12 let, než pěvec cvičení svá ukončil; jmenovitě vadilo to, že zpěvák napsanou píseň musel dříve slyšeti a pak teprve ji mohl opakovati. Na počátku 19. stol. sjednotili se tři vyhlášení pěvci cařihradští, Gregorios protopsalt, tajemník Churmuzi a arcikněz Chrysanth, a sestavili nový způsob vyučování zpěvu, pomocí stupnice tonů s osmi zvuky na, vu, ga, di, ke, za, ni, na, ke kterým pak přidali potřebná tempa, čímž učení zpěvu tak se usnadnilo, že schopný učenník může během jednoho roku dokonale zpěvu se naučiti. Zpívá se buď zkrátka nebo zdlouhavě. Způsob první jmenuje se zpěv prostý, způsob druhý obšírný (prostranný). Užívá se ho jedině při zpěvu církevním; nabyl jména zpívání popské (popodičesko pěnie), které na Sv. Hoře všeobecně se provozuje. V klášteřích lze nalézti vždy několik znamenitých pěvců; leckterý z nich obohatil i církevní zpěvník novými nápěvy, pročež lze mluviti i o zvláštním zpěvu svatohorském (svjatogorska muzika). V obyčeji jsou staré noty řecké; i znaky taktů liší se od evropských. Dobrý pěvec nezpívá nosem, nýbrž zvukem jasným, aniž by příliš křičel nebo se namáhal. Takt dává si buď nepatrným kýváním hlavou nebo nohou. Zpívá pravidelně sám. Při zpěvu delším provázejí jej ostatní pěvci, na té nebo na oné straně, vypouštějí však jeden hlas vokální, který má solistovi zpěv ulehčovati; to se nazývá výrazem technickým „držeti iso“. Zpěv církevní má krásné melodie, ale mnohem více nápěvů monotonních, málo se zvyšujících nebo snižujících, které při zvučném hlasu dobře se sice poslouchají, ale jinak nepříjemnému mečení se podobají. Slovům vůbec nelze rozuměti a kdo nezná text z paměti, nemůže obsah písně ani zachytiti. Zvláštní způsob zpěvu záleží v tom, že notám se podkládají úplně bezvýznamná slovce, jako: re, ri, rem, ne, ne, na, která prozpěvují se taktem živým, rozmanitou modulací a s trylky, což se pokládá za uměleckou okrasu zpěvu. To platí hlavně při zpívání příčastníku a má znamenati píseň, kterou Matka Boží kolébala Ježíška.

Text písní církevních bývá vzat nejvíce ze žaltáře; zpívají se buď celé žalmy nebo pouze jednotlivé verše. Tak polyelej obsahuje žalmy 134., 135. a 136., které vychvalují milost boží, jiné žalmy pochvalné jsou 148., 149. a 150. O večerně hlavním zpěvem jest žalm 140. Gospodi vozvach, anixandarie jsou závěrečné verše žalmu 103. a přes to, že jest jich pouze osm, trvá zpěv tento skoro dvě hodiny, ježto o velikých svátcích Řekové zpívají rozvláčněji a uměleji. Prokimen jest krátký verš žalmový, kterýž se zpívá před čtením epištol a evangelií. Příčastník pěje se při liturgii, když kněz při oltáři přijímá chléb a víno; tak zvané písně andělské, kterých se užívá při liturgii, jsou vzaty z Apokalypse a ze Starého Zákona.

Kanon nebo pravidlo jest nejdůležitější zpěv ranní bohoslužby a složen jest z devíti písní. Začáteční písmena prvních veršů každé písně tvořívají dohromady krátkou větu, která ostatně uvedena bývá i v záhlaví kanonu a obsahuje obyčejně jméno jeho skladatele. Jsou to řecky tak zvaná akrosticha; v jazyku církevně-slovanském užívá se slova „krajestročie“ nebo „krajegranesie“. V čas postní skládá se kanon pouze ze tří písní; tehdy pěje se pravidelně také píseň druhá, která kromě času postního nikdy se nezpívá, tak že vlastně kanon osm písní obsahuje. Kanony zpívají se denně, buď dva neb i tři; nesmějí však dohromady míti více, než 14 veršů v jedné písni; ke každému verši náleží přízpěv, jejž pronáší pouze pěvec, kdežto kanonarch předříkává pouze kanon; přízpěvů takových jest podle řádu také čtrnácte. Na den dvou svatých mají písně jednoho kanonu osm veršů a druhého šest nebo deset a čtyři; zpívá-li se oktoich a kanony dvěma světcům, rozdílejí se verše na 6, 4 a 4 nebo i naopak, podle vážnosti svatého. Každá píseň má za základ jistou událost, která jest vzata ze Starého Zákona, pouze píseň devátá opírá se o evangelium; tudíž všecky irmosy, t. j. první verše každé písně jsou sestaveny a vybrány z knih Mojžíšových nebo z proroka Habakuka, Izaiáše, Jonáše, Daniele; pouze irmos písně deváté věnován jest Bohorodičce; obsah pak celého kanonu jest vzájemně spojen těmi irmosy. Ten irmos, který se zpívá ke konci písní, má název katavásia, protože všichni pěvci společně prostřed kostela jej zpívají, což však se děje v klášteřích pouze tam, kde jest dostatek dovedných pěvců, jako na př. v Russiku. Po třetí a šesté písni kanonu vložen jest

kondak, krátká to píseň, ve které se vyjadřuje pochvala svatého nebo význam odbývaného svátku. Po kondaku následuje vždy ikos, jenž se nezpívá nikdy samotný; obsah jeho souvisí s kondakem, ale jest rozsáhlejší. Podobně klade se ipakoj mezi jednotlivé písně kanonu, ale pouze v neděli a ve dnech svátečních. Před devátou písní kanonu zpívá se v církvi řecké oblíbená píseň mariánská „Dostojno jest“ po třikráte na každém klíru, celkem tedy šestkrát a na konci deváté písně ještě jednou, čímž celý kanon se uzavírá. Sluší podotknouti, že v klášteřích všedního dne kanon v celosti se nezpívá, což se děje pro ulehčení služby a z pohodlnosti; přezpívají se pouze písně 1., 3. a 9. a ostatní se hbitě přečtou.

Po kanonu následuje krátká píseň, zvaná světilen, každého dne, při níž se začínají rozsvěcovati svíčky za příčinou následujícího slávosloví.

Místo světilnu zastupuje v neděli a některý svátek exapostilarij.

Slávosloví jest veliké a malé, obsah však má týž: jsou to slova, kterými se oslavovalo narození Kristovo v Betlémě. Odříkává-li se pouze předčítatelem, slove malé, zpívá-li se od obou stran klíru, jmenuje se veliké; slávoslovím končí se každé bdenie a vůbec služba ranní.

Tropar jest píseň nábožná, ve které se objasňuje působení některého svatého nebo účel církevní slavnosti; hlas, v jakém se zpívá, platí i při jiných písních toho dne.

Sedalen jmenují se stichíry, jež se čtou nebo zpívají před čtením poučným, při kterém se dovoluje seděti.

Antifony jsou verše z osmohlasníka, které se jednou na každé straně zpívají, t. j. opakují. Jan Damašský vložil do nich smysl všech těch žalmů Davidových, které známe pode jménem písně stupnů, t. žalm 119. až 133. Jiné jsou antifony druhé, jež se zpívají při začátku liturgie; obsah jejich jest vzat částečně ze Starého, částečně z Nového Zákona; týkají se příchodu Kristova na svět.

Stich a stichíry. Význam jejich jest rozdílný. Stichem rozumí se pouze jeden verš, vybraný z knih Starého Zákona, nebo žaltáře. Stichíry jsou mnohem obšírněji sestaveny pro dni sváteční s desíti, osmi, nejméně však šesti stichy, jejichž obsah

vždy vzat jest z jednoho žalmu, zpívají se hlavně při službě večerní, na processí a jiných průvodech.

Stichovne jmenují se ony stichíry, které jsou sestaveny z rozličných míst sv. Písma, jen když místo vybrané hodí se významem svým k svátku.

Blaženy jsou písně za blahoslovenstva (blaženstva) z páté hlavy evangelia sv. Matouše.

Samoglasny zpívají se vždy tím hlasem, jejž jim určil skladatel, kdežto písně, zvané podobny, hlasu zvláštního nemají, nýbrž se řídí vždy nápěvem jedné písně samohlasné.

Bogorodičen, trojičen, krstobogorodičen jmenují se jednotlivé písně, které jsou složeny ke cti Bohorodičky, sv. Trojice nebo svatého kříže; tónina jejich řídí se podle toho, kterým hlasem se právě zpívá z osmoglasnika.

Dogmatik jest také píseň bohorodičná, ale věroučná; týkáť se bohočlověčenství Ježíše Krista.

Akathist (u Rusů akafist) slove chvalozpěv o Matce Boží, při kterém, když se zpívá, nemá se seděti. Jest to kanon, skládající se z devíti písní s příslušnými irmosy; píseň šestá, nejobšírnější, obsahuje 13 kondaků a tolikéž ikosů. V pátém týdnu velikého postu v sobotu přezpívá se v noci slavnostním způsobem od několika kněží celý akathist, jehož zpěvy pocházejí ze 7. století a při obléhání Cařihradu od Saracenů obyvatelům jeho velikou útěchu a posilu poskytovaly. Akathistů kratších sestaveno jest několik ke cti Bohorodičky, Ježíše Krista a svatých. Také kanonů rozeznává se několikero, podle toho, k jakému účelu byly sepsány.

Pro neděle platí kanon „voskresný“ pro každou tóninu; podobně kanony trojičné a bohorodičné. Určitou tóninu mají: kanon apoštolův, archandělův, všech svatých i osobní kanony každého svatého.

Kanon veliký Ondřeje, biskupa Krétského, jest jak podle obsahu, tak i podle rozsahu skutečně největší. Zpívá se první týden velikého postu ve čtyřech oddílech a celý o utreně ve čtvrtek páté neděle postní; skládá se ze 36 písní, které obsahují 36 irmosů, 4 kondaky a 306 veršů, kdežto kanon obyčejný jest složen nejvíce z 18 irmosů, dvou kondaků a 108 veršů.

Za tvůrce zpěvu církevního pokládá se hlavně mnich Jan

Damašský, s nímž současně působil i Kozma a mnich Josif. Dále obohatili zpěvy svými církev, hlavně kanony a stichíry, Theofan, Jan, Roman, patriarchové Anatolios, Methodios, Germanos, Kyprian, Arsenios, Theodoros Studites. I císařové Byzantští, Lev VI. Moudrý a syn jeho Konstantin VII., složili písně světylní, kterých dosud se užívá.

I Athonští pěvci přispívali ku větší slávě boží hymnami nebo i jinými plody pěveckého umění, ale v paměti lidské zachovalo se jméno pouze jednoho z nich, totiž Jana Kukuzela, jenž dovedností svou nad jiné vynikl. Žil v první polovici věku 14. Byl kostelním zpěvákem při dvoře císařském, hledal útočiště v lavře sv. Athanasia, kdež jako pasák koz vstoupil do služby a pod cizím jménem se skrýval. Císař dal oblíbeného pěvce hledati a jeho poslové objevili se i v Lavře, kdež však nikdo Jana Kukuzela neznal. Jednoho dne Kukuzel toulaje se se stádem, sobě svěřeným, daleko od kláštera po pažitech horských a domýšleje se, že ho nikdo slyšeti nebude, zazpíval sobě hymnu k Matce Boží svým andělským hlasem. Zpíval dlouho a líbezně nevěda, že poslouchá ho jeden poustevník, kterýž pak v Lavře oznámil, jakého podivného pastýře najali. Kukuzel byv zavolán přiznal se po krátkém zdráhání igumenovi, že on jest tím hledaným zpěvákem dvorním, že však se chce státi mnichem. Igumen odebral se do Cařihradu a vymohl od císaře dovolení, aby Kukuzel v Lavře mohl zůstati, načež tento po postřižení svém žil v jedné poustevně a každou neděli a svátek přicházel do kostela, kdež zpíval na pravé straně pěvců. Jako mnich slul Josef a stal se i hieromonachem. Znám jest jakožto skladatel knihy zvané irmologia, které až dosud se užívá v klášteřích. Dlouhá léta konal službu svou a když zemřel, byl v poustevní kapli k věčnému spánku uložen. Památka jeho světí se v Lavře 1. října.

Jiným věhlasným pěvcem též 14. věku byl Solunský měšťan a magistr Tomáš Fikari, jemuž při postřižení dáno jméno Theodul. Zůstavil po sobě nápěvy pro službu kostelní, jeho notové rukopisy zachovaly se v klášteřích Pantokratoru a Vatopedu.

Kniha, která obsahuje zpěvy církevní v notách s podloženým textem, jmenuje se vůbec psaltika. Tiskem vychází nyní pouze v Cařihradě, neboť se jí používá pouze v církvi řecké pod panstvím tureckým. Novořekové, Rusové, Rumuni a

Srbové zpívají podle not západoevropských. Také v Bulharsku začínají jich následovati v tom směru.

Mniši Athonští pěli vesměs po způsobě řeckém, teprve během století 19. probudila se snaha, míti psaltiky tištěné s textem slovanským, k čemuž konečně také došlo a v Cařihradě provedeno bylo.

Podávám obsah podobné psaltiky, tištěné v Cařihradě r. 1857. Titul její zní: „Schránka sebraných květů, obsahující celou církevní jednoroční službu, večerní, ranní, velikého postu, světlého vzkříšení, liturgii a několik vyhlášených irmosů. Sestavena po řecku od rozličných dovedných pěvců a převedena podle nové methody muzikální, pozorně opravena a sestavena od věčně pamětihodných učitelů a vynálezců řečené methody, Gregoria protopsalta Veliké Církve Kristovy a Churmuzia knihochranitele. Nyní převedena na jazyk slovanský od Anděla Uvanova Selvievca. V Konstantinopoli 1857.“ Obsah má tento: Pořádek zpěvu večerního. Anixandary od Theodora Fokejského. „Blažen muž“ od Churmuzia. „Gospodi vozvach“ na každou tóninu od Jakuba prvního pěvce. „Bogorodica děvo“ na petochlebie od Petra Beriketa. Pořádek velikého postu. Prokimen večerní Petra Lambadaria. Kondak od pravoslavné neděle do svátku Zvěstování P. Marie. Třisvaté za mrtvé, zkrácené od vydavatele. Při posledním celování mrtvého od Manuele Chrysafova. O vzpomínání mrtvých. Pořádek paschy. Na velikou neděli paschy i ve světlou sedmici. Prokimeny ve světlé sedmici. Pořádek utreny Petra Lambadaria. Polyelej, který se zpívá na svátky bohorodičné od Churmuzia. Polyelej na pamět svatých od Gregoria prvního pěvce. Polyelej od Jakuba prvopěvce. Antifony čtvrtého hlasu na svátky. „Všeliký duch chval Hospodina“, ranní od Jana protopsalta. Totéž, ale delší od Petra Lambadaria. Totéž na osm tónin od Jakuba prvního pěvce. Slávosloví kratší od Manuele protopsalta. Slávosloví od Jakuba prvního pěvce. Třisvaté na podzdvižení kříže od Georgia Krétského a Petra Byzantského. Při oblékání archijereje od Gregoria. Pořádek božské liturgie. Příčastník na celý rok. Slávy k 12 mineím.

Jiná kniha téhož samého vydavatele jest: „Voskresnik (nedělník), obsahující voskresnou (nedělní) službu, převedenou

z řeckého na slovanský jazyk i upravenou od And. Jovanova Selvievca. 1859."

7. Stěnomalba v kostele.

Podle starých záznamů jest známo pouze o dvou kostelích, že měly již ve starších dobách fresky, t. kostely klášterů Chilandaru a Vatopedu. Chrám Chilandarský byl však přestavěn ke konci 13. věku, kdežto ve Vatopedském zachovaly se jen zbytky stěnomalby z roku 1312. Pak není jiných zpráv o malbách, až teprve z r. 1526, když v kostele protátském vymalována byla kaple sv. Jana Křtitele za próta Gavrila, r. 1535—36 pak chrám péčí próta Serafina. Vůbec nalézáme deset nadpisů malířských ze 16. století, 20 ze století 17., 31 ze století 18. a 18 ze století 19., označujících, kdy byl vymalován buď chrám, trapeza nebo některá kaple. Mezi l. 1820 a 1840 nic takového se nedělo z příčin dosti známých. Kostely nejnovější jako v klášteřích sv. Pavla, Xenofu a Kastamonitu jsou bez malby, chrám Xenofský nemá ani omítky, přes to že byl dokončen r. 1846 a že se v něm slouží.

Kostelní malba na omítce vápené provádí se podle jistých zákonů, které jsouce jednou ustáleny, žádné změny nedovolují, aspoň co do rozvrhu a umístění obrazů; neboť pěvnice malují se jinak, než předsíně, klenby jinak, než stěny, v místnosti oltářní nacházejí se jiné fresky, než v přílehlé proskomidii a diakonátu. Maluje-li se kostel, pozlacuje se také ikonostas (templo). Bývá to pravidelně práce téhož malíře a děje se při jednom lešení, jehož postavení ostatně ulehčují trámy, jichž bylo upotřebeno od zedníků při stavbě klenutí a které ve zdivu pak zůstanou a pro úhlednost natírají se barvou. Malíř pracuje od hořejška dolů a kde jsou kupole, začíná jimi.

Hlubinu kupole nejvyšší a širší ostatních (bývá to vždy v pěvnici) vyplňuje obraz Spasitelův s nápisem Pantokrator t. j. Všedržitel, jehož hlava obrácena jest k západu. Obklíčen jest sborem andělů, představujícím průvod při odbývání liturgie, neboť každý nese v rukách jedno náčiní, užívané při obětování. Čtvero sloupů jest podporou kupole; v koutech, kde se sbíhají pásy klenutí, umisťují se čtyři evangelisté se svými odznaky. Strop pěvnice určen jest k vyobrazení největších svátků v roz-

měrech rozsáhlých, obrazy dělí se třeba na více skupin, které se vždy vztahují k jedné slavnosti; na př. k narození a křtu Kristovu v Jordáně, ku vjezdu jeho do Jeruzaléma, k jeho ukřižování a vzkříšení. Nad oltářem samým provedeno Nanebevstoupení Páně.

Zvláštním způsobem líčí se seslání Ducha svatého. Pod nohama apoštolů, v kruhu sedících, otvírá se t. jeskyně, v níž uprostřed sedí starý muž, maje na klíně rozprostřený šat a v něm dvanáct papírových závitků. Nad apoštoly vznáší se Duch svatý v podobě holubice, z jejíhož zobáku dvanácte ohnivých střel míří na hlavy apoštolů. Starcem zosobněn jest svět a dvanácte závitků znamená dvanáct jazyků, jimiž evangelium se má rozhlašovati.

Ze svátků mariánských nesmí v kostele chyběti Zvěstování P. Marie, její Narození a Nanebevzetí (uspenie). Jmenovitě poslední vyplňuje častěji velikou prostoru a tvoří velmi malebnou komposici, zobrazující množství osob, stojících okolo mrtvé Matky, Boží, kdežto na nebi jest viděti Krista, jenž drží v rukách duši Bohorodičky, vyobrazenou jako malé zavinuté dítě, barvy bílé. Druhou řadou obrazů z hořejška dolů představují se výjevy z Nového Zákona, zázraky Kristovy a jeho utrpení, (křížová cesta); v církvi řecké vyobrazuje se přibití na kříž tím způsobem, že kříž jest již postaven a Kristus vstupuje na příční prkénko, ke kterému nohy, každá zvlášť se přikovají, tak že ukřižování se děje čtyřmi hřebíky. Řadu nejdolejší zaujímají postavy v přirozené velikosti, jejichž význam se řídí podle místa. Stěnu východní, tudíž část oltářní, pokrývají archijerejové t. j. svatí otcové, kteří zaujímali vysokou hodnost církevní; pravidelně lze tam spatřiti Petra, biskupa Alexandrijského, jak stojí před Ježíškem, oblečeným pouze v chatrné košilce a ptá se ho: „Kdo tobě, ó Spasiteli, vzal tvůj šat?“ Ježíš jej žehná a odpovídá: „Arius, člověk bláznivý a nejhorší, ó Petře!“ Věty jsou napsány tak, jako by vycházely z úst dotyčných osob. Doleji na obraze lze viděti Aria v oděvu kněžském, jak padá střemhlav do tlamy velikého draka, představitele to pekla. Jest to vidění, které měl biskup Petr před smrtí svou. Na stěně severní i jižní, při kterých pěvci sedí, jsou vyobrazeni jednak vojínové v plné zbroji, jednak mniši v obleku klášterním; u vojínů čteme jména sv. Jiří, Demetrios, Prokopios, Theodoros,

Merkurios, Artemios a j., kteří byli mučeni pro Krista. Pořadí mnichů představuje igumeny Euthymia, Sávu, Theodosia, Hilariona, Pachomia, Athanasia Athonského. Všichni mají pěvcům dodávati jednak smělosti a vytrvalosti, jednak pobožnosti a zdrženlivosti, aby zpěvem svým oslavovali Boha. Stěnu západní pokrývají postavy těch světců, kteří stojí výše ostatních jako: císař Konstantinos a císařovna Helena, apoštolové Petr a Pavel, archandělové Gabriel a Michael. Nejdolejší část stěny jest sice také malována, ale bez figur, ji zakrývají z větší části sedadla, k stěnám přistavená.

Předsíně, ať jsou již dvě nebo pouze jedna, bývají určeny pro svaté otce a mučenníky, kteří v řadách stěny pokrývají; zlatá zář jest okolo každé hlavy. Jsou to vesměs postavy vyzáblé, ba i nahé jako Petr Athonský a Onufrios s předlouhou bradou; i vychrtlé ženy, jako Marie Egyptská, mezi nimi se nalézají. Který světec se vyznamenal učeností, drží v ruce list na kterémž napsána jest jedna věta ze spisů jeho. Na stropě viděti rozličné výjevy ze života poustevnického. Nejvíce oblíbeny bývají příběhy sv. Antonína na poušti, nebo mučení a utrpení svatých mužů a žen. Má-li předsíň kupoli, umisťují se v ní patriarchové a proroci, kouty v klenbách vyplňují se obrazy, jejichž motiv vzat ze Starého Zákona. V předsíních nacházejí se také místa pro zakladatele klášterů, kteří za svaté byli vyhlášeni nebo i jiné dobrodince (ktitory). Nad hlavním vchodem bývá obyčejně vyobrazen Kristus spící, jako tříleté asi dítě, mající hlavu o ruku podepřenou; matka jeho stojí před ním a dva andělé s vějíři v rukách jsou nakloněni k němu; u nohou Ježíškových leží spící lev a nad ním čte se nadpis: „Když se položil, usnul jako lev a jako lev mladý, kdo jej probudí?“ Jsou to slova patriarchy Jakuba k synům svým (Gen. 49, 9.).

Při každém obraze bývá nápis buď nad hlavou osoby nebo na dolním kraji, pravidelně po řecku, neboť malíři vůbec jsou Řekové. V klášteřích slovanských nalézáme jen částečně nadpisy slovanské. Sem a tam zaznamenali se umělci, kdy kostel malovali a je li nápis ze století dávno minulých, stává se vítanou pomůckou historickou.

Kde v kostele jsou fresky, tam nelze spatřiti ani kousek stěny bílé, všechny kouty, římsy, špalety při dveřích a oknech, ba i hlavy sloupů mramorových pokryty jsou malbami, a ne-

Obr. 10. Malba kaple sv. Demetria ve Vatopedě.

zbylo-li místa ke kresbě figurální, zastupují ji arabesky velmi rozmanité a pestré.

Podobně jako kostely, i kaple (paraklisy) mají své stěnomalby, ovšem pro nedostatek místa v skrovnější míře, ježto nemívají ani kupolí, ani klenutí; okna jsou těsná a dvéře nízké. Malby záležejí vždy ve vyobrazení svátků církevních. Největší váha klade se na to, aby podány byly příběhy a zázraky toho svatého, kterému kaple jest zasvěcena. Kaple větší mají i předsíň, která jest vymalována zvláštním způsobem, t. znázorněním posledního soudu, chvály Hospodinovy podle textu žalmového a Apokalypsy v mnoha obrazích a pohledy do ztraceného ráje. Tu jest ponecháno fantasii umělcově široké pole (obr. 10.).

Výmyslů bizarních i naivních jest hojnost, barvami křiklavými se nešetří a fresky vynikají spíše svou originálností, než uměleckým provedením.

Obraz, představující poslední soud, bývá vymalován na stěně západní ve větších rozměrech. Uprostřed sedí Kristus na vysokém trůně, po pravici jeho sedí apoštolové a ostatní svatí v určitém pořádku, na levé straně stojí skupina hříšníků, pod apoštoly na levo vstávají při zvuku trouby andělovy zemřelí z hrobův, moře vydává oběti svoje, rozličná dravá zvířata dáví z tlam svých jednotlivé údy lidské.

Moře jest zobrazeno s vlnami a mořskými zvířaty, jak přinášejí zpět ruce, nohy, hlavy člověčí, které kdysi pohltily. Na mořské nestvůře sedí statná žena s korunou na hlavě, držíc v levé ruce žezlo a v pravici koráb, kdysi utonulý, jejž vrací. To jest zosobnění moře. Také zemi představuje ženština korunovaná, která sedíc na draku, přede na vřetenu. Blíže vzkříšených, čekajících na rozsudek, sedí v hávu královském Cyrus, Porus, Darius a Alexandr Veliký, majíce v rukách svých obnažené meče. Alexandr vyobrazen jest bez vousů, mladý, kdežto druzí mají podobu starců. O něco doleji pod sedadlem Kristovým lze spatřiti ohromnou ruku, z oblak vystrčenou, ana drží velikou váhu, na které se váží dobré a špatné skutky lidské Miska levá určena jest pro skutky zlé, pravá pro dobré.

Několik Židů, tam stojících, očekává se strachem rozsudek. Pod nimi přinášejí ďáblové černí, chlupatí a ocasatí s křídly netopýřími a s dvěma rohy na hlavě na bedrách svých veliké svazky papíru, ve kterých napsány jsou hříchy a kladou je na

váhu, na druhou mísu kladou andělé závitky, obsahující dobré skutky a ctnosti, které, ač jich jest méně, jsou přece těžší, než skutky zlé. Duše spravedlivých odcházejí do ráje, duše hříšných odnášejí čerti do pekla. Na pravé straně znázorněn jest ráj, jako obezděná zahrada, ve které sedí kromě Matky Boží i Abraham, Isák a Jakub, chovajíce v lůně svém duše spravedlivých. U vrat z venčí stojí sv. Petr s klíčem v ruce, k němu spěchají s radostnou tváří duše v bílém obleku, žádajíce o vpuštění do ráje. Strana levá vyhražena jest peklu, které znázorněno jest takto: Pod trůnem Kristovým vzniká červený pramen, rozšiřující se znenáhla v řeku, plnou ohnivého proudu, která ústí v tlamu ohromné nestvůry, t. pekla. Do toho proudu házejí čerti duše odsouzených k věčnému trápení a zabraňují dlouhými tyčkami připlutí jejich ke břehu. Duše mizí v ohromných ostrozubých čelistech hlavy žraločí. Vrchní satanáš sedí na draku, jehož ocas se dělí na sedm konců, z nichž každý má hadí hlavu; každá hlava drží v tlamě jednoho ze zatracenců; pekelník má podobu lidskou, pouze na rukách a nohách má drápy orlí, hlavu má volskou s velikými rohy a kozí bradou, z očí a z úst chrlí plameny, v pásu má zastrčený obrovský klíč od pekla. Stěnomalba toho rázu, jak ji lze viděti také v Chilandaru, měří as $2^1/_2$ metru zvýší, 5 m. zšíří a obsahuje na dvě stě osob.

Jiná oblíbená freska znázorňuje, jak podle proroka Davida (žalm 148. a 150.) všechno stvoření má oslavovati Boha. Vyobrazení toto bývá často na stropě v předsíních. Střed zaujímá Kristus a okolo něho zástupy všech sil nebeských, v každém rohu obdélníka nalézá se jeden evangelista se svými odznaky a v obrubě plochy, kterou freska zaujímá, nalézají se znamení zvěrokruhu se jmény měsíců, po třech na každé straně. Uvnitř rovnoběžníka oživena jsou slova, která hlásá David o chvále Hospodinově: „Chvalte Hospodina stvoření nebeská, chvalte jej všickni andělé jeho, chvalte jej slunce i měsíc a jasné hvězdy, chvalte jej nebesa nebes i vody, chvalte jméno Hospodinovo všecky věci, které jsou stvořeny, chvalte jej tvorové zemští, velryby a všecky propasti, oheň a krupobití, sníh i pára, vítr bouřlivý i hory a všickni pahrbkové, i stromoví, ovoce nesoucí i všickni cedrové, zvěř divoká i všeliká hovada, zeměplazové i ptactvo létavé, králové zemští i všickni národové, knížata

i všickni soudcové, mládenci i panny, starci s dívkami", a podle žalmu 150.: „Chvalte jméno jeho na píšťalu, na buben a citeru, prozpěvujte jemu, chvalte jej zvukem trouby na loutnu a citeru, chvalte jej na housle a varhany, chvalte jej na cymbály hlučné a cymbály zvučné, všeliký duch chval Hospodina."

Všecku tu chválu lze spatřiti na obraze živou. Králové a knížata zdvíhají ruce na znamení chvály své, mládenec tančí s pannou, stařec se svým vnukem a vnučkou, pět panen tvoří kolo, množství hochů a dívek napřahuje ruce k nebesům, slunce, měsíc a hvězdy svítí jasně v oblacích, rozmanitá zvířata, ptactvo, zeměplazové, skot domácí a zvěř dravá, vyskakuje, křičí, syčí a zpívá každý podle své přirozenosti k chvále Hospodinově; stromy a keře klaní se, květiny a traviny se tetelí, moře se zdvíhá, oheň plameny vyšlehuje, déšť a kroupy padají, led a sníh se třpytí. Vidíme i hudebníky, na všechny nástroje hrající, následující příkladu Davida, hrajícího na harfu a Šalomouna, z not zpívajícího. I země jest zobrazena v podobě silného mladého nahého muže, jenž plným dechem fouká do trouby, aby z ní vycházela chvála Hospodinova. Země znázorňuje prostoru, měsíce čas. Andělé, nebe, země, zkrátka vše se spojuje, k chvále Hospodinově.

I zjevení Jana Bohoslovce poskytuje malíři dosti příležitosti, vyjádřiti myšlenky své plody fantastickými. Stěna za tím účelem rozdělena jest na čtverhrany, z nichž každý obsahuje výklad verše dotýčného. Viděti na př. mnoho zástupů nebeských v bílých oděvech, držící v rukách kaditelnice a citery; jezdec na bílém koni střílí šípem do lidu, druhý jezdec na koni červeném drží v ruce meč, jezdec na vraníku má v rukách vážky a za ním jede Smrt na koni zeleném s kosou v ruce; dále vidíme slunce černé, měsíc krvavý, pod nimi moře s ohněm smíšené, uprostřed horu ohnivou a zapálené lodi, na břehu hoří stromy, podél nichž teče řeka, ve které se nalézá veliká hvězda s paprsky; někteří lidé z ní pijí, a jiní leží na zemi mrtví. Jest mlha a nad ní anděl troubící, držící v rukách klíč, pod ním studně, ze které vylézají na způsob kouře z peci ohnivé kobylky s lidskou hlavou, ženskými vlasy, lvími zuby, s tělem v pancíř oblečeným a ocasem štířím s bodcem. Otec nebeský sedí na trůně maje při sobě anděla, jenž troubí a hledí dolů, kde čtyři andělé vraždí lidi. Jest tam i mnoho vojáků v nachočerveném,

železném odění, sedících na koních se lvími hlavami a hadími ocasy. V oblacích viděti Nejvyššího v oděvu šarlatovém a křídly andělskými, majícího pod nohama měsíc, před sebou červeného draka, sedmihlavého, korunovaného, z jehož tlamy vytéká řeka, kterou země pohlcuje. Nad Bohorodičkou drží dva andělé šat, v němž nalézá se Ježíš jako malé dítě. A tak jde řada za řadou, střídají se zjevení nebeská i báječné nestvůry a pekelné mocnosti, jejichž kresby vyžadují zvláštní sílu tvůrčí.

Dosti obyčejný jest obraz, představující dušespasitelný žebřík, do nebe vedoucí, na jehož vrcholku stojí Kristus. Po žebříku lezou mniši, jež obletují andělé a odstrkují je ze žebříku; mniši se zachycují, jak mohou, jednotlivci padají přímo do tlamy potvory pekelné; jeden dosahuje nejvyššího příčele a Ježíš klade mu na hlavu věnec květinový.

Křtitelnice (krstelnica) má fresky již ustálené. Klenba rotundy pokryta jest malbou, na dvanáct polí rozdělenou, z nichž v každém se nalézá po dvou nebo třech obrazích, představujících ty zázraky, jež se k vodě vztahují. Vrchol klenby představuje nebe se sluncem, měsícem a hvězdami, pod kruhem nebeským jest mnoho andělů. Pak následuje první řada obrazů, zobrazujících příběhy ze života sv. Jana Křtitele, předchůdce Kristova. Druhá řada skládá se ze zázraků, vzatých ze Starého Zákona, počínajíc nalezením Mojžíše dcerou Faraonovou, v obraze druhém vede Mojžíš Israelity skrze moře Červené, v němž Egypťané se topí. Následující fresky představují, jak Mojžíš proměnil hořkou vodu v sladkou, Mojžíše přicházejícího s národem svým k dvanácti pramenům a 70 stromům palmovým, Mojžíše bijícího holí svou do skály a vyvádějícího z ní vodu. V dalších Izraelité nosí archu skrze Jordán, Eliáš přináší svou oběť, přechází Jordánem po suchu, Eleazar uzdravuje solí vodu nepitnou, Naaman myje se v Jordáně. Vyobrazení pramene, život dávajícího děje se tím způsobem, že nad jednou studní sedí Boží Matka a při ní Ježíšek s evangeliem na prsou an praví: „Já jsem pramen živý.“ V nádržce jsou ryby a přichází lid, aby vody se napil, několik nemocných leží blíže vody a kněz je žehná. Nad hlavami sloupů umístěni jsou proroci, kteří o křtu prorokovali, jako David, Izaiáš., Jeremiáš, Ezechiel, Naum, Malachiáš a Zachariáš.

Společná jídelna či-li trapeza nalézá se vždy blíže kostela

na straně západní proti hlavnímu vchodu a jest vymalována způsobem, sobě vlastním. Ve výklenku, kde se nalézá stůl igumenův, viděti obraz poslední večeře Páně a okolo něho postavy patriarchů v oděvu kněžském, dále po stěnách táhnou se řady svatých otců, kteří příkladem svým mají napomínati k střídmosti a životu zdrženlivému. Někdy bývá vymalován i soud poslední za tím účelem, aby krotil chtivost po požitcích vezdejších. Je-li místnost dosti vysoká, následuje ještě druhá a třetí řada fresek, obsahujících výjevy z evangelia, na př. Krista obědvajícího s celníky, apoštoly trhající klasy, Krista žehnajícího pět chlebů, pohostinství Martino, Krista v Emauzích chléb lámajícího, Krista pojídajícího pečenou rybu a med, Ježíše na moři Tiberiadském a i rozličná podobenství. Trapeza pokládá se vůbec za místo posvátné. Od stropu visí tam nejen několikaramenný svícen s voskovicemi, nýbrž hoří tam i věčné světlo. Každý mnich vstoupí-li do sálu, pokřižuje se a odbývá-li se svátek, čtou a zpívají se tam modlitby jako v kostele. Bohoslužba jest trapeza duchovní, pokrm trapeza tělesná, kteráž od igumena ve jménu božím se žehná.

Zbývá zmítiti se ještě o jednom místě, které v klášteřích Svatohorských okrašluje se freskami. Jsou to hlavní vrata, před nimiž jest přistavěna také předsíň s příslušnou malbou. Od té doby, co některé kláštery obnovily vchod a zaměnily vrata stará za lehčí, zůstala předsíň bez malby, až na to, že aspoň nad vraty jest vyobrazen svatý nebo klášterní svátek. V Chilandaru jest dosud vchod nejbohatěji vymalován, jmenovitě stěny okolo vrat vlastních a klenutí síně. Uprostřed klenby vyobrazen jest Všedržitel a okolo něho ve čtyřech polích podobenství o boháči a bídném Lazaru, o slepém vůdci a stavbě domu na písku a skále, blíže vrat stojí jako na stráži vojíni sv. Jiří a Demetrios, sv. Simeon a Sáva, zakladatelé kláštera, kdežto na stěně, nad vraty se nalézající, jsou vyobrazeny evangelické výjevy, týkající se výhradně Bohorodičky. Malbou poukazuje se na pohostinství cizincům každého náboženství, což jest jednou z prvních povinností mnišských nejen podle řádu církevního, nýbrž i podle přání, vyslovených od zakladatelů kláštera.

Za nejdokonalejší fresky uznává se práce Manuele Panselina, mistra Solunského, který v první polovici 16. věku po klášteřích Athonských maloval a zůstal nepřekonán malíři pozděj-

šími, jak v jemnosti a stálosti barev, tak i v komposici figurální. Umělci pozdější byli všichni cizinci, obrazy starší přineseny byly z východu. Teprve v druhé polovici 18. století lze pozorovati práce malířů domácích, kteří jako mniši měli dvě kellie v Kareji. Znamenitý byl Nikeforos, jenž maloval až do roku 1816 a užíval k malbě již oleje, kdežto dříve se používalo vajec, a jenž měl dvanáct učenníků. Kellie Karakalská a Škurta, kellie Iverská, byly vždy majetkem mnichů, kteří pěstovali malířství obrazů i fresek. Malíři bývají z pravidla Řekové, mniši nebo lidé světští, usazení v Kareji. V Russiku zařízena jest domácí škola pro malování ikon. Všickni malíři řídili se, až do nedávna skoro výhradně řeckým rukopisem o umění malířském, podle kteréhož fresky a ikony sestavovali a vůbec řemeslo své provozovali. Má název „Erméneia tés zógrafikés“ (Navedení k malbě). Francouzský spisovatel Dideron, jenž r. 1842 cestoval po sv. Hoře, upozorněn byl na spis ten, který se nalézal v rukách každého tamějšího malíře, aby tento do něho podle potřeby nahlédnuti a poučiti se mohl. Jako spisovatel jeho uváděn mnich Dionysios, který se zmiňuje v úvodu o Manueli Panselinovi. Tudíž jest rukopis ten mladší, než Panselin. Rukopis tento koloval mezi malíři pouze v opisích, psaných jazykem novořeckým. Dideron však dal si opsati originál (za 70 franků), načež vydán ve francouzském překladě p. t. „Manuel d' iconographie chrétienne grecque et latine, par Dideron ainé. Paris 1845“. Hieromonach Makarij, typikar chrámu protátského, jenž zprostředkoval pořízení opisu, vyjádřil se na dotaz Dideronův v příčině stáří dotyčného rukopisu, že Dionysios byl učenníkem malíře Davida, jenž zemřel r. 1715. O několik let později pořízeno i vydání německé p. t. „Das Handbuch der Malerei vom Berge Athos, aus dem handschriftlichen neugriechischen Urtexte übersetzt, mit Anmerkungen vom Dideron dem Aeltern und eigenen von Dr. G. Schäfer.“ Trier 1855.

8. Klášternictví.

Monach, z řeckého monachos, znamená v církvi východní tolik, co mnich nebo řeholník v církvi katolické. Kdežto na západě jest několik řádů řeholních, mnišstvo pravoslavné tvoří jediný celek, pode jménem duchovenstvo černé na rozdíl od du-

chovenstva světského či-li bílého. V jazyce církevním užívají se pro mnichy také výrazy inok, černěc, černorízec. Obecné srbské jméno jest kaluděr, jehož kořen dlužno hledati v řeckém slově „kalogerón“ (dobrý stařec). Jeptišky slovou kaluděrice. Poněvadž však na Sv. Hoře jeptišek není, pojednáme pouze o mniších.

Roku 1553 navštívil Athos Francouz Petr Bellon, jenž uveřejnil pak své zkušenosti asi takto: Mniši Athonští jsou vesměs neučení; jest jich okolo šesti tisíc, ale v každém klášteře najdou se pouze dva nebo tři, kteří umějí čísti a psáti. Biskupové a patriarcha církve řecké pohrozili všem kněžím a mnichům vyloučením z církve, jestliže se osmělí čísti nebo sepsati nějakou knihu, kromě církevních a bohoslužebných. Mniši tamější oblékají se ve vlnu, kterou sobě předou sami. Není mezi nimi ani jediného, jenž by neznal nějaké řemeslo. Kláštery nepřijímají pracovníků. Potřebují-li něčeho, vykonají to sami mniši, kteří kopají zemi, vinohrady, sekají dříví, pracují v zahradách, loví ryby; jsou mezi nimi ševci, krejčí, zedníci, loďkaři, mlynáři, kováři. Vstoupí-li kdo do kláštera a má-li nějaké jmění, odevzdá je obci bratrské. Kdo umí čísti řecky, nebo je-li vůbec trochu učenější, požívá vážnosti mezi ostatními. Služba církevní koná se tak, že jeden slova předříkává a druhý po něm zpívá. Málo jest mezi nimi kněží a jáhnů. I tito jsou povinni pracovati stejně s ostatními otci, neboť ani oni nemají žádných vědomostí. Athonci všichni podřízeni jsou patriarchovi Cařihradskému. Všickni národové pravoslavní váží si jich více, než ostatních mnichů. U nich přísně vykonávají se obřady církevní podle starých řádů. Nejedí slepic, holubů, ani masa kravského nebo ovčího, v postě ani ryb, v kterých jest krev; obyčejnou stravou jejich kromě chleba jsou nakládané olivy, cibule, česnek, okurky, zelí a živočichové mořští, jako raci, škeble, osminožci, sepie, pak jikry a solené rybičky.

Po 145 letech vyšel r. 1698 francouzský překlad knihy Angličana Ricouta o tehdejším stavu církve řecké, v níž spisovatel zmiňuje se i o Athoně a živobytí Svatohorců líčí takto: „Když se stane někdo mnichem, určí se mu zaměstnání, ke kterému jest způsobilý. Mimo klášter pracují mniši na vinicích, ohražují je zdmi nebo příkopy, sbírají olivy a tlačí z nich olej, stříhají vlnu ze stád beranů, ale nesejí aniž pasou. V klášteře kovají sekyry, kosy a jiná nářadí, v hospodářství potřebná, šijí,

kají, zhotovují čepice a obuv. Je-li klášter všemi těmi věcmi zaopatřen, odprodá se zbytek, aby se přikoupily opět věci jiné, klášteru potřebné. Nedovoluje se, aby Svatohorec měl jaké starosti osobní, přijímají se pouze ti, kdož jsou schopni ku práci nebo vyučeni řemeslu, třebas by neuměli čísti nebo psáti. Ze sta mnichů najde se asi jeden, jenž zná knihu. Pouze způsobilejší mezi kněžími a jáhny mohou objasňovati výrazy bohoslužebné, čtou však tak rychle, že kdo pozorně neposlouchá a nezná dobře jazyk řecký, nemůže ani pochytiti, co se čte. Hlavním zaměstnáním jejich jest učení se zpěvům Jana Damašského, služebníku, znáti typik církevní a býti kanonarchem. Řečtině dává se přednost, ostatní jazyky pokládají se za nesvaté, za profánní. Filosofie, mathematika a jiné nauky jsou podle jejich mínění beze všeho užitku pro ty, kdož vedou život duchovní a umrtvují své náruživosti. Zapověděny jsou jim knihy jako věci duše hubící. Přesvědčením jejich jest, že nejlepším prostředkem proti jakékoliv nevěře jest pálení spisů proticírkevních. Na Athoně jsou sice knihovny, ale rukopisy a knihy jsou pokryty prachem a slouží za potravu červům. Svatohorci jsou po výtce mužové počestní a svatí, přihlížejí pouze k náboženství a umrtvování těla, předměty duchovní jsou vždy obsahem hovoru jejich, pročež můžeme věřiti, že ti mniši jsou nejen dobrých mravů, nýbrž i bližší Bohu, poslouchají zákonů jeho a pobožnost jejich dává jim větší naději na nebe, než moudrost hlubokomyslících filosofů a vědění sebe osvícenějších bohoslovců. A tak dlužno diviti se Prozřetelnosti božské, že stvořila lidi, aby svobodně vyznávali víru křesťanskou a využitkovali zvláštních výhod v říši velikého tyranna a smrtelného vraha Ježíše Krista a učení jeho.“

Porfyrij Uspenskij připojil ke koncí líčení tohoto poznámku: „Dobrý Angličan, uměl pochváliti Svatohorce!“

Pozoruhodná jest opatrnost Barského, kterýž v cestopise svém nezmiňuje se o mravech ani o dobrých stránkách mnišstva Athonského a píše mezi jiným takto: „Popisovati mravy a život mnichů jest velmi nesnadno. Kdybych tvrdil, že jsou všickni dobří, neuchránil bych se lži, nazvu-li všecky zlými, padnu v podezření, vyhlásím-li je za lidi prostřední, nevím jak mám mluviti, v celku vyznávám, že všickni, které jsem poznal, byli lepší než já.“

Obr. 11. Malba trapezy v lavře sv. Athanasia. (Stůl igumenský.)

Směleji vyjadřuje se o Athoncích Porfyrij Uspenskij, jenž byl třikráte na Sv. Hoře a to vždy delší čas, seznámil se dostatečně se životem duchovním mnichů a vyslovil se o něm podle přesvědčení svého takto: „Svatohorci zachovávají pevně všechna dogmata víry pravoslavné a přísně drží se pravidel bohoslužebných. Je-li však rozumné jejich sloužení Bohu? Pochopují-li všechno, co čtou a zpívají v kostelích svých? Odpověď musí zníti záporně. Všechny církevní knihy jejich sepsány jsou slohem starořeckým s přídavkem poetickým, ani jeden z nich kromě tak učených, jako byli Kesarios Daponte, Agapios a Nikodem nerozumí tomu, co se čte a zpívá v čase bohoslužby. Ucho jejich slyší sice slova svatá, ale rozum jim nerozumí. Žaltář a jiné modlitby čtou se co nejrychleji, tak že nijak není možno jim porozuměti a ze čtení nabýti nějakého poučení. A zpívání podle not protahuje se třeba jednu i dvě hodiny a stává se nesrozumitelným hlavně proto, že zpěvák opakuje jednotlivé slabiky několikráte po sobě, na př. slovo cheruvimy: che-ru-che-ru-vi-ru-vi-my-ru-vi-my a tak dále. Při zpěvu takovém stojí mniši nepohnutě v lavicích, skloní hlavu a zavrou oči, jako by spali. A nespí-li? Ba spí, ano i chrápou, mezi tím co pěvec se namáhá zvukem nosovým chváliti Boha nebo Spasitele nebo sv. Ducha. Nejednou se přihodilo, že jsem viděl, jak kostelník nebo jiný mnich přidržel spícímu mnichovi zapálenou svíčku k nosu a ten náhle vyskočil a běžel k oltáři nebo ke dveřím kostelním s křikem: hoří! hoří! Vše to znechutilo se mi. V klášteřích, kde jest diortum zavedeno, mniši mezi bohoslužbou noční jdou do kellie své a pijí černou kávu; ve Vatopedě i mne zavolali, abych se posilnil tím pitím, ale já jsem odřekl a uznal za dobré odejíti do své cely a zabývati se prací literární. Nepřísluší, aby chválili Athonci celonoční bdenie své, vykonávají je nerozumně a hříšně, neboť podle slov apoštolských jest nejrozumnější bdít a modliti se nedlouho. Mniši Athonští slyší v kostele slovo apoštolské, že tělo křesťana jest chrámem sv. Ducha, a přece se nemyjí, nehledí sobě čistoty a nelibě zapáchají. Očekávají vzkříšení z mrtvých, ale kostnice své drží v nepořádku.“

Otec Sergij Svatohorec a archimandrita Antonios v zápiskách svých líčí život klášterní každý ze stanoviska svého, první více mysticky, druhý podle názorů světských. Moje líčení jde do podrobností, neboť pojednávám o všech možných případnostech života klá-

šterního. Do klášterů Athonských hlásí se jinoši, hoši, mladí muži, ženatí a neženatí, vdovci i starci. Přes obecné zákony klášterní přijímají se nejraději hoši, sotva dětství odrostli, neboť snáze přivyknou k obyčejům panujícím, společenským mravům a jsouce v tom směru vychováni, tvoří pak základ družiny klášterní; vědouce dobře, že by jinak ve světě neobstáli, pokládají klášter za domov svůj a snášejí trpělivě vyskytující se nedostatky zařízení klášterního. Jinak jest se členy staršími, kteří již ve světě něco zkusili nebo viděli; ti pozorují a odsuzují rozmanité zvyky klášterní; bratrstvo, ve kterém žijí, nepřirostlo jim k srdci, snáze zaměňují klášter a nejhorším případě i opouštějí opět Sv. Horu, aby se navrátili k dřívějším svým poměrům nebo započali živobytí nové. Jako v prvním, tak i v druhém případě pocházejí nově se hlásící skoro vesměs z nižších vrstev společenských, s řídkou výminkou totiž jsou to venkované, kteří buď pro práci na Sv. Horu přišli nebo se stali záhy vdovci a nemohouce se více oženiti, hledají útulek v obci klášterní, jiní opět vedli dříve život toulavý, prostopášný, až u nich vznikla touha po živobytí klidnějším, jiné stíhalo neštěstí v podnicích a předsevzetích, existence jich byla ohrožena, zanevřeli na svět a doufají nalézti v klidu klášterním ztracenou již sílu duševní. Leckterému podaří se dosáhnouti vážnějšího postavení v klášteře, jmenovitě umí-li se vpraviti v poměry a vyhověti požadavkům. Členové mladší představují výkvět bratrstva, na nich leží budoucnost kláštera a přiučí-li se službě kostelní, jsou lidem církevním a tvoří jádro mnišského společenstva, neboť bohoslužba pokládá se vždy za nejpřednější výkon každého klášterníka. Obyčejně jsou to ubozí sirotkové, kteří náhodou do toho neb onoho kláštera se dostali a byvše přiděleni starcům, pod dozorem jejich přiučí se knihám a zpěvům církevním, složí slib mnišský a bývají vysvěceni na kněží, čímž za málo let dosahují hodnosti, o které dříve se jim ani nesnilo. Tvrdí se ovšem, že kromě služby své, kterou pak jaksi řemeslně vykonávají, jiného neznají, ale klášteru učenost jejich stačí a oni pro svou nevědomost v oborech jiných, zuby a nehty stavu svého se drží; přihodí-li se, že pro nějaký přestupek některý člen z bratrstva jest vyloučen nebo z omrzelosti sám vystoupí, hledí vždy buď do jiného kláštera se dostati, a nemůže-li tak učiniti, žije třeba i v podnájmu, jen když zůstane Svatohorcem. Hoši jsou u svých starců

tak dlouho, pokud jim nenaroste aspoň malá brada, což je činí způsobilými státi se mnichy. V klášteřích, kde jest kinovia zavedena, netrpí se mladí hoši, nýbrž bývají vysíláni na metochy, odkud se vracejí teprve ve věku dospělejším, aby nastoupili službu mnišskou. Chce-li starší člověk býti přijat do kláštera, jest povinen složiti nějakou částku peněz nebo býti schopen ještě práce. Průměrně po uplynutí jednoho roku bývá připuštěn ku postřižce. Byl-li ženat, a žije-li dosud žena jeho a má-li děti, musí se postarati o budoucnost své rodiny a dáti se rozvést se svojí manželkou. Často se stává, že manželé vzájemně se dohodnou, žena vstoupí do kláštera ženského a muž vezme dítě pohlaví mužského s sebou na Sv. Horu.

Mnišstvo pravoslavné dělí se co do zřízení svého na dvě skupiny, na mnichy prosté a na hieromonachy, t. j. mnichy, kteří obdrželi svěcení na kněžství. První skupinu lze roztříditi na tři vrstvy, totiž: rázofory, schimníky malé a schimonachy, t. j. schimníky veliké. Členové skupiny druhé dělí se na jáhny, hiereje a archimandrity. Skládání slibu mnišského či-li postřižení mnicha jest zároveň i oblečením jeho v šat řeholní. Rázofor, nejnižší to stupeň mnišství, obléká se bez zvláštních modliteb, ale postřihuje se na způsob kříže; ráza jest druh pláště s rukávy, jenž zahaluje celé tělo, ale pásem se nestahuje. Druhý stupeň řeholnictví nazývá se též přijetím malé schimy nebo malého obrazu andělského a děje se takto: Ku postřižení určena jest vždy jedna kaple, v níž se obřad odbývá obyčejně v čase postním, některou neděli v noci, po přečtení a pocelování evangelia v hlavním chrámě, tedy vždy před svítáním. Je-li laik ještě mlád, mívá po boku svého starce, při člověku již starším zastupuje starce klášterní duchovník. Kandidát svlékne v předsíni kaple svůj svrchní oblek a přistoupí ku postřižce pouze v košili a spodcích, stařec vedle kráčející pokrývá jej mantijí. Kněz, který obřad má vykonati, čte, stoje ve dveřích oltářních, ustanovené modlitby a klade laiku několik otázek, k nimž tento přisvědčivě musí odpověděti.

První otázka kněze zní: „Proč přišel jsi, bratře, abys připadl svatému obětníku a jeho svatým členům?“

Odpověď: „Přeji sobě života postního, ctihodný otče.“

Otázka druhá: „Přeješ sobě dosáhnouti obrazu andělského a vřaděn býti v zástup mnichů?“

Třetí: „Svobodnou-li tvojí vůlí přistupuješ k Hospodinu?“

Čtvrtá: „Ne z nějakého přinucení nebo násilí?“

Pátá: „Zůstaneš v klášteře i v životě postním až do posledního dechu svého?“

Šestá: „Zachováš-li se v panictví, celomudrctví a blahodůstojnosti?“

Sedmá: „Zachováš-li do smrti poslušenství ku představenstvu a celému Kristovu bratrstvu?“

Osmá: „Přetrpíš-li každou nepříjemnost a tíseň života mnišského pro království nebeské?“

Devátá: „Osvědčuješ-li to vše doufaje v moc boží a slibuješ-li setrvati ve všech obětech až do konce svého života milostí Kristovou?“

Na všechny tyto otázky odpovídá postřiženec: „Ano, dokládám se Bohem, ctihodný otče“.

Na to položí kněz na skloněnou hlavu nováčkovu knihu a čte nahlas modlitbu, ve které již uvádí nové jeho jméno klášterní a drže v rukách evangelium, klade mu opět otázku: „Zde Kristus stojí neviditelně, viz, zda-li nikdo tebe nenutí, abys šel k obrazu tomu, viz, zda-li ty s rozvahou se chceš zasnoubiti s obrazem andělským?“

Odpověď: „Ano, ctihodný otče, s rozvahou“.

Na to kněz vezme nůžky a promluví třikráte: „Vezmi nůžky a podej mi je“, což také nováček třikráte učiní. Pak jej postřihne ve znamení kříže slovy: „Bratr náš (jméno) postřihuje vlasy hlavy své ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého, amen“, při čemž mu na čtyřech místech něco málo vlasů ustřihne a končí slovy: „Rcem o něm Gospodi pomiluj“, přítomné bratrstvo zazpívá po třikráte: „Gospodi pomiluj“. Šatstvo nového bratra klade se nyní kus po kuse před kněze na stolek, jenž jej požehnává, načež novopostřiženec se obléká. První částkou oděvu jest anterie či-li podráznik, nad kterou kněz prohlašuje: „Bratr náš (jméno) obléká se v roucho radostné ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého, rcem o něm Gospodi pomiluj.“ Bratři přítomní odpovídají: „Gospodi pomiluj.“ Tak se děje při každém kousku šatstva. Na řadě jest dále řemen, t. j. pás kožený, kterým se naznačuje umrtvování těla a obnovení ducha; dřevěný křížek, na krk zavěšený, má mu uváděti na paměť smrt Kristovu; paraman, kousek sukna černého, na němž jest vyšit kříž a ostatní znaky

utrpení Kristova, zavěsí se na záda jako znamení jha Kristova; ráza znamená odloučení ode všech starostí světských a mantija, svrchní část obleku mnišského, poukazuje na odříkání se vlastní vůle a všeho mudrování. Kamilovku neb kápi (čepici) dává sobě nový bratr na hlavu na znamení ostražitosti; parkamilovka či-li námětka, kus lehké černé látky zvláštního střihu, která přehodí se přes čepici a druhou pokrývku hlavy tvoří, znamená naději ve spasení. Obouvání sandálů, nyní střevíců, připomíná hotovost ku zvěstování evangelia pokoje. Růženec představuje meč duchovní. Po ukončení obřadu oblékání přijímá nový bratr sňatek obrazu andělského, jáhen přednese řadu ektenií a čte epištolu sv. Pavla k Efesským z kapitoly šesté, verše 10.—17., v nichž apoštol vybízí obléci se v celé odění boží, za příčinou odolání všem útokům ďábelským. Pak čte kněz evangelium sv. Matouše, kapitolu desátou, verše 37. a 38.: „Kdo miluje otce nebo matku více, než-li mne, není mne hoden; a kdo miluje syna nebo dceru více, než-li mne, není mne hoden. A kdož nebéře kříže svého a nenásleduje mne, není mne hoden.“ A z kapitoly jedenácté verše 28.—30.: „Přijďte ke mně všichni, kteří pracujete a obtíženi jste a já vás občerstvím; vezměte jho mé na sebe a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem a naleznete odpočinutí duším svým. Jho mé zajisté jest rozkošné a břímě mé lehké.“ Toto evangelium čte se ostatně o svátcích svatých, kteří byli velebnými otci, t. mnichy.

Na to dostane nový bratr do ruky křížek se slovy: „Řekl Hospodin, kdo chce následovati mne, nechť sebe rozpoutá, vezme kříž svůj a následuje mne.“ Pak voskovici hořící se slovy: „Řekl Hospodin, aby se osvítil svět váš před lidmi, aby viděli dobré činy vaše a proslavili otce vašeho, jenž jest v nebesích. Na to bývá celování; jednotliví mniši přistupují k nově vysvěcenému, políbí kříž a evangelium, které tento v rukách drží, a ptá se po jeho jménu klášterním. Každý nový mnich jest povinen, po pět dní kostel pilně navštěvovati, pročež jest uvolněn od jiných služeb klášterních. Když prožije mnich několik let v klášteře a probudí se u něho touha, věnovati život svůj ještě více nábožnému rozjímání, přísněji se postiti a mlčenlivosti šetřiti, přijme velikou schimu, s čímž jest spojeno nové postřižení, proměnění jména a nošení schimy (analavu) jako zvláštní přídavek k obyčejnému šatstvu mnišskému. Úzký kus sukna tmavé barvy, na

kterém dosti uměle vyšito jméno Ježíše Krista, větší kříž a všecky odznaky utrpení Kristova, zavěsí se na krk a přes prsa, tak že sahá takřka až k nohám; přitahuje se pásem k tělu, kraj horní končí se kukulem, t. j. kápí, jakou v církvi katolické někteří řádové řeholní nosí, v pravoslaví však scvrkla se na tak malou míru, že jest pouze naznačena, ale upotřebiti se jí nemůže.

Barva oděvu mnišského byla před lety jiná, aspoň lze tak souditi podle starších vyobrazení, kde jest viděti postavy, zahalené v roucha žluto- a červeno-hnědá. Nejspíše utkána byla ze srsti velbloudí a nabarvena; nyní však barva černá stala se vůbec obyčejnou, pouze spodní oblek činí někdy výjimku. Nejnutnější částkou oděvu jest anterie, zvaná od Rusů podrázník, jež se podobá podle střihu županu, sáhá až ke kotníkům a zhotovuje se z látek těžších nebo lehčích bez všelikých okras, zakrývá úplně spodní prádlo, tak že je až zbytečným činí a byla nepochybně u poustevníků egyptských jediným oblekem; při rychlejší chůzi potřebí ji poněkud nadzvednouti a cípy za pás zastrčiti, jinak však stává se praktickou tím, že se v ní i spáti může, neobnosí se tak snadno a snese hojné záplaty. Pás nosí se buď kožený s přaskou vypouklou, křížem ozdobenou, často dosti umělecky provedenou, nebo se tělo ovine delším svinutým šatem jednobarevným z látky hrubší nebo jemnější. Na přepásanou anterii obléká se podle doby roční buď jelek, jakási to kamizolka bez rukávů, nebo lehčejší kabátek krátký, nazvaný sartamarka. Pode jménem kundugun rozumí se svrchní oblek mnišský, ale o mnoho kratší, než co známe pode jménem ráza (rason), která se hodí jedině (již pro délku svou) do kostela. Kdežto ráza jest oblekem officielním, užívá se kundugunu mimo klášter již pro svou lehkost, volnost a krátkost; na zimu podšívá se také koží a stává se tak dobrým kožichem až na to, že rukávy zůstávají bez kožešiny. Jak ráza, tak i kundugun (ráza kusá) zhotovují se nyní pouze z látek černých různé jakosti, s rukávy širokými a límcem stojatým; podšívky není, leda že se obrubují kraje as na dva prsty šířky, aby se tenčí látka nesvinovala. Sukno nehodí se do podnebí jižního, šat z něho zhotovený jest příliš těžký a podléhá rychleji zkáze molů při sebe menší nedbalosti. Kamilovky či-li kápě (čepice) bývají buď měkké nebo tvrdé, pletené nebo šité. V prvotním stavu jsou měkké, poněvadž však pod tíží parkamilovky nebo

závoje se křiví, natírají se uvnitř klihovou vodou, načež, jak náleží, stvrdnou a tvar svůj nemění; kápě šité jsou zhotovené z lepenky a potáhnuté černým tenkým suknem a mají podšívku; nosí se vůbec elegantně, ale jsou dosti drahé a nepraktické. Poněvadž kamilovky nemají stínítka, připínají sobě mniši zvláštní stínítko z kůže na ochranu proti žhavým paprskům slunečním zvláště pro případ cestování, po domácku pokrývají hlavu čepicí nižší, barvy bílé, černé nebo hnědé, což se řídí barvou vlny, ze které jsou pleteny. Parkamilovka nosí se do kostela nebo na processí, při čtení evangelia sejme se závoj s kápě a klade se na rameno, kde zůstane ležeti až do ukončení liturgie. Jako obuv nosí se p a p u c i (papuče), nízké to střevíce z kozí kůže, jaké se vůbec v zemích tureckých nosí; jedině Rusové obouvají se do vysokých bot. Přes pletené punčochy oblékají se ještě jiné punčochy, šité ze silného sukna, jež se jmenují l a p c u n y a sahají ke kotníkům; z předu jsou otevřené a zapínají se na háčky. Proto, že se nosí poměrně krátké punčochy, a také nohavice u spodků jsou krátké, vznikly kalcuny, které mají chrániti nohy až pod kolena před nastuzením; jest to něco na způsob gamaší či-li podkolenic, zapínajících se na háčky. Protože sáhají přes střevíce, činí nošení punčoch, aspoň v létě, zbytečným. Spodky, kterých mniši užívají, musí býti střihu volného, aby umožnily snadnější vykonávání předepsaných hlubokých poklon v kostele, což v kalhotách těsnějších, přiléhajících není ani možno. Uvazují se pouze šňůrou, šand se neužívá.

Oblek Svatohorců jest ovšem stejný, aspoň co se týče způsobu nošení, ostatní potřeby mnišské liší se však podle toho, jakého řádu se jednotlivé kláštery přidržují. Kde jest kinovia, po slovansku také „obštožitie“ neb krátce „obšto“, tam se provádí i společná příprava jídel, cely mnišské jsou zařízeny jednodušeji a čeho jednotlivci jest potřebí, obdrží ze skladu klášterního. V idiorythmu nebo obecně řečeno v „diortum“, odbývá se společná tabule pouze v den klášterní pouti, jinak vaří si mniši sami, co ze zásob klášterních jim se vydá nebo co sobě přikoupí, čímž i maso do klášterů těch přichází, za konání služeb klášterních vysazen jest jistý roční plat, z něhož hlavně pořizují sobě nový oděv, cely jsou prostrannější a naplněny všemi potřebami, podle zámožnosti jednotlivých mnichů (viz str. 95).

Slovo řecké k á v i a znamená v klášteřích pokojík, který

slouží jednomu mnichu za byt; jest to mnišská cela s nejnutnějším zařízením; nalézáme tam postel, nějaký stolek, židličku a dulap, t. j. almaru, do zdi zasazenou nebo ke zdi přikovanou k ukládání různých věcí, velmi praktickou. Pode jménem kellie rozumí se ve svobodnějších klášteřích byt soborního starce, jenž se skládá z jednoho nebo dvou pokojíčků, z komůrky pro sluhu (čiraka), zvláštní kuchyně a jednoho nebo několika kumbálků (kellariků); čím větší byt, tím také více nábytku, jehož hlavní součástkou jest mindere, t. j. na způsob divanu vystlaná lavice, jíž se užívá k sedění i ležení. V takovém bytě, hojně osvětleném a k vytápění zařízeném, leskne se ozdobná železná postel, po stěnách visí obrazy, zrcadla, hodiny, v zasklenné přihrádce stojí knihy, nad okny visí záclony, pod okny umístěno mindere s polštáři a pestrými koberci; kde jsou dva pokojíky, nazývá se jeden fundarik a užívá se ho jako pokoje hostinského. Pro větší byt potřebuje stařec i čiraka, t. j. hocha, který mu posluhuje a za to od něho šacen i v knihách církevních vyučován bývá; stane-li se mladík později mnichem, pokládá starce svého za svého druhého otce, u kterého pak vždy ochranu nalézá. Vytápění cel klášterních dělo se ještě před málo desítiletími výhradně krby, nyní staví se kamna z cihel, která mnohem více tepla vydávají při menším množství paliva. V Russiku jest zavedeno topení ústřední tím způsobem, že v jednotlivých částech kláštera jsou veliké pece, z nichž se teplo rozvádí po kelliích; kde není zařízeno topení, postaví si mnich při nejstudenějším počasí mangál naplněný žhavým uhlím; jest to měděná mísa, spočívající na kovovém podstavci většího nebo menšího rozměru; používání její žádá opatrnosti, aby uhlí bylo dobře vypáleno, neboť jinak může se snadno mnich otráviti uhelnými plyny. Tento způsob ohřívání jest v krajinách jižních vůbec rozšířen, neboť krátká a mírná zima činí stavění kamen skoro zbytečným; k tomu druží se ještě nepěkný zvyk spáti v šatstvu.

V kuchyních klášterních vaří se dosud na ohništích, pouze mniši ruští nemohli se s tím spřáteliti a zařídili sobě sporokrby nebo prostější peci. Také v náčiní kuchyňském drží se zvyku domácího. Řekové a Bulhaři neupustili ještě od nádobí měděného, protože se hodí především pod oheň otevřený. Nalézáme u nich kotle (kazan, bakrač) rozličných rozměrů, pánve, pánvice, rendlíky (táva, tígan, tendžer, tepsie), ve kterých se peče, vaří,

smaží, pokrmy kladou se na talíře a mísy (sahan, tanir, pjat), nápoj nalévá se do koflíků, džbánů (kupa, ďum), a celá ta spousta mědi klášterní ocinuje se každoročně od zvláštního řemeslníka (kalajdží), jenž se tím několik neděl zaměstnává a od kusu jest placen. Na Sv. Horu dojíždějí také lodi se zbožím hrnčířským; odbyt nalézají tam hlavně mísy, misky, korbele a džbány (panice, ibriky, kanaty), také ťupy znamenitého objemu lze dostati, jež slouží výhradně k uschovávání oleje, potřebí však je zazdíti, ježto dno jejich jest malé, hrdlo úzké, střed pak nejvypouklejší; nádobí bývá až dva metry vysoké. Podle tohoto tvaru, zajisté antického, zhotoveny bývají stomny, jen že mají ucha k nošení. Menších ťupů užívá se k nakládání sladkých i kyselých věcí. Z nádob skleněných užívá se neustále lahví, které podle své velikosti mají zvláštní názvy; láhev opletená nazývá se bendlik. Z ostatního náčiní stolního nesmějí scházeti malé koflíky na černou kávu, neboť káva jest nápoj, kterého se užívá několikrát denně; k tomu potřebí ještě mlýnku na kávu a džesve, ve kterém se ten černý mok vaří a pak i se spodinou do koflíka vylévá. Džesve měděné a vycínované, rozdílné velikosti, podobají se hrníčkům s hubičkou; místo ouška přikována bývá delší železná rukojeť.

Strava mnišská má býti podle původních zákonnů rostlinná, neboť anachoréti egyptští a syrští živili se ovocem, luštěninami namočenými a čerstvými listy bylin rozličných, málo kdy dostávalo se jim chleba, v klášteřích však učiněny ústupky slabosti lidské a zavedeno požívání ryb a vína, jmenovitě na Athoně, kde moře jest na blízku a živočišstva mořského jest dostatek; lihoviny vyráběny po domácku, tak že tabule Svatohorců bývá složitější, než tabule v klášteřích jiných. Ale ještě jinému pokušení podlehli Athonci, totiž požívání masa, neboť ryby podle úsudku církevního vlastně ani masem nejsou. Dlužno vyznati, že této odchylky od pravidla se dopouštějí jenom ti mniši, kteří hovějí náhledům svobodnějším a při tom jsou slabí duchem a chorobní tělem, jak to vždy bývalo a bude. Nesmí se však odsuzovati mnišstvo vesměs, neboť jsou jednotlivci jak v klášteřích, tak i po poustevnách, kteří mohou v každém směru býti vzorem, ač v pravdě vyznati dlužno, že to bývají ti, kteří statky pozemskými nejméně jsou požehnáni, takže proto i snáze se ubrání nahodilému pokušení.

Mniši Athonští dělí se podle národnosti hlavně na tři skupiny, z nichž každá se drží co do jídla obyčejů zděděných. Řekové a Bulhaři shodují se poněkud ve výběru pokrmů, neboť obývají společně země jižnější; oblibují sobě jmenovitě fazole a jiné luštěniny a souhlasí i co do ryb; Řekové liší se tím, že užívají hojně zeleniny čerstvé, kdežto Bulhaři dávají přednost nakládaným hlávkám zelním, kyselým okurkám a zeleným luskům paprikovým. Rusové naproti tomu vůbec zavrhují luštěniny, jim nahrazuje všecko polévka kyselá (boršč), brambory, kaše, a mají-li k tomu ještě rybu, jsou tím spokojenější. Také chlebem liší se od Slovanů jižních, neboť nebéřou k němu čistou pšenici, nýbrž žito, ze kterého pekou veliké bochníky tvaru čtyřhranného ve formách, k cíli tomu zhotovených. Nápojů lihových užívá se všeobecně, černá káva panuje výhradně u Řeků a Bulharů, čaj pak u Rusů jest ustáleným obyčejem. Z pokrmů moučných dělají jak Bulhaři, tak i Řekové banice, po řecku pyty, sladké nebo se zeleninou, na způsob koláčů, jež se skládají z několika na sebe položených vrstev těsta, mezi něž se klade buď rozličně připravená zelenina nebo sladká zavařenina. Rusové mají z mouky svoje bliny a kalušky (lívance a knedlíčky). V kterém klášteře se požívá maso, kupují je mniši v Kareji, kde každou sobotu bývá trh a kamž venkované drůbež přinášejí, z níž kohouti jsou nejoblíbenější. Jest tam i řezník, který poráží brav pohlaví mužského, v době zimní pak prasata.

Zřídka se stává, že klášter, jenž má svůj dobytek na metochu, dá zabíti kus hovězí a rozdává maso mezi mnichy. Byť by se požívalo v klášteřích sebe více masa, činí se to přec vždy s jakousi ostychavostí, pečlivě skrývá se při nošení, zabíjení drůbeže přenechává se světským, rovněž lovu mniši se neúčastní. Svědomí není čisté, ví, že se hoví pouze slabosti lidské. Ostatně jídla masitá neobjevují se nikdy při společných obědech, jež v klášteřích, kde jest zavedeno diortum, bývají pouze dva nebo tři do roka, ale ovšem s mnoha cizími hosty a se stolováním co nejslavnějším. V těchto případech bývá liturgie sloužena o něco později.

Jídla jsou rozestavena na stolech jídelny, kde se sejdou domácí i cizí a čekají příchod igumenův. Trapeza (obr. 11.) nalézá se vždy nedaleko kostela, kde se sestaví průvod, jenž za hlaholu zvonů a nábožného zpěvu do jídelny se ubírá. Napřed

nesou dva kostelníci svícny s rozžatými voskovicemi, za nimi následují pěvci, po nich jde kněz drže v rukách ikonu dotýčného svátku, jenž se právě světí, za ním kráčí igumen, oblečený ve fialový plášť (jehož vlečku nese jeden mnich), opíraje se o vysokou berlu; dále následují popové a jiní mniši. Všichni, kdož sedí při stolech, zvedají se a usedají teprv tehdy, když se igumen na svém místě usadil. Na to předčítatel počne čísti úryvek ze života svatého, stoje při tom buď před stojánkem, na kterém leží kniha, nebo na pavláčce za tím účelem zvlášť sestrojené na způsob kazatelny. Mniši jsou tak oblečeni, jak chodí do kostela, každý má před sebou několik misek, cínovou nádobu s vínem, bochníček chleba a lžíci, vidličku a nůž v ubrousku zavinuté. Jídelní lístek záleží obyčejně z rybí polévky, dvou druhů ryb, rozličně připravených, k čemuž se někdy přidávají ještě makarony s ovčím máslem a zákuskem jest kozí sýr. Když od stolu igumenského se ozve zvoneček, může se začít píti. Zvonec zazní také před ukončením jídla. Když kněz, jenž má službu, přečte veliké ektenie, rozdává kostelník kolyvu na paměť svatého, chodě od stolu ke stolu a podáváje sedícím po lžíci kolyvy sladké k pojedení; za ním nosí trapezár džbán vína a nalévá po skleničce vína jakoby na zapití. Než se rozdělí kolyva a víno, říkají se u stolu igumenského některé modlitby, načež se přistoupí ku povýšení panagie, čímž zde rozumí kousek chleba, jenž jest posvěcen ve jménu Matky Boží a prvními prsty obou rukou nad panagiarem se pozdvihne na počest a památku Bohorodičky.

Panagiar jmenuje se malá dřevěná miska, na které jest vymalován obraz Matky Boží. Leží na zvláštním podstavci před stolem igumenovým. S miskou tou, jíž pevně se přidržuje třírohý kousek chleba, chodí jeden mnich zástupy mnichů a hostů, jež se seřadí a dá každému jednotlivci, aby si uštípl malinkou částečku a ji pojedl. Jáhnové s kaditelnicí procházejí se okuřujíce všecky přítomné. Po vykonání obřadu toho přezpívá se ještě ve sboru píseň mariánská „Dostojno jest“, načež průvod mnichů se hne v témž pořádku, jak přišel, nazpět do kostela. U dveří trapezy klečí, s obličejem k zemi skloněným trapezár a kuchař, prosíce tak všecky mimojdoucí za odpuštění, pro ten případ, že by se byli proti nim v něčem prohřešili.

Církev východní ustanovila na 120 dní postních, které

jsou rozvrhnuty na čtyři skupiny podle čtvera ročních počasí, totiž půst čtyřicetidenní na jaře, půst apoštolský v létě, posty bohorodičné ku podzimku a vánoční či-li advent v zimě. Kromě těchto postů ještě dva dny v týdnu, t. ve středu a v pátek pravoslavný křesťan má se postiti, vyjma týdny po velikých svátcích, v nichž dovoleno jest jísti všecko.

Půst veliký (svetija četiridesjatnica) začíná v pondělí prvního týdne postního a trvá až do soboty neděle šesté t. j. soboty Lazarovy před květnou nedělí; k tomu však druží se hned týden pašijový, tak že celý půst velikonoční trvá vlastně 46 dní.

Posty apoštolské začínají prvním pondělkem po svátcích Svatodušních a trvají až do svátku apoštolů Petra a Pavla (29. června Petrův den); délka postu toho řídí se podle velikonoc, po nichž za 50 dní jest sv. Trojice a o týden později nastává půst, který může trvati nejdéle šest neděl a nejkratčeji osm dní. Půst bohorodičný určen jest od 1. do 15. srpna k svátku Nanebevzetí P. Marie (Uspenie bogorodice); posty koledni táhnou se od 15. listopadu do 25. prosince. Tři neděle před velikým postem pokládají se za přípravu k němu, v kostele zavládne triod či-li trojhlasník, týden třetí jmenuje se masopustní, ve kterémž jedí naposled maso ti mniši, kteří ho požívají. Neděle poslední jest syropůst, v němž se užívá ještě ryby, másla, sýra, vajec. Pondělek následující čítá se již k velikému postu, v němž každá neděle má zvláštní svůj význam.

První týden drží se půst co nejpřísněji a všeobecně jde se ku přijímání (komkání). Neděle druhá zove se pravoslavná v upomínku na opětné zavedení ctění obrazů a věnována jest památce Gregoria Palamy, vykladatele světla táborského. Třetí neděle jakožto prostředek postu ctí se vystavením svatého kříže a nazývá se proto krstopoklonná. V neděli čtvrtou přivádí se na paměť Jan Lestvičník, spisovatel knihy „Lestvica raja“ („Žebřík do ráje“) o 30 stupních či-li hlavách; v tomto témdni předčítá se ve čtvrtek o utreně veliký kající kanon Ondřeje Krétského a v sobotu akathist na Bohorodičku. Neděle pátá připomíná nevýslovné boží milosrdenství, kterého se stala účastnou Marie Egyptská, kdysi veliká hříšnice. Šestá neděle či-li vaja (Neděle Květná) jest přípravou k strastné sedmici; před ní jest sobota Lazarova, v kterýžto den se zhotovují křížky ze

zelených ratolestí a květin, určené k rozdávání mezi věřící při noční bohoslužbě.

Církevní služba velikopostní liší se značně od obyčejné služby (viz str. 162 sl.); ve výkonech jejích staví se ve všem v popředí duševní zkroušenost, obřady ponze nejnutnější se vykonávají, a to beze vší okázalosti, obrazy v ikonostasu bývají zakryty, dvéře cářské zřídka se otvírají, svíček se pálí méně, kněz slouží v oděvu černém, kaditelnice nemá rolniček, zpívá se málo, mnoho se čte, po čas bohoslužby koná se mnoho poklon čili metanij, kteréžto slovo pochází z řeckého „metanoia“, což znamená pokání nebo klanění. Poklon jsou dva způsoby. Když se klekne na obě kolena a kloní se hlava až k zemi, činí se poklona veliká či-li hluboká, při kteréž obyčejně dostačuje, pokloní-li se člověk celým tělem pouze tolik, aby prsty natažených rukou se dotýkaly země. Poklona malá záleží v lehkém naklonění hořejší části těla. Nejhustěji konají se metanie v čas velikého půstu; tehdy každý mnich již při vstoupení do kostela má dělati tři veliké a a dvanáct malých poklon, podobně při hlavních odstavcích liturgie nebo jiného modlení. Metanie dělá každý mnich, nastoupí-li novou službu, nebo před církevním hodnostářem, ikonami, čestnými kříži, relikviemi, nebo když má někoho odprositi. U lidu obecného jsou poklony malé i veliké něco obyčejného, jmenovitě při uzavření nějaké smlouvy s klášterem nebo když někdo nastupuje službu klášterní.

V církevních řádech nařizuje se podrobně, jak bratrstvo v dobách postních má se chovati. Začátek velikého postu jest dosti krutý, neboť se jim ukládá za povinnost v prvním týdnu po čtyři dni pouze suchý pokrm jísti, a to jen jednou za den. V klášteřích kinoviálních jest jen jedno stolování denně; kde zavládlo diortum, přenechává se to svědomí řeholníků, aby podle možnosti vyhověli nařízením církevním, která žádají odříkání se ryby, másla, sýra a vajec až do Hodu velikonočního, kromě svátků Zvěstování P. Marie a Květné Neděle, o kterých jest dovoleno jísti rybu, raky, chobotnice (oktopody), sepie, škeble a jiná mořská zvířata, jež mají poskytnouti slábnoucímu žaludku jakousi posilu; víno pije se v sobotu a neděli v míře skrovnější. Co řečeno o postu velikém, neplatí pro jiné posty, kdy v pokrmech se žádá uskrovnění pouze tím způsobem, že v pondělí, ve středu a v pátek se jídá jednou za den, v úterý a ve

čtvrtek dvakrát, ale bez oleje, v sobotu a neděli však dovoluje se olej, víno a částečně i ryba. Jindy byly posty mnohem namáhavější, než-li za dnů nynějších, tehdejším postníkům byly pokrmem namočené luštěniny, hlavně čočka a rovit (druh hrachu), různé ovoce a zelené listí, které sobě spařovali. Nyní jsou vařené fazole nemaštěné hlavním pokrmem postním, pak naložené olivky a zelí; z jara jest obyčejem sbírati mladé byliny mléčné a s octem je připravovati.

U Rusů usnadňuje půst požívání čaje, u jiných černá káva; o kořalce nečiní se zmínky v typiku, a poněvadž platí i zde zásada, že co není zapověděno, jest dovoleno, pije se kořalka i v postě. Mniši, kteří žijí v diortum, strojí poklady, t. j. poslední večer před každým postem vaří sobě jídla, kterých v čase postním dlužno se zdržovati. K tomu účelu spojí se vždy několik mnichů a co si uvaří, snědí ten večer společně. Druhý den nastává jim úloha všecko nádobí vyčistiti od mastnoty zvířecí.

Kdo složil slib mnišský, tomu přísluší název „prepodobný“ (velebný), a dosáhne-li vysvěcení vyššího, přikládá se mu titul „vysokoprepodobie“, což má znamenati, že má býti ve všem podoben Ježíši Kristu. Naproti tomu stojí řecké slovo „osios“, které rozděleno na os- ios znamená „jako bůh“. „Svetyna“ oslovuje se mnich v prostomluvě ve smyslu vztažném bez vyslovení jména jeho. Slovo toto odvozuje se od obecného názvu mnicha Svatohorského „sveti otec“. Shromáždění mnichů oslovuje se v čísle množném „sveti otci“. „Blagoslovenie“ jest tolik, co požehnání, ale i dovolení. Jest to výraz, se kterým se na Sv. Hoře velmi zhusta setkáváme. Ke všemu, co mniši podnikají, potřebují „blagoslovenie“ či-li požehnání svého představenstva; setkají-li se dva mniši na cestě, osloví mladší staršího nebo prostší váženějšího slovy „otče blagoslovi“, načež obdrží za odpověď „Gospod blagoslovi“ nebo „Bog da prosti“. V kostele blagosloví či-li žehná se chléb, olej, víno; před obědem blagosloví přítomný kněz pokrmy i nápoje. Jísti hrozny vinné před 6. srpnem, pokládá se za přestupek, neboť teprv toho dne se požehnávají v kostele první plody z vinic. Žehná-li kněz, složí prsty pravé ruky tak, že naznačují začáteční písmena jména Ježíše Krista; napodobí se to spojením palce s prstenníkem a ostatní prsty se vzpřímí, podobně spojí kněz prsty, líbá-li se mu ruka,

při čemž se nebéře za ruku, nýbrž kněz sám přiblíží ruku svou k ústům líbajícího.

Denní pořádek klášterní lze vylíčiti asi takto: Podle ročního počasí, časněji nebo později jde se v noci do chrámu na utrenu, pak na liturgii, což dohromady vyžaduje as pěti hodin času, na to mnich pije kávu, čaj nebo kořalku jako na posilněnou a vaří sobě oběd. V kterých klášteřích se obědvá společně, ušetřen jest zaměstnání tohoto. Pak sobě hledí několik hodin své služby, než nastane čas k odpočinku, který se drží v klášteřích velmi svědomitě, jmenovitě v létě, kdy klášter se zdá jako vymřelý. Po poledni probouzí se bratrstvo ze spánku svého a chystá se do kostela na večernu, která trvá něco přes hodinu, na to následuje společná večeře, kdežto v diortum mnich o mnoho později večeří, neboť musí sobě sháněti, co potřebuje na den příští. Bratr, jenž pro útěchu svou založil si zahrádku, pečuje a stará se o ni mimo služby klášterní, k čemuž jest nejvhodnější čas večerní. Tak se žije a tyje ve zdech klášterních. Kteří mniši zastávají službu venkovskou, podřizují se poměrům, tam panujícím, za to však jsou osvobozeni od návštěvy kostela; to se týče všech ekonomů, t. j. dohlížitelů na pracující, vinařů a mnichů, řemeslem se zanášejících. Někdy bývá tišina klášterní přerušena nahodilou prací společnou, což se oznamuje udeřením na visutou desku dřevěnou, čímž se vybízí bratrstvo, aby se vypravilo na „panginii“. Takové společné práce jsou sklizeň sena, žatva, vinobraní, česání olivek, nebo když přistane loď s nákladem z metochů, neboť čím více pracovníků, tím rychleji loď se vyprázdní, aby od břehů opět vzdáliti se mohla.

Zdálo by se, že klidný klášterní život působí úspěšně na zdraví mnichů a že dlouhověkost jest stálým příznakem osvědčené životosprávy, ale bohužel není tomu tak, neboť se hřeší proti zákonům přírodním i zdravovědným, tak že se dostavují nemoci a neduhy, které život zkracují. Příroda pomáhá, seč může vzduchem neporušeným, podnebím vlídným, dobrou vodou, ale nemůže odčiniti, čeho se mnich dopouští spoléhaje se na vůli Prozřetelnosti. Maso jí (ač ne mnoho) nejvíce solené a sušené, tudíž již zastaralé, přidržuje se přílišně různých nápojů lihových, srká do sebe mnoho kávy nebo čaje, tělesně se nenamáhá, více sedí a stojí, než chodí; duševně se nevzdělává,

čistoty sobě nehledí, čímž hlavně porušuje zdraví své, tak že mniši vysokého stáří jsou vždy vzácností na Hoře Athonské. Nejrozšířenější nemocí jest zimnice (treska), ač jest průběhem svým málo kdy smrtonosná; dostavuje se pravidelně v létě, když zraje ovoce a proto přičítá se vznik její požívání šťavnatých plodů. Léčí se výhradně chiniuem, jehož dávky jsou dosti silné a zanechávají nepříjemné následky působení svého. Ústrojí tělesné na chinin tak si navykne, že tento častěji již ani neúčinkuje, tak že jest potřebí sáhnouti ku prostředkům silnějším, jako k antipyrinu. Život zdrženlivý ve všech směrech bývá nejlepší oporou proti této nemoci krevní. Mnohem nebezpečnější bývá tak zvaná ponta či-li zánět plic (pneumonia), jež končí pravidelně smrtí. Nejvíce přičítá se vina nahodilému nastuzení, jemuž mniši jsou vždy náchylni, neboť nejsouce otuženi, navlékají na sebe více šatstva, než je potřebí. Nemoc tato ohlašuje se prudkou horečkou. Kdo je zvyklý pití lihovin, má menší čáku na uzdravení. Dosud panuje mezi mnichy zlozvyk pouštění krve, čímž stav nemocného pouze se zhoršuje. V každém klášteře jest nemocnice, jejíž zařízení řídí se podle prostředků klášterních. Za vzor mohou sloužiti nemocnice větších a bohatých klášterů, do kterých také cizí nemocné přibírají; jmenovitě v Russiku vydržuje se zvláštní špitál pro příchozí nemocné mnichy.

Kláštery Lavra, Vatoped, Iver a Zograf najímají učené lékaře světské s platem ročním až do sta lir tur. a celým zaopatřením I v Kareji nalézá diplomovaný lékař dobrou výživu.

Na Sv. Hoře pokládá se svěcení oleje (eleoosveštenie) za hojivý prostředek ve všech nemocích a konává se k žádosti churavého. Obřad tento děje se tím způsobem, že se na stůl postaví talíř naplněný pšeničnou moukou, ve které jest zapíchnuto sedm hůlčiček, jejichž jeden konec bavlnou jest obvinut pro pomazání, pak nádoba s olejem.

Podle církevního řádu má býti při tom sedm kněží, ale není-li jináče, může se provésti obřad také třemi kněžími. Po přezpívání jednoho žalmu, odříkání několika ektenií a po modlitbě nad olejem, čte se sedm epištol a tolikéž evangelií a konečně modlitba o uzdravení nemocného pomazáním olejem. Na to přistupuje jeden kněz po druhém k nemocnému a dělá mu

hůlkou křížky na čele, na nose, tvářích, ústech, prsou a rukách, říkaje krátkou modlitbičku. Pak obcházejí všichni kněží lůžko nemocného, držíce v rukách otevřené evangelium. Obřad se ukončí tím, že nejstarší kněz ještě jednu modlitbu odříká, ve které prosí za milost boží pro trpícího. Z mouky, aby nepřišla na zmar, upeče se placka, kterou nemocný nebo jiné osoby, v nemocnici přebývající, snědí. Není třeba připomínati, že se přihlíží k tomu, aby těžce nemocný duchovníku se vyzpovídal a svatého přijímání byl účasten.

Diatika jmenuje se v klášteřích poslední vůle mnicha, která se může týkati jedině záležitostí duchovních, určuje totiž, kolik mší má se za peněžitou náhradu sloužiti, kolik žaltářů, evangelií přečísti, zda-li se má mezi bratrstvo jistá část peněz rozděliti nebo z pozůstalých věcí maličkosti na památku rozdati. Bývá také zvykem několik společných obědů na památku zemřelého uspořádati. Diatiku sestavují pouze mniši, v diortum žijící a vládnoucí osobním jměním. Činí ji také pro případ náhlého úmrtí, aby, mají-li peníze někde ukryté, se vědělo, jak je lze nalézti; nebývá to však pravidlem.

Způsob pohřbívání mnichů má leckteré zvláštnosti. Jakmile mnich umře, ohlásí se to trojím udeřením na železné klepadlo, visící na řetězích blíže kostela. Mrtvola dokud jest ještě teplá, obleče se do šatu řeholního, v němž nebožtík chodil do chrámu, tedy s čepicí a závojem na hlavě, na nohy oblekou se nové střevíce, pak zašije se tělo celé do mantije, tak že zašitý trup se podobá egyptské mumii, až na to, že na černé látce tři kříže z bílé vlny se vyšijí. Při strojení a zašívání zemřelého jest přítomen kněz, jenž při tom čte ustanovené modlitby. Mrtvola, takto upravená, položí se na máry, pokryje se černým rouchem a odnese se do předsíně kostelní, kde zůstane do nejbližších nešpor. Modlení večerní odbývá se tehdy o něco dříve za příčinou pohřbu, třebas nebožtík zemřel teprve téhož dne. Shromáždí se popové, jáhnové, pěvci a ostatní mniši a pohřební obřad započne se jistými žalmy Davidovými, po kterých následují jiné písně, mající za základ Zákon Nový, pak zpívá se zvláštní pohřební kanon, jehož pohnutlivé verše sestavil Jan Damašský. Když se přečte Písmo Svaté, t. j. určitý úryvek z epištol a evangelia, odříká duchovník nad nebožtíkem modlitbu rozhřešující, snímaje s něho všechny tresty a kletby. Zá-

věrek obřadu jest velmi tklivý, neboť přítomní mniši vždy dva a dva přistupují k mrtvole, učiní před ní tři hluboké poklony, políbí čelo a obrázek, jenž leží na prsou jejích. Za zpěvů církevních hne se průvod z kostela, napřed kráčí opatrovník ne mocnice s rozžatou lucernou, pak nesou dva kostelníci svícny s hořícími voskovicemi, potom pop s křížem v ruce a jáhen s kaditelnicí; za nimi nesou čtyři bratří umrlého na márách, načež následuje bratrstvo klášterní se zapálenými svíčkami Byl-li nebožtík knězem, odnesou jej popové na hřbitov, byl-li schimonachem, schimonachové. Průvod zastaví se uprostřed dvora, kde duchovník odříká krátkou modlitbu; druhou zastávku učiní venku před vraty klášterními, ve kterých stojí vrátný a každého mimojdoucího ruční kaditelnicí okněuje. Hřbitov není daleko od kláštera. Přichystán tam bývá hrob, as metr hluboký. Pro hlavu jest vždy proti východu zvláštní výklenek, jenž se pokryje plochým kamenem, zajisté pouze za tím účelem, aby při opětném vykopání hrobu lebka se neporušila. Mrtvola položí se ihned do hrobu, kněz se pomodlí, poleje ji olejem a hodí také první hrstku země na ni. Hrob se vyplní, každý shasne svíčku svou, postaví se proti východu a učiní dvanáct malých poklon. Pak nastává všeobecný rozchod. Je-li potřebí, otevře se hrob již po třech letech, aby do něho nové tělo mrtvé se položilo.

Zbylé kosti odnesou se do sklepa pod hřbitovní kaplí, lebky ukládají se do zvláštních přihrádek a na leckterou poznamenáno bývá jméno jejího majitele. Na hrob zastrčí se dřevěný kříž, na kterém lze přečísti, kdo v něm jest pochován a rok úmrtí.

Každého pátku odbývá se v kapli hřbitovní před večernou krátká pobožnost za všecky zemřelé a tam pochované mnichy. V sobotu ráno na to odbývá se liturgie.

V některých klášteřích zavládl obyčej, že mají vždy na hřbitově hrob otevřený, jenž by stále připomínal smrt a pomíjitelnost života pozemského.

Parastas či-li panychida jest modlení za zemřelé. Nejdéle za 40 dní po pohřbu, obyčejně v neděli nebo ve svátek na konec liturgie postaví se uprostřed chrámu mísa s kolyvou, nad kterou předčítatel určené modlitby předčítá. Mezi tím rozdá kostelník každému přítomnému po svíčce, která až do ukončení obřadu hořeti se nechá. K závěrku parastasu sestoupí se popové v kruh

okolo stolku s kolyvou a obléknouce na sebe epitrachyl, zapějí jeden po druhém třikráte „věčnaja pamjať“, dělajíce při tom tři kříže. Je-li zemřelých více, odbývá se pro ně parastas společný a předčítají se mezi modlením jejich jména. Jsou také parastasy roční, které ten neb onen mnich bývalému starci svému na památku nebo stařec za čiraka zemřelého pořádá, a to během tří let v jeho den úmrtní; útraty za kolyvu, svíčky a obyčejný poplatek přítomným kněžím mají ovšem sami zapraviti; kolyva se rozdává před kostelem mezi mnichy a lid obecný.

Má-li mnich v klášteře svém v klidu a spokojenosti život svůj ztráviti, jest nevyhnutelno, aby finanční poměry klášterní byly v pořádku. Není potřebí přebytečného bohatství, ale přec tolik, aby vydaje se kryly stálými příjmy. Ve starších dobách měly kláštery mnohem více příjmů, aspoň ze jmění nemovitého, tak že metochů klášterních bylo dostatek ve všech končinách poloostrova Balkánského. Ale za panství tureckého Athonci mnoho statků ztratili a na sbírání milostin obmeziti se musili. Mám pod rukama účty kláštera Chilandaru z let 1779—1820, jež předvádějí nám obraz klášterního hospodářství, podle kterého lze souditi, že hotové peníze pocházely hlavně od přespolních hostů, naproti čemuž metochy pouze sklízní svou k vydržování mnichů přispívaly. Tak obnášel příjem r. 1780 20.985 grošů, vydaje však obnášely:

Za různé potřeby klášterní	7.532	grošů
Daně roku toho	6.232	„
Obilí přikoupené, pšenice a ječmen . .	4.119	„
Služné celoroční čeládce	3.866	„
Úroky z vydlužených peněz	5.151	„
úhrnem . . .	26.900	grošů,

jeví se tedy nedostatek 5915 grošů.

Jedno pozdější desítiletí poskytuje nám tento obraz:

V r. 1790 vybráno od cizích a domácích hostů . .	23.828	gr.
vypůjčeno od okolních vesničanů	4.860	„
obnášely tedy příjmy . . .	28.688	gr.

Vydání byla tato:

Různé potřeby klášterní . . .	5.713	gr.
Poplatek státu	7.599	„
Obilí přikoupeno za	3.473	„

Čeládka klášterní	4.939 gr.
Úroky splacené	9.131 „
úhrnem . . .	30.855 gr.

Nedostává se ovšem pouze 2167 gr. přes to, že příjem byl o mnoho větší, než r. 1780, ale za to vzrostl klášterní dluh a obnos úroků vzrostl, kdežto ostatní vydaje stouply méně nebo se zmenšily.

Za rok 1802 vykazují účty tato čísla:

Příjmy:

Co zůstalo po zemřelých, co složili nově přijatí a co bylo splaceno od dlužníků klášterních, obnášelo	8.294 grošů
Za odprodané různé věci utržilo se	17.559 „
Od hostů darováno v celku	46.606 „
Nové úpisy dlužní vystaveny na	11.100 „
úhrn příjmů činí . . .	83.559 grošů

Vydaje:

Za různé koupě pro klášter	12.828 grošů
Platy čeládce	2.320 „
Výlohy ekonomské na metoších	21.391 „
Poplalek státní	8.553 „
Úroky z dluhů	20.610 „
úhrnem . . .	65.702 grošů

zůstává tedy přebytek 17.857 gr. přes to, že výlohy při hospodářství polním se zvýšily, podobně i úroky, ale za to přínos hostů stoupl značně a výtěžek hospodářský byl též dobrý.

Uvádím ještě účet za rok 1813; tenkráte příjmy obnášely:

Přebytek účetní z r. 1812	2.080 grošů
Od taxidiotů zasláno	3.223 „
Dary nově přijatých členů od čtyř osob	1.378 „
Dědictví po zemřelých klášternících 15 osob . . .	5.179 „
Od hostů domácích položeno	48.713 „
„ „ cizích, t. j. z klášterů jiných	8.493 „
Z hospodářství odprodalo se za	14.149 „
Nové úpisy dlužní na	12.080 „
úhrnem . . .	95.295 grošů

Vydaje byly:

Koupené věci různé za skevofylarnici a trapezu	26.437	grošů
Lid služebný v klášteře	7.890	„
Výlohy na metoších Kumica a Kalamarie	36.998	„
„ v Kareji na konaku a typikarnici	2.653	„
Daně státní	8.445	„
Úroky za peníze vydlužené	12.172	„
úhrnem	94.595	grošů

Jeví se nepatrný přebytek 700 gr., že však dlužní úpisy nově vydané mají skoro stejnou výši, jako splacené úroky, což může býti důkazem, jak přes hojné příjmy od poutníků také výlohy se zvětšovaly a mniši takřka jen z ruky do úst živi byli. Jsem s to předložiti klášterní účet z doby nejnovější, t. z r. 1897, jenž jest zajímavý již proto, že lze porovnati příjmy a vydaje z období více než stoletého. Příjem toho roku byl:

Zbytek účetní z r. 1896 obnášel	15.171	grošů
Od bratří klášterních zapůjčené peníze	11.020	„
Půjčky cizí (mezi nimi tisíc lir od kláštera Xiropotamu)	163.920	„
Po zemřelých bratřích zůstalo v celku na hotovosti	9.417	„
Příjem od hostů obnášel pouze	8.383	„
Jiné milodary (mezi nimiž 300 napol. ze Srbska, 200 nap. od exarcha Bulharského, 200 lir od ruského dobrodince)	84.684	„
Výnos z majetku klášterního, hlavně činže z metochů pronajatých	75.171	„
Za odprodané dříví utržilo se	24.866	„
Přijato na uschování bez placení úroků	7.305	„
Příjem různý hlavně za odprodané věci jako: dobytek, seno, obilí a jiné	17.999	„
tudíž obnáší téhož roku příjem úhrnem	417.936	grošů

či-li, počítá-li se jedna lira tur. po 100 gr., 4179 lir.

Z toho vydáno bylo:

1. Poplatky státní i obecní	18.829	gr.
2. Úroky za peníze bratrské obnášejí	34.055	„
3. „ „ „ osobám cizím	23.460	„

4.	Dluhu se splatilo	33.546 gr.
5.	Zakoupeno věcí různých za	28.990 „
6.	Za ryby, sýr, máslo, fasole a jiné	28.672 „
7.	Výlohy na správu metochů	57.545 „
8.	Plat řemeslníkům obnášel	11.189 „
9.	Mzda čeládce a nádenníkům	37.715 „
10.	Dary cizincům a chudým	4.971 „
11.	Výlohy cestovní klášterníkům	11.437 „
12.	Vydaje různé	25.087 „
13.	Plat služební mnichům, nedoplatek za rok 1896	7.680 „
14.	„ „ „ letošní	28.574 „
15.	Vydáno napřed podle listu přiloženého	15.033 „
16.	Na hotovosti zůstalo v kase	51.153 „
	jeví se obnos rovný příjmům . . .	417.936 gr.

Jednotlivé položky však vyžadují objasnění. Tak se dovídáme z položky 1., že během jednoho století zvýšily se poplatky o plných sto lir, daně státní zůstaly asi stejné, ale obecní přirážky vzrostly.

2. Všechny úroky činí 574 lir, čemuž odpovídá dluh klášterní okolo devíti tisíc lir, ze kterých se platí 6%.

5. Obsahuje hlavně zboží koloniální a jiné potřeby, jež se zakupují v Soluně.

7. Poukazuje náklad na správu statků, jejichž úroda odvádí se v přírodninách do kláštera, výlohy bývají pravidelně větší a neodpovídají nikterak výtěžku.

11. Útraty cestovní při pojížďkách do Cařihradu, Soluna, do Srbska a Bulharska.

12. Mezi vydáními různými vynikají především platy kapitánům lodním za převážení sena, obilí, dříví a jiných potřeb.

15. Stará účetnická prakse klášterů Svatohorských záleží v tom, že výlohy v jistých věcech učiněné nezanášejí se hned do účtů, nýbrž teprve tehdy, když záležitost se ukončí. Od následníka v epitropství berou se podobné položky jako hotové peníze. Postup ten lze vysvětliti tím, že účetní vede pouze denník, ne však také hlavní knihu.

16. Pokladní přebytek přes 500 lir dokazuje, že Chilandarci sobě více vypůjčili, než bylo potřebí toho roku.

Porfyrij Uspenskij uvádí v cestopisu svém jeden celoroční účet kláštera Grigoriatu z r. 1835, jenž měl příjmů 38.850 grošů 38 par, vydání 29.510 gr. 14 p. a poznamenává, že z tak malého důchodu může býti živ pouze řecký klášter Svatohorský, ve kterém je mnoho postů, oděv mnichů velmi chatrný a v celách jich ničeho se nevidí kromě postele a džbánu na vodu. A klášter ten měl ještě tenkrát své statky v Rumunsku a téhož roku zemřel mnich, jenž zanechal po sobě tři tisíce grošů. Grigoriat jest dosud jeden ze skrovnějších klášterů s kinovií.

Vzájemný styk mnichů mezi sebou jest aspoň na zevnějšek odměřený a plný úcty; při setkání pozdravují se slovy: „Blagoslovi otče“. Kdo chce vstoupiti do cizí cely, odříká přede dveřmi modlitbičku: „Molitvami svetich otec našich gospodi Isuse Christe, Bože naš, pomiluj nas“ (která často se obmezuje na čtyři slova začáteční nebo na čtyři slova poslední), po kteréž, uslyší-li v odpověď „amin“, otevře dvéře, jinak není mnich doma nebo nechce návštěvy přijmouti. Prostý mnich má před svým igumenem vždy hluboce se pokloniti a prositi o požehnání, k duchovníku svému má chovati neobmezenou důvěru a vůbec kněžstvu ve všem ustupovati.

V žádném klášteře Svatohorském není zastoupen výhradně pouze jeden živel národní, nýbrž vždy nalézají se tam jednotlivci ze všech národů pravoslavných. Dokud jest člen postřižencem kláštera toho, ve kterém žije, není mu na úkor různost ta, neboť byl-li jednou přijat do svazku bratrského, stává se jeho jinojazyčný původ lhostejnějším, tak že během času s živlem panujícím úplně splyne. Jinak však bývá, jestliže mnich přejde z kláštera do kláštera. Takový zůstává vždy cizincem, i když jest stejné národnosti, jako většina bratrstva klášterního. Klášter, ve kterém složil slib a v němž mu byly vlasy postřiženy, nazývá se jeho kolébkou. V novém klášteře svém musí si počínati opatrně, aby nedal chováním svým příčinu k nedorozuměním, nebo při nejbližší příležitosti shrnou se na něj žaloby, načež bez milosti z kláštera se vyžene, byť by byl sebe více peněz přinesl.

Není snad kláštera na Sv. Hoře, aby nebylo mezi bratrstvem stran, jež více nebo méně příkře proti sobě stojí. V klášteřích řeckých stojí proti sobě Moreité, obyvatelé království Řeckého, a Turkomani, poddaní turečtí. Rusové dělí se na Velko-

rusy a Malorusy, posměšně Chocholy nazývané, Rumuni na Multance a Valachy, Bulhaři na Makedonce a vlastní Bulhary. Přese všecky však vnitřní sváry panuje svornost na venek při sporech mezi jednotlivými kláštery o majetek nebo práva jejich; tu se zapomíná na čas na rozbroje osobní a úsilí všech mnichů soustředí se na obranu společného prospěchu kláštera. Soudy vlekou se mnoho let, a jde-li o nějaký pozemek, dopouštějí se rozvaděné strany třeba i pychu polního nebo i násilností, kterých se účastní pouze klášterníci, nikdy čeládka, která se při výtržnostech chová vždy neutrálně. Již listiny soudní z 10. stol. svědčí o častých sporech hlavně o hranice pozemků, jak mezi sousedními kláštery, tak i mezi jednotlivými kellioty a vysílání komisí k urovnání sporů. Tenkrát ovšem, kdy nebylo zvláštních mezníků, šlo to poněkud hůře a strana pokřivděná byla nucena pomocí svědků práva svého se domáhati; nyní bezmála všude již jsou mezníky vyzděny, čímž také soudům pomezním učiněn konec, aspoň na vlastní Sv. Hoře. Statky venkovské drží kláštery na základě fermanů rozličných sultánů Tureckých, v nichž se popisují sice také jejich hranice, ale jestliže vytčen jest za znak pouze strom, kříž, rozcestí nebo kámen a břeh potoční, může snadno nastati porušení hranic, takže obyvatelé okolních vesnic pak si přivlastňují majetek klášterní. Scházejí dosud mapy, aby vlastnictví bylo zajištěno.

Blaze tomu klášteru, jenž se nezadlužil soudy. Takový, i když není nadán hojnými statky, prospívá přece při urovnaných poměrech finančních, činí nevyhnutelné ústupky duchu času, přijímá opatrně členy nové, nejsa nucen přijímati kohokoliv jen pro získání větších prostředků peněžitých. Jest potřebí, aby kláštery byly ušlechtilými vzory lidu a nebyly jen ústavy planými, kde lze dosíci tučného zaopatření.

Klášter, jenž se zadlužil tak, že nemůže věřitelům svým platiti úroky, tím méně splatiti dlužnou jistinu, octne se ve zvláštním postavení. V tom případě jest Protáta povinna hájiti zájmy věřitelů tím způsobem, že vezme správu kláštera do svých rukou, v čelo postaví igumena, zodpovědného sboru protátskému, jemuž tento účty předkládá. Zavede se co největší šetrnost ve všech vydáních, pročež se i bratrstvo zmenší až na nejnutnější potřebu. Nemovitý majetek klášterní prodati se nemůže. Věřitelové musejí se spokojiti pouze tím, že obdrží své peníze nazpět

na roční splátky, nebo i ve lhůtách delších a se ztrátou běžných úroků. Kláštery Svatohorské mají podobné postavení, jako státy. Mohou se zadlužiti, ale neručí za to, že věřitel zase kdy přijde k svým penězům. Proto také jsou kláštery v úvěru obmezeny na peněžníky domácí. Během 19. stol. octly se tři kláštery v tak bídném postavení, že se musely ucházeti o prostřednictví, aby uhájili svou existenci. Byl to Russik, jenž pomohl sobě v létech čtyřicátých hlavně tím, že počal přibírati mnichy ruské, klášter Stavronikita, jenž v létech osmdesátých byl nucen likvidovati a před nedávnou dobou následoval příkladu jeho klášter Filothea. Proti úpadku těchto klášterů jeví se u jiných takový přebytek peněz, že nevědí, co s úsporami počíti. Podle novověkých názorů svěřily je státním bankám, ale pochodily velmi špatně za dřívější správy banky otomanské a za bankrotu státu Řeckého. Klášter Vatoped měl v Athénách uloženo na 70 tisíc franků, šest let dostával úroky, ale pak byly mu zastaveny a po kapitálu není ani památky. Bohatý Vatoped těší se, že ztratil pouze 10 tisíc franků, neboť 60 tisíc vybral na úrocích.

9. Lid služebný.

Lid pracující, od klášterů placený, lze rozděliti na tři skupiny. První tvoří čeládka vlastní, jako jsou kururdžové, vordonari, govedari, junčari, kozari, čubani, čifčie, zevgari, volovari, valmy. Skupina druhá skládá se z řemeslníků a mistrů různých oborů, jako jsou: kováři, krejčí, ševci, truhláři, bednáři, zedníci, sedláři a dále i dřevaři a uhlíři, jejichž zaměstnání vyžaduje jistého cviku. Do třetí skupiny kladu nádenníky, kterým se platí podle úmluvy za den. Pojednám o každé zde uvedené službě zvláště.

Kururdží pokládá se vždy za nejpřednější službu mezi čeládkou klášterní; jinde jmenoval by se hajným, neboť povinností jeho jest hlídati lesy a pole, louky a sady a j. Používá se ho však i za posla. Mimo to doprovázívá jako čestná stráž vznešenější hosty nebo klášterní starce při jejich vyjížďkách. Při takové příležitosti obleče se v kroj arnautský, velmi malebný, který dobře sluší, jmenovitě je-li držán v čistotě a je-li nositel jeho těla statného. Za spodky užívá se bílých nohavic z vlny na způsob gamaší, těsně přiléhajících, okolo boku houpá se

fustanela t. j. krátká řasnatá sukně z bílého plátna, v množství záhybů složená, hořejší část těla pokrývá kromě košile i kabátec s hojným vyšíváním v pestrých barvách, na hlavě sedí červená čepice bez stínidla s třapcem dolů visícím, za obuv užívá se nízkých střevíců, jejichž špička jest vzhůru zahnuta a jakýmsi třapcem opatřena. Za zimního nebo deštivého počasí užívá se svrchníku, ušitého z tlustého sukna barvy popelavé. Dlouhá albánská ručnice jest jeho hlavní zbraní, za koženým pasem má

Obr. 12. Představení kláštera Vatopedu se svými serdary či-li kururdžími.

zastrčený nůž, známý pode jménem jatagan nebo kama; k parádnímu obleku náležejí ještě stříbrné řetízky, které nad prsy se křižují. Bohatší kláštery vydržují si několik takových kururdží, mezi nimiž ten, jenž nejdéle jest v službě, platí za prvního. Jméno jejich jest původu tureckého a znamená tolik, co stražar nebo karaula, t. j. stráž. Z toho vzniklo karauldží a s proměnou malou kururdží. Roční plat jeho obnáší obyčejně deset liber tur. Do služby této najímají se vždy křesťané, kteří musejí znáti buď řecky nebo turecky; na metoších dává se přednost mohamedánským Arnautům, kteří za tím účelem z domova svého odcházejí a služby podobné vyhledávají; obyvatelstvo venkovské se jich bojí, ale při úřadech tureckých nalézají více podpory.

Vordonar jmenuje se čeledín klášterní, který se třemi muly rozmanité věci přináší. Není-li zaměstnání jiného, posílá se na dříví, se kterým se vrací z lesa nejméně dvakrát. Podle spotřeby dříví řídí se i počet vordonarů; v zimě jich bývá o jednoho nebo dva více než v létě. Menší kláštery vydržují 3 až 4, větší 5—6, některé až i 10 služebníků těchto, pročež je potřebí i přiměřeného počtu mulů. Vordonar nepracuje celý den. Podle vzdálenosti místa určí se, kolikrát se musí vrátiti s nákladem; s palivem dvakrát, s jinými věcmi, jako se senem, slamou, obilím, hnojem, tři- nebo čtyřikrát; pak odpočívá. Pouštějí se do práce v létě před východem slunce, aby brzo s úkolem svým byli hotovi. To se děje proto, že mulové se pasou a vůbec méně se krmí, než jak by bylo třeba při práci namáhavější, pouze tam, kde mají po celý rok dostatek sena, zaměstnává se vordonar po celý den, ale dostává pak i větší plat, jako na př. v klášteře Russiku. Mzda vordonarů obnáší obyčejně v zimě 4 liry tur. za šest měsíců, v létě 5 lir tur. kromě stravy, jako to jest při všech ostatních službách klášterních. V každém klášteře chová se jistý počet přebytečných mulů, se kterými vordonarové nepracují, a kteří jsou pohotově k různým pojízdkám nebo k domácí práci lehčí. Bývají to zvířata krotší a vycvičenější, neboť leckterý mul pro tvrdohlavost svou jest nevhodný. Opatruje je zvláštní sluha, zvaný paratlar, jenž kromě toho i vaří vordonarům oběd.

Govedarem nazývá se pasák hovězího dobytka, Pase-li výhradně krávy, jmenuje se také kravar. Na metoších chová se dobytek pod širým nebem, v létě stádo se pase na úhorech a později na lukách a strništích, zimu tráví v lesích věčně zelených, jejichž listím přes zimu se živí a v počasí studeném husté kapradí za úkryt vyhledává. Povinností těchto pasáků jest skot v létě hlídati, aby nepoškodil úrodu polní a v zimě jej obcházeti, aby se v lesích příliš nerozutíkal, jsou povinni přihlížeti i k novorozeným telatům, chrániti je před šakaly. V nynější době pouze některé kláštery chovají krávy, jako Chilandar, Esfigmen, Vatoped, Lavra, Sv. Pavel, a podle velikosti stáda drží se několik pasáků (Chilandar na př. má na 150 hlav skotu a čtvero pastuchů), které do služby najímá mnich čelník za 6 litr tur. platu ročního.

Junčar jest pasák junců t. j. mladých volů, kteří se

pasou v létě i v zimě po lesích, pokud se neprodají nebo ku práci polní se nepřiberou. Junčar má znáti místa, kde se volové nejraději zdržují, sháněti je časem dohromady a před zvěří dravou, jmenovitě toulajícími se vlky je hájiti. Poštěstí-li se junčaru vlka zabíti, vycpe kůži slamou a nosí ji po klášteřích sousedních na podívanou, aby si vybral zpropitné. Nemá-li klášter vlastního stáda krav, kupuje ze sousedních vesnic jednoroční telata, za příčinou odchování volských potahů pro svou potřebu, které po několika letech opět prodá, čímž využitkuje jaksi lesní pastvu. Cena jednoho páru volů pěti- až šestiletých kolísá okolo desíti lir tur. Junčarům platí se ročně šest lir tur. Bývají to z pravidla lidé mladší, kteří by byli hbitě na nohou.

Kozar pase kozy, jež na noc do ohrady (mandry) zahání, tam je dojí a sýr připravuje. Srst kozí z jara se stříhá, a dělají se z ní pytle, torby, koberce; proto se také barví.

Čuban jest tolik co ovčák. Kozaři i čubani mají kromě platu vyhraženo, že mohou si držeti určitý počet bravu vlastního, od kterého jim patří mléko i vlna. V létě pasou se ovce na najatých pastvinách horských, ale ježto nájemné z nich čím dále tím více se zdražuje, drží ovce již jen málo klášterů Svatohorských. Přes zimu mohou se pouze skopci a berani přiháněti na zimní pastvu na Sv. Horu, na jednoho čubana počítá se 200 kusů bravu, roční plat jejich obnáší také okolo šesti lir tur. Mléko ovčí dává máslo jakosti výtečné.

Čifčijové jsou oráči, jež drží ty kláštery, které mají v okolí svém pozemky k orbě způsobilé. Ořou s jedním párem volů, „čiftem“, odtud jejich název; po řecku nazývají se „zevgary“. Kromě orání konají i rozmanité práce, jaké se vyskytují v každém polním hospodářství. Pomocníkem nezbytným jest jim volovar, jenž přihání voly, chtějí-li oráči potah vyměniti, což se stává dva- až třikráte za den, ostatní čas voli se pasou; není-li pastvy, krmí je volovar ve stáji a odstraňuje hnůj; má také na starosti přípravu pokrmů a donášku jejich oráčům na pole. Roční služné jejich kolísá se mezi sedmi a osmi lirami; plat volovarův jest něco menší.

Valma jest čeledín na metochu, jenž tam koná podobnou službu, jako v klášteřích vordonaři, obstarává dvěma nebo třemi mezky všechny donášky a když není jiného na práci, sváží palivo.

Dílnu kovářskou má každý klášter; neboť koně a muli se okovávají; k tomu jest potřebí podkov a hřebíků. Kde se oře, ostří kovář rádla a zhotovuje vůbec všecky nástroje, ku práci polní nebo domácí potřebné. Dobrý kovář (kovač) zastupuje v klášteřích zámečníka, klempíře, nožíře, puškaře a má nejméně jednoho učenníka. Mzda jeho obnáší měsíčně jednu liru tur.

Krejčí (terzia) jest nutná osoba pro klášter. Bývá to buď člověk světský nebo mnich. Musí se dobře vyznati v hotovení obleku mnišského; ostatně šijí krejčí i bílé prádlo. V klášteřích lidnatějších jest několik krejčí, placených od kusu. Kde vládne kinovia, berou mzdu od kláštera, kde diortum, tam platí každý sám, co sobě objednal. Obyčejně mají krejčí sami na skladě rozličné látky.

Dogramadží jest tolik co truhlář, který však se vyzná i v pracích zednických. Řemeslo toto jest skoro výhradně v rukách Cincarů, (makedonských to Rumunů) kteří přicházejí ze západní Makedonie a po Svatohorských klášteřích a kelliích zaměstnání si vyhledávají. Zhotoviti vkusný a trvanlivý nábytek málokterý dovede. Okna a dvéře dělají podle zděděného zvyku, almary, stoly, lavice prostě. Při stavbách konají služby mnohostranné, dělají stropy, kladou podlahy, staví kamna, schody, nahazují stěny, bílí atd.; pracují buď akordem nebo za mzdu denní.

Duvardžové (turecky duvar = zeď) jsou Arnauti, kteří provozují řemeslně jak zednictví, tak i tesařství. Vnitřní úprava nové stavby, jest věcí dogramadžů. Každý mistr má jednoho pomocníka a jednoho mezka, učenníkem jest vždy hoch mladý, jenž přináší na mezkovi všecko, čeho při stavbě jest potřebí, kamení, cihly, písek, vápno, dříví stavební a jiné věci. Kolik mistrů jest zaměstnáno při stavbě, tolik bývá hochů a mulů, kdežto jeden učenník popohání celou řadu soumarů, nosících hmoty ku stavbě potřebné, ostatní přinášejí mistrům v necičkách maltu nebo hlínu. Pro duvardže najde se v klášteřích rok co rok práce; není-li stavby nové, vyskytují se větší nebo menší správky. Je-li prázdná vápenka, pouštějí se také do pálení vápna. Okolo sv. apoštolů Petra a Pavla vracejí se domů, do svých hor za příčinou žní, málo jich zdrží se po celý rok na poloostrově. Zajímavo jest pozorovati, jakým způsobem sobě pomáhají při vyšších stavbách bez nákladného lešení; kladou při-

měřeně silné kusy dřeva na příč do zdi, které postupem stavby se zazdí; na vyčnívající konce kladou se prkna, na kterých stojí dělník; po žebřících leze se s jednoho patra na druhé. Dokončí-li se stavba, bourá se lešení, odřezají se konce dřev, ze zdí vyčnívajících, jejichž zbytky přečkávají věky, než ve zdi hnilobě podlehnou. Zdivo zvenčí se nenahazuje, pouze skuliny mezi kamením se vymazují dobrou maltou, do které se dává vůbec málo písku. K stavbám vodním přimíchává se do vápna půda původu vulkanického, která pochází z ostrova Santorina v Archipelagu a po celém východě se rozváží. Někteří mistři, ač prostí, jsou dovední kamenníci, kteří zhotovují z mramoru čisté práce. Na líc budov béře se kámen přitesaný, jenž se prokládá vrstvami cihel. Při stavbě luceren nad střechou kostelní užívá se lehkého dirkovatého kamene vápenatého, aby klenutí se nepřetížilo. Zdi hlavní jsou vždy tlusté a skálopevné; ale příčky dělají se pouze ze dřeva, z cihel a hlíny; komíny vedou se proto ve zdech kamenných. Na souměrnost zevnější a pravidelnost budovy mnoho se nehledí, což ostatně při větších stavbách více škodí než prospívá; jestliže však při malé budově z pěti oken každé má jiný tvar, svědčí to zajisté o veliké ledabylosti. Možno-li vůbec mluviti o nějakém stavebním slohu nebo rázu, nezměnil se tento od dávných časů, takže stavby, teprve několik desítiletí stojící, mají bezmála takové vzezření, jako budovy staleté, při nichž hlavním zřetelem byla vždy ochrana proti útokům zevnějších nepřátel.

B e č v á r (bednář) jest vždy potřebným řemeslníkem tam, kde se chová mnoho vína a kořalky. Sudy nové dělají se z dříví kaštanového, které se dá lehčeji zpracovati a jest trvanlivé. Obruče, nejsou-li železné, zhotovují se z tlustších prutů javorových nebo jasanových. Kromě kádí k nakládání zelí a puten ke sbírání vinných hroznů neužívá se jiného drobnějšího nářadí bednářského, neboť panující vedra letní činí je nezpůsobilým.

S a m a r d ž í nebo samara dělá a opravuje staré samary či-li sedla pro muly a koně a přikovává i podkovy. Sedla skládají se ze šprysel jasanových a desek platanových, vycpávají se slamou a pošívají se na spodině plátnem, nahoře koží měkkou. Ke každému sedlu, které ostatně na zvířeti se kolíbá, potřebí provazů k upevnění nákladu. Má-li se mezka použíti k jízdě, zavěšují se třmeny.

B i č k i d ž o v é jsou pilaři (pila = bičkie), kteří řeží

prkna, fošny, latě, trámy a jiné dříví ku stavbám. Přicházejí na Sv. Horu z okolí Kosturu v západní Makedonii a tvoří čtyřčlenné družiny, v nichž nejzkušenější jmenuje se mistrem a jest pravidelně také majitelem ruční pily, přisekává špalky, které se mají rozřezati. Děje se to tím způsobem, že kláda, rozličné délky, navalí se na lešení, když se naznačí červeně natřenou šňůrou řezy, podle kterých se pila vésti má; na kládě stojí jeden pomocník a tahá pilu nahoru, kdežto druzí dva pomahači pracují pod kládou, tahajíce pilu opět dolů. Plat smluven bývá od řezu a určitého počtu pídí. Pilaři jsou povinni strom poraziti, na špalky rozsekati nebo přeřezati, a pak každý špalek zvlášť rozřezati, k čemu se hodí. Málokterý klášter má svou vodní pilu, neboť k tomu jest potřebí míti dostatek vody a snadnější dovoz klád.

Čumurdžové čili vaglari (uhlí po tur. čumur, po bulhar. vagle) pálí uhlí v lesích Svatohorských po celou zimu. Berou k tomu výhradně dříví tvrdé, neboť uhlí určeno jest pro vývoz, proto musí býti trvanlivé. Platan, kaštan, borovice, dávají uhlí měkké, jež se hodí jen pro spotřebu domácí. Uhlíři přicházejí hlavně z pohorských vesnic severovýchodně Seresu, a jsou Bulhaři, podle kmene Marvaci. Tři nebo čtyři osoby k práci schopné tvoří „mangu“ a smluví se s podnikatelem, za jakou cenu budou dělati uhlí a přinášeti je na břeh mořský. Každý přivede s sebou jeden kus dobytka, koně, mula nebo osla, aby pytle s uhlím na místo určité odnášeli. Uhlí pálí se z oblic rozličné tloušťky, asi jeden metr zdélí, narovná se do čtyřhranného podlouhlého stohu, pokryje drobným roštím a hlinou a zapálí se na jednom konci. Trvá to několik dní, než oheň k druhému kraji dojde, načež se zacpou všechny otvory a uhlí se nechá vyhasnouti. Nežli uhlí z jedné jámy nebo milíře se odnese, připravují společníci jámu druhou, třetí atd. Používá se také jam vyprázdněných, je-li na blízku dostatek dříví a tak střídavě se postupuje, pokud vykázaný díl lesa stačí. Na břehu mořském přijímá uhlí kantardží (važič), odvažuje v pytlích a sype na hromadu pyramidální. Od kláštera vysílá se za příčinou vážení uhlí jeden mnich na dozor. Při dostatečné zásobě uhlí dostavují se lodi plachetní, aby je hlavně do Cařihradu odvážely. Cena výrobní řídí se vzdáleností od pobřeží. Obchodník platí klášteru za sto ok uhlí od $7^1/_2$ do 12 grošů, uhlířům dává

od 10 do 15 gr., kapitán lodní kupuje 100 ok asi za 30 gr., a prodává je pak v Cařihradě podle okolností za více než 40 grošů. V zimě má uhlí vždy cenu vyšší. Sto ok rovná se 128 kg.

Argati t. j. nádenníci, k jakékoliv práci se hodící, pocházejí nejvíce z vesnic severovýchodní Makedonie. Spojují se v tlupy o 12—15 hlavách, volí sobě mluvčího (dragomana), jenž za ně vyjednává o plat a po celý čas práce jaksi na ně dohlíží, ač sám také pracuje. Jiní přicházejí po dvou nebo po třech, jak se seznámí cestou. V zimě, kdy je nádenníků mnoho, bývá mzda menší. Hlavním jejich zaměstnáním jest práce na vinohradech. Kde má se založiti nová vinice, tam překopávají půdu asi na metr hluboko, v starých vinicích okopávají révu vinnou po dvakráte, sečí i luka, suší a odvážejí seno, později žnou obilí, mlátí, spolupůsobí při vinobraní a česání oliv, jímž se končí období letní. Dělník Bulhar přijde v hadrech a v těch hadrech také odchází; jest to vesměs chudina, co chodí po práci. Byť by měl doma oblek zachovalejší, na Sv. Horu béře kusy nejhorší, kterých po celý čas pobytu svého s těla nesvlékne. Kalhoty mívají krátké, ale široké, úzký kabát se nezapíná, na hlavě nosívají fez, okolo těla kožený pás, na nohou opánky (crvule). Dostavují se i s houní na zádech za tím účelem, aby zimní měsíce v nějakém klášteře ztrávili; doma nenalézají výdělku a přinesou-li si ze Sv. Hory něco peněz, ty jsou, jako nalezené. Zřídka se stává, aby nádenník pracoval nepřetržitě několik let na jednom místě. Činí-li tak, chová zajisté úmysl, složiti svým časem slib klášterní. Mzdy bývaly před poslední válkou ruskotureckou (1877—8) o mnoho nižší, neboť tenkrát přicházelo množství bulharských dělníků z krajiny Šopů, z okolí Dupnice a Kystendilu na hořejší Strumě. Když však krajina tato spojena byla s osvobozeným Bulharskem, přestalo to. Až se jednou podobně změní politické zřízení v Makedonii, stoupne zajisté mzda neobyčejně. Plat řídí se podle způsobilosti dělníkovy; hlásíť se do práce mladí hoši, statní junáci, obstárlí mužové. V zimě platívá se tři groše denně, v létě asi pět grošů. Práce trvá s malými přestávkami od slunce východu až do slunce západu; o pohodlí těchto nádenníků není nijak postaráno; jsou ovšem již z domova uvyklí největší skromnosti, spávají okolo ohně na zemi, ve stavení, kde není oken, leč jen okenice, také stropu není a kouř odchází skulinami ve střeše

nebo komínem špatně táhnoucím; snášení těchto nepříjemností usnadňuje krátká a mírná zima.

Kromě Bulharů z Makedonie hledají práci nádennickou i mahomedánští Arnauti či-li Gegové z okolí Dibry v severní Albánii, kteří se držívají pohromadě, jsou-li z jedné vesnice a mívají svého dragomana. Spokojují se stravou chatrnější, než Bulhaři, nežádají lihových nápojů, a za to dostávají mzdu o něco vyšší. Pracují den co den bez rozdílu, nesvětíce svých svátků mohamedánských ani pátků, tím méně neděl a hodů křesťanských, pročež smlouvá se s nimi obyčejně plat měsíční. Bývají bráni ku pracím pozemním a vždy hledí se k tomu, aby byli poněkud vzdáleni od kláštera a zřídka do něho přicházeli. Mluví dobře bulharsky, jazyk řecký znají méně. Oblečeni bývají v přiléhající šat z bílé vlny a opásáni červeným pasem, oholenou hlavu pokrývá turban nebo nízká bílá čepička, za počasí chladného navlékají na sebe krátký kabátec z černé vlny (džilije).

Všechen zde uvedený lid pracovní kromě uhlířů, kteří se musejí starati sami o svou stravu, jí chléb klášterní, pije víno klášterní, a ačkoliv plat jest rozličný, strava zůstává přece stejná. Kořalka vydává se měsíčně nebo týdně, ježto panuje zvyk vypíti před jídlem aspoň skleničku toho pekelného moku. Víno a chléb tvoří základ každého oběda, pokrm vařený, buď z luštěnin nebo nějaké zeleniny, omaštěn jest olejem (vyjma dny postní) za příkusek dává se sýr, v postě nakládané olivky; ryba nebo jiné maso předkládá se pouze v neděli a ve svátky. Jídá se dvakráte za den, okolo 10. hodiny dopolední a večer po ukončení práce. Ráno časně pojí se pouze kus chleba. Všechna čeleď i rozliční dělníci najímají se na šest měsíců t. j. od 23. dubna (den sv. Jiří) do 26. října (den sv. Dimitrije), což se jmenuje období letní, od sv. Dimitrije do sv. Jiří jest období zimní. Bulhaři, když nastupují zpáteční cestu k domovu, tvoří silné tlupy, aby snáze se mohli ubrániti přepadům loupežnickým; vracející se Arnauti sestavují četné a malebné karavanny; na mezcích sedí jejich malí pomahači nebo starší lidé, ostatní kráčejí vedle, majíce na ramenou zavěšeny pušky pro bezpečnost. Každé pololetí vyměňuje jistě okolo tisíce osob svou službu při klášteřích.

10. Poměry přírodní a hospodářské.

Rostlinstvo poloostrova Athonského lze rozděliti na dvě pásma: pásmo pobřežní a pásmo dubů i kaštanů; pouze na samém vrcholu Athonu nalézá se kromě těchto dvou pásem, ještě pásmo třetí, les jedlový a pásmo čtvrté, zahrnující vegetaci alpskou. Šířku pásem těch lze stanoviti asi takto: Květena pobřežní sáhá do 1200′ výšky, stromy listnaté vyskytují se až do 3500′ nad hladinou mořskou, lesy chvojnaté do 5250′ a konečně flora alpská k temeni Athonskému t. j. do 6438′ či-li 1935 metrů nad mořem. Pásmo pobřežní se skládá skoro výhradně z keřů a stromů vždy zelených s hustým podrostem, pokrývajících stráně a údolí, činících je téměř nepřístupnými. Skládá se ze dvou druhů dubů (Quercus coccifera a Ilex), z bobku (Laurus nobilis), Arbutus Unede i A. Andrachne, zelenky (Phillyrea media), maslice divoké (Olea europaea), jednoho druhu krušiny (Rhamnus Alaternus), myrty (Myrthus communis), z pistacie Lentiscus a cesminy (Ilex aquilegifolium). Podrost v těchto nízkých lesích, ve kterých pouze Quercus Ilex někdy jako mohutný strom vyniká, tvoří několik druhů Cytisus, Erica, pak Genista tinctoria, Anthyllis Hermanniae, Spartium junceum, Adenocarpus graecus, Crataegus monogyna, Prunus insititia; k nim se druží ještě ostružiny a šípky, pak bodlavé Paliurus a Calycotome, pnoucí se Clematis a Smilax, takže houští se stává téměř neproniknutelným. Místa vlhčejší ovládají kromě břestu, olše a vrby, vysokorostlé platany, tvořící svými rozsochatými kmeny stinné klenby.

Pásmo druhé obsahuje hlavně stromoví listnaté, pouze na severní části poloostrova převládá borovice (Pinus nigricans a Pinea). Strom kaštanový tvoří nejrozsáhlejší a nejvýnosnější lesy celého pohoří; kde kaštan mizí, zastupuje jej buk, částečně prostupuje je obyčejná jedle. Lesy dubové tvoří nejvíce cer (Quercus Cerris), sem a tam vyskytují se též habrovec (Ostrya carpinifolia), habr (Carpinus duinensis), osyka, tři druhy řeřábů (Sorbus domestica, S. Aria, S. torminalis), tři druhy javorů (Acer monspessulanum, A. platanoides, A. campestris), hojněji však jasan (Traxinus Ornus), po horách nalézáme divoké hrušně a jabloně. V pásmě třetím, které lze pozorovati pouze na vlastní Hoře Athonské, rozeznati možno oddíl nižší, obsahující Pinus

Laricio a vyšší zalesněn jest jedlemi (Pinus Picca), které tvoří hranici stromoví vůbec, neboť pak počíná flora alpská, nepříliš bohatá, ježto skalnatý vrch není vegetaci přízniv. Z rostlin, které pouze v tom ovzduší se daří, lze nalézti na 40 druhů, jež po botanicku se jmenují Arabis alpina L., Aethionema gracilis D. C. var. Athoum, Draba Athoa Boiss., Viola delphinantha Boiss, Polygala vulgaris L., Dianthus gracilis Sibth., Dianthus strictus Sib. a Sm., Linum tenuifolium L., Linum austriacum β. collinum Boiss., Alsine recurva Wahl., Cerastium grandiflorum γ alpinum Boiss, Anthyllis Vulneraria var. Webbiana Boiss., Astragalus aristatus L. Her., Astragalus angustifolius Lam., Hippocrepis comosa, L. Sempervivum tectorum L. β. marmoreum Boiss, Saxifraga sancta Grisb., Saxifraga porophylla Bert., Pimpinella polyclada Boiss, Scabiosa Webbiana Don., Pterocephalus Parnassi Spr., Helichrysum virgineum Grisb., Scorzonera Jacquinianum Čel. β. lorea Grisb., Campanula Raineri Per., Euphrasia off. L. alpestris W. a G., Thymus Chaubardi Boiss., Thymus lanuginosus Friv., Teucrium montanum L., Plantago saxatilis M. B., Daphne alpina L., Euphorbia Myrsinites L., Euph. fragifera Jan., Juniperus hemisphaerica Presl., Stipa pennata L., Melica nebrodensis Parl., Poa alpina β. brevifolia Gaud., konečně ještě šest druhů, dosud bezpečně neurčených. Ostatní rostlinstvo okrsku Athonského zastoupeno jest nejhojněji čeledí motýlovitých, čemuž při půdě vápenité netřeba se diviti. Tak vyskytuje se rod jetele v 35 druzích, Medicago ve 14, Lathyrus v 9, Lotus v 5, Vicia 17, Melilotus 4, Eroum 5, Coronilla 3 druhy a j. Dlužno však podotknouti, že leckterá bylina zdá se původu cizího, neboť po moři přiváží se klášterům nejen obilí k setí, nýbrž seno, sláma, ba i hnůj, ač již setlelý. K seznání flory Athonské, z níž lze snadno sestaviti herbář o tisíci druzích, jsou nejvýhodnější měsíce duben a květen, když jest vegetace v bujném vývoji a rozkvětu.

Živočišstvo Hory Athonské dělí se na krotké či-li domácí a na divoké. Mezi první náleží především mul, který jest jaksi zprostředkovatelem života společenského, přenáší neúmorně osoby a věci z místa na místo a bývá při každém podniku vítaným pomocníkem, hlavně při práci výdělkové. A jak skromný je v potřebách svých, jak poslušný a mlčelivý ve výkonech sobě přikázaných! Bez mula nebylo by styku mezi kláštery

a mniši sami by musili na zádech vléci to, co jim mul ochotně donese až k samým vratům. Muli kupují se buď již dospělí nebo jedno- až dvouletí, aby několik let na pastvě se chovali, než jich lze užívati. Koně užívá se velmi málo, a to hlavně k jízdě. Zákonem jest, že se trpí na Sv. Hoře mul, kůň, osel pouze rodu mužského; totéž platí i o jiných zvířatech domácích.

Druhé místo zaujímá skot. Skoro při každém klášteru pasou se mladí volové v lesích, aby později se odprodali nebo aby jich na metoších ku práci bylo použito. Srst jejich jest šedá až bílá, rohy jsou délky prostřední. Svobodnou pastvou bývají tělesně dobře vyvinuti, co se týče krmiva nejsou vyběrační. Krávy drží se pouze ve dvorcích klášterních. Kumica, metoch Chilandarský, sousedí vlastní hranicí Svatohorskou s Megalou Viglou. Kravám nemůže se vždy zabrániti, aby se nerozutíkaly po celém lesním okrsku, který beztoho Chilandaru také náleží. Krávy se nedojí, nýbrž krmí, proto se pasou podle své vůle a chuti. Přezimují v roklích mezi houštím, chráněny jsouce před větry studenými; tam se rodí i telata, která pak jsou rovněž tak divoká, jako jejich matky. Býčkové se vyvádějí na podzim na pastvu do lesů Svatohorských, kdežto jalovičky dorůstají metoších. Kozy a ovce jsou na Athoně pouze hosty zimními, přihánějí se, aby na pastvě pod mírnějším podnebím zimu ztrávily. Dobytek vepřový krmí se v klášteřích kuchyňskými odpadky a prodává se dobře vykrmený kupcům venkovským. Kde jídá se maso, tam se zabíjí v době zimní několik vepřů a maso se rozdává mezi bratrstvo. Psi se nerozmnožují, za to však kočky. Uvnitř klášterů smějí se chovati pouze kocouři. Drůbež domácí odchovává se na dvorcích, odkud se přináší do klášterů; také venkované přinášejí na trh do Kareje kohouty na prodej.

Ze zvířeny divoké sluší předně uvésti vlka, ač tento se zatoulá pouze v zimě na Sv. Horu, aby se živil mladším skotem nebo bravem, dokud se nepodaří chytiti jej do želez nebo jinak jej usmrtiti. Liška a šakal jsou tam domovem a škodí klášterům hlavně tím, že v čas dozrávání hroznů v noci vinice navštěvují. Jelen, srnec a zajíc jsou zástupci zvěři honební, v počtu však nepatrném, proto že se pronásledují každého času, za to dosti hojná je zvěř černá, která v těžce přístupných houštinách dobrý úkryt nalézá; žaludy, bukvice a jiné plody lesní jsou jí pokrmem vydatným. Počet ptactva není veliký, ač je dosti rozmanité. Z dravců vy-

skytuje se jeden druh orla, káně, ostříž, sokol a sova; havran odchovává tam potomstvo své, podobně i sojka, dudek, mandelík, kukačka, vlha; kromě kosa zastoupeni jsou také drozdové, slavík oživuje v létě veškerá údolí, ostatní ptactvo zpěvné jako chocholouši, pěnkavy, strnadi, konipáskové, stehlíci, pěnice hnízdí v křovinách, kdežto vrabec se zdržuje blíže příbytků lidských. Rorejs, jiřička a vlašťovka vyhledávají každoročně hnízda svá na zdech klášterních, opouštějí však již v srpnu poloostrov Athonský. Hrdlička a holub skalní jsou obyvateli stálými, za to holub doupňák přilétá od severu za příčinou přezimování. Jeden druh kur zdržuje se na stráních vrchu Athonu, v nížinách sem a tam ozývají se buď křepelka nebo chřástal. Ptáci bahenní a vodní navštěvují poloostrov pouze na tahu svém, a to často pouze ojediněle, neboť vody sladké jest málo, moře nevyznačuje se hojností ryb, aby poskytlo výživu hejnům kormoránů a racků; mořská vlašťovka jest poměrně nejhojnější. Živočišstvo pernaté poměrně příliš se pronásleduje a často bezúčelně; jinak by ho mohlo býti více.

Lesnictví na poloostrově Athonském provádí se co nejsvobodněji. Každý klášter jedná libovolně při využitkování lesů svých. Severní část pohoří zalesněna jest borovicí, která pokrývá bezmála celé území Chilandarské, ale lesy borové jsou silně prořídlé, částečně požárem, částečně následkem bezměrného mýtění. Vřesoviště zaujímají místa, kde borovice by se dařila. V polohách vyšších, patřících k Vatopedu a Zografu, bývaly někdy husté doubravy, jak lze souditi ze zbytků, od Kastamonitu vládne strom kaštanový vedle dubu, a tvoří okolo Kareje lesy souvislé, málokde jedlemi promíchané, výše na hřbetě horském nabývá jedle převahy a vedle ní objevuje se buk místo kaštanu. Hospodářství lesní vede se způsobem velmi jednoduchým. Co se hodí k určité potřebě, vyseká se, stromy slabší zůstanou, až dospějí Z kmenů silných řeží se prkna, dříví tenší poskytuje materiál stavební, stromy listnaté, až na platan a kaštan, osyku a olši dávají uhlí tvrdé, jež se vyváží do Cařihradu a jinam. Do nedávna prodávala se kůra borová, jako tříslo, ale poslední veliký oheň (r. 1890) zničil na tisíce stromů borových a těžení toto vzalo za své na dlouhá leta. Lesu kaštanovému věnuje se aspoň ta péče, že se ohradí po vymýtění plotem, aby pasoucí se dobytek nových výhonů nezničil. Když plot za několik let shnije, mezi

tím co pařezy kaštanové vyhnaly již hojné odnože, prosekávají se, aby byly řídší a rychleji rostly. Za palivo v klášteřích užívá se hlavně dříví oblicového, z každého druhu stromoví, jen když nečadí; sebe zelenější kmen hoří v žáru; čím tvrdší, tím lépe plápolá, neboť obsahuje dosti látek pryskyřicovitých. Prales na Sv. Hoře se neudržel; podle pověstí dějepisných byly již odedávna na poloostrově osady, jejichž obyvatelé dříví káceli a prodávali, také pastviny nalézaly se tam, na kterých pásli pastýři kočující stáda svá. Když v sedmém století poloostrov byl zpustošen a vylidněn, usadili se tam poustevníci, kteří patrně lesům nepřáli, jak lze se dočísti v řádech čili v pravidlech, daných Svatohorcům v 10. a 11. století (viz str. 43, 55—56).

V nynější době poskytují lesy pohled dosti žalostivý. Brzo po válce krymské počali mniši páliti uhlí, ježto se rozhlásila pověst, že vláda hodlá klášterům lesy vzíti a sama je využitkovati. Poráželo se o překot a pálilo se uhlí, ač byla cena nízká. Mnichům zalíbily se ty příjmy, protože nebylo při nich útrat a desátek vládě se neplatil podle výsady Sv. Hory. Teď však musí se čekati, až les opět vyroste, a k čemuž je potřebí 15 až 20 let; dá však pouze dříví oblicové, které nemilosrdně se bude pak sekati a spalovati na uhlí. Zaměstnání uhlířů jest hlavní příčinou častých požárů lesních, neboť vršky, větve zůstávají ležeti na místě, a stačí jediná jiskra, aby v letním žáru uschlé roští se vzňalo. Bývá to obyčejně na místech, kde na hašení nelze ani pomysliti. O lesní práci pojednal jsem v článku o lidu služebném (str. 223).

Hospodářství polní provozuje se hlavně ve dvorcích klášterních, neboť poblíže klášterů na Sv. Hoře nalézáme velmi málo pozemků, kterých k orbě použíti se může, jsou to větším dílem stráně nebo vysočiny na nichž les byl vymýtěn. Pouze klášter Chilandar má okolo 40 jiter dobrých polí na břehu mořském, jiné kláštery užívají plodné země raději k vinicím nebo k zahradám. Pšenice pokládá se vždy za hlavní plodinu, pak následuje ječmen, méně se seje žito nebo oves; z luštěnin drží se mnoho na bob, jehož zelené lusky jsou vařivem, pak rovit (Cicer arietinum L.), který zastupuje hrách severu; orov (Ervum Ervilia L.) seje se za krmivo pro voly, čočka daří se též, zůstává však velmi drobná. Na polích sází se mnoho cibule a melounů, kukuřice zřídka, ježto vyžaduje práci ruční. Půda se nehnojí,

osívá se po několik let a pak zůstane víceletým úhorem. Za náčiní k orání užívá se rádla, starořeckého původu s jednou klečicí, jehož hřídel dosahuje až mezi jařmo volské, ke kterému jest také připevněn; koleček tudíž není; rádlo koná výbornou službu tam, kde jest mnoho kořenů a kamenů, nehodí se však do půdy dobré, ježto neobrací zemi, nýbrž pouze prorývá; poměrně nejlépe pracuje na stráních a lesních mýtinách. Bran se neužívá, tím méně válců nebo jiného nářadí hospodářského; po nějakém stroji není ani památky. Úhor přeoře se nejméně čtyřikrát, a to vždy v jiném směru, lichy se nezakládají; poslední orbou zakryje se semeno a práce polní je tím ukončena. Setba obilí trvá od října do vánoc, pak se pracuje na úhoru, dokud ornice nevyschne letním vedrem. Ke konci května jsou žně. Nejprve dozrává ječmen, pak žito, naposledy pšenice, která jsouc klasu tvrdého nedrolí se, luštěniny zrají podle toho, jak časně byly zasety, kukuřice setá v dubnu uzrává v červenci. Obilí žne se srpem, váže se v snopy o několika stéblech stejného obilí; skládá se na humně v stohy a tam se také vymlátí t. j. pod širým nebem. Mlácení děje se zvlášť upraveným smykem, v jehož spodině se nalézají ostré oštěpky z tvrdého kamene, které slámy a klasy přeřezávají; smyk táhne pár volů, kteří se pohybují kruhem; je-li sláma, jako řezanka a zrní z klasů vydroleno, čeká se na příhodný vítr, jenž by oddělil čisté semeno od plev. Za tím účelem jest humno či-li harman upraveno vždy na místě poněkud povýšeném, nezahraženém.

Prací polní na metoších zaměstnávají se koligové, druh to pracovníků polních, kterým klášter dává nutný potah, rádlo a semeno. Koligové ořou a zadělávají setbu, snopy na humno dováží a vymlátí. Po srážce semene a desátku obdrží šestý díl zrní vymláceného, ostatek připadne klášteru. Kosení obilí konají zvlášť placení dělníci. Jméno koligi nebo koligové vzniklo nepochybně ze slova „koloni“, se kterými statkáři v Itálii a ve Španělsku pole svá vzdělávají; jsou to jacísi nájemníci pozemků, kteří odvádějí činži v přírodninách. Tato soustava má více stránek stinných, než světlých; dělník takový vzpírá se totiž každé novotě, tak, že o promýšleném pokroku v hospodářství nemůže býti ani řeči; výtěžek polní také podle toho vypadá; nejčastěji sklízí se 3 až 4 zrna, málo kdy pět a ještě řídčeji osm nebo více zrn.

Luk (livad) jest na Sv. Hoře velmi málo, jsou to z pravidla lesní palouky, na kterých se klidí seno pro potřebu klášterní

Také kellioti v zahradách svých suší trávu. Senoseč bývá v měsíci květnu, otava vůbec se neklidí. Seno domácí nestačí, nýbrž přiváží se po lodích z metochů nebo se kupuje od překupníků.

Vinařství provozuje se na Sv. Hoře jak při klášteřích, tak kelliích, neboť vinný keř jest tam jaksi domovem a poskytuje úrody dobré. Výroba vína jest však nedostatečná, neboť děje se podle starého způsobu, takže víno snadno zkýsne. Průběhem měsíce září započne a ukončí se vinobraní, hrozny nohama se rozmačkají, načež břečka nechá se kvasiti ve velikých otevřených kádích asi deset dní, dokud kvašení se neukončí. Mezitím promíchává se v určitých lhůtách dlouhými tyčkami. Po odbytém kysání naplní se sudy a když kal se po několika dnech usadí, může se víno již píti. Trapezár má na starosti, aby doplňoval nádobí vinné, totiž je-li v sudě již méně, než polovina vína, přetočí se do sudu menšího a spodní nečistota se odstraní. Nedostatek chladnějších sklepů jest závažnou příčinou, že v měsících letních pije se víno více nebo méně kyselé. Jako vůbec na jihu, tak i na Sv. Hoře míchá se víno s vodou, jedině do kostela béře se víno nesmíšené. Víno bílé připravuje se také tím způsobem, že šťáva se nenechá dlouho na slupkách. Zhotovuje se i víno druhé t. j. lanker, když se do mláta vinného vleje jistě množství vody, načež se přimíchá několik kilogramů na prach utlučené sádry; za tři nebo čtyři dni stáhne se tekutina do sudu. Nápoj ten je jakosti slabší; upotřebuje se ho hlavně pro lid služebný. Člověk slabšího ústrojí dostává po něm bolení hlavy. Pije-li se lanker ve větším množství, říká se, že ve víně jest kámen. Z mláta pálí (peče) se kořalka (rakije). Kde se dělá víno dvojí, vytěží se kořalky méně. Aby měla lepší chuť, přidává se do kotle semeno anýzové.

Zelinářství může se provozovati na Sv. Hoře pouze tam, kde jest postaráno o dostatek vody. To se děje zakládáním vodojemů, ze kterých voda podle potřeby se vypouští. Aby záhony zahradní zavodňovati se mohly, jest potřebí zvlášť je upraviti; proto tvoří malé čtverhrany s vyšším okrajem, do kterých voda strůžkami přitéká. Zeleniny bývá při každém klášteře dost na výběr, ovšem ne v takové rozmanitosti, jako v západní Evropě. Proto však každý měsíc objeví se nějaká novinka, která pro mladost svou na ten čas oblibě se těší. Tak v lednu karfiol (karnabit) tvoří růže značného objemu, únor přináší čerstvý salát (marule), v březnu poskytuje zahrada mladou cibuli i česnek

v dubnu zakvítají artyčoky (angynary), v květnu jsou již nové tykve, v červnu okurky (chrastavice) a zelené fazole, v červenci paprika, patličány (Solanum) a bámije (Bamia esculentum), kteréž vyžadují podnebí teplejšího, v srpnu jest hojnost jablíček rajských či-li tomat a nové brambory (kartošky), měsíc září dává ranné hlávky zelné (kupus), v říjnu jest mladý špenát pochoutkou, v listopadu nové póry (pras), kdežto v prosinci černá řetkev řídce mezi zelí hlávkové setá k salátu se užívá. V tom pořádku, jak zelenina roste, pracuje se i v zahradě. Po bylinách letních následuje pór zimní, po zelí cibule a česnek, po těch zase okurky nebo tykve, pak fasole, paprika a t. d. Neustálé využitkovávání půdy vyžaduje také stálého hnojení, bez něhož by při zeleninách byl výtěžek slabý; potřebné sazenice pěstují se v záhonech, pokrytých dřevěnými okenicemi. Za koření slouží hlavně petržel (majdanos), pak i fenykl (mořač), celer (čerys) a jistý druh máty (Mentha viridis); v každé zahradě lze nalézti keře bazalky, jehjicž větviček se užívá jako kropáčů při svěcení vody.

Sadařství jest zastoupeno na poloostrově Athonském velmi nedostatečně; ovocných sadů vlastně není, jen sem a tam v zahradách klášterních nebo při poustevnách stojí jednotlivé ovocné stromy, jmenovitě jabloně, kdežto hrušně leckde na stráních a pažitech dobře rostou, jsouce otužilejší proti suchu, než jiné ovocné stromoví. Ovoce peckovité těží se hlavně z vinic, kde se daří beze všeho ošetřování; plody jsou však ovšem drobné, vzezření nepatrného. Kdoule, fíky a granátová jablka (kalinky) vyskytují se hojněji, nevěnuje se jim však nejmenší péče. Ořechy vlašské rostou víc na divoko ve vlhčejších místech, ořeší lískové vysazuje se v polohách příhodných, neboť plody jeho jsou jediným předmětem vývozu do ciziny. Stromy citronové (limony) a pomerančové (portugaly) daří se na Sv. Hoře poměrně nejlépe na pobřeží jihozápadním, jinde vyžadují ochrany proti studeným větrům. Oliva (maslice) jest domorodá, ale jest potřebí ji šlechtiti, aby poskytovala šťavnatějších plodů k výrobě oleje, ač jest skromná ve svých požadavcích, neboť spokojí se i sebe sušší půdou. Ušlechťuje se výhradně očkováním prazvláštního způsobu, mezi obyvatelstvem řeckým oblíbeného. V kůře stromu na hladším místě vyřízne se malý čtverhran, asi 5 centimetrů zšíří tak, aby na jedné straně část vyříznutá zůstala ve spojení s kůrou ostatní, tvoříc jakousi okeničku; do té prostory vloží se stejně

veliká částka mladé kůry stromu štěpného, několik ok mající, přiklopí se kůrou starou a pevně se obváže lýkem. Za 14 dní se prohlíží, zda-li kůra přiložená zůstala zelenou; předpokládá-li se, že již přirostla a že oko vyžene letorost, odstraní se poklop. U stromů jiných provádí se roubování pod kůrou, při čemž se používá pouze mokré hlíny, hadrem obvázané; prořezávání stromů děje se beze všech pravidel a používá se k tomu ne pily, nýbrž sekery. Co se týče zužitkování ovoce jaderného a peckovitého, sní se nejvíce za syrova, neboť jest ho příliš málo, aby se pomýšleti mohlo na zřízení sušíren. Pouze fíky (smokvy) suší se na slunci.

Oleje dobývá se v každém klášteře. Pomocí těžkého kamenného válce rozmačkají se olivky na kaši, kterou se naplní pytlíky z kozí srsti, dají se pod lis a za polévání vařící vodou vylisuje se olej, jenž odtéká do nastavené kádě, odkud se vybírá a do velikých nádob hliněných k uschování se odnáší. Ježto se při výrobě hledí více na mnohost a méně na jakost oleje, bývá tento barvy nazelenalé, podle toho, byly-li olivky více nebo méně zralé. Usazeného kalu používá se k hotovení mýdla. Nejčistšího oleje užívá se v kostele. V novější době vyměněny v klášteřích a po kelliích staré lisy dřevěné za nové železné, jimiž práce děje se rychleji a více oleje se vytěží.

V klášteřích Svatohorských má se požívati podle pravidel domácích pouze masa těch živočichů, kteří žijí výhradně ve vodě, jsou tudíž mniši odkázáni na rybaření. Rybolov okolo poloostrova Athonského není příliš vydatný a nestačí ani z daleka domácí spotřebě, provozuje se však přece od jednotlivých klášterů a kelliotů za účelem získání ryb čerstvých. Zřídka kdy má klášter vlastního rybáře, který s jedním nebo dvěma pomocníky každodenně na lov vyjíždí a kuchyň klášterní kořistí svou zaopatřuje, obyčejně najímají se rybáři venkovští, kterým se platí ryba podle váhy za cenu smluvenou. Způsob rybolovu jest hlavně trojí: pomocí sítě vlečné, zvané „gryppa“, pak sití, která se spouští do moře ve směru kolmém, aby plovoucí ryby do ní se zamotaly, a konečně tak zvaný „paragat“, t. j. dlouhá šňůra, na kteréž zavěšeno bývá na sta udic s vnadidlem a která se klade na dno mořské. Kromě toho loví se také vidlicí při hořící louči borové, bodá se po všech zvířatech mořských, která přilákána jsouce ohněm k loďce se přiblíží. Rybolov ve velkém koná se pouze na

jednom místě severního pobřeží, v zálivu Jerissovském, kamž vábí písčitý a mělký břeh přečetné zástupy ryb makrelovitých (Icomber scombrus) ke kladení jiker. V místech těch loví se od mnoha století; již v jedné listině Chilandarské z r. 1348 činí se zmínka o místě tom, že se tam loví orkyně, (řecký to název pro makrelu obecnou). Lov jejich trvá po celý měsíc; příchod jejich nebývá však vždy stejný a podle toho stoupá nebo klesá jejich cena. K chytání jich užívá se zvláštní veliké sítě (teno), která částečně kolmo nedaleko břehu ve vodě visí, tvoříc plot, jenž ryby nutí plouti dále, až se dostanou do keseru, který na dané znamení na břeh se vytáhne; plot po celý čas rybolovu zůstává pod vodou. O něco později, než makrely, objevuje se mnohem cennější ryba tuňákovitá, někdy také ve společnosti mečouna obecního, jež pluje v menších tlupách, stává se však vždy vzácnější, takže nezřídka pouze několik kusů se uloví v celém rybolovu.

Uvádím nejobecnější druhy ryb, které se loví okolo poloostrova Athonského jmény řeckými a připojuji vědecký název latinský dotýčného rodu: Drakina (Trachinus), glossa (Rhombus), govis (Gobius), skorpie (Scorpaena), keratopsero (Trigla), chilidonpsero (Dactilopserus), mugrie (Conger), zmerna (Muraena), kefal (Mugil), barbun (Mullus), selare (Xenichtis), sinagrida (Dentex), fangri (Pagellus), milanur (Oblada), sona (Carax), perka (Serranus scriba), orfo (Serranus gigas), lambina (Labrus), milokop (Umbrina), xof (Chrysophrys), lavrak (Labrax), gata (Corvina), skatar (Cantharus), guppa (Box boops), sarpa (Box salpa), sargo (Sargus), sardel (Engraulis), smarida (Smaris), pundicopsera (Balistes), christopsera (Zeus), elpa (Lichia), savri (Caranx), morf (Thynnus), gil (Julis), salovardo (Motella), rina (Squatina), salai (Trigon). Kromě toho objevují se druhy menších žraloků, jejichž maso však se nepožívá. Morf či-li tuňák jest ryba vzácná, orfo platí za nejchutnější. V postě se ryb nejí, proto se loví výhradně hlavonožci, jako chobotnice (Octopus), šupije (Sepia), kalamary (Loligo) a mořští raci (Palinurus a Homarus); sbírání mořských ježků, rozličných krabů a mlžů jest věcí vedlejší.

V č e l a ř s t v í provozují se zálibou kellioti Svatohorští. Děje se to v koších, upletených z rákosu a dobře vymazaných lejnem hovězím. Včely rozmnožují se výhradně dělením hlavně z jara, ale i v létě při vybírání medu. Pro lepší pastvu přená-

šejí se včely z místa na místo tam, kde je hodně květů, jmenovitě když kvete strom kaštanový v červnu a v září vřes. Některý kelliota chová včel třeba několik set košů, přicházejí však léta nepříznivá, kdy počet košů valně se ztenčuje. Vosk vytěžený spotřebuje se na Sv. Hoře tak, že ho jest nedostatek. Med, který se neprodá k snědku, upotřebuje se k výrobě lihovin. Med odděluje se z voštin způsobem nejprostším; nahřeje se v kotli, načež se vymačká rukou; použije-li se při tom něco vody, jest med slabší a lacinější. Přečkají-li včely červenec a srpen, kdy není květů ani dešťů, mají vyhráno, v podzimku to vynahradí a doplňují své zásoby, kterých v zimě tolik neubývá, neboť i tehdy bývá dostatek květů medonosných, které včely hojně navštěvují, nepanuje-li právě studená nebo sychravá povětrnost.

V zemích, kde není cest vozových, nýbrž pouze soumarské pěšiny, jest nezbytné míti pevné pytle k jistějšímu přenášení rozmanitého nákladu. K tomu hodí se především čuvaly, t. j. pytle zhotovené ze srsti kozí, které jsou dosti drahé (kus stojí asi 50 grošů), vyznačují se však trvanlivostí; zavázati se nemohou, nýbrž dvěma kolíčky se zašpejlují. Do jednoho čuvalu vejde se 50 ok pšenice (64 kg). Pro kláštery Svatohorské tká se látka na ně na zvláštních stavech, kusy pak se sešívají. Kláštery užívají pro pytle své určitých znaků, podle kterých se pozná, kterému klášteru ten nebo onen pytel náleží; znamení tato záleží v rozličně sestavených pruzích přirozené barvy, bílé, šedivé, černé nebo zrzavé, ze kterých podle šířky všelijaké vzorky se skládají. Stejného pravidla se šetří i při ostatních výrobcích ze srsti kozí, jako jsou větší nebo menší koberce (čuly), torby k zavěšení na rameno nebo dvojtorby (disagy), které se přehazují na sedlo soumarovo. Pytle většího rozměru, užívané při věcech lehčích, jako drobné slámě, dřevěném uhlí, stromové kůře a pod., slovou avary.

Dlužno ještě zmíniti se o nářadí ručním, kterým se pracuje v zahradách a na vinicích. Jest to především dykel, druh to kopáče, se dvěma dlouhými a silnými zuby, jenž se hodí nejlépe do země čisté, bez kamení a kořenů, jímž práce koná se sice rychleji, jenž však nemůže nahraditi rýče, který vůbec není ani znám. Vinohrady kopají se dvakráte, druhé okopávání jmenuje se prášení. Trnokop (po řecku kazma) má dvoje ostří, jed-

ním se kope, druhým se seče, přijde-li se při kopání na tlustší kořen. Motyka (cápa) jest širší nebo užší, nejmenší druh má název motyčka nebo capička. Kosíř podobá se silnému srpu, kterým se prosekává houští a trní, lost jest tyčka železná, asi jeden a půl metru dlouhá, na obou koncích přiostřená, jež slouží při sázení na vinicích, ku dobývání kamenů, prohlubování děr; hrábě se zuby železnými slouží k urovnání půdy.

11. Kellioti.

Pode jménem kellie rozumí se na Sv. Hoře dům s kaplí, rozměru většího nebo menšího, který podřízen jest klášteru, na jehož pozemku stojí. Náleží k němu vinice, palouk, ořeší lískové, sad olivový a také obyčejně kus lesa, ze kterého béře dříví k topení. Majitel takové kellie jmenuje se kelliota, žije buď sám nebo s jedním učenníkem, jenž zapsán jest ve smlouvě jako jeho dědic, neboť jinak by po smrti kelliotově připadla kellie klášteru a byla by pak opět na prodej. Prodá-li kelliota majetek svůj, obdrží klášter od prodávajícího 10% ceny kupní a od kupujícího 5%, v celku 15%, což se jmenuje bráti „rezim“. Kelliotou může se státi pouze mnich Athonský. Od té doby, co se Rusové usazují na Sv. Hoře, stouply kellie v ceně, neboť Rus nehledí na výnosnost kellie, nýbrž hledá jen místo, kde by se usadil, aby do vlasti své mohl psáti o almužny, které také hojně docházejí a obyčejně tolik vynášejí, že každý pohodlně může býti živ, byť by i několik sobě podřízených mnichů vydržoval. Větší kellie musejí míti muly a najímati nádenníky k vykonávání rozličných prací. Kelliota prodává přebytečné víno, dřevěný olej, lískové ořechy a jiné ovoce. Kdo včelaří, má na prodej vosk a med. Někteří kellioti zaměstnávají se řemeslem, zhotovují čepice, růžence, jsou hodináři, knihaři, ševci, krejčí, malíři; v Kareji bývají také kupecké krámy v rukách těchto mnichů. Každý klášter má několik kellií, buď roztroušených po samotách nebo skupených ve škity; plyne mu z nich obyčejně užitek nepatrný, leč by kelliota zemřel bez následníka a klášter by nabyl své kellie zpět. Někdejší účel těchto kellií byl ten, aby poskytovaly mnichu, jenž v klášteře služby konal a při tom zestaral, tichý útulek, v němž by bezstarostně žíti a životu rozjímavému úplně oddati se mohl. Účel ten nyní odpadá, neboť zřídka kdy klášter drží ve vlastní správě kellie, které

během času se staly předmětem obchodu a spekulace a přecházejí dosti často z ruky do ruky.

Kathisma jmenuje se kellie, ve kteréž žije mnich, jsa vydržován vším od kláštera. Poněvadž sedí bez přestání na jednom místě pod přísnou správou klášterní, má kellie taková název sedění (kathisma). Klášterníka, na samotě v poměru tom žijícího, lze přirovnati k hlídači, jenž v kapličce lampičky rozsvěcuje a výtěžek ze zahrady klášteru odvádí. Jsou-li při podobné kellii rozsáhlé vinice, žije tam i více mnichů. Stává se, že mnich, jenž dal klášteru jistý obnos peněz, vyhlídne sobě osamělou kellii k obývání, na kteréž žije podle vůle své, jsa od kláštera zaopatřován pokrmem i nápojem.

Stavení obytné, při kterém není kaple, jmenuje se koliba (řecky kaliva). Kromě kouska zahrady není při takové poustevně většího pozemku a mnich, tam žijící, odkázán jest buď na výdělek ruční nebo na almužny. Koliby jsou tvaru rozmanitého, od nepatrných chatrčí až do úhledných domků; cena jejich bývá ovšem nižší a proto každému přístupnější. Obyvatelé jejich tvoří jádro poustevníků, neboť jsou mezi nimi nejpřísnější postníci, kteří cvičení duchovní co nejhorlivěji vykonávají.

Askése u mnichů Svatohorských za účelem dosažení spasení duše záležela vždy v modlení a náboženských obřadech. nějaké trýznění nebo mrskání těla nebylo nikdy v obyčeji. Kdo uměl čísti, četl v knihách církevních, v případě opačném bral útočiště k růženci. Každá doba denní i noční byla způsobilá k modlení, zpívání žalmů těšilo se zvláštní oblibě. Půst pokládal se vždy za nejvydatnější prostředek proti všem náruživostem a chtíčům, každé odříkání bylo obětí v pevné naději na odměnu v životě budoucím. Za obět pokládal se život o samotě, dobrovolná chudoba, stranění se všech požitků světských, zříkání se žádostí smyslných, trpělivost v nemoci, pokornost ve svízelích rozličných; každé podobné strádání pokládal asketa za pokušení ďábelské, odvracející jej od života zbožného. Asketové doby novější vynikají především přísnou životosprávou. Jsou to většinou mniši toulaví, kteří mají domov svůj tam, kde právě se nalézají. Posty drží svědomitě, a přísný postník požívá nemalé vážnosti. Ale jak v poustevnách, tak i klášteřích pozorovati lze pokrok času. Zátvorníků někdejších již není, všeobecně dává se přednost zaměstnání tělesnému. Cvičení asketické doby nové jest skrov-

nějším vydáním minulosti, jmenovitě co se týče rozjímání a blouznění ve věcech víry.

Škit nebo skit jest osada poustevníků, jejichž domky skupeny jsou okolo kostela. Blíže něho stojí stavení obecná, v nichž se nalézají místnosti pro hosty, jídelna, určená k společnému stolování o velkých dnech svátečních, byt představeného škitu (dikeje), někdy také lis ku výrobě oleje olivového a kotel ku pálení kořalky z vinných odpadků. Mniši takového škitu,

Obr. 13. Ruský škit sv. Ondřeje.

zvaní vůbec škitiové, žijí v chaloupkách svých tiše a skromně, zaměstnávajíce se podle okolností nějakou prací ruční. Kromě toho jsou povinni účastniti se v neděli a ve svátek společné bohoslužby. Hlavním důchodem obecním jsou almužny, které dostávají od klášterů a kelliotů. Některé škity vysílají také sběratele na venek, kde přijímají kromě peněz i olej, víno, vosk, obilí, což vše dobře se hodí pro potřeby kostelní a k pohoštění cizích. Každý škit odvádí poplatek, jenž se řídí podle počtu domků. Aby ve škitě byl zachováván zákonitý pořádek, jsou

škitníci odkázáni na pravidla, sestavená za souhlasu s klášterem, jemuž dotýčný škit jest podřízen. Zákonník takový uvedl jsem v článku o řádech Svatohorských (viz str. 138.). Škity druhého způsobu jsou vlastně malé kláštery. Ve kterých panuje společná soustava (kinovia), takové jsou hojně obývány, budovy jejich mají značnou rozlohu a stojí si dobře, neboť almužny a dary, na které vlastně odkázány jsou, poskytují jim bohaté důchody. Poměr ke klášteru, jemuž podléhají, zakládá se na vzájemné smlouvě, k tomu účelu sestavené. Většina kelliotů přechovává v budově své jednoho nebo více nájemníků, kteří za jistý měsíční plat drží v nájmu jednu světničku, zvanou k a v i e, a proto obecně se jmenují kavioti. Jest to z pravidla chudina nebo proletariát mnišský, který vyhledává výživu svou způsobem všelijakým. V Kareji jsou kavioti obchodníky a řemeslníky, kteří z krámů svých platí nájem.

Jak kellioti, tak i kavioti zaměstnávají se prací ruční pro výdělek. Mezi obyvateli škitů jest dosti rozšířena dřevořezba, hotovení křížků, lžic nebo prosforových razítek. Na kříže béře se dříví zimostrázové (Buxus sempervirens), které se přiváží z Cařihradu v polenech a prodává se na váhu. Cena křížků řídí se podle provedené řezby a jejich velikosti. Jsou umělci, kteří i celý rok na jednom kříži pracují, činí tak ovšem pouze na zakázku a žádají 20 až 40 lir tur. za kus. Nejlacinější křížky, měřící pět centimetrů zdélí, mají pouze vyrytého Ježíše Krista ukřižovaného. Na lžíce upotřebuje se dříví stromu Arbutus; ve výrobě jejich panuje veliká rozmanitost. Razítka řežou se do dřeva cypřišového podle ustáleného vzoru, neboť užívá se jich při pečení prosfor, t. j. obětního chleba, aby kněz podle vytisknutých znaků proskomidii vykonal. Jiná zaměstnání jsou pletení čepic z bílé vlny, které po dobrém vyvalchování na černo se barví, pletení růženců z různobarevné vlny nebo i ze semen trávy cizozemské Coix Lacryma L., jež za tím účelem v zahradách klášterních zdomácněla; často nalézáme před vraty klášterními vysoký strom z teplejších krajin Melia Azderach L., jehož semene rovněž na růžence se užívá. V čas květu některých rostlin zaměstnávají se kellioti výrobou étherických olejů, které těší se vůbec dobrému odbytu. U poutníků platí za účinnný lék. Nejlepší pověsti těší se olej „rigan“, jenž pochází z rostliny Origanum hirtum Link., z rodu bylin pyskatých, pak „flaskon“

destillovaný z jednoho druhu máty (Mentha Pulegium L.). Jiný olejíček má název „alicveti“. Vyrábí se ze šalfie (Salvia triloba L.), po skalách rostoucí. Také olej bobkový, fenyklový a snad ještě i z rostlin jiných lze sobě opatřiti od Svatohorců, průmyslem tím se zaměstknávajících. Malířstvím se zaměstknávající mnich jmenuje se ikonopisec nebo po řecku „zograf“. Pracuje pouze na zakázku za cenu napřed již smluvenou. O nějaké volné komposici nelze mluviti, neboť obrazy svatých zhotovují se vždy podle forem určitých a obecně přijatých zásad. Sebe lepší ikonopisec bývá břidilem v krajinomalbě, neboť již má-li zobraziti zvířata, potřebí k tomu více umělecké samostatnosti. K ikonám béřou se prkna cypřišová nebo kaštanová. Poměr šířky k délce stanoven jest na 2 : 3. Povrch plochy pokrývá se tmelem, který po uschnutí dobře se uhladí, načež se kreslí a maluje. Nejvíce ikon zasílá se do Ruska. V klášteře Russiku zařízena jest za účelem tím malířská škola. Mezi řeckými kellioty nalézá se vždy několik dobrých malířů, kteří jsou obeznalí i v malbě chrámové. Za návod slouží jim známá již kniha o malířství, uvedená v článku „Stěnomalba kostelní“ (str. 190).

Kelliota, jenž vládne hmotnými prostředky, může sobě při dobrém vkusu majetek svůj hezky zaříditi. K tomu napomáhá a skoro vybízí utěšená poloha kellie, která v lesním zákoutí, při dobré vodě a aromatickém vzduchu téměř sama majitele svého vede k životu idyllickémn. Bohužel překáží tomu velmi často nejistota osobní, ztrpčující bydlení v samotě neočekávanými návštěvami loupežníků, kteří třebas i za bílého dne obyvatele přepadávají a hlavně po penězích pátrají. Stává se to ovšem pouze tam, kde jest naděje na vydatnou loupež. Nedá-li kelliota po dobrém, jest mu zakoušeti bolestné trýznění, záležející z pravidla v lití horkého oleje na prsa. Rok co rok opakují se na Sv. Hoře podobné případy, zřídka však poštěstí se pachatele chytiti. Roku 1888 znepokojovala Sv. Horu tlupa šesti loupežníků pod vedením jakéhosi Salonika, kteří v krátké době vydobyli sobě několik set lir. Nastal všeobecný poplach, kajmakamin psal do Soluna pro vojsko a každý klášter byl povinen vypraviti aspoň po pěti nádennících, aby se mohl provésti pravidelný lov s honci. Provlaka obsazena vojskem, tak že nikdo nemohl nepozorovaně proklouznouti. Lid klášterní (na dvě stě osob) rozdělen na několik tlup, kteréž pod vůdcovstvím místní policie

krajinu prohledaly, jmenovitě tam, kde lesní houští poskytovalo dobrého úkrytu. Celý týden trvala tato honba, ale po loupežnících nebylo ani stopy. Aby se nemohli spasiti plavbou po moři, tomu zabraňovala vojenská paroloď, která pak ostrov objížděla. Ostatně měly kláštery nařízeno, vytáhnouti všecky loďky na břeh a odnésti plachty i vesla do klášterů, aby prchající loupežníci se jich nezmocnili. Najednou se rozhlásilo, že Salonika našli zavražděného na severním pobřeží zálivu Jerissovského a zpráva ta se potvrdila. Později bylo vypátráno, jak mohl nepozorovaně utéci ze Sv. Hory. Stalo se to tím způsobem, že v době honění loupežníci se skrývali na břehu mořském blíže kláštera Esfigmenu, kamž žádný z pronásledovatelů nevkročil. Náhodou jel jakýsi rybář z Jerissa v člunu svém okolo úkrytu jich a přinucen hrozbami, aby je převezl na poloostrov Plati, odkud pak sami se pustili přes záliv Jerissovský na břeh protilehlý, kde si po své námaze chtěli odpočinouti v stínu platan. Dva stáli na stráži, ostatní se uložili ke spánku. Minulo několik hodin, stráže nepřišel nikdo vystřídat a když tato sama se vrátila, nalezen byl Salonik s hlavou uříznutou. Zavraždil a zároveň oloupil jej o peníze Albánec, soudruh jeho, načež se vzdálil a nikdy více nebyl viděn. Čtyři zbylí loupežníci byli brzo schytáni od vojska a do Soluna odevzdáni. Něco podobného se opakuje každý rok a bude se tak díti i příště s nepatrnou variací, pokud nezavládnou zdravější poměry v Makedonii, jmenovitě slíbená autonomie. Po případu, právě vylíčeném, hovořilo se mnoho v Protátě o reorganisaci policejní stráže, tak zvaných serdarů (viz obr. 12. str. 218). Změněn jejich velitel, pušky s kamenem křesacím měly býti nahrazeny ručnicemi novějšími, slibovány častější obchůzky po Sv. Hoře, ale znenáhla zůstalo všecko zase při starém.

12. Protáta.

Sídlo Protáty jest budova dosti jednoduchá o jednom poschodí. Místnosti úřední skládají se z jedné síně poradní a vedlejšího pokojíku, ve kterém se ukládají peníze a úřední listiny. Antiprosópové sedí vedle stěn na divanech (mindere) v ustanoveném pořádku. První sedí na křesle poněkud vyvýšeném epistat, po jehož boku má svůj stůl obecní písař. V nejbližším sousedství mají sluhové protátští svoji jizbu či-li strážnici. Ostatní místnosti domu protátského zaujímá kajmakamin s několika písaři

a vojáky. Nejstarší stavbou jest věž o třech poschodích, jež částečně slouží za vězení; v oddělení nejvyšším umístěna jest částečně knihovna i archiv. Členové Protáty scházejí se každodenně ráno, epistati, t. j. členové výboru užšího, také ještě po večerní službě boží, neboť kostel stojí před samou Protátou. O tom, co bylo usneseno v plné schůzi, sestavuje se protokol (praktikon). Jedná-li se o to, aby důležitá věc klášterům co nejrychleji v známost byla uvedena, zhotoví se oběžník (enkyklika), který se rozesílá zvláštními posly po všech klášteřích. Chce-li mnich za účelem cestování od policie vyzdvihnouti si list průvodní, musí sobě napřed zaopatřiti od Protáty za nepatrný poplatek lístek, svědčící na jeho jméno, načež teprv věc svou na policii vyříditi může. Dále vyhotovují se „pantachusy“ s větší nebo menší pečetí, t. j. listiny, doporučující osobu, na jejíž jméno zní, aby při zamýšlené obchůzce po Sv. Hoře v každém klášteře dobře byla přijata a všemožně podporována. Po řecku znamená pantachus, že může se choditi všude. Nejdůležitější povinností sboru protátského jest sestavování rozpočtu a jeho provádění. Tím zabývají se hlavně epistatové. Podávám officielní čísla z let osmdesátých podle běžných příjmů a vydajů, ze kterých nejlépe lze seznati působnost Protáty. Účet proveden jest v groších, ale pro snadnější přehled převádím položky na liry tur., jejichž cena pro Sv. Horu stanovena po 120 groších, zlomky lir vůbec vynechávám.

První a nejvydatnější příjem poskytuje daň, kterou kláštery ve dvou ročních lhůtách odvádějí, a která činí v celku	1870	lir
Poplatek z vína a rakije, který se nezvyšuje, určen od vlády úhrnem na základě zvláštní smlouvy s kláštery na	170	„
Podobně platí kláštery daň stavební ve výši . . .	58	„
Činže z budov obecních obnáší ročně	66	„
Přijaté dary peněžité	63	„
Příjmy rozličné, hlavně na vydržování školy v Kareji, pak za dovolení prodeje masa, uložené pokuty a podobné	236	„
Příspěvky k vydržování kostela, od každého kláštera ročně po $11^2/_3$ lirách, což činí od dvaceti klášterů	233	„

Za potvrzení na odvedené daně a vydání lístků cestovních pro 896 osob činí . . . . . 20 lir

Úhrnem obnášejí roční příjmy . . . 2716 lir tur

Vydaje Protáty jsou tyto:

Protáta, jako osoba právnická, má své dluhy, ze kterých platí úrok některým klášterům a kelliotům, což činí ročně . . . . . 214 lir

Epistati berou roční plat 20 lir, což při čtyřech osobách činí 80 lir, dále jsou dva písaři, z nichž první dostává 85 l. ročně, druhý 33 l., tedy v celku 118 lir, tak že výlohy administrativní dosahují obnosu . . . . . 198 „

Čtyři sluhové na Protátě mají ročně po 16 lirách, což činí úhrnem . . . . . 64 „

Stráž Svatohorská skládá se ze 14 až 16 mužů (serdarů), jejíž strážmistr (kapitán) béře měsíčně $1^1/_2$ liry, ostatní 1 liru, serdar, jenž má stráž na stanici Dafina, má přídavek měsíčně 20 grošů, výlohy za strážnici činily roku toho . . . . . 245 „

Položka na potřeby kancelářské pro písaře obecního obnáší . . . . . 6 „

Při schůzkách antiprosópů rozdává se podle domácího obyčeje cukroví, rakije a káva černá, za to se vydá ročně . . . . . 25 „

V různých vydajích nalezáme pensi bývalému písaři 12 lir ročně, za všelijaké dary patriarchovi, úředníkům tureckým, za léčení nemocných, na komise, školní knihy a jiné drobnosti, utratilo se 68 „

Za poštu a telegramy vydalo se toho roku . . . 4 „

Výlohy na opravu obecních budov . . . . . 32 „

Nájemné k různým potřebám platilo se od obce . 63 „

Vydržování školy: první učitel 60 l., druhý 40 lir, vrátný 6 lir, ostatní potřeby 5 lir, takže úhrnem vydaj obnáší . . . . . 111 „

Služba v kostele protátském, neboť všichni, kteří služby konají, mají určité platy, činí ročně . . 147 „

Při změně epistata jsou určeny peněžité dary, které obnášejí . . . . . 46 „

Almužny, toho roku udělené cizím i domácím . .	18 lir
Vydržování vyslance (epitropa) v Cařihradě . . .	344 „
„ „ „ v Soluně	196 „
Odvedené daně částečně na kvitance od kajmakamina a částečně placené epitropem v Cařihradě	952 „
činí tedy vydání úhrnem . . .	2733 lir tur.

čili vydání přesahuje příjmy o 17 lir tur.

Každého roku 1. června (podle kalendáře Juliánského) nastupují noví epistati svůj úřad, což se děje slavnostně v kostele, kde první odstupující epistat odevzdá epistatskou hůl (baston) zástupci Veliké Lavry, který ji pak podá nastupujícímu epistatovi s přiměřeným proslovením. Jindy odbývala se společná hostina, nyní však dostává každý antiprosóp po jedné liře v náhradu za obvyklé pohoštění. Písař a sluhové dostávají zpropitné, což vše se platí z důchodu obecního. Lavra sv. Athanasia, jež platí dosud za nejstarší a první klášter Sv. Hory, zachovala si tu přednost, že baston přijímá a zase znovu podává. Před několika lety chtěl odstupující epistat Vatopedský dáti hůl přímo svému nástupci Iverskému s obejitím Lavry, ale z toho vzniklo rozhořčení a nevole, tak že k utišení bouře patriarcha byl nucen, vypraviti dva vladyky jako exarchy, aby starému právu průchod zjednali. Vatopedský vinník byl vyhnán ze Sv. Hory, ale obec měla s tím útraty na dvě stě lir.

Sluhové protátští jmenují se po řecku „sejmeni“. Prvnímu z nich náleží název „politarch“. Oblekem neliší se od serdarů, jen že chodí beze zbraně; jsou vždy v kroji parádním, jak jsem jej popsal při vylíčení kururdží klášterních (str. 218). V sobotu, kdy bývá v Kareji trh, jest živo na Protátě, neboť prodavači jsou povinni se tam dostaviti, aby oznámili, co mají na prodej, načež jim epistati určí cenu, za kterou smějí zboží své prodávati; sejmeni pak chodí po ulicích, aby udržovali pořádek a kupci aby nebyli šizeni.

13. Almužny.

Bez dobročinnosti a obětavosti lidské nebylo by vůbec klášterů. Byť by byl klášter původně sebe bohatěji nadán, ztenčí se snadno během několika století jmění jeho, nebo vůbec nějakou pohromou přijde na mizinu, vylidní se a pozůstalým

členům řádu jest se oháněti, aby se životem aspoň protloukli. Mniši osobují si právo almužny (milostiny), neboť modlí se za celý svět, rádi přijímají odkazy a jsouce v názorech podobných vychováni, stěžují sobě na bezbožnost lidu, jestliže klášterům se nevede tak, jak přirozeně očekávají. Upadne-li mnich v nouzi, žádá od obecenstva podporu a nejde-li mu nikdo vstříc, vyhledává pak sám dobrodince, pouští se třeba do dalekých krajin, aby tam vylíčil bídné postavení kláštera svého.

Kláštery Svatohorské dovolávaly se velmi často veřejné pomoci, jmenovitě když se octly pod nadvládou osmanskou, a provozovaly to dvojím způsobem: Buď sbíráním almužen osobně nebo vybízely k návštěvě kláštera samého, aby poutníci (poklonníci) dárek svůj sami přinesli. Tak se dělo po mnohá století a děje se až dosud. Stává se také, ač zřídka, a hlavně na Rusi, že někdo odkáže větší částku peněz obci Svatohorské, t. j. všem klášterům dohromady, která tudíž mezi ně rozděliti se má, buď na stejné díly, nebo podle určitého klíče. R. 1864 nějaká paní Boborykinová v Petrohradě odkázala při smrti své klášterům Athonským 29 tisíc rublů. Porfyrij Uspenskij požádán byl od synody, aby předložil seznam nejchudších klášterů za příčinou spravedlivého rozdělení peněz. Soupis jeho obsahoval 12 klášterů a všecky škity. Kláštery byly: Lavra sv. Athanasia, Karakal, Filothea, Kutlumuš, Chilandar, Kastamonit, Xenof, Russik, Simonpetr, Grigoriat, Dionysiat, Sv. Pavel a konečně i Protáta. Jak peníze byly rozděleny, Uspenskij se nedozvěděl. Před několika lety jistá vdova v Moskvě darovala Svatohorským klášterům svůj dům, který byl prodán, tuším, za 40 tisíc rublů a peníze rozděleny stejným dílem.

Sbírání almužen děje se dvojím způsobem: buď jde několik mnichů na sbírání nebo usadí se v některém místě jeden mnich stále. Na sbírky vysílají se nejméně dva mniši, z nichž jeden musí býti knězem. Nesou s sebou kříž, v němž jest aspoň částečka pravého kříže Kristova nebo relikvije nějakého svatého; mimo to dostanou od kláštera svého psaní s pečetí a podpisem igumenovým nebo epitropů klášterních, v němž se všichni křesťané pravověrní (pravoslavní) vybízejí, aby klášteru, nalézajícímu se v postavení smutném, jakoukoliv obětí přispěli. Mám po ruce jeden takový list, psaný na velikém archu papíru ozdobným písmem a okrášlený vyobrazením sv. Sávy a Simeona, v němž

se Chilandarci obracejí nejprve ke všem hodnostářům církevním, jmenujíce je příslušnými tituly od metropolity až k jáhnovi a prostému mnichu; dovolávají se pomoci od celé veřejnosti občanské, uvádějíce knížata, pány a kmety, obchodníky, řemeslníky a všechny cechy, umělce i zemědělce, každého povolání a důstojnosti lidé ve jménu Kristově, veliké i malé, mnišstvu přející i milostivé dobrodince i pomocníky. Pak uvádí se příčina sbírky: „Abyste pak seznali, blahoslavení křesťané, jak velmi smutné a nedostatečné jest naše přebývání, jak trpíme velikými bědami nájezdů na Sv. Horu, po moři i po suchu, i těžkými a převelikými daněmi, každého dne nás tlačícími, takže klášter náš silně se i zadlužil, k čemuž přidružila se i nutnost, veliký kostel náš olovem pokrýti a uvnitř malbu na stěnách obnoviti. Následkem chudoby naší jsme se zadlužili a není nám možno lichvu platiti.“ Konec zní: „. . . a každý podle síly a vůle své i jak od Boha vnuknuto mu bude, dejte almužnu Bohu milostivou, aby nám bylo možno ulehčiti sobě od největších dluhův a v kostele stěnomalbu obnoviti. Vy se stanete tím dobrodinci (ktitory) novými, přijmete stonásobnou odměnu od Hospodina i království nebeské, záštitu přesvaté Bohorodičky a přímluvu sv. ktitorů našich Simeona a syna jeho Sávy srbských, načež Vám dopřáno bude tam se radovati bez konce se všemi svatými na věky, amen.“

Kdo poskytne nějakou almužnu, má právo dáti zapsati několik křestních jmen z těch, za které se v klášteře mají konati modlitby, a to podle obnosu buď na časy věčné (parusia) nebo po 40 dní (sarandara) nebo pouze v proskomidii, t. j. v čas liturgie. Jiným způsobem bývá na požádání v té nebo oné domácnosti svěcena voda za peněžitou náhradu nebo přiměřené množství obilí. Takto nasbírané příspěvky naturální prodají se v místě ve veřejné dražbě, a ztržené peníze mnich přijímá.

Mnich, jenž si byl vyhlédl stálé místo, aby v jeho okolí pro klášter svůj dary sbíral, nazývá se t a x i d i o t i n. „Jde na taxid“ nebo „byl na taxidu“ mluví se, když bratr klášterní se ubírá do světa nebo z něho se vrací. Rozumí se, že se to děje se srozuměním biskupovým a že mnich musí býti zároveň knězem, neboť platí za duchovníka, ke kterému lid přichází k zpovědi, vykonává svěcení oleje při nemocných a v domácnostech svěcení vody. Duchovníci se mění buď úmrtím nebo dobrovolným

návratem do kláštera. Dům, v němž taxidiotin bydlí, jest majetkem klášterním a jmenuje se vůbec metoch. Jmění, které sobě duchovník nastřádá, jest povinen dáti klášteru, začež přijímá však určitý úrok po čas života svého. V Makedonii a v Bulharsku přáli sami biskupové řečtí vysílání taxidiotů slovanských, aby lid obecný při víře křesťanské se udržel, neboť bylo se obávati jeho přestoupení k mohamedánství, jak nynější Pomáci (mohamedánští Bulhaři) jsou toho důkazem. V nynější době taxidioti téměř vymřeli, metochy přivlastnila sobě vláda nebo obec a přetvořila je na školy. Postupem osvěty stal se lid skoupějším ke klášterům, taxidioti pouze živořili. U každého taxidiota předpokládalo se, že bude vysílati hosty k svému klášteru, aby tito osobně s hřivnou svou přispěli ku blahobytu kláštera. Přiváděli je buď sami nebo tlupa poutníků měla již svého vůdce (kalauzina), který s cestou byl dobře obeznámen; všichni měli koně, a jelo jich 20 až 30 duší pohromadě. Cesta trvala třeba i deset dní od břehu Dunaje. Makedonští poutníci měli ovšem blíže, ale následkem nových hranic bulharských vznikaly svízele pro cestující, pohraniční stráže turecké činily jim rozličné překážky, což také z veliké míry bylo příčinou, že od poutí Svatohorských se upustilo. Poutníci jmenovali se hosty kláštera toho, kam je kalauzin dovedl, pro kláštery ostatní byli cizinci, kteří však přece i ostatní kláštery Athonské po řadě navštěvovali a menší nebo větší dárek jim zanechávajíce. Nejhojnější návštěva připadala pravidelně na svátky velikonoční. Poutníci přijížděli v druhé polovině postu, 7 až 10 dní chodili po druhých klášteřích, ale týden pašijový ztrávili v klášteře, jenž je hostil, aby se připravili k zpovědi a na Hod boží jíti mohli k přijímání.

Než se poutnická karavana vypraví na cestu, oznámí to její vůdce dotýčnému klášteru, aby byl připraven na příchod hostů a je očekával, neboť jakmile se přiblíží ke klášteru na dohled, ozve se hlahol zvonů, ve vratech sejdou se mniši, aby poutníky pozdravili, koně zavedou sluhové do stáje, hosté pak seřadí se a vedeni jsou se zpěvem do kostela, aby se tam nejprvé ikonám poklonili a za šťastně odbytou cestu díky vzdali. Druhého dne volají se hosté do síně sborové, aby podali své dary, t. 2, 4 až 5 lir tur. od jedné osoby. Za to ohlásí ku vzpomínání jména svá, která se zapíší do knihy, aby v kostele čtena byla. Po stříži oveček i pastýř, který je přivedl, chce

Obr. 14. Návštěva Srbského krále Alexandra v klášteře Chilandarském.

Archim. Chrysanth — Archim. Daniel — Srbský vladyka Dimitrij — Král Alexandr — Ministr války Frasanović — Milenović, král. sekretář — Archim. Vasilij

míti svou odměnu a dostane ji, neboť na Sv. Hoře dává se 15% z upsaného obnosu kalauzinům světským hotově, duchovníku vystaví se na obnos takto sebraný dlužní úpis, z něhož béře úroky, když se vrátí do kláštera k stálému pobytu. Jak viděti, jsou mniši obratní obchodníci, kteří vědí, že by byla bez kalauzina návštěva slabá, neboť on shání všecko dohromady, domlouvá, přemlouvá, vychodí to při úřadech světských i duchovních, po celou zimu má práci s tím; ale vyplatí se mu to, neboť béře náhradu za namahání své od obou stran; jízda tam a zpět ho nic nestojí, výlohy cestovní platí za něj společnost poutníků. Obyčejně vydělá tolik, že po celý rok má slušný příspěvek na své živobytí. Jeví-li ochotu někdo státi se kalauzinem, odbude se to v klášteře jistou obřadností; bývá postaven do prostřed kostela pod korunní svícen, na kterém hoří svíčky, vezme na sebe plášť igumenský i berlu, pěvci přezpívají modlitbu bohorodičnou, kněz jej žehná, jáhen odříká ektenie, host učiní trojí poklonu před ikonou Matky Boží a nový voditel nabyl tím jakéhosi posvěcení k svému úkolu.

V novější době přichází na Sv. Horu nejvíce poutníků ze všech částí velikého cářství Ruského, a to po moři buď při návratu z Jeruzaléma nebo na cestě tam. Klášter Russik vysílá do Dafiny své loďky, na kterých se hosté převážejí do kláštera, odkud pak brzy nastupují v tlupách pod vůdcovstvím jednoho mnicha obchůzku svou po klášteřích, takže teprve po vícenedělním pobytu Sv. Horu opouštějí. Z návštěv těchto, kromě Russika a kelliotů ruských nemají ostatní kláštery velikého užitku, neboť hlavní almužnu dostávají jejich ruští krajané. Jinde dávají obyčejně malý dárek v kostelích, kde pro ně vynášejí relikviáře. Kromě toho koupí i nějakou svíčku. Zřídka se stává, aby bohatý Rus daroval neruským klášterům větší milostinu. S poutníky těmi nedělá se ostatně mnoho okolků. Jinak však jest, oznámí-li Protáta vzácnější návštěvu, na příklad nějakého biskupa, konsula nebo jiného hodnostáře, který koná obchůzku po klášteřích. Tu činí se přípravy k uvítání hostovu, zavěšují se bobkové věnce a ratolesti, pozdravuje se střelbou a zvony, ve fortně klášterní shromáždí se bratrstvo, cizinec vede se nejprve do kostela, kde byly rozhoupány všecky lustry i chóros a zapáleny svíčky. Pak jde průvod do síně sborové, kde host teprve se oslovuje a pohostí. Odchod jeho děje se opět za podobných obřadů. Tak bylo

i při návštěvě krále Srbského Alexandra r. 1896, jenž provázen jsa jedním ministrem a šesti jinými vyššími hodnostáři, na Zelený čtvrtek do Chilandaru přibyl a přes Hod velikonoční tam zůstal (obr. 14.) Přibyl od Soluna na zvláštní turecké jachtě a přistál v přístavě Chilandarském, na polovici cestě od kláštera u jistého kříže, kde roste strom olivový, o němž se tvrdí, že byl zasazen r. 1347 od cáře Srbského Štěpána Dušana. Král Alexandr zasadil tam maslici, která se ujala a potomstvu bohdá dlouho hlásati bude, že opět jednou za dlouhé věky hlava korunovaná poctila příchodem svým území Svatohorské.

14. Archivy a bibliothéky klášterů Athonských.

Archiv a bibliothéku více nebo méně rozsáhlou a uspořádanou má každý klášter. O prozkoumání jejich pokusili se hlavně Porfyrij Uspenskij, biskup ruský a profesor Spiridion Lambros z Athén. První měl za předchůdce své cestovatele Barského, mnicha ruského (který v cestopisu svém z r. 1744 již přináší záhlaví několika slovanských zlatých bull) a prof. Viktora Grigoroviče, jenž r. 1844 na Athoně meškal a mnoho listin klášterních probádal. Porfyrij, tehdá archimandrita, přibyl na Sv. Horu r. 1845 a ztrávil tam asi deset měsíců. Navštívil všecky kláštery a škity, pátraje po listinách jak slovanských, tak i řeckých, ze kterých částečně výtahy sobě učinil, některé úplně opsal, jiné pročetl a regesta zaznamenal. Rukama jeho prošlo okolo 500 rozličných kusů archivních spisů, jejichž seznam uveřejnil r. 1847 v časopise „Журналъ министерства народнаго Просвѣщенія“ v Petrohradě, v číslech 7. a 8.

Uspenskij rozdělil listiny Athonské na několik oddílů a uvádí především:

1. Řády klášterní a škitské, 10 dokumentů, z nichž nejstarší pochází z r. 972 a nejmladší z r. 1843.

2. Odkazy igumenů Athonských, 8 listin od r. 909—1608.

3. Pittakiony císařů Byzantských, 9 listin z r. 997 až do r. 1119.

4. Chrysobully, sigilliony a nařízení císařů, despotů, sebastokratorův Byzantských, 98 listin od r. 872—1407.

5. Protokoly, týkající se jmění klášterního na Athoně, 19 listin.

6. Listiny právní čili soudní, 49 kusů.

7. Akty, týkající se hranic pozemků klášterních, 6 listin.

8. Pittakiony a sigilliony patriarchů Cařihradských od 11. do 19. stol., 55 kusů.

9. Listiny úřední, sestavené na Athoně, 25 kusů.

10. Zlaté bully srbské od 12. do 15. stol., 55 dokumentů.

11. Různé listiny srbské, 14 kusů.

12. Zlaté bully cářů Bulharských a grámoty arcibiskupa Ochridského, 9 listin.

13. Zlaté bully vévod Valašských, 118 listin od r. 1429 do 1820.

14. Grámoty cářů Ruských a jiné akty od r. 1571—1754, 23 kusů.

Seznam ten vyšel také v jazyku německém, zpracován byv od J. Müllera v Miklosićově „Slavische Bibliothek" (ve Vídni 1851) s přílohou několika úplně otisknutých listin řeckých. Porfyrij Uspenskij neviděl všech dokumentů klášterních, prohlédl pouze ty, které mu mniši sami přinesli. Protáta chovala se k němu velmi nedůvěřivě, neboť neukázala mu ani jedné listiny svého vlastního archivu.

R. 1848 navštívil Athos malíř Dim. Avramovič na útraty vlády srbské. V letech padesátých minulého století fotografoval ruský státní rada Sevasťanov mnoho různojazyčných listin Athonských, r. 1866 prodléval tam archimandrita Leonid, jmenovitě delší čas v Chilandaru, načež podal veřejnosti dějepis a popsání lavry srbské s použitím více než 27 zlatých bull a grámot ruských.[1]) Poměrně nejvíce literárně jsou známy dokumenty slovanské. Lze očekávati, že nyní z pozůstalostí biskupa Porfyrija budou uveřejněny všecky jeho opisy listin řeckých, které v klášteřích Athonských byl zhotovil, neboť v Petrohradě vychází vydání všech jeho dosud

---

[1]) Název spisů těch zní: »Архим. Леонидъ, Историческое описаніе сербской царской лавры Хиландаря и ея отношеній къ царству сербскому и русскому — vyšlo v publikaci „Чтенія въ имп. обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при московскомъ университетѣ", 1867—IV. Totéž vyšlo i srbsky v časopise »Гласник срп. ученог друштва, 1887 књ. 54.« — — »Славяно-сербскія книгохранилища на св. Аѳонской Горѣ въ монастыряхъ Хиландарѣ и св. Павлѣ, описаныя архим. Леонидомъ«. Vyšlo v Чтенія atd. 1875.

netištěných prací.[2]) Dokumenty, týkající se Sv. Hory, udávají rozsah majetku klášterního, ohraničení jeho a přinášejí mnoho jmen osobních a názvů topografických, které jsou významné a srozumitelné pouze mnichům dotýčných klášterů. Stará akta mají tudíž zajímati klášterníky, chtějí-li o minulosti svého kláštera důkladně se poučiti. Vzorným příkladem toho jest Russik, který r. 1873 vydal v Kijevě listiny svoje, jak v jazyce původním, tak i v ruském překladě pod titnlem: „Акты русскаго на св. Аѳонѣ монастыря св. великомученника и цѣлителя Пантелеймона.“ Jak se proslýchá, chystá se v Bělehradě Srbském vydání zlatých bull a jiných dokumentů Chilandarských, které r. 1895 opsal professor L. Kovačević (asi 140 kusů).

Již Porfyrij Uspenskij v katalogu svém vytkl několik listin, které pokládal za podvržené, sestavených nepochybně v tom klášteře, kde nyní se chovají a které měly svědčiti o starobylosti jeho. Nejznámější dokument toho druhu jest zlatá bulla Romana, císaře Byzantského z r. 924, podle kteréž se tvrdí, že Xiropotam jest nejstarší klášter Svatohorský. Námitky proti pravosti listiny této uvedl jsem již v dějepisné části knihy této. Také zlatá bulla cís. Adronika z r. 1302 prý jest falsifikát, ježto se zmiňuje o škitu sv. Anny, který podle bezpečných pramenů vznikl teprve r. 1442. Podobně Zograf klade založení svoje do času panování Lva Moudrého na základě chrysobully, kteráž se zachovala pouze v kopii. Chilandar má trhovou smlouvou z r. 1193, v níž se mluví o archimandritovi Sávovi, ale Sáva tehdy právě žil jako prostý mnich v klášteře Vatopedském. A tak našlo by se ještě několik listin pergamenových, jež by neobstály před kritikou dějepiscovou.

O knihovny Athonské největší zásluhu sobě zjednal professor Lambros z Athénské university, jenž r. 1880 se čtyřmi pomocníky několik měsíců na Sv. Hoře ztrávil a v klášteřích mnoho řeckých rukopisů našel, opatřil čísly a zkatalogisoval. Uvádí počet listin všech klášterů 5759 kromě Veliké Lavry a Vatopedu, ježto pro nedostatek času musel odložiti návštěvu těchto dvou klášterů na dobu pozdější. V Iveru shledal 1386 kusů, v Dionysiatu 588, Kutlumuši 461, Dochiaru 395, Xiropo-

---

[2]) Viz shora str. 8., pozn. [1]).

tamu 342, v Esfigmenu 320, sv. Pantelejmonu 264 ve Filothei 250, v Karakalu 250, Simonpetru 245, v Pantokratoru 234. v Stavronikitě 162, v Xenofu 163, v Grigoriatu 155, v Kastamonitu 111, v Zografu 107, v Chilandaru 105, ve Sv. Pavlu 94, v knihovně Protátské 81 a ve škitě sv. Anny 46. Přičteme-li k tomu ještě rukopisy dvou klášterů svrchu uvedených, jejichž počet lze páčiti na dva tisíce kusů, obdržíme úhrnem na osm tisíc pouze rukopisů. A což tiskopisů řeckých! Pouze Chilandar chová jich na jeden tisíc kusů, ovšem co do obsahu ceny různé.

První obšírnější zpráva o bibliothékách Svatohorských pochází od prof. Viktora Grigoroviče v publikaci „Ученыя записки Казанскаго университета“ z r. 1848, jež čítá po všech klášteřích na 13 tisíc knih tištěných, na 2800 řeckých rukopisů a na 455 rukopisů slovanských, což ovšem jest jak nyní víme, sčítání velmi nedostatečné. Biskup Porfyrij přihlížel také ke spisům řeckým a slovanským a podal výňatky z nich, sám však v knihovnách nehledal, nýbrž bral, co mu mniši přinesli. Archimandrita Leonid hleděl si pouze knihoven slovanských a podal o sbírkách Chilandaru, Zografu a Sv. Pavla zprávu do veřejnosti v časopise „Чтенія имп. общества исторіи . . . при Московскомъ университетѣ“ r. 1867, ale také neúplnou.

Lambros doufal nalézti na Athoně mnohem více, doufal, že objeví dosud neznámé klassiky řecké, ale brzo zpozoroval, že mu přicházejí pod ruku výhradně spisy obsahu církevního, což se ostatně vysvětluje způsobem vychování mladých klášterníků. V pravdě zničeno bylo během několika století množství knih, zejména v době řeckého povstání prodělaly knihovny časy kruté, ale přece zůstalo ještě tolik, že lze souditi, jaký asi obsah mívaly. Historie zůstala vždy nepatrně zastoupena, podobně i krásná literatura; pouze filologii otvírá se širší působiště zejména v příčině objasnění některých stránek kulturního života národa řeckého. Professor Lambros dotýká se dosti nešetrně mnichů Athonských ve zprávě své, kterou podal po návratu svém oběma sněmovnám řeckým, které povolením nákladu umožnily výpravu učenců na Sv. Horu. Porovnává zaměstnání své v knihovnách klášterních s prací Herkulovou, jenž měl vyčistiti chlévy krále Augiáše. Všude, kam přišli, nalezli strašný nepořádek; rukopisy

namnoze byly roztahané mezi knihami tištěnými, částečně ležely na zemi v hromadách nebo v bednách, ze kterých při otevření puch plesniviny až ke kašli nutil, myši dělaly sobě hnízda v těchto haldách papíru; moly prožrány byly celé svazky, ze kterých jednotlivé listy sem a tam v prachu se povalovaly. Mnoho pergamenových listů bylo vyřezáno vandalským způsobem, podobně i ozdobné iniciálky, ornamenty nebo vyobrazení, kování, kde jaké na deskách bývalo, scházelo a vazba kožená s těží držela listy v hromadě. V některých klášteřích byly knihy na jednom místě, ale v jiných musely se teprv shledávati po komorách a půdách a vynášeti na místo světlejší, kde by se mohly prohlédnouti. Knihovny dělaly klášterníkům vždy nejmenší starosti, neboť nemohli ani vůbec pochopiti, jak staré, vetché spisy mohou někoho zajímati. Někde našel se jakýsi rejstřík, ale nedostatečným způsobem zhotovený, tak že téměř nebyl k potřebě. S namaháním přemluvil Lambros mnichy, aby mu při stránkování rukopisů poněkud byli nápomocni. Od 20. června pracovali společníci jeho nepřetržitě čtyři měsíce, ale pak museli toho zanechati, ježto síly jejich byly vyčerpány, zvláště oči je bolely, den se také krátil, takže návštěvu dvou klášterů zbývajících bylo nutno odložiti na dobu pozdější, neboť jak v Lavře, tak i ve Vatopedě bylo očekávati, že výzkum při tamějším bohatství rukopisů bude vyžadovati velmi mnoho času.

Výtky, činěné mnichům pro neutěšený stav jejich knihoven, nebyly nové, neboť každý učený cizozemec žasnul nad nevědomostí a lhostejností jejich ke všem naukám. Že jim to pověděl rodák jejich ve veřejnosti před řeckou intelligencí, to je rozčilovalo a mrzelo. Proto usneseno, aby prof. Lambros nebyl více připuštěn k výzkumu zbývajících dvou knihoven. Minulo 15 let, mezitím katalog Athonských bibliothék vyšel tiskem a Lambros chystal se ukončiti dílo, které pokládal takřka za cíl života svého. Sešlo se opět více učenců, kteří chtěli pod osvědčeným vůdcem svým čas svůj obětovati ku prozkoumání dosud neznámých rukopisů, přijeli na Sv. Horu, ale když se objevili před Lavrou sv. Athanasia, nebyli do vnitř puštěni, u Vatopedu se o to již ani nepokusili, nýbrž s nejbližším parníkem vrátili se do Athén.

Záslužná práce prof. Lambrosa měla přece ten účinek, že patriarcha Cařihradský vydal nařízení Protátě, aby kláštery upo-

zornila, že se zapovídá pod trestem prodávání jakýchkoliv starožitností, jmenovitě rukopisů; přísně má se hleděti k tomu, aby bylo zachováno aspoň to, co až dosud se zachovalo. Známo jest vůbec, že mniši prodávali drahocenné vzácnosti do ciziny buď z nouze nebo ze zisku osobního; tomu měla býti učiněna přítrž. S jakým výsledkem se prohlášení toto potkalo, dokazují tato fakta: V letech osmdesátých vyšlo na jevo, že igumen kláštera Esfigmenu zaslal do Řecka celou bednu různých starožitností, které tam zpeněženy. Přišlo to do novin, patriarcha nařídil vyšetřování, igumen byl sesazen a do jistého kláštera za trest internován. Mnich, který mu při odcizení byl nápomocen, přesazen do jiného kláštera, ale oba opustili po krátkém čase Sv. Horu a odebrali se do Řecka. Není tomu dávno, co se ztratila v klášteře Pantokratoru pergamenová kniha, známá pode jménem evangelia sv. Jana Kušníka, jež se chovala jako vzácná relikvije; byl to vlastně sborník rozmanitého obsahu, psaný v 11. stol. velmi drobným a úhledným písmem řeckým. Po delším pátrání objevilo se, že kodex tento prodán byl do Athén prostřednictvím jednoho klášterníka. Synoda Cařihradská nařídila přísné potrestání vinníka. Policii athénské podařilo se rukopis nalézti a do Cařihradu patriarchovi odeslati a mniši Pantokratorští byli vyzváni, aby majetek svůj si u něho vyzvedli.

Co do rozmnožování bibliothék klášterních zůstalo při starém. Mniši jednotliví kupují knihy, které v případě úmrtí majitelova odnášejí se do knihovny; tím se také vysvětluje nesoustavnost a různojazyčnost knih, z nichž mnohé se vyskytují v několika exemplářích i rozličných vydáních. V rozpočtu klášterním není položky na obohacení bibliothéky, výjimku činí snad jediný Russik, jenž pro čtenáře své zaopatřuje se novějšími plody domácí literatury duchovní.

15. Literatura.

Literaturu Athonskou dělím na cizí a domácí. Mezi cizí řadím všecky cestopisy, jednotlivá pojednání a studie o Sv. Hoře, které byly vydány tiskem buď jako zvláštní knihy anebo jako články ve slovnících a časopisech čelnějších měst evropských.

Literatura o poloostrově Athonském jest dosti stará, neboť již r. 1422 navštívil jej a zprávu o něm podal Kryštof Bondel-

monti, tuším, Florentinec, r. 1533 Petr Bellon, francouzský lékař, jehož cestopis tištěn byl r. 1605. Ve století 18. uveřejnili nejvíce Angličané v rozličných časopisech pozorování svá, týkající se zařízení obce mnišské. Velmi cenný cestopis zanechal ale po sobě ruský poutník Barskij, jenž r. 1726 a po druhé r. 1744 seznal všecky kláštery a škity Athonské, a zevrubně zaznamenal stav jejich, tak že popisy jeho poskytují pravdivý obraz klášterů tehdejších. [1]) Také řecký lékař Jan Komnenos sepsal r. 1704 knížku o Hoře Athonské, do které však přijal všecky legendy a zázraky, jež od mnichů slyšel a bez kritiky věrně je zaznamenal. Ve století 19. nalézáme kromě Angličanů a Francouzů (mezi těmito zasluhuje zvláštní pozornosti Dideron Ainè) také již učence německé, kteří dojmy své a zkušenosti o cestování po Athoně veřejnosti podali. Grisebach jako přírodozpytec přihlížel hlavně k botanice a geologii, Fallmerayer dával přednost badání historickému. V r. 1844 počíná s prof. Viktorem Grigorovičem, jenž pátral výhradně po listinách a rukopisech slovanských, nová doba výzkumu literárního. Po něm přišel r. 1845 tehdejší archimandrita Porfyrij Uspenskij. O rok později dlel na Sv. Hoře malíř srbský Dim. Avramovič, jenž pořídil opisy zlatých bull, svědčících Chilandaru a sepsal knihu pod názvem „Св. Гора са стране вере, художества и повестнице.“ Ruský archimandrita Antonij vydal v letech šedesátých dobrý spis o Sv. Hoře „Замѣтки поклонника Св. Горы“ a společník Porfyrija Uspenského na cestách jeho, malíř J. A. Blagověščenskij, vydal pojednání, ve kterém líčí společenský život mnichů Athonských dosti ostrým pérem. Originál ruský nelze již dostati v obchodu, za to však bulharský překlad z r. 1871, pořízený od D. Enčeva v Ruščuku. R. 1860 sepsal německý pastor Pischon svá pozorování o Athonské republice mnišské p. t. „Die Mönchsrepublik“, (Raumers Hist. Taschenbuch) a prof. dr. W. Gass „Zur Geschichte

---

[1]) Cestopis V. Gr. Barského má nadpis: Пѣшеходца Василія Григоровича Барскаго — Илаки Албова, уроженца Кіевскаго, монаха Антіохійскаго Путешествіе къ святымъ мѣстамъ въ Европѣ, Азіи и Африкѣ, находящимъся, предпринятое въ 1733 г. и оконченное въ 1747 г., имъ самымъ писанное. Изданіе 3-е. С. Петербургъ 1793 (Nové vydání pořídil Barsukov r. 1885 v Petrohradě).

der Athosklöster. (Giessen 1865), kteroužto studii sestavil na základě spisů sobě přístupných, neboť na Athoně sám nebyl. Ruský archimandrita Leonid vydal dějepis srbské cářské lavry Chilandaru v Moskvě 1868. Mezi tím Porfyrij Uspenskij, již jako biskup v Kijevě žijící, sepsal obšírnou knihu svou „Востокъ христіанскій“ jednající o Athoně pohanském, křestánském a mnišském a obsahující zároveň i popsání všech klášterů a škitů, jak je shledal při návštěvách svých v letech 1845—46 a 1858—61. Spis tento vyšel v Kijevě r. 1877, (viz str. 8 pozn. 1). Roku 1881 vydáno v Paříži dílo Francouze Negrata o Athoně, o něco později illustrovaná kniha dvou cestovatelů anglických; roku 1882 meškal v Chilandaru srbský archimandrita Nikifor Dučić a r. 1883 metropolita Michael, než se odebral na Rus. První vydal spis „Старини Хиландарски“, obsahující popis klášterů a různé výpisky z rukopisů, v knihovně se nalézajících, druhý popsal putování svá po všech klášteřích Athonských a vylíčil, jakého přijetí se mu tam dostalo od mnichů. Knížka tato vyšla v Novém Sadě r. 1886. V novější době vydal dr. Jindřich Brockhaus dílo „Die Kunst in den Athosklöstern“ s mnoha obrazy a mapou (v Lipsku 1891); kritika výtvorů umění byzantského, zvláště malířských, jsou hlavním obsahem knihy této.

Přihlížíme-li k výsledkům této literatury cestopisné, zasluhují spisy Porfyrija Uspenského bedlivé pozornosti, a jest litovati, že smrt započaté jeho dílo dějepisné o Athoně zastavila, neboť sáhá pouze do nastoupení císaře Jana Komnena (1118). Uspenskij však odkázal svou písemnou pozůstalost cís. akademii Petrohradské, která ji dala prohlédnouti prof. Syrkuovi, pod jehož dozorem r. 1891 začala se tisknouti.

Domácí literatura obsahuje ty spisy, které jsou psány buď na Sv. Hoře samé nebo přinášejí opisy různých aktů i celých rukopisů Athonských. Mezi nejstarší památky toho druhu náleží bez odporu závět Athanasia Svatohorce, se kterou jest spojen i církevní řád pro Lavru jeho (10. stol.) — viz str. 35, 37. Podobně Sáva Srbský sestavil typik pro klášter Chilandar a pro postnici v Kareji (str. 67), kde také byl sepsán od něho životopis otce Simeona; když Sáva sám zemřel, napsal mnich Theodosios podle návodu presbytera Dometiána obšírný životopis jeho a zároveň i kanony pochvalné oběma svatým srbským. Roz-

umí se, že vše, co se týče Chilandaru, psáno jest jazykem slovanským. Mezi literární práce lze položiti i onen pamětní list, který Athonci podali císaři Michaelovi-Palaiologovi proti zamýšlenému spojení s církví západní, jak o tom byla řeč v přehledu dějepisném (str. 70). Ve století 14. složil Gregorios Sinaita kanon sv. otců a zpěvy k sv. Trojici, jichž se užívá dosud při službě. Gregorios Palamas zanechal listy k Barlaamovi a Akindynovi i jiná sepsání směřující vesměs proti těmto dvěma úhlavním nepřátelům hesychastů (str. 77 sl.). R. 1860 našel Tischendorf v Cařihradě rukopis řecký, ve kterém se vychvalují všecka vítězství, Mohamedem II. dobytá během 17leté vlády jeho. Sepsán byl r. 1468 od jakéhosi Kritobula, jenž prý byl mnichem Athonským, neznámo však ve kterém klášteře. Podle Krumbachera však není žádného důkazu pro to, že Kritobulos byl mnichem Athonským. Spis tento čítá Uspenskij také mezi starou literaturu Athonskou. Nemohu tomu věřiti, že by se byl našel klášterník, jenž by byl z podlézavostí kořil se sultánovi a vychvaloval jej jako panovníka první třídy a největšího myslitele svého století. Století 16. náleží mnich Maxim Grek (1480—1556), pilný překladatel knih řeckých na jazyk ruský, o němž jsem se zmínil v článku, věnovaném kostelním knihám (str. 174—175).

Hojnější jsou zprávy o Athoncích literárně činných ze stol. 18. Otec Hierotheos, mnich Iverský, převedl slova sv. Efrema Syrského a několik životopisů svatých otců do jazyka novořeckého, jež vyšly tiskem r. 1721. Konstantin Daponte, někdejší učitel, skončil život svůj pode jménem Kesarios jako mnich Xiropotamský r. 1784; kromě několika překladů vydal i vlastní své spisy obsahu církevního; první kniha vyšla r. 1746. Byl i básníkem a složil několik zpěvů ke cti Bohorodičky, jež vydány r. 1770, kdy byl již mnichem. Tehdy žilo ve škitě Kavsokalivě několik učených mnichů, kteří sepsali různé kanony na oslavu svatých, jež byly tištěny částečně v Benátkách, částečně v Lipsku. Známější spisy svými stal se Agapios, rodilý z Kréty, jenž s pomocí rukopisů Svatohorských sestavil „Theotokarion“, v Benátkách r. 1775 tištěné, a r. 1779 „Hříšníků spasení“. Na jazyk novořecký převedl Simeona Metafrasta 24 životopisů sv. mužů a žen pode jménem „Ráj“ r. 1797 v Benátkách; druhé vydání pořízeno r. 1840. Jinou sbírku životopisů různých světců vydal r. 1801, jež po druhé vyšla r. 1818 a po třetí 1851. Dále

byl tištěn v Benátkách r. 1803 „Kyriakodromion“ t. j. poučení a besedy na neděle celého roku, sebrané ze spisů učitelů církevních (kniha byla převedena záhy do jazyka bulharského). Mimo to i jiné sbírky svatých sepsal Agapios podle spisů starších a vydal v Benátkách novořecky v letech 1805 a 1806, které se dočkaly i druhého vydání. Mnohoplodným spisovatelem byl Nikodem Agiorit (Svatohorec); první spis svůj vydal r. 1783 na vybídnutí metropolity Korinthského Makarija, načež následovaly jiné spisy až do r. 1800, kdy společně s mnichem Agapiem sestavil „Pydalion“, t. j. knihu zákonů církevních, jež vyšla tiskem v Lipsku. Bližší zprávy o Nikodemovi podávám při popisu kláštera Dionysiatu. Ve století 18. nalézáme i několik spisovatelů mnichů, píšících jazykem slovanským. Prvním jest Pajsij Chilandarec, jenž r. 1762 dokončil svůj dějepis národa bulharského; učenník jeho Sofronij přeložil některá pojednání řecká do slovanštiny a zemřel r. 1805 jako biskup Vračanský. Pajsij Veličkovskij, Malorus, mimo jiné knihy přeložil z jazyka řeckého „Dobrotolubie“ (Filokalia), opustil však Sv. Horu již r. 1763 a zemřel v klášteře Ňamec v Rumusku r. 1794.

V druhé polovici 19. stol. počaly vycházeti nákladem kláštera Russika, knihy ruské obsahu hlavně náboženského, které také dlužno vřaditi je do literatury domácí přes to, že jsou to částečně přepisy z vydání jiných. První místo přísluší autoru spisu „Письма Святогорца о св. Горѣ Аѳонской“, otci Sergěji, jenž se narodil r. 1814, r. 1835 stal se knězem, téhož roku ovdověl, r. 1839 složil slib mnišský, r. 1843 přibyl z Rusi na Sv. Horu a stav se schimonachem žil deset let v Russiku a byl činný literárně; r. 1853 zemřel v kellii své vodnatelností. Psaní jeho, adressovaná do Ruska přátelům a soudruhům, obsahovala tolik mystiky a zázraků, že to i duchovní censuře bylo příliš, takže v novém vydání bylo potřebí je zmenšiti. Až dosud vyšlo šest vydání jejich, poslední v Moskvě r. 1883 ve třech částech. Otec Sergěj začal pracovati na „Pateriku Athonském“, ve kterém popsal život více, než jednoho sta otců Athonských; poslední vydání ve dvou svazcích pořízeno v Moskvě r. 1890. I »Путеводитель по св. Горѣ Аѳонской« a popsání ruského kláštera sv. velikomučenníka Pantelejmona, pocházejí aspoň v základech svých od něho; dokončeny po smrti jeho otcem Azarijem a dočkal se také několika vydání.

Takových průvodců po Sv. Hoře s obrazy jednotlivých klášterů jest několik v jazyce ruském, vydaných i nákladem ruských škitů, určených hlavně pro ruské poutníky, kteréž poučují, jaké zázračné obrazy najdou v tom nebo onom klášteře. Vypočítává se i množství chovaných tam relikvijí, vypravují se legendy o vzniku klášterů a jen tu a tam přidána bývá črta dějepisná. Stejný účel t. poučiti čtenáře o svátostech hory Athonské mají i ostatní knihy vyšlé nákladem Russika jako: „Вышній покровъ надъ Аѳономъ или сказанія о чудотворныхъ иконахъ божей матки, на Аѳонѣ прославившихся“ s vyobrazeními 41 zázračných obrazů, které však nemají podobnosti s originály. Množství levných brožurek přináší rozmanité pověsti o Hoře Athonské, objasňující příčinu, proč se nazývá Horou Svatou, modlitby k Matce Boží, známé pode jménem „akathisty“, život rozličných svatých Athonských, učení o rozličných dogmatech církevních, což jsou ostatně výňatky z knihy „Камень вѣры“ metropolity Štěpána Javorského. Mám před sebou „Каталогъ книгамъ, изданнымъ аѳонскимъ русскимъ Пантелеймоновымъ монастыремъ“, jenž obsahuje na 140 čísel větších spisů, mezi nimiž pozoruhodné jsou počtem svým besedy Athonského missionáře hieromonacha Arsenia proti molokánům a jiným sektám ruským. Pojednání drobnějšího obsahu jest okolo 80. Tendenčním účelem vyznačuje se „Слово ласки И. А. Благовѣщенскому“ autoru knihy Аѳонъ, cestovní pozorování, v Petrohradě 1869. Z péra arcibiskupa Nikanora z Odesse pochází několik besed z let 1889 a 1890 proti hraběti Lvu Nik. Tolstému, jimiž jej obviňuje z křesťanského lžiučení, kterým rozrušuje svazky občanského i státního pořádku; v jiných poučuje o zdržování se návštěv divadel ve velikých postech, o vegetarismu, jako důkazu nutnosti a užitečnosti pravoslavně-křesťanského postu. Klášter vydává ještě „Листки Аѳонскіе“, což jsou mravoučné a náboženské rozpravy na 4 nebo 8 stránkách tiskových, jichž dosud vyšlo 200 čísel a jež se rozdávají zadarmo mezi poutníky ruské.

V Ottově Slovníku Naučném článek „Athos“ jest sestaven důkladněji, než v Slovníku Riegrově, není však bez chyby; tvrdí se v něm na př., že klášter Xiropotam vystavěl r. 924 císař Romanos Lakapenos, nejmladším klášterem

jmenuje se Dionysiat z r. 1375, ač jest jím v pravdě Stavronikita, teprve r. 1546 dostavěný.

V jazyce bulharském a řeckém vydáni jsou průvodcové po Sv. Hoře. Archimandrit Sofronij Chilandarec vydal r. 1862 v Petrohradě, kde tehdy se zdržoval za příčinou sbírání almužen spis „Краткая исторія славяносербской хиландарской лавры на св. Горѣ Аѳонской“ o 85 str. s několika obrázky.

Spisovatel knihy této uveřejnil od r. 1884 počínaje v „Osvětě“ řadu článků, seznamujících čtenářstvo české s poměry Svatohorskými.[1]) V jazyku srbském vyšel v časopise „Христиіански Вјестник“ r. 1894 delší článek jeho „Dějiny a popsání kláštera Chilandaru“ a r. 1898 rovněž v Bělehradě Srbském kniha »Света Гора« (Mont Athos) o 337 stranách a v Sofii r. 1899 v časopise »Періодическо списаніе“ článek »Историченъ очеркъ на Св. Гора Атонска« o 36 str. Kromě katalogu Sp. Lambrosa, shora dotčeného, také archimandrita Leonid uveřejnil seznam některých rukopisů slovanských, nalézajících se v klášteřích Chilandaru a Sv. Pavlu v časopise „Чтенія въ имп. обществѣ исторіи. . . . при Московскомъ университетѣ“ r. 1875. Autor spisu nynějšího vydal katalog rukopisů a starotisků Chilandarských ve „Věstníku kr. č. společnosti nauk“ v Praze r. 1896 o 98 str.

K literatuře domácí čítám i opisy listin Athonských. Přední místo v tomto ohledu náleží důkladnému a objemnému spisu (618 stran), jednajícímu o aktech ruského kláštera na Athoně, uvedenému v popise archivů Svatohorských (str. 252). Původcem knihy této byl, ač se nikde nejmenuje, otec Aranij, mnich kláštera Russika. Před tím však již vyšly tiskem v Srbsku slovanské chrysobully Chilandarské, opsané Dim. Avramovićem r. 1847 počtem 20.

Archimandrit Leonid dal otisknouti v „Glasniku“ srbském r. 1868 Typik Chilandarský či-li Řád sv. Sávy

---

[1]) Viz „Osvěta“ ročníky 1884 (Ze Svaté Hory Athonské), 1886 (Obyvatelstvo Svaté Hory Athonské), 1888 (Tři podobizny ze Svaté Hory Athonské), 1889 (Z pouti na Svatou Horu Athonskou), 1890 (O poustevnách Athonských), 1892 (O nejstarších ústavách Athonských), 1896 (O svatých otcích Athonských), 1900. 1902 (Pod klášterní střechou), 1905 (Umění na Svaté Hoře Athonské).

podle rukopisu 13. století; r. 1898 byl znovu přehlédnut a vydán biskupem Dimitrijem s přílohou prof. Jagiće. Ruský státní rada Petr Sevasťanov přivezl s sebou z Athonu r. 1860 mnoho snímků fotografických obsahu rozmanitého. Ale teprve r. 1880 vydal prof. Florinskij v Petrohradě celou řadu listin pod titulem „Аѳонскіе акты". Také prof. L. Stojanović vydal dosud ještě neznámé dokumenty srbské ze sbírky Sevasťanovy ve „Spomeniku" král. akademie Bělehradské.[1])

K literatuře Athonské náleží i otisky celých rukopisů. Francouz J. Langlois, člen výpravy Sevasťanovy, vydal v Paříži r. 1866 podle fotografie, zeměpisný atlas Ptolemaiův, skládající se z 25 map, jehož prvopis pochází z 2. stol. po Kristu. V klášteře Vatopedu zachoval se opis, podle mínění Porfyrija Uspenského, ze 13. století.

Evangelium glagolské, které se dostalo darem cáři Alexandrovi II. od mnichů Zografských, přepsal prof. Jagić kyrillicí a vydal je r. 1879 v Berlíně.

Podobně stalo se i s glagolským evangeliářem, přivezeným r. 1844 do Ruska V. Grigorovičem, jenž jej obdržel ve škitu Bogorodice a kterýž vydán zároveň v Petrohradě a v Berlíně r. 1883.

Jedno z posledních vydání rukopisů Athonských (z r. 1897) jest evangelium knížete Miroslava z 12. stol., kteréž Chilandarci darovali králi Srbskému Alexandrovi při jeho návštěvě r. 1896. Na útraty královy provedena úplná fototypická reprodukce pod dozorem prof. Ljub. Stojanoviće ve Vídni v závodě Angerera a Göschena. Tohoto stkvostného díla vydáno pouze 300 exemplářů, které rozeslány nejvíce do větších knihoven evropských, darem. Náklad na jeden výtisk přesahuje 50 napoleondorů.

Co do uměleckých výrobků, chová každý klášter svou měděrytinu, kterou rozdává poutníkům. Vyobrazení jest nevkusné, prosté a nevěrné, vyhovuje však účelu svému (obr. 15.). Mniši ruští zavedli barvotisky, které jsou vyloženy na prodej s pohledy na Sv. Horu z rozličných stran, pak obrazy Russika a ruských škitů, skupiny světců Athonských a domácích zázračných ikon; provedení bývají pestrá, živá, ale více nebo méně fantastická.

---

[1]) V časopise „Византійскій Временникъ" uveřejňuje se od několika let příloha „Actes de l'Athos", obsahující vydání listin jednotlivých klášterů Athonských.

Obr. 15. Upomínka na pout do kláštera Chilandaru.

Nejvěrnějšího vyobrazení docíliti lze ovšem pomocí fotografií. Fotografie všech klášterů Athonských tvoří album, existující ve dvou formátech, v menším a větším, jež jsou ruským výrobkem. V Kareji nalézá se neustále fotograf, jenž se těší hojnému zaměstnání, a jenž fotografuje i skupiny mnichů v oděvech kostelních, čímž cizinci se podává vítaná příležitost, seznati a zaopatřiti sobě památky ze Svaté Hory Athonské.[1])

[1]) Bibliografii spisů, týkajících se Sv. Hory Athonské lze nalézti v článku „Athos“ v „Realencyklopaedie für protestantische Theologie“.

ČÁST III.

Obchůzka po klášteřích Svatohorských.

Úvod.

Dříve než začnu popisovati cestování po Sv. Hoře, chci podati v překladu líčení řeckého historika Nikefora Gregory, jenž poloostrov Athonský nadšenými slovy chválí a živý cit pro krásu přírody vyjadřuje:

„Hora Athos zdá se mi již proto obdivuhodnou předně, že ovzduší její příjemně jest smíšeno a povrch její bohatým a rozmanitým rostlinstvem ozdoben, že štědře a ochotně mysli obyvatelů svých obveseluje a příjemností líbezných poskytuje. Se všech stran vane hojnost vůně a stkví se květy v nádherných barvách svých a také slunce paprsky svými nejraději tam dlí. Místo to bohato jest mnohotvárnými stromy listnatými, háji a palouky, díly to ruky lidské, zaznívá zpěvem mnohonásobného ptactva, květy obletuje množství včel, naplňujících vzduch tichounkým bzučením. Půvaby spojují se tam v čarokrásné pletivo veselosti, a to nejenom na jaře, nýbrž v každé době, protože průběh čtvera ročních počasí stejným vděkem a obveselením na mysli lidské působí, zvláště když uprostřed hájů a křoví z rána hudba slavíka zazní a s hlasy mnichů tamějších se spojuje, aby společně chválili Hospodina. Nese v sobě Bohem nadchnutou citeru a žaltář, jejichž souzvuk posluchačům z čista jasna zahlaholí. Místo zároveň se ovlažuje a napájí prameny vodstva živého, potoky sem a tam tekoucí vznikají z nesčetných zřídel, dělí se v úkrytu o vodu, okrádajíce se takřka o ni mezi sebou. Jako by úmyslně konají v mlčenlivosti tichou práci, dávajíce, podobně jako bytosti vědomé, návod mnichům tam ži-

jícím v úplné svobodě, aby život svůj dokonávajíce, okřídlené modlitby své klidně k Bohu vznášeli. Poskytuje krajina tato nejšťastnější příležitost k odpočinutí těm, kteří chtějí následovati nebeské moudrosti životní na zemi a podává všecky potřebné potravy v každé době hojně. I široké moře ji ověnčuje a jako kruhem krasoty objímá, aniž ji dělá ostrovem, tak že se může úžinou zemskou bez překážky z rozsáhlé pevniny vším zaopatřiti. Ostatně scházejí se tu všecky podmínky bohulibého života dohromady, jak co do předností přírodních, tak i způsobem života jejich obyvatelů.

Tam neznáma jsou shromáždění ženská, aniž pohled neslušný a zženštilá strojivost, ani vůbec ona zla, která starý zvyk, jak se jednou stykem s hadem zrodil, opět obnoviti a život velikým poblouzněním a nepokojem naplniti by chtěla. Není tam veřejných krámů kupeckých, ani trhů a výběrčích, žádných stolic soudních a věcí stkvělých, ani marnivosti, jež s vysoka samovolně rozsudky právní vynáší. Život nedělí se tam v otroctví a panství, nýbrž svoboda v mluvení, slušnost ve smýšlení, ctihodné mravy, šlechetná spravedlivost postavily na místě tom stánek společně se všemi ctnostmi, které říši nebeskou na zemi zakládají a pravdivou filosofii v duši zplozují. Bohatství tam nepanuje, aniž přepych a bujnost v hýření, nýbrž všecko jest ctihodné a svobodomyslné, plné touhy, dosíci chrámu ctnosti a podle souladu dórského kráse a dobrotě pravdivě přiměřené.“

Krátký smysl líčení tohoto, květnatým slohem sepsaného, jest asi ten, že poloostrov Athonský obdařen jest všemi krásami přírodními, jimiž hlavně nabádá k vedení života rozjímavého, svatého a jej usnadňuje.

Různá poloha jednotlivých území podmiňuje vnější rozdíly klášterů Athonských, na př. jejich výstavnost, ale vnitřní zařízení jejich jest v podstatě stejné, neboť potřeby s životem klášterním souvisící, jsou stejné. Hlavní kostel tvoří vždy střed kláštera, kdežto kaple obyčejně jsou roztroušeny po jednotlivých oddílech budov, při čemž hledí se především k tomu, aby místnost pod kaplí se nalézající, nebyla obývána; proto také staví se dvě kaple nad sebou. V přízemí klášterním bývají z pravidla vinné sklepy nebo skladiště ryb, oleje, sýra a jiných potravin; jsou tam i pekárny, kysací kádě na víno, lis k výrobě

oleje a kotle na těžení lihu z vinného mláta; i prádelny nalézají tam místo příhodné. Kde jest zavedeno ústřední topení, bývá toto umístěno v přízemí hlubším. Blíže hlavního vchodu chrámového nálézá se vždy společná jídelna a vedle ní obecná kuchyně. V některých klášteřích jsou pro to zvláštní stavení. Ve vyšších poschodích nalézají se příbytky mnišské, t. buď cely menšího rozměru nebo prostrannější obydlí o několika místnostech; bývají tam i pokoje hostinské, síň sborová pro shromáždění mnichů a klášterní nemocnice,

Každý klášter má pouze jeden hlavní vchod na té straně, kde jest nejpřístupnější, zřídka bývá mimo to ještě malá fortna, která nebývá vždy otevřena. Kdyby byl okolo kláštera příkop a přes něj zdvihací most, podobal by se klášter úplně hradu z časů rytířských.

Ten dojem vyvolává i vysoká věž s cimbuřím. Stavení hospodářská nalézají se blíže kláštera, podobně i hřbitov a při něm kaple, také zahrada zelinářská rozprostírá se v sousedství staveb klášterních; pouze tam, kde pro ni není místa dostatečného, zakládá se na vzdálenějším příhodném pozemku, což má za následek tu obtíž, že zelenina vypěstovaná musí se donášeti do kuchyně z daleka. O vodu musí býti dobře postaráno. Poněvadž studně obyčejně nestačí, přivádí se voda buď otevřeným kanálem, nebo olověnými troubami a plní vodojemy, aby hnala mlýn na obilí nebo napájela záhony, zeleninou posázené. V nejbližším okolí kláštera není lesa (který jest obyčejně vymýtěn), nýbrž bývá tam olivový sad nebo vinice, ač vinohrady jsou i na vzdálenějších pozemcích klášterních.

Lesy, jediné to přirozené bohatství Sv. Hory, zasluhují bedlivého povšimnutí. Pralesa na poloostrově Athonském asi nikdy nebylo, neboť krajiny kolem moře Středozemního již od pradávna byly zalidněny a z dříví tam rostoucího, stavěny hlavně koráby.

Bujná vegetace Athonská má původ svůj jednak v příhodném složení horstva, neboť vápenitost půdy a zvětrávání břidlice vzrůstu lesa velice prospívají, ale mimo to působí i mořský vlhký vzduch, tak že stráně i sebe skalnatější zeleným houštím bývají pokryty. Příchodem mnichů, po dlouholetém zpustošení Athonu, lesy se opět vzmohly; nebyloť obyvatelstva, které by

je využitkovalo, snad pouze pastýři přiháněli svá stáda na zimní pastvu.

Teprve v 10. stol. dočítáme se v prvním řádu Svatohorském, že někteří igumeni zavedli sobě obchod dřevařský, poráželi stromy borové a prodávali jak dříví stavební, tak i smůlu a louče (str. 43). Zakázáno to, ale s úspěchem malým, neboť v řádě druhém (ze století 11.) opět vede se stížnost na zištné kácení lesů (str. 55). Stavěny kláštery, mnišstva přibývalo, zakládány vinice, sady olivové, prosekávány lesy pro pasení dobytka a vše to účinkovalo zhoubně na stav lesů; k tomu družily se i požáry, kterých na Athoně nepochybně vždy bylo dost. Jest domněnka, že i samý vrch Athonský byl někdy zalesněn, ale nepříznivé okolnosti proměnily jej v skalnatou poušť.

Minulo však mnoho století, takže teprve druhé polovici věku 19. připadla úloha, zbaviti Sv. Horu jejího přebytku lesního a zanechati potomstvu vrchy a stráně požáry zpustošené. Pověst, po válce krymské vzniklá, že vláda chová úmysl, lesy Svatohorské prohlásiti za majetek státní a sama je využitkovati, poskytla klášterům vhodnou příležitost, prováděti výrobu dřevěného uhlí, které se těšilo dobrému odbytu ve větších městech říše turecké. Kláštery Vatoped a Chilandar počaly s pálením uhlí, ostatní pak jich následovaly, takže během třiceti let některé kláštery byly nuceny, živnosti této zanechati, neboť byly hotovy s lesy svými. Nyní již i kláštery, mající velmi rozsáhlé lesy, obmezují výrobu uhlí. Dříve poráželo se více, než vůbec přirůstalo, mimo to vznikaly neopatrností uhlířů požáry, které často velikého rozměru nabývaly. Dříví na stojato shořelé ovšem se použilo na uhlí, které však bylo jakosti špatné. Tak zničil oheň r. 1890 u Chilandaru les dvě hodiny zdélí a zšíří, od jednoho moře k druhému přes celý poloostrov. R. 1899 hořelo opět na území Sv. Pavla a Karakalu tři dni; byly to největší požáry minulého desítiletí. Na štěstí neničí oheň kořenů stromů listnatých, takže z těchto jako z nezmarů vyrážejí pruty a ratolesti, které během dvaceti let aspoň na dříví oblicové vyspějí; stromoví jehličnaté béře ovšem zkázu úplnou, takže símě musí teprve vzklíčiti, aby les borový nebo jedlový byl obnoven, což trvá nejméně 80 let. Skutečný obdiv vzbuzuje vznik rostlinstva Athonského. Pozorujeme-li, jak ve skalních

štěrbinách se zakořeňuje, těžko uhádnouti, odkud béře svou potravu, nechceme-li věřiti, že ji přijímá ze vzduchu.

Zničení a zpustošení lesů má v zápětí ten neblahý následek, že se zmenšuje přítok pramenité vody, půda jsouc beze stínu a lesního chladu snáze vysychá a zřídla blíže povrchu zemského se nalézající přes leto zanikají, vláha dešťová brzo se ztrácí, což ostatně ve vápenitém horstvu jest zjev obyčejný. V posledním čase zavládla léta suchá a bude-li se zacházeti nešetrně s lesem i na dále, jest katastrofa neodvratná. Nebude dostatek vody na Sv. Hoře, aniž dříví k topení, proti čemuž jest pouze prostředek jediný, totiž vydání zákona, kterým by se zamezil vývoz dříví a dovolovalo porážení jeho výhradně k spotřebě domácí, a to nejméně na dobu padesáti let.

Západní úpatí Megalé Vigly (Veliké Stráže), toho hřbetu horského, který se prostírá po poloostrově směrem od jihu k severu, platí za vlastní hranici Sv. Hory, kterou překročiti pohlaví ženskému se zapovídá. Hlavní cesta vede příkře nahoru částečně po dláždění okolo domku strážního, nyní docela rozbořeného, kde před lety seděla hlídka turecká. Za půl hodiny překročí se pohoří na místě zvaném „Paleostavro“ (Starý kříž), kde také skutečně zděný sloup s dřevěným křížem se nachází, pak vede cesta již níže k širokému údolí, odkud se táhne neustále podél břehu mořského, nestoupajíc do značné výšky. Plných tří hodin jest potřebí, než se dostaneme k prvnímu klášteru na severovýchodní straně poloostrova, t. k Chilandaru, po jehož území nepřetržitě cesta vede. Po projití několika údolí, více nebo méně širokých, jimiž odtéká voda pouze v počasí deštivém, dospějeme k vyššímu místu, na němž nalezá se domek, obývaný od tří nebo čtyř strážníků Svatohorských, kteří vedou jakýs dohled nad těmi, kdož okolo putují.

Mineme-li zříceniny kláštera Sv. Basileia, při kterém před více staletími býval přístav Chilandarský, zabočíme od pobřeží podél potoka, do moře ústícího, dosáhneme za malé půl hodinky Chilandaru jednoho z větších klášterů Athonských.

1. **Chilandar** (řecky Chiliantariu).

Chilandar rozložen jest na mírném svahu blíže potoka, který v široké oklice jej obtéká a překrásnou příležitost poskytuje k založení zahrady zelinářské. Údolí jeho k severu se za-

vírá, nezabraňuje však přístupu povětří mořskému, aby v čase letním vzduch ochlazovalo. Klášter obkličují na straně východní sady olivové, podél cesty táhne se řada cypřišů, blíže vchodu stojí košatý strom ořechový. Chilandar založen byl r. 1199 na rozvalinách někdejšího kláštera řeckého od Štěpána Nemanje, velkožupana Srbského, jenž stav se mnichem, nazván Simeonem. Od císaře Byzantského Alexia III. Komnena obdarován hojně jak pozemky, tak i výsadami a nazván lavrou srbskou.

Obr. 16. Klášter Chilandar. (V popředí otec Sáva Chilandarec).

Budovy klášterní obkličují nepravidelně čtyrhranný dvůr, na jehož jižním konci nalézá se hlavní kostel. Tam, kde se stýkají severní a východní část kláštera či-li mahaly, nachází se hlavní vchod, dvoje vrata, těžce železem pobitá, dvoukřídlá. Mahala severní jest nejvýstavnější; v letech 1840 byla dostavěna. Východní nalézá se ve stavu dosti chatrném, takže r. 1893 bylo potřebí obnoviti její jižní oddíl. Kostel jest bez omítky a poskytuje vzácnou příležitost studovati způsob stavby do podrobna. Zdi z přitesaného bílého kamene jsou proložené řadami cihel, tvořícími vždy vrstvu silnější; z cihel jsou i všecka klenutí a

Obr. 17. Chrám kláštera Chilandarského.

římsy pod samou střechou. Okna rozdělena jsou jedním větším nebo dvěma menšími sloupci, dvéře jsou vesměs obroubené mramorovým pažením, částečně velmi uměle zpracovaným. Vchodů kostelních jest vlastně sedm. Před každým nalézá se po několika kamenných schodech. Ke krytbě použito listů olověných; ze střechy vystupují čtyři laterny (kupole), dosti objemné. Kostel byl vystavěn za Srbského krále Milutina, a to, jak hlásí nápis na zdi z r. 1293, na místě malého kostelíka, z něhož použito materiálu kamenného ke stavbě nové, čemuž nasvědčují i mramorové sloupy a desky, zasazené ve zdi zevnější. Původně skládal se z jedné předsíně a pěvnice či-li chrámu vlastního, po 90 letech přistavěl kníže Lazar druhou předsíň a to tak, že přístavek přizpůsoben úplně k stavbě starší, která provedena v slohu byzantském věku tehdejšího. Již na první pohled lze snadno rozeznati trojí část kostela, z nichž každá má svou střechu a uvnitř dělí je příčky, ve kterých prolomeny jsou dvéře a okna. Kostel jest světlý a stěny pokryty freskami.

Předsíň první má dva sloupy mramorové, v klenbě jednu laternu (po řecku fanar), čtyři široká okna a podlahu z mramoru, síň druhá či-li paperta, jež leží o tři stupně výše, má také dva sloupy ku podpoře klenutí, z něhož dvě laterny vyčnívají, dále přiměřený počet oken různých rozměrů a dlažbu též mramorovou. Do přiléhající pěvnice či-li soboru vedou troje dvéře; tam jest pouze jedna kupole, ale znamenité šířky. Spočívá na čtyřech mohutných sloupech mramorových. Na straně jižní a severní nalézají se výstupky, zvané klirosy, určené pro mnichy, při službách církevních zpívající nebo čtoucí, ve zdi východní pak jsou známé tři výklenky oltářní. V každém výstupku klirosním nalézají se dvéře, zvláštnost to kostela Chilandarského, neboť v jiných chrámech bývá tam široké okno. Dlažba kamenná, okrášlená prací mozaikovou, poskytuje pohled okouzlující přes to, že částečně jest již poškozena. Za dřevěným, bohatě pozlaceným ikonostasem, stojí dosud dávný distillon, tenké to mramorové sloupy, mezi nimiž bývaly zasazené snad dřevěné mříže. Nižší okna v pěvnici vůbec jsou zamřižována pro bezpečnost. Obraz Matky Boží, zvaný Trojručica, platí za zázračný a upevněn jest na prvním pravém sloupu pod sklem (viz obr. 8.). Podle legendy byl majetkem Jana Damašského (v 8. stol.), jenž se před ním modlíval. Když mu za trest ruka byla usečena a opět mu při-

Obr. 18. Mozaikový obraz Matky Boží v oltáři chrámu Chilandarského.

Obr. 19. Srbská opona v klášteře Chilandarském.

rostla, dal tento svatý otec zhotoviti ruku ze stříbra a připevniti na obraz ke kraji dolnímu. Poněvadž tudíž bylo vidět tři obdržela Bohorodička název Trojručica. Tvrdí se, že ikona tato ruky na obraze, přinesena byla Sávou Srbským z Palestiny, kdež chována byla v lavře Sávy osvíceného, ale v životopisech Sávy Srbského nečiní se zmínky o tom, takže pravdivější asi jest zpráva z r. 1685, podle kteréž obraz ten pochází z bývalého kláštera zvaného Trojručica, jenž se nalézal blíže Skopje nebo snad v městě samém. Možná, že Srbové když na počátku 13. stol. Bulhaři opanovali poříčí Vardaru, tento obraz vysocectěný přenesli do nově zřízeného Chilandaru, aby nepříteli neupadl v plen. Ikona tato, přes metr vysoká, jest pokryta zlatou rízou, která nad to i různými drahokamy jest okrášlena; mimo to upevněno na ní několik řetízků s mincemi antickými i novějšími a nad ní zavěšeno dvanácte lampiček, ve dne i v noci hořících. Na oltáři umístěn jest zajímavý mozaikový obraz Matky Boží z 13. až 14. století pocházející. Jeví vlivy pozdního románského umění malířského, které se uplatnily hlavně v Dalmácii a na sz. poloostrova Balkánského (obr. 18.).

Jiná znamenitost jest hrob mnicha Simeona, zakladatele Chilandaru, jehož ostatky přeneseny ovšem do Srbska r 1207, takže v Chilandaru zůstala pouze kamenná rakev, ve které tělo několik let leželo. Povšimnutí zasluhují kromě sedadla igumenského i rozmanité podstavce na knihy a ikony, uměle vykládané slonovinou, perletí a želvinou. V části oltářní chovají se relikvije a jiné drahocennosti kostelní. Cenu historickou má prapor cáře Dušana a ozdobná hůl cís. Byzantského Alexia III., kterou byl daroval Sávovi Srbskému na znamení samosprávy kláštera. Vzácnou starožitnost představuje stkvostně vyšívaná kostelní opona z r. 1399, zhotovená od jeptišky Eufemie (str. 81; viz obr. 19.).

Poblíže chrámu mezi čtyřmi cypřiši stojí kaplička, ve které se koná každého měsíce svěcení vody. Spodek její vystavěn jest z ozdobně vypracovaných desek mramorových, na osmi sloupcích spočívá kupolovitá střecha olovem krytá, střed zaujímá široká a hluboká kamenná mísa, strop okrášlen jest malbou.

Kromě kostela hlavního nachází se v klášteře jedenáct kaplí, z nichž nejprostrannější jest kaple sv. Sávy. Jiná kaple, na dvoře stojící, tvoří samostatný kostelík, tři kaple jsou umístěny ve věžích, ostatní rozděleny jsou mezi jednotlivými ma-

halami. Ze starých věží (pyrgů) zůstala pouze jedna ve stavu původním, až na to, že cimbuří její bývalo pokryto střechou kamennou. Trapeza představuje vysokou a prostrannou síň, jejíž fresky bohužel jsou velice začouzené dýmem, neboť v stol. 18. vyhořela. Má dvě apsidy, za stoly slouží silné uhlazené desky mramorové, počtem sedmnáct. Strop jest dřevěný, vykládaný a obarvený; dlažba jest z cihel, vnitřek trapezy má ráz jaksi pošmourný pro nedostatečný počet oken.

Nad podloubím, z trapezy do kostela vedoucím, nalézá se knihovna klášterní. Veškerý počet rukopisů obnáší na 650 čísel, knih jest přes dva tisíce svazků starého a nového tisku. Obsah jejich jest skoro výhradně náboženský, spisů historických jest málo. Většina rukopisů a knih psána jest jazykem církevním, jinak jsou tam knihy řecké, srbské, bulharské a ruské. Listiny archivní chovají se v místnosti jiné; přes 140 dokumentů jest původu srbského, od cářů Bulharských pocházejí pouze dva, několik od císařů Byzantských, ruských grámot zachovalo se devět, pak i několik listin darovacích vojvodů Multanských. Z dob poměrně novějších pocházejí fermany vlády turecké a sigilliony patriarchů Cařihradských. Tam chová se i pohár, vykroužený ze slonoviny, jehož povrch zdobí čistá práce řezbářská, vyobrazující dva řecké bohy, dva pastýře, několik dětí, koz a ovcí, což vše tvoří ladnou skupinu, představující jakousi schůzku Afrodity s Hermem. Znalci kladou provedení její do 17. věku, sloh její jest románský.

Západní část kláštera obkličuje kuchyňská zahrada většího rozměru; v nejbližším sousedství jejím nalézají se stáje pro muly a kůlna na seno a slámu. Dále přes cestu jest dům pro řemeslníky; v přízemí mají dílnu kovář a truhlář, o něco dále zařízen jest na potoce mlýn o jednom složení. Voda přitéká do kláštera částečně z pramene, půl hodiny vzdáleného, částečně vedena jest z potoka, okolo kláštera tekoucího. V zimě naplňuje se jí veliká cisterna pro dobu letní. Na polovici cestě od kláštera k moři zdvíhá se na ostrohu věž, starého původu, jejíž obytné stavení, k ní přiléhající slouží k účelům hospodářským, neboť polnosti rozprostírají se od ní až ku břehu mořskému, kde ostatně také přístav klášterní se nalézá. Počet mnichů, v Chilandaru žijících, převyšuje již po celou řadu let 80. Podle národnosti převládají mezi nimi Bulhaři makedonští.

Klášter má tyto metochy: Na Kalamarii v zálivu Solunském leží největší a nejplodnější popluží klášterní (na tisíc jiter země), na poloostrově Kassanderském jsou dva metochy, blíže Seresu ve vesnici Kucos jeden dvorec, na ostrově Tassu na půl druhého tisíce stromů olivových, pak pozemky na Provlace a na úpatí Megalé Vigly metoch Kumica. Arsenice či-li Kakavo jmenuje se obšírná plocha lesní (na sedm tisíc jiter), která po dlouholetém sporu konečně Chilandaru soudem přiřknuta byla. Metochy městské má Chilandar v Soluně a Smyrně, kteréž jsou pronajaty. V okolí Kareje jest 25 kellií Chilandarských, z nichž jest 15 v držení Řeků, 8 obývají mniši ruští, kellii pak zvanou Typikarnici a konak t. j. dům hostinský spravují Chilandarci sami.

2. **Esfigmen** (ř. Esfigmenu).

Malou hodinku od Chilandaru jsa vzdálen, leží na téže straně poloostrova klášter Esfigmen, prostě také Šimen jmenovaný. Po 20 asi minutách, projdeme-li jeden sad olivový, dostaneme se od Chilandaru již na hranici kláštera sousedního. Rozkládá se tam vinohrad, v jehož středu nalézá se obydlí pro vinaře s kaplí sv. Trifuna. Vkročíme do údolí, jehož svah k východu se sklání, vysoké hřbety horské obkličují je čím dále, tím úže, což prý také je původem jména kláštera, neboť řecké slovo esfigmen vykládá se jako místo těsné. Minouce vinici uzříme za malou chvíli před sebou zříceniny menšího kostela, zv. „cejnova crkev“ v nichž dosud lze rozeznati výklenky oltářní. Je prý to zbytek původního kláštera Esfigmenu, který pro zemětřesení od mnichů byl opuštěn. Šířka nynější rozvaliny měří osm metrů, délka zvenčí i s předsíní 13 metrů, k jižní zdi přiléhá země; s této strany byl kostel zasypán. Stojíme na místě zajímavém, neboť pozorujeme před sebou následky processu geologického. Jižní stráň údolí téhož není celistvá skála, nýbrž skládá se z vápených úlomků a smíšené drobotiny, v nichž jest plno skulin, které však hranami svými tak pevně jsou spojeny, že dláto a kladivo tam pracovati musí, má-li se ulomiti kus skály. Přihodilo se, že se odtrhla značná část stráně a svezla se do údolí, což posud bezpečně sledovati se může. Má se za to, že se to mohlo státi v druhé polovici století 11.; té doby vznikl klášter pobřežní a poněvadž starý klášter založen prý byl od císařovny Pulcherie, přešla stejná pověst také na novou stavbu.

Esfigmen býval jedním z menších klášterů Athonských, teprve v padesátých letech minulého století přestavěli mniši polovici kláštera k východu ležící, tak že nyní půdorys tvoří obdélník, jehož kratší strany na západ a na východ jsou obráceny, průčelí severní hledí k moři a na straně jižní jest vchod do kláštera průjezdem vysoké věže, ve které visí zvony a bicí hodiny s dvěma ciferníky. Vrata jsou pouze jedna, práce novější, na straně dvora stojí dva kamenné sloupy, které přivezeny ze starého kostela horního, nezůstaly však v původním stavu svém.

Obr. 20. Klášter Esfigmen.

Klášter stavbou touto se zadlužil a nalézá se dosud v nesnázích finančních. Druhá polovice kláštera bude asi ještě dlouho čekati na žádoucí obnovení. V západní části dvora stojí chrám, dokončený r. 1841 nákladem dvou biskupů, Ignatia Kassanderského a Gregoria Melenického (Melenik v severní Makedonii). Malíři byli umělci Athonští, jejichž práce však nevyniká nad všednost. Prostranný a světlý kostel a pěvnice s předsíní tvoří jeden celek, pouze dva sloupy naznačují, kde se končí vlastní chrám a začíná předsíň; tam upevněna jest i opona. Vnitřek kostela vyniká pohledem čistým a stkvělým, neboť všecko stkví se novotou, ikonastas pozlacený třpytí se zářivým leskem, chóros, s hlavní kopule či-li laterny visící, jasně svítí, a podobně i všecky mnohoramenné svícny a lampičky. K podlaze použito bylo pečlivě sestavených desek mramorových, plných barevných pruhů. Trůn biskupský, sedadlo igumenské, lavice kostelní a podstavce na ikony, jsou práce vkusné,

ale novější. Za jedinou starožitnost mohou se pokládati ostatky svatých a dva kříže, pocházející ze dřeva pravého kříže Kristova. Předsíň druhá podobá se zasklené chodbě, z níž se může vstoupiti do dvou kaplí, v pravo a v levo ke kostelu přistavěných. Fresky na východní stěně představují v životní velikosti několik dobrodinců kláštera, mezi nimiž zvláštní pozornost budí statná postava panenské Pulcherie, jež drží v ruce model kláštera. Obrazy tyto maloval před několika lety archimandrit Lukáš Esfigmenský, od něhož pochází také stěnomalba u vrat klášterních; práce jeho svědčí o vytříbeném vkusu. Nad předsíní druhou zařízeny jsou pod střechou dva pokojíky, z nichž v jednom umístěna bibliothéka, druhý pak slouží za skladiště věcí kostelních, mezi nimiž se nalézá i záclona, jež se přenáší do kostela pouze na veliké svátky a pro osud svůj povšimnutí zasluhuje. Jest to kus gobelinu, do něhož jsou vetkány osoby mythologické. Býval to majetek králů Francouzských, který přešel do rukou Napoleona I.; když tento jako generál vedl válku v Egyptě, okrašloval jeho stan. Příležitostně zmocnili se piráti řečtí lodi francouzské, na které gobelin ten našli; rozčtvrtili jej, tři kusy prodali a čtvrtý přinesli tehdejšímu patriarchovi Cařihradskému, který jej zase daroval Esfigmencům, u nichž požívá veliké vážnosti, přes to, že bohyně Héra a Artemis, bohové Hermes, Hefaistos a jiní do chrámu křesťanského nepatří.

R. 1856 přistavěn před vchod kostela ještě portikus t. j. řada sloupů s přístřeškem nad dlažbou, o deset schodů vyvýšená, neboť poloha dvora k západu se snižuje. Zdi kostelní jsou obílené, okna v nich nízká a proto i zamřížená, okno nejširší jest v každém klirosu a to podle slohu byzantského sloupem ozdobným rozdělené. Na střeše, olovem pokryté, lze pozorovati kromě světlých kupolí ještě čtyři menší laterny lživé t. j. bezokenné, které za pouhou okrasu střechy pokládati dlužno. U samého kostela na straně jižní vystavěna jest vkusná vodosvětitelnice, zvaná řecky „fial“. Ruský poutník Barskij viděl při návštěvě své r. 1744 ještě kostel starý a dřívější fial z r. 1357 a opsal řecké verše, jež v římse nad sloupy byly vyryty a týkaly se tajemství křtu Ježíšova; když o sto let později kaple se přestavovala, použito bylo oněch osmi starých sloupů mramorových.

Několik kroků ode dveří chrámových nalézá se jídelna ve způsobě ojedinělého podlouhlého stavení, jehož vnitřní stěny

jsou pokryty freskami, poněkud již vybledlými. Poslední obnovení trapezy stalo se podle nápisu r. 1810. V Esfigmenu zavedena jest kinovia. Čtvero kratších tabulí mramorových a čtvero dlouhých stolů dřevěných dostačí k pohoštění bratrstva klášterního i nahodilých hostů. V jednom sklepení jest viděti kamennou antickou rakev, ve které nyní se schovává olej. Kromě těchto dvou, ke kostelu přistavěných kaplí, jest ještě šest jiných po různých chodbách. Kaple sv. Nila má ikonostas (templo) ze dřeva lípového zhotovený, čisté práce, provedený od jistého mnicha-řezbáře ze škitu Kavsokalivy. Hlavní pout klášterní připadá na den Nanebevstoupení Páně. Jiné výroční svátky jsou druhá neděle postní ke cti Řehoře Palamy a po druhé 14. listopadu, 20. října světí se svátek Athanasia, patriarchy Cařihradského, 19. dubna úmrtní den novomučenníka Agathangela, 29. října Timothea druhého mučenníka. (O těchto blažených otcích viz Osvětu r. 1896). Novým svátkem jest památka ruského mnicha Antonína Pečerského 10. července.

Podle úředního sčítání, předsevzatého r. 1885, bylo v klášteře Esfigmenu 56 mnichů, kterýžto počet se asi o mnoho nezvýšil. Mniši jsou většinou Řekové, zvaní Moreité. V Esfigmeně složil slib patriarcha Anthem Kutulianos, jenž r. 1859 žil nějaký čas v klášteře, než po druhé dosedl na stolec patriarší. On to byl, jenž pronesl kletbu nad Bulhary, když se domáhali církve národní. Esfigmen má také metochy na plodonosné Kalamarii, na poloostrovech Kassandře a Longu, na ostrově Tassu má výnosné sady olivové, v Kareji blíže konaku svého vystavěl dům činžovní, který pronajal telegrafu a poště. Z majetku pozemkového na Sv. Hoře těženo hlavně pálením uhlí, tak že lesy tak důkladně jsou probrané, že potřebují dlouholetého odpočinku, aby se opět zotavily. Příhodná místa osázena již ode dávna stromy olivovými a vinnou révou.

Esfigmen leží v kotlině, která se otvírá pouze k severu, totiž k moři, jehož vlny dosti často zdi klášterní omývají. Potok, v létě pravidelně suchý, obtéká klášter; úzký pruh země mezi nimi se nalézající používá se k zelinářství. Vody pitné jest dostatek, zařízení vodovodu přičítá se Řehořovi Palamovi; přebytek teče do velikého vodojemu, z něhož voda se pouští na mlýn a do zahrady. V nejbližším sousedství kláštera, pod vysokou strání vystavěna jest arsana, jež slouží za přístav rybář-

ským loďkám; větší loď plachetní, kterou klášter si pořídil pro snadnější spojení se svými metochy, kotví v jednom blízkém zálivu.

Vrch na straně západní jmenuje se Samaria; jméno toto obdržel prý od své podoby, ježto upomíná na mezčí sedlo, jež po řecku slove samari. Ale tento výklad nezdá se správný, protože vrchy Athonské vesměs mají týž vzhled; kolik vrchů, tolik samarů. Spíše lze se domnívati, že vrch ten pojmenován podle škitu, tam se nalézajícího a nazvaného jménem biblickým Samaria. Jisto jest, že na počátku stol. 14. byl tam škit, obývaný samými hesychasty, mezi nimiž otec Damián neobyčejnými dary duchovními vynikal, tak že po smrti své mezi světce Athonské vřaděn byl. Škit ten vyhlídl sobě Barlaam, mnich italský, aby se seznámil hlouběji s učením hesychastským, a povstal později proti Palamovi (str. 77). Nejvyšším bodem vrchu jest kus skály, na které upevněn jest dřevěný kříž. Pod skalou pozorují se zbytky zdiva, dvě chaloupky stojí dosud, ale pouze jedna jest obydlena, ale kamenitá, neplodná půda a nouze o vodu nevábí nikoho k usídlení. Shora viděti jest nádvoří klášterní a celé okolí, také moře vlní se pod námi až k obzoru, pokud ho nezakrývá ostrov Tasso.

Níže ukazuje se jeskyně, ve které žil nějaký čas otec Antonij, zakladatel Kijevské Pečerské lavry; r. 1849 vystavěn nad ní kostelík, jenž od poutníků ruských navštěvován bývá. Vlastně neví se ani s jistotou, na kterém místě Antonij se zdržoval, jest však na snadě domněnka, že vstoupil mezi slovanské bratrstvo malého kláštera Xilurga, kdež byl i za mnicha postřižen, nažež r. 1051 do Ruska se vrátil a tam zemřel r. 1073. V čtyřicátých letech minulého století osvojili sobě Esfigmenci pověst, že otec Antonij za pobytu svého na Athoně přebýval v řečené jeskyni, kterážto myšlénka přes to, že ničím dokázána není, přece klášteru se stala užitečnou, neboť našla víru v lidu ruském a obohatila znamenitě sbírku, podniknutou za účelem přestavění kláštera. Na severním úpatí Hory otvírá se jiná jeskyně, dosti hluboká, přístupná pouze od moře, jež od roku 1705 byla po několik let obydlím jistého cizince, prý vysokého rodu, jenž tam i zemřel. Pokrm dodáván mu z kláštera po loďce. Vchod do jeskyně, nalézající se několik metrů nad hladinou mořskou, jest zazděn až na otvory pro okno a dvéře.

Půl hodiny od kláštera ve směru východním skalnatý výběžek

do moře tvoří záliv, který poskytuje větším lodím bezpečný přístav; jmenuje se sv. Teodor podle kaple, vysoko na břehu postavené. Dále přišli bychom podle pobřeží k starožitnému místu, o kterém již Plinius hovoří, uváděje jej pode jménem Palaechorium, které nyní nazývá se Paleochori; ale po starých stavbách není tam památky. Roku 1743 usadil se tam jistý Cakonec, z Peloponnésa pocházející, jenž sobě vystavěl poustevnu a kapličku, obdělával kousek země a zemřel r. 1803 ve vysokém věku. Teď rozkládá se blíže pobřeží malý vinohrad, a kromě kaplí lze tam viděti dva domky, jeden pro vinaře, druhý pro pasáka mladých volů, kteří tam k napájení přicházejí.

Esfigmen vyznačuje se tím, že může býti pokládán za jeden z nejstarších klášterů Svatohorských, neboť jsou zachovány listiny z r. 1030 a 1035, v nichž se uvádí mnich Theoktist jako igumen Esfigmena a r. 1046 Esfigmenský igumen Kyrill podepsal druhý řád Athonský (str. 50 sl.). R. 1057 se vyskytuje Leontios, mnich a igumen kláštera Simona, poněvadž však tehdy ještě kláštera Simonpetr nebylo, soudí se, že jménem tím míní se Esfigmen. Zdá se, že nové jméno Esfigmen vzniklo, když mniši následkem sesutí hory byli nuceni, starý klášter opustiti a na pobřeží, asi 20 minut vzdáleném, znova stavěti. Snad byl tehdá jejich přednostou jakýsi Simon, po kterém i nový klášter se jmenoval, a to ještě roku 1169. Později však ve 14. věku uvádí se již Esfigmen mezi dvaceti kláštery, jež se rozdělily o půdu Athonského poloostrova. Klášter nebyl nikdy hojně obdařen statky pozemskými; poněvadž stál na břehu mořském, byl nucen častěji se brániti proti nájezdům loupežnickým, ať to byli Saracéni nebo Katalonci nebo Latinové. Zlatých bull zachovalo se málo. Nejstarší pochází od Michaela Palaiologa (13. stol.), jiná od Jana Palaiologa z r. 1357 a dvě bully řecké od cáře Štěpána Dušana. Také srbské listiny nalézají se tam, jedna z r. 1430 od despoty Jiřího Brankoviče, jenž slibuje darovati klášteru každého roku 50 liter stříbra. Že dar ten od následníků jeho dáván byl, o tom svědčí druhý srbský dokument z r. 1499, vydaný despoticí Angelinou. Z r. 1633 pochází pastýřský list Pajsija, arcibiskupa Pećského i patriarchy všech Srbů a Bulharů, týkající se dobrovolných darů na obnovení Esfigmenu. Že mniši i na Rusi pomoc hledali, dosvědčuje grámota cáře Alekseje Michaloviče z r. 1656, podle kteréž dovoleno bylo Esfigmencům

Obr. 21. Klášter Vatoped.

Obr. 22. Mozaikový obraz sv. Anny ve Vatopedě.

každého pátého roku do Moskvy přijížděti za účelem sbírání almužen. Zlaté bully vojvodů Valašských se nezachovaly, ač klášter měl v zemích podunajských statky, jež mu r. 1682 tamější bojaři darovali. Za příčinou uplacení dluhů obdržel igumen Agathangel od ruské synody dovolení sbírati v letech šedesátých almužny, a vyprosil prý okolo desíti tisíc lir, tak že klášter s věřiteli svými vyrovnati se mohl. Stavení hospodářská na metoších vesměs obnovena a od jednoho Turčína zakoupen i statek jménem Strongilo v zálivě Orfanském.

3. **Vatoped** (ř. Vatopediu).

Od Esfigmenu do Vatopedu počítá se dvě hodiny dobré chůze. Podél cesty stojí telegrafní tyče, zprostředkující spojení mezi Solunem a Karejí. Překročíme-li jedno sedlo horské, vstoupíme na pozemek Vatopedský. Pak vede dlážděná cesta po stráni nepřetržitě dolů až ku břehu mořskému. Po cestě jedna studně vábí k odpočinku. Jsme na rozcestí, na pravo leží Vatoped, na levo točí se pěšina po skalnatém pobřeží k několika poustevnám, které v malém údolí sem a tam roztroušeny jsou, a mají společné jméno Kalamič. Obývány jsou mnichy národnosti vlašské, kteří přísluší k Vatopedu, odkud také hlavně potravinami podporováni bývají. Od studně této do kláštera jest hodina cesty. Jdouce po břehu stoupáme hned nahoru, brzy dolů, až se nám objeví Vatoped ve vábné poloze své (obr. 21.). Leží na severním svahu mírného pahrbku, jehož úpatí proměněno jest v zahrady a pozadí tvoří les vždy zelený. Hrdě vypíná se svými mohutnými stavbami, zvláště však dvěma věžemi vysokými, jež mu dodávají malebného pohledu. Vznik kláštera a původ jména jeho vylíčen byl v přehledu dějepisném (str. 21). Zachovalé sarkofágy a desky s vydlabanými předměty mythologickými svědčí o bývalé osadě starohellénské.

Půdorys kláštera není pravidelný; podobá se trojúhelníku, jehož nejdelší strana obrácena jest k severu, totiž k moři, kde také se nalézá klavní vchod. Dvůr klášterní nelze úplně přehlédnouti, neboť pro svůj sklon jest přepažen zdí, tak že se skládá vlastně ze dvou částí. Také kostel na první pohled není viděti, ježto jej zakrývá trapeza, která podle obyčeje vystavěna jest na západní straně před vraty jeho. Ostatně obkličuje chrám dosti těsně jedno křídlo stavby klášterní, se kterým jest spojen

chodbou a schody. Kostel jest vůbec tmavý, jmenovitě druhá předsíň, čehož hlavní příčinou jsou kaple, na pravo a levo přistavěné. Předdveří tvoří řada sloupů, na nichž spočívá galerie, ve které se nalézá kaple sv. Jana Křtitele. Všecky části kostela mají stěnomalbu, která podle nápisů pochází z let 1652, 1739 a 1760. Dříve byly stěny okrášleny mozaikou na zlaté půdě, což ještě Barskij r. 1744 našel, ale z toho lze dnes viděti pouze zbytky v části oltářní a nade dveřmi v předsíni, představující skupinu Ježíše s Matkou Boží a Janem Křtitelem, níže u pažení vrat na levé straně archanděla Gabriela, na pravo Bohorodičku. Bohatě ozdobený ikonostas postaven r. 1788; za ním stojí ještě původní mramorový distillon z doby vlády císaře Andronika II. (1282—1328). Ze všech mnohoramených visacích svícnů padá do oka především moderní polyelej, ve Vídni zhotovený. Sedadlo igumenské pochází z r. 1616, trůn biskupský z r. 1850; podlaha pokryta jest barevným mramorem, vkusně spořádaným; místy pozoruje se dlažba mozaiková. V průčelí za oltářem postavena ikona Matky Boží, hojně zlatem a stříbrem obložená, kteráž jest původu starého a byla nalezena podle pověsti ve studni, která v kostele pod oltářem dosud se nachází. Na stěně nalézají se tři mozaikové obrazy představující Ukřižování Ježíše Krista, Jana Zlatoústého a sv. Annu (obr. 22.). Jiný obraz skládací, představující jednou stranou Bohorodičku s dítětem, druhou stranou pak Spasitele, byl prý majetkem císařovny Theodory, která jej před manželem svým císařem Theofilem obrazoborcem (829 až 842) pečlivě skrývala, podle čehož by pocházel aspoň z věku 9. V jednom výklenku druhé předsíně umístěn jest obraz Matky Boží, na jejímž obličeji viděti lze pod pravým okem jako by ránu od nože. Praví se, že jí to učinil jistý mnich z prchlivosti, který pak po mnohá léta pokání činil. Od té doby jmenuje se obraz ten Matka Boží probodnutá. Na oltáři, pod kterým jest relikvijář, stojí několik drahocenných křížů, z nichž dva mají nápisy slovanské. V oltáři chová se dvojramenný křížek, obsahující ostatky pravého kříže Kristova a ostatky svatých, darovaný někdy nepochybně klášteru Chilandaru despoty Srbskými Lazarem a jeho bratrem Štěpánem (ok. r. 1458). Jeví neumělé napodobení vzorů západních. Za starožitnost platí i jaspisový kalich se zlatým obložením, 19 cm. vysoký (kámen sám pouze 5 cm.) a 20 cm. v průměru mající, který

podle vřezané pečeti náležel asi císaři Manuelovi Palaiologovi, jenž ve Vatopedě život svůj dokonal. Mnohé vzácnosti, kterými klášter nyní honositi se může, přineseny byly nepochybně někdejšími vládci Byzantskými, jejichž kosti při hlavním chrámu v kapli sv. Mikuláše odpočívají; jsou to Jan Kantakuzenos, jenž na sv. Hoře žil pode jménem Josef, Manuel II., jenž jako mnich slul Matouš a syn jeho Andronik, jinak mnich Antonín.

U kostela stojí zvonice, která na severní straně své vysoko ve zdi nese letopočet 1417 z cihel sestavený; hodiny tluče jakýsi panák na způsob černocha ustrojený. Na prostranství mezi chrámem a trapezou vysázeno jest více stromů citronových, které obkličují vodosvětitelnici zvláštního slohu, která se skládá ze dvou řad (vnější a vnitřní) sloupů, které kryje jeden krov. Mísa na vodu jest čtyřhranná, malba klenby pochází z r. 1842. Trapeza jest budova samostatná, znamenité délky. V ní nalézá se 30 stolů mramorových. Dřevěný strop byl obnoven r. 1785. malba stěn o mnoho později. V blízké dochii nalézají se dva kamenné sarkofágy z dob začátků křesťanství, jichž se nyní užívá za schránky na olej olivový. Kaplí čítá se v celém klášteře 17, z nichž dvě jsou uprostřed dvora, jedna z nich pak zasvěcena jest Sávovi Srbskému.

Bibliothéka nalézala se dříve v chóru kostelním, nyní přenesena jest do jedné věže, kde pro knihy zřízeny vkusné přihrádky. Není však dosud úplně spořádána, ale přece jest obsah její dosti znám. Zvláštní pozornosti zasluhují miniatury, kterých jest hojnost v některých evangeliích a žaltářích z 11. a 12. věku; jediný oktoich okrášlen 165 drobnomalbami, ovšem částečně již poněkud setřenými. Století 10. jest zastoupeno spisy otců církevních. Za řídkou znamenitost pokládá se atlas Ptolemaiův z 13. stol., z něhož však několik původních map (25) schází, dva svazky pandektů, sebraných v letech 1439 a 1573, které velice jsou zajímavé obsahem svým pro historiky. Archiv není bohat na zlaté bully, které pocházejí vesměs od panovníků dynastie Palaiologovců, od cáře Štěpána Dušana zachována jest jedna bulla řecká, od despoty Jiřího jiná srbská, od knížat Multanských jest pouze jeden diplom z let 1606, grámot ruských však jest několik z 16. a 17. věku, jimiž se dovoluje Vatopedcům každého čtvrtého roku na Rus přicházeti.

Nejbližší klášterní metoch jest Prosforion pod Megalou

Viglou. Býval to někdy samostatný klášteřík, známý ze životopisu Simeona Nemanje, jenž jej dal opraviti. Stojí u něho dosti zachovalá stará věž. V zálivě Svatohorském leží několik skalnatých ostrůvků, zvaných Muliany, jež tvoří zvláštní metoch, dále má Vatoped dvorce u vesnice Ormilie a na Kalamarii, sady olivové pěstují se především na ostrově Tassu, vinice jsou založeny ve větším rozměru blíže kláštera samého. Vatopedští ztratili mnoho statků v Řecku, jinde však jim přálo štěstí, neboť pozemky, které ležely v ruské Besarabii, zůstaly jim i po známé konfiskaci provedené státem Rumunským. Vatoped má ročních příjmů několik tisíc lir tureckých, které hotově mu vyplácí ruský konsul v Soluně.

V klášteře žije asi 130 mnichů, většinou Řeků, ale vedle nich jsou i Makedonci dosti zastoupeni. Asi 20 kellii rozloženo jest v okolí, škit sv. Dimitrije obýván jest hlavně Vlachy, druhý škit u Kareje, zv. Seraj, výhradně Rusy. Nejvyšší vrchol horského hřbetu, zvaný Krionero, jest pokryt lesem kaštanovým, na jehož úpatí pramení se stejnojmenný potok, jenž protéká hluboké údolí, ve kterém jako zelené oasy v poušti roztroušeny jsou kellie, jejichž obyvatelé nevšední přičinlivostí se vyznačují, bohužel však odloučenost jejich usnadňuje návštěvy loupežnické, při nichž leckterý poustevník k smrti bývá umučen. Bezpečnějšímu postavení těší se škit sv. Dimitrije, jenž tvoří skupinu chaloupek na jakémsi horském výstupku, odkuď se otvírá do dálky rozkošná vyhlídka. Kostelík, střediště této osady poustevnické, založen byl okolo r. 1430, vystavěl jej Andronik Palaiolog, syn císaře Manuela s domem, ve kterém žil jako mnich, když prodal za šedesáte tisíc zlatých město Solun, podíl svůj Janovanům. R. 1750 dostal škit řád, který dosud jest v platnosti. Do r. 1810 zasíláno bylo ze Soluna, prý od potomka mučenníka Dimitrije Solunského, škitu sv. Dimitrije sto ok rýže ročně. Osada tato skládá se ze 16 domků, z nichž 12 má kapličky. Obyvatelů počítá se přes třicet duší, jimž zhotovení růženců a dřevěných lžic poskytuje jakýsi důchod. Podobné škity činí zvláštní dojem na navštěvovatele, kteří jsou zvyklí na obyčejný život vesnický; neslyší kokrhání kohouta, ani štěbetání jiné drůbeže, štěkot psů nebo jiných hlasů zvířecích, panujeť tam jakési zádumčivé ticho, v domcích jako by člověka nebylo, není slyšeti ani slova, ani šumu hospodářství domácího, pouze sem a

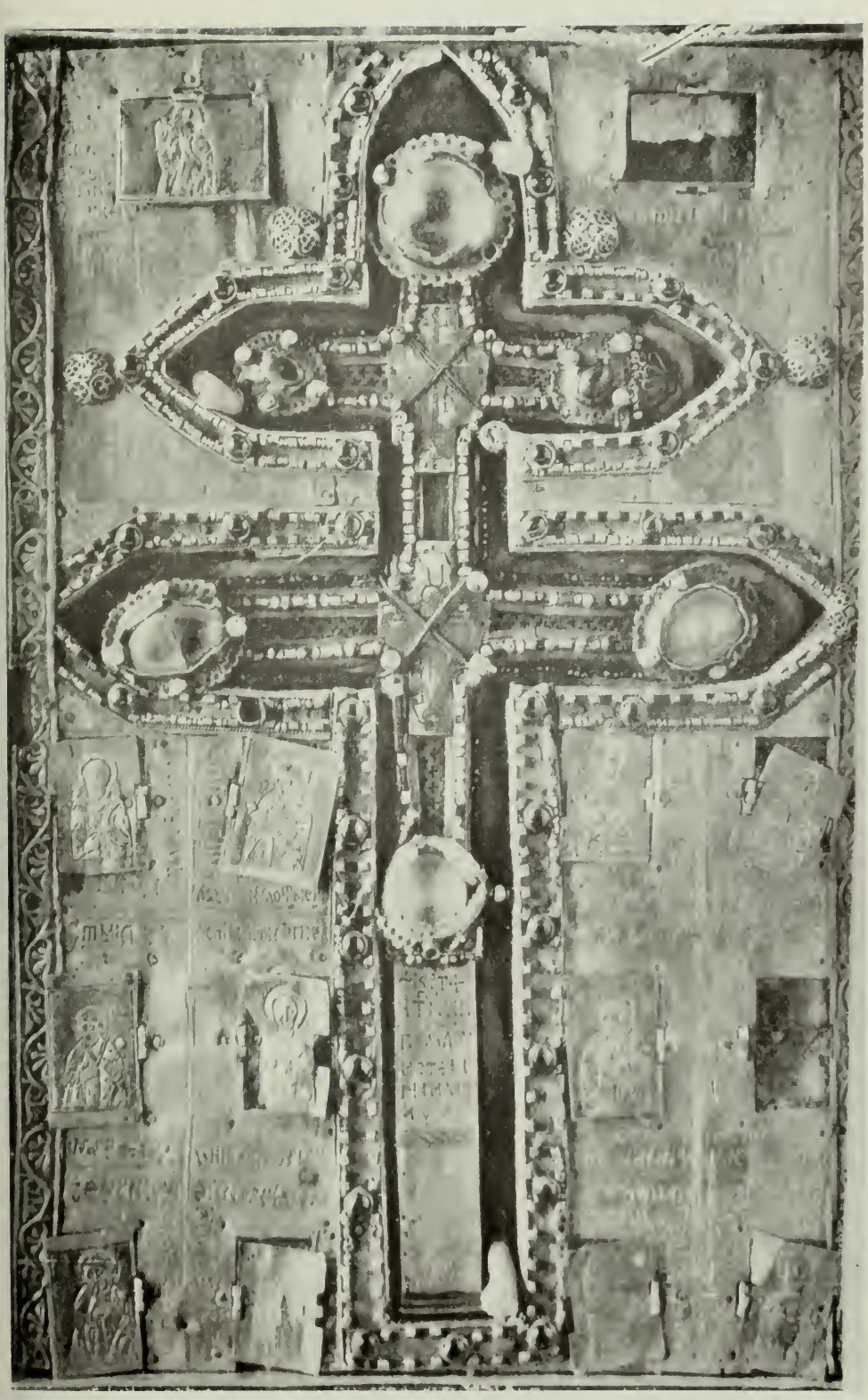

Obr. 23. Kříž Srbských despotů Lazara a Štěpána v kostele Vatopedském.

tam v zahrádkách zahlédnouti lze černé postavy buď prací ruční zaměstnané nebo sedící a v hlubokém rozjímání pohroužené. Uprostřed škitu stojí zpravidla kostelík, při němž nalézá se dům obecní, ve kterém jest byt pro představeného a místnosti pro hosty, přijdou-li na nocleh. Tam také nalézá se studánka k občerstvení příchozích (obr. 13.). Navštíví-li škit poutníci, oživne poněkud nádvoří chrámové, neboť poustevníci přinášejí lžíce, růžence, křížky, aby je prodávali cizincům, jinak pouze ve dni sváteční a nedělní naplní se kostel zbožnými osadníky, z nichž každý jest povinnen služby církevní se účastniti buď zpěvem, čtením nebo jiným zaměstnáním kostelním, což ovšem platí hlavně pro ty dni, ve kterých se odbývá společný oběd na útraty škitu pro domácí i přespolní. Tak se slavívá zejména výroční pout škitu t. j. svátek toho světce, kterému chrám jest zasvěcen a Hod boží velikonoční. Ke krytí výloh, s tím spojených, několik neděl napřed podniká starosta škitu obchůzku po všech klášteřích Athonských a zámožnějších kelliotech, aby vyprosil nějaké příspěvky, ať peněžité nebo přírodní k větší cti a slávě boží.

Od Vatopedu vedou dvě cesty do Kareje, z nichž jedna vede přímo podle telegrafu, druhá přes Pantokrator, dvě hodiny vzdálený. Před vraty klášterními, na svahu, ku břehu se sklánějícímu, rozložena jsou všechna stavení klášteru potřebná, jako stáje pro muly, kovárna, mlýn, arsana, domek zahradní, ale i hřbitov s kaplí. Proti velikému vchodu stojí besídka, bezpečné znamení to, že v klášteře panuje diortum. Pěstování citrovníků a pomerančníků má ve Vatopedě mnoho milovníků. Na cestě do Pantokratoru míjíme ve vzdálenosti asi na dostřel pušky zříceninu, na pahrbku trůnící, zbytek to bývalé Svatohorské akademie, která několik let vedena byla Evgeniem Vulgarisem (str. 96). Stavení toto, vystavěné na způsob kláštera s vnitřním dvorem a vodovodem, jest nyní beze střechy a řady prázdných oken jsou svědectvím, že zdivo jest ponecháno k rozpadnutí. Délka jeho obnáší 150 kroků, šířka 95 kroků, ve dvoře nalézá se později vystavěná kaplička sv. Kozmy a Damiána. Střecha školy byla strhnuta od venkovanů, dříví i prejzy odneseny v čase povstání řeckého, když v klášteře seděla posádka turecká.

Asi půl hodiny dále otvírá se vyhlídka na moře. Lze přehlédnouti vinice a uprostřed nich starou polozbořenou věž. Celé to místo, dosti vysoko nad mořem ležící, slove nyní Kolča; žije

tam osm kelliotů, kteří se zabývají hlavně vinařstvím. Věž dotýčná podává nám vítanou příležitost seznati zařízení klášteříka, jenž záležel pouze ve věži či-li pyrgu. Vchod jest asi dva metry nad zemí, do poschodí vyšších vedou točité, kamenné schody. Každé poschodí mělo svou klenbu z cihel; v přízemí pozoruje se prohlubeň, což byla buď studně nebo cisterna. V části přední jsou samé komůrky, kdežto postranná místnost v zadu byla snad společnou světnicí, v druhém patře kaplí. Věž věnčí cimbuří, škoda však, že již obě klenutí jsou pobořena. Proti vchodu v přízemí na balvanovitém nadedveří vytesán jest třířádkový nápis řecký starého původu, ale bez letopočtu.

4. **Pantokrator** (ř. též Pantokratoros).

Mineme-li jistý kříž, octneme se na pozemcích nejbližšího kláštera Pantokratoru, jehož řecký název lze přeložiti výrazem „Všedržitel“. Cesta vede blízko místa, kde, tuším, stála starověká osada Thyssos, která odtrhnutím břehu prý pohřbena byla ve vlnách mořských (str. 14). Než se dostaneme ke klášteru, projdeme pod vysokým vodovodem, který snad zároveň s klášterem byl vystavěn. Pak teprve otvírá se před námi údolí, jež prorývá potok, při jehož ústí do moře na levém břehu a skalnatém návrší stěny klášterní se vypínají. Cesta vede klikatě ku vratům na vydlážděné předdvoří, kde vábí k odpočinku pohodlně zařízená besídka, odkud jest rozkošná vyhlídka jak na moře, tak i na okolní pobřeží. Vchod do kláštera jest poměrně nižší, než jinde a vede přímo na dvůr, v jehož severním úhlu stojí kostel, jejž obkličují křídla budovy, aniž by se vypínaly do značné výšky, za to však hloubka, do které zapadají, poskytuje pohled opravdu strašný, neboť základy položeny byly skoro na úpatí skály. Chrám, jehož zevnější stěny jsou červenohnědou barvou natřeny, má v olověné krytbě sedm kupolí, t. j. dvě nad oltářem, jednu nad pěvnicí a po dvou nad každou předsíní. V první nalezena před 60 lety kamenná rakev v zemi zahrabaná a v ní lidské kosti, takže vzniklo mínění, že v ní byli pohřbeni zakladatelé kláštera, kteří tudíž ponecháni na svém místě, ale na zdi vymalovány dvě postavy v životní velikosti, představující Alexia stratopedarcha (náčelník vojenský císařů Byzantských) a bratra jeho Jana, velikého primikeria (hodnost dvořenína císařského), neboť na západní stěně chrámu nalézá se zazděná deska

s nápisem z r. 1363, podle kterého tito dva bratří obnovili klášter Pantokrator, jenž Katalonci byl ztroskotán. Na sloupě, blíže hrobu toho se nalézajícím, visí obraz, známý vůbec pode jménem Gerondissa (stařena), představující Matku Boží bez Ježíška v celé postavě; jest to malba zajisté stará, neboť deska již jest silně ztrouchnivělá, nyní ovšem úplně pokryta jest stříbrným plátem, až na obličej, což provedeno nákladem jistého kupce Moskevského r. 1847. Za ikonostasem zachoval se původní distillon. Stěnomalba jest novější, až na některé scény, které prý pocházejí od Panselina. Mezi relikvijemi choval se do nedávna vzácný rukopis řecký z 11. stol. o 548 listech pergamenových malého formátu, popsaný drobným, ale úhledným písmem, známý pode jménem evangelia Jana Kušníka, kterýž prý je až do své smrti u sebe nosil (str. 255). Kus kovového štítu s řezbami výjevů biblických s latinskými nápisy, pochází nepochybně z dob výprav křižáckých. V bibliothéce zasluhuje povšimnutí pergamenový žaltář formátu 15×17 cm., kterýž jest palimpsest z 9. století, nově popsaný ve věku 12. nebo 13. Z prvního textu zachováno jest sto miniatur, barvami a zlatem provedených, představujících proroctví Davidova, splněná podle sepsání evangelistův. Čtyři obrázky přináší Brockhaus v díle svém.[1]) Z listů archivních jest zajímavá poslední vůle spoluzakladatele kláštera, Jana, později mnicha Joannikia z r. 1363, ve které praví, že on s bratrem svým velikým stratopedarchem Alexiem před mnoha lety založil klášter na počest Spasitele a po smrti bratra svého stavbu sám dokončil. Závět potvrzena od tehdejšího próta Svatohorského Dorothea.

Trapeza nalézá se v západním křídle stavby. V klášteře vládne diortum, tudíž používá se jí zřídka. Za hlavní svátek platí den Proměnění Páně 6. srpna. Po celém klášteře roztroušeno jest pět kaplí, které kromě dvou jsou k hlavnímu kostelu přistavěny. Mnichů není více než asi 40, a to národnosti řecké. Klášteru podléhá však mnoho pousteven a jeden škit, Rusy hojně obydlený. Dvorce klášterní leží na poloostrovech Kassandře a Longu; na ostrovech Tassu a Limnu jsou zahrady olivové. Až na věž klášterní, která jest beze střechy, vypadá klášter dobře zachovalý, stavení hospodářských jest dostatek; nalézají se níže pod

[1]) Brockhaus, Die Kunst in den Athosklöstern, příloha 17.—20

klášterem. Na pravém břehu potoka stojí arsana, před ní přístav, zvláštním způsobem zařízený, neboť obkličují jej skaliska, spojená mezi sebou zdí, čímž poskytuje ochranu lodím, které tam úzkým průchodem mezi dvěma balvany plují. Založení přistaviště toho klade se do starých dob, konaloť dobrou službu snad již obyvatelům potopené osady Thyssu.

Podél potoka vede cesta proti vodě ke škitu proroka Eliáše, jehož zakladatelem byl otec Pajsij, učený Rus, jenž převedl mnoho řeckých knih bohoslužebných na jazyk ruský. Z jedné poustevny vyvinul se průběhem času škit na základě společenském, ale byl opuštěn v nepokojných letech 1822—1832, neboť mniši vyhledali sobě útočiště u černomořských kozáků. Obyvatelé škitu jsou a bývali hlavně Malorusové. V letech třicátých minulého století žil tam delší čas mnich Anikita z rodu ruských knížat Šichmatovů, jenž ve škitě založil kapli sv. Mitrofana. Když později v Athénách zemřel, mrtvola jeho dopravena byla do škitu, kdež byla také pohřbena. R. 1839 obdržel škit tento řád, jímž uznává klášter Pantokrator za své představenstvo. Škitníci nemají práva přes hranice škitské poustevny stavěti, mohou započatý kostel sv. Mitrofana dokončiti a obnoviti jiná stavení v škitu, ale nechť se to děje bez velikého nákladu. Palivo bráti v lesích se dovoluje, porážeti dříví stavební lze pouze s vědomím kláštera, škit zavazuje se odváděti klášteru ročně 1500 grošů za 25 mnichů. Bude-li počet škitníků větší, má se připláceti za každého nového člena po dvou zlatnících hollandských. Škitu náleží jeden mlýn a zvláštní stavení v přístavu, nesmí však zvětšovati té budovy. Starosta škitu volí se od otců škitských, potvrzován jest od kláštera. Otcové škitu jsou povinni každého nově přistupujícího člena, představiti klášterním epitropům. R. 1841 byl vybrán za přednostu či-li dikeje kněz Pajsij, rodilý z Bessarabie, pod jehož správou škitu velmi dobře se dařilo, důchody se zvýšily, stavení se rozšířila, bratrstva přibývalo, vysazovány vinice, jejichž výtěžek však spotřebě domácí nestačí. I vše ostatní musí se přikupovati nebo dovážeti, a to částečně z Ruska, ke kterémuž účelu má škit i jednu větší loď plachetní, na které mniši službu námořnickou sami vykonávají. Počet škitníků vzrostl znamenitě, obnášíť na 200 bratří. Mezi Pantokratorem a jeho škitem vznikl dlouhotrvající spor, ježto klášter kladl překážky, aby škit se nerozšiřoval. Strany se

smířily teprve úsilím patriarchy Cařihradského Konstantina a škit obdržel povolení, aby stavby své prováděl podle svých potřeb, pouze s tou výminkou, aby se stavělo více do šířky, než do výšky. Dříví stavební i palivo jest povinen si zaopatřovati na účet vlastní, ježto lesy klášterní by na to nestačily. Dostavěno již nové křídlo, rozbourán kostel starý, aby na jeho místě byl vystavěn prostrannější. Jak v Cařihradě tak i v Odesse zřízeny tak zvané poddvorije, t. j. domy, ve kterých se přijímají ruští poutníci, než odcestují na Svatou Horu. Kromě původního vodního mlýna jest i mlýn větrný a v době nejnovější zřízen i mlýn s pohonem petrolejovým.

Nad škitem proroka Eliáše údolí značně se rozšiřuje až ke hřbetu horskému, kde se končí. Na obou stráních jeho stojí již ode dávna poustevny. Na pravo vykukuje přes vrcholky stromů malá vížka; to jest škit Bogorodice, as půl hodiny od škitu ruského vzdálený. Podléhá správě kláštera sv. Pantelejmona; panuje vůbec mínění, že jest postaven na místě tom, kde byl v 11. stol. klášteřík Xilurga, ze kterého mniši ruští se přestěhovali r. 1169 do většího kláštera Thessalonického či-li do Russika. Je-li tomu skutečně tak, nelze nyní zevrubně dokázati. Škit jest od kláštera svého vzdálen na tři hodiny cesty a děkuje jakousi samostatnost pouze okolnosti té, že jest obklíčen pozemky klášterů cizích.

Území jeho jest nepatrné a chudé; vzdělává se jedna vinice, zahrada zelinářská a palouk na kosení sena, vše ostatní tvoří lesní poušt, která z nouze palivo potřebné poskytuje. Od r. 1810 škit jest v držení mnichů bulharských, počtem 30, kteří žijí v kinovii. Hlavním důchodem jejich jsou úroky z uložených kapitálů. Stavení nynější pocházejí z let 1835, 1837, 1845, 1886 a tvoří nepatrný dvůr, na kterém se nalézá kostel menších rozměrů, jedna kaple, zasvěcená Janu Rylskému, a v nejnovějším přístavku zařízena kaple ke cti apoštolů slovanských Kyrilla a Methoděje. Listin starších ve škitu není. Někdejší stkvosty kostelní vzaly za své v řeckém povstání, kdy je mniši převezli na ostrov Psaro, kde vzaly zkázu.

Ke klášteru Pantokratoru náleží hornaté území, známé všeobecně pode jménem Kavsala, t. j. spáleniště, které pokryto bývalo někdy nepochybně lesem, ohněm zničeným. Nyní jest tam vystavěno asi 80 větších nebo menších pousteven, jejichž

majitelé častěji se mění, neboť půda jest neúrodná, místy pouhé vřesoviště, vody jest nedostatek, za palivo béře se ledabylé chrastí. Kostela společného není, poustevny netvoří tudíž škitu; většina domků jest v rukách mnichů ruských a hojný počet nájemníků či-li kaviotů oživuje poušt. Dvě kellie požívají chvalné pověsti; jedna z nich nabyla svého názvu „Dostojna“ tím zázrakem, že postevníku, tam žijícímu, zjevoval se anděl, jenž na desku kamennou napsal dodatek k mariánské písni: „Dostojno jest, jako vo istinno slaviti Bogorodicu“ atd. Od té doby zpívají se při liturgii dvě písně ke cti Matky Boží. Porfyrij Uspenskij vysvětluje věc takto:

V 10. věku nařídila Veliká Církev Cařihradská, aby se k písni, která se zpívá, když kněz se modlí nad chlebem a vínem, přidaly verše, začínající výrazem „Dostojno jest“, ale Athonci jako starověrci nechtěli o novotě této ani slyšeti, takže bylo potřebí zázraku, aby se podrobili rozkazu patriarchovu nebo císařovu. Obraz Bohorodičky, před kterým se zjevil archanděl Gabriel, přenešen z kellie do kostela Karejského a deska kamenná odvezena do Cařihradu. V druhé kellii, zvané kellie sv. Basileia žil Athonský světec mnich Theofil, jenž zemřel 1548 a tam i pohřben.

5. Stavronikita.

Odbočíme-li z hlavní cesty, do Kareje vedoucí, na levo, přijdeme ke klášteru Stavronikitě, kamž ostatně od Pantokratoru vede i kratší pěšina po vysokém pobřeží.

Klášter lze viděti již z daleka, neboť stojí na skalnatém výstupku, do moře zabíhajícím. Vchod jest se strany jižní a vede průjezdem věže. Jiné druhé věže, o mnoho nižší, nelze obývati. Dvůr jest pravidelně čtyřúhelný, ale malý; na jeho straně východní jest kostel vystavěn. Pro těsné místo nevystupují klirosy ze zdí základních; má také pouze dvě kaple a jednu předsíň. Zasvěcen jest sv. Mikuláši, jehož mozaikový obraz od rybářů z moře byl vytažen; na obličeji světce nalezena přilepená škeble, čemuž prý dosud nasvědčuje skvrna pod levým okem. Ze skořápek jejích zůstala jedna v klášteře, byvši stříbrem obložena, druhá chová se v Moskvě. V přístěnku oltářním udržely původní stěnomalby, v ostatních částech chrámových obnoveny byly podle nadpisů v letech 1614 a 1849. Trapeza

nalézá se při kostele, ale v křídle jižním, poslední oprava její pochází z r. 1770. Kaplí jest v celku sedm, v letech čtyřicátých min. stol. sloužilo se v jedné jazykem ruským, kdy ještě žilo v klášteře mnoho mnichů ruských.

Stavronikita, nejmladší mezi nynějšími kláštery Athonskými, vystavěn jest na základech starších. Jméno jeho pochází od nějakého mnicha Nikity, jenž v místech těchto žil a kříže zhotovoval, a značí také doslovně kříž Nikitův. R. 1533 poslal patriarcha Jeremiáš I. narozený v Janině, mnicha Gregoria, aby hledal na Sv. Hoře místo pro klášter. Když tento se obrátil k prótovi o radu, byl upozorněn na rozvaliny zvané Stavronikita, kde prý byl kdysi klášter sv. Jana Křtitele a které tehdy za majetek obecní považovány byly. Gregorios počal se stavbou, ale krátce potom zemřel. Brzy na to ztrávil požár, co bylo vystaveno a opět zříceniny pokrývaly pusté místo. O deset let později vzdal se Jeremiáš I. hodnosti své, a přesídliv se k stálému obývání na Svatou Horu pustil se do stavby, kterou během tří let, tudíž r. 1546 dokončil. Neminulo ani jedno století a Stavronikita opět vyhořel, jak stvrzuje sigillion patriarchy Kyrilla z r. 1632, kterým potvrzuje, že listiny před ohněm zachráněné jsou pravé. V nepatrné knihovně nynější nalézá se řecký žaltář z 12. stol., písmem zlatým a ornamenty ozdobený. Mezi listinami jest nejstarší smlouva, učiněná mezi Gregoriem, exarchou patriarchovým, a Protátou o postoupení místa na nový klášter. Území Stavronikity na Svaté Hoře zdá se nejmenším mezi všemi ostatními kláštery a také na pozemky v jiných stranách nebyl nikdy bohat. Po ztrátě metochů rumunských zbyl mu pouze jeden dvorec na poloostrově Kassanderském. Okolí klášterní proměněno jest ve vinice a zahrady, ostatní území rozděleno mezi značný počet pousteven. Klášter dosud hledí využitkovati neplodnou půdu prodáváním malých dílců jejích po desíti lirách tureckých (asi 200 korun) jednotlivým poustevníkům, z nichž každý staví sobě malý domek, který ohrazuje nepatrnou zahrádku a za to platí klášteru daň.

Pro domácí nehospodářství octl se klášter r. 1886 v tak bídném stavu, že musel ohlásiti úpadek. Protáta ustanovila igumenem mnicha na sobě závislého. S věřiteli vyjednáno, že nebudou bráti úroky, ale že v jistých lhůtách jim na splátky jejich kapitály budou splaceny. Bratrstvo zmenšeno na nejmenší počet

a ve všem i všude zavládlo nejopatrnější hospodaření, takže v uplynulých desíti letech okolo desíti tisíc lir tur. splatiti se mohlo a při dalším postupu klášter dluhů svých docela se zprostí.

Od Stavronikity čítá se jedna a půl hodiny do Kareje při neustálém stoupání do vrchu. K sousednímu klášteru Iveru trvá chůze podél břehu mořského jednu hodinu, mezi těmi dvěma kláštery leží však prostora, která nyní připadá klášteru Kutlumuši, dříve však náležela klášteříku Alipiu, jenž se spojil s Kutlumušem r. 1428 za patriarchy Josefa. Kde stál tehdá klášter, stojí teď osamělá kellie s kapličkou sv. Alipia. R. 1422 podepsal se ještě igumen kláštera toho na jedné listině řecké po slovansku. Nedaleko na skalnatém pobřeží vypíná se do značné výšky věž čtyřhranná zvaná Kaleagry. R. 1143 připomíná se jako igumen Kaleagerský Methoděj. Malý klášter, zasvěcený Janu Křtiteli, sloučil se během času s klášterem větším. Nyní Kaleagry jsou přístavem kláštera Kutlumuše a poněvadž jest Kareji nejbližší, užívají ho i obyvatelé Karejští.

6. Iver (ř. ton Iviron).

Iver rozkládá se na levém břehu potoka, který teče s výšin karejských, přijímaje všecku vodu, nad Karejí se prýštící. Podle polohy lze souditi, že moře někdy před klášterem tvořilo hluboký záliv, jenž poznenáhla byl zanášen jednak potokem, jednak mořem, takže nyní úrodná louka mezi pobřežím a klášterními zdmi se prostírá. Oba cípy bývalého zálivu lze vymeziti na levo věží, která slouží za přístav klášterní, za kterýmž účelem hráz do moře bylo nutno vystavěti, na pravo při samém ústí potoka pak prostranným stavením s kapličkou, na památku připlaveného obrazu Matky Boží, jenž tam na písčitém břehu byl nalezen. Vznik lavry Iverské vylíčil jsem v přehledu dějepisném (str. 46). Národ gruzinský stal se jistým činitelem v dějinách Svatohorských. Jednotlivci z něho zaujímali vynikající postavení v mnišstvu a mezi nimi proslavili se zvláště Jan, zakladatel Iveru, syn jeho Euthymios a učený Georgios.

Klášter přes svoji starobylost vypadá nyní jakoby nový, neboť okolo poloviny 19. stol vyhořel neopatrností dvakráte, takže ze starých staveb zbyl jen hlavní kostel a ochranná věž neporušena (obr. 24.). Všecka křídla klášterní pokryta jsou taškami. Vchod klášterní jest na straně severní, která, okrášlena jsouc sloupo-

řadím, může býti pokládána za hlavní průčelí klášterní. Chrám stojí uprostřed objemného dvora. Zvenčí má hnědý nátěr, skládá se z pěvnice, dvou předsíní a portiku. Dvě kaple jeví se jako přístavek. Podle nápisu, v hloubi velké laterny umístěném, dostavěn byl kostel od igumena Georgia II., v první polovici století 11. Dvě kupole menší vyčnívají taktéž nad olověnou střechou, distillon, za ikonostasem dřevěným stojící, má dva sloupy ze zeleného mramoru a čtvero z bílého, které mezi sebou spojeny jsou římsou. Obrazy nejsou staré, ale za to stojany na knihy a igumenské sedadlo vyznamenávají se zvláštní umělostí;

Obr. 24. Klášter Iver.

i dvéře, z předsíně do pěvnice vedoucí, prozrazují dovedného mistra. Práci řezbářskou provedl r. 1597 mnich Theofan. Podlahu pokrývá mramor, barevně pruhovaný. Uprostřed objímá mosazný kruh porfyrovou desku, a lze na něm čísti po řecku slova: „Sloupy jejich jsem upevnil a na věky nebudou se viklati, mnich Georgios Iverský, zakladatel.“ Tento vystavěl nejširší kupoli, na čtyřech sloupech spočívající, která kostelu tenkráte ještě scházela. V klirosech jsou vyloženy zdi, dva metry vysoké, pálenými dlaždičkami s barvitou glazurou; fresky obnoveny v letech 1812, 1842, 1846. Pouze v portiku jsou fresky starší (1795), jež představují po výtce skupiny panovníků Gruzinských a Byzantských, kteří byli dobrodinci kláštera. Trapeza jest stavení samostatné. Nad vchodem jejím zdvíhá se zvonice. Strop jest prkenný, stoly

mramorové i dřevěné. Stěnomalba pochází z r. 1672. Mezi trapezou a kostelem nachází se vodosvětilnice (fial), jejíž polovypuklá krytba spočívá na desíti sloupcích. Věž hodinová tvoří jižní úhel kostelní; pod ciferníkem jejím černoch, fantasticky oblečený, tluče hodiny. Věží tou vedou schody do bibliothéky, která se nalézá na chóru kostelním.

Všech kaplí v klášteře počítá se 18, největší pověsti těší se kaple, stojící hned u vrat, ve které se chová obraz Matky Boží, zvaný po řecku „Portiatissa“ či-li „Vratarnica“. O výroční pouti (15. srpna) přenáší se do hlavního kostela k většímu uctění. Obraz ten má svoji historii a požívá veliké úcty na Svaté Hoře, podobně jako i jeho kopie, v Moskvě se nalézající, platící za zázračnou. Bohorodičky vidí se pouze obličej, ostatní malbu pokrývá skvostné zlaté a stříbrné kování, drahokamy posázené. Ikona umístěna jest pod baldachýnem a po celou noc i den hoří před ní 14 lampiček. Podle tradice čítala by věku svého více než tisíc let. Pochází prý z okolí Nikaje v Malé Asii. Za panování císaře Theofila (829—842), jenž ctění ikon zavrhoval, pustila jistá vdova obraz ten do moře, chtějíc jej zachrániti před obrazoborci s pevnou nadějí, že se dostane do rukou dobrých. Svůj druhý poklad, t. jediného syna vypravila na Svatou Horu, aby se tam stal mnichem a modlil se za spasení duše své i její. Rodem jsa Gruzinec vstoupil do kláštera Atho, výhradně od Gruzinců obývaného, a vyprávěl, co matka jeho s obrazem Bohorodičky učinila. O několik let později nalezena na břehu mořském ikona a syn poznal v ní onu ikonu, kterou matka jeho vlnám mořským byla svěřila. Pročež ji mniši do kláštera odnesli, kde tak dlouho v kostele stála, až Jan Gruzinec lavru svou vystavěl, načež přenesena dolů do kaple, nad samými vraty ustrojená, odkud dostala jméno Vratarnica. Při nahodilé přestavbě v 17. stol. zřízena blíže vrat zvláštní kaple pro obraz tento, aby neztratil názvu svého. Na téže straně dále k východu nalézá se ještě jedna pamětihodná kaple sv. Jana Křtitele, která se pokládá za zbytek někdejšího kláštera Klimentova, kde kosti Petra, prvního světce Athonského prý odpočívaly.

Nejstarší zachovalý dokument Iverský jest zlatá bulla císaře Konstantina VII. Porfyrogenneta, která však jedná o klášteru Atho, Gruzinci obývaném. Teprv pozdější bulla Basileia II.

týká se založení lavry Iverské. Jiná pamětihodná listina jest smlouva, učiněná r. 982 mezi Janem Gruzincem a obyvateli Jerissa v příčině prodeje země, jež nese 69 podpisů řeckých, jeden glagolský, jejž Porfyrij Uspenskij čte: pop Georgij, což by mohlo býti důkazem, že v století 10. žili u Jerissa Slované, kteří užívali glagolice. Bibliothéka honosí se leckterou bibliografickou vzácností, jako jest evangelium z 12. stol. s 38 miniaturami na půdě zlaté představujícími tolikéž svátků. Brockhaus[1]) podal čtyři fotografické snímky veřejnosti; zajímavé jsou zápisky o bohosloví, filosofii, dějepise, paedagogice a ethice, sebrané v 232 pojednáních z r. 1514, jejichž druhý svazek jest o mnoho silnější (do 500 listů) a sepsán na začátku 17. věku.

Mnichů v klášteře, řídících se podle diorta žije okolo sta; jsou vesměs Řekové. Mniši národnosti gruzinské obývali do nedávna pouze jednu kellii. Když počet jejich se rozmnožil a oni chtěli kellii svou proměniti ve škit a Iverci jim toho nechtěli dovoliti, vznikla rozepře, která několik let trvala a Protátě mnoho starostí působila, ježto Gruzinci stáli na tom, aby jim Řekové postoupili klášter, jako jejich vlastní záduší národní, čemuž však mniši řečtí se vzpírali, tvrdíce, že jsou v držení kláštera již od dávných let. Spor ukončen vyrovnáním, podle kterého Gruzincům povolen škit, v němž bez překážky i v kostele jazyka svého užívají.

Iver náleží mezi bohatší kláštery. Pozemky jeho na Svaté Hoře rozprostírají se na dvě hodiny zšíří až horskému hřbetu, nad Karejí se táhnoucímu. V lesích na příhodných místech usadili se poustevníci různé národnosti asi ve dvaceti kelliích. Klášter má hospodářství na Kalamarii, blíže kanálu Xerxova a na některých ostrovech. Po městech v Makedonii a Thrákii má domy. R. 1669 obdrželi Iverci od cáře Alexeje Michaloviče dovolení, aby si v Moskvě zařídili filiálku blíže Kremlu na rohu ulice Nikolajevské, kde vystavena jest kopie Iverské Matky Boží ke všeobecnému uctívání, jež našla mnoho obdivovatelů mezi pravoslavným národem ruským, tak že klášter přijímal a dosud přijímá mnoho rozličných a hojných darů. Petr Veliký daroval chrámu Iverskému veliké a stkvostně okrášlené evangelium. Později zaslán klášteru stromek citronový metr vysoký, ze stříbra uměle zhotovený s plody bohatě pozlacenými.

---

[1]) Brockhaus, Die Kunst in d. Athosklöstern, přílohy 22.—26.

Vedlejší budovy klášterní, jako kovárna, stáje, mlýn, ratejna a skladiště, stojí blíže vchodu. Zahrada kuchyňská obkličuje stranu západní, voda přitéká z daleka a vysoký vodovod přepíná mnoha oblouky potok, jehož břehy tam mají značnou šířku. Za zahradou jest viděti ojedinělé stavení, které dříve bylo chorobincem pro mnichy nevyléčitelnou nemocí postižené. V dřívějších stoletích slulo zařízení podobné dům nakažených; tam zavíráni také mniši na mysli pomatení, až je smrt útrap jejich zbavila. Směrem k západu zúžuje se údolí a cesta klikatá vede skrze sady olivové okolo rozsáhlých vinic do Kareje, dvě hodiny vzdálené. Na pravém svahu toho údolí, v lesnaté stráni skrývá se škit sv. Jana Křtitele, vysoko ležící, takže jest potřebí z Iveru celé hodiny namáhavé chůze, než se dorazí ke kostelu, uprostřed škitu postavenému, jenž pochází z r. 1779. Podle pověsti stál na místě tom v 9. stol. gruzinský klášteřík Atho, jehož obyvatelem byl mnich Gabriel, jenž jednou v tmavé noci pozoroval na hladině mořské ohnivý oblak a když druhého dne slezl ke břehu mořskému, našel na písku ikonu, zvanou nyní Matka Boží Iverská. Vidění ono bylo by lze snadno objasniti způsobem přirozeným, neboť jest známo, že v letních oblačných nocích fosforečné výpary v podobě obláčků na vlnách mořských lze pozorovati. Škit založen byl na začátku 16. století od mnicha Jakoba, jenž první ve zříceninách bývalého kláštera svou poustevnu vystavěl, jehož příkladu následovalo více mnichů jiných. Škit nebyl asi nikdy četně obydlen, neboť příkrá poloha jeho tomu zabraňovala. Barskij našel r. 1744 pouze šest chaloupek okolo kostelíka; nyní škit tvoří osadu o 12 domcích, z nichž asi polovina má své kapličky. V jedné kellii žil onen Gregorios, jenž v letech 1814 a 1816 tři mnichy od Cařihradu doprovázel, aby smrtí mučennickou, ke které je připravoval modlitbou a postem, spasení svého dosáhli. Hlavy jejich jako posvátné relikvije přivezl s sebou nazpět. Byly dlouho ctěny ve škitě, později však od Russika zakoupeny.

Na protější stráni široké doliny bělí se jiné poustevny se zeleným pozadím. Jest to škit sv. Pantelejmona, jenž podřízen jest klášteru Kutlumuši. Zakladatelem jeho byl r. 1785 mnich Harlampios. Kostel vystavěn byl r. 1790. O mnoho později teprve zvonice a jiná stavení obecná; řád svůj obdrželi tito škitníci r. 1799. Obývají 28 pousteven a výživu poskytuje jim

krejčovina; pracují nejvíce pro klášter Russik, odkud také potřebné látky k šití již přistřihnuté dostávají.

7. Kareja.

Po dosti namáhavém stoupání přiblížíme se z východní strany k městečku, které leží na výstupku horském, mírně se sklánějícím, nad nímž se zdvihá ještě hřbet hornatiny do značné výšky aspoň 1000 m. Z pásu pobřežního dostaneme se do pásma dubů a kaštanů, kde nás dříve obkličovaly vždy zelená křoví a stromy, rozmanitým podrostem a pnoucími se rostlinami téměř neproniknutelné houští tvořící. Procházíme se v stínu stromů kaštanových, promíchaných částečně jedlemi, které teprve ve vyšších polohách v samostatné lesy se spojují. Lesnaté stráně dávají vznik mnoha potůčkům, které vzájemně se spojujíce ve dvou hlubokých roklích dolů spěchají, aby před klášterem Iverem jedním řečištěm do moře se vlévaly. Vyhlídka s terassy, asi 400 m nad hladinou mořskou ležící, jest směrem k východu skutečně velebná; přehlížíme všecka úžlabí, rokle a doliny, k pobřeží se táhnoucí, mající v pozadí ohromnou plochu vodní, neustále pohyblivou a blýskavou. Jmenovitě z jednoho altánu, na výhodném místě na kraji městečka vystavěném, lze pohodlně kochati se pohledem na půvabné okolí, obklíčené na dvou stranách věncem hor, mezi nimiž jeden vrchol pod jménem Cuka zvlášť vyniká, dále pak ve své mohutnosti, až překvapující, zdvíhá se téměř Athonu, na kterém jasně viděti bělavý kostelík, směrem k severu přehlédnouti lze řadu pahorků poustevnami osazených; odevšad zaznívá k nám zpěv ptačí, zejména v měsících jarních zádumčivý hlas kukačky, jejíž plachost a skrytost životu poustevnickému velice se podobá (obr. 2.)

Název Kareja (řecky Karyes) odvozuje se buď od hojného někdy počtu lebek člověčích (kara = lebka), při kopání se tam vyskytujících, nebo od slova karia = ořech, a to, jak se mi zdá, větším právem, neboť nikde neroste tolik ořeší lískového, jako právě v nejbližším okolí Kareje. Keř lískový byl schválně asi přenesen na poloostrov, neboť nevyskytuje se na divoko, pěstuje se však v značném množství od kelliotů a plody jeho vyvážejí se do ciziny (okolo 200.000 kilogr. po 2 piastrech). Sáva Srbský, jenž sobě vystavěl v Kareji postnici, jmenuje v typiku svém místo to ne jináče než Vorachovica, což nasvědčuje tomu, že ke konci

12. stol. jméno Kareje odvozovalo se od ořechů. Kareji znal již Štěpán Byzantský, spisovatel pátého věku. Byla sídlem ústředním, když Athanasios přišel na Svatou Horu. Budova, ve které sídlel prót, jmenuje se dosud Protáta. Nyní úřaduje tam sbor zástupců jednotlivých klášterů a kajmakamin s několika policejními úředníky. Slouží za shromaždiště i strážníkům Svatohorským. Nejstarší stavba jest asi čtyřhranná věž (pyrgos) o třech poschodích, jejíž dvéře, k nimž vedou dřevěné schody, umístěny jsou v poschodí prvním. Poschodí druhého používá se za vězení. R. 1884 zapálili vězňové střechu věže, takže co bylo ze dřeva, shořelo. Nyní upraven jest pyrg tak, že ve třetím poschodí umístěna jest knihovna. V nejbližším sousedství budovy protátské stojí kostel, přestavěný v 10. stol. od patricia Lva, bratra císaře Nikefora, Foky. Předsíně pocházejí ze stol. 16., kdy byl vnitřek chrámu vymalován, prý od věhlasného malíře Manuela Panselina. Stavba původní se nezachovala; klenby není, nýbrž jest nahražena prkenným stropem. Také okna byla umístěna jinak, což lze pozorovati podle zazděných otvorů. V 17. stol. stál kostel po několik desítiletí beze střechy, čímž stěnomalba velice utrpěla: v novější době obnovena vetchá dlažba mramorová a nově zřízeny stolice kostelní (stasidy), přenesena zázračná ikona Bohorodičky, známá řeckým jménem Karyatissa, z pozadí oltáře, kde po mnohá století uschována byla, na zvláštní vyzděný podstavec před ikonostas k obecnému uctívání. Obraz pochází z kellie „Dostojno jest“, ležící pod Serajem hluboko v údolí a proslaven jest zázrakem, shora již uvedeným. Za dřevěným ikonostasem stojí neporušen starší distillon ze sloupů mramorových.

Ve starých listinách uvádí se Kareja pod různými jmény, jako sredina, škit a lavra. Název první lze vysvětliti snadno, ježto byla již ve věku 9. a jest dodnes středem správy Athonské v ohledu církevním i politickém. Jména škit a lavra vznikla tím způsobem, že se okolo kostela usadilo několik poustevníků, kteří brali pravidelně účastenství na službách božích; klášterem či-li lavrou Protáta však nikdy nebyla. Ve 14. století byly ještě všecky kellie majetkem obecním, poznenáhla však přešly v držení jednotlivých klášterů, které je buď pronajímají nebo za konak pro potřebu svou používají. Jádrem Kareje jest vlastně skupina domů blíže kostela a dvora protátského se nalézajících. Ostatní kellie, po návrších nebo v údolích roztroušené, stojí na území

klášterů pohraničních. Dnešní Kareja jeví se jako pohorské městečko, proťaté směrem severo-jižním dosti dlouhou ulicí, plnou krámů, naplněných nejrůznějšími věcmi, jaké kupci na skladě mívají, i výrobky řemeslnými. (Obr. 25.). Před padesáti lety bylo v Kareji méně živo, neboť tenkrát prodávali pouze mniši rozmanité památky svatohorské poutníkům, zboží koloniální nemělo hrubě ani odbytu, ale s příchodem mnichů ruských oživl obchod, jehož hlavní vzpružinou jsou ruble, které nepřetržitě z Rusi plynou.

Obr. 25. Ulice v Kareji.

Hojné případy, týkající se zneužívání nápojů lihových, přiměly sbor protátský k tomu, aby se otázkou touto zaměstnával. Usneseno obmeziti počet krámů a výčep lihovin úplně zakázati, kterážto reforma během několika měsíců r. 1892 také provedena. Každou sobotu odbývá se v Kareji týdenní trh, na který venkované přinášejí máslo, sýr, mléko, vejce, ovoce, ryby a drůbež rodu mužského, poustevníci vykládají své výrobky, rozmanité řezby ze dřeva, růžence, mnišské čepice a jiné součástky oděvu, potřeby kostelní, ovoce a zeleninu ze svých zahrad. Na Nanebevzetí P. Marie (15. srpna) slaví se pout v Kareji, se kterou

jest spojen trh výroční, dva dni trvající, jenž bývá navštěvován od prodavačů z daleka příchozích, jejichž vlněné houně, pestré koberce, střížní zboží, hotové oděvy a měděné nádobí těší se hojnému odbytu.

Mimo kostel a stavení sborové jest nyní majetkem obecním ještě zvonice, škola, dům se třemi krámy a kaple na hřbitově. Ve zvonici, na starých základech obnovené (r. 1781), visí tři zvony, z nichž jeden má nápis latinský, podle kterého zhotoven byl v Polisu, někdejším to městě na pobřeží moře Adriatského v 10. věku. Škola jest budova z r. 1844. Obsahuje v přízemí a jediném poschodí dvě větší síně učební, několik menších místností a byty pro dva učitele, jimiž bývají pravidelně mniši. Ku předmětům reálním se mnoho nehledí, více k učení starořeckých klassiků. Žáky jsou většinou Řekové, bývají však i Makedonci a Rusové, kteří znají pouze panující nářečí řecké. Učitelé vyučují novořeckým jazykem spisovným, a kdo není v něm zběhlý, má málo užitku z návštěvy školní, která trvá několik let. Žáků, kteří jsou povinni státi se mnichy Athonskými, bývá průměrně okolo dvacíti. Knihovna novějších spisů umístěna jest ve škole. V Kareji sídlí obyčejně nějaký biskup buď na odpočinku nebo za trest od patriarchy internovaný. Takový na požádání vysvěcuje jáhny, popy a archimandrity za jistou náhradu peněžitou. Úřad poštovní jest zároveň stanicí telegrafu a usnadňuje spojení mezi Solunem a Dafinou, přístavem to Karejským, kde každý týden nejméně dva parníky, jeden jedoucí do Cařihradu, druhý ubírající se k Solunu, zastavují. Také celní stráž má v Kareji svou kancelář, tak že s kajmakaminem a jeho písaři v celku okolo dvaceti Turků jest stálými obyvateli v Kareji, kteří jednoho hodžu sobě vydržují. Obyvatelstvo ostatní umí vesměs řecky, byť by bylo i původu bulharského, a naopak prodavači řečtí umějí aspoň jeden jazyk slovanský, aby se mohli dorozuměti s odběrateli svými.

Kellic, ležící níže pod konakem Chilandarským, jmenuje se typikarnica. Založil ji Sáva Srbský, když se chtěl oddati cvičení asketickému. Zasvěcena jest sv. Sávovi Jeruzalémskému či-li Osvícenému. Postníci, tam žijící, jsou povinni vykonávati bohoslužbu podle určitého typiku, odkud název její typikarnica. Kostelík o sobě stojící má předsíň a jest vůbec prostrannější, než ostatní kapličky poustevnické. Nad vchodem zazděna jest

deska mramorová, na které obsah typiku jest vydlabán ovšem že s mnoha zkráceninami. V ikonostasu zavěšena jest ikona, ctěná všeobecně pode jménem Mlekopitatelnica, neboť Ježíšek jejž na obraze Matka Boží drží v rukách, pije z jejího pravého prsu. Podle pověsti přinesl ji Sáva Srbský z Palestiny. Porfyrijovi Uspenskému podařilo se však nalézti na dřevěném rámci jejím letopočet 1682 a nápis, že obraz darován byl od Maxima, učitele Pećské patriarchie, igumenovi Chilandarskému Simeonovi, Na obrubě oděvu Bohorodičky napsána jest část modlitby ke cti její po slovansku. Okolo hlavy a níže jsou táž slova napsána řecky. V údolí pod cestou, do Kareje vedoucí, skrývá se kellie, k Chilandaru příslušící, v jejíž kapli se chová hůl igumenská či-li paterica, jež prý pochází od Sávy Osvíceného a byla darována Sávovi Srbskému, od mnichů lavry palestinské, kterou navštívil. Hůl tato jest již velice vetchá, as jeden metr dlouhá, končí nahoře koštěnou rukojetí; visí v zasklenné skříni.

V malé vzdálenosti od Kareje na straně severní nalézá se škit sv. Ondřeje, jenž poskytuje výstavností svou pohled překvapující. Původně stála tam poustevna s kapličkou Antonia Velikého, jež byla majetkem obecním. R. 1760 usadil se v ní bývalý patriarcha Cařihradský Serafin, jenž kellii přestavěl na způsob velikého domu, kterýž obecně Serajem začal se nazývati, neboť turecké slovo „seraj“ znamená vysoké a nádherné stavení. Patriarcha Serafin odebral se r. 1775 na Rus a zanechal kellii svému učenníku, jenž později vstoupil do kláštera Vatopedu, tak že po smrti jeho kellie jeho majetkem vatopedským se stala a byla pronajímána, ale protože nebývala opravována, bralo stavení zkázu. Konečně dostala se r. 1841 do rukou mnichů ruských, kterým podařilo se od Vatopedu ji koupiti a dobýti sobě dovolení jak od Protáty, tak i od patriarchy zříditi škit na základě společného řádu. To se stalo r. 1849. Za zakladatele škitu platí bohatý Rus Andrej Nikolajevič Murav'ev, jenž pouze Protátě vyplatil sto tisíc rublů, které rozděleny mezi všecky kláštery Svatohorské stejným dílem. Vedle sv. Antonína vybralo sobě bratrstvo ještě apoštola Ondřeje za patrona, tak že 30. listopad platí za výroční svátek místní.

Smlouva mezi klášterem Vatopedem a novým škitem obsahuje tato ustanovení: Do Vatopedu má se odváděti ročně 1500 grošů. Vymezují se hranice majetku pozemkového, pojišťuje se

přítok vody ze dvou sousedních kellií Chilandarských, dává se dovolení na tři zvony prostřední velikosti, dovoluje se škitu držeti muly, ale nikoliv kocábky a loďky. Počet mnichů má obnášeti asi třicet hlav; přikoupí-li se ke škitu pozemek, musí se spojiti se škitem a podléhati s ním pravomoci Vatopedu. Od každého člena nového odvésti jest osm grošů; týž může se obléknouti ihned v oděv klášterní, ale teprve po uplynutí jednoho roku smí složiti slib. Je-li nově přistupující již mnichem, má býti podroben šestiměsíční zkoušce. Přijímati bezvousé se nedovoluje. Zemře-li mnich, má se odvésti do Vatopedu nejméně sto grošů. Bratrstvo nechť volí sobě představenstvo škitu (dikeje). Dovoluje se užívání vlastní pečeti. Vypraví-li se člen bratrstva na sbírání almužen, potřebí to oznámiti klášteru.

Minulo právě padesát let od založení tohoto škitu a starý Seraj změnil se úplně. Vysoké budovy obkličují nyní čtyřhranný dvůr, na kterém stojí nádherný kostel, provedený v ruském slohu. Jiné stavby, sloužící hlavně za byty a dílny, kaple a kellie různých rozměrů, tvoří jakési předdvoří škitu. Právě dostavuje se dům, který určen jest za chorobinec či-li za útulnu mnichům přestárlým, chudým a nemocným, z bohatého daru jistého Rusa, jenž se stal zároveň mnichem. Bývalé obydlí patriarchovo stojí dosud, ale nemá již takového významu, jako dříve. Nové budovy je předstihly. Počet mnichů se nejméně zdesateronásobnil, neboť prostředky škitu dovolují vydržování tak velikého bratrstva. Kromě nahodilých darů od poutníků obdržel škit i povolení od ruské synody sbírati v celém cářství almužny, což zajisté jest hlavním pramenem jeho příjmů. A přes to, že stavby pohltily mnoho peněz, přece mohl ještě zakoupiti větší statek blíže města Kavally. V Odesse a Cařihradě nalézají se přijímací domy poutnické a jedna dvoustěžňová loď udržuje spojení mezi škitem a zeměmi ruskými, přiváží obilí, potřeby stavební a dary v přírodninách. Ke škitu náleží nemnoho pozemků, rozloha jejich jest nepatrná, ale na jejich zlepšení nešetří se výloh; založeny sady ovocné, vinice, zahrady zelinářské, kde potřeba kázala, vyzděny vodní odpady, upraveny cesty. Vody však jest nedostatek přes to, že byly zřízeny cisterny a vykopány studně. Také vlastního paliva není, musí se přikupovati; poněvadž tudíž stoupá dříví v ceně, započalo se dovážeti kamenné uhlí. V letech 1858—59 zdržovala se v Seraji učená výprava o osmi členech pod vede-

ním státního ruského rady Petra Sevasťanova, jejíž úlohou bylo popsati, přehlédnouti a prozkoumati vše, co mělo jakousi důležitost se stanoviska vědy archaeologické. Na šest tisíc snímků fotografických a množství jiných předmětů, buď darovaných, buď koupených, zdobí nyní musea Petrohradská.

Malebnou polohu Kareje lze dobře přehlédnouti, vystoupíme-li na svah hřbetu horského, který městečko od západu objímá. Pod námi leží směsice domů, ze které vyniká několik větších kaplí svými kopulemi; chrám hlavní nepadá do očí, neboť má prostou prejzovou střechu; za to však pyrgos protátský hyzdí špičatá střecha cinková, po jeho vyhoření na cimbuří vyzdvižená. Dále viděti vinice a sady v nejbližším okolí, z něhož ojedinělé kellie, jako paprsky od středu svého, do lesního houští zabíhají a tam se ztrácejí. Směrem k severu zakrývají obzor rozsáhlé stavby škitu Ondřejského; na břehu mořském při ústí širší doliny stojí klášter Iver, jehož nejbližší soused, klášter Kutlumuš, v poloze vyšší se rozkládá. Ke Kareji směřují cesty ode všech klášterů; ke každému jednotlivému z nich lze se dostati aniž by bylo potřebí zavaditi o klášter jiný. Nejvzdálenější od Kareje jsou Chilandar, severně ležící, pět hodin cesty vzdálený a Sv. Pavel také pět hodin, ale směrem k jihu vzdálený, a konečně Lavra sv. Athanasia docela sedm hodin vzdálená.

8. **Kutlumuš** (ř. Kutlumusiu).

Nejbližší klášter, pouze několik minut od Kareje vzdálený, tvořil by s ní jednu osadu, kdyby nestál na zvláštní terasse, oddělené hluboko korulí, na které se rozprostírá ještě zahrada, louka a ořeší. Půdorys stavby jest čtyřhranný. Na jižní straně zdvíhá se dobře zachovalá věž. Severní mahala, tvořící průčelí klášterní, vyhořela r. 1856 a byla obnovena teprve r. 1891. Kutlumuš počítá se mezi kláštery řádu druhého. Kostel jest malý a vůbec neúhledný, stěny jeho mají nátěr červenohnědý, olověná střecha má pět kupolí, starší fresky pocházejí z r. 1540, novější z 18. stol. Z venčí nalézá se pomník Alexandrijského patriarchy Matouše, jenž od r. 1766 v klášteře na odpočinku žil a r. 1775 zemřel. Náhrobní kámen obsahuje nápis řecký, který hlásá, že Matouš vystavěl východní křídlo kláštera i trapezarii, okrášlil kostel, vysadil vinice a vůbec mnoho dobrého vykonal. Na téže straně přistavěna byla r. 1773 ke kostelu kaple Boho-

rodičky. Před trapezou stojí fial k svěcení vody, jehož kaple spočívá na desíti tenkých, mramorových sloupcích. Podle vřezaného nápisu na desce mramorové ukončena křtitelnice tato nákladem jistého poutníka r. 1817. Po stěnách klášterních zachovány slovanské nápisy vojvodů Valašských, jmenovitě vojvody Radu, jenž r. 1497 vystavěl křídlo severní a r. 1508 věž. Hlavní svátek připadá na 6. srpna v den Proměnění Páně, jenž bývá pro blízkost Kareje hojně navštěvován. Počet mnichů obnáší asi 40; jsou Řekové a žijí podle pravidel kinovie. 50 duší obývá škit sv. Pantelejmona, jiní jsou kellioti klášterní, neboť asi dvacet pousteven nalézá se na území Kutlumušském. Klášter vznikl za panování dynastie Komnenovců; uvádí se již r. 1169 v jedné listině. Zakladatelem jeho byl prý mnich Dionysios příjmím Kutlumušec, jenž se narodil v thessálské vesnici Kutlumuš. Od té doby není o Kutlumuši historických zpráv, až k r. 1334, kdy prót postoupil Kutlumuši pustý klášteřík, zvaný Filadelfia. R. 1428 zvětšil se Kutlumuš opět klášterem sv. Alipia, jenž z neznámých příčin se octl na mizině. Tím Kutlumuš dosáhl přístupu k moři.

Archiv klášterní jest nepatrný, bohatší jest knihovna, která obsahuje několik rukopisů až z 10. věku. Nynější majetek pozemkový záleží v metoších, ležících na některých ostrovech, pak u Jerissa, Seresu a na Kassanderském poloostrově. Dobré příjmy poskytuje les kaštanový, jenž pokrývá stráně horského hřbetu, nad klášterem se zdvíhajícího. Z kellií udržely dvě chvalnou pověst. V kellii sv. Jiří žil mnich Kyprián, který dobrovolně smrt mučennickou podstoupil; byl t. sťat v Cařihradě 5. července 1679. V kellii druhé zemřel r. 1500 mnich Nektarios ve vysokém stáří; kosti jeho až dosud v kapli sv. Archandělů jako relikvie se uctívají.

Následující dva kláštery Filothea a Karakal mají stejnou polohu jako Kutlumuš, jsouce vystavěny na výšině uprostřed svých pozemků, které z větší části lesem kaštanovým jsou porostlé. Cesta ke klášteru Filothei vede po severovýchodním svahu vysokého hřbetu kolem několika pousteven, které náležejí k Iveru. Kráčíme nad škitem sv. Jana Křtitele, jekož domky shora snadno lze přehlédnouti. U samých hranic Iverských stojí kellie sv. Onufria, nyní v ruských rukách se nalézající; staré jméno její jest Magula. Tam, kde v 14. věku škit se roz-

kládal, žil delší čas slavný hesychast Gregorios Sinaita, u kterého se zdržovalo mnoho jeho učenníků, z nichž jeden, t. otec Kallist, se stal patriarchou Cařihradským. Hranici mezi Iverem a Filotheou tvoří potok, zvaný po řecku Milopotamos, jenž uvádí v pohyb několik mlýnů. U jeho ústí do moře na levém břehu stojí věž a okolo ní několik stavení, která představují metoch Lavry sv. Athanasia, kterýž byl prý darován Lavriotům od Jana Gruzince, aby měli kde na cestě nocovati na svých pojížďkách do Kareje. Věž jest stará, ve zdivu spatřiti lze úlomky ozdobně přitesaných kamenů. V nejvyšším patře zřízena jest kaple sv. Eustratia. Obytná stavení jsou nová a jsou od r. 1890 bydlištěm Cařihradského patriarchy Joakima III., jenž tam tráví svůj odpočinek. Vinice a sady olivové zdejší jsou plodonosné.

9. **Filothea** (ř. Filotheu).

Překročíme-li dřevěný most nad potokem, v skalistém řečišti svém hučícím a nepřetržitě tekoucím a vystoupíme-li na strmý a vysoký břeh, bělají se nám hned stěny kláštera Filothey vstříc. Poloha kláštera toho jest velmi utěšená a zdravá. Lesy obkličují v dalekém kruhu náhorní rovinku, na které se rozprostírají kromě kláštera i stavení hospodářská, zahrady a vinice. Potůček, s výšin horských přicházející, vrhá se poblíže kláštera do značné hloubky, aby se spojil se shora uvedeným potokem pohraničním, tvoře malebný vodopád v čas větší vody. Panuje mínění, že ve starém věku na místě tomto stála osada hellénská Kleone, která měla své přístaviště tam, kde se nalézá nyní klášter Iver, tudíž dvě hodiny daleko. V šestém století po narození Kristovu nepřipomínají se již Kleone; byly snad opuštěny od obyvatelstva pro příběhy válečné, udržela se však pověst, že vznikl v stranách těch jeden z nejprvnějších křesťanských chrámů poloostrova Athonského a že klášter založen byl na rozvalinách kostela toho. Nelze říci, kdo jej vystavěl, tvrdí se obecně, že tam ve věku 11. žil jakýsi poustevník jménem Filotheos, jenž okolo sebe malé bratrstvo shromáždil. Za přebývání Sávy Srbského v Kareji (13. stol.) byl prý klášter ten opuštěn, ale jeho pomocí obnoven. Z té doby pochází snad hlavní chrám, jejž viděl a popsal Barskij r. 1744. Kostel nynější dostavěn r. 1765. Stojí uprostřed pravidelně čtverhranného dvora. Dělí se v pěvnici, jednu předsíň a sloupovou chodbu, nad kterou se zdvíhá zvo-

nice. Na straně severní a jižní přistavěny jsou kaple. Krytba kostelní jest olověná a má tři kupole. Před ikonostasem na levém sloupu visí zázračný obraz Matky Boží známý pod jménem řeckým „Glykofilusa“ (sladké líbání). V letech šedesátých pokryta ikona pozlacenou rízou nákladem ruského bohomolce, původem snad Gruzince, čemuž by nasvědčoval gruzinský nápis vedle nápisu řeckého a ruského. Mezi relikvijemi chová se křížek, zhotovený ze životvorného kříže Ježíšova, upevněný na stříbrné tabulce, do kteréž vyryto, že to jest dar cáře Štěpána Dušana. Jinou vzácností jest pravá ruka Jana Zlatoústého, v drahocenném obložení, o jejímž původu vydává svědectví zlatá bulla Byzantského císaře Andronika II. Staršího z r. 1284, že prý pochází až z dob císaře Theodosia II. (5. století).

Chrám jest zasvěcen Zvěstování P. Marie (25. března); v jednotlivých mahalách nalézá se ještě čtvero kaplí. Křídlo východní jest stavba nejúhlednější, tam jsou i vrata klášterní; byla-li někdy věž, nezachovala se z ní nejmenší památka. Klášter obýván jest výhradně Řeky, kteří žijí v diortu. Také jedenácte kellií okolních jest v rukách mnichů řeckých, tak že počet všech Filothejců obnáší okolo 90 duší. Hlavním důchodem kláštera jest prodej dříví stavebního. Obilí přiváží se z metochů na Kalamarii, olej z ostrova Tassu, v některých městech thráckých má pronajaté domy, přístav jest půl hodiny od kláštera vzdálen a skládá se pouze z domu pro hlídače; svážejí se tam do zásoby slabší a silnější kmeny kaštanové a jedlová prkna. Ze svatých Athonských žil ve Filothei v 15. věku igumen Theodosios, jenž zemřel jako metropolita v Trapezuntě. Byl bratrem mnicha Dionysia, obnovitele kláštera Dionysiatského. Dále žili tam mniši Damián a Dometián, hesychasté, kteří vedli život poustevnický v lesích okolních. Damián odešel později do Thessálie, odkud pocházel, a kde se stal misionářem; byl však r. 1568 od Turků zavražděn.

10. **Karakal** (ř. Karakallu).

V stínu lesním vede cesta kolem několika kellií do sousedního Karakalu, pouze půl hodiny vzdáleného, jehož nejstarší stavení, vysoká čtyřúhelná věž s cimbuřím, snad od prvních zakladatelů pochází. Jak v přehledu dějepisném na to bylo poukázáno, byl klášter tento vystavěn v 10. stol. od Italů či-li od

Latinů, z nichž jeden slul Antonín Karakal (str. 47). V stol. 11. dostal se do rukou řeckých a ač nebyl nikdy veliký, udržel se přece až po dnes při opatrné správě v dobrém stavu. Na straně západní vstupuje se skrze dvoje vrata na dvůr, obklíčený do čtverhranu budovami klášterními, dvě poschodí vysokými. Část východní a jižní jest novější; první stavěla se dvakráte brzo za sebou a není dosud dostavěna. Prudký nával vody dešťové naplnil pro nedostatek odtoku dolejší místnosti, cihly dobře nevypálené se rozmočily a stavba se zřítila. Kostel podobá se úplně kostelu filothejskému, jest však starší, t. z r. 1716, tak že mohl býti filothejskému vzorem. Místo pro trapezu nenašlo se na straně západní podle obyčeje klášterního, stojí tam mohutný pyrg pět poschodí vysoký; kamenné schody vedou až k cimbuří, přes to, že klenby jsou dosud dobré, ve věži nikdo nebydlí. Také kaple nahoře zrušena. Trapeza zařízena v jižním křídle. Jest to sál beze všech ozdob, jehož se užívá denně, neboť v klášteře jest zavedena kinovia. Mnichů jest asi šedesáte, národnosti většinou řecké. Jak archiv, tak i knihovna klášterní jsou nepatrné počtem i obsahem. Kaplí v klášteře samém jest šest, venku počet jejich roste, neboť poustevny, které sobě klášter ponechává, mají kaple, jejichž udržení stalo se nyní povinností kláštera. Jest to následek politiky, kterou Karakalští s kellioty provozují, neboť uprázdní-li se kellie, neprodá se více, nýbrž přejde do správy klášterní, ustanoví se mnich za hlídače dvou nebo tří kellií, aby denně v kapličkách zapaloval lampičky, výtěžek ze zahrad, totiž ovoce, hlavně oříšky lískové a seno, odvádí se klášteru. Mniši Karakalští mají za to, že mnoho pousteven nepřináší klášteru užitku, pročež zmenšují podle možnosti počet samostatných kelliotů, jichž bylo někdy okolo dvaceti. Nad klášterem les kaštanový pokrývá všechny stráně, které výše a výše k hlavnímu hřbetu horskému se zdvíhají. Rok co rok les se poráží; lesní důchod jest hlavním v účtech klášterních; níže kláštera leží vinice a sady olivové, které protíná cesta vedoucí ku přístavu, půl hodiny vzdálenému, výhradně za sklad dříví sloužícímu. Na skalisku, do moře vystupujícím, zachovala se původní arsana, jakých bylo potřebí v časech nebezpečných, když loupežníci mořští pobřeží Athonská navštěvovali. Jest to věž, obehnaná vysokou zdí, v ní malé dvéře, ke kterým se lze dostati pouze po žebříku; patrně vyta-

hovalo se obilí a jiné zboží pomocí kladky dovnitř, kde se uschovávalo pro čas potřeby. Vidíme tam opevnění, jakým byly opatřeny snad všechny věže, které lze až dosud spatřiti na břehu mořském, jež měly sloužiti vesměs k bezpečnějšímu vynášení nákladů lodních. Nad vchodem do staré arsany jest zazděná mramorová deska s řeckým nápisem, podle kterého věž vystavěl vojvoda Valašský Jan Petr, když byl igumenem Joasaf r. 1534. Dle pověsti stal se vojvoda Petr mnichem pode jménem Pachomios a zemřel v klášteře. Karakal má větší metochy pouze na Provlace a poloostrově Kassanderském. Z ostrovů Tassa a Limna přijímá olej olivový.

11. **Lavra sv. Athanasia** (ř. Megalis Lauras).

Sestoupíme s výšin opět do pásma nejnižšího, kde skrovnou vegetací neschůdná cesta vede nahoru a dolů přes horské výběžky po více nebo méně příkrém svahu. Časté požáry zpustošily stráně kdysi lesnaté, pouze věkovité platany zastiňují údolí. K Lavře počítají se od Karakalu plné čtyři hodiny. Pětina vede směrem jižním po skalnatém pobřeží, místy i značně vysoko nad hladinou mořskou. První údolí tvoří již hranici mezi kláštery sousedními. Jiné údolí jest známo pode jménem Morfina, ježto tam stál v 10. sol. latinský klášter Amalfiťanů, z něhož kromě polozbořené věže ještě nějaké zdivo se udrželo. Po pravém břehu potoka na pahrbku stojí věž a blíže ní vystavěno jest několik pousteven. Potok přitéká z hlubokého údolí, které odděluje vrch Athonu od horstva ostatního, aspoň na straně východní. Další cesta se vine po jeho úpatí. Při ústí potoka do moře zařízen jest mlýn o dvojím složení, a protože řečiště jest hluboké, přepíná je dřevěný most. Pozemkový majetek Amalfiťanů, jenž prostíral se po levé straně údolí, nese nyní název Provata a jest rozdělen mezi 36 větších a menších kellií, které podléhají Lavře sv. Athanasia. Po úpadku kláštera Amalfského stal se jeho následníkem nejmocnější soused. Řecké jméno Provaton poukazovalo by k tomu, že místo ono sloužívalo někdy za pastvu ovcím. Kellie sv. Artemia a Jana Bohoslovce jsou velmi lidnaté. V první žijí výhradně Rusové, v druhé pak Rumuni; jednu kellii ponechali sobě Lavriotští za konak, navštíví-li osadu tuto za nějakou příčinou.

Od Morfina cesta stoupá, pak drží se horského svahu v dosti rovném směru až dostihne za půl hodinky pramene sv. Athanasia, zvaného řecky Ajiasma, prýštícího se u samé cesty ze štěrbiny skalní s takovou silou, že by byl s to hnáti mlýnské kolo hned při vzniku svém. Voda odtéká otevřenou stružkou přes cestu a ztrácí se v zeleném houští po příkré stráni do moře. Přístup k rozpuklině skalní zamezuje zeď, ve které se nalézá okno se železnou mříží, tak že do vnitř lze viděti. Visí tam na řetízku kovová nádoba k pití. Za příčinou ochrany před zasypáním pramene přívaly dešťovými byla zeď vyhnána do značné výšky. Na pravo stojí kaplička ke cti Bohorodičky a v levo naproti krytá besídka s lavicemi, kde se může z nouze i noclehovati. Vodě této připisuje se všeobecně moc léčivá. Užívá se jí v době letní tím způsobem, že koupající se postaví pod žlábek, kterým voda ze struhy padá níže Vznik pramene má svou legendu, podle kteréž Athanasios, když stavěl svou Lavru a neměl již prostředků peněžitých, zoufale se vzdálil s úmyslem nevrátititi se více, načež přišel na to místo, kde nyní voda se pramení. Jsa unaven cestou usnul a měl sen, že se mu zjevila Matka Boží a ptala se ho, proč zanechal stavby, aby nezmalomyslněl, že ona mu poskytne prostředky k ukončení díla tou mocí, s jakou teď zde vodě dá vyprýštiti. Když Athanasios se probudil, viděl skutečně vodu téci a nabyv tím ztracené důvěry, vrátil se do Lavry, aby ve stavbě pokračoval, kterou také šťastně ukončil. Zdá se, že Athanasios octl se v nesnázích finančních po násilné smrti císaře Nikefora Foky. Mezi bratrstvem klášterním řečená pověst se udržela asi tím, že Boží Matka pojmenována „ekonomissou Lavry“ t. j. dohlížitelkyní.

Následující větší údolí má název „Velas“, a to po Partheniovi biskupovi Velašském, jenž přes potok vystavěl kamenný most, mající jeden oblouk. U mostu stojí kaplička sv. Jiří. Pobřeží tam jest písčité, čehož Lavra použila k zařízení vedlejšího přístavu, aby dříví a uhlí snáze na lodi převáženo býti mohlo. Ještě jednu hodinu jízdy a přiblížíme se k Lavře, ze které však nic neuvidíme dříve, až dojdeme skoro před samá vrata její, neboť cesta se vine okolo vinic mezi zdmi a hojné stromoví zakrývá stěny klášterní.

Vchod nalézá se na straně severní v rohu, kde se spojují křídla západní a severní. Projdouce jedno malé nádvoří vstou-

píme na veliký dvůr podlouhlého tvaru, jehož užší strany k východu a západu jsou obráceny. Dvůr přehlédnouti nelze, neboť přes prostrannost svou jest přeplněn jednotlivými staveními, která jedno za druhým se skrývají. Začínajíc od kraje západního stojí v řadě za sebou i čtyři kaple různé velikosti, dvě pekárny, prádelna, kuchyně obecná, trapeza, před kostelem vodosvětitelnice, za chrámem ve zvláštním stavení knihovna klášterní; k ní přiléhající zahrádka ukončuje teprve dvůr. Křídla klášterní netvoří celek, spojený uvnitř chodbami, jako to jest u jiných klá-

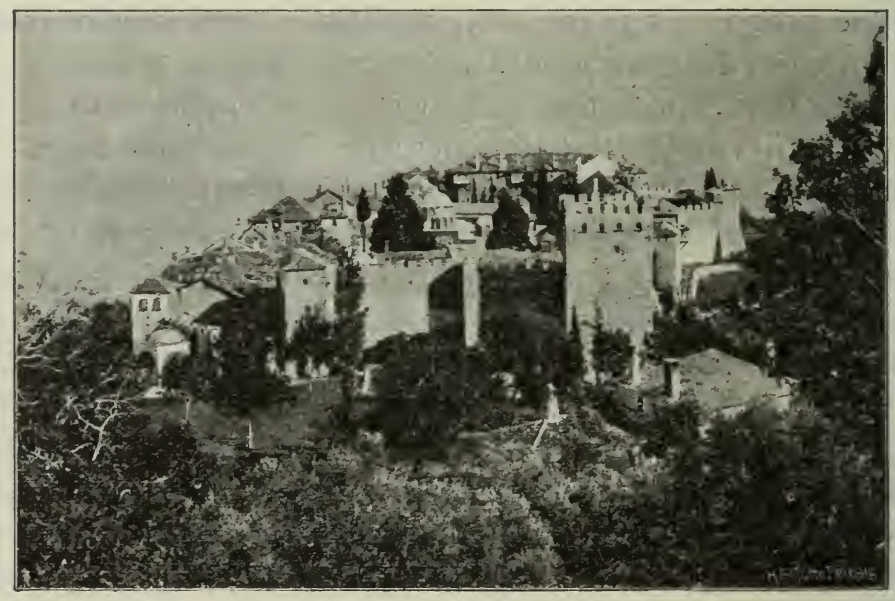

Obr. 26. Veliká Lavra (sv. Athanasia).

šterů, nýbrž skládají se z jednotlivých domů, z nichž každý má jiný účel a podle toho také jsou zařízeny. U samých vrat stojí dům hostinský nebo archondarik, pak sklad na potraviny či-li dochie, vedle pak vinárna (vinaria), sýpka na obilí, dům pro sebe tvoří i synodikon, kde se odbývá shromáždění starců, dále následuje nemocnice a pak teprve začínají klášterní kellie, z kterýchžto částí se skládá nejdelší strana t. j. severní křídlo. Protějšek, obrácený proti jihu, obsahuje výhradně cely mnišské, které však prostoupeny jsou několika věžemi s kaplemi, mezi nimiž vyniká jako nejkrajnější a nejvyšší ona, kterou vystavěl císař Jan Cimiskes ke konci 10. století, v jiné věži na straně té nalézá se malá fortna, jež usnadňuje spojení se zahradou klášterní.

Chrám, který stojí svobodně na dolejší části dvora, činí dojem pěkný, zdi jeho mají nátěr červenohnědý, střecha olověná má tři kupole, ze kterých nejširší s 16 okny zdvíhá se nad pěvnicí, dvě ostatní osvětlují předsíň. Barskij připomíná ještě dvě tmavé předsíně, nad kterými byl chór, kde se chovala tehdá knihovna. Ke každé straně přistavěno jest po jedné kapli. Sloupořadí před kostelem zřízeno bylo r. 1814 nákladem patriarchy Gregoria, od Turků r. 1821 usmrceného. V kapli na levo ukazuje se náhrobní kámen sv. Athanasia, pod kterým leží prý kosti jeho. Prozatím se ví, že po něm nezůstala ani jedná částečka relikvije, neboť podle nařízení jeho bylo po smrti jeho tělo uloženo k spánku věčnému na místo neznámé. Dvéře z předsíně do hlavního chrámu vedoucí mají stkvostné kování, které zajisté jest oním darem, jejž zaslal Nikeforos Fokas Athanasiovi po svém vítězství nad Saracény na ostrově Krétě. Výstupky pro pěvce mají stěny, vykládané dlaždicemi, barevně glazurovanými, což se stalo z poručení patriarchy Dionysia v letech 1663—65. Podstavce na knihy a ikony, i stolec igumenský, jsou uměle okrášleny perletí a slonovinou. Na stolci visí v zadu ikona sv. Athanasia v životní velikosti, jež pochází ze 16. věku. Dal ji zhotoviti Uhersko-Valašský vojvoda Vladislav. Ze čtyř sloupů mramorových, tvořících distillon, stál ještě v době Barkého jeden nezakrytý dřevěným ikonostasem. Proměna stala se r. 1770, nyní pak postaven ozdobný templ z mramoru. Dlažba kostelní jest z pestrobarevného mramoru, jehož žilky a květy velmi malebně vypadají. Před ikonostasem postaveny jsou čtyři měděné svícny velikých rozměrů, dva daroval r. 1741 jistý měšťan z Janiny, druhé dva, o mnoho větší, jsou dar ze Soluna. Fresky v chrámě samém pocházejí podle nápisu z r. 1535. Maloval je mnich Theofan a náklad vedl Neofyt, biskup Verrijský. Pozdější malba v předsíni prozrazuje se živostí svou. V ikonostasu vynikají hlavně dvě ikony, t. Boží Matka a Spasitel, dar to císaře Andronika Palaiologa. V oltáři chová se mozaikový obraz Jana Bohoslovce, darovaný od císaře Jana Cimiska. Lavra jest bohata na relikvije, jejichž největší část jest uložena ve skříni o 12 truhlicích podle měsíců spořádaných. Truhlík, určený pro měsíc srpen, zůstal však prázdným. Relikvije větší, jako hlava Basileia Velikého, Michaela Sinajského, mučenníka Alexandra Indického a Eustratia, pak ruka Řehoře Arménského a

mučennice Minodory, i dvě relikvije Jana Zlatoústého jsou dary císařů Byzantských a pravost jejich jest potvrzena zlatými bullami. Hlava slavného zpěváka Jana Kukuzela jest uložena v oltáři. Z křížů, bohaté práce byzantské, dva pocházejí od císaře Nikefora Foky; jiný kříž, okrášlený čtyřmi perlami velikosti lískového oříšku, daroval císař Michael (1071—78), z ostatních křížů jest nejznamenitější ten, ve kterém jsou uloženy částečky relikvijí, pocházející z utrpení Kristova. V kaplích, ke kostelu přistavěných, zachovaly se dosud staré distillony, stěnomalba v kapli levé jest z r. 1560. Kapli pravou dal vystavěti r. 1578 Martinios, někdejší biskup na ostrově Samu; fresky byly obnoveny r. 1854.

Mezi trapezarií a kostelem rostou dva cypřiše znamenité tlouštky, z nichž jeden ve výšce prsní měří v průměru 1 m, druhý, poněkud zdravější, jest ještě silnější. Zasadil prý je sv. Athanasios, tak že by byly 900 let staré. Botanik Griesebach věří v tradici tu, neboť podle něho udržuje se pověst o stáří stromů snáze nežli u jiných předmětů. Protože nikdy nebyly osekávány, rozvětvují se v kmeny velmi nízko. U samého kostela stojí kaple na svěcení vody s největší mísou mezi všemi kláštery, zhotovenou z jednoho kusu mramoru, měřící v průměru dva metry. Střecha spočívá na osmi sloupích, dolejší část obložena jest kamennými deskami, na nichž vydlabány jsou znaky mythologické, jistě původu starého. Prostoru před kostelem obkličují s jedné strany tři zděné náhrobky patriarchů, kteří v Lavře delší dobu žili a zemřeli. V jedné hrobce odpočívá patriarcha Antimos II., jenž r. 1624 do Lavry přišel, v druhé Dionysios, pocházející z ostrova Andru, jenž zemřel r. 1696, ve třetí Jeremiáš, rodem z Patmu, pohřbený r. 1735. Na straně druhé vystavěna zvonice nepatrné výšky, za níž nalézá se v jednom stavení kaple, zasvěcená sv. Athanasiovi, ve které se chová jeho nákrční kříž a hůl. Vystavěl ji r. 1643 vévoda Valašský Matouš s ženou svou Helenou, jejichž vyobrazení na stěně lze spatřiti.

Trapeza jest budova rozsáhlá, jež má uvnitř podobu kříže. Stoly s deskami mramorovými stojí ve dvou řadách po dvanácti, 25. stůl jest igumenský. Fresky dal zhotoviti metropolita Gennadios okolo r. 1535. Východní průčelí sálu pokrývá vyobrazení posledního soudu velikých rozměrů. V klášteře vládne diortum a jí se tudíž společně pouze několikrát do roka. Původně bylo

svátkem hlavním Zvěstování P. Marie, nyní světí se 5. červenec, jako úmrtní den zakladatele Lavry. Toho dne přenáší se do hlavního chrámu zázračný obraz Matky Boží, nazvaný po řecku „Kukuzelissa“, ježto před ním zpívával Jan Kukuzel, jemuž ve snu se prý zjevila (str. 180).

Obsah bibliothéky není dosud podrobně znám. Prof. Lambrosovi nepoštěstilo se katalog její sestaviti. Nejvíce prozkoumal ji Porfyrij Uspenskij, jenž nálezy své částečně uveřejnil. Nemalou zajímavost má sbírka (kuvaras), kterou pořídil r. 1708 učený Řek Nikolaos Mavrokordatos, ve které pojednává o sporech bohosloveckých 14. věku mezi hesychasty a jejich protivníky. Spisy asketické Basileia Velikého a Řehoře Bohoslovce pocházejí z 8. století, také pergamenový rukopis řeckého lékaře Dioskorida má velikou cenu. V archivu první místo zaujímá závět Athanasiova, napsaná od jeho učenníka Antonia. Nejstarší zlatá bulla pochází od císaře Nikefora Foky, dvě jsou od Konstantina IX. Monomacha, několik od Alexia Komnena, od obou Androniků a pozdějších císařů Byzantských, také zachovalo se několik dokumentů, od panovníků Srbských, od vojvod Valašských a cářů Ruských, neboť již r. 1658 mohli Lavriotští každého čtvrtého roku na Rus přicházeti.

Lavra sv. Athanasia již od založení svého stojí mezi kláštery Athonskými povždy na místě prvním a uměla sobě zachovati tuto přednost i do časů nynějších. Zařízena byvši podle vzoru klášterů východních, byla pokládána za vzor hodný následování, tak že ostatní větší kláštery napodobily při stavbách svých osvědčeného rozdělení jejího.

Na území Lavry vzniklo mnoho pousteven, ve kterých většina svatých otců Athonských vedla život bohabojný, neboť hned od příchodu prvních mnichů pokládá se úpatí vrchu Athonu za místo Bohu nejmilejší, což ostatně platí až dosud. Jihovýchodní stráně Athonské jsou vesměs majetkem Lavry a přes kamenitou půdu, strmé polohou a neschůdné cesty rozkládají se na nich nejen ojedinělé poustevny, nýbrž i lidnaté osady, tak že se v obvodu Lavry, čítá úhrnem 178 kaplí. Prvním světcem v stranách těch stal se Petr Athonský, po němž následoval Euthymios Solunský. I Athanasios přebýval nějaký čas v pustině Melana, než mohl přikročiti ku stavbě Lavry. Ve století 14. vynikl nade všecky ostatní mnichy Gregorios Palamas a před ním

již dříve jiný Gregorios, učitel jeho, jenž žil ve škitu Glossa, nyní neznámém. Podivným světcem byl Maxim Kavsokalivský, jenž však přece našel dosti následovníků, mezi nimiž nejznámějšími se stali mniši Nifon a Nil. Podobně jako jiné kláštery Athonské, měla Lavra také čas úpadku svého. Na začátku 17. stol. byla úplně na mizině, neboť žilo v ní pouze 6 mnichů. Teprve příchodem patriarchy Antima II., rozmnožil se počet bratrstva. Ke konci věku toho stal se patriarcha Dionysios hlavním dobrodincem kláštera. Žil řadu let na odpočinku v kellii Jana Zlatoústého blíže Lavry.

Lavra, vystavěna jest na východním kraji terassy, která příkrým svahem spadá k moři, asi půl hodiny vzdálenému. Vyhlídka od vrat klášterních jest půvabná a pro lepší pohodlí postavena jest tam besídka. Lad Lavrou zdvíhá se k západu vysoký hřbet horský, odkud přitéká studená voda, jež jest rozvedena po všech staveních klášterních a do zahrady. K přístavu vede cesta dlážděná níže. Zajímavo jest pozorovati zařízení přístavní, které pochází ještě od zakladatele Lavry, vždyť známo jest, jak Athonci žalovali na Athanasia, že zřídil bezpečný přístav a tím usnadnil spojení obchodní. Blíže ku břehu zdvíhá se z vln mořských skála celistvá a na ní čtyřhranná věž o několika poschodích s pevnými vraty, ke kterým vede s vysokého pobřeží dřevěný most. Ve starších dobách byl to podle zachovaných známek most zdvihací. Ostatní část skalnatého ostrůvku obehnána jest zdí, ke které přistavěna jsou stavení, sloužící za byty a sklady. Znamenitá výška zdiva zamezuje přístup se strany mořské. Od skály na pravo zahražen jest kus moře kamennou zdí, podobně jako u kláštera Pantokratoru. Příznivá poloha skalních útesů usnadnila vystavění hráze, která zabezpečuje lodím plachetním prostřední velikosti ochranu proti bouřlivým větrům. Pouze jediným otvorem lze vplouti do vnitř přístavu, na jehož nábřeží vystavěn jest domek, byt to hlídače přístavního, jenž se tam pro větší pohodlí přestěhoval ze staré opevněné arsany. V čase letním používá se ho od starců klášterních k noclehům při vyjížďkách po moři. Časem slouží se i mše v jedné ze dvou tamějších kapliček.

V Lavře žije sto mnichů, kteří jsou skoro výhradně Řekové. Ve zprávě klášterní zavedeno jest diortum. Metochy na Provlace, Kalamarii a Kassandře zajišťují dostatek obilí, sady

olivové na ostrovech Tassu, Imbru, Limnu a vinice na Sv. Hoře jsou plodorodné. Uhlí dřevěné jest jediným prodejným výrobkem z lesů klášterních, kde dříví stavební pouze ku potřebě domácí se poráží. K Lavře náleží rozsáhlý majetek pozemkový, který přes svou divokost jest dosti obydlen. Tři lidnaté škity a větší počet samot roztroušen jest po příhodných místech a jejichž obyvatelstvo, na 600 osob čítající, krajinu poněkud oživuje. Škity nazývají se: Sv. Jan Křtitel, Kavsokaliva a Sv. Anna; škit sv. Eliáše obsahuje nepatrný kostelík se třemi chaloupkami. Větší skupiny pousteven, ale bez společného kostela, nesou jména: Kereša, Katunaki, Karulja. Několik jednotlivých kellií nalézá se v rukách ruských, škit Jana Křtitele obývají výhradně Rumuni, ostatní poustevníci, ač mezi nimi jest mnoho makedonských Bulharů, platí za Řeky. Hlavní cesta zatáčí se od vrat okolo západní stěny klášterní, kde seřaděny jsou veškeré budovy hospodářské. Nalézáme tam mlýn, poněkud výše kovárnu, u samé cesty pak stáje pro mezky, obydlí dělnická, ratejny i hřbitov s kaplí. V levo pod cestou prostírá se pečlivě obdělávaná zahrada zelinářská, uprostřed kteréž ve stínu stromoví stojí kellie, ve které Jan Kukuzel dlouhá léta žil a pokojně zemřel.

Hodinu cesty od Lavry ve směru jižním leží škit sv. Jana Křtitele na protější straně roviny, která se rozprostírá mezi Lavrou a škitem, kde prý stála za dob řeckých osada Athos, jež později zpustla. Již ode dávna nalézaly se tam poustevny, neboť sv. Athanasios našel jednoho starce jménem Isaia, u kterého se ubytoval po příchodu svém do krajiny této. R. 1852 založen tam škit od Rumunů či-li Vlachů, kteří při službě církevní svého mateřského jazyka užívají. Příjmy svými odkázáni jsou na almužny, kterých, jak se zdá, z otčiny jejich dochází hojně. Škit obývá asi 60 mnichů, kteří se řídí podle pravidel společenských. Výstavností podobá se škit tento malému klášteru. Dvůr se tří stran obehnán jest vyššími budovami, v jejichž středu stojí dosti prostranný kostel. Ke škitu náležejí pozemky nepatrné výměry a malé úrodnosti, místy proměněné ve vinice a zahrady. Ve vzdálenosti několika minut v jedné rokli, vedoucí k samé hladině mořské, ukazuje se jeskyně sv. Athanasia, kde prý častěji se zdržoval a se postil. Skutečně nalézá se tam přečnívající skála, pod kterou vystavěny jsou dva malé domečky s kapličkami ke cti Bohorodičky a sv. Mikuláše.

Od škitu Jana Křtitele přijdeme opět na hlavní cestu a z ní dosti brzo na výšinu, odkud lze přehlédnouti ještě nejstarší, nejdelší a nejmalebnější část Lavry. Stojíme u kříže, zvaného Kukuzelovým, ježto Jan Kukuzel pásl tam obyčejně stádo své. Níže stranou, na místě, kde zpívával a slyšen byl od jistého poustevníka, stojí nyní kaplička (str. 180). Za křížem dělí se cesta a vede na pravo asi dvě hodiny na Kerešu, v levo pak nad vysokým břehem do škitu Kavsokalivy. Nedaleko, kde ve stínu lesním spatříme běleti se stavení, žil na svahu horském Petr Athonský v jeskyni po 53 let, který kdyby náhodou ho nebyl našel zbloudilý lovec, by byl zemřel nepoznán ve své samotě. (Viz str. 24). Jeho obraz nalézáme po celém Athoně ve všech kostelích a jídelnách. Jest to postava vysoká a hubená s vlasy bílými a hustými s bradou předlouhou, rovněž bílou, s očima vpadlýma; boky ovinuté jsou šátkem, jediným to jeho oblekem. Jeskyně, ve které Petr žil a zemřel, jest zazděna až na malý otvor, kterým lze viděti dovnitř. Asi 25 kroků výše stojí malá kellie s kapličkou, zasvěcenou Petrovi Athonskému. Jeden nebo dva poustevníci s povolením Lavriotů mohou tam bydleti a přijímati almužny; 12. červen platí za výroční den úmrtí světce a slaví se odbýváním liturgie.

Cesta do škitu Kavsokalivy trvá dobré dvě hodiny. Jest obtížná a dosti nebezpečná, jmenovitě pro mezky, ježto neopatrný krok může způsobiti pád zvířete. Pěšina vede po kamenitém svahu. Pod námi hluboko narážejí vlny na příkré stěny, nad námi opět hrozí pádem ohromné balvany. Na místech zvlášť neschůdných bylo nutno cestu podezdíti a deskami vydlážditi. Vegetace není skoro žádná až teprve v polovině cesty. Vystoupíme-li na terassu, kde vystavěna jest poustevna uprostřed vinice, voda ze stráně tekoucí jedině umožnila osídlení. Přicházíme ke kellii sv, Nila, která jest dobře známá po celém Athoně. Otec Nil pocházel z Morey. V mládí svém ztratil rodiče, pročež vzal si jej na vychování kněz Makarios, dědeček jeho, u kterého byl také vysvěcen za jáhna a později za kněze. U obou panovala touha po vyšší dokonalosti duchovní, proto se rozhodli přesídliti na Horu Athonskou, kde snáze v tichosti, mírnosti a spokojenosti bylo možno žíti. Navštívili a ohledali rozličná místa, až je přivábilo prosté skalnaté úpatí vrchu Athonského na straně východní, známé pod jménem „Svaté kameny“, náležející k Lavře

sv. Athanasia. Zakoupili místo toto a vystavěli tam poustevnu s kapličkou. Otec Makarios brzy na to zemřel a Nil pečoval o spasení své sám. Divoké a nehostinné okolí přimělo jej k životu zvláštnímu, ve kterém hleděl dosáhnouti štěstí; nedaleko kellie, vysoko na srázném pobřeží, nalézá se ve skalnaté stěně jeskyně, ke které jest jen velmi těsný a nebezpečný přístup. Tam zdržoval se otec Nil nejraději a přepustiv učenníku svému poustevnu horní, žil podobně jako Petr Athonský v neustálé modlitbě, nejkrajněší zdrželivosti a odříkal se všech výhod tělesných, touže výhradně po klidu duše. K jeskyni vede 105 schůdků. Jednou zpozorovali rybáři proud tekutiny voňavé po kolmé skále až k hladině mořské, pročež vznikla pověst, že prýští z hrobu otce Nila, jenž vyhlášen za světce pode jménem Nil Myrrhotočivý nebo Myrrhotočný (myrrhou prýštící). Památka jeho položena na 12. listopad. Pohřben byl blíže jeskyně, jak právě místnost dovolovala. Během času ztratily se stopy hrobu, až když r. 1815 poustevníci Kavsokalivští před jeskyní malou kapličku stavěti počali, přišli při kopání základů na kosti lidské, které uznány za ostatky otce Nila, ježto jiného obyvatele jeskyné nikdy neměla. V poustevně udržela se dosud závět otce Makaria, psaná r. 1608. Kdy zemřel, není známo, právě tak, jako den smrti sv. Nila, jež se klade na konec 17. století.

Na další cestě podél zálivu lze přehlédnouti zdola více než sto metrů vysokou stěnu a na malém výstupku kostelík před jeskyní. Ve skále viděti otvor, odkud podle pověsti myrrha prý vytékala. Po několikeré pouti přes skalnaté výběžky, vždy ve značné výšce nad mořem se nalézající, překvapí nás při obejití jednoho ostrohu neočekávaný pohled na škit Kavsokaliva. Domky jeho seskupeny jsou v dosti široké kotlině od samého břehu až do jisté výšky nad sebou a vedle sebe. Uprostřed nich vyniká kostel a věž, malebné pozadí tvoří lesnaté okolní stráně. Ale nejen amfiteatrální polohou, nýbrž i svou výstavností předstihuje škit tento ostatní škity Athonské, neboť všech 50 domků, ze kterých se skládá, vypadá jako nové, obílené a břidlicí pokryté, tmavolesklé listy stromů pomerančových a citronových a dodávají osadě zvláštního půvabu.

Jméno škitu pochází od askety Maxima, jenž ve 14. století v krajině té poustevničil a ten obyčej míval, že vždy po nějakém čase kolibu svou spálil a jinou sobě v sousedství vy-

stavěl. Proto obdržel jméno Kavsokalivita (palič chalup) a název tento přešel i na místo, kde Maxim mnoho let ztrávil.

Škit vznikl r. 1730, když se tam usadil mnich Akakios, k němuž se přidružilo několik poustevníků, neboť otec Akakios byl proslulý svou moudrostí a příkladným životem. R. 1745 obdržel škit řád od Lavry. Kostel zasvěcen jest sv. Trojici, zvonici přestavěl patriarcha Joakim III. r. 1898. Blíže kostela stojí stavení obecná, mezi nimiž i mlýn. Pramen vzniká nad škitem ve vrchu, přitéká kanálem a rozvádí se pomocí trub po celém škitu. Obyvatelů čítá se na sto duší. Výživou svou odkázáni jsou na ruční práci. Jsou mezi nimi dovední malíři i řezbáři. První tvoří družstvo o 8 nebo 9 členech, které požívá velmi chvalné pověsti a po svém starci a učiteli nazývá se bratří Joasafovi. Ikony jejich těší se dobrému odbytu. Na sklonku 18. stol. žilo ve škitě tom několik mnichů vyššího vzdělání, kteří požívali nemalé vážnosti mezi Athonci, jako byl otec Theoklit, († r. 1770), dřívější tajemník patriarchie Cařihradské a znalec mnoha jazyků, dále mnich Rafael, jenž sestavil modlitby k sv. Barboře, hierodiakon Neofyt, jenž sepsal služby sv. otců a jejich život. R. 1784 vyvolili sobě mniši Xenofští otce Pajsije za igumena, za něhož žil ve škitě asket Methodios, pocházející z rodu šlechtického. I novomučenníkem může se honositi tento škit, neboť r. 1730 odešel mnich Pachomij, rodem Rus do Malé Asie, kde smrt mučennickou dobrovolně podstoupil.

Koho zajímá květena Athonská, má nejlepší příležitost prozkoumati všecka pásma její na vlastním vrchu Athonu, neboť Kavsokaliva leží v pásmu nejnižším, Kereša v pásmu dubů a kaštanů, výše následuje les jehličnatý a konečně flora alpská.

Cesta od břehu mořského až na temeno trvá dobrých šest hodin. Do Kereše či-li Kerasia čítá se dvě hodiny chůze. Cesta vede v neustálých záhybech po kamenité stráni až na výšinu, nízkým lesem porostlou. Škit zmizí již dávno před zraky našimi, na levo otvírá se opravdová propast, neboť bez nebezpečí nelze na dno dohlédnouti pro kolmo zapadající stěny. Pouze hejna holubů a lesních kur přeletují sem tam, aniž jich kdo pronásleduje. Míjíme osamělou kellii, jediného to místa, kde jsou rozsáhlejší vinice; odtud zamlouvají si Kavsokalivští víno, neboť u nich dole není místa k jeho pěstování. Než se přiblížíme ke

Kereši, spojuje se pěšina naše s cestou hlavní, vedoucí z Lavry neustále lesem; před Kereší pozorovati lze na zalesněném pahorku zbytky zdiva, jež se nyní nazývají Siderokastro a Paleokastro.

Porfyrij Uspenskij vyslovuje domněnku, zda-li to nejsou zbytky někdejšího města Akroathu, které se prý rozprostíralo v těch místech. Poustevnická osada Kereša, jejíž jméno se odvozuje od hojně tam rostoucích stromů třešňových, skládá se z dvanácti kellií, obydlených od mnichů ruských a řeckých, které jsou roztroušeny na vrchním kraji širokého úvalu, který čím níže, tím užším se stává, až na samém pobřeží co nejtěsněji se končí. Nepatrné zahrádky obkličují každou chaloupku, vinic jest málo, pouze kellie sv. Jiří jest stavení prostrannější. Nalézá se v rukách Rusů a bývá hojně navštěvována od poutníků, platí vůbec za pohodlnou stanici při slézání Athonu.

Nad Kereší vede hlavní cesta ke škitu sv. Anny; u jednoho kříže dřevěného odbočíme na stezku, po které možno vystoupiti až na samé témě Hory.

Mezi stromy listnatými, jmenovitě duby, jeví se také již jehličí, ve skupinách rostoucí, podrost rozličného křoví pokrývá půdu lesní; pouze tam, kde jest násyp kamenitý, mizí rostlinstvo. Třeba projíti takovou spoustu kamenů, které někdy shora se zřítilo. Cesta musila býti založena ve mnohých oklikách, kamení na způsob zdi bylo nutno srovnati a za dlažbu použíti. Projdouce těsnými skalisky, dostaneme se na místo svobodnější, odkud lze přehlédnouti rozlohu Kereši, jejíž poustevny lze snadno spočítati. Pozorujeme i hloubku údolí, neboť po obou stranách jeho zdvíhají se skalnaté stěny, přecházející pak v ostré vrcholky. Z počátku drží se cesta směru západního až ke korytu vodou, v zimě dolů tekoucí, vybrázděnému. Odtud pne se opět příkře nahoru, načež ve velikém oblouku se zatáčí k jihu, a po kraji výmolu, za odtok vody dešťové i sněhové sloužící, bezmála v rovné čáře nahoru se táhne. Čím výše stoupáme, tím mělčejším stává se výmol, tak že snadno překročiti se může, což také častěji se opakuje, neboť podle okolností stezka se drží levého nebo pravého břehu jeho. Duby a kaštany řídnou, vyskytuje se již borovice, na jistém místě strom listnatý jedním rázem mizí a zavládne stromoví jehličnaté. Kráčíme mezi jednotlivými stromy černé borovice, kterých však ročně ubývá.

Když učený Grisebach r. 1839 tamtudy procházel, stál tam ještě hustý les neporušený, nyní viděti jest pařezy a ohořelé kmeny, pravou satiru na lesní hospodářství, provedenou lidskou ziskuchtivostí, třebas že i požáry přispěly ke zpustošení. Stoupání trvá půl hodiny, stráně někdy zalesněné, pokryty jsou ostružinami, šípkem a jinými nízkými keři. Konečně uzříme před sebou v dáli bělati se nepatrné stavení, ke kterému pěšinou se také přiblížíme. Zastavíme se na místě, které se mezi mnichy jmenuje Bogorodica; jest to kaplička skrovného vzezření zasvěcená ke cti Matky Boží, k níž jest přistavěna síň, ve kteréž se nalézá cisterna na vodu dešťovou a ohniště. Jinou větší přiléhající místnost, určenou pro navštěvovatele ku přenocování, zřídili Lavrioti roku 1880. První zprávy o kapli pocházejí teprve ze 16. století; vznik její však jest nepochybně mnohem starší. R. 1665 obnovena nákladem patriarchy Dionysia, v Lavře tehdáž bydlícího. V sousedství jejím stojí prostá chýže, která slouží stádu koz za přístřeší v čase nepohody. Pasák klášterní pase je po pažitech horských celé léto, jsa jediným obyvatelem končin těchto.

Výška místa obnáší okolo 1500 metrů. Jest to palouk mírně se svažující k západu s vyhlídkou pouze k východu. Stojíme na kraji stěny, která pod námi hluboko zapadá a patrně posunutím vrstev skalních se oddělila, čemuž hladký povrch její zdá se nasvědčovati. Tři zakrnělé habrovce (Ostrya) blíže stavení, o něco dále pak jistý druh řeřábu (Sorbus Aria Cr.) hlohu (Crataegus orientalis Poll.) a muchovník (Aronia) jsou zástupci stromoví listnatého v těch výšinách, dřištál krétský, zimolez obecný a druh řešetláku (Rhamnus tinctoria var. prunifolia Sib. Sim.), které zůstávají vždy keři nízkého a slabého rozvětvení. Kromě jedle pozorujeme ještě jiné stromy jehličnaté, ač nikoliv hojně; jsou to tis červený a jalovec smrdutý či-li chvojka. Travnatá prostora poskytuje v čase letním vždy hojný výtěžek sběratelům květeny Athonské. Jsou tam rostliny, pro ona místa typické a bylo by lze jich určiti snadno na 20 druhů. Od kaple Bohorodičky počítá se až na samý vrch jedna a půl hodiny. V mnohonásobných serpentinách vede pěšina po boku východním, jedle zůstávají brzy za námi a vegetace alpská kyne nám vstříc z mramorového štěrku. Zdá se, jako bychom kráčeli po pěšinkách, květinami schválně obroubených. Ze syté

zeleně vynikají žlutavé karafiáty, blankytně a růžově kvetoucí lny, čistě žluté Hypericum, Vericaria, Hippocrepis, Centaurea, bílé kvítky rostlin křižokvětých lze hojně pozorovati, podobně i chumáče listů bodlavých s květy lilakovými (Astragalus dva druhy), jim květem a vzrůstem se podobající Pterocephalus a Anthyllis až na to, že listy jejich nejsou bodlavé; v štěrbinách skalních uhlídáme leckde některý druh Sempervivum, Sedum nebo Saxifraga; i růže pne se po mramoru, jalovec se plazí po kamení a lýkovec alpský (Daphne), tvoří objemné a rozložité

Obr. 27. Vrchol hory Athos s kaplí Proměnění Páně.

trsy; nepatrně kvetoucí mateřídouška, doušník, ožanka z čeledi pyskatých rozšiřují příjemnou vůni, několik druhů pryšce (Euphorbia) zdá se býti domovem v tom kamení, ve kterém i traviny kořeny své zapustily, což platí o Stipa pennata, Dactylis glomerata, některých Avena a Poa, kapradin jest pouze jediný druh.

Čím blíže k vrchu, tím více vystupují ohromné mramorové balvany. Pronikneme-li konečně těsným průchodem a vystoupíme na témě, uzříme před sebou kostelík, jehož střecha jako nejvyšší bod opatřena jest dvěma hromosvody. Rozloha vrcholu jest nepatrná, všude vyčnívají skaliska, zdvihají se kužele tvoříce mezi sebou rozsedliny hluboké, nepřístupné. S nouzí rozší-

řena byla plocha stavební pro kapli, neboť od strany západní i severní zejí propasti, ve kterých i přes leto sníh se drží, k jihu jest svah méně příkrý, přes to však sestup jest nebezpečný. Vegetace jest velmi chudá. Bylinky skrývají se na místech před větry poněkud chráněných; skoro již vyhubena jest protěž nevadnoucí (Helichrysum virgineum Grisb.), přicházejícími poutníky a zvláštními sběrateli horlivě hledaná. Z míst snadno přístupných již zmizela, pročež nutno několik desítek metrů na straně jižní dolů lézti, než se najde místo, kde dosud pokrývá boky kamenů převislých. Vyhlídka s hůry jest velkolepá; jako ostatně všude, kde člověk pozná kousek vesmíru, pokořiti se musí všemocné přírodě, tak i na vrcholu Athonu nucen jest zkroušeně vyznati svou nepatrnost. Na nejjižnějším cípu poloostrova omývají vlny mořské větší část podnoží jeho a šíří se dál a dále až k obzoru, kde zdánlivě s nebem se spojují, tmavé body více nebo méně rozsáhlé znamenají ostrovy, nepatrné bělavé tečky plachetní lodě, hladinu mořskou prorývající. Nás především zajímá souše, pod námi se rozprostírající, tvořící tři poloostrovy, Kassandru, Longos a Sv. Horu. Obrysy a hornatiny dvou prvnějších lze dobře rozeznati, poloostrov Athonský vypadá jako plastická mapa, na které každý, kdo zná místopis jeho, nalezne, kde jaký klášter se skrývá, v té nebo oné zátoce. Povrch poloostrova lze srovnati obrazně se zkamenělými vlnami, neboť střídají se tam vrchy a doliny, vybíhající z hlavního hřbetu horského, který vysílá rozsochy své jak na západ, tak i na východ.

Na straně východní jsou tyto rozsochy o mnoho delší a tvoří několik vysočin nebo vlastně teras, kterých použito již od starodávna k osídlení. Tak v Kareji přes vzdálenost její lze podrobně rozeznati jednotlivé domy její, s bílými stěnami a červenými střechami, za městysem vypíná se nový chrám škitu Seraje nad ostatními budovami, kdežto níže položený Iver jaksi ukončuje širokou dolinu, od Kareje k pobřeží zapadající, s celou řadou kellií. Druhá o mnoho bližší vysočina jest Provata, tu menšími, tu většími poustevnami jakoby posázená uprostřed svých zahrad a vinic; viděti jest i spáleniště, způsobené posledním požárem (r. 1899), jenž zničil za 48 hodin velikou prostoru lesní od pramene sv. Athanasia až ke klášteru Karakalu, jehož černou věž dobře lze rozeznati. Jasně lze viděti horu

Olymp na západě, s druhé strany planinu Košenica, obzor uzavírající, daleko za Provlakou zdvíhají se pohoří Chalkidická, Kortač a Cholomonda, v jejichž sousedství se nalézá plodonosná Kalamaria s poplužními dvory klášterů Athonských.

Kdy byla vystavěna první kaple na kuželovitém vrchu není známo; stojí nepochybně již od objevení prvních poustevníků. Mnohem starší jest pěšina, která nyní nahoru vede, neboť po ní kráčelo zajisté již staré obyvatelstvo řecké, jež tam přinášelo oběti bohům domácím. Až do r. 1894 byla tam mnohem menší kaplička, z kamení na sucho vyzděná, nyní vystavěn jest kostelík na vápno s omítkou uvnitř, v němž dvě klenby tvoří strop, k němuž břidlicová střecha tíží svojí přiléhá. Šířka stavení obnáší šest metrů, délka devět a půl metrů, výška ku pokraji střechy tři a čtvrt metrů. Zařízení vnitřní jest vesměs nové a důkladné, i nádoby oltářní ponechány jsou tam k obecnému použití. Před vraty kostelními jest malá cisterna, poklopená kamennou deskou, jež se naplňuje vodou dešťovou pomocí žlábků.

Při stavbě kostelíka vznikl spor mezi Lavrou a klášterem Sv. Pavel, ježto mniši Svatopavelští tvrdili, že jim náleží část vrchu a že Lavriotští nemají práva bez jejich dovolení starou kapli bořiti a novou stavěti. Protátský soud nemohl obě strany porovnati, šlo se tedy do Soluna; mezi tím mistři pracovali dále a když kostelík byl hotov, bylo po soudu. Za příčinou stavby musela býti opravena stezka na vrch, neboť kromě kamene všecky ostatní potřeby stavební byly dopravovány pomocí mulů, voda nošena od Kereše, a za jednu oku (něco více než kilogram) placen jeden groš. Výlohy kryl bývalý patriarcha Joakim III., který také četl tam první mši 6. srpna r. 1895, neboť kaple vysvěcena ke cti Proměnění Páně.

V předvečer toho dne bývá na vrcholu Athonu nejživěji. Každoročně schází se tam na dvě stě mnichů, aby přítomni byli celonoční bohoslužbě a následující liturgii. Ti pak se účastní oběda, jejž přes noc připravují u kapličky dolejší klášterníci Lavriotští. Po celou noc udržuje se několik ohňů na vrchu za příčinou ohřátí účastníků. Potřebné dříví musí se však tam dopravovati. Mezi dvěma skalisky jest zavěšen železný prut, na němž se klepadlem oznamují hlavní oddíly služby církevní. Je-li počasí tiché a nebe jasné, poskytuje východ slunce velebný po-

hled. Při nestálé povětrnosti, jmenovitě panuje-li vítr, odbývá se slavnost u kaple Bohorodičky.

Slezení Hory vymáhá dost potu a únavy. Cesta zpáteční jest o mnoho kratší, schůdnější, tak že po třech hodinách se dostáváme opět k hlavní cestě, která vede do škitu sv. Anny. Nespěcháme tam přímo, nýbrž učiníme zacházku, abychom navštívili místa sice neplodná a odlehlá, ale přece od poustevníků obydlená. Tak zdvihá se nad Kereší v ostrém profilu skalnatý kužel, na jehož vršku stojí kostelíček, zasvěcený proroku Eliášovi, o něco níže v poloze skrytější nalézá se druhý kostelík sv. Basileia a při něm čtvero chaloupek, kteréžto osídlení tvoří zvláštní škit, jenž však má nouzi o vodu a proto lidnatost jeho bude vždy obmezená. Mnohem výhodnější postavení má Katunaki pod vrchem sv. Eliáše, kdež stojí dvanácte skromných domků, jejichž obyvatelé hlavně na almužnu odkázáni jsou, neboť pouhá výroba lžic, kterou provádějí, mnoho jim nevynáší. Klášter Russik podporuje ochotně mnichy, kteří vedou život střídmý a jsou skromní v potřebách svých. Místo jest osazeno poustevníky již od dob dávných. Někdy žili tam výhradně Karamanliové, t. j. křesťané turečtí z Malé Asie. Od Katunaki pustíme se ještě níže, až se octneme u malých vrátek, které uzavírají vchod do jakési rokle; to jest vyhlášená Karulja, kde se nalézá sedm pousteven ve skalnaté poušti a v každé po jednom poustevníku.

Sestup k nim jest prazvláštní a vyžaduje střízlivou hlavu, neboť množství kamenných schodů vede dolů těsnou skalní rozsedlinou. Kde kamenitý útes zabraňoval pořízení schodů, tam vydlabány aspoň díry, aby nohy o něco opírati se mohly. Pro větší bezpečnost lezce upevněn jest po straně provaz nebo řetěz k držení. Stupně a útesy střídají se vícekráte, než se přijde k první poustevně, která zřízena jest pod ohromnou převislou skalou. U ní nachází se kostelík, stojící ve stínu několika mandlovníků na vyzděné terasse. Tam scházejí se obyvatelé karulští v neděli a ve svátek k slyšení liturgie. Dole pod kostelem vede chodník dále k jiným chaloupkám, které jako hnízda vlašťovčí ke skalním stěnám zdají se býti přilepené. Moře však leží ještě hluboko pod námi a jest přístupné způsobem kromobyčejným, totiž když se spustíme vyzděnou šachtou po žebříku až ke hladině mořské a vstoupíme do loďky, tam se

nacházející a vyplujeme ven jako z nějakého přístavu. Stejné myšlenky použil jistý mnich, aby od lodníků okolo plujících vyprosil almužnu. V otvoru, studni se podobajícím, stojí žebřík o dvaceti příčelích, po jejichž slezení nutno kráčeti opatrně ještě několik metrů níže, než se přijde k místu, kde jest upevněná tyč, na kteréž jest uvázán provaz, a na jeho konci košík, jenž tak hluboko visí, aby z loďky lehce dosáhnut býti mohl. Do něho vkládají se kromě menších dárků peněžitých chléb a jiné potraviny. Osadníci Karulje jsou vesměs mniši ruští, kteří bývají vydatně podporováni od svých krajanů, neboť jinak by místo toto bylo liduprázdné. Koho vábí také kamenitá poušť, v níž není vody ani paliva, kde letním žárem vyprahne dosti skrovná vegetace a bouře mořské tu nebo onu chaloupku odnésti hrozí, tomu Lavra sv. Athanasia uděluje dovolení, usaditi se v tomto místě nehostinném, nepožadujíc od poustevníků tam žijících obvyklého poplatku.

Vracíme se jako z pochmurného podsvětí a spěcháme po dosti bídné cestičce do škitu sv. Anny, nedaleko ležícího, jenž se skládá ze dvou částí, prostě nazvaných Malá a Veliká Anna, které dohromady 80 domků čítají. Poslednější obsahuje většinu kellií s kostelem; oddíl menší jest jaksi filiálkou, neboť ve škitu hlavním není dost stavebního místa. Leží v nepatrné vzdálenosti od něho a skládá se z desíti pousteven. Ku břehu mořskému jest hodina cesty po příkrém svahu. Tam lze spatřiti zbytky starého zdiva, kde v 11. století prý stál klášter Bohorodičky zvaný Vulevtirion, jenž patřil již tenkráte k Lavře, nebyl však nikdy valně zalidněn, neboť trpěl mnoho od loupežníků. R. 1320 žil v něm pouze jediný mnich jménem Gerontios. V r. 1572 vystavěli nějací poustevníci své chýže vysoko nad klášterem starým, kde jest nyní škit a když počet jejich se rozmnožil, zařízen také okolo r. 1620 malý kostelík, který však teprve o šedesát let později byl zvětšen.

V Lavře sv. Athanasia žil tehdá bývalý patriarcha Cařihradský Dionysios, jenž značně přispěl k opravě kostela a když přišlo několik mnichů maloasijských, kteří jsouce na útěku, patu jedné nohy sv. Anny s sebou nosili, na radu patriarchovu usadili se ve škitě, při čemž on jim byl nápomocen i penězi. Od té doby zobecnělo jméno škitu toho sv. Anna. Kostel nynější či-li kyriakon pochází z r. 1752.

Prostředky k stavbě jeho poskytl kněz Filotheos z Peloponnésu. Tenkráte přistavěna i trapeza k společnému pohoštění. Blíže kostela, jako obyčejně, stojí stavení obecní. Jistá stará věž sloužila někdy k ochraně poustevníků před nájezdy pirátů. Domky rozptýleny jsou po stráních skalnatého údolí, každý má malou zahrádku a pouze přebytku vody jest děkovati, že v nich něco roste a že lidé tam mohou žíti. Voda pramení nad škitem ze skalní rozsedliny a rozvádí se po žlabech ke každému obydlí, kde naplňuje vodojemy, ze kterých se vypouští k zalévání záhonů a stromů. Uvádí v pohyb i jedno mlýnské složení a valchu, neboť hlavním zaměstnáním škitníků jest výroba vlněných čepic mnišských. Škit tento má tu výhodu, že má jisté roční příjmy. V měsíci červenci odébeře se představený škitu (dikej) do některých vesnic, které leží uvnitř zálivu Svatohorského, jejichž obyvatelé přinášejí dobrovolné dary, záležející v různých přírodninách; tyto pak se ve škitu prodají, což vynáší tolik, že osadníci nemusejí obecní pokladně doplatky odváděti. Škit obývá asi 200 osob národnosti řecké, které si osvojily aspoň částečně i jazyk ruský, neboť klášter sv. Pantelejmona a škity ruské jsou hlavními odběrateli jejich výrobků. Pro snadnější spojení s nimi vydržuje škit zvláštního lodníka, jenž za určitý plat převáží mnichy škitu do kláštera ruského a nazpět. Řád škitský potvrzen byl od patriarchy r. 1843, což se stalo k naléhání škitniků samých, neboť Lavriotští velmi je utiskovali. Následkem vznášených žalob byli vysláni z Cařihradu dva biskupové na Sv. Horu, aby společně s 19 kláštery (neboť Lavra porad se nezúčastnila), záležitost prozkoumali, načež řád, obsahující dvacet článků, od obou sporných stran byl přijat. (Viz stať o řádech str. 138 sl.).

Škit má řídkou vzácnost historického významu. R. 1730 byla tam sepsána kronika místní k naléhání někdejšího biskupa Neofyta z města Arty v Epiru. Vedle jiných relikvijí chová se tam hlava novomučenníka Makarija, který v mládí svém násilně byl poturčen, na Sv. Horu uprchl a ve škitu dvanácte let prožil. R. 1590 odešel do svého města rodného Brussy, kdež sťat. Projdeme škitem od východu k západu. Od poslední poustevny vine se cesta po svahu dolů k jedné brance, která v dávných časech snad se zavírala. Vysoké, nepřístupné skály chránily škit jako hradby, otvírajíce se pouze na jedné straně, kde možno se

prodrati násilím, odtud na západní straně ona branka s klenutím.

12. **Sv. Pavel** (ř. Agiu Pavlu).

Jsme na majetku kláštera Svatopavelského, jemuž patří také škit, okolo kterého cesta naše vede, rozložený na břehu mořském, čítající asi 40 úhledných domků. Následkem výhodné polohy proti jihu daří se tam stromům citronovým a pomerančovým, které celé to místo v zahradu proměňují. Za to další okolí jest vřesovité a bez stromoví, jako vůbec nižší pásmo po celém Athoně. Kostel škitu zasvěcen jest Narození P. Marie. Na jednom konci osady stojí stará, ale ještě dobře zachovalá věž, jež prý pochází z 10. stol., kdy žili Athanasios a Pavel, První, kdo se usadil v místech těchto, byl r. 1760 multanský mnich Daniel, jenž se zanášel také praxí lékařskou. Žil tam padesát let, později tam přišli jiní vzdělanější lidé, ztrávili tam dlouhá léta i zemřeli. Nezi nimi byl Gerazim, dřívější biskup v Aleppě, Theofan, metropolita Lakedemonský, mnich Visarion, učeník Evgenia Vulgarisa, Ananios, kněz z Trapezunta, jenž se dočkal stáří 110 let.

Od škitu, jenž se nazývá obecně také škit nový, čítá se hodina cesty do kláštera Sv. Pavla. Překročíme-li potok, který přijímá vody své ze severního boku Athonu, opustíme úpatí podle něhož vedla cesta naše od údolí Morfinského, kterážto obchůzka trvala skoro deset hodin. Vysočina, která tvoří rozvodí východo-západní a spojuje vrch Athonu s pohořím ostatním, jest složení jiného. Skládá se z felsitu, jenž zde na povrch vystoupil. Od temene Athonu táhne se rýha přímo dolů, kde nabývá značnější šířky a za odtok vody slouží, plní koryto potoka, jehož ústí do moře úplně jest zaneseno, štěrk, písek, balvany nahromadily se tak, že voda teprve při větším rozvodnění prudkým pádem do moře se vlévá; podobně i menší brázdy přijímají vody sněhové nebo dešťové. V některých zůstává sníh ležeti až do léta. Úžlabí největší nese název řecký „Xiropotamos“ (suchý potok) a toto jméno přešlo i na zakladatele Pavla Xiropotamského.

Životopis jeho uvedl jsem v přehledu dějepisném (str. 29), kde jsem se zmínil o proměně jmen klášterních Xiropotam a Sv. Pavel,

jakož i o přechodě kláštera do rukou mnichů srbských. Teď pojednám pouze o přítomném stavu kláštera.

Barskij r. 1744 udává, že klášter nemá ani dvora a proto že jest příliš těsný, ale od té doby se změnil, neboť na dvoře stojí prostranný kostel, obklíčený se tří stran budovami klášterními, vysoká zeď proti východu nahrazuje hradbu a pouze v tuto stranu mohl by se rozšířiti dvůr klášterní odkopáním stráně. Klášter vystavěn jest na skalnatém výstupku, jenž směrem k západu se končí vysokou stěnou, tak že od té strany nejmalebnějšího pohledu poskytuje. Vchod do kláštera jest od jihu. Hlavní chrám počal se stavěti r. 1839 a dokončen pomocí ruskou r. 1844. Do první předsíně vede pět stupňů, předsíň druhá oddělena jest od pěvnice pouze dvěma sloupy, střecha pokryta olovem. Má dvě veliké a čtyři menší kopule. Výroční svátek odbývá se na Hromnice (2. února). Dříve byl patronem kláštera sv. Jiří, nyní jest mu zasvěcena pouze jedna kaple, jež přistavěna jest ke kostelu, druhá kaple, na pravo zařízená, zasvěcena jest památce blaženého Pavla. V chrámě stěnomalby ještě není. Jest prostě vybílen, ale činí se přípravy okrášliti jej freskami. Nynější ikonostas pokládá se také za prozatímní. Bedlivého povšimnutí zasluhuje jeden kříž oltářní, jenž zhotoven jest ze dřeva a jeví na obou stranách vydlabané prohlubiny, ve kterých umístěny jsou pod sklem obrázky, provedené na pergamenu barvami a zlatem. Kde jaký nápis čte se po latinsku, písmena jsou formy gotické. Obrázků těch je v celku 56, po 28 na každé straně. Představují veliké svátky celého roku, apoštoly, proroky a anděly; devět obrázků schází.

Podle tvrzení domácích mnichů pochází kříž tento z doby Konstantina Velikého, čemuž však malba i písmo nikterak nenasvědčuje. Druhý kříž na prst tlustý a 21 cm. dlouhý, jest pouze částkou kříže většího, který se chová nyní v klášteře Xiropotamu a z pravého kříže Kristova prý pochází. Nápis slovanský na něm vyřezán někdy později. Neméně vzácný je dar sultánky Marie, dcery Srbského despoty Jiřího, který vlastnoručně klášteru přinesla, ač pouze na břeh vystoupila, kdež na památku toho postaven kříž. Jest to pás z několika článků sestavený, umělá práce zlatnická. Na každém článku připevněno jest po třech zrnech myrrhových, přinesených prý třemi sv. králi od východu do Betléma. Kdysi pás tento byl majetkem císařů

Obr. 28. Klášter Dionysiat.

Byzantských. Dále chovají se tam dva obrazy menšího rozměru, jeden skládací, 24 malými obrázky na pergamenu obroubený, druhý jest malba na skle, okolo které se nalézá řada miniatur s nápisy. Soudě podle jmen latinských, snadno lze míti za to, že jak obrazy, tak i kříž svrchu popsaný byly zhotoveny v Itálii k čemuž poukazuje i tradice, že t. obrazy náležely papeži Sylvestrovi. O kříži neví se, kdy a jak do kláštera byl přinesen. Mezi kelliemi jsou zařízeny ještě tři kaple. Zvonice vystavěna r. 1820, téhož času i trapeza v západním křídle, které ostatně tvoří průčelí kláštera proti moři a bylo r. 1894 zcela přestavěno. Fial k svěcení vody schází, obřad dotýčný odbývá se v předsíni kostelní. Věž či-li pyrgos starého původu stojí zvlášť na vyvýšeném místě.

Ke konci 14. století byl klášter úplně na mizině, dostal se v područí kláštera Xiropotamu a r. 1400 prodán dvěma mnichům srbským, kteří našli v tehdejších vladařích Srbských své dobrodince. Ve století 16. podporovali klášter také knížata Multanští. V první polovici 18. stol. přešel v držení Řeků, byl však obydlen slabě, neboť r. 1744 našel v něm Barskij pouze tři mnichy. Nyní bratrstvo jeho čítá asi 70 členů. Sv. Pavel patří mezi kláštery majetné, neboť zachoval sobě metochy, ležící v ruské Bessarabii, jinak má pozemky na Kalamarii, Kassandře i Provlace V knihovně chovají se kromě rukopisů řeckých také slovanské ve zvláštním oddělení; zachovalo se tam několik listin srbských z 15. věku.

Klášter vzdálen jest od pobřeží asi čtvrt hodiny. Po pravé straně potoka viděti věž a okolo ní zahradu zelinářskou. Jest na snadě domněnka, že to jest bývalá arsana, která následkem stálého nánosu s výšin Athonských se stala nezpůsobilou ku přechovávání loděk. Nový přístav upraven jest na protilehlém břehu potoka, ale při samém moři.

Do Kareje trvá jízda plných pět hodin. Cesta vede po stráni na vysoký hřeben horský, kterého nepřetržitě se drží až nad Karejí samou. Cestujeme ve stínu buků a jedlí podél hranic těch klášterů, jejichž majetek zde se končí. Kde kázala nutnost, vsazeny jsou mezníky; kde cesty se křižují, tam postaven jest jednoduchý kříž. Hlavní křižovatka nalézá se u kříže Xiropotamského, odkudž na východ vede cesta do Kareje, na západ přes klášter Xiropotam ku přístavu Dáfině. Lesy Sv Pavla roz-

prostírají se také ještě na východním boku pohoří, kde leží druhý klášterní škit, jménem Lak (Lakos), jehož obyvatelé byli někdy mniši slovanští. Škit vznikl tehdy, když Sv. Pavel byl srbský. Když klášter zchudl, škit byl opušten, až jej r. 1754 obnovili mniši rumunští. Kostelík sv. Dimitrije r. 1900 byl přestavěn. V 16 poustevnách žije asi 40 mnichů. Poloha škitu toho liší se od polohy škitů ostatních tím, že domky jsou roztroušené v hlubokém a úzkém údolí, tak že nelze od jednoho k druhému dohlédnouti. Roku 1899 byl škit v nebezpečí, že vyhoří, neboť neopatrností uhlířů vznikl lesní požár, a pouze té okolnosti, že domky sem a tam ojediněle stojí, mají osadníci děkovati, že pouze jedna chaloupka shořela.

13. **Dionysiat** (ř. Dionysiu).

Druhý klášter, na jihozápadním břehu poloostrova ležící, jest zasvěcen Janu Křtiteli, ale jinak jest všeobecně znám pode jménem Dionysiat, podle zakladatele svého, poustevníka Dionysia. Může se k němu od Sv. Pavla po suchu i po moři. První cesta trvá nejméně hodinu, neboť poutník musí přelézti několik výběžků horských, kdežto jízda v loďce vyžaduje pouze čtvrt hodiny. Poloha kláštera jest obdivuhodná, neboť na kůželovité skále zdvihají se stěny, jmenovitě od strany mořské, do značné výšky, které s mnohými poschodími, pavlačemi a okny pohled velezajímavý poskytují. Vysoká věž s cimbuřím dodává klášteru podoby středověkého hradu, do něhož přístup jest pouze jedinými vraty od jižní strany, kde se nalézají také všechna stavení hospodářská. Ne nadarmo nazýval se Dionysiat původně „Nový Kámen“, než se nynější pojmenování jeho ujalo. Dvůr klášterní jest nepatrný, jak ostatně při poloze jeho nemůže jinak ani býti. Kostel nestojí sám o sobě, nýbrž přiléhá k věži a přes svou těsnotu má na olověné střeše pět kupolí, dvě předsíně a malou kapli jako přístavek. Uvnitř jest dosti tmavý, tak že fresky jedva rozeznati lze. Brockhaus[1]) přijal do knihy své o Athoně vyobrazení prostředních dveří do kostela vedoucích, jež se vyznamenávají výtečnou dřevořezbou. Chrám, v nynější své podobě pochází od Multansko-Valašského knížete Petra z r. 1647. Věž jest starší r. 1520. Podobně jako kostel, trapeza

---

[1]) Brockhaus, Die Kunst in den Athos-Klöstern, příloha 31.

není stavením zvláštním, nýbrž umístěna jest v jednom křídle chrámu nejbližším, malba její se chválí a provedena byla nákladem Multanské kněžny Roxandy, která velikou dobroditelkou kláštera se stala, když r. 1535 vyhořel a následkem toho se zadlužil.

Dva obrazy požívají u mnichů veliké vážnosti; jeden z nich, představující Matku Boží, platil již v 7. století v Cařihradě za zázračný, obyvatelstvo úsilovně se modlilo k němu při obléhání Cařihradu od Arabů. R. 1204, když křižáci dobyli Cařihradu, odvezena ikona tato do Trebizondy, kdež ji císař Alexios Komnenos III. daroval mnichu Dionysiovi pro nový klášter; r. 1786 obdržela stříbrný obklad či-li rízu.

Známý Evgenios Vulgaris uchýlil se po rozpuštění školy Vatopedské r. 1758 těžce jsa nemocen do Dionysiatu, aby se léčil pod dozorem praktického lékaře mnicha Nikefora; vyvázl šťastně a po uzdravení svém připsal tento verš (v přibližném překladě z řeckého) k té zázračné Matce Boží, před kterou se vroucně modlíval: Života dárce nosíš v rukách svých, oživiž mne, smrt nesoucího, v pažích svých.

Obraz druhý, Jan Křtitel, taktéž starožitný, okován byl zlatem a stříbrem r. 1564 nákladem vévody Valašského Alexandra. Relikvije uloženy jsou ve skříni, na způsob kostela s 5 kupolemi zhotovené, s letopočtem 1515. Drahocenným pokladem zdá se býti pravá ruka Jana Křtitele, od lokte až k prstům sáhající, okrášlená bohatě perlami a brillanty. Nalézala se v pokladnici sultána Mahmuda, odkud jistým dragomanem jménem Janakiem r. 1810 odcizena a přinesena byla do Dionysiatu, kde se on sám stal mnichem. Dříve však ztratili mniši část lebky Jana Křtitele taktéž v bohaté ozdobě, a to ve válce ruskoturecké za vlády Kateřiny II., když relikvije za účelem bezpečnějšího úkrytu byly převáženy na ostrov Agiostrati, vojenská loď turecká plující zajala a co u nich bylo cennějšího, za kořist svou prohlásila.

V klášteře zařízeno jest sedm kapliček. Ta, která se nalézá u hlavního chrámu, pokládá se za nejstarší a byla prý založena od samého Dionysia, jehož pamět se slaví 25. června. Na svátek narození Jana Křtitele (24. června) připadá pout klášterní.

Mnichů žije tam asi sto v kinovii. Dionysiat má severně na poloostrově Athonském filiálku, t. j. někdejší samostatný klášteřík Monoxylit, jehož území hlavně jako vinice se vzdělává. Dvory poplužní má na Provlace a Kalamarii, sady olivové na ostrovech Tassu a Limnu, pousteven v okolí klášterním nalézá se osm. Bibliothéka jest bohata na rukopisy o 588 svazcích, archiv však jest nepatrný co do počtu dokumentů. Nejznámnější listinou stala se bulla Alexia III., císaře Trapezuntského, ve které se jedná r. 1375 o vystavění kláštera. Jiná bulla z r. 1366 poukazuje k metochu na ostrově Limnu. Z obou těchto letopočtů vysvítá, že r. 1375 jednalo se patrně pouze o přestavbu kláštera, již dříve stávajícího. O tom svědčí i podpis Dionysiatského igumena Theodosia na dvou zlatých bullách cáře Štěpána Dušana z let 1347 a 1348, jak podotknuto již v přehledu dějepisném (str. 79). O mnichu Dionysiovi jest nedostatek dat historických. Pouze podání ústní vypravuje o jeho působení a jest základem životopisu jeho, obsaženého v Athonském Pateriku. Dionysios narodil se v krajině Kostunské, v jižní Makedonii ve vesnici Korica. Rodiče jeho měli v držení živnost rolnickou, ale dbali přece o vzdělání syna svého. Dali mu seznati cvičení klassická, z čehož pak se zrodila u něho taková touha po vyšší dokonalosti, že odhodlal se zříci se světa veřejného a službě božské se věnovati. Dionysios měl bratra o 18 let staršího, který byl mnichem a tehdá již igumenem Athonského kláštera Filothey. K němu odebral se Dionysios, když dosáhl 20. roku věku svého. Po obyčejném čase zkušebním byl za mnicha postřižen a později také postupně i za jáhna a kněze vysvěcen. Ale v klášteře cítil se jako v okovech, byl roztržitým, nepokojným a přál sobě vřele oddati se modlitbě srdeční a stálému postu. Rozloučil se s bratrstvem a vyhlídl sobě jeskyni na západní straně hřbetu Athonského, kde také bylo zřídlo vody. Na tom místě ztrávil Dionysios tři léta, živil se nejvíce plodinami lesními, jen když se mu chtělo chleba okusiti, spustil se dolů do kláštera. Svatý život jeho přilákal mnohé mnichy, kteří se usadili poblíže jeskyně a jej za svého duchovního uznávali. Na výšině bylo však v zimě dosti studeno, proto uposlechli poustevníci rady Dionysiovy, aby se přestěhovali níže ku břehu mořskému, kde sobě malý škit zařídili. Dionysios přicházel mezi ně pouze v sobotu a neděli, aby sloužil liturgii a je poučoval.

Jednou o nočních službách božích viděl na skále pobřežní divné světlo, které silně hořelo až do svítání. Když se opakovalo tak po několik dní, oznámil Dionysios případ ten poustevníkům, načež všickni souhlasili v tom, že jest to znamení, aby v místech těch vystavěli klášter ke chvále a cti Jana Křtitele, předchůdce Páně. Započali ihned dílo sami, očistili místo stavební a dali se především do stavby věže. Ale práce bylo mnoho a prostředků málo. Proto velice vhod přišla Dionysiovi zpráva, že bratr jeho Theodosios stal se divným řízením božím z igumena Filothejského metropolitou Trapezuntským. Vypravil se tudíž s jedním učenníkem do Trapezunta k bratrovi, od kterého byl představen císaři Alexiovi, jenž přijal pod ochranu svou nový klášter, na jehož dokončení a vydržování určil tisíc stříbrných peněz každoročně z důchodů zemských, což také zlatou bullou r. 1375 potvrdil. Na to pokračováno ve stavbě, prostředky peněžité však nestačily. Odebral se tudíž Dionysios do Trapezunta po druhé a byl od panovníka hojně obdarován. Po návratu svém však našel klášter od loupežníků vydrancovaný a opuštěný od mnichů, kteří do otroctví byli odvlečeni. Jako starostlivý pastýř stáda svého, vynaložil Dionysios peníze darované na vykoupení klášterních bratří ze zajetí a vypravil se po třetí do Trapezunta, aby opět prosil o pomoc, ale nedokončil dílo své, neboť zemřel v Trapezuntě ve věku 72 let. Tam také pochován. Učenníci jeho vrátili se s dary císařskými do kláštera. Nástupcem Dionysiovým stal se otec Dometián, věrný soudruh jeho.

V 15. věku proslul na Hoře Athonské otec Nifon, jenž se stal patriarchou. Přišel již jako mnich r. 1460 a usadil se v Kareji, kde sobě chléb vydělával přepisováním knih. Potom rozhodl se pro život společenský a vstoupil do kláštera Dionysiatu, kdež pro své ctnosti a přísné zachovávání pravidel řeholních brzo se stkvěl jako vzor povolání mnišského. Tam přijal i svěcení kněžské. Když se uprázdnila metropolie v Soluně, byl otec Nifon zvolen od duchovenstva a lidu za metropolitu a za nedlouho potom, když zemřel patriarcha, povýšen byl i za jeho nástupce. Patriarchou však dlouho nezůstal, neboť panovali v Cařihradě tehdy již Turci. Přihodilo se jednou, že Nifon potkav na ulici sultána, nevzdal jemu požadované pocty, začež byl veřejně potupen a poslán do vyhnanství do Drinopole. K žádosti

knížete Valašského Radu (1493—1508) obdržel dovolení, aby se mohl odebrati do Valašska k uspořádání tamější církve, která trpěla nemalými vadami. Úsilné snaživosti jeho podařilo se reformy ve správě duchovní provésti, poměry klášterní reorganisovati a u lidu takové obliby dosáhnouti, že byl zván novým Zlatoústým. Dostal se však s knížetem Radu do vážných sporů, pro které opustil Valašsko a vrátil se na Sv. Horu. V Dionysiatě nikdo ho již nepoznal a on rovněž nedal se znáti, nýbrž hlásil se jako cizinec, jenž chce v kláštěře žíti. Službou jeho bylo přivážeti s mezky klášteru palivo. Ale dlouho nezůstalo tajno, kdo skrývá se pod prostým oděvem dřevorubce. Igumen dozvěděl se od příchozích cizinců, koho hostí, načež bratrstvo vyšlo vstříc velikému Nifontovi a vzdávalo mu čest jako bývalé hlavě církevní až do smrti jeho. Dosáhl věku 90 let.

Památka jeho položena na 11. srpen. Pozdější knížata Valašští namáhali se, aby obdrželi nějakou relikviji svého dřívějšího církevního správce, proto byla jim dána jeho lebka a pravá ruka, za což oni navzájem dali části relikvijí Jana Křtitele a zůstali po dlouhý čas dobrodinci kláštera.

V Dionysiatě složil slib mnišský otec Nikodem, jenž byl plodným spisovatelem Svatohorským. Narozen byl na kykládském ostrově Naxu, odbyl sobě školy ve Smyrně a přišel r. 1775 na Athos, vstoupil do kláštera Dionysiatu, kdež zastával služby písaře a předčítatele. Po nějakém čase přesídlil do jisté kellie blíže Kareje a oddal se úplně spisovatelství, sestavoval životy svatých otců a rozmanitá pro duši užitečná poučení. Všech jeho spisů vydaných i nevydaných počítá se 47 kusů; mezi nimi jest i Synaxar o třech dílech, spis to znamenitý. Kromě toho napsal nepřehledný počet modliteb, písní a jiných drobnějších věcí. Po krátké nemoci skončil pilný tento pracovník na poli bohosloveckém činný život svůj ve věku 60 let r. 1809.

14. **Grigoriat** (ř. Grigoriu).

Od Dionysiatu směrem k severu nejbližším klášterem jest Grigoriat. Loďkou lze cestu k němu vykonati za několik minut, po suchu za hodinu, ježto nutno přelézti vysočinu, za kterou Grigoriat v zátoce se nalézá, takže od blízkého Dionysiatu nelze

ho viděti. Stojí na skalním útesu, jen že o mnoho níže. Přístup k němu jest snadnější, než ke klášteru předešlému. Jako tam, i zde řídila se výstavnost původně podle místa. Za návštěvy Barského nebylo dvoru, r. 1761 klášter vyhořel, což zavdalo příležitost při nové stavbě na malou prostoru dvorní pamatovati. Zbytek věže pochází asi z dob dávných. Při požáru přišly na zmar listiny a jiné věci, tak že o vzniku kláštera pouze domněnky panují. Pověst dí, že tam žil v neznámé době jeden poustevník jménem Řehoř (Gregorios), rodem Srb nebo Bulhar, jenž se stal, nepochybně s cizí pomocí, zakladatelem kláštera,

Obr. 29. Klášter Grigoriat.

zasvěceného sice sv. Mikuláši, nazývaného však přec Grigoriatem. Protože zakladatel byl Slovan, obývali klášter také mniši slovanští, jejichž počet na Athoně se rozmnožil, když Jan II. Asěn Bulharský (1218—1241) opanoval krajiny řecké. Ve století 14. podepisoval se igumen Grigoriatu na zlatých bullách cáře Štěpána Dušana. Řekové se usadili v něm teprve po jeho vyhoření, když stál již více let opuštěný. Sousední Dionysiat pracoval již o to, aby klášter tento proměnil ve škit sobě podřízený, ale našli se Řekové kteří se zasadili o obnovení Grigoriatu, což také r. 1783 šťastně provedli. Nejvíce příspěvků poskytly země rumunské, kde klášter byl v dobré paměti, neboť mniši Grigoriatští vysvobodili kdysi z otroctví několik obyvatelů valašských, navrátivše je rodinnému životu.

Hlavní kostel jest stavení nízké. Má dvě předsíně. Přistavěna jest k němu jedna kaple. Všechny stěny pokryty jsou mal-

bami obvyklého rázu. V jiných oddílech klášterních zařízeno jest ještě patero kaplí, trapeza umístěna jest uvnitř křídla západního. V devadesátých letech minulého století rozšířen klášter přístavkem směrem severním podél pobřeží. Ze starších obrazů zachovala se Matka Boží, kterou darovala manželka knížete Valašského Alexandra r. 1497. V kostele nalézá se také evangelium řecké s letopočtem 1112. Z novějších rukopisů budí pozornost pojednání mnicha Visariona o tom, kterého dne má se odbývati památka za zemřelé. Visarion byl vůdcem té strany, která hájila názor, že rekviem (parastas) přísluší sloužiti pouze v neděli, a ne v sobotu, jak chtěli stoupenci učeného otce Nikodema. Jak ostatně známo, rozhodl patriarcha Theodosios r. 1772 spor tím způsobem, že dal za právo oběma stranám, aby se držely panujícího obyčeje. K tomu přidružila se také otázka, jak často se má přistupovati ku přijímání. I v té věci zněla odpověď patriarchova, že není na to nějakých zákonů, nýbrž, že to závisí od jednotlivce, svátost přijímajícího. V klášteře tomto žije na 60 mnichů národnosti řecké. Nynější kinovia zavedena r. 1840. Okolí klášterní jest hornaté, vody přitékající má dostatek, zelinářské zahrady nepatrné kousky, právě jako u Dionysiatu. Hlavní část území klášterního jsou skalnaté stráně, kolmo z moře vystupující, jejichž vrchol pokrývá řídký les, který teprv blíže horskému hřbetu hustějším se stává. Mezi Dionysiatem a Grigoriatem utvořilo se v úžlabí vysoko ležícím malé jezírko, jehož odtok při větším navodnění jezera spadá přímo do moře tvoře vodopád přes 50 metrů vysoký.

Metochy drží Grigoriat pouze na poloostrovech Longu a Kassandře. Také několik kellií poustevnických jsou jeho majetkem. Příjmy jeho z Rumunska obnášely dříve ročně několik tisíc franků, ty však odpadly, takže klášter od té doby musí velmi spořiti, aby vyšel.

15. **Simonpetr** (r. Simopetra.)

„Šimonův kámen“ po slovansku jmenuje se klášter, dvě hodiny od Grigoriatu vzdálený, jenž není již klášterem pobřežním, nýbrž vystavěn jest na vysoké skále, takže z daleka se podobá bílému sloupu nebo hranaté věži, jejíž stěny prolamuje množství oken, z nichž čtyři řady jedna nad druhou obkličují pavlač. Byl to zvláštní nápad vyhlédnouti sobě tuto skálu,

která pouze od strany severní (kde také vchod avodovod se nalézá) jest přístupna, za místo stavební. Všecky místnosti klášterní pokrývá jedna střecha, kostel i kapli, sál jídelní i malý dvůr. Podle Barského měly stejné zařízení i sv. Pavel, Dionysiat a Grigoriat, ale tyto sobě časem pomohly k místu většímu, kdežto Simonpetr, ač také vyhořel, zůstal vždy obmezen na prostoru původní. Poněvadž se nemohl rozšířiti, stavělo se do výšky a tesalo do hloubky, čímž vytvořen labyrint sklepů, chodeb, schodů

Obr. 30. Klášter Simonpetr.

a komor. Pověst o založení kláštera tohoto podal jsem v přehledu dějepisném (str. 71). Úmrtí zakladatele jeho mnicha Simona, klade se k r. 1287. Simon byl také prvním igumenem a pokřtil klášter svůj „Nový Betlehém“, ale později ustálil se název nynější. Okolo r. 1364 zvelebil a bohatě nadal klášter Srbský despota Jan Uglješa, jenž vládl v jihovýchodní Makedonii a v bitvě s Turky na Marici (1371) padl. Po smrti jeho odebral se nejstarší syn jeho Jan na Sv. Horu a stal se mnichem pode jménem Joasaf v klášteře Simonpetr, kdež konal dlouhá leta službu zahradníka a teprve na smrtelném loži se dal poznati, že jest

syn késara Uglješi. Roku 1580 Simonpetr vyhořel a stál neobydlen do r. 1622. Tehdy ujal se ho patriarcha Kyrill, jenž vydal list pastýřský, ve kterém vyzývá všecky pravoslavné, aby přispěli ku stavbě kláštera ohněm zničeného. Při požáru udusilo se mnoho mnichů dýmem, ale většině se poštěstilo pomocí provazu spustiti se dolů.

Od vrat klášterních vstupuje se ihned na malý dvůr, jenž slouží hlavně ke skládání přineseného nákladu, který odtud po celém klášteře na zádech roznášeti se musí, ježto mulové výše nemohou. Kostel hraničí se dvorem na straně východní. Jsa obklíčen jinými místnostmi, jest temný přijímaje světlo pouze jednou kupolí ve střeše. Jest zasvěcen Narození Kristovu. Pamětní den zakladatelův světí se 28. prosince. Klášter obývá na 65 klášterníků, Řeků, žijících z kinovii. Knihovna i archiv jsou malé. Archiv má několik sigillionů patriarchů Cařihradských a diplomů knížat Valašských, z nichž jmenovitě Sibíňsko-Valašský kníže Michal (r. 1599) byl velikým dobrodincem kláštera. Neopatrností pekařů chleba vyhořel klášter opět r. 1891, při čemž utrpěl i kostel, a všecko, co bylo ze dřeva, vzalo za své. Věci cennější přeneseny do podzemních komor a zachráněny takto před zhoubným živlem. Z mnichů nikdo nepadl za obět požáru, mohliť se spasiti tajným východem, jenž se nalézá na úpatí skály. Igumen byl právě na zpáteční cestě z Ruska, kde se za příčinou sbírání milostin delší čas zdržoval. V Cařihradě dozvěděl se o požáru kláštera a proto ihned vrátil se opět na Rus, aby sobě vyprosil povolení nové, přijímati příspěvky na obnovení kláštera. Se stavbou započalo se brzy, tak že za dvě leta byl klášter opět pod střechou. Bratrstvo mezi tím našlo prozatímní útulek ve staveních vedlejších, která se nalézají opodál kláštera a slouží účelům hospodářským. S pavlačí, zhotovených po posledním ohni vesměs ze železa, jest vděčný rozhled na stranu západní, odkud také klášter malebně se vyjímá, pozorují-li jej cestující na lodi, a to jako bílý sloup ze zelených houštin vystupující. Pod námi otvírá se těsné údolí, které přímo k pobřeží se táhne a zároveň poněkud se šíří, tak že tam jest dost místa pro klášterní přístav. Kromě stavení obytného a vlastní arsany, kam se vtahují loďky v čas nebezpečí, stojí tam ještě věž, pocházející podle letopočtu na ní označeného z r. 1567, do kteréž dosud se skládá obilí, z lodí vynášené. Arsenadží dorozumívá

se s klášterem nejoriginelnějším způsobem, totiž pomocí hlásné trouby, prostě z kůry stromové svinuté. Chce-li s klášterem vstoupiti ve spojení, dá určité znamení, načež na pavlači se objeví mnich a začne rozhovor. Jest však potřebí jistého cviku k rozumění toho, co se mluví. Závisí to ovšem i na tichosti povětří, aby tento prostonárodní telefon účinkoval. Z přístavu vede do kláštera křivolaká cesta po pravé straně úžlabí; stoupání trvá dobré půl hodiny, než se dojde k vratům.

Území Simonpetrské na Athoně jest dosti rozsáhlé, ale velice kamenité. Lesy ještě pokrývají svahy hřebenu horského, pilně však se kácejí a ruční pilou na prkna zdělávají. Blíže hřbetu pohoří, kde prý za starých časů stála osada pastýřů, zvaných Vlachů, jmenuje se jedno místo Anapavsa. Jsou tam vysázeny stromy olivové a založeny vinice. O metoch tento trval víceletý spor mezi kláštery Simonpetr a Xiropotam, až konečně přiřknuto právo prvnějšímu, načež Xiropotamci se dopustili ze záští pychu polního, t. vysekali stromy a vinné keře. Simonpetr měl někdy také na Kalamarii metoch, ale přišel o něj následkem nesouhlasu bratrstva v rozepři soudní. Zbyly mu pouze metochy na Kassandře a Longu. Do Xiropotamu čítá se tři hodiny, a to buď horem, kde se musí obejíti hluboký úval, ve kterém potok dno skalnaté prorývá, tvoře hranici mezi Simonpetrem a Xiropotamem, nebo dolem, kudy se dostaneme k paroplavební stanici zv. Dáfina.

16. Dáfina.

Starší pojmenování jest Dafna. Stál prý tam klášteřík, jehož stopy však úplně zmizely. V listině z r. 1038 uvádí se, že na Sv. Hoře vystavěn jest ke cti sv. Mikuláše klášter, jenž zove Dafna i Dochia. Název tento přenesen byl na nynější klášter Dochiar, kamž se byli přesídlili mniši dafenští, když loupeživí Arabové klášter jejich přepadli a oloupili. Dáfina dělí se na dvě části. Rozkládá se na územích dvou klášterů Simonpetra a Xiropotamu. Na obou stranách potoka hraničního bylo již ode dávna po jednom domku, ve kterých bydleli mniši, později přistavěna jsou ještě stavení jiná a rozšiřována. Na levém břehu potoka stojí dům, zřízený hlavně pro potřebu kláštera sv. Pantelejmona. Simonpetr dal pozemek, Rusové pak peníze. Umístěna jest v něm pisárna ruské společnosti plavební z Odessy a zá-

roveň pošta. V přízemí jsou sklady, ve dvou poschodích byty pro mnichy a poutníky ruské. V novějším čase přistavěna i kaple. Břeh na straně pravé jest území Xiropotamské. Před více než dvacíti lety, když se zařídilo pravidelnější spojení mezi Sv. Horou a Cařihradem i Solunem, vystavěli podnikatelé dům hostinský s tou podmínkou, že se stane po desíti letech majetkem kláštera Xiropotamu, což se i stalo. Nyní béře z něho klášter nájemné. Kromě místností hostinských, nalézá se tam i kancelář řecké

Obr. 31. Přístav Dáfina.
(V popředí hrob českého botanika Formánka z Brna.)

agentury; v přízemí jest krám kupecký. V pravo a v levo jsou přístavky, obsahující skladiště. Dále u břehu stojí několik jednoduchých chatrčí rybářských a větší stáj pro koně a mezky. V nejstarším stavení usídlila se stráž celní a policejní. V jiném domku otevřena filiálka poštovní a provedeno spojení telegrafické s úřadem poštovním v Kareji. Do moře vystavěna hráz na 50 kroků dlouhá a přiměřeně široká. Tam se vstupuje a vystupuje z loděk, které přivážeji a odvážejí cestující. Parníky zastavují v jisté vzdálenosti od břehu, zřídka spouštějíce kotvy, přivazují se jen k plujícímu sudu. Začátkem r. 1845 vyslala

vláda řecká na Sv. Horu agenta konsulárního pod záminkou, že přijíždějí tam lodi za příčinou obchodu. Všecky kláštery byly proti tomu a vymohly si odvolání úředníka toho, neboť se obávaly, že i jiné státy by tam usadily své agenty, čímž by přibylo mnoho lidí světských, a to za obchodem nebo mamonem, kterého mnišstvo bez toho má se vystříhati.

Roku 1853 zamýšlel rakouský Lloyd zaříditi na Athoně stanici a předložil příslušný návrh Protátě. Tato by byla souhlasila, ale když Lloyd žádal na první zařízení její příspěvek 20 tisíc grošů, sešlo z toho. Na Dáfině lze vždy dostati loď-

Obr. 32. V přístavě Dáfinském.

kaře, kteří za smluvený plat cestujícího ke klášterům a škitům pobřežním dovezou. K příjezdu parníků dostavují se kirardžové, t. j. držitelé mezků, kteréž příchozím nabízejí na cestu do Kareje nebo kteréhokoli kláštera. Není-li hostí, odvážejí rozličné zboží obchodníkům Karejským. Další cestou k severu lze jíti od Dáfiny po nízkém pobřeží, neboť tu skály netvoří nebetyčný břeh, jak jsme viděli od Sv. Pavla až sem. Kláštery následující jsou snáze přístupné. Přímou čarou dostihli bychom Russika, ale jest nám učiniti odbočku, neboť nejblíže na řadě stojící klášter Xiropotam leží výše na cestě, vedoucí do Kareje.

17. **Xiropotam** (ř. Xiropotamu).

Několik minut od Dáfiny při ústí potoka, jenž nese jméno Chloropotamos, nachází se arsana Xiropotamská, jež také slouží za přístav loďkám, na kterých se převážejí mniši ze škitů, pod Athonem ležících a za skladiště obchodní, za což ovšem klášter sobě dává platiti. Na vyšším břehu lze viděti rozvaliny věže, jejímž účelem nepochybně bylo, chrániti přístav před loupežníky. Přes potok vystavěn nedávno most kamenný, řídký to zjev na Sv. Hoře. Pak jedeme po prudkém svahu, ale po dláždění, ve 14 větších nebo menších serpentinách, než se octneme na terasse, kde jest klášter rozložen. Ve století 5. stálo prý tam město Stratonika. Místa pro osadu bylo by tam dosti, a že něco tam stálo, toho důkazem jsou starožitnosti z kamene tesaného, které byly do zdí klášterních zasazeny a tím od zničení uchráněny. Tak na straně jižní viděti lze desku mramorovou, na které vydlabán jest páv s rozpjatým ocasem, na zvonici pak dvě bezvousé hlavy, z nichž jedna představuje prý císařovnu Pulcherii, druhá pak Pavla Xiropotamského; podle pověsti t. platí za první zakladatelkyni kláštera Sv. Nikefora, který prý se původně na tomto místě nalézal. Klášter obnovil prý cís. Romanos Lakapenos r. 924, ale bullu, která o tom svědčí lze prohlásiti směle za podvrženou (viz úsudek Porfyrija Uspenského v přehledu dějepisném — str. 30 sl.). Domnívati se můžeme, že žil v místech těch delší čas u starce svého příchozí Pavel, jenž přesídlil později na úpatí Athonu, kde působením jeho klášter vznikl. Podle povahy místa nabyl tento Pavel příjmí Xiropotamský, ale klášter jeho nazýval se klášter páně Pavlův. Již r. 1087 objevuje se na jedné listině (v Russiku) samostatný podpis kláštera Xiropotamu vedle podpisu Svatopavelského. Byly tudíž tehdy dva kláštery, za jejichž zakladatele platil Xiropotamský a jméno jeho přičleněno ke dvěma klášterům. Kdy a jak se to stalo, zůstane nepochybně navždy neobjasněno; lze pouze se domnívati, že brzy po smrti Pavlově nebo o něco později, po r. 1011, rozdělilo se bratrstvo z neznámých příčin. Část nespokojených mnichů, snad také postrašených častými nájezdy mořských, loupežníků odešla dále na sever a vystavěla sobě klášter zvláštní, který nazvala Xiropotam. Není divu, že během času přisvojili sobě Xiropotamští otce Pavla jako zakladatele svého. Snad sobě přivlastnili také cennější

Obr. 33. Klášter Xiropotam.

věci klášterní, jmenovitě když klášter mateřský tak hluboko sklesl, že r. 1400 jako pouhá kellie prodán býti mohl.

Klášter tvoří pravidelný čtverec, v jehož středu stojí kostel o mnoho nižší, než stavby jej obklopující. Dvě křídla byla v době novější přestavěna. Na jihu nalézá se vchod do kláštera. Starých ochranných věží již není, pouze zvonice zdvíhá se blíže kostela. Kolem kamenné hlavy, která tam jest zazděna, naznačena jest záře světce a nadpis: „Sv. Pavel Xiropotamský, syn jasného císaře Michaela.“ Chrám zasvěcen jest čtyřiceti mučenníkům Sevastijským. V podobě nynější byl vystavěn r. 1763. Ze střechy jeho olovem pokryté vyčnívá sedm kupolí. Rozdělen jest na pěvnici, předsíň a portikus; v předsíni po obou stranách zařízeny jsou kaple, fresky provedeny byly o dvacet let později. V předdveří zvenčí zazděn jest kámen barvy zelené, na povrchu jeho vydlabán jest sv. Dimitrij v malých rozměrech, jenž prý pochází z chrámu sv. Sofie v Cařihradě. Za patrona kostela platil ode dávna sv. Nikeforos. Když však mezi lety 1204 a 1224, v čas panství křižáckého v Cařihradě nabyli mniši bohatého záduší od potomků panovnické rodiny Rhangabé, při kterém byla také kaple sv. 40ti mučenníkův, pospíšili sobě a proměnili, jako za vděk, chrám svůj také na počest těch světců. Za nejsvětější relikviji pokládají Xiropotamští kříž, pocházející z pravého kříže Ježíšova, 32 cm dlouhý, na dva prsty široký a na jeden prst tlustý. Co jej činí ještě cennějším, jest díra pocházející prý od hřebíka, kterým byl Kristus přibit. Kříž šestikoncový, zlatem okovaný, chová se ve stkvostné skříni. Den pozdvižení kříže (14. září) platí v klášteře za veliký svátek. Za vzácnou starožitnost pokládá se miska, vyrobená z drahokamu barvy zelené, mající 15 cm v průměru, na jejímž dně vyřezán jest neobyčejnou umělostí sbor andělský, provádějící liturgii a jméno Pulcherie. Zlaté obruby, která někdy na ní byla, již není. Za někdejší majetek císařovny Pulcherie pokládá se též stkvostně upravený nákrčník, v němž zasazeny jsou částice relikvijí rozličných svatých. Hůl biskupská, obložená jantarem, ve kterém vyryt jest letopočet 1685, náležela někdy biskupovi Gedeonovi, jenž v klášteře zemřel. Umělé zlaté vyšívání, zobrazující císaře Byzantské, pochází ze zemí Multansko-Valašských a bylo přineseno do kláštera r. 1759. Rukopisů není mnoho. Ze zlatých bull hodnověrné jsou pouze ty, které pocházejí od Palaiologů,

a to ještě ne všechny, neboť bullu císaře Andronika II. z r. 1302 nelze pokládati za pravou.

Na jižní straně blíže kostela stojí rotunda, t. j. křtitelnice Mezi sloupovím zasazeny jsou mramorové desky s reliefem kláštera z dřívějších časů. Voda přitéká do kláštera zvláštním vodovodem. Na jedné kašně jsou vryta do kamene jména císařů Byzantských Romana a Konstantina s letopočtem 6438 (= 930 po nar. Kr.) patrně za tím účelem, aby se udrželo v paměti spojení císaře Romana s klášterem. Kaplí jest v celku deset. Výroční pout klášterní odbývá se 9. března (sv. 40ti mučenníků). Počet mnichů obnáší na 80. Žijí v diortu. Dvory poplužní má klášter na Provlace a ostatních dvou poloostrovech. Sady olivové jsou na Tassu. V některých městech má klášter i metochy. Dříve brali Xiropotamští hezké příjmy ze zemí rumunských, jmenovitě když tam přijížděli v čas rány morové se svým znamenitým křížem. Před klášterem jest široké předdvoří, vesměs vydlážděné, okolo něhož stojí stavení hospodářská. V jednom koutě viděti kapličku a při ní hřbitov, železnou mříží ode dvora oddělený. Na jiné straně jest zase besídka, u níž začínají zahrady většího rozměru, než mají kláštery jihozápadní, kde pro příhodnost místa nelze se zdarem provozovati zahradnictví. Do Kareje jest půldruhé hodiny. Potřebí překročiti horský hřeben, ke kterému až dosahují lesy klášterní, skládající se hlavně z kaštanů a jedlí. Uprostřed lesa jest rozlehlá mýtina, jíž se užívá částečně jako louky a částečně jako pole. Úroda sváží se dolů do kláštera. Na jižním svahu tohoto malebného pohoří nalézají se čtyři kellie. V nejbližším okolí rozkládají se klášterní vinohrady.

18. **Russik** (ř. Rossikon).

Mezi zahradami putujeme ke klášteru sv. Pantelejmona či-li k Russiku. Cesta trvá přibližně hodinu. Po straně pravé zůstávají nám vinice, na levo rozkládají se sady s vyzděnými příkopy, neboť příkrý svah strání pobřežních vyžadoval zařízení toto. Cesta postupně se snižuje, neboť Russik leží na břehu. Jednoduchá vrátka naznačují, kde počíná jeho území, na kterémž záhy spatříme mnoho otevřených kamenných lomů, neboť stavby kláštera ruského spotřebovaly a potřebují pořád ještě mnoho kamene. Jest to drobnozrná žula, která tam tvoří spodek horstva.

Obr. 34. Klášter Russik (sv. Pantelejmona).

Přiblížíme se ke klášteru od strany východní, tedy vlastně od zadu, neboť líc jeho obrácen jest k moři t. j. na jih. S této strany vyjímá se Russik velmi nádherně, neboť směsice jeho různotvárných budov, střech a věží, blýštících se oken a otevřených pavlačí poskytuje pohled překvapující. Není to klášter, nýbrž spíše městýs, kde na malou plochu se nahrnulo přes tisíc osob, mnichů i dělníků, z nichž nikdo nezahálí, neboť každému vykázána jest nějaká služba nebo práce. Jako včely nebo mravenci hemží se sem a tam, a nikdy bezúčelně. Mistrů různých řemesel jest tam dostatek. Potahy volské převážejí rozmanité hmoty stavební, mezci nosí náklady paliva, lodi a lodice kotví v přístavě, kdež rovněž vládne čilý ruch a pohyb, zvláště vynáší-li se přivezené zboží na břeh a do skladišť. Toť vše přirozené tam, kde je mnoho lidí, a kde tudíž i mnoho potřeb. Ticho klášterní ovšem mizí, samotářství stává se tam satirou, pobožnost začíná na sebe bráti vzezření obchodu.

Jádro kláštera tvoří vysoké a dlouhé budovy, které obkličují neveliký dvůr, na kterém stojí hlavní kostel. Půdorys má tvar rovnoběžníka, jehož dvě delší strany obsahují celly mnišské, jednu kratší stranu zaujímá dosti prostorná trapeza, v křídle východním jest nemocnice. Klášter jest poněkud povýšen nad pobřežím, ale na samém břehu mořském zdvíhá se řada domů jiných, v nichž se nalézají buď sklady, buď hostinské místnosti k přijímání poutníků a hostů. Spojí-li se jednou tyto nové budovy se staveními staršími, jak prý se zamýšlí, rozšíří se klášter dvojnásobně a stane se největším, nejlidnatějším, nejbohatším ze všech klášterů Athonských. Ovšem v pořadí jeho, jako třetího člena v páté skupině, se tím nic nezmění. V jiných vedlejších staveních jsou hlavně dílny řemeslnické, byty dělnické, stáje, sýpky, skladiště; vše má větší rozměry. Také o rozsáhlejší hřbitov muselo býti postaráno, neboť nemine jednoho dne, aby nebylo pohřbu. Kuchyňská zahrada leží na straně západní; musí se v ní pilně pracovati, neboť jinak by neposkytla potřebné zeleniny. Mlýny postaveny jsou jeden nad druhým, aby se co nejvíce využitkovala skrovná síla vodní. V jednom zákoutí nedaleko kláštera, chovají se vepři na prodej, neboť vykrmují se snadno kuchyňskými odpadky, kterých při tak mnoholidném stravování vždy bývá dostatek. Okolí jest lesnaté, sem a tam stojí kellie, obydlené vesměs mnichy ruskými, kteří obdělávají

vinice klášterní. Cesta do Kareje vede po svahu pohoří; jest potřebí celé hodiny vytrvalé chůze, než se vystoupí na hřeben horský, pod kterým městečko se rozprostírá.

Za půl hodiny od nynějšího kláštera sv. Pantelejmona, připřiblížíme se k místu, kde uprostřed dubového háje se nám objeví budova klášterní. Jest to Russik Starý, jinak také Horní, z něhož vzat byl podnět k založení Russika Nového či-li Dolního. Jak v přehledu dějepisném uvedeno, byl přenechán r. 1169 mnichům ruským spustlý klášter Thessalonický, zasvěcený velikomučenníku Pantelejmonovi, a proto pojmenován klášterem ruským či-li Russikem. Do něho vstoupil r. 1186 Rastko, syn velikého župana srbského Štěpána, aby se proslavil svatým životem svým, pod jménem Sáva po celém pravoslaví. Podle zprávy Barského žili v Russiku r. 1726 pouze dva mniši ruští a dva bulharští. R. 1744 tam již Slovanů vůbec nebylo, neboť klášter ten se dostal do rukou mnichů řeckých. Na začátku 19. století byly budovy klášterní téměř na spadnutí. Poněvadž stavěti se muselo, rozhodlo se bratrstvo podniknouti stavbu raději na břehu mořském, kde dosud pouze přístav klášterní se nalézal. Poloha pobřežní zdála se mnichům výhodnější, jmenovitě když loupežníků mořských nebylo již se obávati. Stavba kostela a jižního křídla klášterního započata r. 1814 s pomocí vojvody Valašského Kallimacha Alexandra Skarlata, ale sotva byla ukončena a nový igumen zvolen, vzniklo řecké povstání, následovala mnoholetá válka a známá okupace všech klášterů Athonských, jež trvala deset let. Mniši se rozutíkali, igumen vrátil se teprve, když vojsko turecké opustilo Sv. Horu. V letech čtyřicátých octnul se klášter v postavení těžkém, ježto se zadlužil. Aby sobě dobyl sympathie a pomoci národa ruského, vybízeli se mniši ruští ku vstupování do bratrstva. Tak dostal se do Russika také otec Jeronym, jenž s tak zdařilým výsledkem pracoval, že po uplynutí 30 let (r. 1876) za igumena zvolen otec Makarij a Russik mezi kláštery slovanské vřaděn býti mohl. Počet mnichů ruských se rozmnožil, ale přece ještě zbylo v něm dost Řeků, na které bylo potřebí bráti jistý ohled. Tento převrat v klášteře neodbyl se hladce, Protáta se mu vzpírala, tak že musel ke konečnému rozhodnutí býti povolán patriarcha Cařihradský, a také ruský vyslanec byl nucen vlivu svého použíti. Mnichům řeckým zajištěn smlouvou hlavní kostel k službám božím jazykem řeckým. V tra-

peze mají mniši řečtí seděti při zvláštním stole. Čtení mezi jídlem má se díti střídavě řecky i rusky. Ale Řekové vzdávají se všeho účastenství ve správě klášterní. Každému jest volno klášter opustiti, v kterémžto případě obdrží jistou částku peněz, podle toho, jak dlouho v klášteře žil. Úmluva tato platí až dosud přes to, že počet Řeků valně se ztenčil, tak že nemají v kostele ani potřebných pěvců. Odbývá-li se výroční pout, koná bohoslužbu vždy jeden z biskupů řeckých, na Sv. Hoře se zdržujících.

Mnichů ruských od té doby přibývalo, bylo potřebí rozmnožiti celly mnišské, zvětšiti místnosti pro potřeby obecné, zřizovány kaple, poutníků víc a více přicházelo, hlavně od té doby, co se zařídilo levnější spojení mezi Rusí a Palestinou, neboť Sv. Hora hojněji navštěvována bývá od poutníků z Jeruzaléma se vracejících. Ale i jiní hosté přicházeli, kteří za účelem vědeckým do Russika se obraceli, vědouce, že dobře tam pohoštěni budou. Klášter mohl vzkvétati proto, že měl prostředky k tomu. Ruble staly se oblíbeným penízem po celém Athoně, ať papírové či stříbrné. Dobře začalo se vésti i obchodníkům v Kareji, neboť Rusové jsou kupci nejštědřejšími. Roku 1886, tedy deset let po dosednutí igumena Makarija, čítalo se při všeobecném soupisu obyvatelstva říše Turecké v Russiku 790 klášterníků, teď jich tam jest již přes tisíc duší, ale tak, že nejsou všickni zaměstnáni na jednom místě. Na jednom metochu, ještě na Sv. Hoře ležícím, zřízena takřka filiálka Russika, ve které mniši ruští buď poustevničí nebo společně žijí. Russik vydržuje mnoho lidu pracovního, hlavně při rozmanitých stavbách, neboť půdy vzdělávané při klášteře jest málo. Jednou přece rozšiřování budov nepochybně se skončí, ne však dříve, než bude vystavěn veliký kostel, který prý bude státi mezi křídlem jižním a novou budovou pobřežní. Bude prý převyšovati výstavností a nádherou svou nově vystavený chrám škitu Seraje. Bratrstvo klášterní doplňuje se z řad příchozích poutníků. Mladí i starší přicházejí schválně za tím účelem, aby život svůj dokonali na Sv. Hoře. Zůstávají buď u svých známých, v kelliích nebo ve škitech žijících, buď přijímají se za členy velikého kláštera. Protože však se hlásí k složení slibu poměrně více lidí starých, kteří smrtí dlouho ušetřeni nezůstávají, jest potřebí stálého doplňování řídnoucích řad těchto božích bojovníků, o jejichž nástupce však nikdy není nouze.

Na veliké poměry klášterní nestačí hlavní chrám, jenž prostorou svojí nepřevyšuje kostelů malých klášterů, neboť byl založen, když Russik ještě se nalézal v neblahých okolnostech. Zdi jeho vystavěny z kamene tesaného bez omítky, střecha má sedm kupolí, předdveří jest zasklené, předsíň i pěvnice postrádají dostatečného světla, ač jsou bohatě okrášlené, tak že lze mluviti o přeplnění jejich. Bohoslužba děje se na způsob řecký. Rusové však pro sebe zařídili kostel větší v nejvyšším poschodí křídla severního pode jménem Pokrov Bohorodičky, který má ovšem vzhled velikého sálu, jehož strop se opírá o několik vyzděných hranatých sloupů, ale uprostřed otvírá se kupole a dlouhé zdi prolamuje řada vysokých oken. Po r. 1887, kdy vznikl v kostele tom požár, zvětšena jeho prostora spojením se sousední kaplí. Stěny nejsou pokryty freskami, nýbrž ikonami vkusu ruského, jednotlivě zavěšenými, se stropu visí mnohoramenný lustr, prkenná podlaha natírá se častěji barvou hnědou, oltář stojí na místě vyvýšeném, ikonostas, jej oddělující, jest velmi ozdobně proveden. Sedadlo igumenské nalézá se blíže něho, o něco dále jsou stolice pěvců, dvanáct po každé straně, sedadla pro mnichy opírají se o zdi kolem do kola celé prostory, střed zaujímá vždy lid t. j. poutníci, kteří nemohou-li již státi, buď klečí nebo na podlaze sedí. Do kostela vstupuje se předsíní, o mnoho nižší, neboť nad ní zřízen jest chór. O mnoho starší jest kaple sv. Mitrofana; byl to první chrám, určený výhradně pro Rusy, dokud j ch bylo málo, který však brzy nedostačoval, takže musel býti otevřen větší, stavba to okrouhlá, se střechou cibulovitou, jež vyniká nad budovami sousedními. Jiná kaple, zasvěcená Matce Boží, stojí ve dvoře o sobě. Při vchodu jejím zasazena jest ve zdi mramorová deska, na kteréž vyryta jsou pozlacená slova na památku návštěvy velikého knížete ruského Konstantina Nikolajeviče r. 1845. Kaple ostatní, v celku asi 15, nalézají se v jednotlivých poschodích roztroušeně. Čte se v nich častěji liturgie. Pravidelné každodenní služby boží konají se v „Pokrovu Bogorodice“. Po jejich ukončení jde se do společné jídelny. V jedné kapli čte se po celý den nepřetržitě žaltář a čtou se jména, zapsaná ku věčnému vzpomínání; povinnost tuto konají mniši, k tomu zvláště ustanovení. (str. 170 až 171). Jestliže se vezmou v počet všecky kaple, které na území klášterním se nalézají, jest jich úhrnem 36, zajisté důkaz

to makavý, jaká péče se věnuje bratrstvu v příčině jeho spasení duševního.

Trapeza, stavení to samostatné, vyplňuje západní část kláštera. Byla vícekrát přestavována podle toho, jak počet klášterníků rostl, ale ve dni sváteční přec jen nestačí, tak že jest potřebí stolovati dvakráte. Do trapezy vchází se zkrze zvonici, na které se nalézá nyní největší zvon Athonský, vážící prý 1500 pudů (50.000 kg.) Daroval jej císař Ruský Alexandr III. po známém neštěstí na železnici u Borků r. 1885, ze kterého bez úrazu vyvázl. Přes bohatství své nemá Russik zvláštní vodokřtitelnice. Svěcení vody odbývá se v kostele; jest to spíše obřad řecký, jenž u Rusů se koná méně okázale. Za to svátek sv. Pantelejmona 27. července světí se slavně. Tehdy vynáší se také lebka mučenníka dotýčného k celování. Pro veliký nával poutníků naplňují se dvě kádě vodou, neboť jest obyčejem bráti sobě v lahvičkách vodu svěcenou domů. Tehdy bývá hlučno po celém klášteře, hostů přespolních, jako by nabil. Mnoho prodavačů zboží rozličného, po moři i po suchu přivezeného se tam dostavuje. Z kláštera Zografu zván bývá igumen, aby v ruském kostele zastupoval domácího igumena, kdežto v chrámě hlavním zastupuje ho biskup řecký. Jednou za týden rozdává se v Russiku almužna chudým mnichům, na Athoně žijícím. Dříve scházeli se v neděli, nyní ustanoven jest k tomu čtvrtek. Tehdy schází se na několik set mnichů různých národností, aby přijali pět grošů t. j. jeden frank a jisté množství usušeného chleba. Známo však jest, že dobrodiní toho zneužívá se od lidí, kteří almužny nepotřebují, a obléknuvše na sebe zedraný oblek, za chudé se pouze vydávají. Poustevníkům, o kterých se ví, že žijí v chudobě a v největším odříkání na místech nehostinných, dostává se kromě peněžitého dárku a chleba také oleje, svíčky, vína kostelního i šatstva, ovšem staršího, obnošeného. Ruští mniši mají ovšem přednost, jinak však nečiní se rozdílu v národnosti.

Russik nemá mnoho metochů, jejichž výnos nestačí nikterak pro spotřebu domácí. Víno a olej nutno přikupovati od těch klášterů Athonských, které mají toho přebytek. Obilí a ryby přiváží se z Rusi. Klášter vydržuje za tím účelem lodi plachetní. které také čaj, cukr a jiné zboží koloniální osvobozené od cla dovážejí z Rusi do kláštera. Přese všecky dary v přírodninách nebyl by se mohl Russik tak rozprostraniti a zvelebiti, kdyby

neměl také příjmů peněžitých. Bohatým pramenem příspěvků peněžitých jsou jeho časovny v Moskvě a Petrohradě t. j. kapličky, ve kterých kněz čte a udílí požehnání. Tak zvaná podvor'e v Odesse a Cařihradě, přijímají poutníky a zprostředkují odjezd jejich na Sv. Horu. Russik umí se odměňovati dobrodincům svým, zasílaje na všecky strany jakožto dary ikony a rozmanité dřevořezby, jež částečně kupuje od poustevníků, částečně, jmenovitě ikony, zhotovují mniši jeho v klášteře samém. Má zařízenou dílnu, kde pod dozorem staršího člena 15 až 20 malířů (ikonopisců) umění své provádí. Sibířská železnice zajišťuje ikonám Athonským odbyt i v těchto vzdálených končinách. Bibliothéka klášterní doplňuje se spisy novými. Má dobrou správu, a mniši čtenáři mají k ní přístup. V příčině archivu bylo již sděleno, že dokumenty russické vydány byly tiskem (str. 252). V pokladě Russika nalézá se vzácná památka byzantského umění řezbářského. Jest to t. zv. artosná panagia (paténa na chléb svátostný), vyřezaná ze světlého tyrkysu na způsob malé misky s vyřezávanými miniaturními poprsími P. Marie uprostřed a proroků na okraji kolem do kola. Podle nápisu náležela tato panagia císaři Alexiovi III. Angelovi (obr. 35.).

Krámek knihkupecký má na skladě spisy, nákladem klášterním vydané. Lze v něm dostati i barvotisky, alba, růžence a jiné podobné věci.

Část svahu pohoří Athonského, která jest majetkem Russika, není veliká. Šířka její obnáší asi hodinu cesty, délka není o mnoho větší. Pokryta jest lesem až na skrovná místa, kde nějaká kellie a při ní vinice se nalézá. Lesů, které za vlády mnichů řeckých mnoho utrpěly, se šetří, neboť potřebují delšího pokoje. Čeládce, která přiváží palivo do kláštera, jest přísně zapověděno sekati dříví zelené, které by ostatně potřebě domácí ani nestačilo. Russik kupuje z různých stran mnoho dříví. Čím větší špalky, tím jsou vítanější, ježto se hodí nejlépe k topení ústřednímu, které jest zavedeno v některých oddílech kláštera. Šetření lesů má blahodárný následek pro přítok vody. Kde jest větší její spotřeba, musí jí dostatek také přitékati, pročež svádí se z lesů voda pramenitá do velikého vodojemu, odkud se pouští do kláštera. Zůstává i v létě chladná neboť se vede trubkami podzemními od samého zřídla.

Jak již z předu bylo uvedeno, leží původní Russik na cestě

do Kareje. Není ho odnikud viděti, až když se přiblížíme k samému stavení slohu kasárnického s delším průčelím o dvou poschodích. Pouze při kraji východním lze pozorovati zdivo staré, které pro lepší zachování jest deskami červeně natřenými pobito. Jest to prý zbytek oné věže, ve které Rastko-Sáva, syn velkožupana Srbského byl postřižen za mnicha. Ve vyšším poschodí zařízena jest kaple Sávy Srbského, oltář nalézá se právě v těch místech, kde stála za starých časů kaple Jana Křtitele. Starý Russik ležel v rozvalinách až do r. 1869. Obnovení jeho ukončeno r. 1871. Rozbourání byla dosud ušetřena o sobě stojící polozbořená kaplička, břečtanem úplně porostlá, při níž zařízen jest škit, ve kterém žije dvacet mnichů společně. Všecky potřeby dodávají se jim z kláštera dolního. Vyskytl se bohatý ruský kupec, jenž sobě umínil díl svého jmění vynaložiti na stavbu kostela při samém škitu. R. 1874 započalo se stavěti, ale když r. 1878 schimonach Ilja zemřel, nepokračovalo se dále v práci, přes to, že hlavní zdi vyhnány jsou do rovnosti, několik sloupů mramorových postaveno, okna a dvéře ozdobně obloženy. Materiálu sveženo bylo dostatek. Ležíť tam na hromadě sloupy z hruba otesané a uhlazené, k nim přináležející hlavice jsou čistě provedené slohem korintským, balvany a desky mramorové, kostky a obdélníky dlátem kamenickým upravené, všechno vybízí k tomu, aby se jich použilo, ale 25 let již minulo, uvnitř započaté stavby vyrostly platány a po zdech ujala se tráva. Nepochopitelno jest, proč se nepoužilo přitesaného kamene ke stavbě menšího kostela, r. 1883 založeného v nejbližším sousedství tohoto nedokončeného. Zakladatelem onoho stal se schimonach jménem Kyprián. Zdá se, že při stavbách těch šlo o splnění choutky jednotlivců, po jejichž smrti přestal zájem o ně.

U samého Starého Russika odbočíme z hlavní cesty směrem východním na úzkou pěšinku, která nás dovede za dvacet minut ke kellii sv. Kozmy a Damiána, ve které žil delší čas ruský spisovatel mnich Sergěj, který zemřel r. 1853 maje věku svého teprve 39 let. Upravil sobě kellii svou z darovaných peněz a psal odtud „Pisma“ Svatohorce, jež se těšila v Rusku veliké oblibě. Otec Sergěj přiučil se v klášteře malířství; na stěně nad lůžkem svým vymaloval postavu ženskou, která měla představovati nebožku ženu jeho, jež mu po roce manželství zemřela, načež on na Sv. Horu se uchýlil. Když mu bylo vytýkáno, že

malba podobná nepřísluší do celly mnišské, přimaloval jí křídla andělská a tvrdil, že má svého anděla strážce vždy před sebou.

Chromica, nyní Krumičina, nazývá se metoch, Russiku náležející, ležící na břehu zálivu Svatohorského, ale ještě na poloostrově Athonském, něco přes dvě hodiny k severu od kláštera vzdálený. Nyní jsou tam rozsáhlé vinice a sady olivové. R. 1348 uvádí se ve zlaté bulle cáře Dušana místo toto jménem Chriumetica. Porfyrij Uspenskij se domnívá, že ve věku 12. tam byl vystavěn kostelík od jakési Chromitiossy, když z nařízení císaře Alexia I. Komnena obyvatelé světští byli nuceni opustiti Athos. Lesnatého území využitkovávalo se od mnichů jedině pastvou. Do r. 1850 stály tam dvě poustevny, r. 1836 vystavěné; nyní zařízena tam filiálka kláštera, v níž žije více než sto mnichů ruských, kteří nacházejí zaměstnání na vinicích, neboť veliká prostora, ač brdovitá, zrigolována a vysazena révou a stromky olivovými. Kdežto jinde příjmy z metochů obnášely pouze několik set grošů, stoupl tam důchod roční pěstováním révy vinné na několik tisíc rublů; důkaz to zajisté potěšitelný, jak důmyslnou správou statky klášterní zvelebiti se mohou. Kromě chrámu většího, vysvěceného r. 1882, koná se bohoslužba podle potřeby ještě v pěti kaplích.

Níže Krumičiny na pobřeží rozkládá se nový škit ruský, zařízený hlavně za tím účelem, aby poskytoval příležitosti k životu poustevnickému těm mnichům ruským, kteří nemohou nebo nechtějí u jiného kláštera se usaditi. Škit podléhá úplně správě Russika, který vystavěl všecka stavení obecní a poustevníky všemi potřebami životními opatřuje. Poustevník tamější není majetníkem domku svého. Umře-li, připadne všecko klášteru, opustí-li škit dobrovolně, může s sebou vzíti pouze majetek vlastní. Poustevny nalézají se nejvíce na svahu pohoří mezi houštinami.

Půda jest písčitá. Dříve byl nedostatek vody dosti citelný Nedaleko břehu mořského založen kostel ke cti všem svatým Athonským, vysvěcený r. 1883 srbským metropolitou Michaelem. Okolo chrámu stojí domy větší, jako nemocnice pro obyvatele škitu, místnost jídelní, kde se obědvá společně každou neděli a svátek po službách božích, noclehárna pro hosty, byt správce škitu a několik skladišť. V době poměrně krátké vzrostl počet pousteven na 80. Škit zalidněn jest 150 mnichy, z nichž každý

Obr. 35. Panagia na chléb svátostný v Russiku.

Obr. 36. Klášter Xenof.

měsíčně dostává určitou dávku suchého chleba, čaje, cukru oleje, mouky a částečně i šatstva. Lihoviny jsou přísně zakázány a nesmějí se odnikud do škitu přinášeti, pouze při společném stolování dovoleno jest víno. Officielní jméno škitu jest „Nová Thebaida“, připomínající proslulý škit, jenž ve třetím století v poušti egyptské se nalézal; prostonárodně jmenuje se však škit Grunský, od řeckého slova „grun“, což znamená svině, neboť jeden veliký kámen, tam ležící, podobá se ležící svini. Spojení s Russikem sprostředkuje malá loď parní, která lehce za čtvrt hodiny do Krumičiny cestu vykoná; jezdí se s ní také k metochům vzdálenějším; užívá se jí i k dopravě lodí plachetních při bezvětří do přístavu, mají-li naložené dříví, seno a stavivo, určené pro klášter. Metochy venkovské má Russik na Kalamarii a Kassandře, kdež žije vždy pod dozorem ekonoma několik mnichů, kteří konají pouze služby domácí. Na polích hospodaří se podle způsobu řeckého, ač se již stal nezdařený pokus zavésti pluhy. Koligy přec jen se odstranily a za oráče najímají se svobodní chasníci.

19. **Xenof** (ř. Xenofontos nebo Xenofu).

Pouze několik minut od Russika, přejdeme-li ústí potoka, dostaneme se do území kláštera Xenofu. Jest to týž potok, jehož voda žene ruské mlýny. Cesta další vede skrze sady olivové, přejdeme dvě rokle, zarostlé houštím, bujně rostoucím a sestoupíme k samému břehu mořskému, kdež jsme mezi stavenými hospodářskými, která stojí po levé straně jiného potoka, kdežto se strany druhé hledí k nám stěny klášterní. Vzdálenost od Russika obnáší jednu hodinu. Vchod do kláštera jest od strany jižní u samého pobřeží; poněvadž jest tam arsana, jsou vrata poněkud zakryta. Xenof skládá se ze dvou částí, ze staré a z nové. Vstoupíme nejdříve do první. V této nalézá se kostel, vystavěný Štěpánem, velikým drungariem dvora byzantského, zároveň s trapezarií. Druhá část vznikla teprv začátkem 19. věku, když se rozšířil klášter ve směru severním, pomocí knížat Multanských, t. vystavěním celého křídla a obehnáním prostorného dvora vysokou zdí. Na dvoře tomto položen r. 1809 základ k velikému kostelu, dokončenému teprve r. 1836, ježto ve válce turecko-řecké se nepracovalo. O deset let později dodělán byl ikonostas, jediný svého druhu na Sv. Hoře, vkusně zhotovený

ze šedého mramoru jistým mnichem Xenofským. Vnitřek kostela nemá dosud omítky; holé zdi kamenné zírají na navštěvovatele. Přes to však se v chrámě koná bohoslužba. Ke stolování společnému používá se trapezy staré. Kostel zasvěcen jest sv. Jiřímu, jehož obraz bohatě zlatem a stříbrem okrášlený, pochází prý z r. 1089. Před vchodem do kostela vystavěna jest zvonice. Chrám starší, taktéž sv. Jiřího, má distillon tvaru stejného, jaký byl u sv. Sofie v Cařihradě. Dvě mozaikové ikony, představující svaté mučenníky Jiřího a Dimitrije, pocházejí nepochybně také ze století 11 , když dvořenín Štěpán, pozdější mnich Simeon, stal se obnovitelem kláštera.

Podle pověsti byl jakýsi vojvoda srbský jménem Xenofon, ostatně historicky neznámá osobnost, zakladatelem, podle něhož klášter jméno své dostal. Spustnuv časem byl obnoven za vlády císaře Nikefora Botaneiata. Druhým jeho ochráncem byl císař Alexios I. Komnenos, kterýž se ujal mnicha Simeona, když tento měl jako kleštěnec Sv. Horu opustiti. Po pádu říše Byzantské podporovali klášter knížata Valašská, z kterýchžto dob pocházejí fresky kostelní, jak se čte v nadpisech r. 1545, 1564 a r. 1567 (v trapezarii). Obnova poslední stala se r. 1642 pomocí jistého biskupa, jenž žil v klášteře na odpočinku.

Mniši, výhradně Řekové, podřízeni jsou řádu společenskému. Počet jejich nepřesahuje 80. Pout klášterní odbývá se v den sv. Jiřího (23. dubna). Mimo tyto dva chrámy větší jest v klášteře ještě osm kaplí. Kaple sv. Lazara pokládá se za nejstarší část kláštera. Na stěně udržely se tam zbytky nápisů slovanských, v kaplích jiných lze nalézti ikony původu slovanského, což se béře za důkaz, že Xenof byl někdy klášterem srbským. Ale ani v knihovně, ani v archivu neudržely se památky písemné, které by to potvrzovaly. Listinou nejstarší jest dokument z r. 1090, kde se postupuje klášter mnichu Simeonovi.

Zachovalo se na 50 darovacích listů knížat Valašských z let 1520 až 1820, pojišťujících rozličné příjmy. Od r. 1792 do 1820 těšil se klášter hezkému výtěžku z prodeje soli v zemích Multansko-Valašských.

Xenof jest dosti majetný. Z lesů Svatohorských, jež mu náležejí, prodává uhlí a dříví, má několik větších pousteven a rozsáhlé vinohrady, ze kterých přebytek dobře zpeněžuje. Ve

vzdálenosti dvou hodin od kláštera leží jeho největší vinice, uprostřed území Chilandarského. Bývala tam jednou asi kellie, které Xenofu buď koupí nebo darem se dostalo. Nyní jest celý pozemek, několik hektarů měřící, posázen vinnou révou. Tam jsou i sklepy ku přechovávání vína. Osm mnichů zaměstnáno jest vinařstvím, Pro konání pobožností vystavěn tam nedávno i kostelík sv. Filipa, podle kteréhožto apoštola i vinice se jmenuje. Dvory poplužní má klášter na Kalamarii a na poloostrově Kassandře. Barskij našel Xenof velmi slabě obsazený; pouze čtyři mniši žili v stěnách jeho, ostatní se rozešli, ježto se klášter zadlužil. R. 1784 stal se igumenem jeho otec Pajsij, kelliota ze škitu Kavsokalivy, jenž dovedl najíti prostředky k zaplacení 20 tisic grošů Židům v Soluně. Příznivá poloha dovoluje Xenofským pěstovati mnoho citrovníků a pomerančníků. Před nemnoha léty stála tam i palma datlová značné výšky, ale silný vítr ji zlomil. Byla neplodná, jsouc asi jen jednoho pohlaví. Pod zahradou klášterní, která se táhne podél břehu, vyráží z písku pramen vody kyselé, který při bouřlivém počasí zaplavují vlny mořské. Někteří odvozují jméno kláštera právě od tohoto pramene, ježto „kyselý“ jmenuje se řecky „xenos“.

Xenof má také svůj škit, zasvěcený Zvěstování P. Marie, rozkládající se hodinu cesty na stráni kamenité a neplodné, blíže hranic nynějšího Russika.

V 11. století nacházel se v místech těch samostatný klášteřík jménem Kacari, jenž od loupežníků byl vyloupen a rozbořen. R. 1363 byl spojen s Russikem i územím celym. V století 18. osvojili sobě mniši Xenofští větší část pozemků kacarských a založili škit r. 1766. Později povstal spor mezi kláštery Xenofem a Russikem. Tento nemohl práva svého dobýti přes to, že listiny příslušné se nacházely v držení jeho, neboť záležitost byla již zastaralá. Zakladateli škitu jmenují se tři mniši Xenofští, Sylvestr, Efrem a Agapios, kteří vystavěli kostel, okolo něhož skupilo se asi dvacet pousteven. Vinice, k nim přináležející, založeny opodál škitu v místě úrodnějším. Řád svůj škitníci obdrželi teprve r. 1839. Podobá se řádu škitu sv. Anny.

Do Russika mají obyvatelé cestu příhodnou a blízkou. Tam nalézají také odbyt svých výrobků.

20. **Dochiar** (ř. Dochiariu).

Klášter tento nazývá se také prostě „Aranděl“ (Archanděl), neboť hlavní chrám zasvěcen jest archandělům Gabrielovi a Michalovi. Jméno Dochiar přeneseno na něj od mnichů, kteří, pocházejíce z kláštera Dafin-Dochiar, v něm se usadili. O tomto přesídlení mluvil jsem v části dějepisné (str. 61).

Od Xenofu vzdálen jest Dochiar pouze půl hodiny. Cesta k němu vede přímo podél pobřeží. Rozvlní-li se moře, zanáší ji pískem a kamením. Klášter vystavěn jest na skalnatém výstupku; na straně západní zdvíhá se kolmá stěna, o kterou se opírají zdi klášterní. Přístup byl umožněn od jihu. Dvojitá vrata uzavírají průjezd věže, pod kterou vkročíme na dvůr. Z těsnoty jeho můžeme ihned souditi na klášter skrovný. Kostel zaujímá celou prostoru dvorní. Vysázeny jsou kolem něho stromy citronové a pomerančové, které ještě více zatemňují pohled na něj.

Stavbou svou podobá se nejvíce kostelu Chilandarskému, až na to, že tento jest širší a delší, a chrám dochiarský zdá se nepoměrně vysoký. Dostavěn byl r. 1568 nákladem J. Alexandra, vojvody Valašského, kterýž jest vyobrazen v předsíni v životní velikosti se dvěma syny svými. Stavba konala se pod dozorem metropolity Theofana, jenž se nevrátil více do vlasti své, nýbrž v klášteře zemřel a v kostele pochován jest. Nad olověnou střechou zdvíhá se pět kupolí, tři nad pěvnicí, dvě nad první předsíní, kde také čtyři sloupy se nalézají. Druhá předsíň tvoří jakýsi pozdější přístavek. Jest tmavá a nízká. Malba obnovena r. 1855, chóros vyniká tou zvláštností, že zhotoven jest z mědi, kdežto v ostatních klášteřích žlutého bronzu použito. V oltáři chovají se mimo jiné relikvije tři stkvostně ozdobené kříže, ve kterých uloženo jest po kousku z pravého kříže Kristova. Ikonostas, uměle vyřezávaný, pochází z r. 1783. Na straně západní obkličuje kostel krytá chodba, jíž se jde ke zvonici a k trapeze. Ke stěně severní přistavěna jest kaple, blíže níž stojí fial t. j. místnost k svěcení vody, a to u samé studně, ze které voda pomocí rumpálu se čerpá. Podivuhodné jest, že na vrcholku skály vyskytuje se voda. Vznikla i jistá pověst o jejím objevení. Někdy v stol. 13. měl mnich jménem Theodulos sen, v němž se mu zjevili archandělé Michal

Obr. 37. Klášter Dochiar.

a Gabriel, ukazujíce na jedno místo ve dvoře, aby tam se kopalo, že se tam najde dobrá voda, v skutku následujícího dne našla se chladná, pitná voda, což se považovalo za veliké dobrodiní, neboť v klášteře panovala o ni citelná nouze. Také fresky v rotundě poukazují k tomuto zázraku.

V 16. století byl Dochiar v okolnostech neblahých. R. 1542 žil v něm pouze jeden mnich a ten určen od próta Svatohorského spíše za hlídače kláštera. Jednou přišel k němu kněz venkovský, aby se vyléčil z neduhu, který jej trápil. Slyšel t. o agiasmě, t. j. svaté vodě dochiarské a doufal dosíci uzdravení. Již po prvním doušku vody studničné cítil ulehčení a když pak pokračoval v léčení s důvěrou neoblomnou, stav choroby jeho stal se snesitelnější, až konečně v úplné uzdravení se proměnil. Pln vděčnosti k sv. archandělům za jejich léčivou vodu, rozhodl se, že zůstane v klášteře a že vynaloží jmění své na opravu jeho. Při skládání slibu přijal jméno Germanos. Podařilo se mu i v jiných stranách nalézti dobrodince, kteří mu při obnovení kláštera byli nápomocni, tak vzpomíná se při trapeze, že byla vystavěna od metropolity Ochridského Prochora, jenž od r. 1547 v klášteře se zdržoval. O něco později přestavěn chrám, jak z předu již uvedeno.

Sál jídelní či-li trapeza jest místnost prostorná, ale neobyčejně nízká, se stropem prkenným; půdorys její má podobu kříže, okna jsou slohu byzantského, stoly dřevěné; při vchodu na straně pravé vidí se na stěně malovaný obraz Matky Boží z r. 1664, který se ctí jako zázračný, neboť podle legendy mnich Nil, jenž se modlil před Bohorodičkou touto s největší vroucností, nabyl po mnoha letech opět zraku svého. Freska pochází snad z doby, když byla stavěna trapeza. R 1723 zřízena při obraze kaplička, v níž hoří několik lampiček, o něž pečuje mnich, k tomu zvláště ustanovený. Věnec zlatý okolo hlavy Matky Boží, okrášlený perlami a drahokamy, jest dar poutníků ruských. Trapeza má také svou malbu pocházející z r. 1700, jíž zobrazena ona historka, podle kteréž prý za igumena Neofyta v stol. 11. pastucha Basileios nalezl poklad na protiležícím půlostrově Longu. Když jej pomocí tří mnichů chtěl převézti do kláštera, svázali jej tito, zavěsili mu kámen na krk a hodili do moře. Ale Basileios přispěním sv. archandělů se zachránil před utopením a objevil se igumenovi dříve, než se mu ohlásili jeho

druhové, kteří vidouce pastuchu živého, uvěřili v zázrak, k vině své se přiznali a pokání se podrobili. Kámen dotýčný ukazoval se dlouhý čas v klášteře, byl však otloukán tak dlouho od navštěvovatelů, až prý nic z něho nezbylo.

Dochiarská věž jest v dobrém stavu. Vypíná se nad klášterem hrdě k nebesům s cimbuřím daleko viditelným. V nejvyšším poschodí jest kaple, níže zařízena jest místnost pro bibliothéku a archiv klášterní. V tomto nalézá se řada starších aktů obsahu právnického i historického. Mezi nimi chová se i závět otce Neofyta z r. 1092, objasňující vznik Dochiaru a původ jména jeho. Dále kupní smlouva z r. 1112, jiná z r. 1138, projednávající změnu majetku klášterního. Podobného obsahu jsou akty 14. a 15. století. Ze zlatých bull zachovaly se některé z dob Palaiologů; nejstarší z nich nese datum 1342. U podnoží věže zřízen menší dvůr, který od dolní části dvora jest oddělen zdí terassovitou a tak povýšen, že snadno z něho na střechu kostelní dostati se lze. Stalo se tak při rozšiřování kláštera na stranu východní, na kteréž jsou všecky novější budovy. Pout slaví se 8. listopadu. Dne následujícího odbývá se památka zakladatelů kláštera, otců Euthymia i Neofyta. Bratrstvo jest výhradně národnosti řecké, žije v diortu a čítá málo přes 50 hlav. Před vraty stojí dosti blízko stavení hospodářská, dále mlýn, jehož vody používá se k zalévání zahrady nepatrné výměry, neboť okolo kláštera jest málo půdy úrodné.

Stromům pomerančovým a limonovým však se tam daří. Sady olivové rozprostírají se podél břehu mořského, vinice jsou vzdálenější, buď na vrších nebo na stráních pobřežních. Lesy klášterní vykořisťují se hlavně pálením uhlí. Na poloostrově Kassanderském náleží Dochiaru pouze jediný metoch, ale velmi úrodný, tak že obilí z něho dostačí spotřebě kláštera. Seno musí se dovážeti z druhého poloostrova Longu. Pod klášterem u cesty, která drží se břehu mořského, stojí několik stavení z nichž jedno poskytuje byt hlídači přístavnímu a rybářům v jiných ukládá se obilí a seno. Nedaleko v háji olivovém spatříme kostelík.

Několik křížů, v zemi zastrčených, poukazuje k tomu, že jest tam hřbitov. V novější době pochovávají se zemřelí na horním hřbitově blíže kláštera. Putujeme li směrem severním dále, můžeme přehlédnouti malebnou polohu kláštera. Za skal-

natým výstupkem však nám zmizí s očí a my se přibližujeme k vinohradům, na tři části rozděleným, z nichž každá má po jednom domku, určeném za byt vinařům. Kde se vinice končí, zasazeny jsou mezníky kláštera Kastamonitského.

21. **Kastamonit** (ř. Kastamonitu nebo Konstamonitu).

Klášter tento má dvě arsany, starší a novou. Přístav starší představuje mohutná věž čtyřhranná, která pro vetchost svou k obývání více se nehodí. Zdi její jsou rozpoltěné a střecha odnesena. Na dostřel asi níže vystavěna jest arsana druhá, obsahující byty a skladiště. U věže staré, kde jest pohodlnější přístup k moři, sváží se dosud uhlí dřevěné pro snadnější nakládání na lodi. Ústí většího potoka naznačuje hranici mezi kláštery Zografem a Kastamonitem. Tam na protějším břehu rozkládá se arsana Zografská, skládající se z dosti vysoké věže, od paty až k vrcholu vápeným nátěrem opatřené. Na střeše její upevněn jest železný kříž, jenž znamená, že v patře vyšším zařízena jest kaple. Ku věži přiléhá větší sýpka na obilí, v pozadí stojí ještě jiná stavení. Podél potoka táhne se zahrada, zdí ohražená, v níž se pěstuje zelenina, jež se dodává do kuchyně klášterní. U samého písčitého pobřeží vystavěn jest větrný mlýn, jejž žene vítr mořský. Stráně za arsanou pokrývají vinice, nad nimi až na vrchu stojí druhý mlýn větrný, na vrchu vzdálenějším pozorujeme zříceninu, zvanou nyní Skola, jež podle mínění Porfyrija Uspenského stojí na místě starohellénské osady Skolos. Zbytky zdiva poukazují na bývalou věž, ve které snad někdy mniši bydlívali; ještě dále k severu lze spatřiti tři kameny, vyčnívající nad hladinu mořskou; jsou to nepřehraditelné mezníky území Chilandarského, známé vůbec pode jménem „tří bratří“

Pozemky Kastamonitu patřící mají na břehu mořském šířku nejmenší, pouze několik set kroků. Stráň, která tam klášteru náleží, proměněna jest v sad olivový, v jehož středu jsou nepatrné pozůstatky zdí základních, které se pokládají také za starožitné stopy dřívějších obyvatelů. Od přístavu vede cesta přes vrch ke klášteru. Kastamonit stojí v údolí vysoko ležícím, t. j. na dobré půl hodiny od moře jest vzdálen. K východu uzavírá obzor horský hřeben, po kterém vede cesta hlavní do Kareje. Odtud jest pěkný pohled na klášter, rozložený v zelené dolině.

Jméno Kastamonit bylo by možno odvoditi od stromů kaštanových, které v těch místech počínají tvořiti lesy. Snad stál na tom místě, kde nyní klášter se nalézá, velebný háj kaštanový, ve kterém se skrýval kostelíček z prvních dob křesťanských, zasvěcený mučenníku Štěpánovi. Ač Kastamonit jest nejslaběji obydlen, a jest nejmenším a nejposlednějším v řadě klášterů Svatohorských, nezadá přece starobylostí svou ani Vatopedu nebo Filothei. Na místě jeho stával kostel již tehdy, když byli ještě obyvatelé světští na poloostrově.

Právě posvátnost zříceniny jeho bývala nepochybně příčinou, že po každém zpustošení Athonu vracející se mniši tam se opět usazovali. Nynější chrám klášterní stojí snad na základech původních. Ode dávna býval při něm dům pro lid služebný, ze kterého pak se vyvinula budova klášterní. V letech osmdesátých minulého století přestavěny dvě strany od základů; část jižní, ve které jsou vrata, jest, tuším, nejstarší. Zachovala se tam spodní část věže, sloužící někdy k obraně; tehdáž obnoven i kostel. Při provádění omítky a bílení jeho nešetřeno vápnem, stěny však zůstaly dosud bez malby, a není stopy, zda-li byly kdy ozdobeny freskami.

Na každém ze čtyř sloupů, které nesou hlavní kupoli, zavěšeny jsou staré obrazy, pokryté pozlacenými pláty. Dvou z nich jest znám původ. Ikona visící na sloupu v pravo před ikonostasem, představující arcijáhna Štěpána, pochází prý z dob obrazoborců a do kláštera dostala se za vlády Alexia I. Komnena, t. za začátku století 12. Bohorodice, na protějším sloupu se nalézající, jest dar císařovny Anny, vdovy po Androniku III. Palaiologovi. V oltáři uložen jest kříž, velmi uměle vyřezávaný z dřeva cypřišového, bohatě okrášlený zlatým kováním a emailem. V kostele chová se nepatrná bibliothéka klášterní.

Z dějepisu klášterního jest bezpečně známo, že Kastamonit utrpěl za vlády císaře Michaela Palaiologa, jako všechny kláštery Athonské. Svrchu uvedená vdova Andronika III. Mladšího jej obnovila, ale teprve za císaře Manuela II. byl dostavěn (r. 1407). Později vzal zkázu ohněm. Tehdy našel se dobrodinec krve slovanské, jenž podnikl opravu kláštera řeckého; byl to velmož srbský, veliký čelník Radić, jak svědčí dvě listiny z let 1431 a 1433, podle kterých r. 1424 Kastamonit vyhořel, načež Radić jemu pojistil roční důchod 20 litrů stříbra, sestavil zvláštní

Obr. 40. Obraz sv. Jiřího v Zografu. (Dar Štěpána vévody Multanského.)

pravidla, jak mniši v klášteře žíti mají a odkázal klášteru před smrtí svou sedm vesnic, což Srbský despota Jiří dvěma bullami zlatými potvrdil.

Pout výroční koná se 27. prosince v den sv. Štěpána. Slavnost letní připadá na 2. srpna, kteréhož dne ostatky prvního mučenníka křesťanského nalezeny (r. 320) v Jeruzalémě a r. 332 přeneseny do Cařihradu. Kromě hlavního chrámu zařízeno jest čtvero kaplí v klášteře a dvě z venčí. Počet klášterníků nepřesahuje 40. Žijí podle řádu společného. Majetek nemovitý není veliký; na Sv. Hoře není mnoho půdy, částečně jsou to neplodné stráně, částečně les. Okolí klášterní proměněno jest ve vinice. Stranou na jednom pahrbku vidí se kellie novějšího způsobu, vystavěná jistým mnichem, po jehož smrti připadne klášteru jako vlastnictví.

Poplužní dvůr na Kalamarii zasobuje bratrstvo obilím. Jiných metochů Kastamonit nemá. Nalézá se však přece v poměrech spořádaných, neboť podnikl posledně nákladnou opravu kláštera, ke které ovšem se dlouho připravoval a za tím účelem i o pomoc ruskou se ucházel. Když byl igumen obdržel dovolení sbírati almužny po říši Ruské, dostal se na potulných cestách svých prý i do krajin sibiřských. Zastavení platů řeckou bankou v Athénách utrpěl klášter nepříjemnou ztrátu, neboť měl tam uložené dědictví několika tisíc lir, které nepochybně valně se ztenčilo. Kastamonit vzdálen jest od Kareje tři hodiny, do Zografu jest jedna hodina cesty přes lesnaté návrši.

22. **Zograf** (ř. Zografu).

Poslední klášter na západní straně poloostrova Athonského leží podobně, jako Kastamonit stranou od moře, na vyvýšeném místě. Věčně zelené stráně zaclánějí jej se všech stran. Od r. 1875 začínajíc stal se klášter úhlednějším, neboť přestavěna jeho část severní od základů a v následujících letech pokračovalo se ve stavbě dílu západního i jižního, což dokončeno r. 1896. Dále má se obnoviti i křídlo východní, tak že pak celý klášter bude vystavěn znova. Dvůr dosti prostranný má tvar podlouhlý; užší strany jeho obráceny jsou k severu a jihu; v jižní polovici dvora stojí kostel, r. 1801 dokončený, se střechou olověnou o devíti kupolích. Předsíň jest jedna, ale na severozápadní straně jest ještě zasklená chodba, která ostatně spojuje také kostel

s trapezou. Do pěvnice vedou troje dvéře, uměle vykládané slonovinou a perletí. Stěny jsou pokryty freskami z r. 1817, ikonostas zhotoven r. 1834. Nápadné jsou obrazy sv. Jiřího se svou zlatou okrasou, z nichž dva pocházejí aspoň z věku 10. Ke každému z nich se pojí jistá legenda. Ikona na straně pravé byla prý malována od samého světce, neboť když zakladatelé kláštera nemohli se dohodnouti mezi sebou, jakého patrona kostelního mají sobě vybrati, našli jednoho dne obraz sv. Jiřího

Obr. 38. Klášter Zograf.

v kostele hotový. Obraz na levém sloupu se nalézající nalezen byl na pahorku blíže kláštera, připevněný na sedle mezka, jenž na místo to, neznámo odkud, přišel. Třetí ikonu sv. Jiří, bohatě okrášlenou daroval Štěpán, vojvoda Valašský r. 1484. Po prvním obraze nabyl klášter svého jména Zograf t. j. malíř. Ostatně není vypravování o této samomalbě v klášteře dogmatem, takže snadno nabývá převahy mínění Porfyrija Uspenského, že t. oba obrazy sv. Jiří byly přineseny od mnichů syrských na Horu Athonskou již před první výpravou křižáckou.

Vypravuje se pověst o třech bratřích jménem Mojžíš, Aron a Jan, pocházejících z krajiny ochridské, tudíž původu bul-

harského, že vedli na Sv. Hoře život poustevnický a to každý zvlášť v chaloupce své a přicházeli pouze v neděli na místo smluvené, kde společně se k Bohu modlili. Schůzky tyto daly snad podnět k založení kostelíka. Později zakoupili klášter Zograf, nazvaný tak podle někdejšího majitele jeho, jenž byl nepochybně malířem či-li po řecku zografem. Kdy se to stalo, nelze určiti. Domněnku, že se to stalo za panování císaře Lva VI. Moudrého, nelze nikterak doložiti. Že v 11. věku klášter tento

Obr 39. Nádvoří kláštera Zografu.

již byl, dokazují akta z let 1049 a 1051, vztahující se k rozepři o hranice mezi sousedními kláštery Zografem a Kastamonitem. Tehdy se uvádí otec Jan rodem Bulhar jako igumen Zografský. Také v listině z r. 1169 nalézá se slovanský podpis igumena Zografského. Čím byl Milutin, král Srbský, Chilandaru, tím byl o něco dříve cář Bulharský Jan II. Asěn Zografu. On prý také klášter osobně navštívil. Z jeho doby pocházela prý věž, ve které uhořelo 22 klášterníků za vlády Michaela Palaiologa. Všeobecné panuje domnění, že tentokráte klášter napadlo vojsko latinské, kterému sám papež byl vůdcem. Tak zobrazuje se i násilná smrt mučenníků těch na stěně kostelní. Na nádvoří v severo-

západním koutě, kde ona věž někdy stávala, upravena a zamřižována jest malá zahrádka, ve kteréž stojí železný pomník s letopočtem 1276.

Z panovníků Byzantských obdaroval klášter nejvíce Jan V. Palaiolog. Také poslední cář Bulharský Jan Šišman staral se o Zograf. Později vynikli knížata Multansko-Valašští, jakožto

Obr. 41. Kaple sv. Jiří kláštera Zografského.

dobrodincové, zejména vojvoda Antioch Konstantin, jenž r. 1699 připojil k Zografu klášter sv. Kypriána, u Kišiněva ležící, o nějž Zograf ani při známé konfiskaci rumunské nepřišel, ježto nalézá se již v Bessarabii ruské. Při osvobození ruských sedláků obdržel Zograf značnou náhradu za vesnice klášterní, peníze však zůstaly v Rusku. Zografané dostávají z nich každoročně na 50 tisíc rublů úroků, jež jsou nyní hlavním zřídlem bohatství klášterního.

Blíže chrámu stojí kaple, r. 1768 ke cti Matky Boží vystavěná. Před ní rostou dva překrásné cypřiše. Na straně protější viděti rotundu, v níž vykonává se svěcení vody. V kostele chová se obraz sv. Jiří, na hedvábí uměle vyšívaný, jenž pochází z r. 1500; daroval jej vojvoda Štěpán Multánský. Dále mají tam praporec s obrazem sv. Jiří a s modlitbou k němu, vyšíváním, provedenou, ikonu Matky Boží stkvostně obloženou a veliké evangelium, bohatě stříbrem okované, což jsou dary z Rusi. Všech kaplí má klášter 10. Pout výroční odbývá se 23. dubna; kromě toho jsou menší dni slavnostní: Nalezení ostatků sv. Jiří v Lydii 4. října, památka Kozmy Zografského 22. září a úmrtní den 22 mučenníků, ve věži uhořelých, 10. října.

Ohledně bibliothéky vyjádřil se prof. Grigorovič za pobytu svého na Athoně r. 1844, že tam nalezl pouze 35 knih, které za něco stojí. Evangelium hlaholské, jež obdržel darem cář Alexandr II. od Zografanů, bylo přineseno do kláštera z metochu, blíže vesnice Jerisso ležícího, kde prý od nepamětných let se nalézalo. Na listině Iverské z r. 982 podepsal se pop Georgios písmem hlaholským. Poněvadž tudíž konal i služby boží podle knih hlaholských, mohlo býti evangelium dotyčné jeho majetkem. Archiv není bohat: Porfyrij Uspenskij zmiňuje se o dvou zlatých bullách cářů Bulharských, o dvou bullách panovníků Srbských 14. věku, o čtyřech listinách Ochridského metropolity Pajsija z r. 1566. Z dokumentů řeckých jest nejstarší zlatá bula Andronika II. z r. 1289. Od r. 1429 počínaje obdarovávali Valašští vojvodové štědře klášter Zografský, jak zachované listiny o tom svědčí. Když navštívil Srb Dim. Avramović r. 1848 Zograf, nalezl tam asi 60 mnichů, kteří žili v diortu. Nyní počet jejich činí přes jedno sto, a zavedena jest kinovia.

Na jednom osamoceném pahrbku proti klášteru stojí kostelík sv. Jiří, při němž přistavěn jest dům, který slouží za dílnu krejčovskou a za byt mistrům, ať jsou mniši nebo lidé světští. Na onom vršku nalezena byla ikona sv. Jiří na hřbetě mezkově přivázaná. Pravděpodobné však jest, že tam žil jeden ze tří bratří, shora dotčených v poustevně své. Asi půl hodiny odtud v jednom malém údolí, ve kterém se nalézá mnoho stromů ořechových, rozkládal se před sto lety škit, zvaný Černý Vír, jenž byl výhradně od mnichů ruských obýván, v čase turecké okupace (1820—30) však zpustl a více nebyl obnoven. Dosud

udržel se tam kostelík, blíže něhož bydlí jeden mnich, jenž hlídá tuto samotu. Sklízeň z malé vinice přenáší se do kláštera, ostatní vinice nalézají se po návrších nad přístavem klášterním. V domě vinařském jest také nádobí na víno, které se do kláštera odvádí teprve tehdy, když se již může píti. Zograf nemá pozemků způsobilých k rolničení. Sem tam některá stráň se oře a nechává opět úhorem. Dvory poplužní jsou tři, t. na Kalamarii, u Jerissa a na poloostrově Longu. V lesích pálí se uhlí. Při klášteře není dostatek místa, příhodného pro zahradu zelinářskou, za tou příčinou pěstuje se zelenina na kelliích vzdálenějších. Také není přebytek vody, aby mlýn stále pracovati mohl, proto musejí vypomáhati mlýn koňský a větrný.

Podél stěny západní, ve kteréž jest zasazena tabulka s nápisem, že základy k mahale té položeny byly 19. července r. 1893, snižuje se hlavní cesta k potoku, jenž ústí do moře u přístavu klášterního. Chůze tam trvá jednu hodinu a vede skrze romantické úžlabí, jehož boky spoře jsou zalesněny. Proti vodě po pravém břehu vede cesta opět do vrchu, až se dojde k rozvodí, kde jest zasazen mezník, u něhož se končí území náležející Zografu. Dr. Grisebach přál sobě za svého putování po Sv. Hoře r. 1839 nalézti na severní části poloostrova stopy vulkanického vyzdvižení. Ale cesta jeho nevedla okolo Zografu, kde by byl mohl pozorovati, že celé značně vysoké brdo po pravé straně potoka složeno jest z drobného různotvarného kamení, dohromady spečeného. Stráně na břehu protějším jsou již vápenaté. Ve stěnách skoro kolmých a proto nepřístupných nalézá se mnoho otvorů, způsobilých k hnízdění, jež nabyly jména Orlí díry. Jednu takovou díru rozšířil sobě Kozma, mnich Zografský, jenž se vzdělal na horlivého asketu a oblažen byl zjevením Matky Boží, k jejímuž pobídnutí prý opustil klášter svůj a žil o samotě. Otec Kozma uposlechnuv tajného hlasu upravil si nedaleko kláštera ve skále jeskyni, ve které také r. 1323 zemřel. Jeskyně tato eksistuje dosud; v ní nalézá se obrázek Bohorodičky. V novější době upraveny k ní schody a pro bezpečnost i železné zábradlí. Nedaleko odtud pod skalní stěnou stojí domek, kde bydlí mnich postník, jehož jedinou povinností jest každodenně přečísti úplný žaltář. Na polovici cestě rozšiřuje se údolí a my kráčíme dosti již prořídlou doubravou. Při vzniku jedné studánky v stínu vždy zelených dubů vysokého stáří

skrývá se rozbořenina, ze které lze souditi na někdejší věž, známou vůbec pode jménem „Starý monastyr“. Tam byly starší hranice mezi Zografem a Chilandarem. V rozepři o hranice přiřknuta Zografanům celá dolina proti znění zlaté bully cáře Dušana, ve které jasně vytknuty hranice v těch stranách. Nedbáno spravedlivých nároků Chilandarců, kteří tím ztratili kus dobře zachovalého lesa, jehož ovšem již více není, ježto při přestavbě kláštera Zografu v posledních letech poskytl vítanou zásobu dříví stavebního. Docházíme k mezníku, odkud není vyhlídky. Stojíme totiž na sedlu horském, obklopeném lesními houštinami. Před námi křižují se tři cesty: v pravo jde se k Chilandaru, v levo na Jovanici; uprostřed leží cesta obecná, jež drží se hřbetu horského až k Megalé Vigle, načež se spouští k nížině.

Jovanica jmenuje se nyní potok, jenž ústí do moře při západním pobřeží poloostrova, kdež tvoří také hranici proti Chilandaru a Zografu, strana zografská jest úrodnější; jsou tam vysázeny stromy olivové, založena vinice a vystavěn dům, ve kterém bydlí několik mnichů Zografských. Ve stol. 11. stál v místech těch klášter, zvaný Vanica. Podobných ústí potočních jest více v těch končinách. Kde údolí poněkud se rozšiřuje, pěstují se maslice. Krajina ostatní, veškeré vršky a stráně, popleněny požárem r. 1890. Při kamenitosti a suchosti těchto míst není naděje, že by tam vznikl opět les. Podobně jako na Jovanici, má Zograf ještě jednu vinici, o sobě ležící, zvanou Cherovo, která leží vysoko v široké kotlině. Také tam byl prý někdy klášteřík, založený ke cti Spasitele radujícího se, což po řecku zní „chairón“. Čtyři vinaři hledí si tam své práce. Stavení obytné a při něm kaple byly obnoveny v letech šedesátých.

Putujeme-li po hlavní cestě dále, přijdeme na vysočinu, kde býval ještě před třiceti lety hustý les. Nyní pokrývají prostoru jeho vinice a pole. Místo toto slove protovoda, t. j. první voda, po řecku „Protonero“, a to podle studánky, která v 18. století byla obezděna, aby zde cestující mohli sebe a dobytek svůj občerstviti vodou studenou, neboť v době letní jest v té hornatině vždy málo vody. Před námi zdvíhá se mohutný hřbet Megalé Vigly, ke které můžeme za dvě hodiny doraziti. Všecky vrchy a doliny po pravé straně cesty náležejí Chilandaru. Ve starší době jmenovala se celá tato pahrbkovitá krajina, kterou z cesty lze přehlédnouti, Zig, a to podle jednoho klášteříka,

jenž stál na úpatí Megalé Vigly. Někdy bývalo tam více života; roztroušeně postavené poustevny a mnoholidné škity zaujímaly místa plodnější a hlasy zbožné závodily se zpěvem ptačím ve chvále Hospodina. Nyní pouze zříceniny ukazují, kde stál někdy chrám. Bučení polodivého skotu nebo hlasy plachých jelenů nahražují šepot modliteb, k nebesům se vznášejících.

Sestupujeme po svahu horském do nížiny, kde pole a luka začínají. Tam jest i konec Sv. Hory. Loučíme se s jejími obyvateli, kláštery a s celou přírodou. Vracíme se opět do světa hlučnějšího, ale budeme častěji vzpomínati na ten tichý a rozjímavý život, jenž tam srdce člověka oblažiti může, jmenovitě v těch trudných chvílích, když žádosti a náruživosti světské mysl pobuřují a mnohým pošetilostem vznik dávají.

Dodatek.

Reforma z r. 1892 a 1897, zmíněná v přehledu dějepisném (str. 105—6) po nějakém čase opět upadla přes kletbu patriarchy Cařihradského. Opětně dovolováno v Kareji svobodné pronajímání krámů, usazování řemeslníků venkovských a co nejhorší, neobmezený prodej lihovin. Příčinou toho jsou hlavně zvláštní zájmy jednotlivých klášterů, ježto krámy, jim patřící, nenesly žádoucího užitku. Noví zástupci klášterů, lačnící po hmotném zisku, klonili se k volné tržbě a mlčky trpěn návrat poměrů dřívějších, které dříve prohlášeny za příčinu, mravy rozrušující. Znovu zavládly rozpory v Protátě, následkem čehož tři krámy obecní, které nákladem jednoho tisíce lir byly zřízeny, zůstávají prázdné, ač Protáta na stavbu tuto si vypůjčila peníze, ze kterých musí platiti úroky.

Letos (r. 1910) chystá se reforma jiného druhu, mající na zřeteli vykořenění přestupků homosexuelních, jež m. j. pohoršují i Turky, tak že tito jsou nepřímí původci chystané nápravy. Příslušný řád má vypracovati biskup Jerissovský, jejž patriarcha Cařihradský zmocnil, aby společně s Protátou takový řád vypracoval. Po potvrzení patriarchově bude nový řád uveden v platnost. Až dosud bylo ujednáno, že do klášterů budou přijímáni pouze mladíci nejméně 20letí. Tito teprve po 3letém pobytu v klášteře budou moci složiti řeholní slib. Antiprosópem, t. j. zástupcem kláštera v Protátě může se státi pouze takový mnich, jenž již 20 let žije ve svém klášteře. Kellioti nesmějí vydržovati více než šest mnichů ve svých poustevnách. To je namířeno hlavně proti Rusům, jejichž kellioti vydržují často i několik desítek bratří. Dále má se jednati o zmenšení počtu kramářů, řemeslníků, lidu pracovního, aby Svatá Hora se poněkud odlidnila. Vyšlo již nařízení, aby v nejkratší době opustili kláštery a vůbec Svatou Horu všickni mladí hoši. Z Chilandaru odešli 3. Učenníkům řemeslnickým poskytnuta

lhůta do sv. Dimitrije ($^{26}/_{10}$), do kteréhož dne platí jejich smlouva s mistry. Jiná nejnovější novota (1910) záleží v tom, že zvláštní komise vyžaduje od klášterů listiny na doklad právního držení metochů. Část komise zkoumá listiny, část přeměřuje pozemky. Účel toho není znám, ale proslýchá se, že vláda hledá místo pro vystěhovalce z Bosny, kteří však částečně se již vracejí zase zpět.

Klášter Chilandar r. 1900 po 700letém trvání svém přešel zase v ruce srbské. Nejtěžší dluhy v obnosu sedmi tisíc napoleonů během několika málo měsíců zaplaceny. Chilandarci uznali synodu srbskou za svou ochranitelkyni a přijali mezi sebe tři archimandrity srbské, kteří se stali sborovými starci, dále jednoho kněze, jednoho jáhna a jednoho mnicha prostého, pak šest mladíků rozličného věku, aby sloužili klášteru a připravovali se ku složení slibů. Pouze tři mniši národnosti bulharské uznali za dobré vystoupiti ze svazku bratrstva a hledati sobě místo jiné.

Chilandaru kyne nyní mnohem stkvělejší budoucnost. Bude-li správa jeho pilněji přihlížeti k racionelnímu hospodaření na statcích klášterních, uspořádají se snadno jeho poměry finanční a klášter postaví se na vlastní nohy, což bude mnohokrát čestnější, než když by byl odkázán na podpory z milosti toho nebo onoho státu.[1])

---

[1]) Čeho sobě spisovatel v Předmluvě přál, vyplnilo se v krátké době. Roku 1903 vyšly skoro zároveň dvě knihy o Svaté Hoře Athonské, sepsané jazykem řeckým dvěma mnichy Svatohorskými. První z nich, sepsaná od Gerasima Smirnaki, jeromonacha kláštera Esfigmenu, nese titul *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*; vyšla v Athénách o 707 stranách se 66 illustracemi. Cena 8 franků. Smirnaki býval členem sboru protátského a měl hojnost původních pramenů po ruce. Spis jeho však jest příliš tendenční, namířen jsa hlavně proti vlivu ruskému na poloostrově Athonském. Spis druhý objektivnější pochází od Kosmy Vlacha, diakona Agiorita a slove *Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω*. Podtitul zní: Studie historicko-kritické. Spis obsahuje 376 stran menší osmerky bez obrázků. Vyšel ve Volu (Volos) a stojí 4 franky. — Také druhé přání spisovatelovo se vyplnilo, neboť zamýšlené jím dějiny jeho kláštera Chilandaru jsou již hotovy a budou vydány během příštího roku (1911) v Srbském Bělehradě. — Mezi cestopisnými pracemi o Svaté Hoře zasluhuje zmínky zajímavě psaná práce zesnulého byzantologa prof. Jindřicha Gelzera, Vom heiligen Berge und aus Makedonien. Reisebilder aus den Athosklöstern und dem Insurrektionsgebiet (Leipzig 1904), jejichž pěkných illustrací bylo částečně použito v této knize. *J. B.*

Rejstřík věcný.

Adrfat 86.
Akathist (akafist) 179.
Akrostichon 177.
Analava 197.
Analogie (analoje) 153.
Anixandarie 166, 177.
Anterie (podrázník) 198.
Antidor (nafora) 163.
Antifona 166, 178.
Antimíns 154.
Antiprosóp 94, 95, 136, 149, 242.
Antologion 173.
Apostol 172.
Argat 224.
Archijerej 183.
Archimandrita 142, 157.
Archondár (fundarží) 146.
Archondarik (fundarik) 146, 310.
Arsenadží 148.
Askése mnichů Svatohorských 238.
Asper 87.
Atlar 148.

Baston 157, 245.
Bdenie 164, 167.
Bečvar 222.
Bezvousí na Svaté Hoře 30, 42, 45, 52, 82, 84, 132, 133, 138, 302.
Bičkidží 222.
Bilo 158.
Blagoslovenie 206, 215.
Blažen 179.
Bliny 202.
Bogomilové 73.
Bogorodičen 179.
Bohoslužba večerní 161.
Bohoslužba celonoční 138.
Bolničar 147.
Boršč 202.
Brašnar 147, 148.
Budíček 159, 165.

Čakoni (národ) 20.
Crvule 224.
Časoslov 61, 172.
Časy 145, 160-1.
Časy cářské 161.
Čáša (kalich) 162.
Čelník 148—9.
Četii minei 61, 173, 174.
Četiridesjatnica (svetija) 204.
Čifčí 220.
Čin 170.
Čirak 200.
Čtec 145.
Čuban 220.
Čumurdží 223.
Čuval 236.

Daně klášterní 135.
Despot (biskup) 156.
Despotové Srbští 86.
Diakon (jáhen) 144.
Diakonik 150.
Diatika 209.
Dikej 139, 148, 239.
Diortum 95, 136—138, 143, 146, 147, 149, 199, 205, 206.
Diskos 162.
Distillon 152, 271.
Dobytek na Svaté Hoře Athonské 43, 45, 54, 64, 82—3, 132, 133, 148, 149, 227, 228.
Dogmatik 166, 179.

Dogramardží 221.
Dochiar 146.
Dragoman 224.
Duchovník 144, 247.
Dulap 200.
Duvardží 221.
Dvéře cářské 152.
Džilije 225.
Dělníci na Sv. Hoře 133.

Efemerios 144.
Ekonom 43, 45, 121, 148.
Ekonomissa 309.
Ektenie 161.
Enkyklika 243.
Epistat 94, 95, 135, 242.
Epistimonach 115.
Epitrachyl 157.
Epitrop 95, 112, 136, 137, 142, 149.
Exapostilarij 178.
Ex'igumen 142.

Felon 157.
Fial 168.
Flaskon 240—1.
Fundarik 146, 200.
Fundarží (archondár) 146.
Furuna 147.

Gerontes 143.
Gerondissa (Gerontissa) 154, 287.
Glykofilusa 306.
Govedar 219.
Grammatik 142.
Grámota 87.
Gryppa 234.

Hattišeriť 90.
Herychasté (isichasté) 35-36, 45, 73—75, 77, 90.
Hesychasterion (isichastirion) 30.
Hierej (jerej) 143.
Hierodiakon 144.
Hieromonach (jeromonach) 144. 195.
Hod boží velikonoční 169.
Hodinky církevní 119.
Hospodářství lesní na Svaté Hoře 43, 45, 54—55, 83, 230, 231.

Chocholové (Malorusové) 216.
Chóros 150, 152, 153.
Chrysobulla 79.

Igumen 112—115, 119, 121, 122, 124, 126, 131, 132, *142.
Ikona 153, 154, 241.
Ikonostas 145, 150-152.
Ikos 178.
Ipakoj 178.
Irmologij 172.
Irmos 173, 177.
Isichasté viz Hesychasté.
Isichastirion 30.
Iso držeti 176.

Jáhen 144, 157, 158.
Jelek 198.
Jeptišky 134.
Jerej 143.
Jerodiakon 144.
Jeromonach 136.
Junčar 219.

Kadilnica 158.
Kajmakamin 242.
Kalajdží 201.
Kalamarie 86.
Kalauzin 248, 249.
Kalcuny 199.
Kaliva 238.
Kaluděr 191.
Kalušky (knedlíčky) 202.
Kambany 159.
Kamilovka 197—199.
Kandila 153.
Kanerchis (kanonarch) 145.
Kanon 167, 177.
Kanon veliký 179.
Kanon voskresný 179.
Kanonarch (Kanerchis) 145, 192.
Kantardží 223.
Karyatissa 298.
Katapetasma 152.
Katavásia 177.
Kath'igumen 142.
Kathisma 172, 175, 238.
Kávia 199, 240.

Kaviota 240.
Kellarik 200.
Kellie 133—140, 200, 237.
Kelliota 136, 237.
Kinovia 95, 130, 136, 138, 143, 146, 149, 199, 205, 240.
Kivot 158.
Klepadlo 158.
Kleštěnci 42, 52.
Klíč paschální 171.
Kliros 146, 271.
Klissiarch 144, 145.
Koliba 238.
Kolligové 231.
Kolyva 96, 159, 160, 203.
Komkání 204.
Konak 149.
Konakčí 149.
Kondak 178.
Kondik 170—171.
Kořalka na Svaté Hoře 133.
Kostelník 121, 122, 144, 145, 158.
Kozar 220.
Kravar 219.
Krajegranesie 177.
Krajestročie 177.
Krst (kříž) 155.
Krstelnica (křtitelnice) 188.
Krstobogorodičen 179.
Ktitor 184.
Kukul 198.
Kukuzelissa 313.
Kundugun 198.
Kupusčí 147.
Kururdží 217.
Kyriakon 149.

Lapcuny 199.
Laterna 150, 271.
Legendy o Matce Boží 20, 22.
Léčení klášterní 130.
Lesnictví na Sv. Hoře 229—30.
Lihoviny na Sv. Hoře 104, 105, 299. 369.
Lira turecká 291.
Literatura gruzinská 60 · 61.
Litija 166, 167.
Liturgie 162—164.
Livada 231.
Lozar 148.

Mager 147.
Mahala 269.
Majupnica 147.
Manga 223.
Mantija 157.
Matka Boží Iverská 92, 295, 296.
Metanie (poklona) 205.
Metoch 25, 132, 248, 275.
Měsícoslov 171.
Milostina 88, 246.
Minaere 200.
Minei četii viz Četii minei.
Minei obštak 173.
Mlekopitatelnica 154, 301.
Mnich-budič 115.
Modios 65.
Molitostovce 174.
Monach 190, 191.
Monidrion 25.
Moreité 215.
Mošti 156.
Muzur 65, 82.

Nábederník 157.
Náčiní kuchyňské (svatohorské) 200 sl.
Nafora 163, 164,
Nákolenník 157.
Námětka 197.
Nápoje 115—117, 120, 128, 141.
Náramník 156.
Nazir 94.
Nemocní 117, 126, 130, 147.
Nezávislost církevní Svaté Hory 63, 64.
Novomučenníci 91.

Občiny 56.
Obchod na Sv. Hoře 53, 56, 58, 104, 135, 299.
Obrazy ikonostasu 152.
Obrazy Matky Boží 21, 22, 88, 92, 154, 282, 287, 294—296, 298, 301, 306, 309, 313, 331, 357.

Obřady 162, 163.
Oděv biskupský 156.
Oděv kněžský 157.
Oděv mnišský 117, 123, 129, 197, 198.
Odpust 167.
Odznaky igumenovy 142.
Oktoich 173.
Oltářník 145.
Omofor 156.
Orar 157.
Osmoglasnik 61, 173.

Panagia 156.
Panagia artosná 350.
Panagiar 203.
Panagis 168.
Panginie 207.
Pantachus 243.
Pantokrator 182, 189.
Panychida 125, 210.
Paperta 150, 271.
Para 87.
Paragat 234.
Paraklis 185.
Pareklesion 149.
Parastas 96, 125, 210, 336.
Papuci (papuče) 199.
Parbolničar 147.
Parepitrop 95, 137.
Parkamilovka 197—199.
Parklissar 144.
Parmager 147.
Paroltarnik 145.
Partrapezár 146.
Parusia 170.
Pascha 169.
Paschálie 171.
Paterica 157, 301.
Paterik 24.
Pentikostar 173.
Pentikostia 170
Perper 65.
Petdesjatnica 170.
Petochlebie 166.
Pěvnice 150, 271.
Piastr 87.
Píseň cherubínská 163.
Pittakion 62.
Pitvor 150.
Plaštanice 169.
Podoben 179.
Podrázník 157, 198.
Podvor'e 289, 350.
Pohřbívání mnichů 125.
Pokrmy klášterní 115—117, 120, 128, 129, 141.
Politarch 245.
Polonoštnica 162.
Polyelej 165, 166.
Polykandila 153.
Pomjanik 170—1.
Ponocný 147.
Ponta 208.
Pop 144.
Portar 147.
Portiatissa 294.
Portikus 277.
Poručí 157.
Poslušník 56, 139, 140.
Postřižka (postřižení) mnišská 39, 125, 195—197.
Posty klášterní 115, 116, 120, 129, 141, 204-206.
Poustevny 139.
Pouti za podporami 88—89.
Pouty klášterní 120, 121.
Povečerij 161.
Povstání řecké (1821—1830) 96, 97.
Praktikon 243.
Prestol (oltář) 154—55.
Primikerios 73, 286.
Proëstótes 143.
Proigumen 142.
Prokimen 171, 177.
Prolog viz Synaxar.
Prosfora 132, 145, 158, 159, 240.
Prosforčí 145.
Proskomidie 125, 150, 162, 163.
Prosmonar 154.
Prót Svatohorský 44, 45, 52, 83, 136.
Protáta 37, 95, 136. 142, 242 sl.
Příčastník 163, 164, 177.

Přijímání 164.
Psalt 145.
Psaltika 145, 180, 181.
Psaltir 172.
Psaltiru sledování 172.
Půjčování peněz 136.
Pung 97.
Ráza 123, 195, 198.

Rázofor 195.
Relikvije 156.
Rezim 237.
Rigan 240.
Rynchini, kmen slovanský 25.
Řád patriarchy Gabriele 134.
Řád patriarchy Jeremiáše 132.
Řád Sávy Srbského 127.
Řády kelliotské 138.
Řády škitské 138.

Sadařství 233.
Sakkos 156.
Samardží 222.
Samoglasen 179.
Sartamarka 198.
Sedalen 178.
Sedmica strastná 168.
Sedmičar 144.
Sejmen 245.
Serdar 218.
Shromáždění obecná 56, 57.
Shromáždění igumenů 93.
Schima malá 195.
Schima veliká 74, 197.
Schimník (skimník) 90, 195.
Schimonach 195.
Schůze sborové klášterní 143.
Sigillion 28, 130.
Skevofylak 135, 146.
Skoroposlušnica 154.
Slávosloví 162.
Slávosloví malé 178.
Slávosloví veliké 167, 178.
Sloupy evangelické 171.
Služba celonoční 165.
Služba církevní 160.
Služba velikonoční 114.
Služby klášterní 116, 117.
Služebník 174.
Sobota Lazarova 204, 205.
Soud škitský 139.
Sračica 154.
Stařec sborový 142.
Stařec strážný 139.
Stasidy 151, 298.
Stich 178.
Stichar 157.
Stichíry 166, 178.
Stichovan 179.
Stolování 119.
Stratopedarch 72, 286.
Strava mnišská 201.
Svetyna 206.
Svěcení na jáhenství 57, 136.
Svěcení na kněžství 57, 136, 139.
Svoboda klášterní 121.
Synaxar 127, 173, 174.
Světilen 178
Šestipsalmí 162, 166.
Škifelak 135, 146.
Škit (skit) 102. 138, 239.
Škit Svatoanenský 138.
Škity ruské 140.
Škitníci 136, 140.

Taxid 247.
Taxidiot (taxidiotin) 90—92, 247.
Terzia 221.
Tetraevangelion 171.
Tragos 37.
Trapeza 115. 119, 128, 146, 188, 189, 202.
Trapezár 115, 124, 146, 203.
Trebnik 174.
Trebnik veliký 61.
Treska (zimnice) 208.
Triod cvetni 173.
Triodion 173.
Trojičen 179.
Trojručica 154, 273.
Tropar 169, 178.
Třípěsník 173.
Typikon (typik) 35, 67, 111, 130, 171.

Typikon Sávy Osvíceného 127.
Typikon Sávy Srbského 118, 140, 141.
Typikarnica 67, 300.
Turkomani 215.

Unie církve řecké s římskou 68, 70, 85.
Uspenie 183.
Utrena 162.

Vakuf 90.
Vali 149.
Valma 220.
Vaglar 223.
Včelařství 235.
Večerna 166
Veliká Církev (= patriarchát Cařihradský) 134, 135.
Vinařství 232.
Vinice 134.
Vladyka (biskup) 156.
Vodeničar 148.
Vodosvet 167.
Volovar 220.
Vordonar 219.
Voskrenik 151.
Vratarnica 154, 294.
Všedržitel 189.

Zápisy smluvní 55.
Zavěsa 152.
Závět mnišská 55.
Zařízení kostela 150.
Zelinářství 232.
Zograf 241.
Zpěv popský 176.
Zvečka 159.
Zvony 159.
Ženy na Athoně 64.
Žitar 147.
Žitanica 147.

Obsah.

Str.
Předmluva 7
Úvod 10

Část I. Události dějepisné na Sv. Hoře Athonské.

1. Doba předkřesťanská 14
2. Od století čtvrtého po Kr. do století desátého 20
3. První řád Athonský 37
4. Století jedenácté 48
5. Druhý řád Athonský 50
6. Od století dvanáctého do století patnáctého 65
7. Od století šestnáctého do století devatenáctého 87
8. Seznam panovníků, kteří se vyznamenali v dějinách Sv. Hory . . . 107
9. Pořad klášterů podle doby jejich založení 109

Část II. Společenské poměry klášterní.

1. Řády 111
2. Řády škitské a kelliotské 138
3. Služby klášterní 141
4. Bohoslužba 149
5. Knihy kostelní 171
6. Zpěv církevní 175
7. Stěnomalba v kostele 182
8. Klášternictví 190
9. Lid služebný 217
10. Poměry přírodní a hospodářské 226
11. Kellioti 237
12. Protáta 242
13. Almužny 245
14. Archivy a bibliothéky klášterů Athonských 250
15. Literatura 255

Str.

Část III. Obchůzka po klášteřích Svatohorských.

Uvod 264
1. Chilandar 268
2. Esfigmen 275
3. Vatoped 281
4. Pantokrator 286
5. Stavronikita 290
6. Iver 292
7. Kareja 297
8. Kutlumuš 303
9. Filothea 305
10. Karakal 306
11. Lavra sv. Athanasia 308
12. Sv Pavel 327
13. Dionysiat 330
14. Grigoriat 334
15. Simonpetr 336
16. Dafina 339
17. Xiropotam 342
18. Russik 344
19. Xenof 353
20. Dochiar 356
21. Kastamonit 359
22. Zograf 361
Dodatek 369
Rejstřík věcný 371

Opravy.

Na	str.	32.	v	řádce	12.	z dola	čti	klášterní.
„	„	43.	„	„	21.	s hora	„	ve Veliké Lavře.
„	„	67.	„	„	8.	z dola	„	otec.
„	„	107.	„	„	9.	„	„	neuplynula.
„	„	115.	„	„	6.	s hora	„	epistimonachové.
„	„	123.	„	„	6.	z dola	„	noční.
„	„	148.	„	„	18.	s hora	„	brašnar.
„	„	150.	„	„	3.	z dola	„	proskomidie.
„	„	249.	„	„	22.	s hora	„	do Dáfiny.
„	„	251.	„	„	21.	„	„	Avramović.
„	„	256.	„	„	20.	„	„	Avramović.
„	„	303.	„	„	11.	„	„	zinková.
„	„	309.	„	„	3.	„	„	Agiasma.
„	„	332.	„	„	18.	„	„	Kosturské.

Doslov.

Spis Otce Sávy Chilandarce „Kniha o Svaté Hoře Athonské“ zadán Matici České k vydání na podzim r. 1909. Podle ustáleného zvyku vyžádal si výbor Matice České odborného dobrozdání. Přípisem ze dne 18. října 1909 obrátil se na p. univ. prof. Dr. Konstantina Jirečka ve Vídni se žádostí, aby posoudil rukopis, jejž měl původně k tisku upraviti p. Karel Drož, učitel v Plzni, je-li způsobilý k tisku. Pan univ. prof. Dr. K. Jireček odpověděl ochotně přípisem ze dne 29. pros. 1909, ve kterémž praví: „O práci Otce Sávy především nutno zpomenouti, že on jest „unicum“ svého rodu, neboť jednak mnichův o literaturu dbajících je v klášteřích Hory Athonské velice málo, jednak se sotva tak snadno najde opět některý příslušník českého národa, který by se chtěl státi mnichem athonským. Bylo by žádoucno, aby po Otci Sávovi zůstala pěkná památka i v literatuře české. Kniha o Svaté Hoře Athonské podává i dějiny i popis zeměpisný a hospodářský. Zeměpis a okolnosti hospodářské zná Otec Sáva po mnohaletém pobytu lépe nežli kdo jiný. V tom oboru práce jeho má cenu, o které nelze pochybovati.“ Dříve než by spis Otce Sávy byl vydán, odporučoval prof. Jireček důkladnou prohlídku všech jmen, antických, středověkých i moderních, dále probrání dat historických pomocí novější literatury o dějinách byzantských a jihoslovanských, jakož i literatury o Athoně samém a četné opravy jazykové. Pro nedostatek času nemohl však p. prof. Jireček sám tuto práci vykonati.

Na základě tohoto dobrozdání usnesl se výbor Matice České ve své schůzi dne 4. ledna 1910 k návrhu p. univ. prof. Dr. Fr. Pastrnka, aby byl požádán p. univ. prof. Jar. Bidlo, aby prozkoumal a opravil rukopis Otce Sávy ve smyslu pokynů prof. Jirečka.

P. univ. prof. Dr. Jar. Bidlo vyhověl laskavě vyzvání výboru Matice České a upravil spis Otce Sávy k tisku. Přehlédl, opravil a upravil jej jak po stránce historické, tak i jazykové, doplnil místy jeho údaje literární a přičinil některé dodatky věcné. Vybral obrázky do textu vložené, navrhl přiloženou mapu, pořídil věcný rejstřík a spolupůsobil při tisku knihy prováděním korrektur.

Životopis Otce Sávy Chilandarce napsal dv. rada Dr. Kalousek do Ottova Naučného Slovn. XXII. 1904.

Doplňkem tohoto článku jest článek Gavrila Dožiće, Сава Хилендарац. Прилог за новију историју српске царске лавре Хилендара v časopise Вјесник српске цркве, 1908 sešit květnový (5).

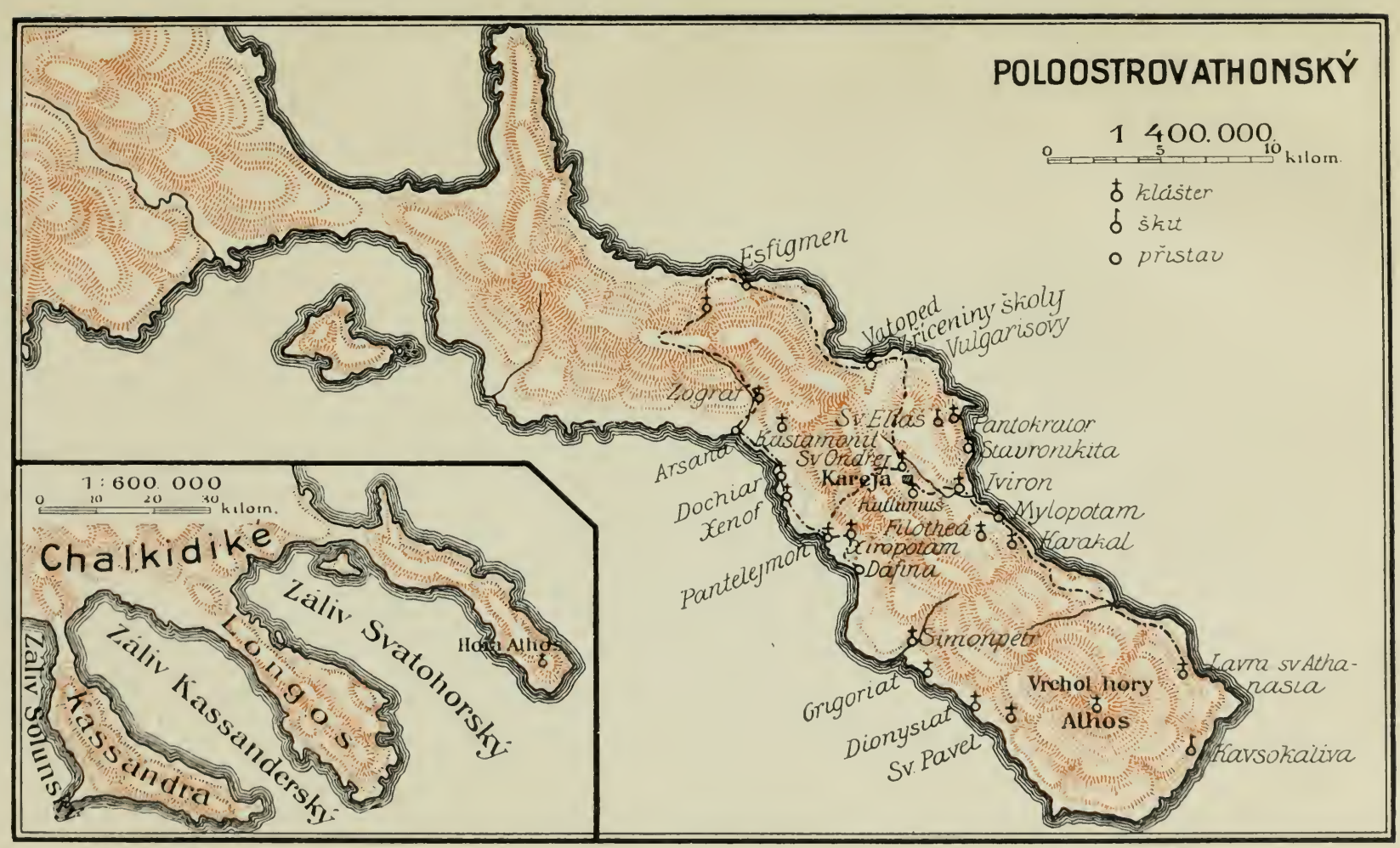
POLOOSTROV ATHONSKÝ
1 400.000
0 5 10 kilom.
klášter
škit
přístav
Esfigmen
Vatoped
Ariceniny školy
Vulgarisovy
Zograf
Sv. Eliáš
Pantokrator
Stavronikita
Arsanat
Kastamonit
Sv. Ondřej
Karejа
Iviron
Dochiar
Xenof
Kutlumuš
Mylopotam
Filothea
Karakal
Xiropotam
Pantelejmon
Dafni
Simonpetr
Lavra sv. Athanasia
Grigoriat
Vrchol hory
Athos
Dionysiat
Sv. Pavel
Kavsokaliva
1:600.000
0 10 20 30 kilom.
Chalkidike
Záliv Svatohorský
Longos
Záliv Kassandrský
Kassandra
Záliv Solunský
Hora Athos

BX
385
A8C45

Chilandarec, Sáva
Kniha o Svaté Hoře Athonské

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 20 14 02 016 1